

SCI-CONF.COM.UA

EURASIAN SCIENTIFIC CONGRESS

**ABSTRACTS OF XI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 1-3, 2020**

**BARCELONA
2020**

EURASIAN SCIENTIFIC CONGRESS

Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference

Barcelona, Spain

1-3 November 2020

Barcelona, Spain

2020

UDC 001.1

The 11th International scientific and practical conference “Eurasian scientific congress” (November 1-3, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. 613 p.

ISBN 978-84-15927-31-0

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Eurasian scientific congress. Abstracts of the 11th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-eurasian-scientific-congress-1-3-noyabrya-2020-goda-barselona-ispaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: barca@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 Barca Academy Publishing ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Аксѡнов Є. О.* 13
ВПЛИВ МАЛО КОМПОНЕНТНИХ КОМБІКОРМІВ НА ПРИРІСТ ЖИВОЇ МАСИ МОЛОДНЯКА КРОЛІВ РІЗНОГО НАПРЯМУ ВИКОРИСТАННЯ ТА НА ЯКІСТЬ М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ.
2. *Бутенко А. О., Бережний І. С., Дядечко А. В., Йосипенко Б. М., Боярко М. В.* 18
ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З НЕГАТИВНИМИ ЯВИЩАМИ ПЕРЕЗИМІВЛІ ОЗИМИХ КУЛЬТУР.

BIOLOGICAL SCIENCES

3. *Алимжанова Х. А., Шайимкулова М. А.* 25
ИСТОРИЯ ИЗУЧЕННОСТИ АЛЬГОФЛОРЫ И ЕЕ ИНДИКАТОРОВ ПО ВОДОЕМАМ РЕСПУБЛИКИ КЫРГЫЗСТАН.
4. *Алимжанова Х. А., Шайимкулова М. А.* 34
ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ АЛЬГОФЛОРЫ РЕКИ АКБУУРЫ (КЫРГЫЗСТАН).
5. *Лисенко В. І., Недовізії Ю. Ю.* 42
ДИНАМІКА АРЕАЛУ КАБАНА В УКРАЇНІ ТА МОЖЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЙОГО ЧИСЕЛЬНІСТЮ.

MEDICAL SCIENCES

6. *Ivanchoy P., Prudnikova O., Kurbanov A., Peresh Ye.* 47
URGENT SURGICAL TREATMENT OF ACUTE COMPLICATED GASTRIC CANCER.
7. *Kovalenko N. I., Zamazii T. M., Novikova I. V.* 50
ANALYSIS OF ANTIBIOTIC RESISTANCE OF STREPTOCOCCUS SPP., ISOLATED IN NON-HOSPITAL PNEUMONIA.
8. *Бурмістров О. М., Заблоцька А.* 53
ОГЛЯД СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ СТРУКТУРИ БІОЛОГІЧНОЇ ВОДИ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИРІШЕННЯ.
9. *Васюк Ю. В., Дубіцька В. В.* 60
ІНФУЗІЙНО-ТРАНСФУЗІЙНА ТЕРАПІЯ МАСИВНИХ АКУШЕРСЬКИХ КРОВОТЕЧ ТА ГЕМОРАГІЧНОГО ШОКУ: НОВІ ПОГЛЯДИ НА СТАРУ ПРОБЛЕМУ.
10. *Герасименко О. І., Герасименко К. О.* 67
НОВИЙ ПІДХІД ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ.
11. *Грищенко О. В., Гоман Т. І.* 71
ВІТАМІН D СТАТУС ВАГІТНИХ ЖІНОК ІНДУСТРІАЛЬНОГО МІСТА ТА ЙОГО КОРЕКЦІЯ.

12.	Клюс В. В. МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ КОІНФЕКЦІЇ ВІРУСОМ ГРИПУ А ТА SARS-COV-2. ТАКТИКА БРИГАДИ ШВИДКОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ВИПАДКУ ВИЯВЛЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З СИМПТОМАМИ КОРОНАВІРУСУ.	77
13.	Куриленко Т. С. РОЛЬ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ В РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.	84
14.	Лантух І. В., Остапенко В. М., Лантух А. П. МЕДИЧНА ЕТИКА ТА МЕДИЧНА ОСВІТА В ПРАКТИЦІ СЬОГОДЕННЯ.	89
15.	Мазур К. Б., Ібрагімова Ш. Е., Волкова Ю. В., Лантухова Н. Д. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕПІДУРАЛЬНОЇ АНЕСТЕЗІЇ ПРИ ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНОМУ БОЛЬОВОМУ СИНДРОМІ В АБДОМІНАЛЬНІЙ ХІРУРГІЇ.	96
16.	Орел Н. Ю., Малик Н. В. ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНА СФЕРА У ПАЦІЄНТІВ З ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ.	99
17.	Підлісна В. В., Казлюк О. С. ПАТОГЕНЕТИЧНИЙ ПІДХІД У ПИТАННЯХ ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ З КАШЛЕМ.	101
18.	Тофан Г. Д., Баняс Т. В., Висоцька І. М. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ SARS-COV-2 У ДИТЯЧОМУ ВІЦІ ТА РОЛЬ ДІТЕЙ У ПОШИРЕННІ ІНФЕКЦІЇ.	106
19.	Удод О. А., Борисенко О. М. ЛАБОРАТОРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОТВЕРДОСТІ ДЕНТИНУ ПІСЛЯ СВІТЛОВОЇ ПОЛІМЕРИЗАЦІЇ АДГЕЗИВНОЇ СИСТЕМИ.	113
20.	Усачова О. В., Воробйова Н. В. ПРОГНОСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ СИНДРОМУ МАЛЬАБСОРБЦІЇ ВУГЛЕВОДІВ ПРИ РОТАВІРУСНІЙ ІНФЕКЦІЇ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В РАННІ ТЕРМІНИ ХВОРОБИ.	116
21.	Федотова І. В., Сливина Л. П., Меновщикова О. І. РОЛЬ ВАРИАБЕЛЬНОСТІ РИТМА СЕРДЦЯ В ОЦЕНКЕ ПРОЦЕСА АДАПТАЦІЇ К ФІЗИЧЕСКИМ НАГРУЗКАМ СПОРТСМЕНОВ.	120
22.	Фікс Д. О. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ТА ФАКТОРІВ РИЗИКУ МОЗКОВОГО ІНСУЛЬТА ЗГІДНО ДАНИХ ГОСПІТАЛЬНОГО РЕГІСТРА ЛІКАРЕНЬ М. ВІННИЦІ (2017-2019 РР.).	126
23.	Фіщенко В. О., Маммадов Лачін Алі огли КЛІНІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВНУТРІШНЬОСУГЛОБОВОГО ВВЕДЕННЯ МЕЗЕНХІМАЛЬНИХ СТОВБУРОВИХ КЛІТИН ОДЕРЖАНИХ З ЖИРОВОЇ ТКАНИНИ ПРИ ДЕГЕНЕРАТИВНО-ДИСТРОФІЧНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ КОЛІННОГО СУГЛОБУ.	133

24. *Халецькая В. Н., Алексеєнко Н. В.* 136
 РОЛЬ РАННЕЙ ПРОФИЛАКТИКИ У ДЕТЕЙ В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ
 РАЗВИТИЯ ЧЕЛЮСТНО-ЛИЦЕВЫХ АНОМАЛИЙ.
25. *Хотімська Ю. В., Алексеєнко Н. В., Зелінський А. Л., Влад М. І.,
 Білоус А. В.* 140
 ДИНАМІКА КЛІНІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА ІНДЕКСІВ РМА ТА
 КРОВОТОЧИВОСТІ ЯСЕН В ПОРОЖНИНІ РОТА В ДІТЕЙ,
 ХВОРИХ НА ГОСТРИЙ ЛІМФОБЛАСТНИЙ ЛЕЙКОЗ ПІСЛЯ
 ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКУВАЛЬНО - ПРОФІЛАКТИЧНОГО
 КОМПЛЕКСУ.
26. *Чураков А. Я., Гапоненко О. А., Диденко А. Б.* 147
 ПАНОРАМНАЯ ДИАГНОСТИКА ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ И
 ЖЕЛЕЗ ВНУТРЕННЕЙ СЕКРЕЦИИ И ИХ КОРРЕКЦИЯ.
27. *Шкраба Я. М.* 155
 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ТА ХОСПІСНОЇ
 ДОПОМОГИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: МЕДИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ
 ПІДХОДИ.
- PHARMACEUTICAL SCIENCES**
28. *Ємець М. О., Владимірова І. М.* 162
 СУЧАСНИЙ СТАН ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ ГРИБКОВИХ
 ІНФЕКЦІЙ.
29. *Пестун І. В., Мнушко З. Н.* 166
 ЗАВИСИМОСТЬ СБЫТОВОЙ И КОММУНИКАЦИОННОЙ
 ПОЛИТИКИ ОПТОВО-РОЗНИЧНЫХ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ
 ОРГАНИЗАЦИЙ ОТ СОВРЕМЕННОГО ПРАВОВОГО
 РЕГУЛИРОВАНИЯ.
- CHEMICAL SCIENCES**
30. *Марченко І. Л., Бармак О. С.* 170
 ВИЗНАЧЕННЯ ВМІСТУ ВІТАМІНІВ А І Е В РІЗНИХ РОСЛИННИХ
 ОЛІЯХ.
31. *Мельниченко А. С., Кустов М. В.* 173
 МОДЕЛЮВАННЯ ЗОНИ ХІМІЧНОГО УРАЖЕННЯ В УМОВАХ
 ЛОКАЛІЗАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ.
32. *Ткач В. В., Кушнір М. В., Мінакова Т. Г., Петрусяк Т. В.* 180
 ТРИ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ
 СТИЛІ НА ТЕМУ ПЕРУАНСЬКИХ ВАЛЬСІВ.
- TECHNICAL SCIENCES**
33. *Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Meranova N.* 186
 EXERGETIC LOSSES IN THE ELEMENTS OF THE COMBINED HEAT
 RECOVERY SYSTEMS FOR HEATING OF WATER AND BLAST AIR.

34. *Iegorov O., Glebova M., Bondarenko O., Naumov V.* 191
STUDY OF THE INFLUENCE OF HIGHER HARMONIC COMPONENTS ON THE PARAMETERS OF A POWER TRANSFORMER.
35. *Kharchenko O. V., Nazarchuk V. V.* 195
ULTRA-HIGH-MOLECULAR-WEIGHT POLYETHYLENE IN FRICTIONAL COUPLES.
36. *Kruglyak I., Sereda B., Kruglyak D., Sereda D.* 199
FORMATION OF BORED COATINGS USING COMPOSITE SATURATING CHARGES.
37. *Tsybukh A. V., Lysychenko M. L.* 205
DEVICE FOR DETERMINING THE COLOUR OF ANIMAL COAT.
38. *Zelinska D. O., Girdvainis V. A., Kolodnyi V. V.* 208
INFORMATION TECHNOLOGY OF CONDUCTING AND PROCESSING OF EXPERT EVALUATIONS AND COLLECTIVE SURVEYS.
39. *Карпанасюк В. В., Пасічник О. А.* 216
ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ.
40. *Комаров В. О., Сендецький М. М., Сащук С. І., Анохін О. О.* 223
КОНТРОЛЬ НАЯВНОСТІ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ УШКОДЖЕНЬ У СИЛОВИХ ЕЛЕМЕНТАХ КРИЛА ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТУ ПО ВІБРАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИКАХ.
41. *Марйоха І. М., Федорова Н. В., Романова З. М.* 233
АНАЛІЗ ТА ПІДБІР РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ НАПОЇВ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.
42. *Фиалко Н. М., Динжос Р. В., Прокопов В. Г., Шеренковский Ю. В.* 241
ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ НА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЦЕССА КРИСТАЛЛИЗАЦИИ СКОРОСТИ ОХЛАЖДЕНИЯ ИЗ РАСПЛАВА ПОЛИМЕРНЫХ МИКРОКОМПОЗИТОВ.
- GEOGRAPHICAL SCIENCES**
43. *Запотоцька В. А., Симоненко К. Є.* 248
СУЧАСНІ ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ОБЛАСТІ ЕМІЛІЯ-РОМАНІА В ІТАЛІЇ.
44. *Нич Т. В., Нич М. М., Яворська К. В.* 254
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ.
- PEDAGOGICAL SCIENCES**
45. *Lushchik Yu.* 258
COMPONENTS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF HEI TEACHERS.

46.	<i>Orishchenko G.</i> ДО ПИТАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ АНСАМБЛІВ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДМШ НА ПРИКЛАДІ КОНКУРСІВ ДРОГОБИЧА.	264
47.	<i>Verbova V.</i> АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА.	274
48.	<i>Zaytseva I. V.</i> CHALLENGES AND RESPONSES OF HIGHER EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC IN UKRAINE.	283
49.	<i>Бацман О. С.</i> КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	288
50.	<i>Борисенко Е. Г., Глухан М. С.</i> METHODS OF STATOKINETIC STABILITY DEVELOPMENT IN RHYTHMIC GYMNASTICS.	296
51.	<i>Бокшиц О. М., Зозуля І. Д.</i> ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ВИКОРИСТАННІ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН БЕЗПЕКОВОГО ЦИКЛУ (ОХОРОНИ ПРАЦІ).	300
52.	<i>Галицан О. А., Бартенєва І. О.</i> ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.	305
53.	<i>Гриценко О. Е.</i> ПАРАДИГМА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СЕГМЕНТ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ.	309
54.	<i>Горбова І. С., Горбовий О. В., Дубік В. М.</i> ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНО-ЗООРІНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК КЛЮЧ ДО ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ.	314
55.	<i>Желуденко М. О.</i> ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.	321
56.	<i>Із'янов К. І., Попова Р. Р.</i> ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕЛОМАХ КІСТОК.	325
57.	<i>Каменська І. С.</i> ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ.	332

58. *Косенко В. М., Піроожкова І. О., Мельник А. О.* 337
 ДОЦІЛЬНІСТЬ АРТ-МЕТОДІВ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ
 В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ
 ПРАЦІВНИКІВ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА
 СХОДІ УКРАЇНИ.
59. *Лекерова Г. Ж., Исабаева А. С., Нигматуллина Ж. Ш.,
 Есиркепова У. Р.* 343
 ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
 ПРОГРАММ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ.
60. *Лім К. Е.* 353
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОЇ
 РЕФЛЕКСІЇ УЧНІВ.
61. *Логінов А. Ю.* 356
 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ НА ПРИЗНАЧЕННЯ
 ВАКАНТНИХ ПОСАД ДИРЕКТОРА ТА КОНСУЛЬТАНТА ЦЕНТРУ
 ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.
62. *Міхно В. І.* 361
 ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ
 ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.
63. *Павленко В. О., Павленко Є. Є.* 367
 ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ЯК МЕТОД АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО
 ВИХОВАННЯ.
64. *Пермінова Л. А., Слюсарчук С. Ф.* 375
 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ГРУПОВИХ ФОРМ РОБОТИ НА
 УРОКАХ В ЧЕТВЕРТОМУ КЛАСІ.
65. *Савка І. В., Яремко Т. І.* 379
 ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТІВ
 ЗВО.
66. *Степанюк А. В., Ямна І. С.* 386
 ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
 ПРИРОДНИЧИХ НАУК ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

67. *Бочелюк В. Й., Ільїна К. В.* 393
 ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У
 РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.
68. *Юсіфова А. А.* 401
 ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПІД ВПЛИВОМ МУЗИКИ.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

69. *Ящук К. В., Бевза Л. Ю.* 408
 РОЛЬ РОДИНИ В АДАПТАЦІЇ І СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З
 ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.

ART

70. *Варганич Г. О., Салюкова К. Р.* 413
ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ ТА В
УКРАЇНІ.
71. *Пандирєва Є. А.* 424
ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ І ШРИФТ РУКОТВОРНИХ ГРАФІЧНИХ
НАПИСІВ У ВІЗУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІСТА.

HISTORICAL SCIENCES

72. *Буравський О. А., Власюк І. М.* 430
ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ
КИРГИЗСТАНУ У ХХІ СТ.
73. *Наперковська Д. В.* 436
КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «КУЛЬТУРНА ТА
ПРИРОДНА СПАДЩИНА».

PHILOLOGICAL SCIENCES

74. *Волошина В. В.* 441
СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ У ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ
ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА.
75. *Горбова І. С., Кеба О. В.* 444
ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА
ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ: ВИКОРИСТАННЯ
ГАДЖЕТІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СВІТЛІ
ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.
76. *Каширіна І. О., Демиденко Д. С.* 451
ІНОЗЕМНА МОВА ЯК СУЧАСНА КОМПЕТЕНЦІЯ.
77. *Кінашук А. В.* 454
МЕТОД ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ В АСПЕКТІ ЗІСТАВНО-
ТИПОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА.
78. *Чуланова Г. В.* 459
ПРАГМАТИКА СИНТАКСИСУ В РЕКОМЕНДАЦІЯХ ВООЗ ДЛЯ
ГРОМАДЯН ЩОДО КОРОНАВІРУСУ (2019-NCOV).
79. *Шевченко І. Т.* 465
НАРОДНОПОЕТИЧНА Й ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ВЕРСІЇ
БАЛАДНОГО СЮЖЕТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

80. *Кравченко О. П.* 472
АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ
СУЧАСНОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.
81. *Колодько І. М.* 478
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ CLIL ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.

ECONOMIC SCIENCES

82. *Tout R.* 483
THE SPECIAL ECONOMIC ZONE IN LEBANON AS A POINT OF ECONOMIC GROWTH.
83. *Артюх-Пасюта О. В.* 489
ПОНЯТТЯ ТА ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.
84. *Боденчук Л. Б., Ліганенко І. В.* 498
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЛОГІСТИКИ.
85. *Візіренко С. В., Іваніцький К. В.* 505
ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ.
86. *Горбова В. О., Рудевська В. І.* 514
ВПЛИВ СТАНУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ НА ДОСЯГНЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНОЇ ЦІЛІ.
87. *Євтушенко Н. М., Виноградня В. М., Бурдонос Л. І.* 519
АДАПТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УКРАЇНІ.
88. *Крышталь Н. И., Саркисов М. И.* 526
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЭКОСИСТЕМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА.
89. *Коркуна І. І., Графська О. І., Євдощенко О. В.* 533
ПЛАНУВАННЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА.
90. *Максименко І. Я., Максименко Ю. О.* 538
ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЗАПАСІВ ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.
91. *Метка О. С., Литюга Ю. В.* 546
СУЧАСНІ СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.
92. *Носач А. М., Ядловська О. С.* 550
ПРОЯВИ ІМПРЕСІОНІЗМУ ТА ЕКСПРЕСІОНІЗМУ В НОВЕЛІ М. ХВИЛЬОВОГО «Я (РОМАНТИКА)».
93. *Пазуцян А. В.* 557
ПОСТУЛАТИ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛІНГУ В УПРАВЛІНСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ ПІДПРИЄМСТВА.
94. *Пилипенко І. О.* 560
КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЛІФТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.
95. *Сейсебаєва Н. Г., Махмуд К. М.* 564
СТАН БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ.

96. **Черкас В. В.** 569
ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ, ЯК
ГОЛОВНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ
ПІДПРИЄМСТВ.
97. **Шевців Л. Ю., Сподарик Т. І.** 573
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В
УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ПЕРЕТВОРЕНЬ ТА ПАНДЕМІЇ COVID-19.
98. **Яненко І. Г., Князєв С. І.** 579
ІННОВАЦІЙНІ ЕКОСИСТЕМИ І КЛАСТЕРИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ
ЕКОНОМІЦІ.

LEGAL SCIENCES

99. **Khurtsidze T.** 583
ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF FRANCHISING
AGREEMENT MAJOR CHALLENGES.
100. **Біліченко В. В.** 591
ОСНОВИ ТАКТИКИ ДІЙ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ЗАГРОЗІ
ВИБУХУ АБО В УМОВАХ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ.
101. **Домбровська К., Бараненко Д. В.** 597
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВІ УКРАЇНИ.
102. **Олійник А. Ю., Малов М. О.** 601
КОНСТИТУЦІЙНА СВОБОДА НЕКОМЕРЦІЙНОЇ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
103. **Солдатенко О. А., Паливода В. В.** 609
ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ.

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 636.92.084.085.552

ВПЛИВ МАЛО КОМПОНЕНТНИХ КОМБІКОРМІВ НА ПРИРІСТ ЖИВОЇ МАСИ МОЛОДНЯКА КРОЛІВ РІЗНОГО НАПРЯМУ ВИКОРИСТАННЯ ТА НА ЯКІСТЬ М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Аксьонов Євгеній Олександрович
науковий співробітник
Інститут тваринництва НААН
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Стабілізація та зміцнення кормової бази з урахуванням потреб тварин стає пріоритетним завданням сільського господарства. Сьогодні біологічний потенціал тварин використовується лише на 30–40 %, що викликано незбалансованістю кормових раціонів і низьким рівнем годівлі тварин.

Частка концентрованих кормів у загальній витраті повинна становити 70 % і більше. Серед концентратів особливе місце в годівлі кролів займає ячмінь – зерно, яке багате білком, зокрема, незамінними амінокислотами. Вивченню використання в годівлі кролів зерна нових сортів ячменю та вівса голозерного, присвячено багато досліджень.

Однак, висока скоростиглість та інтенсивність розмноження кролів висуває більш високі вимоги щодо поживності, а також підбору кормів по своїй повноцінності та складання ефективних і економічних раціонів. У зв'язку з цим, метою наших досліджень стало вивчення якісних і кількісних показників м'ясної продуктивності кроликів при відгодівлі з використанням сіна бобових трав та малокомпонентних комбікормів, які містять в екструдованому вигляді зерно ячменю та сої в різному відсотковому співвідношенні.

Мета роботи./Aim. Визначити закономірності росту, формування м'ясної продуктивності та її якості у кролів м'ясного та м'ясо-шкуркового напрямів продуктивності за використання малокомпонентних комбікормів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження проводили на молодняку кролів порід французький термон (м'ясного) та бельгійський обр (м'ясо-шкуркового) напрямів продуктивності на фізіологічному дворі Інституту тваринництва НААН. Тваринам згодовували малокомпонентні комбікорми з різною структурою складників: зерно ячменю, сої та сінного борошна. Співвідношення компонентів комбікорму (% за масою): I група: ячмінь – 70, соя – 20, сінне борошно – 10; II група: ячмінь – 60, соя – 30, сінне борошно – 10; III група: ячмінь – 50, соя – 40, сінне борошно – 10. Зернові корми були екструдованими.

Одержані результати обраховані зоотехнічними, зоохімічними, статистичними методами.

Результати та обговорення./Results and discussion. Упродовж досліду кролям усіх груп згодовували зернову суміш. У складі раціону для кролів усіх дослідних груп відповідно віковим періодам набір інгредієнтів був однаковим.

Різниця в годівлі тварин зумовлювалась різним співвідношенням компонентів (% за масою): I група: ячмінь – 70, соя – 20, сіно бобових трав – 10; II група: ячмінь – 60, соя – 30, сіно бобових трав – 10; III група: ячмінь – 50, соя – 40, сіно бобових трав – 10.

Показники інтенсивності росту та розвитку кролів м'ясного та м'ясо-шкуркового напрямів продуктивності представлені в (табл. 1).

При постановці тварин на відгодівлю їх жива маса була однаковою в межах груп, але у кролів породи термон була більшою на 308,2 г або на 28 % порівняно з бельгійським обером.

В кінці відгодівлі жива маса була більшою у кролів м'ясного напрямів на 12,3 %, та більшою у кролів III дослідної групи в порівнянні з ровесниками.

Середньодобовий приріст за весь період вирощування був вищим у кролів м'ясного напрямів продуктивності на 8,5 %, в порівнянні з м'ясо-шкурковим.

Відносний приріст також був більшим у кролів III дослідної групи обох напрямків продуктивності.

Таблиця 1

Інтенсивність росту та розвитку кролів різного напрямку продуктивності у віці 120 діб, $M \pm m$, $n=10$

Показники	Бельгійський обер, сірий				Термонська біла			
	I	II	III	разом	I	II	III	разом
Жива маса при постановці на відгодівлю, г	801,8 1 $\pm 42,2$ 5	800,0 0 $\pm 36,4$ 5	799,0 9 $\pm 40,0$ 7	800,3 $\pm 22,1$ 7	1111,42 $\pm 122,01$	1108,12 $\pm 91,78$	1106,25 $\pm 84,13$	1108,47 $\pm 54,33$
Жива маса в кінці періоду, г	3277,00 $\pm 197,98$	3081,66 $\pm 244,64$	3294,00 $\pm 125,46$	3330,00 $\pm 120,44$	3776,28 $\pm 175,23$	3574,62 $\pm 152,37$	3858,75 $\pm 108,55$	3796,33 $\pm 103,33$
Абсолютний приріст, г	2469,14 $\pm 187,75$	2221,66 $\pm 212,30$	2489,71 $\pm 107,30$	2402,11 $\pm 97,29$	2657,14 $\pm 118,91$	2466,50 $\pm 98,38$	2752,50 $\pm 90,57$	2624,00 $\pm 61,81$
Середньодобовий приріст, г	32,92 $\pm 2,50$	29,62 $\pm 2,83$	33,19 $\pm 1,43$	32,02 $\pm 1,29$	35,42 $\pm 1,58$	32,88 $\pm 1,31$	36,70 $\pm 1,20$	34,98 $\pm 0,82$
Відносний приріст, %	121,07	114,46	121,65	116,31	108,72	105,34	110,87	106,99
Скоростиглість молодняка, %	0,4	0,76	0,4	0,4	0,36	0,35	0,36	0,35

Показники якості м'ясної продукції кролів різного напрямку продуктивності представлені в (табл. 2).

Таблиця 2

Хімічний склад, калорійність та біологічна цінність м'яса, $M \pm m$, $n=3$

Показники	Бельгійський обер, сирій			Термонська біла		
	I	II	III	I	II	III
Хімічний склад, %						
Волога, %	71,41±0,65	70,82±0,59	70,82±0,41	68,32±1,72	69,13±1,44	67,85±0,75
Суха речовина, % у т.ч.:	28,58±0,65	29,17±0,59	29,17±0,41	31,67±1,72	30,86±1,44	32,15±0,75
жир	9,18±0,63	9,29±0,78	9,14±0,66	12,56±1,72	11,35±1,52	13,53±1,04
білок	18,17±0,32	18,01±0,28	18,82±0,22	17,74±0,77	18,20±0,34	17,34±0,49
зола	1,22±0,40	1,87±0,23	1,21±0,48	1,37±0,25	1,30±0,11	1,27±0,22
Калорійна цінність (ккал)						
Жиру в 1г.	854,36±59,22	864,28±72,92	850,02±61,40	1168,39±160,43	1055,86±141,70	1258,91±96,76
Білка в 1г.	763,42±13,62	756,42±12,00	790,44±9,35	745,08±32,42	764,54±14,43	728,42±20,69
В 1 кг. м'яса	1617,78±69,82	1620,70±71,69	1640,46±58,93	1913,47±155,43	1820,40±139,51	1987,33±86,54
pH	5,70±0,03	5,74±0,09	5,73±0,01	5,79±0,02	5,72±0,06	5,75±0,02
Вологоутримую-ча здатність, %	56,97±2,25	53,71±0,72	57,36±1,46	54,29±0,93	53,93±1,01	53,33±0,49

Розглядаючи хімічний склад, треба звернути увагу на дуже цікаву особливість, яка виражається в тому, що м'ясо кролів термонської породи було більш зрілим, воно містило менше вологи на 3,0–1,6 %, більше сухої речовини 3,0–1,6 % і що характерно – більше жиру 4,3–2,0 % і ця особливість спостерігається саме по даній породі, посилюється у зв'язку із збільшенням інтенсивності годівлі, тобто використання раціону третього типу.

Бельгійському оберу характерно те, що в їх тушках у зв'язку з віком і з типом годівлі накопичувалось менше жиру. Це характеризує дану породу як більш довгорослу, а термонів як більш скоростиглу щодо прояву м'ясної продуктивності. Третій тип раціону сприяє реалізації потенціалу м'ясної продуктивності кролів обох порід.

Відповідні зміни в хімічному складі відобразилися на калорійності м'яса, і вона була найбільшою у кролів термонської білої породи третьої групи.

Показник вологоутримуючої здатності м'яса був вищим також у кролів термонської білої. За таким показником м'яса як рН, який характеризує здатність м'яса до зберігання, різниці між порівнювальними групами кролів не спостерігалось.

Висновки./Conclusions. Згодовування молодняку кролів малокомпонентного комбікорму позначається на живій масі в період вирощування до 120 добового віку. Кращими були кролі м'ясного напрямку продуктивності, у яких абсолютний приріст в середньому був вищим на 221 г, або на 5 %.

У віці 120 діб за всіма показниками забою переваги були за кролями III групи, які перевищували молодняк інших груп.

Враховуючи найвищий ефект, одержаний від кролів, яким згодовували комбікорм, виготовлений за рецептом III, встановлений за показником різниці між інтенсивністю росту, розвитку та хімічного складу кролів, в якості оптимальної було взято структуру малокомпонентного комбікорму в якому містилося 50 % ячменю, 40 % сої та 10 % сіно бобових трав.

**ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З НЕГАТИВНИМИ ЯВИЩАМИ
ПЕРЕЗИМІВЛІ ОЗИМИХ КУЛЬТУР**

Бутенко Андрій Олександрович

к.с.-г.н., доцент

Бережний Ігор Сергійович

студент

Дядечко Андрій Володимирович

студент

Йосипенко Богдан Миколайович

студент

Боярко Микита Володимирович

студент

Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Загибель озимих посівів зумовлює недобір мільйонів тонн зерна, додаткові мільйонні витрати коштів на втрачене зерно, повторний обробіток полів, витрачене насіння, пересівання загиблих посівів якими культурами тощо. Крім того, за таких умов порушуються плани проведення посівної кампанії, що призводить до запізнення сівби ярих культур і зниження їх урожайності; у хлібному балансі зменшується кількість зерна найвищої якості, бо пересівають озимі культури зернофуражними культурами [1].

Отже, перезимівля озимих хлібів є однією з найважливіших агрономічних проблем у виробництві зерна, яку потрібно завжди враховувати і знаходити засоби максимального зменшення її шкідливих наслідків [1, 3].

Важлива роль у вивченні причин загибелі озимих культур та розробці заходів їх збереження у період зимівлі відіграють агрономічна наука та прогресивна виробнича практика. Встановлено, що найбільшу стійкість проти негативних факторів зимівлі виявляють високо морозостійкі та зимостійкі сорти озимих культур, які сіють в оптимальні строки добірним протрусеним

насінням у якісно і вчасно підготовлений ґрунт із збалансованим режимом живлення і вмістом в орному шарі ґрунту не менше 20-30 мм продуктивної вологи. Озимі культури за таких умов встигають до настання зими нормально розкущитись, сформувати добре розвинену кореневу систему та вузол кущення, в якому нагромаджується достатньо цукрів (25-30% від маси) як захисних речовин проти дії на рослину низьких температур [3].

При організації захисту озимини у період перезимівлі необхідно встановити, від чого терплять і гинуть рослини, бо їх захист може бути пов'язаний із морозостійкістю або зимостійкістю.

Під морозостійкістю рослин розуміють їх стійкість проти низьких негативних температур до мінус 15-20 °С, озимого жита - до мінус 20-22 °С. Зимостійкість - це стійкість зимуючих рослин проти комплексу несприятливих умов зимівлі в осінній, зимовий і весняний періоди їх життя. Морозо- і зимостійкість - складні фізіологічні стани озимих рослин, які постійно змінюються залежно від їх віку та умов вирощування. Формуються морозо- і зимостійкість у рослин восени під час їх загартування [1, 3, 4].

Загартування відбувається у дві фази: 1) при температурі вдень близько 8-10 °С, а вночі від нуля до 4 °С; 2) при середній температурі від нуля до мінус 5 °С. У першій фазі завдяки активній вегетації і процесам фотосинтезу, для яких особливо сприятливою є сонячна погода, у вузлах кущення нагромаджуються цукри, які при нічній температурі від нуля до 4 °С практично не витрачаються як на ріст рослин, так і на процеси їх дихання. Внаслідок щоденного збільшення вмісту цукрів, який під кінець загартування досягає у вузлах кущення до 30% і більше сухої речовини, рослини здатні витримувати зниження температури на глибині залягання вузла кущення до мінус 10-12 °С. У другій фазі відбувається зневоднення клітин і в них підвищується концентрація розчинних цукрів, у клітинах зменшується вміст так званої вільної води, яка легко замерзає, і підвищується вміст зв'язаної води, котра важко замерзає. Рослини стають ще стійкішими проти низьких температур: добре загартована пшениця витримує зниження температури біля вузла

кущення до мінус 18-20 °С, озиме жито до мінус 23-24 °С, тритикале до мінус 19-21 °С, озимий ячмінь до мінус 14-15 °С [3, 5].

Тривалість проходження першої і другої фаз загартування 20-25 днів. Проте навіть добре загартовані рослини (при вчасному висіванні добірного насіння в добре підготовлений ґрунт, внесенні потрібних добрив) не забезпечують 100%-ї гарантії від вимерзання при переході температури через поріг критичної, яка для озимого ячменю становить мінус 12-14 °С, озимої пшениці мінус 16-18 °С, тритикале мінус 17-19 °С, озимого жита мінус 20-24 °С.

В Україні озимі культури найбільше терплять: у степових районах від вимерзання, лісостепових і степових - від льодяної кірки, в поліських - від випрівання, вимокання, частково - від вимерзання.

Слід відрізняти вимерзання від замерзання. Озимина завжди вимерзає, бо взимку температури в районах її вирощування переважно мінусові, але при цьому не гине [1, 2, 3, 4].

Зовнішні ознаки вимерзання бувають різними. Частіше, рослини залишаються зеленими, а після відтавання втрачають тургор, жовтіють і засихають. Вимерзання починається із старих листків, а потім поширюється на молодші органи. Особливо шкідливим є пошкодження вузла кущення, тому заходи захисту рослин від вимерзання завжди мають бути спрямовані насамперед на те, щоб запобігти зниженню температури до критичної у зоні залягання вузла кущення.

Коли критичні температури тримаються недовго, вимерзання може й не бути, оскільки на рослини впливає не тільки абсолютний мінімум температури, а й тривалість її дат.

Щоб зменшити шкоду від вимерзання, слід використовувати для вирощування найбільш морозо- і зимостійкі сорти озимих культур. Велике значення має сівба в оптимальні строки (поспішність із сівбою призводить до переростання рослин, а в разі запізнення з нею сходи до настання зими бувають недорозвиненими (в обох, випадках: морозостійкість знижується)), внесення до

сівби фосфорно-калійних добрив, більш глибоке загортання насіння, особливо озимої пшениці, у якої при цьому глибше закладається вузол кущення (якщо насіння загортати мілко або в неуцільнений ґрунт, вузол кущення формується близько до поверхні ґрунту і пошкоджується морозами), та особливо снігозатримання. При температурі повітря мінус 30 °С ґрунт, не вкритий снігом, промерзає біля вузла кущення до мінус 20-22 °С, що викликає загибель практично всіх озимих культур, а при шарі снігу всього 15 см - лише до мінус 7-11 °С, що не шкодить навіть озимому ячменю. Сніг затримують снігозатримувачами, утворюючи валки поперек панівних вітрів. Найкраще це робити під час випадання снігу, яким відразу закриваються оголені між валками місця. Сніг затримують також за допомогою куліс.

Найбільшої шкоди рослинам озимих культур завдає осіннє, а потім ще й весняне застоювання води і перезволоження ґрунту. Застоювання талих вод і вимокання рослин із факторів зовнішнього середовища сприяють високий рівень підґрунтових вод, погані водно-фізичні властивості ґрунту, слабка його водопроникність, ступінь оглеєння і перезволоження, важкий гранулометричний склад, випадання великої кількості опадів, утворення притертої льодової кірки, глибоке промерзання ґрунту, повільне наростання позитивних температур у весняний період. З іншого боку, ступінь вимокання зумовлюється етапом розвитку: рослини, що добре розкущилися, пошкоджуються менше, ніж слабкі, які встигають утворити лише два-три листочки; добре загартовані рослини і менш ослаблені протягом зимового періоду також відзначаються більшою стійкістю проти вимокання. Слід зазначити, що перезволоження ґрунту в період активної вегетації зернових культур, у тому числі й озимих, також негативно впливає на рослини.

Загибель рослин від вимокання починається з мацерації меристематичних тканин листової піхви, а потім відбуваються руйнування воскоподібних речовин клітинних стінок, розпад хлоропластів, втрата тургору і ослизнення.

Боротьбу з вимоканням посівів озимих зернових культур потрібно розпочинати з профілактичних заходів, спрямованих на поліпшення водно-

фізичних властивостей ґрунту шляхом влаштування мілкового закритого дренажу, системи відвідних каналів, вапнування кислих ґрунтів, систематичного внесення органічних і мінеральних добрив. Поряд з цими агротехнічними заходами слід забезпечувати підвищення морозо- і зимостійкості рослин.

При тривалому перебуванні рослин під глибоким шаром снігу вони відчують нестачу не в кисні, а в запасних речовинах, необхідних для нормального дихання та обміну речовин.

У зв'язку з цим процес випрівання озимих дослідники розподілили на три фази:

- 1 - вуглеводне виснаження озимих рослин;
- 2 - розпад органічних речовин (білків та ін.);
- 3 - ураження сніговою пліснявою ослаблених на зиму рослин.

Причинами ослаблення рослин можуть бути осіннє перезволоження, нестача елементів живлення й освітлення у період з'явлення сходів і кущення, випадання снігу на не досить промерзлий ґрунт, а також пізнє танення снігу весною. Результати досліджень з вивчення причин випрівання озимих хлібів переконливо свідчать, що стан ґрунту в період утворення глибокого снігового покриву є одним з факторів, які визначають ступінь випрівання рослин лише в тих місцевостях, де наступні умови перезимівлі озимих посівів (температура повітря, випадання опадів, тривалість зимового періоду, висота і строки залягання снігового покриву) не можуть тривалий час змінити температуру під снігом.

Для запобігання випріванню посівів слід дотримуватись оптимальних строків сівби озимих культур, не допускати ранньої сівби, за якої формується густий травостій і ґрунт важко промерзає. У разі випадання товстого шару снігу на не промерзлий ґрунт його ущільнюють котками, але слід урахувати при цьому, що при настанні відлиги може утворитися льодяна кірка, яку, можливо, теж треба знищувати. Перерослу озимину, особливо озиме жито, інколи восени підкошують на висоті не нижче 10 -12 см. На перерослій озимині практикують також культивацію снігу з використанням широко розставлених лап-

підгортачів, що сприяє швидшому промерзанню ґрунту. Іноді випускають на занесені снігом посіви табун молодняка (телят або овець) для ущільнення снігу.

При випиранні рослин застосовують коткування посівів кільчасто-шпоровими котками, що сприяє кращому контакту рослин з ґрунтом і вони швидше та краще вкорінюються. Якщо виникає потреба у проведенні сівби озимих культур у свіжозораний ґрунт, його обов'язково перед сівбою ущільнюють важкими котками. Необхідно також глибше загортати насіння.

Льодяна кірка в окремі роки дуже шкідлива, особливо в морозні зими. Вона буває притертою й висячою. Висяча, або так звана «брудна», кірка з'являється на посівах озимих тоді, коли сніг тоне частково. Після похолодання на його поверхні утворюється щільний льодяний шар, а під ним нещільний шар снігу або пустоти. Висяча кірка здебільшого не шкодить рослинам, навіть відіграє певну захисну роль, але при тривалому її зберіганні може створюватися «парниковий ефект»: рослини можуть піти в ріст, і інколи спостерігається їх випрівання під такою кіркою рослин, які почали вегетацію.

Якщо відлиги тривалі й сніг тоне майже повністю або просочується водою, на посівах залишається шар води, яка, замерзаючи, утворює суцільну льодяну кірку. Дощі під час відлиг посилюють ці утворення. Така кірка вмерзає у ґрунт на глибину його відтавання, а вузли кушення й корені рослин вмерзають у лід.

Дія притертої кірки різнобічна. Лід механічно пошкоджує рослини. Його теплопровідність у п'ять разів, ніж сніг, і посилює дію морозів, тому рослини швидше вимерзають. Під кіркою порушується газообмін, рослини відчувають нестачу кисню. У них переважає аеробне дихання з утворенням спирту, який токсично діє на клітини. Шкідливість кірки підвищується із збільшенням її товщини й часу перебування на посівах. Краще виживають під кіркою добре розвинені рослини.

Якщо льодяна кірка нетовста й вмерзають тільки вузли кушіння, а листки перебувають на повітрі, то такі рослини виживають, оскільки повітря проникає по міжклітинниках з листків у кореневу систему. Льодяна кірка не утвориться,

якщо після відлиги випадає сніг, що не дозволяє морозу глибоко проникнути в ґрунт, тим самим запобігаючи його негативний вплив на рослини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кабанець В.М., Собко М.Г., Івченко В.М. Визначення стану озимих рослин на час припинення вегетації та методи визначення їх життєздатності в зимовий період. – Сад: Інститут сільського господарства Північного Сходу. 2014. – 24 с.
2. Каленська С.М., Чубко О.П., Журавльова Н.В. Вплив строку сівби і сортів на ріст і розвиток рослин озимої пшениці в осінній період // Вісник Львівського державного аграрного університету. – Львів. 2004.- Агронімія №8 – С. 124-128.
- 3 Оверченко Б.Л. Догляд за посівами озимої пшениці в осінньо-зимовий період // Агронаом. – 2003. – № 2. – С. 60-62.
4. Чубко О.П. Фотосинтезуюча система сортів озимої пшениці та її продуктивність за різних строків сівби // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К. 2005. – Вип. 84.– С. 59-62.
5. Уліч О.Л. Обґрунтування строків сівби нових сортів озимої пшениці // Вісник аграрної науки. – 1999. – №10. – С. 29-32.

BIOLOGICAL SCIENCES

УДК 582.232/275

ИСТОРИЯ ИЗУЧЕННОСТИ АЛЬГОФЛОРЫ И ЕЕ ИНДИКАТОРОВ ПО ВОДОЕМАМ РЕСПУБЛИКИ КЫРГЫЗСТАН

Алимжанова Х. А.

Шайимкулова М. А.

Институт Ботаники АН РУз. (Узбекистан)

ОшГУ (Кыргызстан)

Аннотация. В статье авторами приводятся ценные данные об истории изученности альгофлоры и ее индикаторов по водоемам Кыргызстана. Альгологические исследования Кыргызстана начато с 1893 года и продолжалось до настоящего времени – 2020 г. Научные исследования по водоемам Кыргызстана проводилось с самого начала - локально и маршрутно-экспедиционного характера. Далее, переходятся к этапу мониторинговую исследования полустацанарных условиях. В результате усилиями многих исследователей найдены флоры водорослей из различного типа водоемах Кыргызстана.

Ключевые слова: альгофлора, водоем, Кыргызстан, исследователи, изученности.

Исследования «Истории изученности альгофлоры и ее индикаторов по водоемам Республики Кыргызстан» проведены нами впервые, и дали нам возможность осознать наличие флоры водорослей и их распространения по водоемам, проведенными многими исследователями, а также выяснить этапы развития альгофлористических исследований Кыргызстана.

Нами отмечены 3 этапа развития исследований:

- Первый этап исследований - локального отрывочного характера в виде путешественник и случайных работ, проведенные в основном летом;
- Второй этап исследований - маршрутного, экспедиционного и сезонного характера;
- Третий этап исследования - полустационарного мониторингового характера;

На первом этапе исследования проводились по инициативам самих исследователей. Это были путешественники и случайные работники учреждений. Структуры флоры водорослей, найденными исследователями, имеют общий описательный характер и выявлены систематические положения водорослей. Первый этап исследований охватывает период 1893- 1937 гг.

В процессе исследований флоры водорослей водоемов Кыргызстана большое влияние оказали зарубежные исследователи, в том числе и российские ученые. Первыми исследователями являлись К.Е. Нирн (1900)[18], он исследовал р. Нарын, Алматинка, бассейн оз.Иссык-Куль и выявил 103 вида и формы; О.А. Федченко (1930)[14] исследовал водоемы Памира и выявил 6 видов; F. Hustedt (1922)[19] исследовал диатомовые водоросли Памира и Тибет, найдены 56 видов; В.W. Skvotzow (1927) [21] определил водоросли водоемов Памира (в реке Мургаб, озерах Яшилкуль, Зоркуль, Каракуль и некоторых других), 46 видов и форм, которые 1900 году были собраны пробы членами экспедиции; Petersen J. Voye (1930)[20] освещает о собранных и обработанных альгологических сбор Памирской экспедиции 1898-1899 гг. В работе описываются водоросли водоемов Памира, Хивы, Бухары и г. Ош, и ряд новых видов и разновидностей. Описания водоемов автор не дает; И.А. Киселев (1931) [9], изучив естественные и искусственные водоемы, особенно оз. Иссык-Куль описывает данные по *химическому составу воды и флоры водорослей*. Сведения о жизни этих водоемов по сезонам отсутствуют, т.к. работа проводилась в основном летом. Он изучил (1930) и получил данные о

фитопланктон оз. Иссык – Куля, обработал 56 проб планктона из этого озера и привел 309 видов и форм.

Во втором этапе исследований, имеющий более широко маршрутно-экспедиционный характер по горным притокам реки Сырдарья, участвуют научные исследователи, основными из которых являются ученые из Узбекистана - А.М. Музафаров и его ученики [11,12,13]. В основном, найденные флоры водорослей и их структуры во втором этапе исследований, являются самыми крупными и имеют более масштабный характер, который охватывают период **1937 - 1965 гг.**

Альгологическое изучение горных водоемов проводилось с А.М. Музафаровым с 1938 по 1941 и с 1946 по 1948 гг. В течение этого времени обследованием были охвачены все основные горные системы Средней Азии, в том числе горные притоки бассейна реки Сырдарьи и в итоге собраны *1028 проб* водорослей. Большая часть их изучена (745 проб).

В горных водоемах Средней Азии А.М. Музафаров обнаружил *812 видов*, из них *сине-зеленых – 158, красных – 5, желто-зеленых – (разножгутиковых) – 1, золотистых – 4, диатомовых – 454, пиррифитовых – 2, эвгленовых – 11, зеленых – 171, харовых – 6.* 269 видов и разновидностей впервые обнаружены для Средней Азии (*76 зеленых, 77 сине-зеленых, 1 багряных, 115 диатомовых*), 18 – новые для науки (2 вида *сине-зеленых: Tolypothrix hollerbachii* Muzaf., *Homoeothrix schizothrichoides* Muzaf.; 4 вида, 7 разновидностей и 5 форм диатомовых: *Synedra ulna* (Nitzsch.) Ehr. var. *minima* Muzaf. и др.

В итоге А.М.Музафаров опубликовал ряд статей и крупные монографии, такие как «Флора водорослей горных водоемов Средней Азии» (1958) и др.

По стопам А.М.Музафарова, его ученицы Т.Г. Матюкова изучала харовых Тюпского залива (1958), и С.Мамбеталиева (1962) - флоры водорослей оз. Иссык-Куля и выяснила значение их в питание рыб. В северном побережье ею найдены 346 видов и разновидностей водорослей., из которых 209 – впервые найдены в Иссык-Куле, 1 – для СНГ, 4 – новые для науки вида *Gomphonema*

olivaceum var. issykkulense Mamb. sp. nov., *Surirella retunda* Mamb., *S. musaffarovii* Mamb., *S. kirghisistanica* Mamb.

Результаты этих изучений вместе с многочисленными наблюдениями в природе составляют фактический материал, являющийся фундаментальным в развитии альгологических исследований Кыргызстана.

Третий этап - развивался на основании фундаментальных, переходящих на практическую исследований. Они проводились в мониторинговых полустационарных условиях; исследованы флоры водорослей естественных и искусственных водоемов, и выявлены их практические ценности. В структуре флоры выявлены впервые индикаторные виды водорослей и установлено эколого-санитарное состояние некоторых водоемов. Также применены водоросли в очистке сточных вод. Культивированы виды водорослей и применены в животноводстве, как корм биостимулятора. Изучены водоросли рисовых полей, прудов, водохранилищ, озер, рек и ручей. Альгологические исследования продолжались с 1965-го до нынешнего 2020 года.

Б.К. Каримова [8,9], является одной из ученицы А.М. Музафарова, прошла альгологическую школу в Узбекистане. Ею с 1969 по 1971 гг. проведено обширное альгофлористическое исследование по горным водоемам Алайской долины и бассейна р.Куршаб, где обнаружила 443 вида и внутривидовых таксон. С 1977 по 1994 г. она занималась альгофлористическими исследованиями по естественным и искусственным водоемам юга Кыргызстана, обследовала водоемы рек Кызылсу, Куршаб, Карадарья, Кыргызата, Когарт, Апширсай, Караункур, Карасуу, Касансай, Акбуура и их основные притоки, которые не были исследованы предыдущими учеными и она выявила 665 видов, из них *сине-зеленых* – 112, *эвгленовых* – 11, *динофитовых* – 3, *золотистых* – 7, *диатомовых* – 376, *желто-зеленых* – 14, *красных* – 3, *зеленых* – 137, *харовых* – 2 и впервые указала 254 вида и разновидности для водоемов Кыргызстана, 258 – для юга Кыргызстана, 18 – для Центральной Азии и 1 – новый вид для науки (*Hydrurus alaicus* sp. nov.). В итоге исследований опубликована работа «Альгофлора водоемов юга

Кыргызстана» (2002), которая является ценной информацией исследований данного водоема, а также является основным стержнем в развитии альгофлористических исследований Южного Кыргызстана.

Во главе С.Халилова (1991,1993, 1994) с учеными из Узбекистана несколько раз были организованы альгологические экспедиции институтом Ботаники АН РУз по водоемам Южного Кыргызстана и найдены флоры водорослей разных водоемов: из р.Акбууры – 114 видов и разновидностей, 160 – из прудов села Аравансай, 148 – из прудов села Наукат.

А.А. Кулумбаевой впервые найдены 2 вида для науки: *Oocystis issykkulica Kulumb, sp. nov.*, *Cymbella kisselevii Kulumb. sp. nov.*

Алимжанова Х.А., Шайимкулова М.А. (2008) проводили планомерное исследование по «Альгофлоре реки Акбууры и ее значении в оценке качества воды» с 1999 по 2008 г. В процессе изучения альгофлоры реки Акбууры обнаружены 260 видов и разновидностей (211 видов, 45 вариаций, 4 формы), относящиеся к 79 родам, 46 семействам, 22 порядкам, 16 классам и 9 отделам. Выявлены пополнения флоры реки Акбууры тремя семействами – *Coccobactriaceae* Elenk. Sauv., *Tabellariaceae* Pant., *Botryococcaceae* Wille, тремя родами - *Rabdoderma* Schmidle et Laut., *Tabillaria* Ehr., *Botryococcus* Kuetz., 42 видами и 3 вариациями, относящимися к 26 родам. При этом 25 видов и 1 вариация являются впервые обнаруженными для флоры водоемов юга Кыргызстана, 13 видов и 1 вариация – для водоемов всего Кыргызстана.

Авторами установлено, что с повышением температуры, состав и концентрации биогенных элементов с улучшением условий для прорастания водорослей по течению реки увеличивается количество водорослей от 105 (86 видов, 19 вариаций) до 185 (144 вида, 37 вариаций и 4 формы). С весны до осени количество видов водорослей увеличивается (152-183), с понижением температуры количество видов уменьшается (172-87), прекращают свое развитие основные части сине-зеленых, зеленых и других водорослей. По течению реки изменяется структура водорослей: от холодноводных к теплолюбивым, от пресноводных к пресно-солонатоводным формам.

Альгофлора водоемов Кыргызстана изучена в определенной степени. На наш взгляд, приведенное краткое альгологическое исследование, наводит на мысль планомерного изучения типичных естественных горных водоемов, отражающих альгофлору в целом по горной части Кыргызстана.

В третьем этапе отличительной чертой от первого и второго этапа является переход исследования от фундаментальных к практическим.

Ярко выражены исследования очистительных сооружений и роль водорослей в очистке воды. А также применение азотфиксирующих сине-зеленых водорослей в рисовых полях для повышения плодородия почв, проведенные Б.К. Каримовой и ее учениками. Кроме того, проблема чистой воды всегда была номер один. Способы охраны водоемов всегда были востребованными. Об этом предупреждал Первый Президент Узбекистана И.А.Каримов (1997). Несмотря на это, в водоемах Средней Азии, в том числе в водоемах Кыргызстана не была исследована степень их загрязнения.

В Узбекистане подобные исследования проводились Х.А.Алимжановой (2007), с 1973 по 1998 года вся артерия Чирчикского бассейна. Это отразилось в книгах «Закономерности распределения водорослей бассейна реки Чирчик и их значение в определении эколого-санитарного состояния водоемов». Выявлены индикаторные водоросли и изучена их валентность, вычислены индекса сапробности и установлены класс качества воды и сапробная зоны водоемов, что изменяется по течению от альфа-олигосапробной к бета''-, и альфа'-мезосапробной.

Эти идеи применены в бассейне реки Акбууры. Исследование проводилось совместно с ее ученицей М.А. Шайимкуловой [8] в течение 1999-2005 гг. В результате выявлены индикаторные 100 видов и 3 вариаций водоросли, их сапробная валентность, вычислили индекса сапробности и установили класс качества воды и сапробную зону водоемов бассейна реки Акбууры. Акбуура по сравнению с бассейном реки Чирчик, является более чистой. Сапробная зона по течению изменяется от альфа олигосапробной к бета''-, и бета'-мезосапробной. Полученные результаты имеют практическое

значение и могут применены в практически периодичном контроле охраны водоемов Кыргызстана.

Заключение. В Кыргызстане альгологические исследования в основном, развивались по 3 этапам. На первом этапе в альгологических исследованиях участвовали в основном ученые зарубежных стран, в том числе ученые из России, («Памирская экспедиция» с Географическим обществом России в 1893-1900 гг.). Также были экспедиции, организованные Академией наук СССР совместно с Государственным гидрологическим институтом и Государственным институтом опытной агрономии. Впервые исследованы естественные водоемы, и отмечена учеными крайняя бедность фитопланктона и других сообществ, найдены небольшие количества видов водорослей для горных водоемов.

Второй этап развития альгологических исследований Кыргызстана связан с действием ученых Узбекистана А.М.Музафаровым. Несколько раз организованы «экспедиции в Кыргызстане» с институтом Ботаники УзССР. Изучены в основном естественные водоемы, были сделаны исследования фундаментального характера.

Третий этап развития альгофлористических исследований, развивался более широко масштабно. Фундаментальные исследования перешли к практическим. Основными исследователями являются ученые Кыргызстана Б.К.Каримовой и мы.

Вклад всех участвующих ученых предыдущего и настоящего времени, мы считаем, очень велик в 3-х ступенчатом развитии альгологических исследований Кыргызстана. История альгологии остается всегда историей, и нет сомнения, что информация передается и обменивается поколениями для дальнейшего развития и совершенствования науки альгологии Кыргызстана. Поэтому, мы считаем, каждому, стоящему на пороге альгологических исследований, ценить и уважать труды ученых-созидателей истории альгологических исследований. В этом смысле кроется мудрость. Эту мудрость знает наш действующий президент Ш.М.Мирзиёев. Как Президент, он ценит и

уважает наших ученых, создает все возможные условия, чтобы в дальнейшей истории наука Средней Азии, в том числе и Узбекистана процветала во всех сферах с применением достижений ее в сферах производства. В итоге наука была бы рычагом развития экономики, социальной сферы стран нашей эпохи.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алимжанова Х.А. Закономерности распределения водорослей бассейна реки Чирчик и их значение в определении эколого-санитарного состояния водоемов: Дис. ... докт. биол. наук. – Ташкент, 2005. – 233 с.
2. Алимжанова Х.А., Каримова Б.К. Альгофлора реки Акбууры и ее индикаторные сапробные виды // Узбекский биологический журнал. – Ташкент, 1999. № 2. – С. 39-42.
3. Алимжанова Х.А., Шайимкулова М.А. Альгофлора реки Акбууры и ее значение в оценке качества воды. – Ташкент: Фан, 2008. – 126 с.
4. Каримов И.А. Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. - Ташкент: Узбекистан, 1997. - С.105-128, 218-244, 320.
5. Каримова Б.К. Альгофлора водоемов юга Кыргызстана. Бишкек: Технология, 2002. – 214 с.
6. Каримова Б.К., Абжамиллов К.Ш., Турганов К.Б. Зимне-весенние флоры водорослей хлопковых полей и их значение // Вестник Ошского Государственного университета. – Ош, 2003. № 2. – С.141-143.
7. Каримова Б.К., Халилов С.Х., Абдукадиров А. Альгофлора рыбоводных прудов Юга Кыргызстана // Докл. АН РУз. – Ташкент, 1997. № 3. – С.49-51.
8. Киселев И.А. Данные о фитопланктоне оз.Иссык - Куль // Сб. науч. тр. Зап. Гос. гидролог института. – М., 1932. №7. – С.17-21.
9. Конурбаева Г., Жалилов Т. Флора сбросовых водоемов бассейна р. Акбууры и ее значение // Вестник Ошского Государственного университета. – Ош, 2001. №1. – С.42-47.

10. Кулумбаева А.А. Фитопланктон озера Иссык-Куль. – Бишкек: Илим, 1982. – 106 с.
11. Матюкова Т.Г. Харовые водоросли озера Иссы-Куль // Уч. зап. биол. почв. фак. КГУ. Вып. 7. Бишкек, 1958.
12. Мамбеталиева С.К. Флора водорослей северного побережья озерам Иссык-Куль и ее значение в питание рыб: Дис. ... канд. биол. наук. – Бишкек. 1962. – 198 с.
13. Музафаров А.М. Флора водорослей горных водоемов Средней Азии. – Ташкент, 1958. – 380 с.
14. Федченко О.А. Флора Памира. Собствен. исследов. 1901 г. и сводка предыдущих / Тр.СПБ. ботанич. сада, 1903.
15. Халилов С., Абдукадыров А., Умарова Б. Водоросли среднего течения р. Акбууры (Юг Кыргызстана) // Докл. АН РУз. – Ташкент, 1991. №3. – С. 57-58.
16. Халилов С.Х., Абдукадыров А., Умарова Б., В.А.Деева. К летней флоре водорослей прудов села Араван (юг Кыргызстан) // Докл. АН РУз. – Ташкент, 1993. №3. – С. 58-60.
17. Халилов С.Х., Кучкарова М.А., Мусаев К.Ю., Абдукадыров А., Алимжанова Х. Весенняя флора водорослей прудов села Наукат // Докл. АН РУз. – Ташкент, 1994. №.9. – С.46-47.
18. Hirn K.E. Einige Algen aus Centralasien, of versigt af finska vetenskaps – societetens Förhandlingar., 42.1899 – 1900. Helsingfors, 1900.
19. Hustedt F. Bacillariales aus Inner – Asien. (Southern Tibet. Exp. Sven Hedin 1906-1908. Botany, 4). – Stockholm, 1922.
20. Petersen J.Boye.Algae Iron the second Danish Pamir Expidition 1893-1899, Dansk. Botab. Arkiv, 6, 1930.
21. Skvotzow B.W. Über elinige Süßwasseralgen aus Pamir (Asien), Hedwigia, 67,1927.

**ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ АЛЬГОФЛОРЫ
РЕКИ АКБУУРЫ (КЫРГЫЗСТАН)**

Алимжанова Холисахон Алимжановна

доктор биологических наук
ведущий научный сотрудник
Института Ботаники АН РУз.

Г.Ташкент, Узбекистан

Шайимкулова Минабар Абдуваитовна

кандидат биологических наук
заведующей кафедры Ошского
Государственного университет

г.Ош, Кыргызстан

Аннотация. Авторами проведено исследование экологических анализов альгофлоры реки Акбууры. В результате выявлены влияние освещения, температуры и минерализации на количества и видового состава водорослей.

Ключевые слова: Альгофлора, река Акбуура, экологических анализ.

Экология пресноводных водорослей достаточно изучена многими авторами: М.М. Голлербах и др. [4], А.М. Музафаровым [11-14], А.Э. Эргашевым [18], С. Халиловым [17], М.А. Кучкаровой [10], Ю. Одум [15], Б.К. Каримовой [10], А.Е. Ельмуратовым [8], Х.А. Алимжановой [1-3]. Авторы отмечают влияние отдельных экологических факторов в развитии и распределении водорослей в гидробиоценозе.

Основными экологическими факторами водной среды считаются степень излучения солнечных лучей, оказывающих огромное влияние на развитие и распределение водорослей. Годовая сумма солнечной радиации зависит от широты местности, состояния атмосферы и сезона года.

Солнечная энергия в разные водоемы проникает неодинаково [16], поглощение ее зависит от прозрачности и глубины воды. При возрастании

мутности воды с 2 до 15 мг/л светопропускание в воду в слое 0.5 м снижается с 45.7 до 21.9 %, а при проникновении освещенности на 10 % интенсивность фотосинтеза у растений уменьшается в среднем на 19.5 % [6].

Полезная интенсивность солнечной радиации в реке Акбуура приходится на лето: температура воды в это время года по всему течению повышается. Например, 23 июля 2000 г. в 15 ч в верхнем течении она была равна 13-14⁰С; 5 августа 2000 г. в 14 ч в среднем течении температура воды достигла 19⁰С; прозрачность воды - 60 см, в это время температура воздуха была 39⁰С; а в нижнем течении температура воды 25 июля 2000 г. в 14 ч составляла 22-24.5⁰С при температуре воздуха 39.7⁰, прозрачность воды - 30 см. При прогревании воды водоросли находятся в фотосинтезирующем ее слое; доминируют зеленые, сине-зеленые и диатомовые водоросли.

Со снижением интенсивности солнечного излучения в зимний период температура воды в р. Акбууре понижается до 0.1-6⁰С, состав водорослей количественно и качественно беднеет. Исчезает большинство представителей зеленых, сине-зеленых и некоторых диатомовых водорослей, таких как *Scenedesmus bijugatus* (Turp.) Kuetz., *Stigeoclonium tenue* (Ag.) Kuetz., *Cladophora crispata* (Roth.) Kuetz., *Merismopedia punctata* Meyen., *Oscillatoria limnetica* Lemm., *Synedra tabulata* var. *parva* (Kuetz.) Grun. Встречаются некоторые виды диатомовых - *Didymosphenia geminata* (Lyngb.) M. Schmidt., зеленых – *Ulothrix tenerrima* Kuetz., *Cladophora glomerata* (L.) Kuetz., сине-зеленых – *Oscillatoria brevis* (Kuetz.) Gom., которые лучше развиваются в холодной воде и при слабом освещении. Уменьшаются водорослевые обрастания.

Температура - определяющий фактор среды и ее колебания играют важную роль в распределении и в определении качества, количества водорослей в водоеме. Эвритермные виды встречаются в течение всего года, выдерживая значительные колебания температуры, стенотермные виды – при довольно узком диапазоне температур приурочены либо к теплоте, либо к холодному времени года. К эвритермным относятся *Oscillatoria amoena* (Kuetz.)

Gom., *O. formosa* Ag., *Oscillatoria limosa* Lemm., *Synedra tabulata* (Ag.) Kuetz., *Diatoma vulgare* Bory, *Cladophora glomerata* (L.)Kuetz., обитающие в определенных частях водоемов и в течение года выдерживающие значительные (1-2⁰С до 22⁰С) колебания температуры воды, к stenothermным – *Diatoma hiemale* (Lyngb.) Heib., *Hydrurus foetidus* Kirchner, *Spirogyra hassallii* (Janner) Petit. Экологический анализ альгофлоры по отношению к температуре показывает, что из 260 видов, вариаций и форм 51 является эвритермным, 209 – stenothermными (табл. 1).

Таблица 1

Экологический анализ альгофлоры по отношению к температуре воды

Отдел водорослей	Количество видов, вариаций и форм		
	всего	эвритермные	stenothermные
<i>Cyanophyta</i>	45	4	41
<i>Rhodophyta</i>	1	-	1
<i>Xanthophyta</i>	1	-	1
<i>Chrysophyta</i>	1	-	1
<i>Bacillariophyta</i>	147	37	110
<i>Pyrrophyta</i>	3	-	3
<i>Euglenophyta</i>	5	-	5
<i>Chlorophyta</i>	56	10	46
<i>Charophyta</i>	1	-	1
Всего	260	51	209

Минерализация и органические вещества. Важную роль в распределении водорослей в водоемах играет минерализация воды. По классификации О.А. Алекина [3], минерализация воды реки по течению изменяется от малой (200 мг/л) до повышенной (760 мг/л). По классификации В.Н.Жукинского, степень минерализации по течению колеблется от гипогалинной (гг) до бета-мезогалинной (мг) [5].

В верховьях р. Акбууры минерализация достигает 200 мг/л. На этом участке встречаются, в основном, пресноводные виды: *Gloeocapsa minuta* (Kuetz.) Hollerb., *Oscillatoria simplicissima* Gom., *Cyclotella bodanica* Eulenk.

Степень минерализации обуславливает распределение и развитие более солелюбивых форм водорослей в средней (редко) и устьевой частях реки: *Hapalosiphon fontinalis* (Ag.) Born. Em. Elenk. и др., кроме того, в реке отмечены широко приспособленные виды: *Merismopedia glauca*, *Navicula exigua* (Greg.) O. Muell. и др. Всего в реке зафиксировано 37 видов типичных пресноводных, 75 - пресноводно-солонатоводных, 4 – солонатоводных, 144 – эвригалинных, 116 – стеногалинных (табл. 2).

Влияние экологических факторов обуславливает формирование экологических группировок: фитопланктона, фитобентоса, перифитона. В реке Акбууре количество планктонных водорослей насчитывает всего 51 вид, вариаций и форм (табл. 3).

Таблица 2

Экологический анализ альгофлоры реки по отношению к солености воды

Отдел водорослей	Количество видов, вариаций и форм				
	пресноводные	пресноводно-солонатоводные	солонатоводные	эвригалинные	стеногалинные
<i>Cyanophyta</i>	12	9	-	24	21
<i>Rhodophyta</i>	1	-	-	-	1
<i>Xanthophyta</i>	1	-	-	-	1
<i>Chrysophyta</i>	1	-	-	-	1
<i>Bacillariophyta</i>	21	30	2	94	53
<i>Pyrrophyta</i>	-	3	-	-	3
<i>Euglenophyta</i>	-	1	-	4	1
<i>Chlorophyta</i>	1	31	2	22	34
<i>Charophyta</i>	-	1	-	-	1
Всего	37	75	4	144	116

Таблица 3

Экологический анализ альгофлоры реки по характеру обитания в воде

Отдел водорослей	Количество видов, вариаций и форм		
	фитопланктон	фитобентос	перифитон
<i>Cyanophyta</i>	14	33	15
<i>Rhodophyta</i>	-	1	-
<i>Xanthophyta</i>	-	1	1
<i>Chrysophyta</i>	-	1	-
<i>Bacillariophyta</i>	18	93	70
<i>Pyrrophyta</i>	3	-	-
<i>Euglenophyta</i>	3	3	1
<i>Chlorophyta</i>	14	27	28
<i>Charophyta</i>	-	1	1
Всего	51	160	116
Из них: видов	48	132	92
Вариаций	2	25	22
Форм	1	3	2

Большинство фитопланктонных видов встречается в небольших водоемах и водохранилищах. К типичным планктонным водорослям относятся виды *Gloeocapsa minuta* (Kuetz.) Hollerb., *Anabaena solitaria* Kleb. и др. Всего в фитобентосе реки Акбууры отмечается 160 видов, вариаций и форм водорослей. Характерными фитобентосными видами являются *Bangia atropurpurea* (Roth.) Ag., *Hydrurus foetidus* Kirchner, *Surirella angustata* Kuetz.

Некоторые (*Cladophora*, *Spirogyra*) нитчатые водоросли образуют своеобразные фитообрастания в виде скоплений. В зарослях нитчатых водорослей отмечаются одноклеточные, колониальные формы водорослей, которые с другими нитчатыми образуют фитообрастания (перифитонные сообщества). В фитообрастаниях реки Акбууры обнаружено 116 видов, вариаций и форм водорослей. По течению реки количество фитопланктона, фитобентоса, фитообрастаний увеличивается.

Выводы:

Экологических анализ альгофлоры реки Акбууры дали следующие результаты:

1. Полезная интенсивность солнечной радиации в реке Акбуура приходится на лето: температура воды в это время года по всему течению повышается. При прогревании воды ($24-25^{\circ}\text{C}$) водоросли находятся в фотосинтезирующем ее слое; доминируют зеленые, сине-зеленые и диатомовые водоросли.

2. Со снижением интенсивности солнечного излучения в зимний период температура воды в р. Акбууре понижается до $0.1-6^{\circ}\text{C}$, состав водорослей количественно и качественно беднеет. Исчезает большинство представителей зеленых, сине-зеленых и некоторых диатомовых водорослей.

3. Экологический анализ альгофлоры по отношению к температуре показывает, что из 260 видов, вариаций и форм 51 является эвритермным, 209 – stenothermными.

4. Минерализация воды реки по течению изменяется от малой (200 мг/л) до повышенной (760 мг/л). По классификации В.Н.Жукинського, степень минерализации по течению колеблется от гипогалинной (гг) до бета-мезогалинной (мг).

5. Степень минерализации обуславливает распределение и развитие пресноводных (верхней части реки), более солелюбивых форм водорослей в средней (редко) и устьевой частях реки.

6. Влияние экологических факторов обуславливает формирование экологических группировок: фитопланктона, фитобентоса, перифитона. С повышением температуры и минеральных веществ по течению реки их количества увеличивается.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алимжанова Х.А. Альгофлора канала Бозсу и его санитарного состояние.: Автореф. Дис. ... канд. биол. наук. – Ташкент, 1991. – 23 с.
2. Алимжанова Х.А. Закономерности распределения водорослей бассейна реки Чирчик и их значение в определении эколого-санитарного состояния водоемов: Дис. ... докт. биол. наук. – Ташкент, 2005. – 233 с.
3. Алекин О.А. Основы гидрохимии. Л.: Гидрометеиздат, 1970. – 443 с.
4. Голлербах М.М., Полянский В.И. Определитель пресноводных водорослей СССР. Вып.1. Общая часть (Пресноводные водоросли и их изучение). М., 1951. – 350 с.
5. Жукинский В.Н., Оксюк О.П., Олейник Г.Н., Кошелева С.И. Принципы и опыт построения экологической классификации качества поверхностных вод суши // Гидробиологический журнал. – Киев, 1981. Т. XVII. №12. – С. 38-49.
6. Ильинский А.Л. Влияние цветности и мутности воды на фотосинтез водорослей // Тр. Института биол. внутр. вод АР СССР. Вып. 11(14). – М., 1966. – С. 77-80.
7. Ирригация Узбекистана. Современное состояние и перспективы развития ирригации в бассейне р.Сирдарья / Под общ. ред. Садыкова А.С. – Ташкент: Фан, 1975. Т.2. - С.15, 63-64, 95, 105-106.
8. Ельмуратов А.Е. Фитопланктон южной части Аральского моря и озер Приаралья в условиях антропогенного эвтрофирования (систематическая часть): Дис. ... докт. биол. наук. – Ташкент, 1997. – 447 с.
9. Каримова Б.К. Альгофлора водоемов юга Кыргызстана. Бишкек: Технология, 2002. – 214 с.
10. Кучкарова М.А. Водоросли рисовых полей долины реки Чирчик. - Ташкент: Фан, 1976. – 360 с.1974. – 179 с.
11. Музафаров А.М. Флора водорослей горных водоемов Средней Азии. Ташкент: Изд-во АН Уз ССР, 1958. – 380 с.

12. Музафаров А.М. Флора водорослей стока Аму-Дарья. – Ташкент: Изд-во АН УзССР, 1960. – 101 с.
13. Музафаров А.М. Флора водорослей водоемов Средней Азии. – Ташкент: Наука, 1965. – 580 с.
14. Музафаров А.М. О географическом распределении водорослей. – Ташкент: Фан, 1981. – 240 с.
15. Одум Ю. Основы экологии. М.: Мир, 1975. – 740 с.
16. Рутковская В.А. Проникновение солнечной радиации в водоемы суши и моря // Сб. научн. тр. Института океанологии. - М., 1965. – С.78.
17. Халилов С. Альгофлора Чардаринского водохранилища. - Ташкент: Фан, 1976. – 360 с. 1976. – 165 с.
18. Эргашев А.Э. Закономерности развития и распределения альгофлоры в искусственных водоемах Средней Азии. - Ташкент: Фан, 1976. – 360 с.

**ДИНАМІКА АРЕАЛУ КАБАНА В УКРАЇНІ ТА МОЖЛИВОСТІ
УПРАВЛІННЯ ЙОГО ЧИСЕЛЬНІСТЮ**

Лисенко Валерій Іванович

доктор біологічних наук, професор

Мелітопольський інститут екології та соціальних

технологій ВНЗ «Україна»

Недовізіт Юрій Юрійович

Зам. директора

Азово-Сиваського національного природного парку

Анотація: динаміка чисельності та ареалу дикого кабана на території України залежить від багатьох факторів, серед яких ведучими є в першу чергу соціально-економічні фактори, інтродукція окремих угруповань, біотехнічні заходи та способи полювання. На прикладах більшості областей проведено аналіз динаміки ареалу на протязі ХІХ – ХХ ст.. Виявлено велике значення у відновленні виду на території України реакліматизаційних заходів та штучної підгодівлі тварин у екстремальні погодні умови.

Ключові слова: кабан, відтворення, форми добування, інтродукція, реакліматизація, біотехнія, управління популяціями.

В минулому дикий кабан на території України був досить поширений в усіх природно-географічних районах, але протягом ХІХ ст. відбулося найбільш інтенсивне зменшення його кількості внаслідок інтенсивного вирубування лісів, осушення боліт, надмірного добування та частої повторюваності довготривалих сніжних зим з ожеледдю та ареал цього виду дуже скоротився [1].

На початку ХХ ст. кабан був звичайним лише в Карпатах, Поліссі та в деяких лісових масивах Лісостепу, звідки мігруючі кабани проникали в інші райони. У 30-і роки цей вид зрідка зустрічався у Вінницькій, Хмельницькій, Чернігівській і Київській областях [2-4].

Відновлення ареалу дикого кабана почалося в кінці 30-х років ХХ ст. у зв'язку з початком бойових дій у Східній Європі, де були багаточисленні польські, угорські, чеські мисливські парки з високою чисельністю тварин. З 1943 р. протягом 3-4 років вид проник у 18 областей України [5].

У 1945-1947 рр. в західних областях України кабани в усіх лісових масивах досягнули промислової чисельності та було зареєстровано розповсюдження кабана на південь та південний схід. Але у цей період почали реєструвати значний збиток, що вид наносив сільськогосподарським угіддям. Це і стало основною причиною відновлення неконтрольованого полювання в кінці 40-х років. Внаслідок перепромислу, нехватки кормів у зимовий період вже з 1949 р. чисельність стрімко зменшується. У Вінницькій області кількість виду зменшилась на 90%, у Хмельницькій та Одеській областях дикий кабан повністю зник. У 1950 р. управління мисливського господарства України видало Постанову, згідно з якою полювання було заборонено на рік. Надалі полювання протягом року було обмежене терміном на 7 місяців (з 1 серпня по 1 березня), а згодом лише на три місяці (з 1 жовтня по 31 грудня). Після запровадження охоронних заходів почалося інтенсивне зростання чисельності та розселення тварин на значному просторі. Зокрема, у грудні 1954 р. у придніпровських плавнях Запорізької області був добутий кабан вагою 220 кг [6,7,8].

На 1955 р. ареал кабана в Україні складався з декількох віддалених одне від одного осередків, найбільш значними з яких були: поліський, карпатський та басарабський. За межами їх перебувала незначна кількість кабанів на Поділлі, Полтавщині та Кіровоградщині. З метою прискорення розселення та збільшення чисельності популяції, в Україні у 1957-72 рр. було інтродуковане біля 500 тварин. Внаслідок цього, простір навколо місць випусків дуже швидко заповнився мігрантами. На 1965 р. вся степова зона, окрім східних приморських районів, була заселена кабаном. Освоєння території відбувалось так швидко, що окремі осередки виникли на Запоріжжі, Луганщині, Миколаївщині та Херсонщині вже в 1966-69 рр. В останню чергу це відбулося у Каланчацькому районі Херсонської області у 1976 році. Наступні випуски кабанів (121 гол.) у

1972-1997 рр. на території Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Миколаївської областей вже не мали суттєвого впливу на формування ареалу. Загалом сучасна популяція дикого кабана на території України сформувалися внаслідок скорочення чисельності вовка та розселення тварин із уцілілих осередків, прискореного охороною, штучним розведенням і подальшою інтродукцією[8].

Якісне управління елементарними популяціями копитних залежить від направлення господарства на них – м'ясного чи трофейного. При м'ясному направленні господарства більш високий приріст тварин забезпечується переважанням самок у складі популяцій. Найвищим річним приростом елементарні популяції кабана відрізняються при співвідношенні самців і самок 1:1,5 - 2. При трофейному направленні господарства, коли основною метою є вирощування найбільшої кількості самців кабана з трофейними іклами між кількістю самців і самок підтримується рівновага, тобто їх співвідношення повинно бути 1:1 чи майже з незначним переважанням самців.

Склад популяцій багатьох видів мисливських тварин в певній мірі може регулюватися способами полювання. Кожний спосіб полювання відрізняється коефіцієнтом селективності, тобто відсотковим співвідношенням самців і самок, дорослих і молодих тварин у здобичі і складі популяції. Полюваннями з підходу більше відстрілюється самок і молодняку, а коли підстерігають – самців і дорослих тварин.

Засоби полювання мають великий вплив на статево - вікову структуру і річний приріст елементарних популяцій мисливських тварин. У популяціях тварин - моногамів підтримується однакове співвідношення самців і самок (1:1), а тварин полігамів – з переважанням самок.

Управління елементарними популяціями кабана і їх взаємодією з середовищем мешкання здійснюється з урахуванням стадії динаміки чисельності, впливу цих тварин на поля сільськогосподарських культур і збитків сільському господарству. Територіальне управління елементарними популяціями кабана визначається площею заселеної території. Добовий хід

кабанів зимою складає від 1 - 2 до 5 - 7 км, влітку - до 10 - 12 і пізно восени – до 15 км. При відсутності фактору турботи площа індивідуальної території стада кабанів складає від 50 до 250 га. Територіальне управління елементарними популяціями кабана здійснюється у заселених ними комплексах лісових масивів, площа яких дорівнює від 5 до 10 тис. га [10].

Кількісне управління елементарними популяціями кабана строїться на підставі існуючої і допустимої чисельності, реального річного приросту і розмірів збитків, що наноситься сільському господарству. Допустима щільність населення кабана на 1000 га становить: у листяних лісах з домішкою ялини – 10 - 15 особин, у змішаних ялиново – листяних – 8 - 14, у ялиново – соснових – 6 - 11 і у чистих соснових лісах – 4 - 7 особин. Господарсько допустима щільність населення кабана підтримується у захисних і агролісах, а екологічна – у промислово – експлуатаційних лісах. Розмір щорічного використання елементарних популяцій кабана (P), як і других видів парнокопитних, вираховується за формулою: $P = \Pi + \Phi - D/\Gamma$, де Π – реальний річний приріст, особин; Φ – фактична чисельність, особин; D – допустима чисельність, особин; Γ – кількість років, у продовж яких передбачено довести поголів'я до допустимої чисельності [11].

У залежності від величини реального річного приросту (50 - 60%) і коефіцієнту приросту (1,0 - 1,5) при співвідношенні самців і самок 1:1,5 і регулярній щедрій зимовій підгодівлі чи можливо планувати відстріл 70 - 80% кабанів від їх зимової чисельності у лютому. Після глибоко снігових і холодних зим, і при підгодівлі коефіцієнт річного приросту все одно падає до 0,6 - 0,7, тому розмір користування не повинен перевищувати 60 - 70% від їх загальної чисельності у лютому. У всіх випадках при плануванні відстрілу слід враховувати стадію зміни чисельності елементарних популяцій кабана (зменшується, зберігається на постійному рівні, збільшується) і вносить відповідні корективи. Одна елементарна популяція кабана може населяти лісові масиви декількох лісгоспів чи користувачів мисливських угідь. Тому користування елементарними популяціями кабана повинно виконуватися по

одній квоті, яка розподіляється користувачем мисливських угідь у залежності від площі закріплених лісових угідь і чисельності кабана в них.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гептнер В.Г. Млекопитающие Советского Союза / В.Г. Гептнер, А.А. Насимович, А.Г. Банников. - М.: Высшая школа, 1961. – Т. 1. – 650 с.
2. Мигулін О.О. Звірі УРСР (матеріали до фауни) / О.О. Мигулін.– Київ: Вид-во АН УРСР, 1938.– 426 с.
3. Сокур І.Т. Історичні зміни та використання фауни ссавців України / І.Т. Сокур. – Київ: АН УРСР, 1961. – 84 с.
4. Корнеєв О.П. Мисливство – галузь народного господарства /О.П. Корнеєв. – К.: Вид-во "Урожай", 1964. – 145 с.
5. Корнеєв А. П. Колебания численности дикого кабана на Украине и рациональные нормы плотности его поголовья в охотничьих хозяйствах / А.П. Корнеєв // Труды IX Международного конгресса биологов-охотоведов. – М., 1970. – С. 812-813
6. Татаринов К.А. Звірі західних областей України (матеріали до вивчення фауни Української РСР) / К.А. Татаринов. – Київ:Вид-во АН УРСР, 1956.–188с.
7. Волох А.М. Охотничьи звери Степной Украины: Монография. / А.М. Волох. – Херсон: ФЛП Гринь Д. С., 2014. – Т. 1. – 412 с.
8. Волох А.М. Великі ссавці Південної України у ХХ ст. (динаміка ареалів, чисельності, охорона та управління). Автореф. дис. докт. біол. наук: 03.00.08/ Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України. – К., 2004. – 35с.
9. Дементьев Г.П. Кабан / Г.П. Дементьев. – М: Наука, 1983. – 53 с.
10. Рудишин М.П. Рациональное ведення мисливського господарства / М.П. Рудишин, Г.М. Мурський, К.А. Татаринов. – Львів: Каменяр, 1987. – 182 с.
11. Дежкин В.В. Дикие копытные в Европе (численность и добыча) // Управление популяциями диких копытных/ В.В. Дежкин. – Киров, 1989. – С. 35-47.

MEDICAL SCIENCES

URGENT SURGICAL TREATMENT OF ACUTE COMPLICATED GASTRIC CANCER

Ivanchov Pavlo

M.D., professor

Prudnikova Oksana

Assistant

Kurbanov Anton

Cand. Sc., assistant

Peresh Yevhen

Cand. Sc., assistant

Surgery department №3

O. Bogomolets National medical university

Kyiv, Ukraine

Introductions. In the general structure of the causes of gastrointestinal bleedings from the upper part of gastrointestinal tract, the proportion of bleeding, caused by stomach cancer, increases annually by 2.8%. Every year the hospitalization of young patients, with severe bleeding, decompensated stenosis, atypical perforation and incurable concomitant pathology is significantly increased.

Aim. Determination tactics of urgent surgical treatment in patients with complicated stomach cancer.

Materials and Methods. In the Kyiv City Center for Emergency Care of patients with gastrointestinal bleedings from 2011 to 2017, were operated 123 patients with stomach cancer, complicated by gastrointestinal bleeding -99, with perforation-5 or stenosis-37 . The average age of patients was 61.5 ± 13.1 years.

Results and discussion. The largest group were patients with stage III and IV stage of cancer - 44 (35.8%) and 64 (52%) patients, respectively, with stage II - 9 (7.3%) patients, and the least patients were patients with initial I and Cr in situ stages

- 3 (2.4%) patients respectively. Among patients, in 73 (51%) stomach cancer was first established in our clinic in connection with the development of complications.

Endoscopic methods of hemostasis have been used in all patients with gastric cancer who have complicated as the gastrointestinal bleeding in order to prevent the relapse of bleeding and delay the onset of surgical intervention. Based on the elaborated criteria, 8 (6.5%) patients were operated in an emergency at the height of the ongoing bleeding (2) or at the height of its relapse (6), of which radicals were 4 (50.0%), not radical - 4 (50.0%), postoperative mortality was 37.5%. Radical operations in the early delayed period were performed on 81 (81.8%) patients with GB, including 32 (39.5%) of gastrectomies, 5 (6.2%) of combined gastrectomies, and 40 (49.4%) of subtotal distal resection of the stomach and 4 (4.9%) of proximal resection of the stomach.

In the case of perforation of cancer, 8 (6.5%) patients were emergency operated, 2 (25%) of whom managed to perform radical surgical interventions.

After adequate preoperative preparation, 29 (78.4%) patients with stenotic tumor performed standard radical resection of the stomach, and 8 (21.6%) patients - non-radical resection of the stomach in various modifications.

The overall share of postoperative complications were 6.1%, and overall postoperative mortality was 6.9%.

Conclusions. 1. Urgent surgical treatment of acute complicated gastric cancer are aimed primarily at saving the patient's life.

2. The radicality of surgical interventions depends on the general condition of the patient, the peculiarities of complications of the tumor process, the presence of concomitant pathology and stage of the disease.

REFERENCES

1. Japanese Gastric Cancer Association Japanese gastric cancer treatment guidelines 2014 (ver. 4) *Gastric Cancer*. 2017; 20 (1):1–19.
2. Skierucha M, Milne AN, Offerhaus GJ, Polkowski WP, Maciejewski R, Sitarz R. Molecular alterations in gastric cancer with special reference to the early-onset subtype. *World J Gastroenterol*. 2016; 22(8):2460–2474
3. Linhua Yao, Fei Yu, Yingying Mao, Tianpei Wang, Qi Qi, Hui Ding, Jinchun Wang, Hongxia Ma, Juncheng Dai, Guoxin Zhang & Guangfu Jin. Gastric cancer may share genetic predisposition with esophageal squamous cell carcinoma in Chinese populations. *Journal of Human Genetics* volume. 2018 (63):1159–1168.
4. Yoshio Yamaoka. How to eliminate gastric cancer-related death worldwide? *Nature Reviews Clinical Oncology* volume. 2018 (15): 407–408.
5. Yarema RR Manzoni D. de Fetsich TG Ogorchak MA . D2 lymph dissection: on the way to implementation in the European population of patients with gastric cancer. *Clinical oncology*. 2015. №1(17):24-29
6. V. Lazyrsky. The results of surgical treatment of patients with complicated locally advanced gastric cancer. *Clinical surgery*. 2017 (9):24-27.

ANALYSIS OF ANTIBIOTIC RESISTANCE OF STREPTOCOCCUS SPP., ISOLATED IN NON-HOSPITAL PNEUMONIA

Kovalenko Natalya Iivna

PhD, associate of professor
Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine

Zamazii Tatiana Mykolayivna

PhD, associate of professor
Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine

Novikova Iryna Volodymyrivna

Head of the laboratory
Municipal non-profit enterprise
of the Kharkiv regional council
"Regional clinical hospital"
Kharkiv, Ukraine
Currently
non-hospital pneumonia continues to occupy
a leading position among other infectious diseases

According to official statistics, the incidence of pneumonia among adults in Ukraine is 4-6 cases per 1,000 young and middle-aged people and 12-18 cases per 1,000 older people; mortality is 13-15 cases per 100,000 population or 3%. In the structure of mortality from respiratory diseases, pneumonia ranks second after chronic obstructive pulmonary disease.

Among numerous microorganisms, only highly virulent ones can cause an inflammatory process when penetrating the lower respiratory tract. Such pathogens, first of all, include *S. pneumoniae*, which is isolated in 30-60% of cases.

Etiotropic therapy of non-hospital pneumonia caused by bacterial pathogens, especially at the initial stage, is based on data on the natural sensitivity to antibacterial drugs of the most likely pathogens. The problem is complicated by the spread of acquired resistance to antibiotics and antiseptics among bacteria.

Despite the general trends, the prevalence of resistance to respiratory pathogens has regional differences, so when choosing drugs, it is important to use local data on the sensitivity of microorganisms to antibacterial drugs. In this regard, regional epidemiological data on the spread of antibiotic-resistant bacteria causing non-hospital pneumonia are important.

The aim. Study of sensitivity to antibiotics of *Streptococcus* spp. isolated from patients with non-hospital pneumonia.

Materials and methods. The results of bacteriological researches of various clinical materials from 336 patients with non-hospital pneumonia are used in the work. As clinical material were bronchial lavage fluid and sputum.

Identification of isolated microorganisms was carried out by morphological, cultural and biochemical properties according to the Order of the Ministry of Health of the USSR № 535 from 22.04.1985.

Determination of the sensitivity of the microflora to antibiotics was performed by the method of diffusion into agar (the method of standard disks) in accordance with the Order of the Ministry of Health of Ukraine 7 167 from 05.04.2007.

Results. Previous studies have shown that in the etiological structure of non-hospital pneumonia, a significant role is played by gram-positive cocci, which were sown from sputum in 38.3% of patients. The most common were streptococci of the group viridans, which were excreted in sputum in 22.5% of patients.

The highest levels of colonization were recorded for *S. pneumoniae* (8.0 lg CFU / ml) and *S. pyogenes* (6.7 lg CFU / ml).

Antibiotic susceptibility analysis revealed that all *S. pyogenes* strains were sensitive to ciprofloxacin, azithromycin, clarithromycin, ceftriaxone, and chloramphenicol. *S. anhaemolyticus* showed absolute sensitivity to ampicillin, amoxiclav, penicillin, cefoperazone, clindamycin, clarithromycin, chloramphenicol and amikacin. Viridans streptococci were sensitive to chloramphenicol in 33-93% of cases, to amoxiclav and ceftriaxone in almost 78%, to amikacin in 70%, and to other antibiotics in 30-84% of cases.

According to other authors, *S. pneumoniae* is highly sensitive to cephalosporins

of II-IV generations, respiratory fluoroquinolones and macrolides. As before, this trend persists, and isolated strains of pneumococcus were inhibited by amoxiclav, cefoperazone, ceftriaxone, imipenem, levofloxacin, azithromycin, clarithromycin and vancomycin in 100% of cases.

Most of the studied strains of *Streptococcus* spp. showed resistance of meronem - from 33 to 72% of strains, to imipenem - 41-46%, to oxacillin - 67-100%, to ceftazidime - 25-70%, to cefepime - 13-44%.

Fluoroquinolones occupy a special place among a number of antimicrobials. Resistance to fluoroquinolones is formed more slowly than to other antibacterial agents in common microorganisms, so they can compete with beta-lactam antibiotics in their microbiological and pharmacodynamic characteristics.

Among fluoroquinolones, ciprofloxacin was the most active, to which 100% of *S.pyogenes* were sensitive. Levofloxacin inhibited the growth of 100% of *S.pneumoniae*, norfloxacin - 33-41% of streptococci.

Conclusions. There is an increase in resistance of *Streptococcus* spp., isolated in patients with non-hospital pneumonia, to fluoroquinolones, aminopenicillins, cephalosporins, macrolides (azithromycin), while maintaining sensitivity to clarithromycin.

**ОГЛЯД СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ СТРУКТУРИ
БІОЛОГІЧНОЇ ВОДИ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ
МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Бурмістров Олександр Миколайович

к. ф.- м. н., доцент

Заблоцька Анастасія

студент 5 курсу ДНМУ

Донецький національний медичний університет (ДНМУ)

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Відомо, що основною складовою рідинного середовища людського організму являється біологічна вода. Здоров'я багато в чому залежить від структури біологічної води в організмі людини [1–6]. А тому дослідження впливу різних факторів на стан людського організму мають ґрунтуватися, перш за все, на вивченні її молекулярної і надмолекулярної структури.

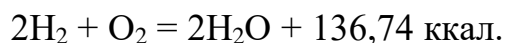
Мета роботи. Проаналізувати сучасні погляди на фізико-хімічні процеси, що відбуваються в рідинному середовищі людини взагалі, і особливо під впливом стресових навантажень. Розробити технічні можливості реалізації експериментальних методів для дослідження цих процесів на молекулярному і надмолекулярному рівні, прослідити за зміною внутрішніх структур, щоб на базі отриманих результатів мати змогу їх корегувати в разі відхилень від норми.

Матеріали і методи. Для реалізації поставлених задач автори розробили акустичний метод, виготовили ультразвуковий (УЗ) пристрій та виконали заплановані дослідження впливу деяких стресових факторів в залежності від зміни температури і тиску. Обґрунтовано визначили основні контролюючі параметри: хвильовий опір (ρ_c) та густину (ρ). Дієвість запропонованого методу продемонстрована на модельній системі (крові та її похідних). В межах обмежених температур (20-42°C) було виявлено значну зміну властивостей

біологічної води, а тому вивченню цих властивостей була приділена особлива увага авторів.

Результати і обговорення. Виявлені авторами рефлекси на температурній залежності поглинання звуку $\alpha=\alpha(t)$ в біоводі, напевно свідчать про її структурованість: перебудова її структури відбувається, як мінімум, чотири рази при повній відсутності таких змін в дистильованій воді.

Коротко про історію розвитку поглядів. Основи сучасного розуміння фізичної природи води заклали більше 200 років тому Г. Кавендіш і А. Лавуазьє, які, по суті, відкрили людству цю загадкову рідину. Зрозуміло, вода була відома завжди, але вказані вчені вперше встановили, що вона не є окремим елементом, а складається з кисню і водню. Кавендіш вперше здійснив синтез води з кисню і водню:

За 200 років немало подій відбулися в науці, багато проблем було успішно вирішено і повністю «закрито».

Вода, не будучи, зрозуміло, центром всіх цих подій, часто виступала каталізатором розвитку тих або інших наукових дисциплін. Пригадаємо хоч би її причетність (у вигляді важкої і надважкої води) до розвитку ядерної фізики.

Проблеми води вивчали різнопланові вчені: фізики, біофізики, хіміки, біологи, геологи і навіть математики. Їх зусилля увінчалися великими успіхами: *зараз ми знаємо воду набагато краще, ніж 200 років тому.* Проте по мірі розвитку науки про воду з'являлися *все нові і нові питання*, і зараз, мабуть, невирішених проблем навіть більше, ніж за часів Кавендіша і Лавуазьє.

Ілюстрацією такого роду проблем може служити історія відкриття важкої і надважкої води. Проста модель «вода - це H_2O » істотно ускладнилася в 1931 р., коли Берже і Мендель виявили, що атомна вага кисню, виміряна хімічними методами на основі води, відрізняється від результатів, отриманих за допомогою мас-спектрометрів. Хоча відмінність виявилася і невеликою, але вона була і не мінлася від досліду до досліду [1].

Берже і Мендель припустили, що існує важкий ізотоп водню (дейтерій D), атомна маса якого в 2 рази більша звичайного водню.

Незабаром Е. Уошберн і Г. Юрі відкрили важку воду D₂O [1-3]. Потім був відкритий третій ізотоп - тритій T, а потім в 1951 р. вдалося отримати і надважку воду T₂O. Якщо ще врахувати, що в природі існує три ізотопи кисню, то стане ясно: вода - це суміш 18 різних речовин. По вазі вода складається з 11,19% водню H₂ і 88,81% - кисню O₂.

Відомо, що в різних органах нашого тіла вміст води коливається від 70 до 83%. Це ніби означає, що вода в живих організмах нічим не відрізняється від самої звичайної води. Але експерименти уже на початку ХХ століття показали, що *властивості води в біологічних структурах (біовода) децю відрізняються від властивостей звичайної води*. Особливо це проявляється в умовах тонких прошарків (якими є біомембрани клітин), товщина яких дорівнює приблизно характерній довжині ланцюжка водневого зв'язку.

Щоб більш зрозумілою була поведінка рідинного середовища (крові, сироватки, поту, сечі, слини та ін.) людини під впливом різних зовнішніх (екологія) та внутрішніх (емоційний стан) факторів потрібно досконало вивчати і знати структуру перш за все біологічної води, що входить в склад молекул, чи клітин живого організму.

За даними наукових досліджень здоров'я сучасної людини залежить від цілого комплексу екстремальних факторів впливу навколишнього і внутрішнього середовища. Особливо це стосується спеціалістів надскладних і небезпечних систем управління (пілотів сучасних авіалайнерів, космонавтів, авіадиспетчерів, операторів атомних та космічних станцій, хірургів при виконанні складних операцій та ін.), організм яких довгий час знаходиться в стані психологічної напруги, стресу, чи дискомфорту, у зв'язку з підвищеною відповідальністю за наслідки правильних чи неправильних рішень при управлінні системою.

Також відомо, що сьогодні під загрозою знаходяться головні системи життєзабезпечення людини взагалі. Прогнози показують, що до 2030 року

число людей зі 100% відсотковим здоров'ям (здоров'я здорової людини) знизиться до 27-30%.

Такі професії, як льотний склад, спеціалісти морського флоту, диспетчери управління різними складними системами, повітряним рухом, працівники операторського профілю на транспорті (автомобільному, залізничному, космічному та ін.), в космосі, чи шахтах опиняться під загрозою. Різко скоротиться тривалість життя в регіонах з високою екстремальністю екологічного середовища.

Пошуки шляхів збереження здоров'я людства у ХХІ ст. відстають від прогресуючого наступу негативних впливів екстремальних екологічних факторів на діяльність та проживання людини.

У зв'язку з цим надто актуальною проблемою ХХІ ст. є наукове обґрунтування структури та змісту моніторингу здоров'я людини та навколишнього середовища, особливо в умовах екстремальності його впливу на організм людини [4,5].

Вирішенню однієї зі сторін цієї загальної та широкої проблеми і присвячене наше наукове дослідження.

Санація людського організму для визначення ранніх порушень загального стану та моделювання процесів обміну в рідинному середовищі організму при накопиченні негативних факторів довкілля та стресових навантажень завжди залишається актуальною, особливо, як уже зазначалось, для екстремальних сфер діяльності людини.

Проблема розробки структури і змісту моніторингу здоров'я людини в умовах екстремальності екологічного середовища проживання та професійної діяльності за її окремими аспектами вивчалась багатьма авторами.

Наприклад, виконано багато робіт з проблем здоров'я, особливо професійного, з деяких аспектів проблеми основних захворювань у різних вікових групах. В кінці ХХ ст., особливу увагу отримали дослідження в області гігієнічної регламентації ксенобіотиків, токсикології та хімічної безпеки людини [5].

Окремий блок досліджень складають екологічні дослідження навколишнього середовища в результаті діяльності людини у ХХ ст., обумовленою науково-технічним прогресом в екстремальних сферах діяльності.

Дослідження впливу природи і концентрації потрібних комплексів, які моделюють процеси обміну в організмі людини та їх зміни, спровоковані стресовими навантаженнями, накопиченням негативних факторів дії навколишнього середовища є фундаментальною проблемою в клінічній та технологічній практиці.

Особливо важливими в цьому напрямку є розробка методик підготовки об'єктів [4] та проведення порівняльних досліджень препаратів рідинного середовища організму людини з метою створення нових підходів до запобігання та терапії набутої патології для фахівців, пов'язаних з екстремальними умовами діяльності [6].

Результати цих досліджень, безумовно, ляжуть в основу вирішення цілого ряду соціальних та прикладних проблем, зокрема: при розробці наукових і практичних (тренажерних) програм навчання та тестування фахівців, що працюють в умовах надважких психологічних та екстремальних навантажень.

Відомі способи діагностики стану організму людини шляхом дослідження тільки біохімічних показників сироватки крові, запису електрофореграм, визначення активності лізосомальних ферментів дозволяють визначати кількісні показники, які змінюються в процесі стресових навантажень і не дозволяють моніторити загальний стан організму, що передуює гострим клінічним проявам.

Крім того, існуючі способи характеризуються недостатньо високою точністю вимірювання показників (похибка вимірювань не менша 40%). У літературних джерелах описані також способи вивчення плазми крові шляхом опромінення електромагнітними хвилями в ЯМР-спектрометрі для визначення часу ядерної магнітної резонансної релаксації (T_1) та фіксації магнітного моменту молекул речовин, що містяться у плазмі.

На базі отриманих характеристик можна фіксувати накопичення токсинів, або порушення обміну речовин у досліджуваних людей. Параметри препарату крові, що визначаються, дозволяють виявити лише поодинокий випадок поведінки складових плазми без класифікації (анамнезу) загального стану організму людини

Висновки. З огляду на існуючий стан даної проблеми, пошук високоінформативних способів діагностики стану організму людини в умовах стресових та екологічних навантажень при накопиченні їх негативного впливу, з'ясування умов, шляхів і методів діагностування та санації людини та середовища є надзвичайно актуальним і потребує термінового вирішення (див. наступні публікації авторів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Зацепина Г.Н. Властивості і структура води. – М.: вид-ня МГУ, 1974. 134 с.
2. Синюков В.В. Вода известная и неизвестная, – М.: Знание, 1987. 175 с.
- 3.Петрянов І.В. Найбільш незвичайна речовина у світі. – М.: Педагогіка, 1981 с.
4. Альохіна С.М., Бурмістров.О.М, Овсяннікова Л.М. Методика моніторингу окислювального гомеостазу у працюючих в зоні підвищеної радіації. // Тези допов. в збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет –конференції «СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ» МОЗУ, ДНМУ, кафедра мед. фізики та інформ.технологій №2, 20 березня 2020 р. С.75-80.
5. Альохіна С.М., Бурмістров.О.М. Овсяннікова Л.М. Дослідження властивостей деяких антиоксидантних препаратів. // Тези допов. в збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет –конференції «СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧИХ

ДИСЦИПЛІН В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ» МОЗУ, ДНМУ, кафедра мед. фізики та інформ.технологій №2, 20 березня 2020 р. С.80-84.

6. Альохіна С.М., Бурмістров.О.М. Овсяннікова Л.М. Проблеми профілактики, терапії. та критерії оцінки наслідків окислювального стресу, зумовленого впливом радіаційного опромінення. // Тези допов. на Всеукраїнській науково-практичній інтернет –конференції «СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ» МОЗУ, ДНМУ, кафедра мед. фізики та інформ.технологій №2, 20 березня 2020 р. С.71-72.

ІНФУЗІЙНО-ТРАНСФУЗІЙНА ТЕРАПІЯ МАСИВНИХ АКУШЕРСЬКИХ КРОВОТЕЧ ТА ГЕМОРАГІЧНОГО ШОКУ: НОВІ ПОГЛЯДИ НА СТАРУ ПРОБЛЕМУ

Васюк Юлія Володимирівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Дубіцька Валентина Вікторівна
викладач першої кваліфікаційної категорії
Чернівецький медичний фаховий коледж
м. Чернівці, Україна

Вступ. На сьогоднішній день у лікуванні масивних акушерських кровотеч основне значення має питання оптимальної та повноцінної організації інтенсивної терапії, хірургічного гемостазу та суворе дотримання алгоритму відновлення дефіциту ОЦК.

Згідно з офіційними даними частота акушерських кровотеч коливається від 2,7% до 8% у відношенні до загальної кількості пологів. При цьому 2-4% кровотеч пов'язані з гіпотонією матки у послідовому та післяпологовому періодах. Щорічно у світі біля 140 000 жінок помирають від післяпологових кровотеч, які зберігають за собою ризик материнської захворюваності та смертності.

Акушерські кровотечі відрізняються раптовістю та потенційною масивністю, потребують ургентного пологорозрішення в інтересах плода та в умовах нестабільної гемодинаміки матері.

Перебіг акушерських кровотеч характеризується розвитком порушень серцевої діяльності, анемічної та циркуляторної форм гіпоксії. При масивних кровотечах швидко розвивається порочне коло, яке може призвести до термінальних станів та летального наслідку. Тому, основна задача медичного персоналу при акушерських кровотечах полягає у своєчасному використанні ефективних та надійних методів їх зупинки до виникнення симптомів геморагічного шоку.

Мета роботи. На основі аналізу сучасних клінічних рекомендацій та наукових досліджень з питань методів відновлення ОЦК після перенесених масивних акушерських кровотеч узагальнити сучасні підходи до проведення інфузійно-трансфузійної терапії та хірургічного гемостазу з метою профілактики розвитку термінальних станів та летального наслідку.

Матеріали та методи. Вибір методу зупинки кровотечі залежить від об'єму, причини, швидкості крововтрати та важкості стану пацієнтки. Поповнення ОЦК та проведення інфузійної терапії базується на добре відомому та зарекомендованому принципі: чим раніше, тим краще. Від швидкості відновлення ОЦК та ефективної перфузії органів та тканин в основному залежать наслідки та вірогідність виживання пацієнтки.

Згідно з загальновідомими даними, основні принципи терапії масивної акушерської кровотечі полягає у наступному:

- ✓ негайна зупинка кровотечі (важкість стану не являється протипоказанням до операційного гемостазу) + утеротоніки;
- ✓ масивна інфузійно-трансфузійна терапія;
- ✓ терапія коагулопатії.

Поряд з цим, введення будь-яких лікарських розчинів являється втручанням у внутрішнє середовище організму, яке може вплинути на функціональний стан органів та гомеостаз.

У зв'язку з вищенаведеними даними, були проаналізовані результати сучасних досліджень з питань інфузійно-трансфузійної терапії у випадку масивних акушерських кровотеч та хірургічного гемостазу як одного з основного фактору попередження материнської смертності.

Результати та обговорення. На основі аналізу науково-медичної літератури було встановлено, що настанови Королівського коледжу акушерів-гінекологів 2016 рекомендують для оптимального відновлення ОЦК на фоні гострої масивної акушерської кровотечі та повноцінної доставки кисню до клітин та тканин проведення інфузійної терапії об'ємом вдвічі більшої від

величини крововтрати та до 3,5 л швидкої інфузії рідини у пацієнток з незупиненою кровотечею.

Дослідники рекомендують дотримуватися правила «золотої години», згідно з яким інфузійна ресусцитація більше 60 мл/кг при шоківому стані знижує смертність у випадку проведення даної процедури протягом години після надходження пацієнтки до лікувального закладу.

Медичним працівникам, які надають невідкладну медичну допомогу у випадку масивної крововтрати в акушерській практиці необхідно пам'ятати, що лікування великими об'ємами кристалоїдів призводять до: розвитку гострого респіраторного дистрес-синдрому («вологі легені»), абдомінального компартмент-синдрому, дилуційної коагулопатії, порушення електролітного балансу, переохолодження, збільшення крововтрати. Тобто, великі об'єми вливань можуть призвести до розвитку важких станів, які потребують невідкладної корекції та допомоги.

Дослідники рекомендують використання стратегії пермісивної (керованої) гіпотензії. Метою даної стратегії являється підтримка артеріального тиску на рівні 80-90 мм рт. ст. за допомогою незначних об'ємів інфузії, що дозволяє мінімізувати крововтрату при неконтрольованій крововтраті. При цьому зберігається перфузія життєвоважливих органів (мозок, легені, нирки) та рівень перфузії та достатньої доставки кисню до тканин, що забезпечується контролем рівня лактату у сироватці крові та сатурації кисню.

Згідно з новими дослідженнями, розрізняють наступні фази у лікуванні геморагічного шоку:

✓ Порятунку (Salvage) – досягнення безпечного рівня артеріального тиску та серцевого викиду, які сумісні з безпосереднім виживанням та проведення процедур лікування першопричин виникнення шоку (зупинка кровотечі різними способами за показаннями)

✓ Оптимізації (Optimization) – забезпечення достатньої доставки кисню та контроль рівня серцевого викиду, сатурації кисню та рівня лактату

✓ Стабілізації (Stabilization) – запобігання розвитку органної дисфункції після досягнення гемодинамічної стабільності

✓ Деескалація (De-escalation) – припинення (за можливості) введення вазоактивних препаратів та забезпечення досягнення негативного балансу рідини

Медичні працівники, які надають невідкладну медичну допомогу згідно з даною схемою повинні чітко дотримуватися визначеного алгоритму дій.

У фазі порятунку (Salvage) необхідно вводити збалансовані сольові розчини (Плазмовен), які рекомендують як першу лінію рідин. Препарати на основі гідроксиетилкрохмалю можуть розглядатися при гіповолемії як рідини другого ряду інфузійної терапії з урахуванням ризику гострого ниркового пошкодження та коагулопатії, як колоїдної підтримки препарати першого ряду – сукцинований желатин (Геласпан, Гелофузин). У даній фазі початковий болюс рідини рекомендується у дозі до 20-30 мл/кг. Все частіше дослідники рекомендують раннє використання вазопресорних препаратів, таких, як норадреналін у якості додаткової стратегії реанімації під час фази порятунку для зменшення обсягу інфузійної терапії та покращення перфузії органів шляхом збільшення венозного повернення, середнього артеріального тиску та серцевого викиду. Також дослідниками розглядається питання застосування комбінації вазопресорних препаратів.

У фазі оптимізації (Optimization) обсяг інфузійної терапії повинен складати 5-15 мл/кг при підозрі на гіповолемію. При цьому значна частина будь-якої введеної рідини може накопичуватися у тканинах в умовах підвищеної активності (ятрогенний інтерстиційний набряк).

Під час фази стабілізації (Stabilization) немає потреби в інфузії додаткової кількості рідини, окрім компенсації втрат та введення необхідних ліків. Привідесутності втрат кількість рідини не повинна перевищувати 1-2 мл/кг/год.

У фазі дескалації (De-escalation) при гемодинамічній стабільності дослідники рекомендують досягнути негативного балансу рідини шляхом

обмеження внутрішньовенного введення, або збільшення виділення рідини шляхом посилення діурезу, або ультрафільтрації.

Науковці відзначають роль розвитку гіперхлоремічного метаболічного ацидозу при вмісті хлору більше 114 ммоль/л, що асоціюється з двократним підвищенням летальності. Було доведено у дослідженнях, що використання збалансованих розчинів при проведенні інфузійно-трансфузійної терапії попереджує розвиток гіперхлоремічного ацидозу, електролітного дисбалансу, знижує частоту розвитку гострої ниркової дисфункції та необхідність проведення замісної ниркової терапії. При цьому найбільш перспективним виявляється використання буфер-вмісних розчинів для попередження розвитку гіперхлоремічного метаболічного ацидозу. До таких розчинів можна віднести збалансовані інфузійні розчини з Ацетатом або Малатом замість Лактату.

Наукові дослідники доводять у своїх роботах переваги застосування буферних розчинів на основі ацетату та малату, до яких відносять наступні:

✓ перетворення у бікарбонат у клітинах всіх тканин організму, тому їх метаболізм не сповільнюється у пацієток з важким станом та у пацієток з порушенням функціональної здатності печінки

✓ метаболізм в еквівалентну кількість гідрокарбонату (1 моль ацетату = 1 моль гідрокарбонату, 1 моль малату = 2 молям гідрокарбонату протягом 1-1,5 год)

✓ малат потребує для перетворення у бікарбонат у 2 рази, а ацетат – у 1,5 разів менше кисню, ніж лактат та підвищує рівень сукцинату у клітині

✓ малат – інфузійний антигіпоксанти, антиоксидант – енергетичний субстрат циклу трикарбонових кислот (циклу Кребса)

✓ малат – субстрат орнітинового циклу синтезу сечовини та безпосередньо беруть участь у зв'язуванні аміаку у м'язовій тканині, що значно посилює детоксикаційну функцію печінки

Дослідження показують, що гідроксиетильований крохмаль не повинен використовуватися для лікування пацієнтів у критичному стані. При

геморагічному шоці на фоні масивних акушерських крововтрат застосування гідроксиетилкрохмалю має бути зваженим. Якщо лікарем була діагностована гостра гіповолемія, то її неможливо компенсувати виключно за допомогою кристалоїдів, тому необхідно також призначати препарати Желатину та Альбуміну.

Існують також особливості введення Реосорбілакту, ізотонічного розчину натрію хлориду, препаратів гідроксиетилкрохмалю. Доведено, що інфузія Реосорбілакту у кількості 800 мл при шоківому стані не супроводжується впливом на систему коагуляційного гемостазу, у той час, як інфузія рівнозначного об'єму 0,9% розчину натрію хлориду супроводжується тенденцією до гіперкоагуляції, а інфузія гідроксиетилкрохмалю 130 в об'ємі 500 мл призводить до гіпокоагуляції внаслідок гемодилуції. Реосорбілакт згідно з рекомендаціями володіє вираженим гемодинамічним ефектом, швидкість розвитку якого вища, ніж у ГЕК 130.

Застосування збалансованих багатокомпонентних розчинів на основі сорбілакту супроводжується зміною гіпокінетичного типу кровообігу на еукінетичний, відсутністю гіпергідратації інтерстицію, швидкою стабілізацією показників гемодинаміки та зменшенням потреби адреноміметичній підтримці.

За новітніми даними дослідників, інфузійно-трансфузійну терапію при масивній крововтраті в акушерській практиці рекомендується проводити за принципами DCR: мінімізація інфузії, пермісивна гіпотензія (САТ – 80-90 мм рт. ст.), переливання збалансованого співвідношення продуктів крові (RBC:FFP:PLT=1:1:1), цільова корекція коагулопатії: ТХА (Сангера) – 15-20 мг/кг маси тіла пацієнтки.

Трансфузія плазми при акушерських кровотечах відіграє роль протекції ендотеліального глікокаліксу та відновлення дефіцитів факторів згортання крові.

Висновки. На основі проведеного аналізу зроблено наступний висновок. Зупинка акушерської кровотечі та проведення замісної інфузійно-трансфузійної терапії є основоположними принципами інтенсивної терапії масивної

крововтрати. У сучасних умовах для відновлення об'єму циркулюючої крові застосовується цілий ряд лікарських засобів. Ефективність проведеного лікування значною мірою залежить від початку інтенсивної терапії та організації заходів, направлених на остаточну зупинку кровотечі.

Гіповолемія повинна корегуватися на найбільш ранніх стадіях внаслідок виникнення значних змін у тканинах незворотного характеру та поліорганної недостатності.

Інфузійна терапія дає хороший ефект тільки у випадку, коли лікар чітко знає та розуміє мету застосування препаратів, має уявлення про механізми їх дії, а також про позитивні та негативні впливи даних препаратів на організм пацієнта.

НОВИЙ ПІДХІД ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Герасименко Олександр Іванович

д.мед.н., професор

Герасименко Костянтин Олександрович

к.мед.н., асистент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Історія розвитку законодавства про відповідальність за злочини проти здоров'я складна та зумовлена двома чинниками – розвитком судочинства та розвитком медичної науки, зокрема судової медицини та судово-медичної експертизи.

Питання про відповідальність за злочини, що зазіхають на здоров'я людини, у російському карному законодавстві ХХ ст. вирішувалося в різні періоди неоднаково. Так, за Карним кодексом 1903 р. злочинам, що безпосередньо заподіюють шкоду здоров'ю, була присвячена гл. 23 – "Про тілесне ушкодження і насильство над особистістю", що складалася з 14 статей (467-480). Визначаючи відповідальність за заподіяння тілесного ушкодження, поняття про нього не розкривалося, але підрозділяло на види за ступенем тяжкості: небезпечне для життя (ст. 467), не небезпечне для життя (ст. 468), легке тілесне ушкодження (ст. 469).

Кримінальний кодекс 1922 р. прийняв тричленний розподіл тілесних ушкоджень: тяжкі, менш тяжкі і легені. Це, як відзначалося в літературі того часу, давало можливість більш точно визначити ступінь шкоди, заподіяної здоров'ю постраждалого, і, як наслідок, більш правильно диференціювати відповідальність винних осіб. Майже однаковим визначення тілесного ушкодження та поділ тілесних ушкоджень у кримінальному законодавстві зберігалися у всіх республіках колишнього СРСР. Такі поняття збереглися і в нині діючому Кримінальному кодексі України (редакція від 5 квітня 2001 р.).

По-перше термін “тяжкість тілесного ушкодження” не розкриває повною мірою суть частини злочинів, що скоєні проти здоров’я людини. Більш охоплюючим є термін “тяжкість заподіяння шкоди здоров’ю”.

Яка тут різниця? Дуже істотна. Наведемо окремий приклад. Людина вдихнула отруйний газ або ж випила келих вина, яке містило шкідливі речовини. Тілесні ушкодження відсутні, а шкода здоров’ю – значна. А в іншій особі перелом передпліччя. Тілесне ушкодження, як говориться, в наявності. Але ступінь шкоди для здоров’я потрібно визначити. От саме з цих позицій, позицій "заподіяної шкоди здоров’ю", і потрібно проводити судово-медичну експертизу живих осіб.

Із судово-медичної точки зору під шкодою здоров’ю варто розуміти порушення анатомічної цілісності (тілесні ушкодження) чи фізіологічних функцій органів і тканин, що виникли в результаті впливу різних чинників зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних, біологічних, психічних тощо).

Кваліфікуючими ознаками тяжкості шкоди здоров’ю є:

- небезпека заподіяної шкоди здоров’ю для життя людини;
- тривалість розладу здоров’я;
- стійка втрата загальної працездатності;
- утрата якого-небудь чи органа втрата органом його функцій;
- утрата зору, мови, слуху;
- повна втрата професійної працездатності;
- переривання вагітності;
- незгладиме спотворювання обличчя (визначення незгладимого спотворювання обличчя не входить до компетенції судово-медичного експерта, тому що це поняття не є медичним);
- психічний розлад.

По-друге дещо примітивний поділ тілесних ушкоджень або шкоди здоров’ю на три категорії – тяжкі, середньої тяжкості та легкі, як бачимо він нічим не відрізняється від такого в минулому та позаминулому століть. І це при

тому, що сучасний стан діагностики та лікування пішов далеко вперед. Дивним є те, що перелом пальця і перелом стегна – середньої тяжкості тілесне ушкодження. Це ж неспівставні клініко-анатомічні стани, а часом і наслідки.

Враховуючи те, що в Україні взято курс на реформування судової системи, очевидно, що вона має бути спрямованою й на більш об'єктивне визначення міри відповідальності за скоєний злочин, зокрема за заподіяні тілесні ушкодження, яке буде ґрунтуватися на більш диференційованому підході у визначенні ступеня тяжкості злочинів скоєних проти життя та здоров'я людини.

Тому й пропонується передбачити в Кримінальному кодексі України такі ступені тяжкості заподіяння шкоди здоров'ю:

1-ий ступінь – заподіяння незначної шкоди здоров'ю (наприклад ті, що фактично не залишили слідів);

2-ий ступінь – заподіяння надлегкої шкоди здоров'ю (наприклад, у вигляді подряпин, незначних саден, невеликих синців);

3-ій ступінь – заподіяння легкої шкоди здоров'ю;

4-ий ступінь – заподіяння помірної тяжкості шкоди здоров'ю;

5-ий ступінь – заподіяння середньої тяжкості шкоди здоров'ю;

6-ий ступінь – заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю без ознак небезпеки для життя;

7-ий ступінь – заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю небезпечної для життя за наслідками (ушкодження, що могли спричинити смерть через ускладнення чи порушення функції органів та систем, але не спричинили смерть через ряд обставив в т.ч. й у зв'язку з наданням медичної допомоги потерпілому);

8-ий ступінь – заподіяння смертельно небезпечної шкоди здоров'ю на момент скоєння (ті, що не спричинили смерть на місці пригоди через певні обставини, але смерть настала через певний час через саму травму або ж через ускладнення травми);

9-ий ступінь – смертельна шкода здоров'ю (ті, що спричинили миттєву смерть).

Запропонований поділ ступенів тяжкості заподіяння шкоди здоров'ю дозволить правникам більш диференційовано ніж зараз застосовувати відповідну міру покарання за скоєні злочини.

Правила визначення ступеня тяжкості заподіяння шкоди здоров'ю за такою градацією легко опрацювати на підставі тих, що є зараз. Наприклад, за тілесні ушкодження 1-3-го ступенів можна передбачити штрафи та грошові відшкодування потерпілим, а за більш тяжкі ступені – інші відповідні покарання. Слід також у Кримінальному кодексі передбачити відшкодування потерпілому винуватцем вартості лікування до одужання повного чи часткового (очевидно, вартість лікування повинна відповідати, об'єму необхідної медичної допомоги відповідно до протоколу лікування певної патології, затвердженому МОЗ України).

Запропонований підхід дозволить уникнути надто тяжких покарань за відносно легкі з медичної точки зору тілесні ушкодження.

ВІТАМІН D СТАТУС ВАГІТНИХ ЖІНОК ІНДУСТРІАЛЬНОГО МІСТА ТА ЙОГО КОРЕКЦІЯ

Грищенко О. В.

доктор медичних наук, професор
завідувач кафедри перинатології
акушерства та гінекології

Гоман Т. І.

аспірант кафедри перинатології
акушерства та гінекології

Харківська медична академія післядипломної освіти
м. Харків, Україна

Актуальність теми Вагітність є дуже важливим періодом в житті жінки. Перебіг перинатального періоду формує стан здоров'я в усі наступні фази життя. Від того, як вагітність розпочалась та що їй передувало, як вона розвивається, залежить стан та здоров'я майбутньої дитини, а це значить, що і суспільства в цілому.

В останнє десятиліття в структурі харчування різних груп населення виявлені значні порушення споживання мікроелементів і вітамінів. Результати досліджень свідчать також про широке поширення дефіциту мікронутрієнтів серед вагітних жінок в усіх регіонах нашої країни [8].

Для фізіологічного перебігу вагітності потрібні значні функціональні зміни в організмі жінки, які необхідні як для забезпечення інтенсивного росту і розвитку плода, так і для задоволення власних потреб. Під час вагітності значно зростає потреба в вітамінах та мінералах, які необхідні для повноцінного розвитку плода, тому підтримування адекватного рівня макро- і мікроелементів в цей час є вкрай важливим. Одним з найважливіших з них є вітамін D, дефіцит якого негативно впливає на перебіг гестаційного періоду [1].

Недостатність вітаміну D вважають однією з проблем охорони здоров'я в усьому світі, що за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, має характер пандемії. Проблема гіповітамінозу D актуальна і для українців.

Нормальний рівень вітаміну D у плазмі крові зареєстровано лише у 4,6%, недостатність – у 13,6%, дефіцит – у 81,8% мешканців України. Лише у 6,1% жінок різного віку визначають нормальний рівень вітаміну D [2,].

В організм людини вітамін D потрапляє у формі ергокальциферолу (D₂) з рослинною їжею, та холекальциферолу (D₃), що міститься в продуктах тваринного походження. Холекальциферол також синтезується під дією ультрафіолету в шкірі і є основним джерелом вітаміну D₃ (до 80% добової потреби людини). Рівень в крові 25(OH)D відображає як утворення вітаміну D у шкірі, так і його надходження з їжею, у зв'язку з чим цей показник використовується як маркер рівня вітаміну D у плазмі крові. Частково транспортна форма 25(OH)D, яка потрапляє у жирову і м'язову тканини, може створювати тканинні депо з невизначеним терміном існування [3,4].

Свою дію в організмі вітамін D виконує як гормон. Кальцитріол (D-гормон) функціонує шляхом зв'язування з нуклеарними рецепторами вітаміну D (vitamin D receptors – VDR), котрі присутні майже у всіх клітинах органів та тканин [4,].

Крім класичного ефекту вітаміну D, регуляція фосфорно-кальцієвого гомеостазу та процеси мінералізації і росту кісток, кальцитріол здатний впливати на репродуктивну функцію шляхом зв'язування з VDR в яєчниках, гіпофізі, молочній залозі, а також в ендометрії та плаценті [2]. D-гормон бере участь в стимуляції синтезу стероїдних гормонів (естрогенів, прогестерону, тестостерону), які необхідні для визрівання фолікулів та ендометрію [5].

Встановлено, що дефіцит вітаміну D у вагітних і дітей раннього віку збільшує ризик розвитку різних патологій: вроджену катаракту, діабет I типу, автоімунні захворювання, онкологічну патологію різної локалізації, серцево-судинні захворювання, atopічні захворювання, програмує затримку формування структур мозку. Ускладненнями під час вагітності на фоні дефіциту вітаміну D є преєклампсія, гестаційний діабет, передчасні пологи тощо [6].

В роботі [7] наведено результати досліджень, котрі свідчать про дефіцит вітаміну D у переважної більшості сучасних вагітних жінок.

Враховуючи на сьогоднішній день нові уявлення про фізіологічні функції вітаміну D, пренатальні ефекти його метаболітів становлять значний інтерес. Проводиться багато досліджень щодо ролі недостатності та дефіциту вітаміну D в генезі порушень здоров'я жінки, проте недостатньо уваги приділяється вагітним.

Мета даної роботи – визначення вітамін D статусу вагітних жінок, що мешкають в умовах великого індустріального міста, та його корекція.

Під нашим спостереженням перебували 30 вагітних віком 20 – 40 років, в терміні гестації від 7 до 15 тижнів, що стали на облік до міської жіночої консультації. Всі ці жінки були без обтяжуючих факторів. З них 12 було першовагітних та 18 повторновагітних. У повторно вагітних жінок в анамнезі зазначено мимовільні викидні (11%), вагітності, що нерозвивались (11%), передчасні пологи (16%). Однією з можливих причин даних патологій могли бути недостатність або дефіцит холекальциферолу.

Усім вагітним, що увійшли у дослідження при постановці на облік додатково було проведено визначення рівня 25(OH)D (рис. 1) в сироватці крові імунохімічним методом з електрохемилюмінесцентною детекцією на аналізаторі Cobas 6000 за тест-системами Roche Diagnostics (Швейцарія).

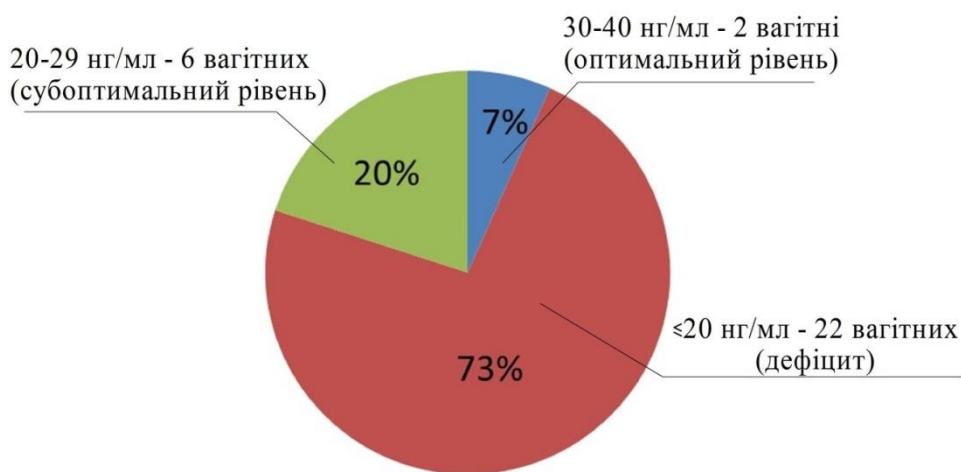

Рис. 1. Рівень 25(OH)D в сироватці крові у обстежених вагітних

Отримані результати свідчать про те, що переважна більшість вагітних (73%), що мешкають у промисловому місті мають дефіцит вітаміну D, субоптимальний рівень визначено було у 20% і лише 7% вагітних мають оптимальний рівень.

Звертає на себе увагу, що частота виявленого дефіциту вітаміну D при повторній вагітності становить майже 90%, в той час як у жінок з першою вагітністю дефіцит визначається у 50%. Гіповітаміноз D частіше також зустрічається у вагітних жінок, з невеликим інтергенетичним переривом. У обстежених нами вагітних тривалість грудного вигодовування становила від 6 місяців до 2 років. Це свідчить про те, що жінки, які тривалий час годували грудьми, знаходяться в групі високого ризику виникнення недостатності та дефіциту вітаміну D порівняно з вагітними, які виношують першу вагітність.

В залежності від отриманих результатів усі вагітні нами були розподілені на три групи. До I групи увійшли вагітні з недостатністю, за рівнем 25(OH)D нижче 30 нг/мл, II групу склали вагітні з дефіцитом, 25(OH)D нижче 20 нг/мл, в III групу увійшли вагітні з оптимальним рівнем вітаміну D.

Вагітним I та II групи підібрана індивідуальна доза вітаміну D в залежності від вихідного рівня 25(OH)D та маси тіла. Вагітні з рівнем 25(OH)D нижче 30 нг/мл протягом місяця приймали лікарські препарати вітаміну D дозуванням 4000 МО/добу, а жінки з рівнем 25(OH)D нижче 20 нг/мл – 8000 МО/добу. В результаті проведених досліджень встановлено, що шляхом прийому лікарських препаратів можливе коригування забезпеченості організму вітаміном D до оптимального рівня. Так, при прийомі холекальциферолу в дозі 8000 МО/добу досягнення оптимального рівня відбувалося швидше, ніж при дозуванні 4000 МО/добу.

Оскільки у вагітних III групи вміст холекальциферолу знаходиться на оптимальному рівні, додаткової корекції вони не потребували. Вагітними цієї групи було проведено визначення вмісту 25(OH)D в динаміці, яке показало поступове зниження рівня вітаміну D.

Висновки. Аналізуючи отримані показники рівня 25(OH)D та беручи до уваги ритм життя сучасних вагітних жінок, важко забезпечити їхнє збалансоване харчування та підтримання оптимального рівня вітаміну D протягом всього гестаційного періоду. Також у випадку малого інтергенетичного проміжку організм жінки не встигає відновити запаси всіх необхідних вітамінів та мікроелементів, в тому числі вітаміну D, тому при наступній вагітності їх слід відносити до групи підвищеного ризику по його дефіциту.

Для покращення демографічної ситуації та підвищення народжуваності, необхідне зміцнення репродуктивного потенціалу жінок. Таким чином, вітамін D має дуже широкі перспективи для оптимізації стану здоров'я жінок і дітей. Розробка та впровадження в систему охорони здоров'я методів усунення та запобігання дефіциту вітаміну D, як на етапі прегравідарної підготовки, так і під час вагітності, може бути однією з найбільш важливих профілактичних програм для народження здорової дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сучасні стратегії клінічного менеджменту вітаміну D у практиці акушера-гінеколога /О.В. Булавенко, Т.Ф. Татарчук, Д.Г. Коньков, О.В. Фурман // Репродуктивна ендокринологія. 2018. №1(39). С. 38 – 43.
2. Пирогова В.І., Жемела Н. І. Перебіг гестаційного процесу у вагітних з нестачею або дефіцитом вітаміну D // Здоров'є жінчини. 2015. № 5 (101). С. 24 – 27.
3. Поворознюк В.В. Состояние проблемы остеопороза и других метаболических заболеваний скелета в Украине // Нов. мед. фармац. 2014. Т. 3 (487). С. 10-13.
4. Lapillonne A. Vitamin D deficiency during pregnancy may impair maternal and fetal outcomes // Med. Hypotheses. 2010. Vol. 74 (1). P. 71-75.

5. Перспективы изучения биологической роли витамина D. / С.Г.Семин, Л.В.Волкова, А.Б.Моисеев, Н.В.Никитина. // Педиатрия. Журнал им. Г.Н. Сперанского. 2012. Т № 91(2). С.122 – 131.

6. Vitamin D supplementation during pregnancy: double-blind, randomized clinical trial of safety and effectiveness. / В. W. Hollis, D. Johnson, T.C. Hulsey [et al.]. // J. Bone Miner. Res. 2011. Vol. 26(10). P. 2341–2357.

7. Грищенко О. В., Гоман Т. І. Особливості вітамін D статусу серед вагітних жінок промислового міста // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. Харків, 2019. № 3. С. 38-42.

8. Сидорова И.С., Унанян А.Л. Роль витаминно-минеральных комплексов при беременности и лактации. Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии, 2009, 8(2): 69-72.

МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ КОІНФЕКЦІЇ ВІРУСОМ ГРИПУ А ТА SARS-COV-2. ТАКТИКА БРИГАДИ ШВИДКОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ВИПАДКУ ВИЯВЛЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З СИМПТОМАМИ КОРОНАВІРУСУ

Клюс Василь Всеволодович
лікар вищої кваліфікаційної категорії
ОКУ «Чернівецький обласний центр
екстреної медичної допомоги та медицини катастроф»
м. Чернівці, Україна

Вступ. Пік другої хвилі пандемії Covid-19, яка розпочалася вкінці літа 2020 року, за даними дослідників, припаде на зимовий період у Північній півкулі – період, коли більшість країн зіштовхуються з сезонним грипом – гострим інфекційним захворюванням дихальних шляхів. На думку спеціалістів сфери охорони здоров'я, злиття SARS-CoV-2 із звичайними респіраторними вірусами може стати проблемою для здоров'я людей у всьому світі.

У зв'язку з цим, надзвичайно важливу роль відіграє чіткий план дій різних галузей медицини у випадку підозри наявності у пацієнта симптоматики коронавірусної інфекції у поєднанні з гострими респіраторними вірусними інфекціями та проведення повноцінної диференційної діагностики.

Мета роботи. На основі опрацювання науково-медичної літератури, клінічних рекомендацій ведення пацієнтів з підозрою на наявність коронавірусної інфекції та гострої респіраторної вірусної інфекції узагальнити послідовну тактику діяльності основних підрозділів охорони здоров'я при виявленні пацієнта з симптомами Covid-19 та ГРВІ з метою профілактики поширення інфекції та повноцінного, вчасного надання медичної допомоги.

Матеріали та методи. Вчені з Інституту інфекційних, ветеринарних та екологічних наук при Ліверпульському університеті (Великобританія) вирішили в'яснити, якими можуть бути наслідки послідовного захворювання грипом та Covid-19.

Зараження коронавірусом SARS-CoV-2 призводить як до безсимптомного, так і важкого перебігу захворювання, а в деяких випадках – і до смерті як пацієнтів з групи ризику, так і незначної частки здорових людей всіх вікових груп. Важкі випадки Covid-19 представлені, зокрема, цитокиновим штормом, пневмонією, нирковою недостатністю. Крім того, спостерігається ряд інших симптомів, включаючи шлунково-кишкові, які як блювота, діарея, біль у животі та втрата апетиту. Зазвичай пацієнти з важкою формою коронавірусного захворювання потрапляють до лікувального закладу на другому тижні. Досить часто у них різко погіршується дихальна функція, тому багатьом пацієнтам необхідна штучна вентиляція легень.

При цьому респіраторні інфекції у людей можуть бути синергічними, коли «початкове» захворювання здатне загострити вторинне – і навпаки. Якщо декілька патогенів циркулюють одночасно, це може призвести до їх «кооперативних» або конкурентних форм взаємодії. Зокрема, за даними дослідників, схоже спостерігалось під час спалаху вірусу грипу А в Іспанії у 1918 році, під час «іспанки», коли вторинна бактеріальна пневмонія вважалася основною причиною смерті.

Що стосується коронавірусів людини, вони, як правило, проявляють активність у період з грудня до квітня та не виявляються у літні місяці. Аналогічна картина – з вірусами грипу. Від 11% до 41% пацієнтів з коронавірусом мають позитивний результат тесту на інші респіраторні віруси. Виявилось, що розтин померлих від Covid-19 у Пекіні раніше виявило вірус грипу А у 10% з них, вірус грипу В – у 5%. Ще 3% загиблих зіштовхнулися з респіраторно-синцитіальним вірусом, але відсутність ретельно відібраної контрольної групи під час досліджень не дозволяє робити чіткі висновки.

Крім того, виявляється, що у людей, які одночасно хворіли грипом та Covid-19, ризик померти вищий у 6 разів. Гіпотеза вчених з Ліверпулю полягала у тому, що сумісна циркуляція SARS-CoV-2 та вірусу грипу А може призвести до коінфекції, розвитку ускладнень та впливати на наслідки захворювання.

Результати та обговорення. Згідно з дослідженнями, клінічні прояви поєднаної інфекції вірусів грипу та коронавірусу більш виражені, посилюють один одного.

Також, важливою інформацією являється підтвердження здатності вірусу SARS-CoV-2 проникати до головного мозку на фоні супутньої судинної та респіраторної патології пацієнтів. У ході дослідження, яке проводилося у гамбургських клініках, виявлено вірусну РНК або вірусні білки у 53% випадків, сліди вірусу виявлялися у стовбурі головного мозку та нейронах, які відходять від нього. На думку науковців, вірус може проникати до центральної нервової системи через блукаючий нерв, який пов'язує мозок цілим рядом органів, включаючи легені, кишечник та носову частину глотки.

Розуміння медичними працівниками особливостей впливу вірусу SARS-CoV-2 на організм пацієнтів різних вікових груп, з наявністю чи відсутністю супутніх захворювань, забезпечить повноцінну, вчасну діагностику коронавірусної інфекції як в ізольованому вигляді, так і в поєднанні з вірусами гострих респіраторних вірусних інфекцій.

У зв'язку з можливим піком захворюваності під час другої хвилі коронавірусної інфекції у поєднанні з іншими вірусами гострих респіраторних вірусних інфекцій, діяльність всіх підрозділів з надання допомоги повинна бути максимально злагодженою, відпрацьованою, послідовною та логічною. З даною метою створені Клінічні рекомендації надання невідкладної допомоги пацієнтам з підозрою на коронавірусною інфекцією.

Пацієнт у першу чергу звертається до оперативно-диспетчерської служби медичного закладу, тому працівники даного підрозділу повинні максимально точно зібрати необхідну інформацію за алгоритмом.

1. Контактні дані пацієнта: адреса, номер телефону
2. Стан пацієнта: у свідомості / без свідомості, дихає / не дихає, вік пацієнта
3. У випадку відсутності свідомості у пацієнта, негайно необхідно передати інформацію про виклик виїзній бригаді та продовжувати розмову,

надаючи рекомендації щодо допомоги до приїзду бригади швидкої медичної допомоги

4. Виявлення основних скарг пацієнта, які сигналізують про можливу наявність коронавірусу: переважаючі симптоми – лихоманка, задишка, кашель, утруднене дихання; обов'язково необхідно запитати, чи перебувала особа в епідемічному осередку, чи мала контакт з пацієнтом з підозрою або підтвердженим інфікуванням Covid-19 протягом останніх 14 днів

5. Вияснити, чи перебуває хтось поряд з пацієнтом з ознаками респіраторної інфекції; чи спостерігалися протягом останніх 1-2 днів такі ознаки, як лихоманка, озноб, сильний кашель, блювання чи діарея

6. У випадку, якщо скарги пацієнта не пов'язані з ознаками респіраторного захворювання, необхідно обов'язково вияснити, чи контактні особи не мають проявів простуди

7. Пацієнтам, які не мають абсолютних показань до госпіталізації, оператори повинні порадити самоізолюватися та звернутися до сімейного лікаря

Наступним етапом злагодженої діяльності медичної служби, являється робота бригади екстреної медичної допомоги, яка доставляє пацієнтів з показаннями до госпіталізації у визначений в регіоні заклад охорони здоров'я. Згідно з визначеними клінічними рекомендаціями та посадовими інструкціями, персонал бригади екстреної медичної допомоги повинен використовувати засоби індивідуального закладу під час огляду, надання невідкладної медичної допомоги та транспортування пацієнта з підтвердженим діагнозом або підозрою на Covid-19.

До приїзду персонал бригади екстреної медичної допомоги повинен отримати повноцінну інформацію про виклик від оператора диспетчерської служби, підготувати необхідний комплект засобів індивідуального захисту та необхідний набір для проведення обстеження та надання невідкладної медичної допомоги.

Під час первинної оцінки пацієнта необхідно медичному персоналу дотримуватися безпечної дистанції (більше 2 м), визначити рівень свідомості, оцінити дихання, колір шкірних покривів, запропонувати пацієнту одягнути маску.

Під час надання медичної допомоги необхідно провести опитування пацієнта за схемою SAMPLE: S – симптоми; A – алергічні реакції; M – медикаменти; P – попереднє медичне опитування; L – останнє вживання їжі та рідини; E – події, які призвели до захворювання.

Після опитування пацієнта необхідно прийняти рішення щодо госпіталізації на основі попереднього обстеження: наявність у пацієнта симптомів / ознак вірусного захворювання – кашель, нежить, біль у горлі, загальна слабкість; оцінки життєвих показників: частота дихання, рівень сатурації крові, частота серцевих скорочень, рівень артеріального тиску, оцінка ступеню коматозного стану за шкалою ГЛАЗГО (при необхідності).

По можливості, члени сім'ї не повинні транспортуватися разом з пацієнтом. Якщо є особи, які будуть супроводжувати пацієнта до медичного закладу, вони обов'язково повинні бути у масках.

Якщо поряд з вищенаведеними клінічними ознаками вірусного захворювання виявлена хоча б одна ознака, наведена нижче, пацієнта необхідно госпіталізувати до стаціонару. До даних проявів відносяться: біль у грудній клітці, задишка у стані спокою, ціаноз, порушення свідомості, ознаки дихальної недостатності та інші ознаки, які свідчать про критичний стан пацієнта.

Якщо у пацієнта немає змін, під час обстеження необхідно застосовувати стандартні методи надання екстреної медичної допомоги, в залежності від наявного невідкладного стану. У випадку наявності у пацієнта симптомів вірусного захворювання, життєвих показників у межах норми та відсутності загрозливих станів, необхідно рекомендувати пацієнту залишитися вдома, при цьому обов'язково повідомити про дане рішення сімейного лікаря. Якщо, окрім симптомів вірусного захворювання, присутнє порушення хоча б одного з

життєвих показників та інші загрозливі ознаки, пацієнта необхідно госпіталізувати у визначений заклад охорони здоров'я.

У процесі транспортування необхідно повідомити лікувальний заклад про транспортування пацієнта, за змоги дотримуватися необхідно відстані до пацієнта. Також необхідно дотримуватися заходів безпеки під час проведення аерозоль-генеруючих та інвазивних маніпуляцій та виконувати протоколи надання екстреної медичної допомоги у повному обсязі.

Поряд з правильною послідовністю та злагодженістю дій всіх структурних підрозділів медичної допомоги, бригада екстреної медичної допомоги повинна правильно заповнити необхідну медичну документацію.

Медична документація заповнюється після того, як фахівці екстреної медичної допомоги завершили транспортування, зняли засоби індивідуального захисту та провели гігієнічну обробку рук. При цьому, дані, вказані в документації, повинні повністю збігатися з даними приймального відділення про стан пацієнта.

Медична документація екстреної медичної допомоги містить: перелік всіх працівників бригади, які контактували з пацієнтом; ступінь контакту: не було контакту з пацієнтом / прямий контакт з пацієнтом під час надання допомоги.

Поряд з цим, медичним працівникам екстреної медичної допомоги необхідно пам'ятати, що стандартами надання медичної допомоги визначені стани, при яких заборонено надавати медичну допомогу та проводити догляд в амбулаторно-поліклінічних умовах пацієнтам, які знаходяться у групі ризику щодо розвитку наступних ускладнень: важкі хронічні захворювання легень та серцево-судинної системи; ниркова недостатність; імуносупресивні стани (первинний та вторинний імунодефіцит); тяжкі алергічні захворювання або стани; аутоімунні захворювання. Крім того, не проводиться надання медичної допомоги у амбулаторно-поліклінічних умовах не надається пацієнтам з середнім та важким ступенем загального стану: ядухою; утрудненим диханням; збільшенням частоти дихальних рухів більше від фізіологічної норми;

кровохарканням; шлунково-кишковими симптомами (нудотою, блюванням, діареєю); змінами психічного стану (сплутаністю свідомості, загальмованістю).

Висновок. На основі проведеного дослідження зроблено висновок, що перебіг коронавірусної інфекції може ускладнювати приєднання вірусів сезонних гострих респіраторних захворювань, що потребує ретельної диференційної діагностики з боку медичних працівників. Для успішного та повноцінного надання необхідного обсягу медичної допомоги пацієнтам з підозрою на коронавірусну інфекцію необхідна злагоджена діяльність всіх структурних підрозділів, чітке виконання алгоритму дій у даному випадку, визначених стандартами надання медичної допомоги.

РОЛЬ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ В РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Куриленко Тетяна Сергіївна
Студентка
Житомирський медичний інститут
м. Житомир, Україна

Вступ. В умовах війни реабілітація військовослужбовців має загальнодержавне значення, є важливою складовою обороноздатності країни. Проведення бойових дій характеризується великою кількістю поранених, найбільшу тяжкість з яких представляють поранені з комбінованими травмами (контузія головного мозку, опіки різного ступеня тяжкості, травми кінцівок, черепно-мозкові травми, травми очей, осколкові і кульові поранення різної локалізації), які можуть призвести до тяжких ускладнень та інвалідності, потребують відновного лікування в спеціалізованих медичних закладах. В структурі військових уражень у учасників АТО наслідки військової травми складають 94,5%, захворювання – 5,5%.

Під терміном «реабілітація учасників бойових дій» розуміють комплекс державних, соціально-економічних, медичних, психологічних професійних та інших заходів для нормалізації порушених і компенсації втрачених функцій організму внаслідок поранення, ушкодження, захворювання, перебування в екстремальній ситуації, з метою відновлення боє- та працездатності.

Основним змістом медичної реабілітації потерпілого, хворого, враховуючи сучасні уявлення про здоровий спосіб життя і соціальні пріоритети розвитку особистості, є відновлення його максимально можливої функціональної активності. Дуже важливим є своєчасність, комплексність та безперервність процесу реабілітації, а для цього необхідно створити якісну індивідуальну програму реабілітації, яка б допомагала вирішити всі проблеми зі здоров'ям і розпочиналася відразу після виведення пацієнта із реанімаційного відділення.

Актуальним завданням є створення ефективної системи міжвідомчої медичної і медико-соціальної реабілітації учасників бойових дій. Мережа лікувальних закладів для надання медичної та реабілітаційної допомоги учасникам антитерористичної операції (АТО) в Україні створюється з осені 2014 року. В Україні функціонує 29 госпіталів ВВ та 20 госпітальних відділень, які координують роботу по організації надання медичної допомоги, проведення відновного лікування та реабілітаційних заходів учасників АТО в областях.

Результати теоретичних і клінічних досліджень останнього десятиріччя дали можливість найбільш чітко визначити основні принципи медичної реабілітації хворих і поранених у збройних конфліктах: єдність етіопатогенетичної і симптоматичної терапії (односпрямованість етапів медичної реабілітації); індивідуальність конкретних програм медичної реабілітації; курсове проведення реабілітаційних заходів на різних етапах; послідовність використання лікувальних режимів, що збільшуються за інтенсивністю на кожному з етапів медичної реабілітації; оптимальне поєднання лікувальних фізичних чинників і фармакологічних препаратів; динамічне проведення етапів медичної реабілітації, що відбуваються на різних місцях залежно від патології; комплексне використання різних засобів і методів у програмах медичної реабілітації.

В лікувальних закладах реабілітацією учасників АТО займаються сімейні лікарі, які складають свій реабілітаційний маршрут.

Медична сестра - головна організаційно-лікувальна одиниця на всіх найвідповідальніших рівнях і ділянках відновного процесу. На етапі діагностики безперечна важливість участі медичної сестри в постановці розширеного діагнозу із зазначенням причинно-наслідкового зв'язку, діагнозу по догляду за пацієнтом, розстановки пріоритетів медичного обслуговування, організації всього сестринського процесу, обговорення реанімаційних заходів, можливих ускладнень і своєчасних корекційних засобів. На інших етапах значення завдань медичної сестри зростає ще більше, адже головні засоби реабілітаційного впливу: лікувальна фізична культура, лікувальний масаж,

фізіотерапевтичні процедури часто виконуються тільки медсестрами або ж методистами, при їх нагляді і контролі.

Працюючи в складі мультидисциплінарної бригади, медична сестра не тільки виконує власне сестринські маніпуляції, але також є координатором діяльності інших фахівців і виконує соціально-реабілітаційні функції. Члени бригади спільно складають план лікування, створюють адекватне для пацієнта навколишнє середовище, навчають родичів, оцінюють ефективність реабілітаційних заходів. Виконання перерахованих завдань вимагає від медичних сестер відповідних навичок і підготовки.

Мета роботи: довести ефективність фізичної реабілітації (фізичної терапії, ерготерапії) як складової реабілітаційного процесу з військовими - учасниками бойових дій.

Матеріали і методи. Протягом 2019-2020 р. було проведене анонімне анкетування пацієнтів Житомирського базового військового шпиталю за розробленою анкетною (16 питань). Опитування пацієнтів-учасників бойових дій проведене з метою виявлення існуючих проблем та оцінки якості надання медичних та реабілітаційних послуг у відділеннях шпиталю. Об'єктивність отриманої соціологічної інформації забезпечувалась формуванням репрезентативних вибірок, відповідних визначеним генеральним сукупностям цільових груп, охоплених дослідженням. За результатами підрахунків, обсяги визначених вибірок склали відповідно 60 пацієнтів. Розроблено і опрацьовано картки індивідуального спостереження (проблеми пацієнта, індивідуальна реабілітаційна програма, участь пацієнта та ефективність реабілітаційних заходів).

Результати і обговорення. Учасники бойових дій відносяться до особливого контингенту пацієнтів, які вимагають застосування спеціально розробленої, в деяких випадках навіть індивідуальної системи лікувально-реабілітаційних заходів. Тому реабілітація військовослужбовців має загальнодержавне значення і являється важливою складовою ефективності

системи охорони здоров'я. Успішне відновлення пораненого бійця на 80% залежить саме від ефективності цього процесу.

Ефективність медичної допомоги відображає ступінь досягнення конкретних кінцевих результатів при певних тимчасових, трудових і матеріальних витратах, а якість - ступінь відповідності проведеного комплексу заходів медичним стандартам або правилам виконання тих чи інших технологій, спрямованих на забезпечення результативності лікування.

Військовослужбовці, які були в умовах бойових дій, особливо ті, хто постраждав під час виконання службових обов'язків, вимагають підвищеної соціальної уваги, організації системи їх комплексної реабілітації. Правильно організована модель фізичної реабілітації (фізичної терапії, ерготерапії) для забезпечення якісної медичної реабілітації учасників бойових сприяє відновленню здібностей військовослужбовців до нормальної життєдіяльності і дозволить запобігти появі посттравматичних стресових розладів (ПТСР).

Ми вважаємо військовослужбовця-учасника бойових дій активним суб'єктом реабілітаційного процесу, з огляду на його унікальність, самоцінність, самобутність як основного суб'єкта реабілітаційного процесу; поєднання форм, методів, технологій, прийомів комплексної реабілітації, як ефективних механізмів, що впливають на рушійні сили відновлення і внутрішнього розвитку військовослужбовців.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що питома вага військовослужбовців, які лікувалися з приводу поранень, складає 38%, пацієнти терапевтичного профілю: з неврологічними захворюваннями – 32%, з захворюваннями серцево-судинної системи – 18%, з захворюваннями шлунково-кишкового тракту – 11%. Ознаки посттравматичного стресового розладу мають 38% пацієнтів.

При складанні індивідуальної реабілітаційної програми враховано весь комплекс змін (морфологічних, фізіологічних, психологічних) і передбачене партнерство лікаря, реабілітолога і пацієнта; визначений реабілітаційний потенціал хворого, особливо його рухових можливостей; враховано усі сторони

реабілітації для кожного хворого; комплексність лікувально-відновлювальних заходів; ступінчастість впливів (поетапне призначення відновлювальних заходів з урахуванням динаміки функціонального стану хворого).

Режим праці (ерготерапевтичну складову) встановлено індивідуально для кожного хворого з врахуванням рівня трудової реабілітації, стійкості трудової установки, фізичної і психологічної стомлюваності і здатності до зміцнення і відновлення порушених функцій.

За оцінкою ефективності проведеного лікування від моменту надходження до шпиталю, повне одужання відмітили 65% опитаних, поліпшення стану 30%, 5% пацієнтів не відчували змін у стані здоров'я.

За результатами опитування, усі респонденти відмітили високий рівень професіоналізму персоналу відділення відновлювального лікування. 80% відчували повну довіру до сестринського персоналу при здійсненні медичних втручань і взаєморозуміння, 20% - часткову довіру і розуміння. 100% опитаних набули необхідних знань та навичок для продовження реабілітаційного процесу в домашніх умовах.

Висновки. Поєднання форм, методів, технологій, прийомів комплексної реабілітації позитивно впливають на рушійні сили відновлення здоров'я учасників бойових дій.

МЕДИЧНА ЕТИКА ТА МЕДИЧНА ОСВІТА В ПРАКТИЦІ СЬОГОДЕННЯ

Лантух Ігор Валерійович

док. псих. н., доцент

Харківський національний університет

імені В.Н. Каразіна

Остапенко В. М.

к. м. н., доцент, директор

Харківський інститут медицини та біомедичних наук

ПВНЗ «Київський медичний університет»

Лантух А. П.

к.ф.н., доцент

Харківський інститут медицини та біомедичних наук

ПВНЗ «Київський медичний університет»

м. Харків, Україна

Вступ. У минулому і сьогодні медичної етики в одній координаті стикаються особистий інтерес і альтруїзм. Цей конфлікт закладений не лише у структурі медицини, але і в природі самих живих істот. Егоїзм і альтруїзм є основними принципами морального життя. Якщо егоїзм — це принцип, згідно з яким суб'єкт в своїй поведінці повинен переслідувати цілі самозбереження, розвитку і щастя, то з точки зору альтруїзму суб'єкт повинен сприяти самозбереженню, розвитку і щастю інших людей, навіть на шкоду своїм власним інтересам. У повсякденному житті ці принципи не є взаємовиключними. Деякі люди піклуються про інших у збиток собі, але і вони в той або інший момент можуть переслідувати особисті інтереси. Обидва принципи формують гармонію морального життя. З одного боку, лікар використовує свої професійні навички з метою задоволення особистих потреб. У той же час, реалізуючи свої навички, він відповідає потребам інших людей і несе перед ними відповідальність.

Мета роботи. Довести необхідність викладання у вищій медичній школі медичної етики.

Матеріали і методи. Теоретичний аналіз джерел.

Результати та обговорення. У межах історії медицини виділяють дві моральні традиції. Грецька традиція, починаючи з Гіппократа, не відрізняється великим альтруїзмом. Медицина Гіппократа — це мистецтво лікарів, метою яких є гідне життя. Етикет цього мистецтва наказує лікареві робити усе можливе, аби підвищити свою репутацію і тим самим розширити клієнтуру. На противагу цьому християнська середньовічна традиція зобов'язувала лікаря безкорисливо лікувати бідних людей. У межах цієї традиції альтруїзм і медична допомога виявляються пов'язаними в одне ціле. Мистецтво лікування — настільки рідкісний дар, що обіцяє велику винагороду: не лише прибуток, але і престиж, високу репутацію, відчуття вдячності. У цьому плані сучасні лікарі є спадкоємцями грецької традиції. У той же час суспільство очікує від лікаря невідкладної допомоги, незважаючи на його особисті мотиви. І в цьому сучасні медики успадковують християнську традицію: лікар є слугою пацієнта незалежно від матеріального статку останнього.

Суспільство дозволяє лікареві використовувати свою кваліфікацію для підтримки гідного рівня життя і наполягає, щоб ця кваліфікація застосовувалася задля блага інших людей. Для досягнення цієї мети західне суспільство ввело у практику медичну ліцензію, яка має як альтруїстичне, так і егоцентричне навантаження. Ліцензія дає право на приватну практику, накладаючи на її власника визначені обов'язки. Певний контролюючий орган, що складається з досвідчених у своїй справі медиків, покликаний відбирати кандидатів і контролювати діяльність власників ліцензії. Усе це сприяє формуванню монополії, оскільки представники цього органу керуються у своєму відборі сталими принципами, закриваючи тим самим шлях іншим традиціям.

Останні інновації в галузі медицини викликають також і серйозні моральні проблеми: реклама здатна залучити хворих швидше до шарлатанів, ніж до компетентних фахівців; вільний доступ пацієнтів до відомостей про їх власне здоров'я здатний викликати почуття жаху й пригніченості; вимога

інформованої згоди може спричинити відмову пацієнта від необхідних процедур.

Медична освіта розвиває у майбутніх фахівців як альтруїстичні, так і егоїстичні схильності. Якщо одні молоді люди вступають до медичних навчальних закладів, керуючись ідеалом необхідності допомоги ближньому, то інші мріють при цьому про забезпечене життя і визнання. Такі чинники навчального процесу, як вступний конкурс, боротьба за наукові премії, членство в різних наукових спільнотах, право вибору майбутньої спеціальності не можуть не сприяти формуванню у студентів егоїстичних мотивів. З іншого боку, кожна святкова церемонія в медичному учбовому закладі супроводжується проголошенням таких альтруїстичних ідеалів, як негайний відгук на скарги пацієнта, відповідальність за правильність прийнятих рішень, відмова від сну і відпочинку задля блага ближнього. У межах західної культури лікар поєднує у собі особистий інтерес і альтруїзм. Жоден представник цієї професії не може бути лише продавцем своєї майстерності.

Відповідно до грецької міфології лікар Асклепій повернув життя хворому всупереч волі богів і у відповідь на це грізний Зевс покарав смертю обох. У зв'язку з цим постає питання: «Чи існують етичні межі людської компетентності?». Щодо сучасної медицини це питання отримує новий зміст, оскільки в ХХІ ст. сама компетентність стає моральною основою медичної науки.

Моральна криза медицини обумовлена межами професійної компетентності. Аморальний той лікар, який експлуатує нецтво пацієнта. Але ще більшу шкоду здатне принести нецтво самого лікаря. Не випадково у медичному трактаті ХVІІІ ст. вказується, що компетентність — перший обов'язок лікаря. Компетентний фахівець не просто володіє необхідним мінімумом знань, але постійно прагне до вдосконалення. До етики компетентності відносять не лише всебічне опанування предметом, але й визначення меж компетентності.

У широкому розумінні моральні межі компетентності лікаря обумовлені відмовою хворого від подальшої медичної допомоги. Поширення, наприклад, епідемії СНІДу виявляє зв'язок між окремим випадком захворювання та поведінкою, знаннями і цінностями, що прийняті в суспільстві. Конфлікт між прагненням захистити здорових людей, з одного боку, і поважати права інфікованих СНІДом, з іншого боку, свідчить про те, що в суспільстві широке поширення має етика, орієнтована на пацієнта [1]. У той же час предмет медицини поступово переміщується від пацієнта до суспільства у цілому. Тому можна вважати, що медицина стає «соціальною наукою», тобто насичується соціальними аспектами [2]. Якщо етичні проблеми, що виникли на основі традицій шкіл Гіппократа і Галена, можуть бути дозволені у межах стосунків між лікарем та пацієнтом, то проблеми сучасної медицини відображають стан суспільства в цілому, виходячи за колишні межі.

Відомо, що притча про доброго самаритянина використовувалася у середні віки для того, щоб підкреслити обов'язки християнського лікаря: він має потурбуватися про хворого, який потребує допомоги, навіть не визначаючи друг він чи ворог. Ці принципи глибоко укорінилися у європейській традиції, і багато сучасних медиків, хоча і не копіюють поведінку Матері Терези, проте є духовно близькими з нею людьми. У межах цієї традиції виділяють два етичні орієнтири — компетентність і співчуття. Лікареві слід бути грамотним та справедливим, допомагати кожному незалежно від його майнової і расової приналежності.

Перед лікарем постійно постає проблема етичного вибору. Наприклад, у польових умовах лікар сам на руках намагається доставити хворого в шпиталь і по дорозі зустрічає пораненого, який перебуває у ще важчому стані. Не маючи можливості допомогти обом відразу, кому він повинен віддати перевагу? З подібною дилемою медик стикається в умовах швидкого розвитку сучасної медичної технології. Наприклад, у даний час урологи не в змозі допомогти усім хворим з нирковою недостатністю, яким для лікування потрібна процедура діалізу. У цих умовах, наприклад, адміністрація Медичного центру міста Сіеттл

вимушена була вдатися до загальновідомих критеріїв відбору. Не дивно, що ці критерії були піддані в пресі суворій моральній критиці. Як показує практика, випадковий відбір має моральну перевагу перед жорстоким і дискримінаційним критерієм «соціальної значущості». Тому парадигма девізу сучасних медиків, що мають достатній рівень компетентності: «Скоріше лікувати, ніж не лікувати» і «Скоріше обстежувати, ніж не обстежувати». Якщо у минулому медики керувалися максимою «Роби для пацієнта все можливе», то сьогодні — «Роби для пацієнта все розумне». Відповідно до останньої, кожен пацієнт являє собою не просто даного конкретного пацієнта, а усіх потенційних пацієнтів, для яких робиться не «усе можливе», а усе «можливо корисне».

Звернімося до теоретичних підвалин етики. Відомо, що «етика» і «етос» — споріднені терміни, які витікають з одного кореня. Якщо етика — це сукупність правил і принципів, котрі покладено в основу морального життя, то етос відображає суспільні переконання. Всі правила і принципи у різних суспільствах набувають різного відтінку, тому етос — це клімат, у якому живе етика. Ідеалом медичного етосу є етос благородства. В історії медицини є багато славних лікарів, які у своїй практиці керувалися відомим етичним принципом: «Благородство зобов'язало». Медичні центри, в основі діяльності яких лежали лицарські принципи благородства, були засновані в минулому столітті на Мальті, Родосі, Кіпрі. Що стосується сучасної медицини, то вона далека від реалізації цих принципів. Так, у 1989 р. у США 37 млн. чоловік, або 18% населення країни, не було забезпечено медичною допомогою. Нажаль, пандемія Covid-19 це підтвердила на практиці у масштабах всієї країни. Сьогодні повноцінне лікування можна отримати лише в спеціалізованих медичних центрах, ліки — купити лише в аптеках, а за діагностичне устаткування слід платити чималі гроші. Все це робить важким, майже неможливим втілення у життя принципу турботи про бідного хворого. Така ж ситуація і в Україні. Тому треба перейти від етосу благородства до етичної доктрини, більш співзвучної з духом нашого часу - доктрини прав людини.

Одним із засновників сучасної концепції прав людини був видатний філософ-матеріаліст XVII ст. лікар Джон Локк. Локківське розуміння прав людини витікає з його поглядів на медицину: право є невід'ємною власністю людини, так само як і мистецтво лікування. Для Джона Локка ідеалом був такий соціальний порядок, у межах якого індивіди могли б безмежно користуватися перевагами свободи пізнання і творіння. Ідеї Локка вплинули на становлення професійної медицини: лікарі, що мали ліцензію, отримували автономію, засновану на знанні того, як краще за все допомогти клієнтові. Якщо Локк підкреслював право лікаря на своє знання, то в даний час на перше місце ставиться право пацієнта: хворий не повинен бути інфантильним у своїх стосунках з лікарем, він має право сам усвідомлювати свої цінності та інтереси. У сучасній медицині має місце зсув акцентів від індивідуального права лікаря до стосунків співпраці між незалежним лікарем і незалежним пацієнтом.

Починаючи з середини XIX ст. серед медиків широкого поширення набула етика утилітаризму, основоположником якої став відомий англійський філософ Дж. Бентам. Згідно з нею, суб'єкт у своєму житті прагне уникнути страждання і отримати максимум задоволення. Це вчення досить часто називають «етикою доби технології». Проте між медичною етикою і «технологічним мисленням» існують певні протиріччя: 1) між статистичним підходом у медицині і особистістю конкретного пацієнта; 2) між технологічними результатами і благом пацієнта; 3) відмінність думок у методах використання медичної технології може завдати шкоди хворому. У даному випадку ім'я Дж. Бентама є символом розбіжності між медичною технологією і етикою медицини. Але етика і технологія насправді не чужі один одному — вони сусіди. «Особистісна етика» звертається до «позбавленої індивідуальності технології», аби досягнути можливості і межі останньої, тоді як технологія звертається до етики, аби відповідати цілям та інтересам людини.

Відомо, що символом медицини є змія, яка виражає глибоку невизначеність природи хвороби і природи лікування. Хвороба — це період кризи, межа між комфортом, здатністю до життя, з одного боку, і болем та

смертю, з іншого. Лікар покликаний здолати цю кризу за допомогою знання і навичок. А проблема медичної етики — це проблема співіснування з цією невизначеністю. Хороший лікар має усвідомити цю невизначеність і спрямувати її до кращого результату.

Висновки. Якщо попередній етап розвитку медичної етики був пов'язаний з ідеалом благородства, то її сучасний етап — це становлення демократії в галузі медицини. Утвердження прав лікаря породжує утвердження прав пацієнта, формуючи демократичні принципи у сфері медичного обслуговування. Представники сучасної біоетики не ставлять собі за мету створення нової медичної етики. Вони лише переносять старі етичні принципи в нову площину. Проблеми, пов'язані з генетикою, трансплантацією, нейрофізіологією, є новими лише в технологічному, соціальному і економічному аспектах, але вони старі з етичної точки зору і вирішуються у межах існуючої народної традиції. Історія медицини тісно переплітається з медичною етикою. Ці дві гуманітарні дисципліни мають істотне значення для самої медицини — це ті складові, які допомагають медицині адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у науковій, технологічній, соціальній і економічній сферах. А оскільки початок ХХІ ст. за прогнозами має принести людству епохальні зрушення, то авторитет медицини, її етичні засади повинні миттєво реагувати на всі інновації, а разом з ними і медична освіта. Пандемія ХХІ ст. про це красномовно засвідчила.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Згречча Е., Спаньйоло А. Дж., П'євро М.Л. Біоетика: підручник / пер. з італ. В. Шовкун. — Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2007. — 672 с.
2. Jonsen A.A. The new medicine and the old ethics. — Cambridge (Mass.); L.: Harvard univ. press, 1990. — XI, 171 p.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕПІДУРАЛЬНОЇ АНЕСТЕЗІЇ ПРИ ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНОМУ БОЛЬОВОМУ СИНДРОМІ В АБДОМІНАЛЬНІЙ ХІРУРГІЇ

Мазур К. Б.
Ібрагімова Ш. Е.
студентки 5 курсу
Волкова Ю. В.
д.м.н., професор
Лантухова Н. Д.
к.м.н., доцент
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Актуальність теми. На IV Конгресі європейських асоціацій з вивчення болю (Прага, вересень 2003 г.) було відзначено, що від 35% до 70% пацієнтів, які перенесли планові та екстрені хірургічні втручання, страждають від післяопераційного болю [1]. В одному з найбільш великих досліджень (близько 20 000 пацієнтів хірургічних відділень Великобританії) післяопераційні больові відчуття середньої інтенсивності були відзначені в 29,7% випадків, високої інтенсивності - в 10,9% випадків.

Мета. 1) Проаналізувати ефективність аналгезії методом подовженої епідуральної інфузії розчину ропівакаїна 2мг/мл, фентаніла 2 мкг/мл і адреналіна 2 мкг/мл, зі швидкістю 4-6 мл на годину і методом введення епідуральних болюсів 0,2% розчину ропівакаїна через регулярні інтервали часу. 2) Провести оцінку наступних критеріїв : інтенсивність болю (протягом 48 годин), якість життя, частота розвитку післяопераційної нудоти і блювоти, час відновлення перистальтики кишечника.

Матеріали і методи. У дослідження були включені пацієнти, оперовані з приводу злоякісних новоутворень органів черевної порожнини (геміколектомія, гастропанкреатодуоденальна резекція, передня резекція прямої кишки). Період спостереження 2- 48 години після операції. Пацієнти були розділені на 2 групи.

Інтенсивність болю оцінювалася згідно цифровій оціночній шкалі (ЦОШ); якість життя - тест САН, Мак-Гілловській больовий опитувальник, Дартмутська больова анкета, кількість додатково введених болюсів, задоволеність знеболенням (так/ні); час відновлення перистальтики кишечника, частота розвитку післяопераційної нудоти і блювоти. Анкетування проводилося на 2 добу після операції, ЦОШ у 2 - 48 години. Статистичний аналіз – пакет програми «SPSS Statistics 17».

Результати. Проаналізовано дані 45 пацієнтів. І групу склали 33 пацієнти (19 жінок та 14 чоловіків) , II групу - 12 пацієнтів (7 жінок та 5 чоловіків). Результати оцінки лікування болю: 11 випадків показників більше 3-х балів в I-й групі та 14 випадків у II-й групі, з них у стані спокою: по 1 разу в кожній групі, що відповідало показникам болю низької та середньої інтенсивності по 2,2%, а високої інтенсивності - 95,6% пацієнтів. Інтенсивність болю була подібною в групах, за винятком 6-ї години дослідження - 2 (1; 4,5) та 4 (3; 6) балів для I і II груп відповідно ($P < 0,05$). Були задоволені якістю знеболювання 73,3% пацієнтів. Середня кількість болюсів у I групі - $0,42 \pm 1,0$, у II групі - $0,58 \pm 1,0$, $p > 0,05$. Тест САН у I групі - 4,3 (3,4; 5,2), в II – 4,4 (3,7; 5,4) балів, $p = 0,81$. Дартмутський індекс болю у I групі - 1,27 (0,8; 1,66), у II-й - 1,0 (0,9; 1,4), $p = 0,7$. Відновлення перистальтики кишечника у I - 59 (48; 72), у II - 68,5 (59; 72) години, $p = 0,81$. Післяопераційна нудота і блювота у I - 30,3%, у II - 50% пацієнтів, $p = 0,258$.

Висновки. Болюсна методика не поступається продовженій епідуральній інфузії і може використовуватися в якості альтернативи продовженої інфузії. Інтенсивність болю, в ранньому післяопераційному періоді (48 годин), при продовженій епідуральній інфузії та епідуральній аналгезії методом введення болюсів через регулярні інтервали часу статистично не відрізняється.

Комплексна оцінка якості життя пацієнтів у найближчому післяопераційному періоді, після травматичних абдомінальних оперативних втручань, не виявила

значного впливу епідуральної аналгезії на такі показники, як: задоволеність знеболенням, вираженість інтенсивності болю в спокої, її сенсорний і психоемоційний компоненти, показники самопочуття, активності, настрою, Дартмутського індексу болю. Час відновлення перистальтики, частота розвитку нудоти і блювоти можна порівняти в групах, він не корелює згідно виду епідурального знеболення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тімербаев В.Х., Смирнова О.В., Генев П.Г., Олейникова О.М., Реброва О.Ю. Оцінка знеболювання пацієнтів з використанням різних схем мультимодальної аналгезії після травматичних абдомінальних операцій // Анестезіологія і реаніматологія. 2014. № 2. С. 32-37.
2. Penprase B., Brunetto E., Dahmani E., Forthoffer J.J., Kapoor S. The efficacy of preemptive analgesia for postoperative pain control: a systematic review of the literature // AORN J. 2015. Vol. 101 (1). P. 94–105. doi: 10.1016/j.aorn.2014.01.030.
3. Горобец Е.С. Избранные лекции по регионарной анестезии и лечению послеоперационной боли. Петрозаводск, 2009. С.147–158.

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНА СФЕРА У ПАЦІЄНТІВ З ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ

Орел Надія Юріївна

Студент

Малик Наталія Віталіївна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність: Хронічний панкреатит (ХП) поліетіологічне захворювання підшлункової залози запального характеру, що характеризується незворотними дегенеративними та деструктивними змінами паренхіми, з розвитком фіброзу, які призводять до недостатності всіх функцій залози, а також виникненню больового синдрому та погіршенню якості життя пацієнтів, як в фізичній так і психоемоційній сферах. В Україні рівень патології підшлункової залози сягає 226 випадків на 100 тис. населення. Серед всіх захворювань шлунково-кишкового тракту ХП займає 8%. А в 10,9 % випадків є причиною встановлення інвалідності у пацієнтів з хворобами травної системи. В світі вважається, що ХП в основному хворіють чоловіки у віці старше 40 років. Проте в Україні на ХП частіше хворіють жінки віком 40-60 років, при цьому наявність жовчнокам'яної хвороби значною мірою підвищує ризик виникнення ХП. Діагноз хронічного запалення ПЗ встановлюють, опираючись на наявність симптомів, та результатів візуалізуючих методів дослідження, які дозволяють визначити структуру підшлункової залози: ультразвукового дослідження (УЗД) та комп'ютерної томографії (КТ), важливу роль відіграють тести на порушення екзокринної та ендокринної функцій.

Мета роботи: оцінка якості життя та психоемоційного стану у пацієнтів з хронічним панкреатитом.

Матеріали і методи: Було використано європейський опитувальник EQ-5D, за допомогою якого обстежено 32 пацієнти 16 чоловіків та 16 жінок,

середній вік яких складав $48 \pm 2,7$ років. Анкета містила в собі 5 основних розділів для оцінки різних сфер життєдіяльності хворих: 1- рухомість, 2- догляд за собою, 3- повсякденну діяльність, 4- біль,дискомфорт, 5- депресію та тривогу, 6 - самостійна оцінка пацієнтами свого стану від 0 до 100 балів з врахуванням того,що хворий мав оцінити свій стан в трьох часових проєкціях,коли він почувався найкраще, найгірше та на даний момент.

Результати: Серед обстежених було виявлено: зміни рухомості у 28%, проблеми з доглядом за собою 32 %, незручності в повсякденній діяльності 37%, біль та дискомфорт 89%, депресивні та тривожні розлади 66% від всіх анкетованих, 100% всіх опитаних відзначили погіршення стану свого в порівнянні з їх найкращим самопочуттям. Було виявлено взаємозв'язок між тривалістю хвороби та змінами якості життя, що пов'язано з розвитком ендокринної недостатності через 8-10 років від початку ХП, жінки під час дослідження сильніше оцінюють больовий синдром ніж чоловіки.

Висновок: Отже,виявлено у всіх пацієнтів з ХП зниження оцінки якості життя за шкалою EQ-5D за всіма підпунктами. Оцінювання якості життя та психоемоційного стану у хворих на ХП потрібне для коректування призначеного лікування,вирішення питань подальшої тактики ведення пацієнта,корекції способу його життя та профілактики ускладнень, покращення адаптації хворих до свого захворювання. Визначення необхідності призначення консультацій психологів та психіатрів.

ПАТОГЕНЕТИЧНИЙ ПІДХІД У ПИТАННЯХ ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ З КАШЛЕМ

Підлісна Віталія Василівна

викладач вищої кваліфікаційної категорії

Каглюк Олена Сергіївна

викладач другої кваліфікаційної категорії

Чернівецький медичний фаховий коледж

м. Чернівці, Україна

Вступ. Кашель являє собою п'яту за частотою причину, яка змушує амбулаторних пацієнтів звертатися до лікаря за медичною допомогою. Серед симптомів, обумовлених патологією респіраторної системи, він займає перше місце.

На думку британських лікарів, гострий кашель, який супроводжує перебіг гострих респіраторних вірусних інфекцій, спостерігається у 45-48 млн пацієнтів у Великобританії щорічно, при цьому біля 12 млн звертаються за медичною допомогою.

Кашель – захисно-приспосувальна реакція, яка забезпечує видалення з дихальних шляхів подразнюючих агентів ендогенного та екзогенного походження. Тому індивідуальний підхід до патогенетичного лікування кашлю у конкретному випадку та в залежності від медичної проблеми пацієнта займає чільне місце у практиці лікаря-терапевта.

Мета роботи. На основі аналізу сучасних даних науково-медичних досліджень узагальнити патогенетичні підходи до лікування патологічного кашлю, лікарські засоби, які використовуються у даному випадку.

Матеріали та методи. За даними дослідників, основними причинами гострого кашлю, з якими звертаються пацієнти за медичною допомогою являються: різного роду інфекційні процеси, гіперреактивність бронхів, синусит, алергічні реакції, сторонні тіла дихальних шляхів. Одне із основних завдань медичних працівників – диференційна діагностика кашлю, як захисної

функції та патологічного його впливу на організм пацієнта, що являє собою досить тонку межу.

Захисна функція кашлю реалізується завдяки діяльності миготливого епітелію та наявності трахеобронхіального слизу, який складається з золю та гелю. В нормі золь являє собою рухому плівку на війках миготливого епітелію, продукується у бронхіолах та альвеолах, містить у своєму складі біологічно активні речовини, ферменти, імуноглобуліни, які обумовлюють захисну функцію слизу. Саме у даному шарі спостерігається максимальне коливання війок миготливого епітелію. Шар гелю формується у процесі проходження золю від термінальних бронхіол у проксимальному напрямку як результат зміщення золю з секреторними речовинами келиховидних та серомукоїдних клітин.

Патогенетично запалення дихальних шляхів являє собою компенсаторне збільшення слизоутворення з одночасною зміною складу трахеобронхіального секрету, у якому зменшується питома вага води та підвищується концентрація муцину, що призводить до підвищення в'язкості мокроти та її застою у дихальних шляхах. Також, при запальному процесі дихальних шляхів може змінюватися структура миготливого епітелію у вигляді порушення ультраструктури війок.

Причиною патологічного процесу дихальних шляхів також являється гіперреактивність бронхів – патологічний стан сенсорних рецепторів, коли вони різко реагують на подразники, які зазвичай у здорових осіб не викликають жодної реакції.

Враховуючи патогенетичні особливості розвитку кашлю як симптому загального захворювання, лікування пацієнтів проводиться препаратами на основі гвайфенезину, сальбутамолу, бромгексину, які включені в офіційні рекомендації ведення даних патологічних станів.

Результати та обговорення. Патогенетичне лікування пацієнтів з кашлем повинне бути індивідуальним та проводитися в залежності від віку, основного захворювання та ризику ускладнень у конкретному випадку.

До засобів, які дозволяють вести пацієнтів з кашлем шляхом зміни кількості та властивостей бронхіального секрету, відносяться мукоактивні препарати. Серед них виділяють наступні групи:

– мукокінетики – препарати, які впливають на реологічні властивості переважно золевого компоненту бронхіального секрету;

– муколітики – препарати, які впливають на реологічні властивості гелевого компоненту бронхіального секрету;

– мукорегулятори – лікарські засоби, які змінюють продукцію бронхіального секрету та співвідношення основних типів клітин у слизовій оболонці бронхів.

Раціональна мукоактивна терапія має на меті призначення препаратів, які необхідні у конкретній клінічній ситуації з урахуванням їх прогнозованого клінічного ефекту та безпеки для пацієнтів. Визначено, що найбільш частою причиною звернення за медичною допомогою пацієнта з гострим кашлем являється ГРВІ (простуда, гострий риніт, гострий фарингіт, гострий ларингіт). У даній ситуації доцільне призначення зволожуючих, пом'якшуючих засобів, пиття теплих розчинів у значній кількості, лужних інгаляцій. Застосування мукоактивних препаратів у даному випадку показане при продуктивному кашлі. При цьому протикашльові засоби не рекомендується призначати пацієнтам з гострим кашлем, а також для пригнічення продуктивного кашлю, так як у даній ситуації їх призначення може супроводжуватися застоєм мокроти у дихальних шляхах та сприяти розвитку інфекційних ускладнень (пневмонія). Призначення препаратів, які пригнічують кашель, може бути виправданим тільки при надсадному кашлі, який порушує сон та денну активність пацієнта. Медичним працівникам необхідно пам'ятати, що одночасне призначення протикашльових та мукоактивних препаратів протипоказане.

Згідно з даними дослідників, пацієнти з гострим бронхітом, симптомами якого являються продуктивний кашель, задишка, свистяче дихання, підвищення температури тіла, загальна слабкість, сухі хрипи, які вислуховуються при аускультатії легень, потребують мукоактивної терапії.

У випадку частого поєднання продуктивного кашлю з бронхообструктивним синдромом застосовуються комбіновані препарати, які чинять як муколітичний, так і бронходилатуючий ефекти. Застосування бронхолітиків виправдане у пацієнтів з клінічно вираженою бронхообструкцією, ознаками бронхіальної гіперреактивності.

Надзвичайно важлива муколітична терапія у пацієнтів з пневмонією. Адекватне відходження мокроти сприяє більш швидкому розрешенню захворювання. У даній ситуації, згідно з клінічними дослідженнями, можливе застосування різноманітних препаратів – муколітиків та мукокінетиків та різноманітних шляхів їх введення. У пацієнтів з важкими формами захворювання доцільний парентеральний або небулайзерний шлях введення препаратів.

При стабільному перебігу хронічних обструктивних захворювань легень у пацієнтів з постійним продуктивним кашлем (фенотип, який характеризується частими загостреннями захворювання) існують показання до тривалого прийому мукоактивних препаратів, які мають антиоксидатний вплив (ацетилцистеїн, карбоцистеїн, ердоцистеїн). У пацієнтів з бронхоектазами, муковісцидозом, які виділяють велику кількість мокроти, доцільне тривале застосування мукорегуляторів, які зменшують надлишкове утворення секрету.

Згідно з Резолюцією Ради Експертів 2013 року, яка була присвячена актуальним питанням раціонального застосування комбінованих мукоактивних препаратів у пацієнтів різного віку, враховуючи анатомо-фізіологічні особливості дихального тракту у дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку обґрунтованим являється призначення комбінованих мукоактивних препаратів з додатковими ефектами експекторації та бронходилатації – бромгексину, сальбутамолу та гвайфенезину.

Проаналізувавши Клінічні рекомендації МОЗ України для сімейних лікарів 2017 року, було зроблено висновок, що застосування з метою лікування гострого простого бронхіту комбінованого мукоактивного препарату Аскорилу являється патогенетично виправданим у зв'язку з його впливом на

патогенетичні ланки ГРЗ, сприяючи скороченню тривалості кашлю та періоду медикаментозного навантаження.

Згідно з Клінічними рекомендаціями 2018 року, раціональний підхід до терапії кашлю передбачає раннє призначення симптоматичної терапії. Призначення фіксованої комбінації двох муколітиків та бронхолітику у субтерапевтичних дозах (наприклад, Аскорилу), дозволяє одночасно впливати на основні ланки патогенезу, швидко налагодити ефективну експекторацію, полегшити перебіг захворювання, скоротити термін тривалості захворювання, знизити ризик розвитку бактеріальних ускладнень та пов'язаних з ними ризиків розвитку медикаментозної алергії, антибіотикорезистентності, зростання економічних витрат.

Компоненти комбінованих препаратів володіють синергічною дією, покращуючи мукоциліарний кліренс, регулюючи секрецію мокроти та її реологічні властивості, знижуючи надлишковий тонус бронхів. У результаті відбувається швидке очищення бронхів від зміненого трахеобронхіального секрету та зменшення (зникнення) кашлю. Аскорил одночасно впливає майже на всі ланки патогенезу гострих та хронічних бронхолегеневих захворювань, які супроводжуються утворенням в'язкого секрету, який важко виділяється.

Даний препарат має високий профіль безпеки та його ефективність вивчена у цілому ряді клінічних досліджень у дорослих та дітей. Застосування даного препарату дозволяє знизити тривалість захворювання, зменшити кількість лікарських засобів для лікування (уникнення поліпрагмазії) та ризику побічних ефектів.

Висновки. На основі проведених досліджень було зроблено висновки, що лікування кашлю повинне бути патогенетично обгрунтованим. Для лікування порушень у трахеобронхіальних шляхах згідно з численними дослідженнями та клінічними рекомендаціями застосовуються комбіновані лікарські препарати на основі бромгексину, сальбутамолу, гвайфенезину (Аскорил), які зменшують тривалість захворювання, позитивно впливають на загальний стан пацієнта.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ SARS-COV-2 У ДИТЯЧОМУ ВІЦІ ТА РОЛЬ ДІТЕЙ У ПОШИРЕННІ ІНФЕКЦІЇ

Тофан Галина Дмитрівна

викладач вищої кваліфікаційної категорії

Баняс Тетяна Василівна

викладач першої кваліфікаційної категорії

Висоцька Ірина Миколаївна

викладач першої кваліфікаційної категорії

Чернівецький медичний фаховий коледж

м. Чернівці, Україна

Вступ. 11 квітня 2020 року ВООЗ повідомила про початок пандемії Covid-19 (Coronavirus disease 2019) внаслідок швидкого та глобального поширення інфекції, яка викликається новим коронавірусом. При цьому, починаючи з перших тижнів реєстрації інфекції у вогнищах та окремих районах, а у подальшому – у період лавиноподібного зростання захворюваності у різних регіонах, країнах до тотального поширення по всій планеті дослідники звертали увагу на той факт, що питома частка дітей серед захворілих Covid-19 суттєво нижча, ніж у інших вікових групах. Крім того, науковці зазначили, що у дітей має місце більш легкий перебіг захворювання та значно рідше зустрічаються ускладнення та несприятливі наслідки.

Мета роботи. На основі аналізу науково-медичних досліджень узагальнити особливості перебігу SARS-CoV-2 у дитячому віці, підходи до підтвердження діагнозу, диференційної діагностики, місце дітей у поширенні інфекції серед пацієнтів груп підвищеного ризику.

Матеріали та методи. Під час дослідження було проаналізовано науково-медичні дослідження з приводу особливостей перебігу інфекції SARS-CoV-2 у дитячому віці.

Детальна клінічна характеристика дітей з Covid-19, які захворіли на початку січня 2020 року, представлена у наукових роботах W. Liu et al. (2020), які проводили верифікацію етіології гострих респіраторних інфекцій серед

пацієнтів дитячого віку в м. Ухань. Згідно з результатами даного дослідження, у всіх інфікованих дітей причиною госпіталізації була гіпертермія вище 39°C. Також у них зазначався кашель, блювота. Рентгенологічне підтвердження діагнозу було отримано у 2/3 випадків. При лабораторному дослідженні зазначалося помірне зниження лейкоцитів, лімфоцитів та нейтрофілів. Автори даного дослідження підкреслюють відсутність специфічних клінічних проявів нової коронавірусної інфекції у дітей та незначну питому вагу Covid-19 у структурі гострих респіраторних інфекцій у госпіталізованих дітей у початковий період підйому захворюваності.

Особливості перебігу коронавірусної інфекції у дитячому віці досліджувалися у таких дослідженнях:

– J.F. Chan et al. (2020) – аналіз можливості передачі нової коронавірусної інфекції від людини до людини, рівнів захворюваності у сімейних кластерах (в тому числі, захворюваність на пневмонію), ступеню вираження клінічних проявів

– Y.P. Zhang et al. (2020) – аналіз 44 672 лабораторно підтверджених випадків інфекції серед дітей різних вікових груп, ролі дітей у поширенні вірусу Covid-19

– Q. Cao et al. (2020) – дослідження клініко-епідеміологічних та імунологічних особливостей Covid-19 серед дітей та дорослих пацієнтів

– X. Lu et al. (2020) – спостереження за інфікованими пацієнтами дитячого віку, аналіз розвитку пневмонії на фоні захворювання

– J.F. Ludvigsson (2020) – систематичний аналіз даних літератури, присвяченої епідеміологічним та клініко-лабораторним особливостям Covid-19 у дітей.

Результати та обговорення. На основі аналізу вище перерахованих досліджень було узагальнено інформацію щодо особливостей перебігу SARS-CoV-2 серед дитячого населення та місце дітей у передачі вірусу серед дорослого населення.

Дослідники у своїх роботах зазначають, що діти у вогнищах коронавірусної інфекції хворіють набагато рідше та легше. Автори підкреслюють, що у випадку інфікування дітей новим коронавірусом у них переважає безсимптомний або легкий перебіг захворювання.

При дослідженні вікової структури захворюваності зазначається, що серед інфікованих діти у віці до 10 років складають всього 0,9%, у віці від 10 до 14 років та молоді особи до 20 років – 1,2%. При цьому дослідники відзначають, що із збільшенням числа обстежених дітей та молодих дорослих осіб частка пацієнтів з безсимптомним та легким перебігом Covid-19 зростає. Даний факт також підтверджує гіпотезу про значну роль дітей у поширенні інфекції та необхідність розширення показників для етіологічної верифікації гострих респіраторних інфекцій. Своєчасне виявлення пацієнтів з безсимптомними та легкими формами коронавірусної інфекції з наступною їх тимчасовою ізоляцією, а також карантинні заходи у відношенні до контактних осіб з інфікованими дозволять суттєво знизити інтенсивність поширення захворювання у людській популяції.

У дослідженнях також зазначаються особливості деяких лабораторних показників в залежності від вікової категорії пацієнта. Було показано, що у дітей, на відміну від дорослих, зміни показників клінічного аналізу крові на фоні захворювання значно рідше носять виражений характер: вкрай рідко має місце виражена лімфопенія, відсутні значні зміни у кількісному складі та у пропорційному співвідношенні субпопуляцій лімфоцитів при їх імунофенотипуванні. При цьому також було встановлено, що у більшості випадків у дітей з Covid-19 не спостерігається патологічне зниження Т- і В-лімфоцитів. Також існує думка дослідників про позитивний неспецифічний вплив БЦЖ-вакцини на темпи формування імунітету у вакцинованих дітей, що має позитивний вплив на перебіг Covid-19 у педіатричних пацієнтів.

Основну увагу науковці звернули на те, що рентгенологічно у 7% виявляється пневмонія, але при цьому відсутні не тільки симптоми дихальної недостатності, але і будь-які клінічні прояви інфекційного запалення. У цілому,

за даними авторів, пневмонія виявляється у 32,7% пацієнтів, у всіх даних випадках має місце двобічне ураження легень. Серед дітей, у яких були виявлені симптоми гострого респіраторного вірусного захворювання, найбільш частими проявами являються гіперемія піднебінних мигдаликів та глотки, а також кашель.

Лихоманка при цьому реєструється близько у 42% випадків. У рідкісних випадках виявлялася лімфопенія. У більшості випадків пацієнти мали важку коморбідну патологію (гідронефротична трансформація нирок, лейкоз, інвагінація кишечника). Особливу увагу дослідники також звертають на те, що пацієнти з безсимптомним та легким перебігом створюють трансмісивний потенціал для продовження епідемічного процесу, що має надзвичайно важливе значення для розробки клінічних рекомендацій ведення пацієнтів різного віку та з різним вихідним рівнем стану здоров'я.

Враховуючи той факт, що всі наукові дослідники зазначають переважання у дітей безсимптомних та легких форм Covid-19, виникає закономірна цікавість розшифрувати та пояснити даний феномен. Ряд дослідників у даному питанні висувають гіпотезу, що зазначені особливості пов'язані з цілим рядом факторів. Серед них вікові особливості імунної відповіді (у першу чергу, природженого імунітету), більш здорові дихальні шляхи, так як вони ще не піддавалися впливу багатьох несприятливих факторів (цигарковий дим, забруднене повітря, часті респіраторні інфекції), а також вікові особливості функціонування ангіотензинперетворюючого ферменту-2 (АПФ-2), який коронавіруси використовують у якості клітинного рецептора, що доведено у експериментах: АПФ-2 бере участь у захисних механізмах легень та може захищати від серйозного пошкодження легеневої тканини, викликаного респіраторною вірусною інфекцією.

Згідно з останніми дослідженнями встановлено, що для репродукції вірусу SARS-CoV-2 необхідно проникнути у клітини людини та «вхідними воротами» являється рецептор ACE2 – його представництво у клітинах збільшується з віком. Таким чином, у дітей даний рецептор представлений у

мінімальних кількостях, а у похилому віці – навпаки. Незначна кількість інфікованих клітин призводить до малого числа вірусних частин на слизових оболонках, тому дитина у меншій мірі являється джерелом інфекції, ніж дорослий пацієнт. Як ми можемо бачити, результати даного дослідження практично повністю заперечують основну роль у поширенні вірусу SARS-CoV-2 пацієнтів у дитячому віці.

Дані ряду досліджень показують, що діти менше піддаються ризику розвитку важких ускладнень при Covid-19. Дані висновки засновуються на першочергових даних, які отримані в інших країнах. Найбільш високий ризик розвитку ускладнень при коронавірусній інфекції мають особи похилого віку та пацієнти з хронічними порушеннями здоров'я, включаючи патологію серцево-судинної системи, цукровий діабет та захворювання легень, а також пацієнти з ослабленою імунною системою. Родини, у яких є дитина з ослабленим імунітетом (внаслідок наявності захворювання або інших медичних причин), повинні приймати серйозні міри профілактики, щоб не допустити контакту з вірусом.

Разом з тим, онкологічні захворювання та їх лікування можуть послаблювати імунну систему, що підвищує ризик інфікування та розвитку захворювання.

Онкологічне захворювання може ослаблювати імунітет та утруднювати боротьбу з інфекцією, на що є декілька причин:

– Рак або його лікування можуть призвести до зниження кількості імунних клітин, які могли б боротися з патогенними чинниками (у тому числі, коронавірусу)

– Деякі методи лікування раку, наприклад, опромінення та окремі медикаментозні засоби ослаблюють шкірні покриви та слизові оболонки ротової порожнини та травного тракту

У зв'язку з вищевказаними фактами, деяким патогенним чинникам (в тому числі, SARS-CoV-2) стає набагато простіше потрапити всередину організму пацієнта. Тому, батькам, у яких дитина має хронічні захворювання та

стійкі порушення імунного захисту, необхідно передбачити всі ризики та прийняти міри профілактики зараження вірусом.

До таких належать:

– Обговорення з сімейним лікарем ризиків інфікування Covid-19 та індивідуальних особливостей здоров'я дитини

– Визначення чіткого алгоритму дій у разі виникнення симптомів інфікування

– Підготовка повноцінного запасу лікарських речовин на випадок вимушеної ізоляції або карантину у домашніх умовах під час епідемії. Обговорення з сімейним лікарем всіх можливих варіантів отримання ліків (наприклад, доставка додому)

– Обмеження можливих контактів з вірусом: уникнення поїздок, великих скупчень людей, контактів з іншими людьми – «соціальна ізоляція»

Коронавірусна інфекція клінічно перебігає у середньоважких формах, переважно у вигляді ринофаринготрахеїту на фоні субфебрильної та фебрильної температури з помірно вираженими симптомами інтоксикації. У більшості дітей спостерігаються ті чи інші диспепсичні явища. У кожній третій дитини можливе ураження нижніх відділів респіраторного тракту (бронхіт, пневмонія), особливо це стосується дітей раннього віку та новонароджених. Згідно з результатами досліджень, коронавірусна інфекція спостерігається у вигляді мікст-інфекцій, причому співвідношення моно та мікст-інфекцій складає 1:4, з останніх переважають асоціації з грипом або аденовірусною інфекцією, а при бронхіті – з грипом та риносинцитіальною інфекцією. Частота бронхітів спостерігається найбільш високою у випадках одночасного інфікування SARS-CoV-2 з риносинцитіальними, парагрипозними вірусами та с мікоплазмою пневмонії, більш низька частота – при коронагрипозних асоціаціях. Частота втягування в інфекційний процес легень максимальна при ГРЗ, обумовлених поєднанням вірусу Covid-19 з парагрипом та мікоплазмою пневмонії.

Висновки. На основі проведеного аналізу наукових досліджень з приводу особливостей перебігу SARS-CoV-2 у дитячому віці та ролі дітей у поширенні інфекції було зроблено наступні висновки.

– На даний час діти у порівнянні з дорослими особами значно легше переносять Covid-19

– Нова коронавірусна інфекція у дітей має суттєво більш сприятливий прогноз

– Саме діти як категорія пацієнтів з найбільш високим рівнем безсимптомного та легкого перебігу захворювання складають основний трансмісивний потенціал для продовження пандемії

– Пацієнти дитячого віку з хронічними захворюваннями та ослабленим імунітетом хворіють більш важкими формами коронавірусної інфекції та являють групу ризику розвитку ускладнень та важких ступенів дихальних розладів

ЛАБОРАТОРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОТВЕРДОСТІ ДЕНТИНУ ПІСЛЯ СВІТЛОВОЇ ПОЛІМЕРИЗАЦІЇ АДГЕЗИВНОЇ СИСТЕМИ

Удод Олександр Анатолійович

д. мед. н., професор

Борисенко Олена Миколаївна

аспірант

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Введення. Для високоякісного естетичного та анатомо-функціонального відновлення уражених карієсом зубів застосовують різні за фізико-механічними, оптичними та робочими властивостями фотокомпозиційні матеріали. Однак ці матеріали не володіють самостійною адгезією до твердих тканин зубів, тому, для забезпечення надійної фіксації реставрації, як правило, використовують адгезивну техніку, яка передбачає застосування різноманітних адгезивних систем. У сучасній клінічній практиці широко використовують два типи адгезивних систем, перший з яких застосовують після тотального протравлювання твердих тканин, інший - це самопротравлюючі адгезивні системи. Незалежно від приналежності до будь-якого типу, всі адгезивні системи в ході використання для їх твердіння підлягають світловій полімеризації, від повноцінності якої залежать важливі фізико-механічні характеристики твердих тканин зубів, які зазнали адгезивної обробки, та сила зчеплення фотокомпозиційних матеріалів з твердими тканинами. Однією з найважливіших характеристик прийнято вважати мікротвердість дентину, зокрема, у гібридній зоні, тобто у ділянці обробки його адгезивною системою та її світлової полімеризації.

Мета роботи. Дослідити мікротвердість дентину зубів у гібридній зоні після застосування адгезивної системи 5 покоління з її світловою полімеризацією у різних режимах.

Матеріали та методи. Лабораторне дослідження було проведено на 40 видалених зубах, на жувальній поверхні яких формували стандартні порожнини глибиною у дентині 4 мм. Проводили тотальне протравлювання твердих тканин стінок та дна порожнин, наносили адгезивну систему 5 покоління, відповідно до рекомендацій фірми-виробника, та полімеризували її у певному світловому режимі. Далі виготовляли вертикальні шліфи зубів за їх серединною лінією та полірували їх. Мікротвердість дентину визначали за допомогою приладу ПМТ-3, відповідно до вимог міжнародного стандарту 9450-76. Виміри проводили у дентині у двох точках на кожному шліфі, зокрема, на вертикальній стінці порожнини на відстані 1 мм і 3 мм від дентино-емалевої межі.

Усі зразки зубів були поділені на чотири групи. До 1 групи увійшли 10 зразків, у яких адгезивну систему, нанесену на дно та стінки полімеризували за допомогою світлового потоку світлодіодного фотополімеризатора з постійною високою інтенсивністю 1500 мВт/см^2 по дотичній до вертикальної стінки, імітуючи опромінення. До 2 групи увійшли 10 зразків, у яких адгезивну систему на дні та стінках полімеризували світловим потоком світлодіодного фотополімеризатора у режимі «м'який старт» з кінцевою інтенсивністю 1500 мВт/см^2 також по дотичній до вертикальної стінки. До 3 групи віднесли 10 зразків, у яких на адгезивну систему на дні та кожній зі стінок порожнини поетапно впливали протягом 20 секунд на мінімальній відстані від поверхні твердих тканин та перпендикулярно до них світловим потоком світлодіодного фотополімеризатора з постійною високою інтенсивністю 1500 мВт/см^2 . У 4 групі було 10 зразків, у яких на адгезивну систему на дні та кожній зі стінок порожнини також поетапно впливали протягом 20 секунд на мінімальній відстані від поверхні твердих тканин та перпендикулярно до них світловим потоком того ж світлодіодного фотополімеризатора, однак у режимі «м'який старт». Світловий вплив на адгезивну систему у зразках двох останніх груп здійснювали за допомогою розробленої насадки на світловод.

Результати та обговорення. У зразках 1 групи, у найвищій точці вимірювання, яка була розташована в дентині стінки відпрепарованої

порожнини на 1 мм нижче дентино-емалевого з'єднання, мікротвердість склала $897,8 \pm 2,1$ МПа. У наступній точці вертикальної стінки, що знаходиться на 3 мм нижче дентино-емалевого з'єднання, мікротвердість дентину була достовірно ($p < 0,05$) нижчою - $689,7 \pm 1,8$ МПа. У зразках 2 групи, у точці вимірювання в дентині на 1 мм нижче дентино-емалевого з'єднання, мікротвердість була достовірно ($p < 0,05$) нижчою за відповідну у зразках 1 групи та склала $737,8 \pm 2,2$ МПа. У точці на 3 мм нижче дентино-емалевого з'єднання мікротвердість дентину була достовірно ($p < 0,05$) найгіршою - $589,7 \pm 1,6$ МПа. У зразках 3 групи показник мікротвердості дентину на 1 мм нижче дентино-емалевого з'єднання склав $1112,5 \pm 2,3$ МПа, це достовірно найкраща мікротвердість, у той же час, на 3 мм нижче дентино-емалевого з'єднання мікротвердість дентину складала лише $825,0 \pm 0,7$ МПа. У зразках 4 групи показники мікротвердості дентину з полімеризованим адгезивом на 1 мм та 3 мм нижче дентино-емалевого з'єднання склали $1020,5 \pm 1,1$ МПа та $776,2 \pm 1,6$ МПа, відповідно (між собою показники відрізняються достовірно, $p < 0,05$).

Висновки. Результати дослідження свідчать, що найвищі показники мікротвердості дентину були у зразках, в яких на адгезивну систему нанесену на дно та стінки порожнини, поетапно впливали протягом 20 секунд на мінімальній відстані від поверхні твердих тканин та перпендикулярно до них світловим потоком світлодіодного фотополімеризатора постійної інтенсивності 1500 мВт/см^2 , за допомоги розробленої насадки на світловод. Слід зазначити також, що мікротвердість дентину зменшується в напрямку від дентино-емалевого з'єднання до внутрішньозубної порожнини

ПРОГНОСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ СИНДРОМУ МАЛЬАБСОРБЦІЇ ВУГЛЕВОДІВ ПРИ РОТАВІРУСНІЙ ІНФЕКЦІЇ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В РАННІ ТЕРМІНИ ХВОРОБИ

Усачова Олена Віталіївна

д. мед. н., професор

Воробйова Наталія Володимирівна

аспірант

Запорізький державний медичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Ротавірусна інфекція (РВІ) займає особливе місце в структурі захворюваності дітей як в Україні, так і в усьому світі, викликаючи тяжкі дегідратуючі гастроентерити переважно у дітей віком до п'яти років. Основною причиною розвитку ротавірус-індукованої діареї вважають вірус-індуковане порушення молекулярних механізмів абсорбції та секреції. На сьогоднішній день в літературних джерелах присутні дані лише про наявність мальабсорбції вуглеводів та дисахаридазну недостатність у дітей із РВІ, але відсутні уточнення щодо її тривалості, проявів в динаміці та впливу на клінічні особливості ротавірусного гастроентериту, що і стало предметом нашого дослідження.

Мета роботи. Вивчити динамічні зміни лабораторних показників синдрому мальабсорбції вуглеводів у дітей раннього віку з ротавірусною інфекцією та визначити їх вплив на клінічний перебіг хвороби.

Матеріали і методи дослідження. До відкритого проспективного дослідження включено 60 дітей віком 1-24 міс. на грудному вигодовуванні, які отримували лікування в дитячому кишковому відділенні КНП «Обласна інфекційна клінічна лікарня» (ОІКЛ) ЗОР (головний лікар – В.Л.Шинкаренко). РВІ підтверджено виявленням антигену ротавірусу у фекаліях імунохроматографічним методом з використанням тест-систем СІТО TEST ROTA. В дослідження не включали дітей із вродженою та/чи хронічною

патології ШКТ, імунодефіцитом, виділенням із фекалій патогенної кишкової флори. За віком діти були розподілені на три підгрупи: до 6-ти міс. (14/23,3%), 6-12 міс. (18/30%) та 12-24 міс. (28/46,7%).

Окрім загальноприйнятого клініко-лабораторного обстеження пацієнтів із інфекційною діареєю, всім дітям основної групи в динаміці (на II-III, V, VII та X добу хвороби) проводили напівкількісне визначення у фекаліях загального рівню вуглеводів (методом Бенедикта), глюкози та лактози. З метою визначення динамічних змін лактазної недостатності та порушень абсорбції моносахаридів, визначали рівень лактози та глюкози у фекаліях. Рівень екскретованої лактози визначали за допомогою проби Мальфатті. Результат оцінювали за кольоровою шкалою, створеною заздалегідь: відсутність зміни кольору «0» – відсутність лактози, світло-жовтий «+» – 0,2 %-0,4 % лактози, колір кленового сиропу «++» – 0,5 %-1,0 % лактози; колір червоного бурштину «+++» – 1,1 %-1,5 %; рубіновий колір «++++» – 2% і вище лактози. Рівень глюкози визначали за допомогою тест-систем «Глюкофан» виробництва компанії Erba Lachema (Чеська Республіка).

В терапії дітей додатково не застосовувалися препарати лактази, жодна дитина не була переведена на низьколактозну чи безлактозну суміш.

Статистичну обробку даних здійснювали з використанням сформованої бази даних пацієнтів в програмі «STATISTICA for Windows 13» (StatSoftInc, №JPZ804I382130ARCN10-J). Через відхилення від нормального закону розподілення для обробки результатів використовували методики непараметричної статистики.

Результати та обговорення. Синдром мальабсорбції вуглеводів спостерігався у абсолютної більшості дітей з РВІ – 98,3% пацієнтів мали підвищені показники проби Бенедикта протягом хвороби. Рівень вуглеводів у фекаліях вже на другу-третю добу хвороби підвищувався до 0,50 [0,20; 1,50] %. Найвищі ж значення проби Бенедикта фіксувалися в розпал хвороби – з п'ятої до сьомої доби – 0,75 [0,50; 1,65] % та 0,87 [0,40; 1,65] %, відповідно,

знижуючись в періоді реконвалесценції до 0,50 [0,20; 1,50] % ($p < 0,05$ за критерієм Вілкоксона)

Встановлено наявність прямих кореляційних зв'язків середньої сили між тривалістю діареї у дітей групи дослідження та рівнем екскретованих вуглеводів і лактози, починаючи з п'ятої доби РВІ ($r=0,44$ та $r=0,33$, відповідно), які зростали в динаміці хвороби, набуваючи максимальних значень на десяту добу ($r=0,56$ та $r=0,51$, відповідно). Подібна закономірність прослідковувалася відносно кореляційного зв'язку між рівнем екскретованої глюкози в калі та тривалістю діареї ($r=0,29$, $r=0,31$ на п'яту та десяту добу, відповідно).

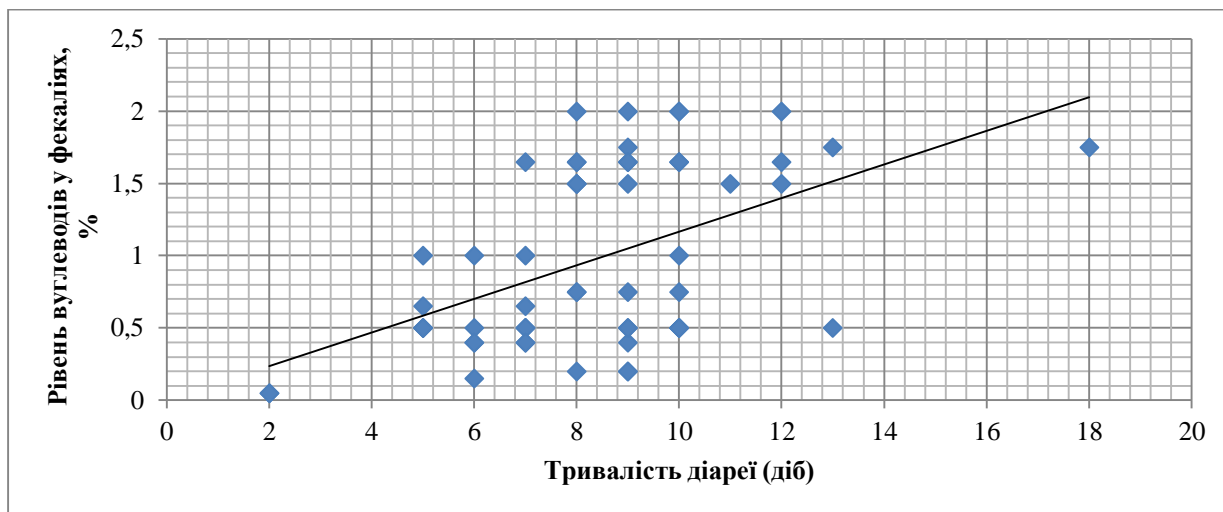

Рис. 1. Графік прямої кореляції тривалості діарейного синдрому з рівнем вуглеводів у фекаліях на п'яту добу РВІ (R Спірмена=0,44, $p < 0,05$, $n=60$)

Крім того, виявлені статистично значущі відмінності між тривалістю діареї та загальною кількістю мальабсорбованих олігосахаридів у фекаліях, починаючи з п'ятої доби РВІ. Так, в даний термін хвороби у пацієнтів із показником проби Бенедикта $\leq 0,5\%$ вона була найменшою та складала 7,00 [6,00; 9,00] діб, при рівні вуглеводів 0,6-1% – 7,50 [6,00; 9,00] діб, діти ж із $\geq 1\%$ екскретованих вуглеводів мали найтриваліший діарейний синдром – 9,00 [8,00; 11,00] діб ($p < 0,01$ за критерієм Краскелла-Уолеса). Треба зазначити, що саме між дітьми першої і другої груп, що мали рівень вуглеводів $\leq 1\%$ та третьої групою пацієнтів з їх найвищими ($\geq 1\%$) значеннями спостерігалася достовірна різниця показників ($p < 0,01$ за критерієм Мана-Уїтні). На сьому та десяту добу

хвороби спостерігалася аналогічна закономірність щодо відмінностей тривалості діареї між групами дітей із різними рівнями екскретованих вуглеводів у фекаліях ($p < 0,01$ за критерієм Краскелла-Уолеса).

Отримані закономірності вказують на патогенетичну роль мальабсорбції олігосахаридів, а саме лактазної недостатності та порушення всмоктування моносахаридів в тонкому кишківнику, в спричиненні та підтриманні діареї при РВІ починаючи вже з періоду розпалу хвороби та, особливо, наприкінці першого-початку другого тижня гастроентериту. Крім того, значний ступінь мальабсорбції вуглеводів ($\geq 1\%$ за пробою Бенедикта) на п'яту добу РВІ може виступати ранньою прогностичною ознакою тривалого (≥ 9 діб) діарейного синдрому при РВІ у дітей віком 1-24 міс.

Висновки.

1. Синдром мальабсорбції вуглеводів виникає при ротавірусній інфекції у абсолютної більшості дітей раннього віку (98,3% випадків) і досягає максимальної виразності з п'ятої до сьомої доби РВІ, що підтверджується найвищими рівнями вуглеводів у фекаліях в дані терміни хвороби – 0,75 [0,50; 1,65] % та 0,87 [0,40; 1,65] % ($p < 0,05$ відносно 10-ї доби).

2. Показники проби Бенедикта $> 1\%$ та $> 0,5\%$ на сьому та десяту добу РВІ, відповідно, можна вважати клінічно значущими в підтриманні діарейного синдрому на даних етапах захворювання.

3. Загальний рівень вуглеводів у фекаліях $\geq 1\%$ за пробою Бенедикта на п'яту добу РВІ є ранньою прогностичною ознакою тривалого (≥ 9 діб) діарейного синдрому при РВІ у дітей віком 1-24 міс.

РОЛЬ ВАРИАБЕЛЬНОСТИ РИТМА СЕРДЦА В ОЦЕНКЕ ПРОЦЕССА АДАПТАЦИИ К ФИЗИЧЕСКИМ НАГРУЗКАМ СПОРТСМЕНОВ

Федотова Ирина Викторовна

к.м.н., доценткафедры спортивной медицины
Волгоградская государственная академия
физической культуры

Сливина Людмила Петровна

д.м.н.

профессоркафедры профильных
гигиенических дисциплин

Волгоградский государственный медицинский университет

Меновщикова Ольга Игоревна

аспирант

Волгоградская государственная академия
физической культуры
г. Волгоград, Россия

Введение./Introductions. Вариабельность сердечного ритма является важным маркером, отражающим модуляцию сердца симпатическими и вагусными компонентами вегетативной нервной системы. Хотя клиническое применение значений показателей вегетативной регуляции в основном связано с прогнозированием внезапной сердечной смерти и оценкой прогрессирования сердечно-сосудистых и метаболических заболеваний, недавние наблюдения предполагают его применимость в процессе тренировок различной интенсивности. Вариабельность сердечного ритма становится одним из наиболее полезных инструментов для отслеживания динамики тренировочной адаптации / дизадаптации спортсменов и определения оптимальных тренировочных нагрузок, ведущих к улучшению результатов. На сегодняшний день мало что известно о роли показателей вегетативной регуляции и внутренних, специфических факторов воздействия физических упражнений на организм, которые могут быть полезны при разработке программ тренировки, обеспечивающих достаточную нагрузку, которая может соответствовать

конкретным способностям спортсмена. Изучение variability ритма сердца является актуальным направлением в области физиологии, кардиологии, спортивной медицины.

Цель работы./Aim. Изучение показателей variability ритма сердца у спортсменов в процессе адаптации к физическим нагрузкам.

Материалы и методы./Materials and methods. Необходимо отметить, что сердце - это специализированный насос, который функционирует путем регулярных и непрерывных сокращений для доставки крови по всему телу [1]. Насосное действие и связанная с этим циркуляция крови повторяется в цикле, известном как частота сердечных сокращений (ЧСС) или пульс. ЧСС - это скорость сердцебиения, измеряемая количеством сокращений в единицу времени [2], мера, определяемая путем вычисления variability сердечного ритма (BCR) по записям электрокардиограммы (ЭКГ).

Сердце и система кровообращения в основном контролируются высшим мозговым центром и областью контроля сердечно-сосудистой системы, расположенной в стволе головного мозга, через деятельность вегетативной нервной системы. В свою очередь, вегетативная нервная система состоит из симпатических и парасимпатических нервов (блуждающих нервов), идущих к сердцу и кровеносным сосудам, которые в основном регулируются мозговым веществом [10]. В частности, солитарное ядро в мозговом веществе получает сенсорную информацию и стимулирует сердечно-сосудистые реакции на эмоции и физическое напряжение. Из мозгового вещества парасимпатический блуждающий нерв иннервирует сердце до симпатических нервных волокон. Правый и левый блуждающие нервы иннервируют синоатриальный (СА) и атриовентрикулярный узлы соответственно. Предсердия также иннервируются блуждающим эфферентом, тогда как миокард желудочков редко иннервируется блуждающим эфферентом. Симпатические эфферентные нервы расположены по всему предсердию, особенно в синоатриальном узле и желудочках. Симпатическая стимуляция увеличивает частоту сердечных сокращений, сократительную способность и скорость проводимости за счет

альфа- и бета-адренорецепторов. Парасимпатическая стимуляция через мускариновые рецепторы оказывает противоположное действие [11]. Хотя симпатическая и парасимпатическая системы активны в состоянии покоя, парасимпатические волокна высвобождают ацетилхолин, который замедляет потенциал действия водителя ритма в синоатриальном узле и, таким образом, снижает частоту сердечных сокращений [12].

Некоторыми авторами было высказано предположение, что показатели вегетативной регуляции является важным методом оценки параметров сердечно-сосудистой системы, которые частично находятся под регуляторным контролем иннервации симпатической и парасимпатической систем [3,4]. Примечательно, что эти два компонента баланса вегетативной нервной системы непосредственно влияют на постоянство времени между ударами сердца (частотой сердечных сокращений). Следовательно, вариабельность ритма сердца отражает колебания продолжительности сердечного цикла во времени и обычно считается мерой регулирующих влияний, в основном активности вегетативной нервной системы, регулирующих кардиореспираторную функцию.

Многочисленные исследования [2,8,9], сравнивающие функционирование вегетатики неактивных и активных субъектов (в том числе спортсменов) указывают на разные профили вегетативной регуляции, предполагая необходимость динамического мониторинга с целью улучшения физического и физиологического состояния.

Вариабельность ритма сердца - это изменение частоты сердечных сокращений. Электрокардиограмма здорового человека, измеренная в условиях покоя, показывает периодические изменения, состоящие из ритмического явления, известного как респираторная синусовая аритмия. Респираторная синусовая аритмия колеблется в зависимости от фазы дыхания с кардиоускорением во время вдоха и кардиозамедлением во время выдоха (отражается на показателях вариабельности ритма сердца).

Как динамический маркер нагрузок, вариабельность сердечного ритма оказывается чувствительной и отзывчивой на острый стресс. Экспериментально

было показано, что умственная нагрузка снижает показатели общей мощности спектра вегетативной регуляции. Как маркер кумулятивной дизадаптации, вариабельность ритма сердца также снижается с процессом увеличения возрастных характеристик. Регулярная физическая активность замедляет процесс старения, увеличивая показатели вегетативной регуляции, предположительно за счет повышения тонуса блуждающего нерва. Следовательно, вариабельность сердечного ритма считается маркером частой активации (короткие спады показателей вегетативной регуляции в ответ на острый стресс) и неадекватной реакции (длительная абстиненция блуждающего нерва, приводящая к чрезмерной активности контррегуляторной системы), что приводит к преобладанию симпатической регуляции сердечного ритма.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Результаты проведенных исследований определили потенциальное использование вариабельности ритма сердца для верификации здоровых и болезненных состояний, поскольку индексы вегетативной регуляции, опосредованные блуждающим нервом, были обратно связаны с несколькими факторами риска развития сахарного диабета, ожирения, дислипидемии и гипертонии [3,5,6].

Однако, на сегодняшний день, значения показателей вариабельности ритма сердца в основном применяются для прогнозирования внезапной сердечной смерти и диабетических невропатий (с целью оценки прогрессирования заболевания) [5,6]. Недавние исследования продемонстрировали применение уровня и сбалансированности вегетативных параметров в процессе активной тренировочной и соревновательной деятельности. Результаты подтвердили использование вариабельности ритма сердца в качестве маркера для отражения сердечной модуляции симпатического и блуждающего компонентов вегетативной нервной системы [7] и предположили, что мониторинг показателей вегетативной регуляции может быть полезен для отслеживания динамики процесса адаптации /

дизадаптации, являющегося неотъемлемым звеном успешности тренировочного процесса [3,6,7].

Выводы./Conclusions. Таким образом, вариабельность ритма сердца - это неинвазивный метод, используемый для получения ценных данных о физиологических изменениях, которые происходят в ответ на физическую активность. Параметры вегетативной регуляции важны для анализа стресса, который организм испытывает во время тренировки и для лучшего понимания физиологичности процесса восстановления после нагрузки. Исследования паттернов вегетативной регуляции могут служить полезными параметрами для управления и предотвращения степени утомления и переутомления у спортсменов, определения интенсивности нагрузочных компонент тренировочного процесса.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Boudoulas, K. D. The left atrium: from the research laboratory to the clinic / K.D. Boudoulas, I. A. Paraskevaïdis, H. Boudoulas, F. K. Triposkiadis. *Cardiology*. 2014. - Vol. 129. - No. 1. - P. 1–17.
2. Acharya Rajendra, U. Heart rate variability / U. Acharya Rajendra, K. Paul Joseph, N. Kannathal, C.M., J.S. Suri. A review. *Med Biol Eng Comput*. 2006. – Vol. 44. – P. 1031–1051.
3. Hemingway, H. Does autonomic function link social position to coronary risk? / H. Hemingway, M. Shipley, E. Brunner, A. Britton, M. Malik, M. Marmot. The Whitehall II study. *Circulation*. 2005. – Vol. 111. – P. 3071–3077.
4. Boullosa, D.A. Parasympathetic modulation and running performance in distance runners / D.A. Boullosa, J.L. Tuimil, A.S. Leicht, J.J. Crespo-Salgado. *J. Strength Cond Res*. 2009. – Vol. 23. – P. 626–631.
5. Khandoker, A.H. Identifying diabetic patients with cardiac autonomic neuropathy by heart rate complexity analysis / A.H. Khandoker, H.F. Jelinek, M. Palaniswami. *Biomed Eng Online*. 2009. – Vol. 8. – 3 p.

6. Tereshchenko, L.G. Predictive value of beat-to-beat QT variability index across the continuum of left ventricular dysfunction: Competing risks of noncardiac or cardiovascular death and sudden or nonsudden cardiac death / L.G. Tereshchenko, I. Cygankiewicz, S. McNitt, R. Vazquez, A. Bayes-Genis, L. Han, S. Sur, J.P. Couderc, R.D. Berger, A.B. de Luna, et al. *CircArrhythmElectrophysiol.* 2012. – Vol. 5. - P. 719–727.

7. Amano, M. Exercise training and autonomic nervous system activity in obese individuals / M. Amano, T. Kanda, H. Ue, T. Moritani. *Med Sci Sports Exerc.* 2001. – Vol. 33. – P. 1287–1291.

8. Vesterinen, V. Heart rate variability in prediction of individual adaptation to endurance training in recreational endurance runners / V. Vesterinen, K. Häkkinen, E. Hynynen, J. Mikkola, L. Hokka, A. Nummela. *Scand J. Med Sci Sports.* 2013. - Vol. 23. – P. 171–180.

9. Mourot, L. Short- and long-term effects of a single bout of exercise on heart rate variability: Comparison between constant and interval training exercises / L. Mourot, M. Bouhaddi, N. Tordi, J.D. Rouillon, J. Regnard. -*Eur J. Appl Physiol.* 2004. – Vol. 92. – P. 508–517.

10. Triposkiadis, F. The sympathetic nervous system in heart failure physiology, pathophysiology, and clinical implications / F. Triposkiadis, G. Karayannis, G. Giamouzis, J. Skoularigis, G. Louridas, J. Butler. - *J. Am CollCardiol.* 2009. – Vol. 54. - P. 1747–1762.

11. Hill, L.K. Ethnic differences in resting heart rate variability: A systematic review and meta-analysis / L.K. Hill, D.D. Hu, J. Koenig, J.J. Sollers, G. Kapuku, X. Wang, H. Snieder, J.F. Thayer. -*Psychosom Med.* 2015. - Vol. 77. - P. 16–25.

12. Campbell, G. D. Effects of vagal stimulation and applied acetyl-choline on pacemaker potentials in the guinea pig heart / G. D. Campbell, F. R. Edwards, G. D. S. Hirst, J. E. O'Shea. - *J. Physiol; London.* 1989. – Vol. 415. – P. 57–68.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ТА ФАКТОРІВ РИЗИКУ МОЗКОВОГО ІНСУЛЬТА ЗГІДНО ДАНИХ ГОСПІТАЛЬНОГО РЕГІСТРА ЛІКАРЕНЬ М. ВІННИЦІ (2017-2019 РР.)

Фікс Дмитро Олександрович
Аспірант кафедри нервових хвороб
Вінницький національний медичний університет
м. Вінниця, Україна

Вступ. Результати Всесвітнього дослідження тягара захворювань (2017) зазначають, що в Україні інсульт посідає друге місце після ішемічної хвороби серця і є найбільш частою причиною передчасної смертності та інвалідності. Беручи до уваги негативні демографічні процеси, важкі соціально-економічні умови, недосконалість організації медичної допомоги пацієнтам, поширеність факторів ризику в популяції, очікуваним є погіршення епідеміологічних характеристик інсультів. Наразі експертами ВООЗ ставиться на перший план проведення досліджень у країнах з середньо-низьким рівнем доходів, до яких належить Україна. Все це диктує необхідність пошуку ефективних шляхів зниження захворюваності на інсульт і смертності від нього.

Мета роботи. Оцінити структуру і чинники ризику інсульту в гендерному аспекті за період 2017-2019 рр. обох лікарень м. Вінниця.

Матеріали та методи. Проводився ретроспективний аналіз результатів історій хвороб пацієнтів обох статей, госпіталізованих за показами в екстреному порядку до інсультного блоку Комунального некомерційного підприємства «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня ім. акад. О. І. Ющенка Вінницької обласної ради» (ВОКПЛ) або Вінницької міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги (ВМКЛШМД) за період 2017-2019 рр. з діагнозом ГПМК. Статистична обробка результатів проведена за допомогою ліцензійного статистичного пакету “Statistica 5.5” з використанням параметричних методів оцінки.

Результати та обговорення. Відомо, що у жінок, враховуючи їх репродуктивний статус, відзначається інша, ніж у чоловіків, частота і значимість факторів ризику розвитку інсульту. Однак суперечливі дані літератури, відсутність єдиного погляду на проблему гендерно-орієнтованого підходу до профілактики інсульту визначає актуальність поставленої проблеми.

У 2017 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів, у яких інсульт виник у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення у віці від 61 до 70 (відповідно, 40,1% і 28,2%, $p < 0,01$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 19,5% і 31,6%, $p < 0,01$) та більше 80 років (відповідно, 1,6% і 9,1%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з інсультом загалом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення у віці менше 40 років (відповідно, 1,7% і 0%, $p < 0,05$); від 51 до 60 (відповідно, 19,1% і 7,5%, $p < 0,001$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 29,9% і 36,4%, $p = 0,071$) та більше 80 років (відповідно, 10,5% і 23,0%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення у віці від 61 до 70 (відповідно, 41,3% і 28,8%, $p < 0,01$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 20,4% і 34,2%, $p < 0,01$) та більше 80 років (відповідно, 1,9% і 10,3%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з ішемічним інсультом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення у віці менше 40 років (відповідно, 1,6% і 0%, $p < 0,05$) та від 51 до 60 (відповідно, 17,9% і 6,8%, $p < 0,001$) і менші значення у віці більше 80 років (відповідно, 10,7% і 23,6%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з геморагічним інсультом у ВОКПЛ – у всіх вікових групах взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з геморагічним інсультом у ВМКЛШМД – у чоловіків менші значення у віці від 71 до 80 років (відповідно, 9,5% і 35,9%, $p < 0,01$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2018 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів, у яких інсульт виник у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення у віці менше 40 років (відповідно, 3,5% і 0,5%, $p < 0,05$); від 41 до 50 (відповідно, 10,6% і 5,3%, $p < 0,05$) та від 51 до 60 (відповідно, 30,8% і 20,3%, $p < 0,05$) і менші значення у віці від 61 до 70 (відповідно, 40,4% і 48,7%, $p = 0,071$); від 71 до 80 (відповідно, 13,8% і 21,9%, $p < 0,01$) та більше 80 років (відповідно, 1,0% і 3,2%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з інсультом загалом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення у віці від 41 до 50 (відповідно, 6,8% і 2,6%, $p < 0,05$) та від 51 до 60 (відповідно, 19,4% і 11,8%, $p < 0,01$); від 61 до 70 (відповідно, 34,8% і 27,1%, $p < 0,05$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 26,5% і 38,2%, $p < 0,01$) та більше 80 років (відповідно, 11,3% і 19,6%, $p < 0,01$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення у віці менше 40 років (відповідно, 3,4% і 0,6%, $p = 0,061$); від 41 до 50 (відповідно, 9,7% і 4,8%, $p = 0,066$) та від 51 до 60 (відповідно, 30,3% і 21,1%, $p < 0,05$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 14,6% і 23,5%, $p < 0,05$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з ішемічним інсультом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення у віці від 41 до 50 (відповідно, 5,8% і 1,8%, $p < 0,05$); від 51 до 60 (відповідно, 18,1% і 1,7%, $p < 0,001$); від 61 до 70 (відповідно, 36,2% і 28,0%, $p < 0,05$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 26,4% і 39,4%, $p < 0,01$) та більше 80 років (відповідно, 12,0% і 18,8%, $p < 0,05$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з геморагічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків менші значення у віці від 61 до 70 (відповідно, 37,8% і 61,9%, $p = 0,072$), ніж у відповідній групі жінок; з геморагічним інсультом у ВМКЛШМД – у чоловіків менші значення у віці більше 80 років (відповідно, 5,9% і 29,2%, $p < 0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2019 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів, у яких інсульт виник у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД (див. табл. 3.1): з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення у віці від 51 до 60 (відповідно, 33,4% і 18,3%, $p < 0,001$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 12,5% і 20,6%, $p < 0,05$) та більше 80 років (відповідно, 0,7% і 5,7%,

$p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з інсультом загалом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення у віці від 51 до 60 (відповідно, 16,5% і 6,7%, $p < 0,01$) і менші значення у віці більше 80 років (відповідно, 7,1% і 23,9%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення у віці від 51 до 60 (відповідно, 32,7% і 11,8%, $p < 0,001$) і менші значення у віці від 71 до 80 (відповідно, 12,9% і 23,7%, $p < 0,01$) та більше 80 років (відповідно, 0,8% і 6,6%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з ішемічним інсультом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення у віці від 51 до 60 (відповідно, 16,7% і 7,2%, $p < 0,01$) і менші значення у віці більше 80 років (відповідно, 7,4% і 24,8%, $p < 0,001$), ніж у відповідних вікових групах жінок; з геморагічним інсультом у ВОКПЛ – у всіх вікових групах взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з геморагічним інсультом у ВМКЛШМД – у всіх вікових групах взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей.

У 2018 році в ВОКПЛ встановлені статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів, у яких не виявлено фібриляцію передсердь: більші значення: у чоловіків з ішемічним інсультом (відповідно, 67,8% і 57,8%, $p < 0,05$).

У 2018 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів, у яких інсульт виник у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД в певний сезон року:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення навесні (відповідно, 26,6% і 18,7%, $p < 0,05$); з інсультом загалом у ВМКЛШМД – у чоловіків менші значення у віці восени (відповідно, 23,2% і 31,4%, $p < 0,05$); з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення навесні (відповідно, 28,5% і 16,9%, $p < 0,01$) і менші значення взимку (відповідно, 20,6% і 28,3%, $p = 0,067$); з ішемічним інсультом у ВМКЛШМД – у чоловіків менші значення навесні (відповідно, 22,8% і 29,4%, $p = 0,077$); з геморагічним інсультом у ВОКПЛ – у всіх сезонах року взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з геморагічним інсультом у ВМКЛШМД – у

чоловіків менші значення у віці восени (відповідно, 26,5% і 54,2%, $p<0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2019 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів, у яких інсульт виник у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД в певний сезон року:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення влітку (відповідно, 36,2% і 28,0%, $p=0,069$) та менші значення взимку (відповідно, 15,0% і 23,4%, $p<0,05$); з інсультом загалом у ВМКЛШМД – у всіх сезонах року взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у всіх сезонах року взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з ішемічним інсультом у ВМКЛШМД – у всіх сезонах року взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з геморагічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення навесні (відповідно, 53,8% і 13,0%, $p<0,05$) та менші значення взимку (відповідно, 5,1% і 34,8%, $p<0,01$) та восени (відповідно, 5,1% і 26,1%, $p<0,05$); з геморагічним інсультом у ВМКЛШМД – у всіх сезонах року взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей.

У 2017 році встановлені наступні статеві розбіжності величини середнього часу, коли пацієнт був без ознак інсульту у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків менші значення (відповідно, $12,25\pm 0,34$ і $13,65\pm 0,37$, $p<0,01$), ніж у відповідній групі жінок; з інсультом загалом у ВМКЛШМД – взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків менші значення (відповідно, $12,31\pm 0,37$ і $13,42\pm 0,40$, $p<0,05$), ніж у відповідній групі жінок;

У 2018 році встановлені наступні статеві розбіжності величини середнього часу, коли пацієнт був без ознак інсульту у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків менші значення (відповідно, $11,67\pm 0,32$ і $12,64\pm 0,42$, $p=0,068$), ніж у відповідній групі жінок; з геморагічним

інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення (відповідно, $11,89 \pm 0,76$ і $11,67 \pm 1,13$, $p < 0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2019 році встановлені наступні статеві розбіжності величини середнього часу, коли пацієнт був без ознак інсульту у ВОКПЛ або у ВМКЛШМД:

з інсультом загалом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення (відповідно, $15,01 \pm 0,64$ і $13,06 \pm 0,73$, $p = 0,052$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом у ВМКЛШМД – у чоловіків більші значення (відповідно, $14,95 \pm 0,68$ і $13,08 \pm 0,76$, $p = 0,052$), ніж у відповідній групі жінок;

У 2018 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по часу госпіталізації з приводу інсульту:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення до 1 доби (відповідно, $96,2\%$ і $92,5\%$, $p = 0,072$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення до 1 доби (відповідно, $95,9\%$ і $91,6\%$, $p = 0,062$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2017 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту наявності симптомів стенозу сонних артерій:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення з присутністю симптомів стенозу сонних артерій (відповідно, $8,8\%$ і $4,3\%$, $p < 0,05$), ніж у відповідній групі жінок; з інсультом загалом у ВМКЛШМД – взагалі не встановлено достовірних та тенденцій відмінностей; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення з присутністю симптомів стенозу сонних артерій (відповідно, $10,0\%$ і $4,9\%$, $p < 0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2018 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту наявності симптомів стенозу сонних артерій:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення з присутністю симптомів стенозу сонних артерій (відповідно, $8,7\%$ і $1,6\%$, $p < 0,01$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у

чоловіків більші значення з присутністю симптомів стенозу сонних артерій (відповідно, 9,7% і 1,8%, $p < 0,01$), ніж у відповідній групі жінок.

У 2019 році встановлені наступні статеві розбіжності відсоткової частки пацієнтів по факту наявності симптомів стенозу сонних артерій:

з інсультом загалом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення з присутністю симптомів стенозу сонних артерій (відповідно, 10,1% і 1,7%, $p < 0,001$) та менші значення, у яких невідомо чи визначались дані симптоми (відповідно, 8,7% і 14,3%, $p = 0,061$), ніж у відповідній групі жінок; з ішемічним інсультом у ВОКПЛ – у чоловіків більші значення з присутністю симптомів стенозу сонних артерій (відповідно, 8,7% і 14,3%, $p < 0,001$) та менші значення, у яких невідомо чи визначались дані симптоми (відповідно, 8,1% і 14,5%, $p < 0,05$), ніж у відповідній групі жінок.

Висновки. Між двома лікувальними закладами м. Вінниця та в динаміці часу встановлено достовірні відмінності у різного за статтю контингенту пацієнтів. Описані модифіковані чинники ризику, які в даний час є найважливішою медико-соціальною проблемою.

КЛІНІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВНУТРІШНЬОСУГЛОБОВОГО ВВЕДЕННЯ МЕЗЕНХІМАЛЬНИХ СТОВБУРОВИХ КЛІТИН ОДЕРЖАНИХ З ЖИРОВОЇ ТКАНИНИ ПРИ ДЕГЕНЕРАТИВНО- ДИСТРОФІЧНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ КОЛІННОГО СУГЛОБУ

Фіщенко Володимир Олександрович
завідувач кафедри травматології та ортопедії
д.мед.н., професор
Маммадов Лачін Алі огли
аспірант кафедри травматології та ортопедії
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Введення. У зв'язку з прогресуючим старінням населення реєструється суттєве зростання поширеності дегенеративно-дистрофічних захворювань суглобів. В структурі останніх ураження колінного суглобу займають лідируючі позиції. Протягом останніх років пріоритетним напрямком в лікуванні гонартрозу є використання мезенхімальних стовбурових клітин одержаних з жирової тканини. Однак, дані щодо віддалених клінічних результатів використання зазначених клітинних технологій обмежені, що й обумовлює актуальність розглянутої проблеми.

Мета роботи: оцінити віддалені результати внутрішньосуглобового введення мезенхімальних стовбурових клітин одержаних з жирової тканини при дегенеративно-дистрофічних захворюваннях колінного суглобу та виконати порівняльний аналіз показників функціонального стану, визначених при первинному зверненні та через 12 місяців спостереження.

Матеріали і методи. Обстежено 15 пацієнтів з дегенеративно-дистрофічними захворюваннями колінного суглоба (17 колінних суглобів). В досліджувану групу включено 9 (60,0 %) чоловіків та 6 (40,0 %) жінок. Середній вік обстежених становив $51,41 \pm 12,61$ років. У 13 (86,67 %) пацієнтів зафіксовано односторонній характер ураження, у 2 (13,33 %) – двосторонній. У

більшості обстежених спостерігали гонартроз II стадії – 11 (64,71 %) обстежених суглобів, у решти 6 (35,29 %) – III стадію. Стадію остеоартрозу колінного суглоба оцінювали відповідно до класифікації Kellgren-Lawrence. Усім пацієнтам проводили внутрішньосуглобове введення мезенхімальних стовбурових клітин одержаних з жирової тканини за методикою з використанням системи Lipogems®. Результати лікування оцінювали з допомогою опитувальника Knee injury and Osteoarthritis Outcome Score (KOOS).

Результати і обговорення. У віддаленому періоді спостерігали достовірно кращі показники за усіма досліджуваними категоріями, порівняно з вихідними даними. За категорією «Симптоми» зафіксовано зростання середнього показника на 29,05 %. При первинному зверненні середнє значення за вказаною категорією становило – $53,36 \pm 6,13$ балів, у віддаленому періоді – $75,21 \pm 6,12$ балів. Між показниками зафіксовано статистично значущу відмінність ($p=0,000001$).

При поступленні середнє значення за категорією «Біль» складало $51,31 \pm 10,07$ балів. Через 12 місяців після проведеного лікування зафіксовано зростання даного показника – на 24,33 %, ($67,81 \pm 5,82$ балів). При порівнянні показників визначених при первинному зверненні та у віддаленому періоді спостерігали достовірну відмінність їх значень ($p=0,00003$).

Достовірно кращі значення у віддаленому періоді спостерігали і за показниками, що характеризували спроможність рухатись та піклуватися про себе, значення одержані до початку лікування становили – $56,40 \pm 6,94$ балів, у віддаленому періоді – $69,90 \pm 4,29$ балів ($p=0,00002$). Протягом 12-місячного спостереження зафіксовано зростання показників за шкалою «Функція, повсякденне життя» на 19,31 %.

За категорією «Функція, спорт та активний відпочинок» середнє значення при первинному зверненні складало $45,00 \pm 5,00$ балів, через 12 місяців після проведеного лікування – $61,47 \pm 8,06$ балів. Встановлено достовірну відмінність між показниками фізичної активності визначеними до початку лікування та у

віддаленому періоді ($p=0,000003$). Крім того, встановлено зростання вказаних показників на 26,79 % протягом 12-місячного періоду спостереження.

За категорією «Якість життя» середнє значення встановлене при первинному зверненні складало $46,69 \pm 6,67$ балів, у віддаленому періоді – $64,34 \pm 13,40$ балів. При порівнянні отриманих результатів зафіксовано їх достовірну відмінність ($p=0,0005$). У обстежених хворих спостерігали зростання показників якості життя протягом лікування на 27,43 %.

Висновки. Таким чином, шляхом внутрішньосуглобового введення мезенхімальних стовбурових клітин одержаних з жирової тканини вдалося досягнути суттєвого покращення показників функціонального стану колінного суглобу при дегенеративно-дистрофічних захворюваннях.

РОЛЬ РАННЕЙ ПРОФИЛАКТИКИ У ДЕТЕЙ В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ РАЗВИТИЯ ЧЕЛЮСТНО-ЛИЦЕВЫХ АНОМАЛИЙ

Халецкая Виктория Николаевна

к.мед., асс.

Алексеевко Наталья Васильевна

к.мед., доцент

КУ «Днепропетровская медицинская академия
МЗ Украины»

Введение. Актуальной проблемой современной стоматологии остается высокая распространенность зубочелюстных аномалий у детей, которая достигает 80% и выражается многообразием клинических проявлений. Несмотря на всеобщее признание необходимости профилактики, раннего выявления и лечения зубочелюстных аномалий, в современной стоматологии отсутствует комплексный, командный алгоритм проведения данных мероприятий на ранних этапах развития и формирования зубочелюстной системы.

Всеми известным фактом является то, что любое заболевание легче предупредить, чем лечить. В связи с популяризацией и стремительным развитием брекет-систем в настоящее время наметилась тенденция начинать лечение после 12 лет, а профилактике и раннему лечению зубочелюстных аномалий и деформаций уделяется недостаточно внимания. Прикус – это динамическая структура, которая развивается в течение всей жизни человека. Развитие зубочелюстной системы происходит под влиянием двух факторов: генотипа и внешних факторов – физиологических и патогенных. Действие физиологических факторов имеет корректирующий и направляющий характер, а действие патогенных – деформирующий.

Профилактика ЗЧА – это комплекс мероприятий, направленных на предупреждение и устранение этиологических и патогенных факторов, которые способствуют возникновению нарушений. Профилактика в ортодонтии делится

на специфическую (выявление и устранение аномалий прикуса) и неспецифическую (сохранение временных и постоянных зубов). Первичная профилактика представляет собой борьбу с факторами риска ЗЧА и условиями их возникновения. Вторичная – своевременную нормализацию условий развития прикуса (дефекты зубного ряда, укороченные уздечки верхней губы и языка, нарушение дыхания, множественный кариес). Третичная – раннее выявление ЗЧА, лечение начальных форм, предупреждение возможных осложнений. Основная задача профилактики в ортодонтии – предупреждение формирования стойких функциональных и морфологических изменений челюстно – лицевого аппарата.

К методам профилактики относятся: биологический (массаж, миогимнастика, общеукрепляющая терапия); аппаратурный, протетический (своевременное протезирование, выборочное пришлифовывание бугров отдельных зубов); хирургический; комбинированный.

Современные исследования подтверждают, что такие многофункциональные проблемы, как нарушения функций языка, губ, способа дыхания и глотания оказывают большое влияние на развитие зубочелюстной и краниофасциальной систем. Все вышеперечисленные нарушения проявляются, как правило, в позднем периоде временного прикуса (4-6 лет), а в дальнейшем уже являются одной из причин аномалий прикуса. Воздействие на миофункциональные нарушения и рост челюстей, не дожидаясь прорезывания постоянных зубов, значительно облегчит ортодонтическое лечение в будущем (если оно потребуется), так как позволит устранить все функциональные нарушения.

Задача ортодонта в ранние сроки – создание условий для нормального роста и развития зубочелюстной системы и лицевого скелета ребенка, что достигается путем устранения вредных привычек и нормализации функций.

Цель работы. Определить значимость профилактики в предупреждении развития зубочелюстных деформаций у детей в позднем временном прикусе.

Материалы и методы. Нами было обследовано 30 пациентов в возрасте 4-6 лет. Специально для проведения настоящего исследования был разработан ряд анкет для родителей, которые явились основным источником первичных сведений.

Результаты и обсуждения. В результате обследования пациентов анализ полученных данных показал: 35% детей имели вредные привычки (сосание пальца, губы, ротовой тип дыхания); у 20% - укороченную уздечку верхней губы или языка; ЛОР патология (аденоиды и т.д) наблюдалась у 40% детей; множественный кариес – у 25% обследованных; ранняя потеря зубов (удаление, травмы и т.д) была у 60% детей, разрушенные зубы вследствие кариозного процесса(не леченные) - у 35% (Рис.1). Нарушение прикуса в начальной форме имели 40%, недостаток места в зубной дуге для прорезывание постоянных зубов (отсутствие трем) - 60%. 8% пациентов состояли на учете у других специалистов. Всего 70% детей имели, какие либо стоматологические проблемы.

Рис. 1 Кариозный процесс у пациента 6 лет

В ходе работы по изучению ортодонтического статуса детей было обнаружено, что: самостоятельно искали информацию о профилактике стоматологических заболеваний лишь 10,5% родителей, однако 50,8% приводили своего ребенка на профилактический осмотр к стоматологу 1 раз в год или чаще. Никогда не обращались к стоматологу-гигиенисту 85,8% родителей, 40,1% меняли детям зубную щетку один раз в полгода. В 46,7% случаев родители не знали, что необходимо обратиться к врачу-ортодонт, несмотря на то, что 30,4% их них отмечали неправильный прикус у своего ребенка. Направленных на ортодонтический прием, стоматологом-терапевтом,

оказалось 61%. Лишь 25,5% проанкетированных знали, что такое профилактика зубочелюстных аномалий (неправильное положение зубов, неправильного прикуса). Сами родители лишь в 20% случаев получали, когда-либо ортодонтическую помощь, с учетом того, что многие из них были недовольны своим прикусом. Половина опрошенных родителей указывали на необходимость и целесообразность проведения бесед о профилактике зубочелюстных аномалий, однако 80% указали на то, что такая работа с ними нигде не проводилась.

Выводы. Таким образом, такая распространенность стоматологических проблем в позднем временном прикусе (4-6 лет), свидетельствует о необходимости широкого привлечения к профилактике ЗЧА всех врачей-стоматологов, занимающихся санацией полости рта у детей. Раннее начало профилактических мероприятий, их комплексное воздействие, оказывают позитивное влияние на своевременное устранение различных факторов и предупреждение образования стойких деформаций ЧЛО. А так же позволит избежать длительного и сложного ортодонтического лечения в старшем возрасте.

ДИНАМІКА КЛІНІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА ІНДЕКСІВ РМА ТА КРОВОТОЧИВОСТІ ЯСЕН В ПОРОЖНИНІ РОТА В ДІТЕЙ, ХВОРИХ НА ГОСТРИЙ ЛІМФОБЛАСТНИЙ ЛЕЙКОЗ ПІСЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКУВАЛЬНО - ПРОФІЛАКТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Хотімська Юлія Володимирівна

к.мед.н.

доцент кафедри дитячої стоматології

Алексєєнко Наталя Василівна

к.мед.н.

доцент кафедри дитячої стоматології

Зелінський Андрій Львович

к.мед.н.

асистент кафедри дитячої стоматології

Влад Михайло Іванович

асистент кафедри дитячої стоматології

ДЗ «ДМА МОЗ України»

Білоус Анастасія Володимирівна

лікар- стоматолог

Стоматологічна клініка «Denta care clinic»

м. Дніпро, Україна

Введення./Introduction. При захворюванні гострим лімфобластним лейкозом (ГЛЛ) у дітей уражуються не лише внутрішні органи та системи, пригнічується загальна реактивність організму, але й пошкоджується слизова оболонка порожнини рота (СОПР) та тканини пародонту.

Хіміотерапія, що є ефективним методом лікування онкогематологічної патології у дитячому віці, крім лікувальної дії, має значну кількість побічних ефектів як на організм дитини, так і на слизову оболонку порожнини рота та тканини пародонту.

Тому, провідне місце серед багатьох ускладнень в порожнині рота при ГЛЛ у дітей мають запальні захворювання тканин пародонту та СОПР. Нами розроблено лікувально - профілактичний комплекс для дітей з ГЛЛ в різні періоди перебігу захворювання: перший гострий період і рецидив, ремісія для

усунення та профілактики запальних процесів в тканинах пародонту та СОПР. Клінічну ефективність проведеного лікування запальних захворювань тканин пародонту та слизової оболонки порожнини рота оцінювали за зміною клінічних показників та індексів, що характеризують їхній стан: індексу кровоточивості та індексу РМА.

Мета роботи./Aim. Довести пародонтопротекторну та мукопротекторну ефективність розробленого лікувально - профілактичного комплексу при лікуванні та профілактиці запальних захворювань тканин пародонту та СОПР у дітей з гострим лімфобластним лейкозом у динаміці лікування в різні періоди перебігу захворювання шляхом вивчення зміни клінічних показників та індексів кровоточивості та РМА.

Матеріали і методи дослідження./Materials and methods. У клінічних дослідженнях взяла участь 101 дитина у віці від 2-х до 18-ти років. З них у 86 дітей був діагностований гострий лімфобластний лейкоз (ГЛЛ) та 15 соматично здорових дітей. Всі діти, яким проводили клінічні дослідження, були розподілені на 2 групи - основну та порівняння.

Дітям основної групи крім загальних лікувальних заходів призначали місцево два варіанти розробленого лікувально-профілактичного комплексу в залежності від періоду перебігу захворювання.

Перший варіант місцевого лікування включав в себе: гігієну порожнини рота, використання протизапального зубного еліксиру "Лізомукоід", мукозальних гелів "Виноградний" і "Квертулін", пробіотика "Біовестін", розчину для порожнини рота "Кандид", антимікробного препарату "Сангвиритрин" і препарату антиоксидантних вітамінів і провітамінів "Катомас" і застосовувався в перший гострий період і рецидив хвороби. Другий варіант місцевого лікування включав в себе: гігієну порожнини рота, використання протизапального зубного еліксиру "Лізомукоід", мукозального гелю "Виноградний", пробіотика "Біовестін" і застосовувався в ремісії захворювання.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Проведені дослідження показали, що всі розроблені методи лікування мають виражену пародонтопротекторну та протизапальну дію на тканини пародонту та СОПР у дітей з генералізованим хронічним катаральним гінгівітом (ГХКГ) та виразково-кандидозним стоматитом, які протікають на тлі гострого лімфобластного лейкозу в різні періоди перебігу.

Про пародонтопротекторну ефективність застосовуваних методів лікування свідчать значення індексу кровоточивості. Так, вихідна величина показників цього індексу в обох досліджуваних групах до початку лікування була $2,56 \pm 0,142$ бал. – $2,59 \pm 0,136$ бал. у дітей з ГХКГ та стоматитом, які протікали на тлі ГЛЛ у першому гострому періоді та в періоді рецидиву (табл.1).

Аналіз цифрових значень індексу кровоточивості в дітей основної групи, стоматологічні захворювання яких протікали в першому гострому періоді та в періоді рецидиву основного захворювання крові, після застосування розроблених лікувально-профілактичних заходів встановив достовірне зниження показника, що вивчається (табл. 1).

Так, через місяць після проведеного лікування індекс кровоточивості дорівнював $1,36 \pm 0,072$ бал., а через 3 та 6 місяців його значення знижувалися та були максимально низькими – $0,79 \pm 0,041$ бал. та $0,61 \pm 0,032$ бал. відповідно. Наприкінці дослідження індекс кровоточивості відповідав $0,64 \pm 0,034$ бал., що в 4 рази менше порівняно з вихідними даними.

При цьому в групі порівняння, де діти використовували лізоцимвмісний ополіскувач, встановлено достовірне зниження цифрових даних показника, що вивчається, за весь період спостережень ($p < 0, 05$).

Таблиця 1

**Динаміка змін показників запалення ясен та СОПР у дітей з ГЛЛ
у перший гострий період та в період рецидиву, $M \pm m$**

Індекси	Групи дітей	до лікування	через 1 міс.	через 3 міс.	через 6 міс.	через 12 міс.
РМА, %	основна	40,55±2,03 $p_1 > 0,05$	24,75±1,24 $p < 0,05$ $p_1 > 0,05$	21,02±1,06 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	21,63±1,09 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	23,71±1,19 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$
	порівняння	39,61±2,01	28,33±1,37 $p < 0,05$	30,74±1,49 $p < 0,05$	33,22±1,67 $p < 0,05$	36,57±1,75 $p > 0,05$
Кровоточивість, бал.	основна	2,59±0,136 $p_1 > 0,05$	1,36±0,072 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	0,79±0,041 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	0,61±0,032 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	0,66±0,034 $p_1 < 0,05$ $p_1 < 0,05$
	порівняння	2,56±0,142	1,43±0,074 $p < 0,05$	1,22±0,066 $p < 0,05$	1,67±0,089 $p < 0,05$	1,89±0,102 $p < 0,05$

Примітки: p – показник достовірності відмінностей порівняно з вихідними даними; p_1 – показник достовірності відмінностей порівняно з групою порівняння.

Аналізуючи дані в таблиці 1, нами було встановлено достовірне зниження як у основній групі, так і в групі порівняння дітей ще одного індексу, який характеризує ступінь запалення в тканинах пародонту та СОПР – РМА. При цьому через місяць досліджень показник РМА в дітей основної групи, в яких діагностували ГХКГ та стоматит у першому гострому періоді та в періоді рецидиву ГЛЛ, знизився більше, ніж на 38%, а максимально низькі його значення були встановлені через 3 місяці після початку лікувальних заходів, коли він був на 41,5% нижче вихідних даних на початку дослідження. Разом з тим, не дивлячись на подальше збільшення в процесі дослідження значень

показника, що вивчається, індекс РМА і через півроку, і наприкінці спостереження був достовірно нижчий порівняно з первинними даними на початку лікування ($p < 0,05$).

Така ж тенденція зниження індексу РМА встановлена і в групі порівняння. Так, через місяць досліджень його значення було у 1,4 рази менше в порівнянні з вихідними даними, а потім наприкінці дослідження РМА був на 8% нижче порівняно зі своїми вихідними значеннями.

Аналіз цифрових даних таблиці 2 показав, що місцеве застосування розробленого лікувально-профілактичного комплексу в дітей з генералізованим хронічним катаральним гінгівітом та виразковим стоматитом, які протікали на тлі ГЛЛ у період ремісії, знижує значення індексу кровоточивості в 2 рази через місяць досліджень у основній групі спостереження.

При цьому проведено комбіноване лікування в основній групі дітей, гостре захворювання крові яких було в періоді ремісії, максимально знижує показник, що вивчається, через 3 місяці – у 2,5 рази. Не дивлячись на незначне підвищення значень цього параметру через півроку, наприкінці дослідження індекс кровоточивості був достовірно нижчий за свої вихідні значення ($p < 0,05$).

У групі порівняння встановлена подібна тенденція зниження індексу кровоточивості.

Разом з тим, у дітей з генералізованим хронічним катаральним гінгівітом та кандидозним стоматитом, що протікали в періоді ремісії основного захворювання крові, місцеве застосування мукозального геля та пробіотика на фоні використання лізоцимвмісного ополіскувача, достовірно знижувало показники індексу РМА як у основній групі, так і в групі порівняння ($p < 0,05$). При цьому достовірне зниження індексу РМА в основних групах було встановлено за весь період спостережень (табл. 2).

Так, в основній групі за рік спостережень показник РМА знизився на 42,8%. Причому такий результат встановлений при лікуванні шляхом

застосування мукозального гелю та пробіотичного препарату. Така ж тенденція встановлена й у групі порівняння протягом усього періоду спостережень ($p < 0,05$).

Цифрові дані, отримані при вивченні пародонтопротекторної ефективності після проведеного лікування в дітей зі стоматитом та ГХКГ, які протікали в першому гострому періоді або в періоді рецидиву основного захворювання крові, наприкінці лікування дорівнювали 25,5%, а в періоді ремісії – 42,6%. У групі порівняння пародонтопротекторна ефективність була більше 20%.

Таблиця 2

**Динаміка змін показників запалення ясен та СОПР
у дітей з ГЛЛ у період ремісії, $M \pm m$**

Індекси	Групи дітей	до лікування	через 1 міс.	через 3 міс.	через 6 міс.	через 12 міс.
РМА, %	основна	38,42±1,93 $p_1 > 0,05$	22,71±1,14 $p < 0,05$ $p_1 > 0,05$	19,45±0,98 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	20,53±1,03 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	21,97±1,11 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$
	порівняння	38,02±1,91	24,15±1,21 $p < 0,05$	24,71±1,24 $p < 0,05$	25,37±1,27 $p < 0,05$	26,89±1,35 $p < 0,05$
Кровоточивість, бал.	основна	1,83±0,096 $p_1 > 0,05$	0,91±0,049 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	0,74±0,039 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	0,76±0,039 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$	0,78±0,041 $p < 0,05$ $p_1 < 0,05$
	порівняння	1,81±0,093	0,98±0,052 $p < 0,05$	0,85±0,045 $p < 0,05$	0,89±0,046 $p < 0,05$	0,95±0,049 $p < 0,05$

Примітки: p – показник достовірності відмінностей порівняно з вихідними даними; p_1 – показник достовірності відмінностей порівняно з групою порівняння.

Висновки./Conclusions.

1. Отримані та проаналізовані дані дослідження дають право на думку, що застосування розроблених методів лікування дозволяє досягти зниження не лише індексів кровоточивості та РМА, але й зменшити набряклість, гіперемію, тобто ознаки запалення в тканинах пародонту та СОПР у дітей у всіх групах спостереження, основне захворювання яких знаходилося в різних періодах від первинного гострого до ремісії та рецидиву.

2. Отримані результати зниження цифрових значень індексів кровоточивості та РМА в дітей з ГХКГ та стоматитом, які протікали в різні періоди розвитку ГЛЛ, свідчили про достатньо високий протизапальний ефект розроблених способів лікування. При цьому слід відзначити, що лікування запальних захворювань тканин пародонту та слизової оболонки в порожнині рота на пряму залежить від періоду перебігу основного захворювання. Тому при лікуванні дітей зі стоматологічною патологією в періоді ремісії ГЛЛ достатньо місцевого застосування мукозального геля та пробіотика. Однак у дітей, стоматологічні захворювання яких протікали в першому гострому або в періоді рецидиву ГЛЛ, необхідно використовувати кверцетинвмісний мукозальний гель та гель з поліфенолами лише у комбінації з пробіотичним та протигрибковим препаратами. Причому протизапальний ефект, отриманий після лікування дітей, що спостерігалися, на пряму залежив від обраного способу лікування.

ПАНОРАМНАЯ ДИАГНОСТИКА ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ И ЖЕЛЕЗ ВНУТРЕННЕЙ СЕКРЕЦИИ И ИХ КОРРЕКЦИЯ

Чураков Анатолий Яковлевич

Академик Украинской академии Актуальных
исследований и новейших технологий

специалист по психокоррекции

доктор философии, доцент

Гапоненко Ольга Алексеевна

парапсихолог

Диденко Анна Борисовна

Парапсихолог

г. Мелитополь, Украина

Аннотация. Данная работа относится к разделу биоэнергоинформационной медицины. В процессе исследования были определены связи между энерго-информационными центрами (чакрами) и железами внутренней секреции и выделяемыми ими гормонами, а также взаимосвязь между энергетическим наполнением чакр и работой органов и систем, связанных с определенной чакрой. ,

Данная методика направлена на устранение различных внутренних и внешних причин, влияющих на работу чакр и эндокринных желез. Разработаны таблицы энергоинформационной диагностики активности чакр и связанных с ними железами внутренней секреции и выделяемыми ими гормонами.

Ключевые слова: биоэнергоинформационная медицина, радиоэстезия, чакры, железы, гормоны, взаимосвязь, коррекция.

Введение. Энергетическое здоровье человека зависит от многих факторов, но в большей степени от сбалансированной работы его чакр, отвечающих за накопление, преобразование и прием энергии. Чакры представляют собой энергетический центры на теле человека, которые в физическом плане проявлены в виде нервных узлов и эндокринных желез.

Если какая-то из чакр слабая или заблокирована, человек испытывает чувство энергетической блокады в теле, и органы, связанные с определенной чакрой, не получают энергии. В результате происходит сбой в психоэмоциональном или физическом состоянии человека.

Семь основных чакр человека расположены вдоль оси позвоночника и одна из них – над верхней частью головы.

Коронная чакра (Сахасрара) – расположена над теменной частью головы. Отвечает за соединение с космической энергией. Блокируется материальными желаниями и низменными страстями. Недостаток энергии в чакре приводит к нарушениям в работе мозга, психическим расстройствам.

Чакра «третьего глаза» (Аджна) – расположена в центре лба между глазами. Отвечает за интуицию и осознанность. Блокируется гордыней, завистью и отсутствием духовности. В случае застоя энергии снижается эмоциональность и интуиция. Возникают проблемы со зрением и гормональный дисбаланс.

Горловая чакра (Вишудха) – расположена в центре горла. Отвечает за творческий потенциал и самовыражение. Блокируется ложью во всех сферах жизни, при этом проблемы возникают в пищеводе, горле, ушах. Человека преследует хроническая усталость.

Сердечная чакра (Анахата) – расположена в области сердца. Отвечает за работу сердечно-сосудистой системы и легких. Блокируется негативными эмоциями, особенно злостью и завистью. Нарушения в ней приводят к проблемам с сердцем, астме и депрессиям.

Солнечное сплетение (Манипура) – расположена в области желудка. Отвечает за работу ЖКТ. Блокируется разочарованием, страхом отторжения и недовольством социальным статусом. Это приводит к проблемам в работе ЖКТ, диабету, гипертонии; снижает волю к достижениям, замедляет когнитивные функции.

Сакральная чакра (Свадхистхана) – расположена в нижней части живота. Отвечает за репродукцию и сексуальность. Блокируется чувством вины

и недоверием к людям. Нарушения в ней приводят к проблемам в мочеполовой системе, осложняют отношения с противоположным полом.

Корневая чакра (Муладхара) – расположена в основании позвоночника. Отвечает за выживание и здоровье. Блокируется чувством страха. При ее «закрытии» возникают проблемы с ногами и кишечником, расстройства пищевого поведения, снижение иммунитета.

Чтобы весь человеческий организм функционировал гармонично, эндокринные железы должны производить и поддерживать баланс различных жидкостей и гормонов. Каждая железа внутренней секреции связана с определенными энергетическими центрами (табл.1).

Шишковидная железа (эпифиз) расположена в центре головного мозга и связана с энергетическим центром — коронным центром (Сахасрара).

Гипофиз — считается основной железой, его называют «генеральным штабом», так как он вырабатывает гормоны, которые влияют на остальные эндокринные железы. Связан с чакрой «третьего глаза» (Аджной).

Гипоталамус называют «центральной процессором» гормональной системы. Он поддерживает связь между гипофизом и другими эндокринными железами. Связан, как и гипофиз, с Аджной.

Щитовидная железа — расположена в области шеи и связана с горловым энергетическим центром (Вишудха).

Тимусовая железа — расположена в верхней части грудной клетки и связана с сердечным энергетическим центром (Анахата). Тимус (вилочковая железа) считается основной железой здоровой иммунной системы.

Поджелудочная железа - расположена на задней стенке полости живота, в районе солнечного сплетения, и связана с солнечным энергетическим центром (Манипура).

Половые железы — это яичники у женщин и семенные железы у мужчин. Они являются основным источником половых гормонов и связаны с сакральным энергетическим центром (Свадхистана).

Надпочечники — железы, расположенные в верхней части каждой из почек. Они напрямую взаимосвязаны с гипоталамусом, гипофизом и половыми железами. В энергетическом плане надпочечники связаны с корневым энергетическим центром (Муладхара, корневая чакра).

Если в том или ином центре заблокирована энергия, то соответствующая железа не сможет полноценно функционировать.

Все причины, влияющие на сбалансированную работу чакр, можно разделить на внешние и внутренние. К внешним причинам относятся наведенные отрицательные программы (бытового характера), черномагические структуры и черномагические поглощающие структуры. Их можно определить по диаграммам и устранить по методикам, представленным в книге Пучко Л.Г. [1].

К внутренним причинам нарушения баланса чакр можно отнести отрицательные эмоции человека, последствия физических травм и операций, патогенных возбудителей, инграммы, кармические грехи.

Каждый человек имеет возможность нравственного, психологического, физического эволюционирования и может влиять на свое энергетическое здоровье и, соответственно, на работу чакр.

С помощью диаграммы, в которой отражены такие отрицательные эмоции и мысли человека как страхи, обиды, вина, зависть, гнев, ненависть, разочарования, тревоги, отчаяние и др. можно помочь человеку определить направление его работы над собой.

Среди всех приведенных в таблице 1 желез внутренней секреции особый интерес представляет шишковидная железа (эпифиз).

Активации шишковидной железы также могут помочь освобождение от негативных эмоций, очищение разума и использование сексуальной энергии для творчества и созидания.

Цель работы. Исследовать гомеостаз чакр, желез эндокринной системы, влияние чакр на железы и выделяемые ими гормоны.

Материалы и методы. Исследование выполнено по системе, разработанной А.Г.Пучко [1]. Автор рассматривает организм человека как чрезвычайно сложную, многомерную, высокоорганизованную, саморегулируемую и самовосстанавливающую систему. Анализировать такую сложную систему с помощью сознания невозможно. Такой анализ может сделать только подсознание. Задавая вопросы подсознанию в мысленной или словесной форме и используя радиэстезический метод, можно считывать любую информацию, записанную в подсознании.

С помощью способа биолокации в работе определены:

- 1) гомеостаз чакры до коррекции (Гч) и после коррекции (Гчк);
- 2) гомеостаз железы до коррекции (Гж) и после коррекции (Гжк);
- 3) гомеостаз гормонов до коррекции (Гг) и после коррекции (Ггк).

Все коэффициенты (Г) в момент измерения показывают текущее состояние параметра в процентах относительно природного значения (нормы=100%);

Полученные показатели диагностики и коррекции сведены в таблицу.

Коррекция чакр выполнена по методике, описанной в литературе [1]. Для каждого показателя Гч, определяются глубинные причины отличия его от нормы, которые устраняются вибрационными рядами или другими способами.

Результаты и обсуждения. Количественная оценка гомеостаза семи чакр даёт возможность быстро определить сбой в гормональной системе, а также определить глубинные причины, вызвавшие эти нарушения, с последующей коррекцией без вмешательства в работу самой системы.

В таблице 1 приведены показатели конкретного пациента мужского рода до и после биоэнергoinформационной коррекции чакр.

Таблица 1

**Чакры, железы, гормоны. Гомеостаз до и после
биоэнергоинформационной коррекции чакр**

чакра	гомеост		железы	гомеост		гормоны	гомеост				
	аз			аз			аз				
	гч	гч		гж	гж		гг	гг			
сахасрара	46	97	эпифиз	85	93	серотин (днем)	53	10			
						мелатонин	75	10			
аджна	67	99	гипоталамус	25	47	рилизинг-	87	88			
						вазопрессин	24	65			
						окситоцин	61	89			
			гипофиз	37	76				адренкортикотр	28	75
									кортикотропин	42	75
									тиреотропин	14	10
									соматропин	46	79
									лютропин	14	10
									фоллитропин	62	79
									пролактин	24	68
									меланотропин	14	10
									эндорфины	48	78
экефалины	10	10									
вишудха	77	89	щитовидная	76	98	тироксин	48	88			
						трийодотиронин	12	10			
						тиреокальцитони	10	10			
			паращитовидн	79	99	паратгормон	12	10			
анахата	75	97	вилочковая	35	76	тимозин	84	99			
						тимопоэтим	14	10			
манипура	70	87	поджелудочна я	86	99	инсулин	68	99			
						глюкагон	12	10			
						соматостатин	82	99			
						липокаин	12	10			
свадхистана	37	85	яички	75	89	тестотерон	50	79			
						фолликулин					
						эстрон					

			яичники			эстрадиол		
муладхара	73	89	надпочечники	26	79	прогестерон		
						альдостерон	12	10
						кортикостерон	10	10
						дезоксикортикос	68	99
						гидрокартизон	10	10
						кортизон	10	10
						подобные	68	10
						подобные	12	10
						адреналин	68	88
норадреналин	82	99						

Пациент жаловался на плохой сон и подавленность настроения в дневное время. Диагностика чакры Сахасрара показала гомеостаз равный 46 % относительно нормы, а гормоны, выделяемые соответствующей железой – эпифизом- были ниже нормы. Так, серотонин (гормон радости) составлял всего 53 %, а мелатонин (гормон сна) – 75 %. После проведенной коррекции этой чакры с устранением внешних и внутренних причин показатели стали 100 %.

Вывод. С помощью радиологических методов и инструментов можно определить степень открытости каждой из семи чакр, выявить и устранить причины, негативно влияющие на их работу. Применяя особые методики (дыхательные практики, звуковой массаж), можно контролировать и управлять потоком энергии в чакрах, что положительно влияет на выработку оптимального количества гормонов эндокринными железами.

После проработки слабо развитых чакр человек начинает ощущать гармонию с собой, все чакры начинают излучать высокочастотную световую энергию, которая позволяет ему синхронно соединяться со всем окружающим миром.

Наши рекомендации: Исследования показывают целесообразность количественной диагностики показателей работы чакр и связанных с ними желез эндокринной системы с помощью радиэстетического метода в табличной

форме подготовленным оператором, способным не только выявить, но и устранить причины отклонения от нормы при активном участии самого пациента.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1) Пучко Л.Г. Радиэстетическое познание человека. Система самодиагностики, самоисцеления и самопознания человека /Л. Г. Пучко.- Москва: АНС: АСТ, 2014 – 544 с.: ил.

2) Синди Дейл. Библия интуиции (Серия Волшебные чакры). София, 2006 -379 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ТА ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: МЕДИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПІДХОДИ

Шкраба Яна Миколаївна
викладач другої кваліфікаційної категорії
Вашковецький медичний коледж
Буковинського державного медичного університету
м. Вашківці, Україна

Вступ. На сьогоднішній день на території більшості розвинених країн світу розвиток системи надання паліативної та хоспісної допомоги населенню стає актуальною медико-соціальною та гуманітарною проблемою суспільства. Дане твердження пов'язане зі старінням населення, відсутністю доступних та ефективних методів профілактики, ранньої діагностики, причинного лікування ракового процесу, що сприяє невинному зростанню кількості пацієнтів з раковим процесом, зокрема, частки інкурабельних пацієнтів з онкологічною патологією з важким перебігом захворювання. Також у структурі захворюваності значну кількість пацієнтів становлять хворі хронічними неінфекційними захворюваннями у декомпенсованих та термінальних стадіях, що також визначає важливість даного питання в медицині та соціальній медицині.

Мета роботи. На основі аналізу наукової літератури, регламентуючих Наказів МОЗ України про розвиток паліативної та хоспісної допомоги, статистичних даних узагальнити комплексний та мультидисциплінарний підхід діяльності паліативної та хоспісної допомоги з метою забезпечення відповідної якості життя пацієнтів та визначити медичне, соціальне, економічне та гуманітарне значення у структурі охорони здоров'я.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося шляхом опрацювання наукової літератури, регламентуючих Наказів МОЗ України з питань становлення, розвитку та функціонування паліативної та хоспісної допомоги на

території України на сьогоднішній день. На основі опрацьованого матеріалу сформувався висновок та узагальнення з приводу перспектив роботи служби паліативної та хоспісної допомоги.

Результати та обговорення. На основі проаналізованого наукового та статистичного матеріалу було визначено, що в останні роки демографічна ситуація на території України досить змінилася у зв'язку з постарінням населення, високим рівнем онкологічної захворюваності та смертності, розвитком важких ускладнень хронічних неінфекційних захворювань: церебросудинної патології та хвороб серцево-судинної системи, нирок, органів дихання, цукрового діабету. Разом з тим, відзначається зростання чисельності осіб старечого віку, у яких виявляються когнітивні розлади, нейродегенеративні захворювання центральної нервової системи: хвороба Альцгеймера, вікові ураження опорно-рухової системи та сполучної тканини, захворювання ендокринних органів, генетичні та алергічні патологічні стани.

Згідно з статистичними даними, Україна на темпах поширення захворюваності онкологічною патологією посідає 2 місце у Європі та за останні 5 років даний показник збільшився з 333 до 349 осіб на 100 тис. населення. Згідно з прогнозами, до кінця 2020 року рівень захворюваності на злоякісні новоутворення на території нашої країни може збільшитися до 370 осіб на 100 тис. населення.

Викликає занепокоєння той факт, що значно зростає рівень виявлення ракового процесу у пізніх стадіях, у зв'язку з чим злоякісні новоутворення посідають 2 місце у структурі смертності населення України після серцево-судинної системи. Поряд з цим, зростає рівень захворюваності та смертності від мультирезистентного туберкульозу, ВІЛ-інфекції / СНІДу, гепатиту В і С.

Більшість із вище перерахованих патологічних станів у декомпенсованих та термінальних стадіях перебігу завдає значних моральних, фізичних страждань пацієнтам, адже супроводжуються вони нестерпним болем, порушенням функціональної діяльності різноманітних органів та систем, зниження та втрату здатності пацієнтів до активного способу життя,

самообслуговування, що у свою чергу значним чином знижує якість життя пацієнтів та членів їх родин та дана ситуація потребує цілодобової медичної допомоги, кваліфікованого догляду, психологічної та духовної підтримки. Дана ситуація негативним чином також впливає і на економічну ситуацію у країні, так як спричиняє значні втрати трудових ресурсів держави.

Згідно з даними ВООЗ, за попереднє десятиріччя (2000-2011 рр.), основними захворюваннями, які визначають смертність світового населення, були ішемічна хвороба серця, інсульт, респіраторні інфекції нижніх дихальних шляхів, хронічні обструктивні захворювання легень, діарея, ВІЛ-інфекція / СНІД. За прогнозами, структура захворюваності та смертності до кінця 2020 року може мати наступну картину:

- ішемічна хвороба серця
- порушення мозкового кровообігу, включаючи інсульт
- хронічні обструктивні захворювання легень
- інфекції дихальних шляхів
- рак легень, трахеї та бронхів

Згідно з принципами організації медичної допомоги, інакурабельні пацієнти потребують медичного, соціального супроводу, адекватного та повноцінного знеболення, моральної, психологічної та духовної підтримки. зважаючи на це, утримання даної категорії пацієнтів в умовах спеціалізованих стаціонарів у звичайних лікувальних закладах виявляється малоефективним з урахуванням як інтересів пацієнтів та його родичів, так і лікувальних закладів, а крім того, стає економічно недоцільним.

Досить значна частина даних пацієнтів потребує паліативної та хоспісної допомоги, лікування у спеціалізованих онкологічних, психоневрологічних, геріатричних або багатопрофільних відділеннях, догляду у домашніх умовах за участю професійних виїзних бригад паліативної та хоспісної допомоги, у зв'язку з чим даний вид допомоги населенню на території України потребує удосконалення, введення інноваційних підходів для задоволення медичних та соціальних потреб невиліковно хворих громадян та членів їх родин.

Відповідно до визначення ВООЗ, паліативна допомога являється комплексним підходом до ведення пацієнтів з невиліковним (смертельним) захворюванням, забезпечення максимально досяжної якості їх життя, полегшення страждань завдяки ранньому виявленню та точному діагностуванню (оцінюванню) виниклих проблем, проведенню повноцінних лікувальних заходів при больовому синдромі та інших розладах життєдіяльності та наданню психологічної, соціальної та моральної підтримки пацієнтам та членам їх родин.

Основні завдання паліативної та хоспісної допомоги згідно з сучасними міжнародними підходами та стандартами полягають у максимальному зниженню або усуненню больового синдрому, фізичних, психоемоційних страждань, розладів життєдіяльності, що досягається професійним доглядом, психологічною, соціальною та духовною підтримкою пацієнтів.

Необхідним для реалізації повноцінної паліативної та хоспісної допомоги являється взаємна співпраця лікарів, медичних сестер, немедичних спеціалістів (соціальних працівників, психологів, юристів), волонтерів, друзів, близьких пацієнта, у тому числі сусідів, за бажанням пацієнта священнослужителів відповідних релігійних конфесій.

Під час опрацювання науково-медичної літератури було узагальнено нормативні акти, які регламентують діяльність паліативної та хоспісної допомоги: рекомендації Комітету Міністрів держав – членів Ради Європи «Про організацію паліативної допомоги», 2003 р.; спеціальна резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Паліативна допомога: модель для інноваційної медичної та соціальної політики» № 1649, 2008 р., «Паризька хартія щодо боротьби з раком», 2000 р. – міжнародний нормативно-правовий документ, який містить основні засади та вимоги до контролю хронічного больового синдрому в онкологічних пацієнтів, Україна до даної хартії приєдналася у 2007 році; рекомендації Європейського регіонального бюро ВООЗ «Паліативна допомога. Переконливі факти» 2005 р., «Паліативна

допомога літнім людям: кращий досвід», 2011 р., Празька хартія «Отримання паліативної допомоги – право людини», 2913 р.

З даних документів випливає, що показання до надання паліативної допомоги не обмежуються конкретним захворюванням або нозологічною групою патологічних станів. Паліативна допомога повинна надаватися пацієнтам всіх вікових груп на підставі оцінки імовірного прогресування захворювання та тривалості життя та потреб невиліковного пацієнта. Концепція надання паліативної допомоги полягає у ефективному контролі больового синдрому, вирішенні психологічних, духовних, соціальних проблем пацієнта.

Важливі проблеми під час надання паліативної допомоги для країн Європи:

– недостатність визнання, оцінки та підтримки розвитку паліативної та хоспісної допомоги з боку урядів, особливо регіональних органів виконавчої влади;

– недостатня доступність опіоїдних анальгетиків для паліативних пацієнтів;

– недостатня кількість фахівців, які пройшли спеціальну підготовку та відсутність спеціалізації медичного персоналу з паліативної та хоспісної допомоги;

– нестача спеціалізованого обладнання для проведення паліативного лікування та догляду;

– недостатні можливості для проведення наукових досліджень;

– негативні культурні стереотипи та національні традиції;

– недостатня інформованість населення з приводу паліативної та хоспісної допомоги;

– недостатня міжсекторальна співпраця та координація зусиль з розвитку служби паліативної та хоспісної допомоги;

– обмеження фінансування з бюджету та відсутність традицій меценатства та благодійництва.

Відповідно до статистичних даних Державного комітету статистики України та МОЗ України, щорічно в Україні помирають близько 700 тис. осіб та з них майже 90 тис. – від злоякісних пухлин. Згідно з експертними оцінками, впродовж останніх 5 років на території нашої країни щороку понад 500 тис. пацієнтів у фінальний період свого життя потребують кваліфікованого надання паліативної та хоспісної допомоги. Крім того, члени родин даних пацієнтів також потребують професійної паліативної допомоги у зв'язку з тим, що поява невиліковного пацієнта, особливо у термінальній стадії захворювання, знижує якість життя всієї родини та спричиняє важкі психологічні, соціальні та економічні розлади. Таким чином, щороку в Україні майже 2 млн пацієнтів та членів їх родин потребують паліативної та хоспісної допомоги і лише менше 5% пацієнтів мають змогу отримати кваліфіковану стаціонарну паліативну та хоспісну допомогу в умовах хоспісу або у відділеннях паліативної та хоспісної допомоги.

За результатами проведеного аналізу визначено, що на жаль, у багатьох регіонах нашої країни ні ліжковий фонд, ні матеріально-технічна база діючих хоспісів та відділень паліативної та хоспісної медицини не відповідають міжнародним стандартам, а умови перебування пацієнтів у даних закладах не завжди задовільні.

Визначені дослідженнями чинники незадовільного стану паліативної та хоспісної допомоги в Україні:

- відсутність сучасної науково обгрунтованої економічно доступної моделі системи паліативної та хоспісної допомоги;
- недосконалість нормативно-правової бази, яка повинна регулювати надання паліативної та хоспісної допомоги пацієнтам з різноманітними нозологічними формами патологічних станів як в амбулаторних умовах, у тому числі в домашніх та стаціонарних закладах охорони здоров'я;
- відсутність у медичних та соціальних працівників необхідних знань та вмій щодо підходів та методів надання паліативної допомоги пацієнтам з різними захворюваннями у термінальних стадіях, застосування адекватних та

повноцінних методів знеболення, усунення розладів функціонування органів та систем, психологічних проблем, соціальної, духовної та моральної підтримки;

– відсутність у медичних та соціальних працівників належної мотивації до роботи у закладах паліативної та хоспісної допомоги та надання паліативної допомоги пацієнтам у домашніх умовах, що зумовлено низькою заробітною платою, значним фізичним та морально-психологічним навантаженням у процесі догляду за агонуючим пацієнтом, а також відсутністю спеціалізації з паліативної та хоспісної допомоги на території України.

Тому, у зв'язку з визначеними проблемами у функціонуванні хоспісної допомоги в Україні, завданням нашої держави стає впровадження європейської моделі паліативної та хоспісної допомоги – високоспеціалізованої та наукомісткої галузі медицини та охорони здоров'я, яка потребує підготовки висококваліфікованих кадрів зі спеціальною професійною підготовкою, наявності високотехнологічного обладнання та сучасних вискоефективних лікарських засобів та відповідного фінансування.

Висновки. Таким чином, на сьогоднішній день системи охорони здоров'я та соціального захисту України не забезпечують повноцінне надання паліативної та хоспісної допомоги особам, які цього потребують.

Вирішення питань, пов'язаних з розвитком системи паліативної та хоспісної допомоги, а також створення спеціальної медико-соціальної служби паліативної допомоги, підпорядкованої Міністерству соціальної політики України, як це практикують у розвинених країнах Європи, повинно вийти на першочерговий план у зв'язку зі зростанням даних потреб населення нашої країни.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

СУЧАСНИЙ СТАН ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ ГРИБКОВИХ ІНФЕКЦІЙ

Ємець Марина Олександрівна

аспірант кафедри фармакогнозії

Владимирова Інна Миколаївна

Науковий керівник

д.ф.н., проф. кафедри фармакогнозії

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. За даними сучасних досліджень, розвиток захворювань шкіри як інфекційних, так і неінфекційних, відбувається внаслідок комплексної дії зовнішніх (екзогенних) та внутрішніх (ендогенних чинників), серед останніх істотне значення мають спадкова схильність, розлади нервової й ендокринної регуляції, порушення обміну речовин та ін. Водночас суттєву роль у перебігу захворювань шкіри відіграє імунна система, яка в організмі забезпечує протиінфекційний, протипухлинний захист, контроль розвитку алергічних реакцій, у тому числі, й шкірі, тощо.

Всі захворювання шкіри поділяють на інфекційні та неінфекційні. Серед інфекційних найчастіше зустрічаються гнійничкові, грибкові та вірусні захворювання шкіри. Встановлено, що за умови зниження імунологічної реактивності організму, ці дерматози набувають тривалого хронічного перебігу з поширеним та глибоким ураженням шкіри, тяжко піддаються лікуванню. Одним з домінуючих серед них, у профілі поширення, визначають грибкові ураження – мікози, збудниками яких є грибки.

Мета роботи. Вивчення епідеміологічної картини грибкових захворювань шкіри серед населення України та світу загалом.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети, були проаналізовані дані друкованих літературних джерел та інтернет ресурсів щодо поширення грибкових дерматологічних захворювань. Вивчалися доступна первинна документація.

Результати та обговорення. Встановлено, що серед загального різноманіття грибків – не менше 500 ідентифікують як патогенні, чим і пояснюється широка епідеміологічна картина мікозів та значна частота їх поширення. За літературними даними 20-25% населення Землі мають дерматологічні ураження мікотичного генезу.

Згідно даних деяких авторів грибки шкіри займають перші позиції серед усіх інфекційних дерматологічних захворювань. На їх долю припадає 37-42% шкірних та нігтьових захворювань.

Вважається, що 7-20% дорослого населення світу мають патології цієї групи інфекцій, а у літніх людей вони досягають 50%. В Україні мікози виявлені у 31% її населення. За останні десять років в нашій державі рівень захворювання грибковими інфекціями зріс в 2,3 рази.

Мікотичні ураження шкіри класифікують наступним чином: кератомікози, дерматомікози, трихомікози, оніхомікози, кандидоз, маласезіоз, глибинні мікози, псевдомікози та алергічні реакції при грибкових захворюваннях. Кожна класифікаційна ніша має своє додаткове галуження відповідно до локалізації патологічного процесу та типу збудника.

Виходячи з частоти уражень, особливої уваги заслуговують оніхомікози, якими, за даними наукової літератури, уражено від 5 до 10% населення планети. За останнє десятиліття цей показник збільшився у 25 разів. У країнах Європи, від 3 до 7% населення уражено оніхомікозом.

Проте в окремих місцевостях цей показник може сягати 60% у віковому діапазоні пацієнтів від 18 до 45 років. Встановлено, що 30% серед усіх хворих з підтвердженими мікозними захворюваннями припадає саме на оніхомікозну патологію. Остання, за даними літературних джерел, займає 20-40% усіх захворювань нігтів.

Оцінюючи частоту ураження оніхомікозом в Україні встановлено, що 24,9% населення віком до 65 років має цю патологію. Збудником оніхомікозу частіше за все (90% випадків оніхомікозу та мікозу шкіри) є *Trichophyton rubrum*. У 2% випадків причиною розвитку патології нігтів стало паразитування *Candida albicans*. *Fusarium*, *Aspergillus*, *Acremonium* *Scytalidium* та *Scopulariopsis brevicaulis* є етіологічним фактором оніхомікозу нігтів у 8% кейсів. Головними групам ризику оніхомікозу нігтів рук, викликаного дерматофітами, є пацієнти, які перебувають на гемодіалізі (11,93% пацієнтів), люди похилого віку (10,28%), пацієнти з ВІЧ-інфекцією (10,40%).

З огляду на це, логічним є твердження про імунну відповідь як основного чинника захисту від оніхомікозу. Знижена імунна активність підвищує сприйнятливість шкіри до патогенної флори, зумовлюючи розвиток патологічного стану.

У ряді випадків, спостерігається поєднання грибкового ураження нігтів та шкіри, що асоціюють з паразитуванням *Trichophyton rubrum* і *Candida spp.* Окрім цього, представники роду *Candida* можуть об'єднуватись з бактеріальними агентами (*Staphylococcus aureus*, *Enterobacteriaceae spp.*, *Proteus spp.*, *Pseudomonas spp.*), що було неодноразово відмічено у пацієнтів з ранами при діабетичній стопі (59,3%).

Одним з пускових факторів до розвитку кандидозу шкіри є знижений імунітет, ендокринні патології та трофічні порушення периферичних тканин. Усе це сприяє ураженню шкіри дріжджоподібними грибами роду *Candida*, які в нормі колонізують шкіру людини, не викликаючи в ній патологічних станів. Порушення цілісності шкірного покриву слугує вхідними воротами для грибкових агентів. Через це, одними з найчастіших ускладнень ранових пошкоджень є розвиток саме мікозів шкіри або поєднаних грибково-бактеріальних інфекцій.

Проте сьогодні активно вивчається питання резистентності грибків до лікарських засобів фунгіцидної дії. За даними літературних джерел дане явище виникає у зв'язку зі здатністю грибків до швидкого еволюціонування, а також

розвитку біоплівки, що служать додатковим фактором розвитку захворювань. Зокрема біоплівки були виявлені у представників роду *Candida*. До того ж, проблемною є процедура ідентифікації грибкового агента, яка за даними деяких авторів, є можливою лише в 50% випадків.

Висновки. Зважаючи на вищевикладену інформацію, питання щодо профілактики і лікування грибкових інфекцій шкіри не втрачають своєї актуальності і сьогодні.

ЗАВИСИМОСТЬ СБЫТОВОЙ И КОММУНИКАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ОПТОВО-РОЗНИЧНЫХ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ ОТ СОВРЕМЕННОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Пестун Ирина Владимировна

доктор фармацевтических наук, профессор
профессор кафедры
фармацевтического менеджмента и маркетинга
Национальный фармацевтический университет

Мнушко Зоя Николаевна

доктор фармацевтических наук, профессор
профессор кафедры
менеджмента и экономики в семейной медицине
Харьковская медицинская академия
последипломного образования

Введение. В деятельности субъектов фармацевтического рынка маркетинговое управление является одним из доминирующих направлений, однако имеет специфический характер, обусловленный спецификой лекарственных средств (ЛС) как товара, особенностями их производства, выведения на рынок, необходимостью соблюдения надлежащих практик на всех этапах жизненного цикла, реализации конечным потребителям и т.п. Соблюдение принципов маркетингового управления фармацевтическими организациями подчинено как рыночному влиянию, так и государственному правовому регулированию. В итоге работа по элементам современного комплекса маркетинга, в том числе по Place (место продаж, сбыт), Promotion (продвижение), проводится с учетом требований законодательной и нормативно-правовой базы.

Оптово-розничная реализация ЛС и рекламно-информационная деятельность на фармацевтическом рынке в настоящее время в значительной степени стабилизирована, однако динамичность рыночных, законодательных,

нормативно-правовых процессов побуждает субъекты хозяйствования постоянно адаптироваться к ним.

Цель работы. Анализ влияния правовой базы Украины на оптово-розничную реализацию и коммуникационную политику субъектов хозяйствования фармацевтического рынка.

Материалы и методы. Материалами исследования явились законодательные и нормативно-правовые акты Украины в сфере лекарственного обеспечения населения. Методы исследования – контент-анализ, логический, системно-аналитический.

Результаты и обсуждение. Одним из наиболее значимых рыночных факторов, влияющих на работу аптечных учреждений в Украине, является высокий уровень конкуренции между ними, поскольку, в отличие от многих зарубежных стран, законодательно не регулируется расстояние между аптеками. Попытки внести изменения в такое положение не увенчались успехом. За последние несколько лет в Украине произошли изменения в Лицензионных условиях осуществления хозяйственной деятельности по производству ЛС, оптовой и розничной торговле ЛС, импорту ЛС; в механизме закупок ЛС для лечебных учреждений; в отпуске ЛС некоторым категориям больных бесплатно и на льготных условиях и т.п. При этом изменяются соответствующие перечни ЛС, влияющие на процессы регулирования реализации ЛС. Значительное внимание уделяется борьбе с фальсифицированными лекарствами, утилизации ЛС. Совсем недавно после длительных дискуссий официально разрешена электронная розничная торговля ЛС, условия которой регулируются соответствующим законом. Субъект хозяйствования должен располагать собственной службой доставки или привлекать на договорных началах операторов почтовой связи.

В работе аптек (аптечных сетей) изменения правового регулирования приводят к изменению подходов к определению потребности в лекарственных средствах (особенно тех, которые участвуют в социальных программах или занимаются электронной торговлей ЛС и других фармацевтических товаров), к

адаптации распределения товаров между аптеками в рамках одной аптечной сети, к составляющим формирования лояльности пациентов аптек, к организации дополнительного сервиса и т.п. Развитие интернет-торговли ЛС требует оформления соответствующих веб-сайтов, организацию доставки конечным потребителям с учетом ответственности субъекта хозяйствования. Однако следует отметить, что соблюдение законодательных и нормативно-правовых ограничений, к сожалению, нередко приводит к возникновению различного рода конфликтов с пациентами аптек – юридического, профессионального, экономического, информационного, этического характера.

Установленные ограничения и их изменения в значительной степени влияют на маркетинговую сбытовую политику оптовых фармацевтических фирм. В частности, используется дифференцированный подход к закупкам/реализации ЛС за бюджетные средства (внедрение механизма централизованных закупок для учреждений здравоохранения ограничивает возможности оптово-розничных фармацевтических звеньев), следствием чего являются коррективы в структуру поставщиков и клиентов, в категорийный менеджмент, в ценовую политику.

В комплексе маркетинговых коммуникаций наиболее регулируемым элементом является реклама. Соответственно, при проведении рекламно-информационной работы фармацевтические фирмы должны соблюдать ограничения в рекламе рецептурных ЛС, наркотических и психотропных препаратов; дифференцировать рекламу для конечных потребителей лекарств и для профессионалов (врачей, провизоров/фармацевтов); исключать ссылки на рекомендации медицинских или научных работников, информацию об эффективности ЛС и т.п. Реклама безрецептурных препаратов должна содержать ряд предостережений, особенно в отношении вреда самолечения. Среди последних законодательных изменений в рекламной деятельности имеет место отмена запрета на сравнительную рекламу с соблюдением целого ряда предостережений. Дискуссионным и требующим дальнейшего правового решения является регулирование рекламы в сети Интернет. Регулирование этой

рекламы в настоящее время осуществляется косвенно, с использованием общих законодательных положений. В то же время реклама в сети Интернет дает широкие возможности субъектам фармацевтического рынка по использованию специализированных электронных изданий, онлайн-семинаров, конференций, симпозиумов медицинского содержания, социальных сетей и др. В целом же диджитализация способствует значительному развитию маркетинговой коммуникационной деятельности фармацевтических фирм.

Следует отметить, что в розничном сегменте при проведении эффективной сбытовой и коммуникационной политики значительные преимущества имеют аптечные сети, отличающиеся обеспеченностью профессионалами разных специальностей (юристами, экономистами, менеджерами и др.), гибкостью, конкурентоспособностью, возможностями информатизации и т.п.

Выводы. Правовое регулирование различных направлений деятельности субъектов хозяйствования фармацевтического рынка оказывает существенное влияние на процессы сбыта/реализации ЛС и продвижение продукции на рынке. Несмотря на наличие значительного количества регулирующих актов, некоторые современные и перспективные процессы требуют дальнейшего законодательного совершенствования.

CHEMICAL SCIENCES

ВИЗНАЧЕННЯ ВМІСТУ ВІТАМІНІВ А І Е В РІЗНИХ РОСЛИННИХ ОЛІЯХ

Марченко Інна Леонідівна

к.х.н., доцент

Бармак Олексій Сергійович

студент

Донбаська державна машинобудівна академія
м.Краматорськ, Україна

Вступ. Одним з джерел забезпечення людини жиророзчинними вітамінами, до яких відносяться вітаміни А і Е, є рослинні олії. Сировиною для одержання олій є насіння олійних рослин (соняшника, льону, коноплі, бавовнику), зародки кукурудзи, плоди маслини, арахіс, кедр та ін. Рослинні олії складаються в основному (на 95–97 %) з тригліцеридів, воску і фосфатидів. Вміст вітамінів в них може бути різним в залежності від характеру вихідних культур, місця їх зростання, вмісту ацильних залишків ненасичених вищих жирних кислот, способу виготовлення. Вітаміни А і Е беруть участь у багатьох фізіологічних і біохімічних процесах. Вітамін А використовується людським організмом для нормального росту і розвитку клітин, зміцнення імунної системи, нормалізації зору, а також організмом вагітних жінок для розвитку плода. Крім цього, даний вітамін використовується організмом для харчування і підтримки функцій ряду поверхневих тканин, до числа яких відносяться шкіра, внутрішньо вухо, сечовий міхур, кишечник і легені. Також цей елемент дозволяє поліпшити імунітет, нормалізувати зростання і розподіл лейкоцитів і Т-клітин, що забезпечують захист від інфекцій і вірусів.

Вітамін Е – ключовий елемент для міцного імунітету і здорової шкіри і очей. В останні роки добавки вітаміну Е стали популярними ще і в якості антиоксидантів, які захищають клітини від ушкоджень, запобігаючи розвитку раку і раннього старіння. Також, вітамін Е оберігає вітамін А від окиснення.

Ціль роботи. Провести порівняльну кількісну оцінку вмісту вітамінів А і Е в різних зразках харчових рослинних олій, що реалізуються в роздрібній торгівлі.

Матеріал і методи. В якості об'єктів дослідження послужили три зразки рафінованої соняшникової олії вітчизняних марок «Олейна», «Олком», «Стожар», а також рапсова олія і рафінована оливкова. Якісні реакції з хлоридом заліза (III) на вітамін А і з концентрованою нітратною кислотою на вітамін Е. Визначення вмісту вітамінів здійснювалося спектрофлуориметричним методом в етанольно-гексанових екстрактах .

Результати і їх обговорення.

Якісний аналіз

Для оцінки присутності вітамінів А і Е в досліджуваних зразках були проведені відповідні якісні реакції (з хлоридом заліза (III) на вітамін А і з концентрованою нітратною кислотою на вітамін Е). У пробірках з рослинними оліями марок «Олейна», «Олком» при взаємодії з хлоридом заліза (III) з'являється яскраво-зелене забарвлення. У олії торгової марки «Стожар» спостерігається блідо-зелене забарвлення. У оливковому і рапсовому оліях зелене забарвлення практично не спостерігається. При взаємодії з концентрованою нітратною кислотою в пробірках з соняшниковою олією марок "Олейна", "Олком" і "Стожар" з'являється яскраве червоно-помаранчеве забарвлення. У оливковому і рапсовому оліях спостерігається менш насичене червоно-помаранчеве забарвлення.

На основі якісних дослідів встановлено:

- Присутність вітаміну А визначається в соняшниковій олії марок «Олейна», «Олком», «Стожар» і майже не виявляється в рапсовій і оливковій оліях;

- Вміст вітаміну Е вище в соняшниковій олії марок «Олейна», «Олком», «Стожар», чим в рапсовому і оливковому оліях.

Кількісний аналіз

Для точнішої порівняльної оцінки вмісту вітамінів А і Е в досліджуваних зразках олій був проведений кількісний аналіз спектрофлуориметричним методом на аналізаторі "Флюорат". Було встановлено, що вміст вітамінів А і Е зменшується у ряді марок рослинних олій «Олейна» - «Олком» - «Стожар»-маслинова олія - рапсова олія (таблиця 1).

Таблиця 1

Вміст вітамінів А и Е в різних рослинних оліях

	«Олейна»	«Олком»	«Стожар»	Маслинова олія	Рапсова олія
Вміст вітаміна А, мкг/100г	23	78	93	0,15	0,03
Вміст вітаміна Е, мг/100г	57	45	36	12	5

Висновки. Вміст вітаміну Е в усіх досліджених зразках рослинних олій майже в 1000 разів вище, ніж вітаміну А.

Менше всього вітамінів А і Е міститься в маслиновій олії, що містить переважно ацильні залишки мононенасичених жирних кислот, а також в рапсовій олії.

МОДЕЛЮВАННЯ ЗОНИ ХІМІЧНОГО УРАЖЕННЯ В УМОВАХ ЛОКАЛІЗАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Мельниченко Андрій Сергійович
Кустов Максим Володимирович

д.т.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна

Вступ Надзвичайні ситуації (НС) з викидом небезпечних хімічних речовин (НХР) характеризуються значними розмірами зони ураження, яка може досягати декількох квадратних кілометрів, знаходженням в зоні ураження великої кількості цивільного населення, складністю локалізації аварії та необхідністю залучення значних сил та засобів на ліквідацію наслідків такої НС.

Для прогнозування розмірів зони викиду НХР та розподілу концентрації НХР необхідне врахування значної кількості факторів – метеорологічних умов, фізико-хімічних властивостей НХР, просторових характеристик об'єкту, де сталася аварія та інше. При цьому прийняття управлінського рішення по найнебезпечнішому варіанту прогнозу є недоцільним, так як це призведе до значних невиправданих збитків при організації евакуації населення та матеріальних цінностей. Суттєво зменшити розміри зони викиду НХР дозволяє його осадження струменями води, що проводиться при активації стаціонарних систем забезпечення безпеки на об'єкті та при локалізації НС оперативно-рятувальними підрозділами.

Ліквідація аварій на ХНО повинна включати в себе обов'язкові етапи кризового контуру управління – моніторинг, прогнозування, прийняття управлінського рішення та безпосередній вплив на аварію [1]. При цьому на правильність прийнятого управлінського рішення безпосередньо впливає точність прогнозування розвитку НС.

На гаусовій моделі розсіювання домішок засновані методики МАГАТЕ [2], в яких викладено рекомендації для визначення дисперсій по вхідним метеорологічним параметрам і виконання розрахунків по розсіюванню викидів після аварій на АЕС. Модель характеризується прямолінійною траєкторією хмари і призначена для експрес оцінок аварій на відносно невеликих відстанях [3]. В роботі [4] проведена модернізація моделей розповсюдження газу з урахуванням особливостей викиду за умов надзвичайної ситуації та розроблено апаратно-програмний комплекс прогнозування зони викиду. Однак робота оперативно-рятувальних підрозділів по осадженню НХР з атмосфери дозволяє суттєво скоротити розміри зони забруднення.

Процеси осадження газоподібних речовин з атмосфери засновані на процесах міжфазового масообміну. На сьогодні існує декілька принципово різних підходів до вирішення цього завдання. Ці підходи різняться рівнем точності рішення, кількістю витраченого необхідного розрахункового часу, кількістю вхідних даних та необхідністю попередніх експериментальних досліджень. При цьому існує два різних підходи до побудови моделей – кінетична багат шарова модель (kinetic multilayer model for gas–particle (KM-GAP)) [5] та модель симуляції молекулярної динаміки (molecular dynamics (MD) simulations) [6]. Однак загальної математичної моделі, що описує розповсюдження газоподібної НХР та її осадження при ліквідації надзвичайної ситуації не розроблено.

Виходячи з цього актуальною проблемою, що вимагає вирішення є відсутність врахування активної ліквідації аварії оперативно-рятувальними підрозділами при прогнозуванні розповсюдження викиду НХР.

Мета дослідження.

Метою даної роботи є розробка математичної моделі розповсюдження газоподібних небезпечних хімічних речовин з врахуванням факторів їх активного осадження на шляху розповсюдження.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних завдань:

1. Сформулювати задачу моделювання розповсюдження НХР та визначити допущення.
2. Розв'язати рівняння розповсюдження НХР у просторі при його активному осадженні.

Постановка задачі моделювання розповсюдження НХР з його осадженням та опис припущень.

Загальний процес розповсюдження НХР можна умовно розділити на два етапи. На першому етапі відбувається вільний витік НХР з отвору ємності ($X=0$) до місця осадження хмари оперативно-рятувальними підрозділами ($X=x_1$). Під час проходження хмари НХР крізь другу ділянку ($X=(x_1; x_2)$) відбувається її осадження дисперсним водяним потоком. На третьому етапі продовжується довільне розповсюдження НХР.

При побудові моделі використано принцип етапності процесу, тому модель розповсюдження НХР та її активного осадження оперативно-рятувальними підрозділами буде мати вигляд системи із трьох рівнянь для кожного етапу згідно до Рис. 1. При цьому вихідні параметри моделі для одного етапу є вхідними параметрами моделі наступного етапу.

При побудові математичної моделі будемо виходити з наступних припущень:

1. Викид НХР відбувається з точкового отвору при розгерметизації технологічного апарату.
2. Розгерметизація технологічного апарату відбувається миттєво, тому інтенсивність викиду НХР у часі може бути описана ступінчастою функцією.
3. Розповсюдження НХР у повітрі відбувається шляхом дифузії і переносу вітром. При цьому коефіцієнт дифузії однаковий, як в горизонтальному, так і в вертикальному напрямках.
4. Флуктуації швидкості вітру у всіх напрямках незначні у порівнянні із масштабами викиду та точністю прогнозування та ними можна нехтувати.

5. Інтенсивність та дисперсність поданої на осадження води однакова у всіх точках об'єму осадження та не змінюється з часом.

6. Потік води для осадження НХР подається на усю глибину хмари та по всій висоті хмари.

7. Розміри молекул НХР нехтовно малі у порівнянні з розмірами водяних крапель.

8. Швидкість падіння водяних крапель нехтовно мала у порівнянні із швидкістю руху молекул НХР.

Розв'язання рівняння розповсюдження НХР у просторі при його активному осадженні.

При відсутності активного осадження НХР її концентрація в повітрі буде описуватися рівнянням дифузії [6]:

$$\frac{\partial q}{\partial \tau} = D \left(\frac{\partial^2 q}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 q}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 q}{\partial z^2} \right) - v_x \frac{\partial q}{\partial x} - v_y \frac{\partial q}{\partial y} - v_z \frac{\partial q}{\partial z} + E \delta(x) \delta(y) \delta(z - z_0), \quad (1)$$

де E – інтенсивність викиду речовини, кг/с, що відбувається у точці $(0,0,z_0)$, S – інтенсивність осадження НХР водяними завісами; $q(x,y,z,t)$ – концентрація НХР в повітрі, кг/м³; D – коефіцієнти дифузії в горизонтальному і вертикальному напрямках; v_x, v_y – горизонтальні складові вектору, що визначає напрямок і швидкість вітру, м/с, v_z – вертикальна складова швидкості вітру, обумовлена категорією стійкості атмосфери і густиною НХР.

На поверхні землі буде мати місце крайова умова другого роду:

$$\left. \frac{\partial q}{\partial z} \right|_{z=0} = 0, \quad (2)$$

а початкова умова $q(x, y, z, 0) = 0$ відповідає відсутності речовини у повітрі перед початком викиду.

Припустимо, що в смузї $x_1 \leq x \leq x_2$ відбувається активне осадження НХР. Перенесемо початок координат у точку $(x_1, 0, 0)$.

Швидкість осадження НХР, з урахуванням висловлених вище припущень, визначається як [7]:

$$S = \frac{\alpha \cdot D \cdot q(x, y, z) \cdot C \cdot r}{H \cdot R_0 \cdot T}, \quad (3)$$

де α – коефіцієнт акомодатії газу на поверхні рідини; C – об’ємна концентрація крапель води, м^{-3} ; r – середній радіус крапель води у струмені, м ; H – постійна Генрі, $\text{моль}/(\text{Па} \cdot \text{м})$; R_0 – універсальна газова стала, $\text{Дж}/(\text{моль} \cdot \text{К})$; T – температура, К .

Тоді швидкість осадження НХР можна представити у вигляді

$$S = \beta q(x, y, z, \tau),$$

$$\text{де } \beta = \frac{\alpha D C r}{H R_0 T}.$$

Тоді рівняння дифузії в області активного осадження набуде вигляду

$$\frac{\partial q}{\partial \tau} = D \left(\frac{\partial^2 q}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 q}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 q}{\partial z^2} \right) - v_x \frac{\partial q}{\partial x} - v_y \frac{\partial q}{\partial y} - v_z \frac{\partial q}{\partial z} - \beta q(x, y, z, \tau) \quad (4)$$

з початковою умовою $q(x, y, z, 0) = 0$, крайовою умовою другого роду на поверхні землі

$$\left. \frac{\partial q}{\partial z} \right|_{z=0} = 0 \quad (5)$$

і крайовою умовою першого роду на межі, де починається охолодження:

$$q(0, y, z, \tau) = q_1(x_1, y, z, \tau), \quad (6)$$

де q_1 – концентрація речовини, отримана як розв’язок задачі (1).

За смугою охолодження ($x_1 > x_2$) рівняння дифузії має вигляд

$$\frac{\partial q}{\partial \tau} = D \left(\frac{\partial^2 q}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 q}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 q}{\partial z^2} \right) - v_x \frac{\partial q}{\partial x} - v_y \frac{\partial q}{\partial y} - v_z \frac{\partial q}{\partial z}. \quad (7)$$

Переносячи початок координат у точку $(x_2, 0, 0)$, запишемо крайову умову на межі зі смугою активного осадження у вигляді

$$q(0, y, z, \tau) = q_2(x_2 - x_1, y, z, \tau), \quad (8)$$

де q_2 – концентрація речовини, отримана з виразу (4). Крайова умова на поверхні землі і початкова умова залишаються у вигляді (2) відповідно.

Отримана система з рівнянь (1), (4) та (7) дозволяє визначити межі зон забруднення небезпечними хімічними речовинами при активному їх осадженні розпиленими струменями.

Висновки

В роботі сформульована задача моделювання процесу розповсюдження газоподібних небезпечних хімічних речовин при надзвичайних ситуаціях за умов активної локалізації зони викиду оперативно-рятувальними підрозділами. Запропоновано поетапний підхід до моделювання, який дозволяє суттєво спростити математичний опис процесу розповсюдження небезпечного газу та його осадження розпиленими струменями. Поетапний підхід дозволив отримати модель розповсюдження небезпечної хімічної речовини при надзвичайних ситуаціях з умов активної локалізації зони викиду, яка складається із трьох рівнянь. Перше рівняння описує розповсюдження газоподібної небезпечної хімічної речовини у просторі при викиді з технологічного апарату при розгерметизації. Друге рівняння описує процес осадження небезпечного газу розпиленими струменями. Третє рівняння описує подальше довільне розповсюдження газу у просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андронов В.А. Науково-конструкторські основи створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в Україні: Монографія / В.А. Андронов, М.М. Дівізінюк, В.Д. Калугін, В.В. Тютюнник. – Х.: НУЦЗУ, 2016. – 319 с.
2. Generic Models for Use in Assessing the Impact of Discharges of Radioactive Substances to the Environment. IAEA(05)/S129/no.19 Safety series. IAEA safety reports Vienna : International Atomic Energy Agency, 2001 216 p
3. Hoinaski L., Franco D., Lisboa H. Comparison of plume lateral dispersion coefficients schemes: Effect of averaging time. Atmospheric Pollution Research.2016. №7, Pp. 134-141.
4. Говаленков С.С., Басманов А.Е. Оценка интенсивности истечения

опасных химических веществ из источника выброса. Проблеми надзвичайних ситуацій. Харків, 2010. Вип. 11. С. 39–44.

5. Shiraiwa M., Pfrang C., Koop T., Pöschl U. Kinetic multi-layer model of gas-particle interactions in aerosols and clouds (KM-GAP): linking condensation, evaporation and chemical reactions of organics, oxidants and water. *Atmos. Chem. Phys.* 2012. № 12. pp. 2777–2794.

6. Takaharu T., Tsuruta T., Nagayama G. Molecular Dynamics Studies on the Condensation Coefficient of Water. *J. Phys. Chem. B.* 2004. № 108(5). pp. 1736.

7. Kustov M., Kalugin V., Levterov A. Rain scavenging of a radioactive aerosol atmospheric precipitation. *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienne.* 2016. № 3–4. Pp 73–76.

ТРИ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ ПЕРУАНСЬКИХ ВАЛЬСІВ

Ткач В. В.

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Кушнір М. В.

Мінакова Т. Г.

Чернівецька гімназія №5, Україна

Петрусяк Т. В.

³Чернівецька музична школа №1, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подані три приклади оригінальних задач. При її підготовці автори орієнтувалися на типи та рівень складності завдань іспитів з хімії, які були задані у різні роки у школах різних штатів Бразилії. В них формулювання умови задачі здійснюється через переосмислення текстів відомих пісень з точки зору хімічних речовин або процесів, що описуються у них. Задачі сформульовані на основі текстів перуанських вальсів.

1. Розгляньте фрагмент перуанського вальсу «Ódiame» (муз. сл. Чабука Гранде)

Ódiame, por favor yo te lo pido.

Ódiame sin medida ni clemencia.

Ódiame, quiero más que indiferencia,

Porque el rencor hiere menos que el olvido.

Estribillo:

Si tú me odias, quedaré yo convencido

De que me amaste, mujer, con insistencia,

Pero ten presente, de acuerdo a la experiencia,

Que tan solo se odia lo querido.

За сюжетом пісні ображений відмовою своєї колишньої коханої дівчини хлопець щиро просить її ненавидіти його, що, на його думку, болить йому менше, ніж якщо вона його просто забуде. Наприкінці приспіву він, непрямо, нагадує, що від кохання до ненависті один крок.

Що ж до самого почуття ненависті, то коли ми його відчуваємо, надниркові залози виділяють гормон норадреналін (норепінефрин) (Рис. 1), що за правом вважається гормоном ненависті та злості.

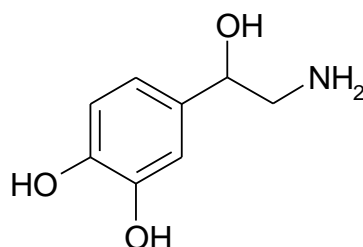

Рис. 1. Норадреналін

1.1. З допомогою трьох реакцій підтвердіть для норадреналіну властивості двохатомного фенолу, спирту та первинного аміну.

1.2. Щодо норадреналіну, вкажіть невірне твердження:

а) Норадреналін може утворювати комплексну сполуку як із Ферумом (III), так і із Купрумом (II)

б) Норадреналін може вважатися (4-(1-аміно-2-гідрокси)етилзаміщеним похідним двохатомного фенолу, відомого як резорцин

в) При дії на $48\frac{2}{7}$ г резорцину металевого натрію утворюється 9,6 л (н.у.) водню

г) Норадреналін є похідним пірокатехіну, також відомого як α -гідрохінон

г) Норадреналін активніший в реакціях електрофільного заміщення, ніж бензен, фенол та пірокатехін

1.3. При дії на норадреналін металевого алюмінію утворилася сіль і водень, об'єму якого вистачило для того, щоби заповнити посудину в формі паралелепіпеда, в основі якого знаходиться ромб зі стороною 24 см. Кут між сторонами ромба складає 60° . Висота паралелепіпеда складає $14\sqrt{3}$ см. Знайдіть масу алюмінію та норадреналіну, що прореагували.

2. Розгляньте текст перуанського вальсу «Limeña» (муз. сл. Аугусто Поло Кампоса).

Limeña, que tienes alma de tradición,
Repica las castañuelas de tu tacón,
Pasito a paso, vas caminando
Por la vereda, que va entonando,
Como si fuera un bordón,
Compases de marinera con tu tacón.

Boquita de caramelo, cutis de seda,
Magnolia, que se ha escapado de la alameda,
En tu sonrisa, hay un pañuelo,
Que enamorado llega hasta el cielo,
Perfumado de jazmín,
Para bailar marineras por San Martín.

У пісні показується образ типової жительки Ліми (столиці Перу) 1920-1930 х років. Губи вказаної лімки порівнюються із карамеллю.

Створення карамельних солодоців є достатньо складним процесом, відомим як карамелізація. Однією із стадій карамелізації є утворення трисахариду рафінози.

Рафіноза міститься природно у квасолі, капусті, спаржі та інших овочах. Вона складається із фрагментів галактози, глюкози та фруктози і нерідко відповідає за почуття «здуття живота». Це пояснюється тим, що ензиму α -

галактозидази, здатного розчеплювати етерний зв'язок α -галактози з іншими вуглеводами у людей немає. Відтак засвоєння рафінози відбувається у шлунку і товстій кишці, з допомогою кишкової мікрофлори.

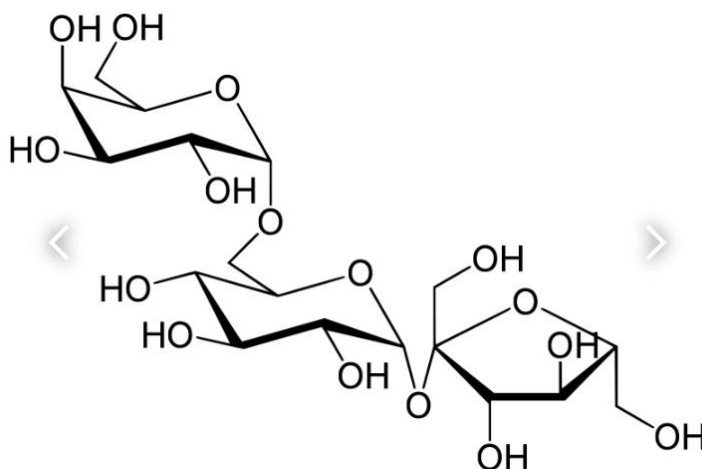

Рис. 2. Рафіноза

2.1. Запишіть реакцію утворення рафінози із циклічних форм відповідних вуглеводнів

2.2. Щодо рафінози, вкажіть вірне твердження

а) Рафіноза містить два фуранозні цикли та один піранозний

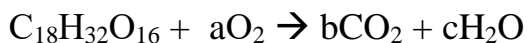
б) Емпірична формула рафінози – $C_{18}H_{36}O_{18}$

в) Рафіноза містить фрагменти трьох різних моносахаридів

г) Молярна маса рафінози складає 540 г/моль

г) Рафіноза не є оптично активною речовиною, оскільки не містить асиметричних атомів Карбону

2.3. Збалансуйте реакцію повного окиснення рафінози:

і розв'яжіть рівняння

$$x^2 - (a+b)x + 20c = 0$$

Для відповідної функції знайдіть:

- Область визначення функції
- Область значень функції
- Координати вершини параболы

- Область додатніх та від'ємних значень функції

1) З допомогою теореми Вієта, покажіть, що корені рівняння мають однакові знаки.

2) Чи дорівнює дискримінант рівняння одному із його коренів, а також коефіцієнтові перед одним із продуктів реакції?

3) Скласти та розв'язати квадратне рівняння, коренями якого є суми коефіцієнтів при реагентах та продуктах реакції.

3. Розгляньте слова приспіву пісні «Viva el Perú y sereno» (муз. сл.Алісії Магінї):

Pregoneros, que con
Potentes voces van
Marcando con afán
Del reloj el tic-tac.

A las seis es la lechera, y a las
Siete la tizanera, catay,
A las ocho el bizcocho, chumay,
A las nueve el sanguito, compay,

A las diez los jazmines, sí,
¿Muchachita, no hueles ya?
A las once la chicha, catay,
A las doce el sereno, chumay,
¡Ave María Purísima!
¡Viva el Perú y Sereno!

У куплетах пісні описуються красиві лімські вулички з колоніальною архітектурою. У приспіві описуються вуличні продавці, які у певний час продають певні товари, що є символами Ліми та Перу. Деякі виконавці другий куплет пісні не виконують, повторюючи після невеликого інструментального програву, що відтворює вступ, приспів.

За текстом пісні, о сьомій годині вечора вулицями Ліми проходить продавець місцевого перуанського чаю – так званої тісани, що по суті є відваром із місцевих трав. Відвар вважається лікувальною настоянкою, хоча не завжди використовується в якості такої.

В якості основних біологічно активних компонентів напою є естрагол (Рис. 3 зліва) та *n*-цимен (рис. 3 справа):

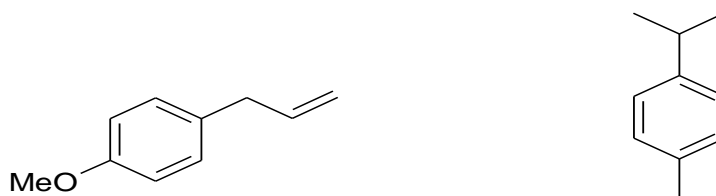

Рис. 3. Естрагол та *n*-цимен

3.1. Ідентифікуйте активні функціональні групи в складі обох сполук та продемонструйте трьома реакціями їхні хімічні властивості. Запишіть схеми добування обох сполук із задіянням неорганічних речовин і мінімальної кількості органічних

3.2. Щодо естраголу та *n*-цимену, вкажіть невірне твердження

- а) *n*-цимен можна отримати із кумену за реакцією Фріделя-Крафтса
- б) естрагол можна отримати за реакцією *n*-алілфенолу та метанолу
- в) при окисненні естраголу за реакцією Вагнера можна отримати 3(*n*-метоксифеніл)-1,2-пропандіол
- г) при окисненні *n*-цимену пероксидною сполукою з наступним розкладом утвореного пероксиду утворюється ацетон і *n*-крезол
- г) густина *n*-цимену за воднем складає 67

3.3. Естрагол піддали лужному гідролізу з утворенням Натрій естраголяту та метанолу. Дією на утворену кількість метанолу металевим натрієм виділили водень, що зайняв посудину в вигляді трикутної піраміди. В основі піраміди знаходиться рівносторонній трикутник зі стороною 16 см. Висота піраміди складає $14\sqrt{3}$ см. Знайдіть початкову масу естраголу, що вступила в реакцію гідролізу.

TECHNICAL SCIENCES

EXERGETIC LOSSES IN THE ELEMENTS OF THE COMBINED HEAT RECOVERY SYSTEMS FOR HEATING OF WATER AND BLAST AIR

Fialko Nataliia

Corresponding Member of the NAS of Ukraine

Doct. of Tech. Scien., Professor

Head of Department

Stepanova Alla

Candidate of Technical Sciences (Ph. D.)

Senior Researcher

Navrodska Raisa

Candidate of Technical Sciences (Ph. D.)

Senior Scientific Researcher, Leading Researcher

Meranova Nataliia

Candidate of Technical Sciences (Ph. D.)

Senior Scientific Researcher, Leading Researcher

Institute of Technical Thermophysics of the NAS of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Introduction. In the context of the current tendencies in Ukraine towards an increase in the cost of fuel, the rational use of energy resources becomes a guarantee of energy security and economic stability of the country [1-8]. One of the most important ways in this direction is the development and implementation of efficient heat recovery technologies at municipal energy enterprises. The widespread introduction of such technologies is impossible without integrated approaches to the analysis of the efficiency of heat recovery equipment. Considering the above, the studies, the results of which are presented in the work, fully determine its importance and relevance.

The aim of the work is a comparative analysis of exergy losses in the elements of the installation, which includes a boiler and a combined heat recovery system for heating water and blast air.

Materials and methods. For the analysis of the efficiency of the elements of the combined heat recovery system for heating water and blast air, a complex technique based on energetic methods and methods of the theory of linear systems.

Research results and their discussion. Figure 1 shows a diagram of an installation that includes a boiler and a combined heat recovery system designed to heat water and blast air.

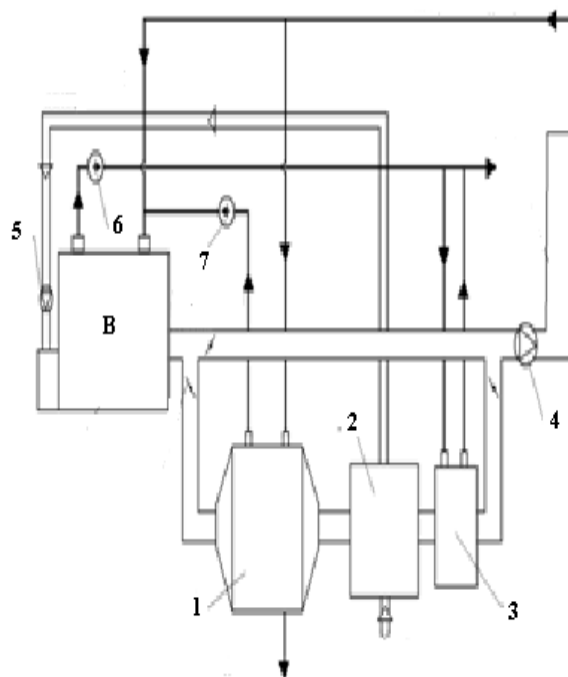

Fig. 1 Schematic diagram of the installation: B - boiler; 1, 2 - hot water and air heating heat recovery units; 3 - gas heater; 4 - smoke exhauster; 5 - fan; 6, 7 – pumps

To determine the loss of exergy in individual elements of the installation, a technique was used that combines elements of exergy analysis with one of the methods of the theory of linear systems, the method of RP-representation of thermodynamic balances in matrix form. To implement this technique as applied to individual elements of the installation, the balances of mass, energy and exergy are written in matrix form.

Research results. On the basis of the matrix balances, the input matrix was determined, with the help of which the total exergy losses in the heat recovery system were calculated under various operating modes of the boiler and the relative contribution of each element of the heat recovery system to the total irreversibility of the processes in the system (Table 1, Fig. 1).

Table 1

Total losses of exergy power in heat recovery system in different modes of boiler operation

Exergic losses	Boiler power in% of installed power			
	30	55	77	100
E_{los}, kW	5,0	9,8	21,9	42,3

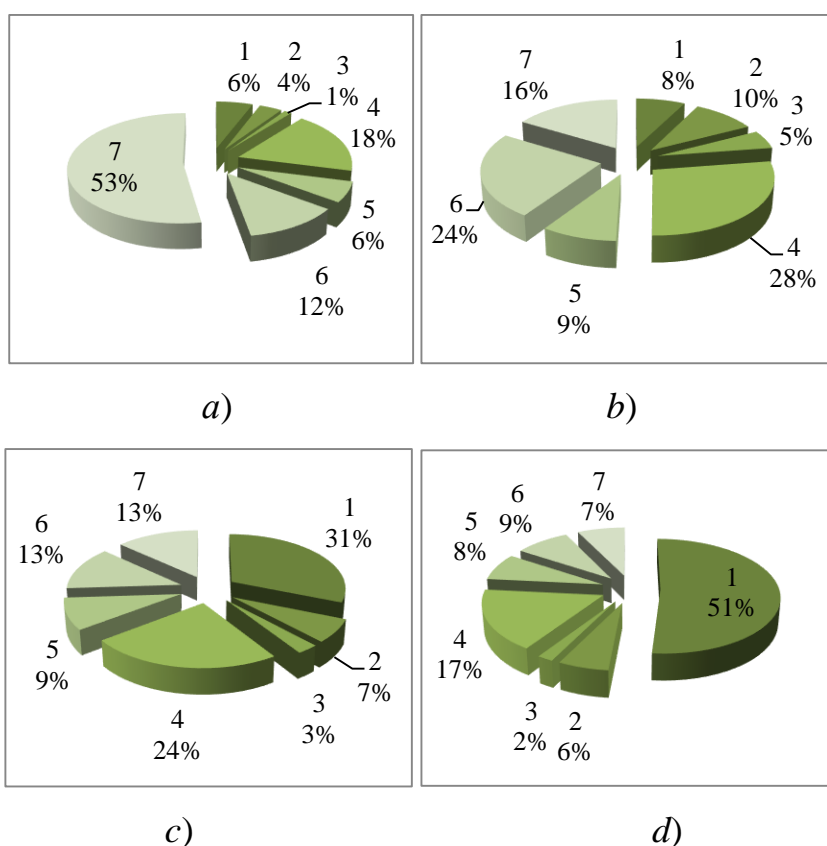

Fig. 2. Relative contribution of exergy losses of each element to the total exergy losses of the heat recovery system at different boiler power: a) 30% of the installed boiler power; b) 55%; c) 77%; d) 100%

From the graphs in Fig. 2 shows that the relative contribution of exergy losses to the total exergy losses in the heat recovery system with an increase in the boiler

power from 30% to 100% of the installed power in the main elements of the system of heat recovery increases such ways: in a hot water heat recovery unit - from 6.0% to 51.0%, in air heating - from 4.0% to 6.0%, in a gas heater - from 1.0% to 2.0%. The total contribution of exergy losses in the pumping system to the total exergy losses in the heat recovery system is quite significant at all values of the boiler power. It decreases from 89.2% to 40.7% when the boiler capacity increases from 30% to 100% of the installed capacity. Thus, the smallest losses in the main elements of the installation occur when the boiler capacity is up to 55% of the installed capacity.

Conclusions

1. The total exergy losses in the combined heat recovery system for heating water and blast air have been calculated.
2. The relative contribution of each element of the heat recovery system to the total irreversibility of processes in the system has been determined.

REFERENCES

1. Cavalcanti E. JC. Exergoeconomic and exergoenvironmental analyses of an integrated solar combined cycle system. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2017. 67. P. 507-519.
2. Terzi R., Tükenmez İ., Kurt E. Energy and exergy analyses of a VVER type nuclear power plant *Energy and Exergy Analyses of a VVER Nuclear Power Plant*. *International Journal of Hydrogen Energy*. 2016. №41. P.1-12.
3. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Meranova N., Sherenkovskii J. Efficiency of the air heater in a heat recovery system at different thermophysical parameters and operational modes of the boiler. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2018. 6/8 (96). P. 43-48. DOI: 10.15587/1729-4061.2018.147526.
4. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Novakovsky M. Study of the efficiency of a combined heat utilization system using the graph theory methods. *International scientific journal "Internauka"*. 2019. №15 (1). P.61-63.
5. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Novakovsky M. Study of the

efficiency of a combined heat utilization system using the graph theory methods. International scientific journal "Internauka". 2019. №15 (1). P.61-63.

6. Stepanova A. Efficiency analysis and optimization of the combined heat recovery system of the boiler plant. Energy and automation. 2016. №1. P.119-128.

7. Stepanova A. Optimization of elements of heat utilization systems of power plants. Energy and automation. 2016. № 2. P. 128-138.

8. Stepanova A. Optimization of parameters of the heat exchange surface of the contact plate air heater of the combined heat utilization system of the boiler installation. Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. 2016. №242. P.170-178.

STUDY OF THE INFLUENCE OF HIGHER HARMONIC COMPONENTS ON THE PARAMETERS OF A POWER TRANSFORMER

Iegorov Oleksii

PhD, Assistant Professor

Glebova Marina

PhD, Assistant Professor

Bondarenko Oleksandra

Naumov Vadim

3rd year students

O.M. Beketov National University of

Urban Economy in Kharkiv

Kharkiv, Ukraine

Introductions. Power oil transformers are the most important elements of electrical installations, the quality and reliability of which the quality of the distributed electrical energy depends on. Failure of a transformer leads to high technical and economic costs during operation.

An example of a modern approach to the design of new series of transformers is the adoption of new design and design solutions that improve the insulation of the transformer, significantly reduce no-load losses, increase the electrodynamic resistance of windings and modernize the cooling systems of transformers.

Transformers are affected by non-sinusoidal current and voltage waveforms. The effect is characterized by the fact that harmonics of current and voltage lead to an increase in the temperature of the transformer in comparison with purely sinusoidal current and voltage.

Aim. The aim of the work is to study the influence of the level of higher harmonics on the power losses of power transformers.

Materials and methods. An increase in the proportion of nonlinear load leads to the occurrence of non-sinusoidal modes [1]. The study of the processes occurring in power transformers in non-sinusoidal modes is an urgent task, the solution of which is possible with the use of computer aided engineering (CAE) systems [2].

The study of processes in a transformer with a nonlinear load was carried out by the experimental calculation method. The method is based on the use of measured values of currents in the windings of a transformer with a nonlinear load for modeling the magnetic field. The experimental setup is shown in Fig. 1.

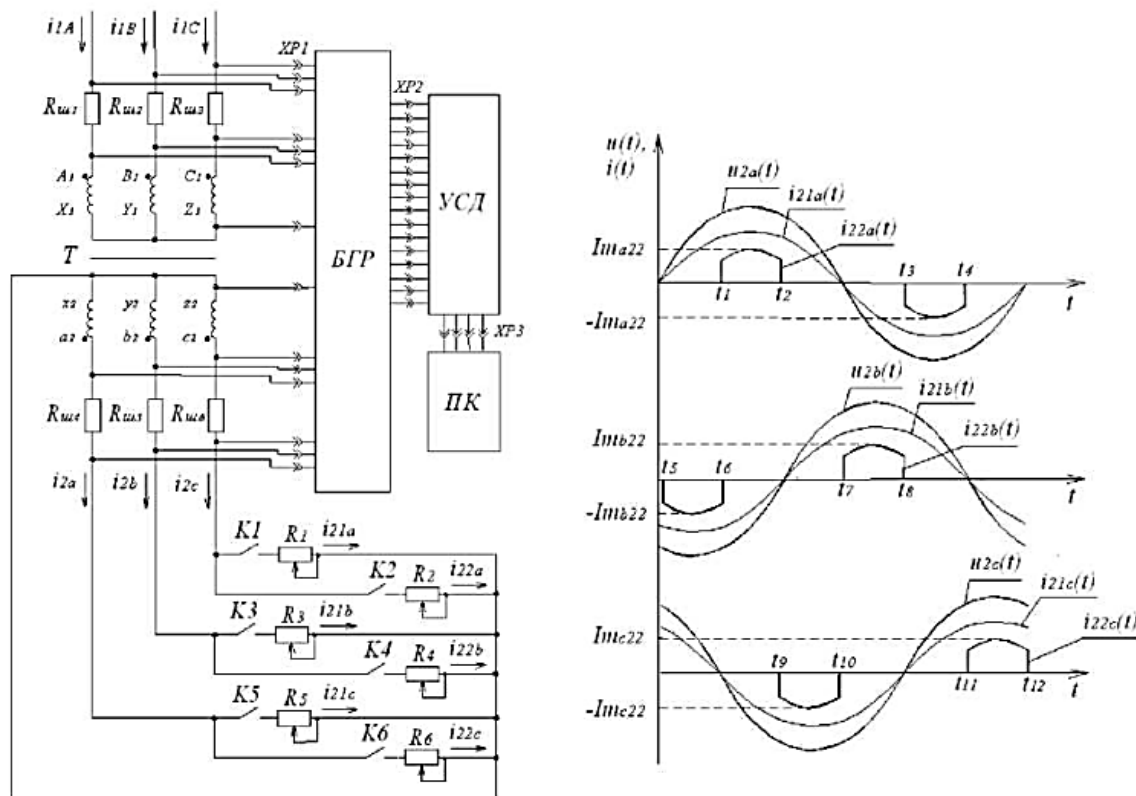

Fig. 1. Diagram of the experimental setup (a) and load current diagrams (b) for a three-phase power transformer

The experiments were carried out at different powers of transformers, which were varied in the range of 250-1000 kVA. With the help of a programmable sinusoidal voltage source, a voltage was formed containing the third, fifth, sixth, seventh, ninth and twelfth harmonics. The harmonic level varied within 2-12%.

Analysis of the main indicators of new technical solutions and new designs of transformers showed that their improvement is in the direction of reducing losses, consumption of electrical materials, increasing reliability and environmental friendliness [3].

The installation made it possible to create various modes of loading the transformer by controlling the groups of keys $K1, K3, K5$ and $K2, K4, K6$ and adjusting the resistance value of the resistors $R1 \dots R6$. With the closed keys $K1, K3,$

K5, the transformer was loaded onto a linear load. Switching keys K2, K4, K6 at certain time intervals added the impulse component of the load, and the total load of the transformer became nonlinear. Diagrams of currents characterizing transformer loading modes are shown in Fig. 1, b. The arrays of instantaneous values of currents and voltages measured during the experiment were processed using virtual devices in the LabVIEW 2009 graphical programming environment. The magnetic field was simulated by the finite element method in the Elcut 5.1 program. The problem of modeling an unsteady magnetic field and unsteady heat transfer in an axisymmetric formulation was solved.

On the basis of rapidly quenched alloys, it is realistic to use electrical steels from amorphous and microcrystalline alloys, which are designed to work with high saturation induction in the low-frequency region.

One of the advantages of amorphous alloys is the possibility of obtaining different magnetic properties due to the formation of induced magnetic anisotropy after cooling in a magnetic field, which makes it possible to obtain an amorphous ribbon with an anisotropic or isotropic magnetization distribution and with the formation of an anisotropy axis in any given direction. The thickness of the amorphous tape is an order of magnitude less than the thickness of the tape of anisotropic electrical steel, and the alloy contains iron, nickel, cobalt, titanium, magnesium, silicon, etc. This, along with high electrical resistance, reduces the proportion of losses from eddy currents P_1 , 7 / 50 to 10 %.

The simulation results, confirmed by the data of the experimental study, allow us to conclude that the non-sinusoidality of the load currents significantly affects the operation of three-phase power transformers. The redistribution of magnetic fluxes during the operation of a three-phase transformer to a nonlinear load leads to a change in the magnetization reversal mode, an increase in the eddy current density in steel, losses in the magnetic circuit and a change in the temperature field of the magnetic system. Losses in the magnetic circuit of a three-phase power transformer in non-sinusoidal modes can reach up to 200% of the nominal value of no-load losses.

Conclusions. Modeling of magnetic and thermal fields on the basis of experimentally obtained currents in non-sinusoidal modes made it possible to obtain a visual representation of the processes occurring in the magnetic circuit of the transformer. The reliability of the simulation results is confirmed by instrumental studies of the transformer.

Analysis of the experimental results shows that additional power losses of transformers in conditions of pollution with higher harmonics vary within 1.5 - 10.43%, and with an increase in the level of harmonics, additional losses increase, and with an increase in the unit power of the transformer, relative losses decrease. Additional losses due to harmonics increase in proportion to the square of the current and frequency, resulting in a decrease in the transformer payload. In addition, high-frequency current harmonics increase losses in the steel of the core of the magnetic circuit for magnetization reversal and eddy currents.

REFERENCES:

1. Zhiming, Huang, et al. "Study on the Influence of Harmonics on the Magnetic Leakage Field and Temperature Field of 500 kV Connected Transformer." 2019 2nd International Conference on Electrical Materials and Power Equipment (ICEMPE). IEEE, 2019.
2. Vaciloto Filho, Evandro Marcos, et al. "Influence of harmonic distortion in current transformer." 2016 17th International Conference on Harmonics and Quality of Power (ICHQP). IEEE, 2016.
3. Ramamurthy, Jayanth R., et al. "Influence of voltage harmonics on transformer no-load loss measurements and calculation of magnetization curves." *Electric Power Systems Research* 146 (2017): 43-50.

**ULTRA-HIGH-MOLECULAR-WEIGHT POLYETHYLENE IN
FRICTIONAL COUPLES**

Kharchenko Olena Vasylievna

PhD, associate professor

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

Nazarchuk Valeriia Valeriievna

General Academic School №307

Kyiv, Ukraine

Ultra-high-molecular-weight polyethylene (UHMWPE, UHMW) is the most popular and best-seller polymer material. UHMWPE includes polyethylene's with molecular weights over $1.5 \cdot 10^6$. Workpiece made from UHMWPE is characterized by high wear resistance, fast bedding-in, and low friction coefficient. Besides, they are highly resistant to aggressive liquid and gas environments, which is essential in modern mechanical engineering. At the same time, large values of the molecular weight limit their widespread use, to be more specific the impossibility of using them in direct 3D printing methods.

Ultra-high-molecular-weight polyethylene is used where conventional polyethylene and other polymers do not maintain operating conditions. Also, UHMWPE is usually replaced by other more expensive materials such as steel, bronze, polyamides, fluoroplastics. Sometimes UHMWPE is technically necessary since only they are suitable for individual friction couples. The main advantages of UHMWPE are a low coefficient of surface friction, high toughness, sturdiness to chemically aggressive environment and corrosion; availability of an "auto-lubricating" effect, near-complete zero absorption; retention of mechanical properties at temperatures up to -200 °C; sturdiness to high dynamic stresses; excellent crack formation resistance. Nevertheless, on the negative side is that UHMWPE is practically not recyclable. The reason for the poor recyclability of polyethylene is the ultra-high molecular weight of the polymer. Additionally, it also has unique physical

and mechanical properties that prohibit the use of conventional and efficient recycling methods.

The mechanical properties of polymers characterize the degree of the configuration of the structure, size, and shape of the object under the action of mechanical forces. There are deformation and strength properties. In engineering, deformation refers to the change in size or shape of an object. Strength of materials deals with the behavior of solid items to stresses and strains. Strains of polymers are followed by a change in structure and properties. There is a significant change in structure and properties with greater deformation.

The primary method for UHMWPE recycling includes sintering, compression (heat, direct, moulding), gel spinning, extrusion, electrostatic coating and thermal spraying.

Sintering is the most promising method for recycling UHMWPE, which provides for mass workpiece manufacturing. Sintering furnace consists of a chamber, which has a central rotation shaft with mixing plates in the staggered state (the volume of the chamber determines the number and position). At a speed of 46 m/s, the various material particles are dispersed and homogenized. In the result, the porous workpiece is received. This workpiece is completely ready for moulding, due to melting on contact with mutually different points of contact.

Heat compression is a method of obtaining finished workpiece from UHMWPE. Heat compression can be used to manufacture workpieces from millimetre plates to up to several dozen mm thick. The process of heat compression of the workpiece consists of two operations: tableting and pressing of tablets by heating under pressure. When making a workpiece of small size, the tableting operation can be omitted.

Direct compression is a method of processing UHMWPE with high pressure. In this method of compression UHMWPE in the form of a powder or bar is placed in a heated half-part moulding box. The material is heated to 220 °C and pre-mould under a pressure of 10 MPa. In order to prevent a significant difference in temperature between the mould and the material. After 5-10 minutes, the semi-

finished workpiece takes the required form and within 2-3 hours hardens at a pressure of 2-5 MPa. It should be noted that the compression process generally takes place under the pressure of 8-10 MPa and a temperature of 200-240 °C. During compression, a high hydrostatic load is created. As a result, the plasticity of the material is significantly increased. Dimensions of a workpiece made by compression are many times greater to accuracy than workpiece produced by rolling methods. The compression process is performed in two ways: direct and reverse.

Gel spinning, also known as semi-melt spinning, is a method that prepares high-strength and high-elastic modulus fibre in the gel state. After the extrusion of the polymer solution or plasticised gel from the spinnerets, it is cooled in solvent or water before being stretched into gel fibre by ultra-high extension. Gel spinning can promote the polymer such as UHMWPE of fibre's molecular weight, degree of orientation, crystallinity and fibre density effectively, and that contributes to increasing the fibre's strength and modulus.

Extrusion is a manufacturing process in which polymers are pushed through a die of the desired cross-section. There are two types of extruders used in this process: twin-screw extruders (there are two subtypes of twin-screw extruders: co-rotating and counter-rotating) and ram extruder. It should be noted that overheating during extrusion may cause degradation in the polymer as well as molecular weight reduction.

Electrostatic coating is a manufacturing process that employs charged particles to more efficiently paint (in the form of either powdered particles or atomised liquid) a workpiece. During electrostatic coating, the particles accelerated toward the workpiece by a powerful electrostatic charge (for example, discharge electrode). Additionally, a triboelectric charging can be used, as a result of wall friction of paint on sprayer turbines.

All of the above methods can be used to manufacture workpieces from UHMWPE. However, the most effective method is 3D printing. Availability of a material mix, including nanocomposite materials decelerates the widespread use of

this method. Also, there is another factor that hinders the development progress is additives of powder wear-resistant materials.

Conclusions.

Future investigations are necessary to validate the kinds of conclusions that can be drawn from this study. The main focus of the experiments should be on using a composite material based on UHMWPE with the addition of micro and nanostructured wear-resistant powder materials. For this purpose, additional investigations of 3D printing possibility from obtained composite materials are needed. Additional data collection with acting physical, mechanical properties and triboelectric effect on UHMWPE should be provided.

**FORMATION OF BORED COATINGS USING COMPOSITE
SATURATING CHARGES**

Kruglyak Irina

Ph.D., associate professor

Sereda Borys

Doctor of Technical Sciences, professor

Kruglyak Dmitry

Ph.D., associate professor

Sereda Dmytro

Ph.D., Senior Lecturer

Dnipro State Technical University

Kamenskoe, Ukraine

Zaporizhzhya National University

Zaporozhye, Ukraine

Introduction. The development of modern technology is characterized by increased requirements, so there is a need to improve the physical, mechanical and operational properties of materials [1]. With an increase in the content of alloying elements, physical and mechanical characteristics: strength, hardness, wear resistance increase, but the likelihood of brittle fracture increases, and the cost of the alloying metal also increases. Today, this explains the growing interest in coatings. The need to use the coating is primarily due to the required performance properties. Of greatest interest among the methods of obtaining diffusion coatings is the method of forming a coating using composite saturating media. Implementation of the technological process of applying coatings by chemical-thermal treatment does not require complex equipment. The proposed method provides a shorter process duration, to obtain a given coating thickness, and the ability to obtain coatings of complex structures and configurations. However, the processes of obtaining diffusion coatings on powder materials have not yet been sufficiently studied. It follows from the currently published works that the porosity of the saturable material has a great influence on the processes of formation of coatings, but the data available in the literature on this

issue are insufficient and often contradictory. This requires the identification of patterns in the formation of coatings and the creation of new methods for controlling the composition and structure of coatings obtained from powder compositions. Evaluation of the performance properties of materials with protective diffusion coatings requires studies of their corrosion resistance in aggressive environments. Boronated coatings on structural materials have high indicators of corrosion resistance, hardness and wear resistance. Obtaining borated coatings using composite saturating media is an urgent task for the modern development of metallurgy in Ukraine.

The purpose of the work. Investigation of the composition of the gas phase and its modeling in order to obtain an optimal powder charge for obtaining borated coatings.

Materials and methods. The processing was carried out on samples of technical iron, steels 45, U8, carbon-carbon composite material in an open-type container in an operating temperature range of 950–1200 °C with a duration of isothermal holding up to 2.5 hours. For the charge, mixtures of powders of the following materials were used: chromium oxide, aluminum oxide, boron, ammonium fluoride, iodine, with a dispersion of 60–120 microns.

Surface preparation of the samples included sequential stages of grinding, polishing, and degreasing in acetone. The saturation process was initiated by preliminary heating in the furnace to the temperature of the onset of autoignition (rate – 0,5 °C/c). The temperatures of the composite saturating charge were monitored by a chromel-alumel thermocouple in a protective cover, introduced directly into the charge volume and connected to a KSP potentiometer.

Investigations of the microstructure of structural materials with protective coatings were carried out from transverse sections on a metallographic microscope of the "Neophot-21" and "Neophot-32" models at an increase of $\times 150 - \times 500$. The processing of transverse sections was carried out according to the standard procedure. To reveal the microstructure of the coatings obtained on technical iron and steels, a 3% alcohol solution of picric acid in ethyl alcohol was used.

Studies of the thickness of the coatings were carried out on cylindrical specimens with a diameter of 10–15 mm. Determination of the thickness of the coating is carried out on transverse thin sections on a PMT-3M device or on metallographic microscopes "Neophot–32". Micro X-ray spectral analysis of protective coatings is carried out on a high-performance, field-emission, scanning electron microscope Carl Zeiss AG-SUPRA 40 WDS, which uses a third generation GEMINI electro-optical column on cross-sections.

The results of that discussion. When borating using a composite saturating medium, a gas phase is formed, which contains compounds H, H₂, OH, I, I₂, I₃, F, F₂ with chemical elements.

With increasing temperature, an increase in the amount of halides is observed. This confirms the possibility of transferring alloying elements for the formation of boron diffusion coatings. Also, the amount of products in the gaseous phase increases and condensable products are released.

It is characteristic that in the temperature range of 750–1700 K, the decomposition of the reaction products occurs during boron, which is confirmed by the production of decomposition substances and a sharp increase in the number of gas moles.

Gaseous products interact with the elements of the powder system (Al, B, Cr) and are transferred into the gas phase (influenced by AlH, AlH₂, AlOH, AlF, AlF₂, AlOF₂, AlHF, AlHF₂, AlOHF, AlI, AlI₂, CrH, CrOH, CrF, CrF₂, CrF₃, CrF₄, CrOF, CrOF₂, CrI, CrI₂, CrI₃, BH, BOH, BOH₂, H₃B₃O₃, BF, BF₂, BHF, BH₂F, FBO₂H₂, BI, BI₂). At temperatures above 700 K, part of the condensed phase is practically unchanged. This fact suggests that in the temperature range of 700–1700 K, reactions occur with the release of a condensed phase, but without changing the number of moles, which is typical for decomposition reactions, exchange with material, that is, in fact, chemical transport of elements occurs. In the temperature range 700–1350 K, there are: condensed compounds: B, B₂O₃(c), BN(c), Al₂O₃(c), AlF₃(c), Cr(c), AlN(c). In fig. 1 shows the main halides of the gas phase.

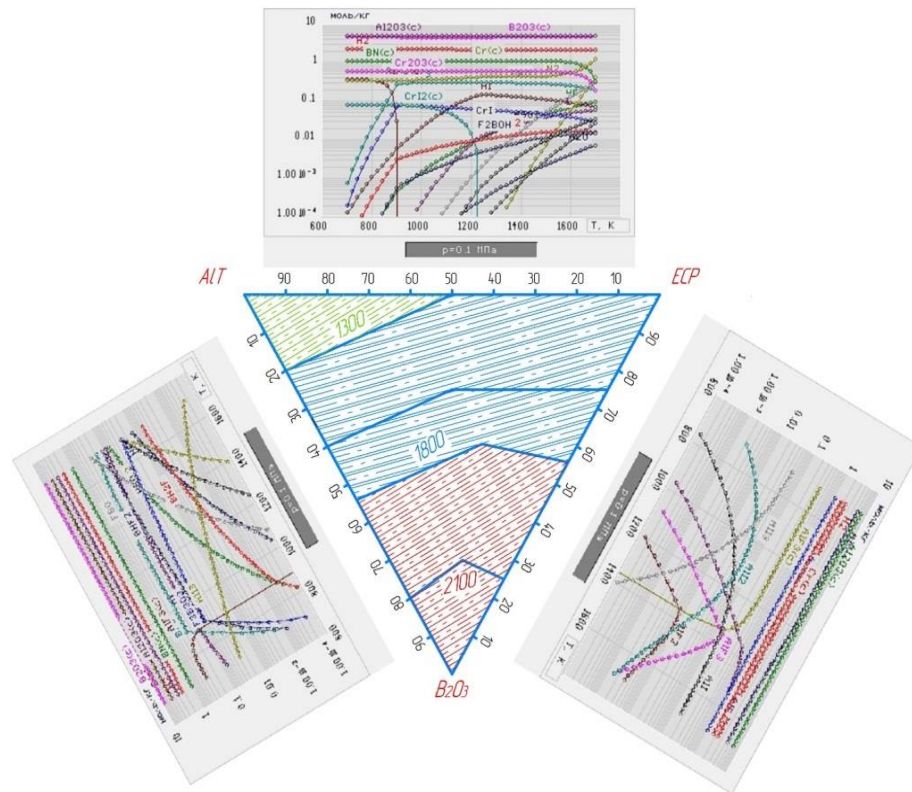

Figure. 1 Major halides of the gas phase in the compositional saturating medium for the ECD-B₂O₃-ALT: 1 - gaseous medium for the ALT -ECD, 2 - gaseous medium for the ALT -B₂O₃, 3 - gaseous medium for the B₂O₃-ECD

Consequently, the sources of Cr, B atoms upon saturation using KHC are pure metals reduced from the corresponding oxides, while saturation with aluminum occurs from ALT.

The microhardness of diffuse layers is one of the important characteristics that affects their resistance to wear. In order to increase the surface hardness of steels, it is necessary to obtain carbide and boride phases on their surface.

Thus, the microhardness of the coating upon alloying with boron is $H_{100} = 16500$ MPa (phases $(Fe,Cr,Al)_2B$). When doped with boron on the surface, the protective coating consists of $(FeCr)_{23}C_6$, $(FeCr)_7C_3$, $(FeCrAl)_2B$. At a depth of about 45–70 μm Fe_2Al_5 , Fe_3Al (alloyed with Cr and B) and α -solid solution of Cr, Al and B in iron, with a microhardness $H_{100} = 6200$ – 6400 MPa. When tested under sliding friction conditions, those doped with boron have the best wear resistance among the considered diffuse layers. Their wear resistance is 1.8–2.1 times higher than that of coatings obtained under stationary isothermal conditions [2–6]. This can be explained

by a higher microhardness, which for coatings obtained using composite saturating media with boron $H_{100}=15000\text{--}15500$ MPa.

A significant increase in wear resistance after surface alloying of alloys with elements is associated with a change in the structural and energy state of the surface. It is known [7] that the diffuse saturation of the surface with elements increases the binding energy of atoms, thereby leading to the inhibition of diffuse processes on the friction surface, which leads to a decrease in the plastic friction of the surface.

Conclusions. Obtaining diffusion layers using composite saturating media can significantly reduce the time of chemical heat treatment.

The thermodynamic analysis allows modeling the process of formation of protective borate coatings. It is established that it is more expedient to use aluminum fluoride and iodine as activators to obtain boron coatings.

When tested under sliding friction conditions, boron layers doped with chromium and aluminum have the best wear resistance among the considered diffuse layers. Their wear resistance is 1.5–1.7 times higher than that of coatings obtained in stationary isothermal conditions with a delay of reduced oxides.

REFERENCES

- [1] Voroshnin L.G., Mendeleeva O.L., Smyotkin V.A. Theory and technology of chemical-thermal processing. New knowledge, 2010. - 297 p.
- [2] Medyukh R.M., Medyukh V.K., Dovbush T.A. Diffusion drilling of plasma coatings based on molybdenum. Bulletin of the Ukrainian Materials Society named after I.M. Frantsevich, Kyiv: IPM named after I.M. Frantsevich NAS of Ukraine, 2019. №12. P.83– 923.
- [3] Sereda B., Sereda D., Gaydaenko A., Kruglyak I. Obtaining surface coatings providing protection against extreme conditions of coke production. *Materials Science and Technology* 2019, MS and T 2019. P. 1318–1323.
- [4] Sereda B., Sereda D., Kryglyak I. Selection of materials for use in corrosive environments using SHS technology for automobile parts. *Materials Science and Technology* 2018, MS and T 2018. P. 1414–1418.

[5] Sereda B.P., Kruglyak I.V., Belokon Y.O., Kruglyak D.O., Sereda D.B. Surface strengthening of structural materials using composite saturating media: a monograph. Kamyanske: DSTU, 2019. 242 p.

[6] Sereda B.P., Bannikov L.P., Nesterenko S.V., Gaidaenko O.S., Kruglyak I.V., Sereda D.B. Surface hardening of working materials in the conditions of complex influence of aggressive substances: monograph. Kamyanske: DSTU, 2019. 173 p.

[7] Garkunov D.N. Tribotechnics / D.N. Garkunov // - M .: Mashinostroenie, 1989. - 328 p.

DEVICE FOR DETERMINING THE COLOUR OF ANIMAL COAT

Tsybukh A. V.

engineer, senior lecturer

Lysychenko M. L.

doctor of technical sciences, professor

Department of Automated Electromechanical Systems

Kharkiv Petro Vasylenko National

Technical University of Agriculture

Introductions. The topicality of the device for determining the colour of animal coat in modern agriculture is due to the general shortage of wool, which is - 41.1 thousand tons per year.

Analysis of recent research and publications. Determining the degree of melanin pigmentation (MP) of the coat and skin of animals is a necessary indicator of quality for further sales and successful selection of animals.

In modern agricultural production, this indicator is determined subjectively, and some already existing technical means (Russia) used to measure MP and erythema expression of human skin, apply non-monochromatic LED radiation, and the use of laser radiation determines the application of traditional geometric optics with modern nonlinear optic systems for diagnostics and therapy.

It is known that methods using laser radiation are successfully applied to determine the size, concentration, and shape of optically inhomogeneous diffusers in the environment of biological fluids and tissues.

Aim. Improvement of the accuracy of physical and biological characteristics of animal coat and skin by technical means.

Materials and methods. The set goal is achieved by the fact that the system of the device for measuring the physical and biological characteristics of the skin and hair includes laser modules of four types that emit blue light (405 nm), green (532 nm), red (650 nm) and near infrared (780 nm) with a possible deviation of the wavelength ± 1 nm.

Thus, taking into account the diffuse part of the reflected beam, we can conclude about the internal structure, that is the colour of the coat.

To obtain correlations between the degree of pigmentation (colour) of wool and the spectrum of diffuse scattering, as well as to justify the feasibility of using these methods and the device, some investigations have been experimentally conducted to measure the spectral dependences of diffuse reflection coefficients using a spectrometer QE65000 (*Ocean Optics*) with a xenon pulse lamp PX-2, as a source of excitation. For this purpose, the investigated samples (Fig. 1) have been placed in the holder of the cuvette, to which radiation is transmitted via optical fibers, and the reverse radiation – in a two-dimensional detector of the spectrometer.

Results and discussion. The graph (Fig. 2) clearly shows the correlation between the degree of pigmentation of the skin area with fur and the intensity of diffusely reflected optical radiation, the obtained indicators can be used to objectively determine the phenotype of skin and animal fur by using these indicators in a standard colour formation model.

Fig. 1 Test samples of wool:

1 - light; 2 - medium grey; 3 - dark grey

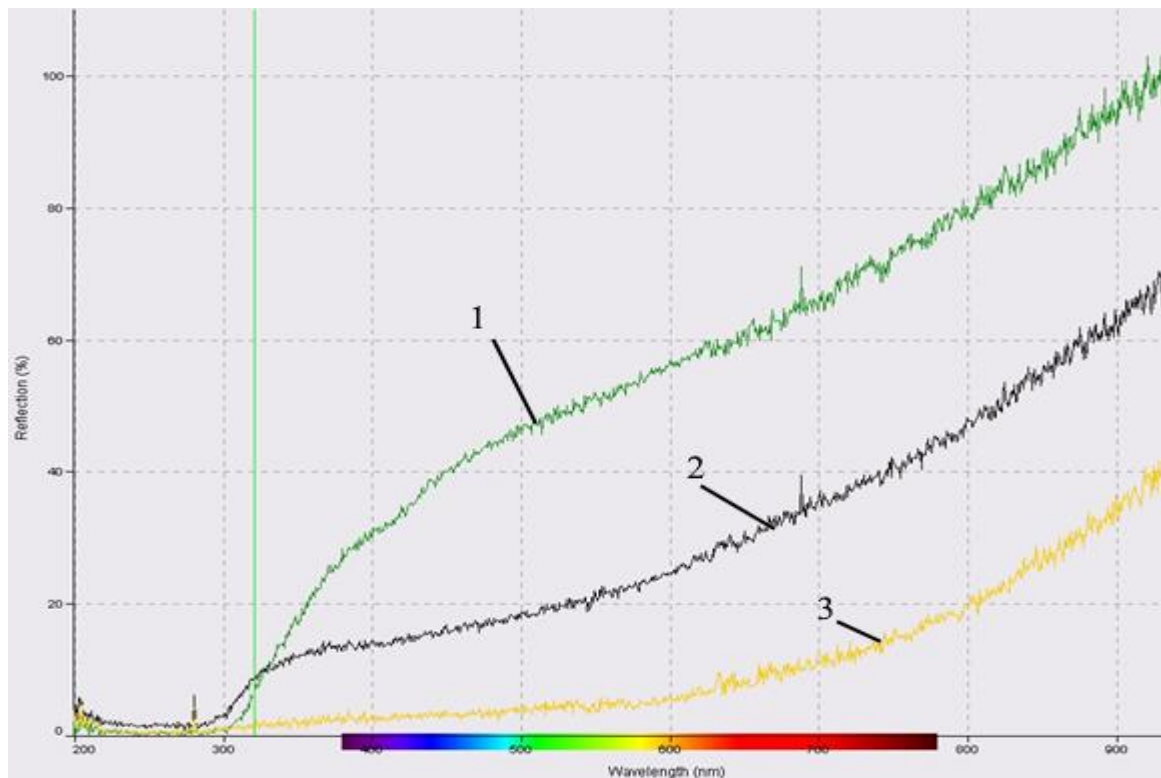

Fig. 2 Measurement of spectral dependences of diffuse reflection of the skin coefficients of the sheep's outer coat by degree of wool pigmentation (colour)

Conclusions. The developed device improves and expands the possibilities of instrumental and non-invasive diagnostics of animal coat and skin, and its compactness and mobility allow the wide application of the meter in conditions of agricultural production.

**INFORMATION TECHNOLOGY OF CONDUCTING AND
PROCESSING OF EXPERT EVALUATIONS AND COLLECTIVE SURVEYS**

Zelinska Dariia Olegivna
Girdvainis Vladyslav Audrisovich

students

Vinnitsa National Technical University
Vinnitsa, Ukraine

Kolodnyi Volodymyr Volodymyrovich

Ph.D., Associate Professor
Vinnitsa National Technical University
Vinnitsa, Ukraine

Abstract. The paper develops information technology based on the implementation, conduct and processing of expert assessments and collective surveys. The choice of an architectural template for software product design is substantiated. The study shows the gradual development of basic algorithms for expert evaluation and collective survey. The procedure of designing and approbation of separate modules of visualization of results of calculations is described, new qualitative scales for non-criteria and criterion estimation of alternatives are developed. The application has been tested with the involvement of a sufficient number of users and its effectiveness and innovation have been confirmed. The created information technology can be used as an effective means of conducting large-scale assessments on professionally important issues at any level.

Keywords: information technology, expert evaluations, collective surveys, alternative.

Introductions. Nowadays, many new information technologies appear in the digitalization of all spheres of life, but there is a significant need for universal, reliable, convenient, accurate tools for obtaining and aggregating individual opinions in collective surveys and expert evaluations.

This article describes possible approaches to solving the pressing problem and the corresponding information technology developed by the authors.

Aim. The purpose of creating this information technology is increasing of the efficiency, convenience and clarity of procedures for conducting collective surveys and expert evaluations, the accuracy and reliability of expert responses and the correct aggregation of individual evaluations into an overall expert evaluation.

During the analysis of architectural templates, it was decided to develop the latest combined model of application architecture based on the basic models "client-server" and "interpreter". The combination of the advantages of these architectures allows you to get a modern productive solution with a classic approach to data exchange, which provides reliability, and at the same time with an extremely flexible graphical user interface.

Materials and methods. After choosing the architecture of the application during the study, it is important to form a list of requirements for the technical task. Requirements are formed according to the needs of end users of the product, therefore, it is necessary to take into account the requirements of three categories (consumption audiences): administrators who will create and manage expert evaluations, experts who will participate directly in the expert evaluation process and guests could have both professional or in contrast a low level of awareness in the subject area.

Therefore, the following list of development requirements is relevant:

1. Ability to view the results of expert evaluations and collective surveys without registration.
2. Internationalization of the software product.
3. Visualization of the results of expert evaluations and collective surveys.
4. Support for the creation of new algorithms and new methods of processing the results of expert evaluations and collective surveys.
5. Protection against some incorrect user actions.
6. Ensuring both data protection and recovery.

7. The system must respond correctly to the load of a large flow of requests to the server at the same time. In the general case, the response time of the program should not exceed 5 seconds, this value is the limit at which the product is considered unprofitable to use.

8. The graphical user interface should be user-friendly and flexible.

Implementation of the objectivity of expert evaluations and collective surveys is an important task of this development, because in most modern analogues, developers do not pay attention to this feature of software products.

According to statistics, during taking some political elections, the candidate who takes first place in the ballot receives 3-5% more votes, provided they are equally popular with other candidates. And this is just one of many examples, because such cases occur on the basis of certain psychological factors of the expert, his preferences in the visual, auditory, sensory or any other aspects.

Results and discussion. During the design of this information technology, the verbal-visual method was created for conducting and processing collective surveys under the conditional name – "extended traffic light", where five colors from deep red to deep green correspond to five ratings from "very bad" to "very good" (assessments` names may vary).

The basic psychologically correct conditions for placing answer options on the screen to maximize objectivity during the expert evaluation were supported – all evaluation options are placed horizontally, with the same alignment of buttons and text, the same font and other important requirements. When selecting a specific answer, this button is highlighted and marked with a frame as a point (see figure 1).

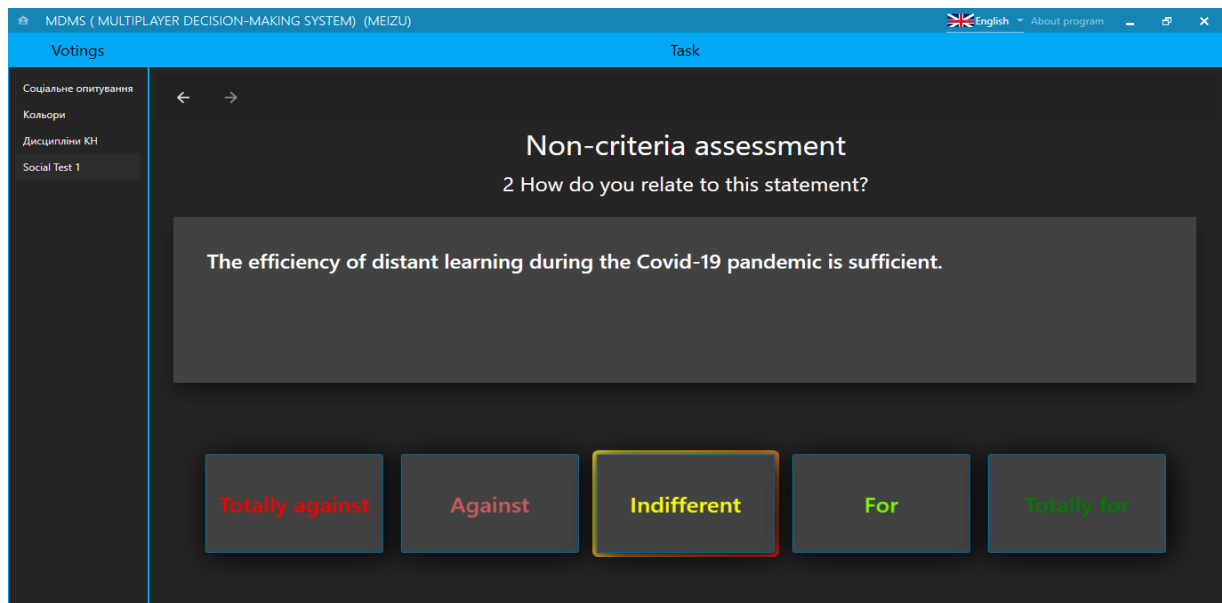

Figure 1 – Conducting of a collective survey

The results of the collective survey by the method of "extended traffic light" are implemented in two forms – as a histogram of the number of different marks (see figure 2), and in the form of a color matrix where rows are statements and columns are experts (see figure 3).

Figure 2 – Results of a collective survey as a histogram

Figure 3 – Results of a collective survey as a color matrix

During the design of the software product for expert evaluations, it was decided to apply the method of pairwise comparisons of all alternatives with each other using a new visual discrete scale. The user selects the required score from 1 to 9 on the scale (intuitively and visually, the numbers on the scale are not marked to prevent subjectivity and distract from the evaluation procedure). The software module calculates the integrated assessment on the server after the completion of the collective assessment and summarizes all the values of such assessment in the table.

The developed visual scale has integrated many advantages of different rating scales and was created taking into account the most modern techniques. At the first stage of creating the scale, the objectives of the measurement, the choice of its dimension and design were determined. A discrete nine-digit scale with a one-point division price was selected and visually adapted to the user's needs with an intuitive choice of any value. The second stage of scaling development requires expert substantiation of the quality of the newly created scale. Thus, the visual scale of expert evaluation has the following advantages: objectivity of evaluation by avoiding text prompts and the same type of scale throughout the segment; however, at the same time, when you press the mouse on a certain place on the scale for a longer

time, you can see a digital hint; pairwise comparison is realized by placing alternatives on both sides of the scale, which provides an opportunity to qualitatively assess their digital relationship with each other; the administrator can determine the order of forming pairs to increase the objectivity of the assessment by adding them step by step. The third stage of experimental scaling, as in other fields, is the approbation and empirical analysis of the quality of development, including improving the reliability and validity of the scale. The approbation was carried out by students majoring in Computer Science and Information Technology on the topic of pairwise comparison of four professional disciplines. In order to ensure the most honest answers and maintain anonymity, students are given the opportunity to register by nicknames, not real names. Collective testing of the expert evaluation of the "CS subjects" showed a sufficient level of novelty and convenience of this application module, namely the quality of the scaling procedure. Thus, at the last stage the quality of the newly created scale was confirmed by empirical research (Fig. 4-5).

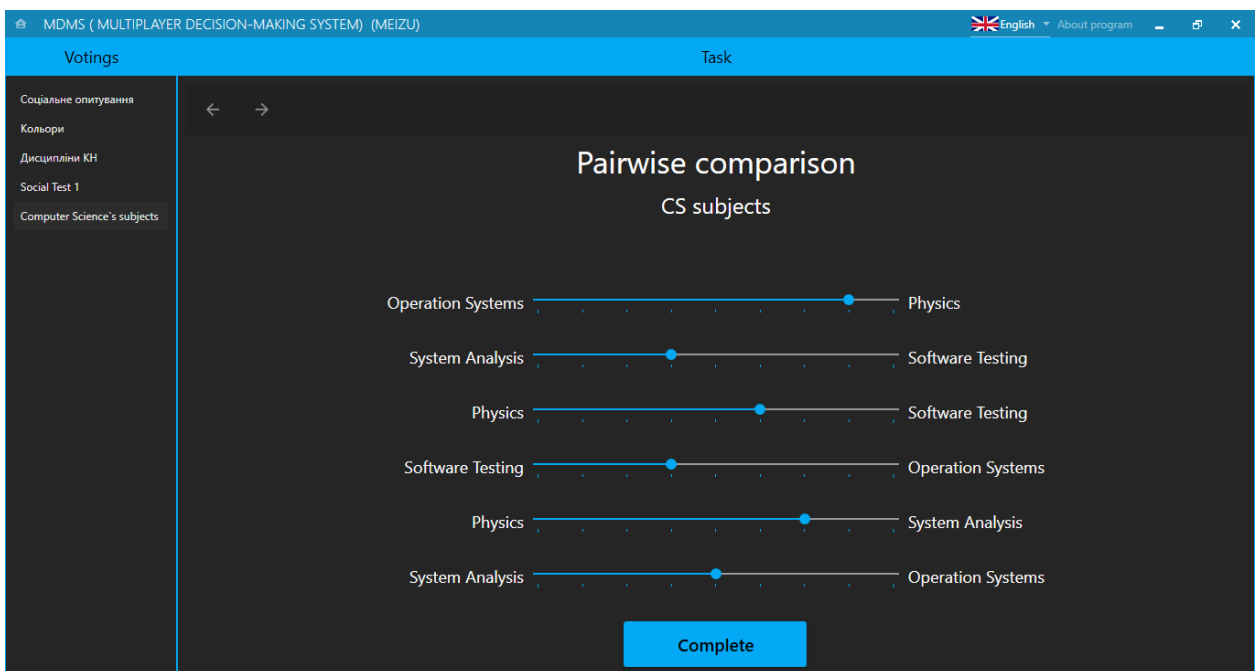

Figure 4 – Processing of the expert evaluation "CS subjects"

The screenshot shows the MDMS interface with the following data:

Dressed for each		
Expert	Name	Value
meizu	Physics	0.344962941534016
Ilon Mask	System Analysis	0.336755145384429
messalina	Operation Systems	0.263791582586592
Miss L	Software Testing	0.0544903304949639
Mers		

Average for all Expert	
Name	Value
Physics	0.325974380985777
System Analysis	0.236533563597887
Software Testing	0.14407561650843
Operation Systems	NaN

figure 5 – Results of the expert evaluation "CS subjects"

Conclusions. In conclusion, it is necessary to admit that designed information technology could conduct and process different collective surveys and expert evaluations on any level, ensuring increased objectivity in the process of selecting and evaluating alternatives.

LIST OF REFERENCES:

[1] V.V.Kolodnyi, «Methodological approach to collective decision-making based on the analysis of structurally inhomogeneous individual tasks» XLIX Scientific and Technical Conference of the Faculty of Information Technology and Computer Engineering (2020), Vinnitsa.

[2] V.V.Kolodnyi, and V. V. Zubko, «Application of gestalt rankings to identify the benefits of a decision maker» INTERNET-EDUCATION-SCIENCE-2016, Vinnitsa, 2016, p. 43-44.

[3] V.V.Kolodnyi, and V. V. Zubko, «Method of non-criteria structuring of a set of alternatives by analysis of ternary three-level rankings» INTERNET-EDUCATION-SCIENCE-2014, Vinnitsa, 2014, p. 13-14.

[4] D.O. Zelinska, V.V.Kolodnyi, «Development of a server module for a multi-user survey system» XLIX Scientific and Technical Conference of the Faculty of Information Technology and Computer Engineering (2020), Vinnitsa.

[5] D.O. Zelinska, V.V.Kolodnyi, «DESIGNING OF THE SERVER MODULE IN THE COLLECTIVE SYSTEM OF EXPERT EVALUATION» INTERNET-EDUCATION-SCIENCE-2020, Vinnitsa, 2020, p. 51-52.

[6] B V.A. Girdvainis, V.V.Kolodnyi, «Development of a client module for a multi-user survey system» XLIX Scientific and Technical Conference of the Faculty of Information Technology and Computer Engineering (2020), Vinnitsa.

[7] V.A. Girdvainis, V.V.Kolodnyi, «DESIGNING OF THE CLIENT MODULE IN THE COLLECTIVE SYSTEM OF EXPERT EVALUATION» INTERNET-EDUCATION-SCIENCE-2020, Vinnitsa, 2020, p. 53-54.

[8] T.L. Saati, Decision making. Method of analysis of hierarchies. Moscow: Radio and communication, 1989

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ

Карпанасюк Віктор Володимирович

Магістр

Пасічник Олександр Анатолійович

к.т.н., доцент

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

Вступ./Introduction. Основною рушійною силою технологічного прогресу людства в останні десятиліття є активна інтеграція інформаційних систем та утворення інформаційного простору, в якому надається доступ до великих обсягів приватної та конфіденційної інформації як до підґрунтя прийняття оптимальних рішень. Використання таких систем може бути доцільним та раціональним лише за умови ефективного вирішення питання ідентифікації віддалених користувачів.

Мета роботи./Aim. Мета роботи полягає у розробці інформаційної технології, яка буде надійно захищати різноманітні системи від протиправного доступу шляхом ідентифікації користувачів на основі криптографічної концепції нульових знань.

Матеріали и методи./Materials and methods. Базовою складовою будь-яких інформаційних систем є модулі захисту, які виконують ідентифікацію користувачів, оскільки всі механізми захисту інформації розраховані на роботу з поіменованими суб'єктами і об'єктами систем. Слід зазначити, що як суб'єкти систем можуть виступати як користувачі, так і процеси, а як об'єкти - інформація та інші інформаційні ресурси системи.

Присвоєння суб'єктам і об'єктам доступу особистого ідентифікатора і порівняння його з заданим переліком називається ідентифікацією.

Ідентифікація забезпечує виконання таких функцій:

- встановлення автентичності та визначення повноважень суб'єкта при

його допуску в систему;

- контроль встановлених повноважень в процесі сеансу роботи;
- реєстрація дій тощо.

Одними з найпоширеніших технологій ідентифікації користувачів є технології, засновані на знанні особою, яка має право на доступ до ресурсів системи, деякою секретної інформації, наприклад, пароля. Такі методи ідентифікації є найбільш поширеними, простими і звичними. Парольні методи класифікують за ступенем частоти змінюваності паролів на методи з постійними (багаторазовими) або динамічно змінюваними (одноразовими) паролями.

У більшості систем використовуються багаторазові паролі, хоча більш надійним є спосіб з використанням одноразових або динамічно змінюваних паролів. Існують такі методи парольного захисту, засновані на одноразових паролях: - методи модифікації схеми простих паролів; - методи «запит-відповідь»;

До методів модифікації схеми простих паролів відносять випадкову вибірку символів пароля і одноразове використання паролів.

При використанні методу модифікації простих паролів, кожному користувачеві виділяється досить довгий пароль, причому щоразу для ідентифікації використовується не весь пароль, а тільки його деяка частина. У процесі перевірки автентичності система запитує у користувача групу символів під заданим порядковим номером. Кількість символів і їх порядкові номери для запиту визначаються за допомогою датчика псевдовипадкових чисел.

При одноразовому використанні паролів кожному користувачеві виділяється список паролів. В процесі запиту номер пароля, який необхідно ввести, вибирається послідовно за списком або по схемі випадкової вибірки.

Недоліком методів модифікації схеми простих паролів є необхідність запам'ятовування користувачами довгі паролі або їх списки. Запис же паролів на папір або в записники призводить до появи ризику втрати або розкрадання носіїв інформації з записаними на них паролями.

При використанні методу «запит-відповідь» система задає користувачеві деякі питання загального характеру, правильні відповіді на які відомі тільки конкретного користувача.

Відзначимо, що методи ідентифікації, засновані на одноразових паролях, також не забезпечують абсолютного захисту. До прикладу, якщо злоумисник має можливість підключення до мережі і перехоплювати передані пакети, то він може посилати останні як власні.

Базовими критеріями ефективності будь-якої системи захисту є рівень захищеності при її використанні та обсяг ресурсів для реалізації функцій захисту. Складність проблеми визначається неможливістю побудови адекватної формальної моделі дій сторони, яка намагається реалізувати незаконний доступ до ресурсів системи.

Всі сучасні протоколи ідентифікації абонентів розділяють на два класи:

- з використанням паролів, що перевіряються системою шляхом порівняння (“слабка” ідентифікація),
- на основі концепції “нульових знань” (“сурова” ідентифікація).

Сутність концепції “нульових знань” полягає в тому, що для доведення своєї ідентичності абонент має неявним чином виявити знання певної інформації, якою система не володіє, але може перевірити її наявність у абонента. При цьому в системі не зберігається жодних секретних даних, які б дозволили б відновити ідентифікаційні дані абонента “нульових знань”. Під час кожного зверненні до системи генерується нова ідентифікуюча інформація. Таким чином, концепція “нульових знань” найбільш повною мірою задовольняє вимогам забезпечення високого рівня захищеності від спроб несанкціонованого доступу.

Концепція “нульових знань” ґрунтується на використанні незворотних математичних перетворень. В більшості існуючих схем строгої ідентифікації як такі перетворення використовуються аналітично нерозв’язувані задачі теорії чисел, зокрема відома задача дискретного логарифмування. Найбільш відомими з схем ідентифікації цього класу є FFSIS (Feige Fiat Shamir Identification

Scheme), методи Шнора (Schnorr) та Гіллоу-Квіскатера (Guillou- Quisquater).

Важливою передумовою взаємодії віддалених користувачів та інформаційних систем є наявність ефективних механізмів контролю доступу до інформаційних ресурсів. Як основа існуючих методів ідентифікації використовуються операції модулярної арифметики з числами розрядність яких значно перевищує розрядність процесорів й, відповідно, потребують суттєвих обчислювальних витрат.

Розширення спектру та обсягів інформації широкого кола користувачів, що зберігається у цифровому форматі, обумовлює об'єктивну зацікавленість певних «недоброзичливців» в отриманні доступу до неї в обхід законних процедур. Разом із тим, система ідентифікації не повинна створювати незручності, зокрема, збільшення часу очікування для отримання доступу, для добросовісних користувачів.

Таким чином, розробка нових підходів до підвищення швидкості програмної та апаратної реалізації базових обчислювальних процедур в методах ідентифікації є актуальною проблемою. Для її вирішення пропонується як основа для обчислювальних процедур методів ідентифікації, використовувати алгебру кінцевих полів Галуа з реалізація операції експоненціювання.

Для ефективної організації експоненціювання на кінцевих полях важливе значення має специфічна властивість поліноміального квадрату, а саме - двійкові розряди поліноміального квадрату числа A , що знаходяться на парних позиціях дорівнюють нулю, в той час, як розряди з непарними номерами співпадають з двійковими розрядами числа A , тобто, якщо $A = a_0 + a_1 \cdot 2 + a_2 \cdot 2^2 + \dots + a_{n-1} \cdot 2^{n-1}$, то $A \otimes A = A^2 = a_0 + a_1 \cdot 2^2 + a_2 \cdot 2^4 + \dots + a_{n-1} \cdot 2^{2 \cdot n-2}$.

Поліноміальне представлення числа A має вигляд $P(A) = a_{n-1} \cdot x^{n-1} + a_{n-2} \cdot x^{n-2} + \dots + a_1 \cdot x + a_0$. Відповідно, поліноміальне представлення квадрату $A \otimes A$ числа A має наступний вигляд: $P(A \otimes A) = b_{2 \cdot n-2} \cdot x^{2 \cdot n-2} + b_{2 \cdot n-3} \cdot x^{2 \cdot n-3} + \dots + b_3 \cdot x^3 + b_2 \cdot x^2 + b_1 \cdot x + b_0$. Кожен коефіцієнт $b_l \in \{0,1\}$, де $l \in \{0,1,\dots,2 \cdot n-2\}$ поліноміального представлення квадрату $P(A \otimes A)$ дорівнює сумі попарних добуток коефіцієнтів $a_q \cdot a_g$ таких, що арифметична сума їх індексів дорівнює l : $q+g=l$; наприклад, $b_0 =$

$a_0 \cdot a_0$, $b_1 = a_1 \cdot a_0 + a_0 \cdot a_1$, $b_2 = a_2 \cdot a_0 + a_0 \cdot a_2 + a_1 \cdot a_1$. Очевидно, якщо $g \neq q$, то до складу вказаної суми входять обидва коефіцієнти $a_q \cdot a_g$ та $a_g \cdot a_q$, а якщо $g = q$, то лише один: $a_q \cdot a_g$. Оскільки $a_q \cdot a_g = a_g \cdot a_q$ то, в алгебрі кінцевих полів вони при додаванні взаємно компенсуються. Тобто, для непарних значень l коефіцієнт $b_l = 0$, а для парних значень l коефіцієнт $b_l = a_{l/2} \cdot a_{l/2} = a_{l/2}^2$, тобто $b_0 = a_0^2$, $b_1 = 0$, $b_2 = a_1^2$, $b_3 = 0$, $b_4 = a_3^2, \dots$, $b_{2 \cdot n - 2} = a_{n-1}^2$. Таким чином, поліноміальне представлення квадрату $A \otimes A$ може бути трансформовано до вигляду:

$$P(A \otimes A) = a_{n-1} \cdot x^{2 \cdot n - 2} + a_{n-2} \cdot x^{2 \cdot n - 4} + \dots + a_1 \cdot x^2 + a_0.$$

Грунтуючись на властивостях поліноміального квадрату та використанні передобчислень може бути реалізовано спосіб прискореного експоненціювання на кінцевих полях. Процедура експоненціювання складається з n циклів послідовного аналізу розрядів експоненти, починаючи зі старшого. Якщо поточний біт експоненти дорівнює одиниці, то виконуються обчислення $R \otimes R \otimes A \pmod M$. Якщо r_0, r_1, \dots, r_{n-1} - двійкові розряди R , тобто $R = r_0 + r_1 \cdot 2 + r_2 \cdot 2^2 + \dots + r_{n-1} \cdot 2^{n-1}$, де $\forall j \in \{0, 1, \dots, n-1\} r_j \in \{0, 1\}$, то згідно (2.1) $R \otimes R = r_{n-1} \cdot 2^{2 \cdot n - 2} + r_{n-2} \cdot 2^{2 \cdot n - 4} + \dots + r_1 \cdot 2^2 + r_0$. Якщо вважати, що A - множиме, а $P(R \otimes R)$ - множник, то поліноміальний добуток $R^2 \otimes A$ можна представити у вигляді суми добутоків коду A на компоненти квадрату R^2 : $R^2 \otimes A = A \cdot (r_{n-1} \cdot 2^{2 \cdot n - 2} + r_{n-2} \cdot 2^{2 \cdot n - 4} + \dots + r_1 \cdot 2^2 + r_0) = A \cdot r_0 \oplus A \cdot 2^2 \cdot r_1 \oplus A \cdot 2^4 \cdot r_2 \oplus \dots \oplus A \cdot 2^{2 \cdot n - 4} \cdot r_{n-2} \oplus A \cdot 2^{2 \cdot n - 2} \cdot r_{n-1}$. Залишок від поліноміального ділення $(R^2 \otimes A) \pmod M$ відповідно дорівнює: $(R^2 \otimes A) \pmod M = (A \cdot r_0 \oplus A \cdot 2^2 \cdot r_1 \oplus A \cdot 2^4 \cdot r_2 \oplus \dots \oplus A \cdot 2^{2 \cdot n - 4} \cdot r_{n-2} \oplus A \cdot 2^{2 \cdot n - 2} \cdot r_{n-1}) \pmod M = A \cdot r_0 \oplus (A \cdot 2^2) \pmod M \cdot r_1 \oplus (A \cdot 2^4) \pmod M \cdot r_2 \oplus \dots \oplus (A \cdot 2^{2 \cdot n - 4}) \pmod M \cdot r_{n-2} \oplus (A \cdot 2^{2 \cdot n - 2}) \pmod M \cdot r_{n-1}$. Очевидно, що значення $A \cdot 2^2 \pmod M$, $A \cdot 2^4 \pmod M$, ..., $A \cdot 2^{2 \cdot n - 4} \pmod M$, $A \cdot 2^{2 \cdot n - 2} \pmod M$ можуть бути обчислені перед експоненціюванням і збережені в таблиці: $T[0] = A$, $T[1] = A \cdot 2^2 \pmod M$, $T[2] = A \cdot 2^4 \pmod M, \dots$, $T[n-2] = A \cdot 2^{2 \cdot n - 4} \pmod M$, $T[n-1] = A \cdot 2^{2 \cdot n - 2} \pmod M$. Відповідно, обчислення організуються згідно з наступного виразу: $(R^2 \otimes A) \pmod M = T[0] \cdot r_0 \oplus T[1] \cdot r_1 \oplus T[2] \cdot r_2 \oplus \dots \oplus T[n-2] \cdot r_{n-2} \oplus T[n-1] \cdot r_{n-1}$. Аналогічно, якщо поточний біт експоненти дорівнює нулю, то реалізується лише піднесення до квадрату: $R \otimes R \pmod M$. У відповідності з (2.1) $R \otimes R = r_{n-1} \cdot 2^{2 \cdot n - 2} + r_{n-2} \cdot 2^{2 \cdot n - 4} + \dots +$

$r_1 \cdot 2^2 + r_0$. Залишок від поліноміального ділення $R|^2 \text{ rem } M$ відповідно в цьому випадку дорівнює: $R|^2 \text{ rem } M = (r_0 \oplus 2^2 \cdot r_1 \oplus 2^4 \cdot r_2 \oplus \dots \oplus 2^{2 \cdot n-4} \cdot r_{n-2} \oplus 2^{2 \cdot n-2} \cdot r_{n-1}) \text{ rem } M = r_0 \oplus 2^2 \cdot r_1 \oplus 2^4 \cdot r_2 \oplus \dots \oplus 2^{n-2} \cdot r_{n/2-1} \oplus 2^n \text{ rem } M \cdot r_{n/2} \oplus \dots \oplus 2^{2 \cdot n-2} \text{ rem } M \cdot r_{n-1}$. Чисельні значення $2^n \text{ rem } M$, $2^{n+2} \text{ rem } M$, ..., $2^{2 \cdot n-4} \text{ rem } M$, $2^{2 \cdot n-2} \text{ rem } M$ можуть бути обчислені перед експоненціюванням і збережені в таблиці W : $W[0] = 2^n \text{ rem } M$, $W[1] = 2^{n+2} \text{ rem } M$, $W[2] = 2^{n+4} \text{ rem } M$, ..., $W[n/2-2] = 2^{2 \cdot n-4} \text{ rem } M$, $W[n/2-1] = 2^{2 \cdot n-2} \text{ rem } M$. З урахуванням наведеного, обчислення $R|^2 \text{ rem } M$ організується в наступному вигляді: $R|^2 \text{ rem } M = r_0 \oplus 2^2 \cdot r_1 \oplus 2^4 \cdot r_2 \oplus \dots \oplus 2^{n-2} \cdot r_{n/2-1} \oplus W[0] \cdot r_{n/2} \oplus W[1] \cdot r_{n/2+1} \oplus \dots \oplus W[n/2-2] \cdot r_{n-2} \oplus W[n/2-1] \cdot r_{n-1}$.

Таким чином, для обчислення $A|^E \text{ rem } M$ на кінцевих полях попередньо виконується формування двох таблиць W та T . Таблиця W не залежить від A , і необхідність її попереднього формування визначається зміною M - числа, що співвідноситься з утворюючим поліномом кінцевого поля. Формування таблиці W виконується у відповідності з алгоритмом: 1. $W[0] = 2^n \text{ rem } M$; $i = 0$; 2. $W[i] = 2 \cdot W[i-1] \text{ rem } M$, $i = i+1$; 3. Якщо $i < n/2$, повернення на п.2. Таблиця T заповнюється перед початком обчислення $A|^E \text{ rem } M$ згідно з наступним алгоритмом: 1. $T[0] = A$; $j = 0$; 2. $T[j] = 2 \cdot T[j-1] \text{ rem } M$, $j = j+1$; 3. Якщо $j < n$, повернення на п.2.

Процес експоненціювання організовується у вигляді циклу, що повторюється n раз: 1. $R=1$; $j=n-1$; 2. Якщо $e_j=0$ виконання пп. 2.1.-2.5. 2.1. $i=0$; $D = 1$; $S=0$; 2.2. Якщо $r_i = 0$, перехід на п. 2.4. 2.3. Якщо $i < n/2$, то $S=S+D$, інакше $S=S+W[i-n/2]$. 2.4. $D=D \cdot 2$; $i = i + 1$; 2.5. Якщо $i < n$, повернення на п. 2.2., інакше перехід на п. 4. 3. Якщо $e_j=1$ виконання пп. 3.1.-3.5. 3.1. $i=0$; $S=0$; 3.2. Якщо $r_i = 0$, перехід на п. 3.4. 3.3. $S = S + T[i]$; 3.4. $i = i + 1$; 3.5. Якщо $i < n$, повернення на п. 3.2. 4. $j = j - 1$; якщо $j \geq 0$, то повернення на п. 2

Наведена процедура експоненціювання на скінчених полях Галуа може бути прямо використана для прискореної ідентифікації користувачів.

Реалізована інформаційна технологія включає такі структурні модулі:

1. модуль для знаходження простих поліномів

2. модуль для шифрування повідомлень
3. модуль з реалізацією методу ідентифікації

Проведений аналіз ефективності методу шляхом порівняння часу виконання процедури експоненціювання в різних математичних базисах. Отримані результати свідчать, що швидкість ідентифікації при використанні запропонованого методу зростає на декілька порядків, в порівнянні з відомими методами, що є суттєвим показником

Результати та обговорення./Results and discussion. Запропоновано метод строгої ідентифікації користувачів з використанням незворотних перетворень на полях Галуа, який включає в себе процедуру реєстрації користувача в системі та процедуру одного сеансу ідентифікації. Розроблено метод прискореної строгої ідентифікації користувачів розподілених систем на основі незворотних перетворень алгебри полів Галуа, і який використовує встановлені властивості локальних циклів експоненціювання на полях Галуа, утворюючий поліном яких є добутоком двох простих поліномів.

Висновки./Conclusions. Реалізовано інформаційну технологію ідентифікації користувачів яка ґрунтується на локальних циклах утворюваних при виконанні експоненціювання на полях Галуа на основі методу суворої ідентифікації користувачів з використанням незворотних перетворень на полях Галуа, який включає в себе процедуру реєстрації користувача в системі та процедуру одного сеансу ідентифікації.

КОНТРОЛЬ НАЯВНОСТІ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ УШКОДЖЕНЬ У СИЛОВИХ ЕЛЕМЕНТАХ КРИЛА ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТУ ПО ВІБРАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИКАХ

Комаров Володимир Олександрович

Заслужений винахідник України

Сендецький Микола Миколайович

к. т. н, старший науковий співробітник

Сащук Святослав Іванович

начальник науково-дослідного відділу

Центральний науково-дослідний інститут

озброєння та військової техніки

Збройних Сил України

м. Київ, Україна

Анохін Олександр Олексійович

головний спеціаліст відділу організації освітньої
діяльності Департаменту військової освіти і науки

Міністерства оборони України

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. З розвитком авіації та при переході системи експлуатації авіаційної техніки за технічним станом, суттєвих змін зазнали як форми технічного обслуговування літальних апаратів (ЛА), так і методи діагностування конструктивних елементів планера ЛА. У теперішній час, технічне обслуговування літаків розвивається в напрямках більш гнучких форм, щоб уникнути зайвих дорогих зупинок експлуатації техніки й гарантувати виявлення виниклих схованих дефектів, розвиток яких може привести до виходу ЛА з ладу. Можливість переходу до прогресивної системи обслуговування за технічним станом багато в чому визначається рівнем розвитку неруйнівних методів контролю (НМК). Сучасні методи діагностики технічного стану літальних апаратів (ЛА), що застосовуються в авіації, базуюся на методах і засобах неруйнівного контролю з використанням досягнень візуального контролю, електроніки, акустичної емісії, лазерної техніки тощо. Однак ці системи контролю конструкцій ЛА, на жаль, дуже громіздкі і

неприйнятні в експлуатації на польових аеродромах та мають чутливість, що вказана в таблиці 1.

Таблиця 1

Вимоги до граничної чутливості приладів (мм., мм²)

Метод контролю	За шириною	За глибиною	За протяжністю
магнітопорошковий	0,001-0,01	0,01-0,05	0,3
магнітографічний	0,01-0,04	1-16	0,1-0,5
вихретоковий	0,0005-0,001	0,15-0,2	0,6-,2,0
ультразвуковий	0,001-0,03	0,3	мін. площа 2
імпедансний	-	-	мін. площа 15
капілярний	0,001-0,03	0,01-0,1	0,1
оптичний	0,005-0,01	-	0,1
рентгенівський	0,1	1-2%	-

Загальний ефект від використання НМК при технічному обслуговуванні авіаційної техніки (АТ) складається з переваг, отриманих в основному в результаті скорочення часу простою АТ при виконанні на ній регламентних робіт, пов'язаних з повним або частковим розбиранням для пошуку дефектів і несправностей, і одержання більш об'єктивних відомостей про технічний стан конструкції.

В результаті аналізу теоретичних і експериментальних досліджень за викладеною вище тематикою можна зробити наступні висновки:

- існуючі методи неруйнівного контролю, що застосовуються у теперішній час для діагностування технічного стану літаків, практично непридатні для виявлення втомних і інших пошкоджень у внутрішніх силових елементах таких конструкцій, якими є крило і стабілізатор. Близько 60% всіх робіт, що пов'язані з контролем елементів конструкції ЛА, здійснюється візуальним оглядом. Основним недоліком відомих методів неруйнівного контролю технічного стану елементів ЛА є недостатня точність і значний час для виявлення пошкоджень. Це пов'язано з тим, що профілактичний контроль

потребує повного або часткового розбирання АТ для доступу до конструкцій, що цікавлять. Це суттєво підвищує вартість контролю, збільшує трудовитрати. Профілактичні контрольні операції на новій АТ призначаються, як правило, у великому об'ємі й більш частіше, ніж це дійсно необхідно, із залученням великого числа обслуговуючого персоналу. Забезпечення надійності таким шляхом стає усе більш затратним.

На підставі вищевказаного можна зробити висновок, що одне з практичних завдань досліджень діагностики в області динаміки розвитку несправностей АТ (і пошуку дефектів) полягає в тому, щоб максимально скорочувати число несправностей першої і другої груп та поступово «переводити» їх в третю, розширюючи, таким чином, можливості раннього діагностування та довгострокового прогнозування станів АТ при наявності пошкоджень в конструктивних елементах планера ЛА (рис. 1).

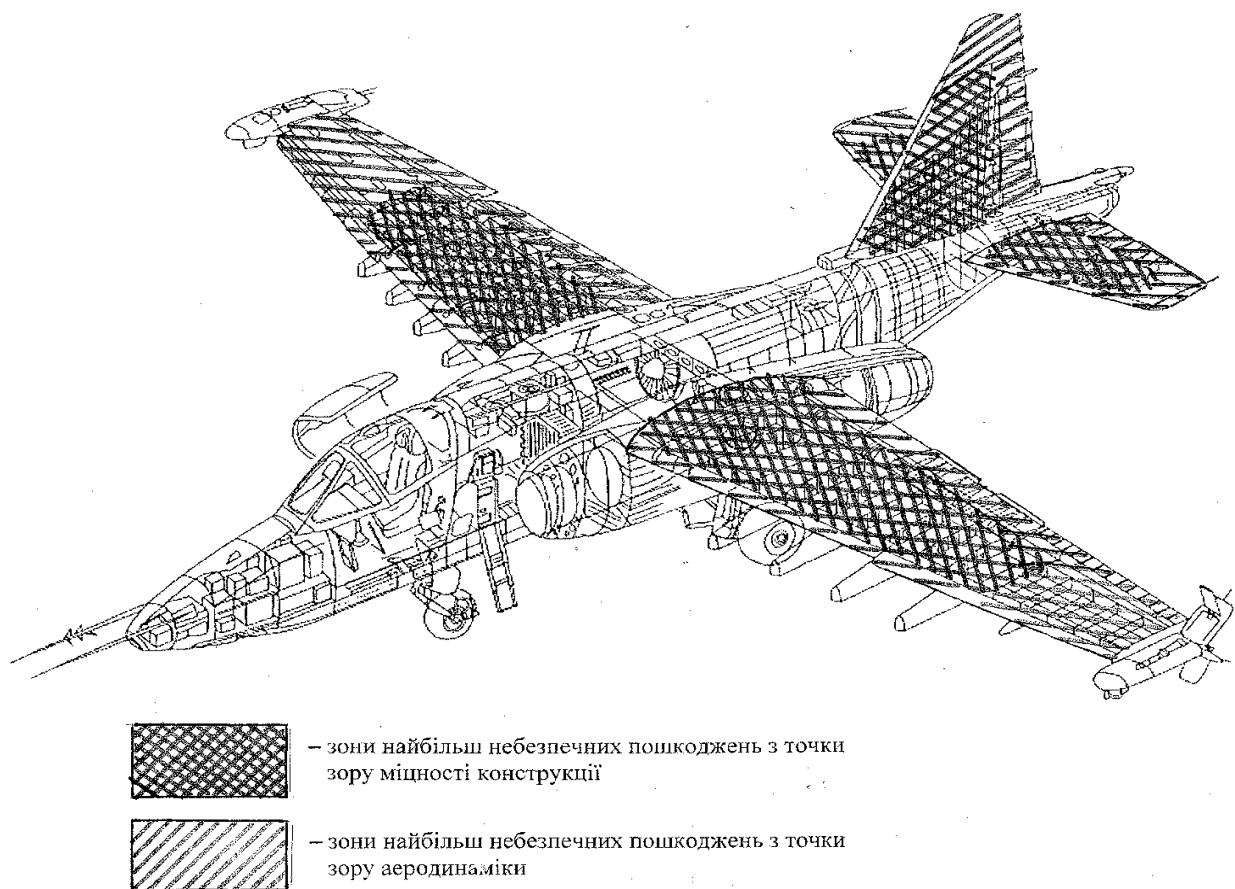

Рис. 1. Зони розташування найбільш небезпечних пошкоджень консольно закріплених конструкцій планера літака (типу Су-25).

Мета роботи./Aim. Для авіаційної техніки характерна поява в експлуатації різноманіття відмов і несправностей різної фізичної природи. Широку номенклатуру відмов і несправностей авіаційної техніки неможливо виявляти одним методом діагностики. Тому необхідно визначити метод неруйнівного контролю, що зміг би забезпечити отримання достовірної інформації щодо наявності експлуатаційних пошкоджень у силових елементах крила ЛА за мінімальною кількістю інформаційних параметрів.

Матеріали і методи./Materials and methods. Як показує практика експлуатації ЛА, значна частина відмов елементів авіаційних конструкцій обумовлена тріщини-подібними ушкодженнями: забоїнами, втомними тріщинами, корозійними розтріскуваннями, ерозією (а в бойових умовах ще й пробоїнами) або іншого типу ушкодженнями силових елементів планера літального апарату (ЛА). Що стосується крила ЛА, то зазначеним видам пошкоджень схильні такі його відповідальні елементи, як нервюри і лонжерони. Запобігання відмов АТ в значній мірі визначається ефективністю методів і засобів її діагностики. Вимога про необхідність мати систему контролю технічного стану (ТС) авіаційної техніки міститься в такому основоположному документі як Авіаційні правила АП-25 «Норми льотної придатності літаків транспортної категорії». Згідно з цими вимогами для систем повітряних суден (АТ), відмова яких може служити безпосередньою причиною виникнення небезпечної ситуації в польоті, повинні бути передбачені контроль і діагностика їх ТС. Тому однією з важливих проблем комплексної діагностики крила ЛА є визначення технічного стану (ТС) зазначених силових елементів, які в більшій мірі впливають на залишкову міцність крила в процесі експлуатації ЛА, і виявлення експлуатаційних тріщино-подібних ушкоджень на ранній стадії їх розвитку. Це дозволить значно зменшити ймовірність руйнування силових елементів крила при експлуатації ЛА. Практика експлуатації ЛА також підтверджує, що для цілей виявлення всіх можливих несправностей АТ потрібна наявність розвиненої системи технічної діагностики, заснованої на поєднанні різноманітних методів і засобів. Серед

різноманіття методів діагностики АТ широке поширення знайшли методи діагностування по вібраційним параметрам, а саме, метод контролю частоти власних коливань, що є найбільш ефективним і перспективним методом вирішення проблеми виявлення тріщино-подібних ушкоджень силових елементів крила, і який відноситься до методів вібраційної діагностики. У зазначеному методі діагностики в якості діагностичної інформації використовують різні коливальні процеси: механічні коливання (з власною (авторезонансною) частотою), змінні (динамічні) деформації, акустичні коливання в конструктивних елементах крила. Методи вібродіагностики полягають в порушенні незатухаючих або резонансних власних коливань об'єкта діагностування (ОД) і подальшому аналізі їх діагностичних параметрів - частоти і амплітуди. Для діагностики використовуються інтегральні і локальні варіанти методів, при яких аналізуються коливання ОД як єдиного цілого. Саме тому більшість несправностей, які виникають в ОД при його експлуатації, безпосередньо впливають на зміну діагностичних параметрів.

Результати і обговорення./Results and discussion. Вібраційний метод неруйнівного контролю (НК) є одним з найважливіших напрямків в загальній системі технічної діагностики консольно закріплених конструкцій ЛА (таких як крило, киль, стабілізатор - рис. 1) і має ряд переваг в порівнянні з іншими методами НК. Методи вібраційної діагностики забезпечують оцінку технічного стану консольно закріплених конструкцій ЛА за рахунок обробки інформації, що отримана з коливальних процесів, що протікають при діагностичному контролі на землі (або в умовах польоту). Параметри таких коливань залежать від характеристик вібраційних збурень (при використанні методу контролю частоти власних коливань з порушенням вигинних і крутильних форм), а саме, від стану об'єкта діагностики (ОД) при наявності пошкоджень в силовому наборі.

Застосування методів вібродіагностики (як методів НК, заснованих на використанні частоти власних коливань як діагностичного параметра) відкриває принципову можливість більш раннього виявлення і попередження розвитку

експлуатаційних пошкоджень і втомних тріщин в порівнянні з іншими методами, а також виключення випадків випуску ЛА в політ при недостатньому рівні залишкової міцності високонавантажених конструктивних елементів планера ЛА, до яких в більшій мірі відноситься крило. Використання методів і засобів вібродіагностики ОД сприяє висока інформативність вібраційних (і акустичних сигналів), простота їх перетворення в електричні сигнали, можливість застосування даних методів НК як на стоянці ЛА в умовах експлуатації (з використанням простого обладнання з часом діагностування крила не більше 10 хвилин), так і в умовах польоту, а також широкі можливості автоматизації всього процесу діагностування.

Метод контролю ЧВК досить простий у експлуатації. Він відрізняється від інших МНК незначним терміном перевірки, великою точністю одержання результатів, простим за конструкцією обладнанням (рис. 2).

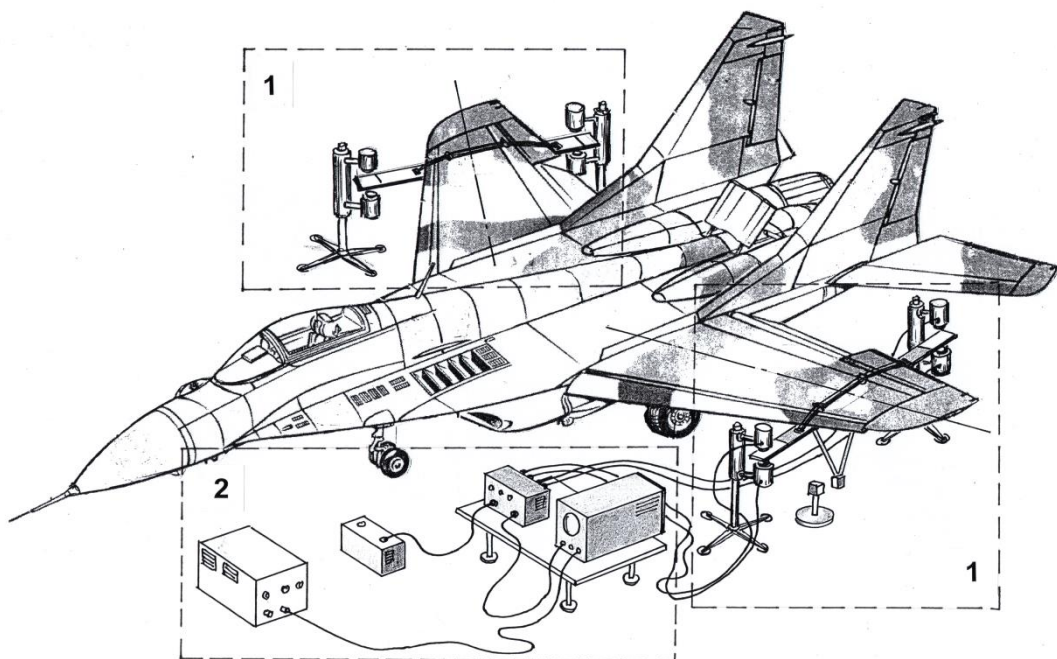

Рис. 2. Схема розміщення діагностичного обладнання на крилі літака типу МіГ-29.

На рис. 2 схематично показано:

1 - діагностичне обладнання (обладнання для збудження коливань конструкції крила з власною частотою за вигинною і крутильною формами коливань без переобладнання установки - електрозбуджувачі, силопередаючий пристрій, силові опори);

2 - контрольно-перевірочне обладнання та устаткування і пристрої для функціонування системи в цілому і запису параметрів діагностичного контролю (ЕОМ або бортовий пристрій реєстрації діагностичних параметрів, пристрій обробки інформації, записуюча апаратура, блоки живлення, електронні підсилювачі корисного сигналу, осцилографи, фазоінвертори/фазообертачі, частотоміри електронно-рахункові, електронні лічильники імпульсів, індукційні датчики та інше обладнання).

Особливістю методу контролю частоти власних коливань, при використанні обладнання, що показане на рис. 2, є те, що він дозволяє порушувати як вигинні так і крутильні коливання об'єкта контролю.

Вібродіагностика високонавантажених конструктивних елементів планера ЛА є досить ефективною. Використання бортових (а також наземних) засобів контролю вібрацій (при порушенні коливань ОД з власною частотою) дозволяє виявити на ранній стадії близько 35% всіх пошкоджень, що виникають при експлуатації ЛА - тріщини, пробоїни, вм'ятини.

Високий ступінь діагнозу щодо попередження зростання пошкодження до критичної величини не тільки підвищує безпеку польотів (БП), але і сприяє суттєвому зниженню експлуатаційних витрат, пов'язаних з порушенням регулярності польотів, ремонтом АТ, можливістю короткочасової експлуатації з пошкодженням. Досвід експлуатації АТ для вирішення завдань діагностики показує, щоб правильно поставити діагноз, необхідно на першому етапі заздалегідь знати всі можливі стани, виходячи з апіорних статистичних даних і ймовірностей прояву ситуацій, а також масив діагностичних ознак, що реагують на ці стани.

Актуальність проблеми діагностування визначається нагальною потребою оперативної оцінки технічного стану авіаційної техніки на всіх етапах життєвого циклу - як на етапах проектування і виготовлення, так і, основне, на етапах експлуатації та ремонту. При діагностуванні таких складних систем як авіаційна техніка, використовується широкий спектр параметрів різної фізичної природи. При виборі діагностичного параметра для вирішення завдань діагностики з ідентифікацією виду дефекту, ступеня його розвитку, а тим більше прогнозування технічного стану, потрібен великий обсяг інформації. Такі діагностичні параметри як температура, тиск, витрата, зміст продуктів зносу в маслі тощо, як правило, характеризуються однією величиною. Значно більший обсяг інформації міститься в вібраційних процесах - це загальний рівень вібрації, частотний склад, співвідношення між частотами і рівнями окремих складових, статистичні характеристики вібраційних процесів і так далі. Ефективність методів вібраційної діагностики з використанням методів неруйнівного контролю обумовлена тим, що зміна динамічних сил, що виникають при появі дефекту (наприклад, пошкодження), збуджують вібрацію об'єкта контролю з власною частотою, зміненої відносно встановленої частоти, вимірної на свідомо неушкодженої конструкції, величина якої залежить від величини і місця розташування пошкодження. Оскільки вібрація практично без втрат поширюється до місця вимірювання, з'являється можливість досліджувати ці сили безпосередньо на функціонуючому виробі, без зупинки і розбирання.

Можливість переходу до прогресивної системи обслуговування ЛА за технічним станом багато в чому визначається рівнем розвитку неруйнівних методів контролю. Загальний ефект від використання неруйнівних методів контролю при технічному обслуговуванні авіаційної техніки (АТ) складається з переваг, отриманих в основному в результаті скорочення часу простою АТ при виконанні на ній регламентних робіт, пов'язаних із повною або частковим розбиранням через пошук дефектів і несправностей, і одержання більш об'єктивних відомостей про технічний стан конструкції.

В умовах експлуатації прийняття рішення на випуск у політ ушкодженого літака повинне здійснюватися в мінімальний термін і з мінімальними працевитратами на ремонт. Це означає, що для кожного ушкодженого літака необхідно визначити фактичний запас міцності (залишкову міцність) і на підставі отриманих результатів діагностичного контролю зробити висновок про можливість його подальшої експлуатації - можливості виконання бойових вильотів з обмеженнями по ТТХ. Оперативність визначення залишкової міцності консольно закріплених конструкцій планера літака, насамперед, крила, може бути досягнута шляхом використання передових за технологією і простотою методів неруйнівного контролю, заснованих як на зміні частот авторезонансних вигинних і крутильних коливань при наявності ушкоджень, так і на зміні характеристик міцності конструкції (стосовно еталонних частот і діагностичних параметрів, характерних показникам жорсткості, заміряним на свідомо неушкодженій конструкції). Частоти власних коливань (вигинні й крутильні) найбільше вірогідно дозволяють відбити динамічну індивідуальність конструкції тому, що здатні з великою точністю видавати інформаційні характеристики.

Визначивши методами неруйнівного контролю, а саме, методом контролю частоти власних коливань, фактичну міцність конструкції, можна призначити їй комплекс необхідних операцій з відновлення її міцності. Визначення при цьому обсягу робіт з відновлення характеристик міцності конструкції на кожному конкретному літаку, дозволить перерозподілити особовий склад ремонтних підрозділів на більш трудомісткі ділянки робіт.

Висновки./Conclusions. Таким чином, ефективним способом зниження вартості технічного обслуговування літаків можна вважати широке застосування для діагностики технічного стану ЛА методу контролю частот власних коливань (ЧВК). Метод контролю ЧВК може суттєво доповнити спектр методів, що широко застосовуються у цей час, такі як контроль за допомогою випромінювань, що проникають (рентгено й гаммаграфії), тому, що метод контролю ЧВК не вимагає узгодження з виконанням іншого виду регламентних

робіт на літаку і може застосовуватися безпосередньо на аеродромі - на стоянці літака чи в укритті.

Застосування методів вібраційної (і вібро-акустичної) діагностики до ОД забезпечує вирішення наступних груп завдань:

- на етапі експлуатації забезпечується оцінка технічного стану ОД, а також виявлення пошкоджень на початку їх розвитку або залишкової міцності при наявності пошкоджень силових елементів (включаючи бойові пошкодження);

- на всіх етапах експлуатації проводиться визначення стану ОД (оцінка сукупності параметрів, що характеризують ТС ОД на певному безлічі режимів і умов експлуатації) по режимах коливань для виявлення тріщин і іншого типу пошкоджень в силових елементах ОД.

В останньому випадку забезпечується оцінка і прогнозування динамічного навантаження конструкції, визначення небезпечних дій на елементи конструкції і їх небезпечних коливань, оцінка факторів, що впливають на коливання, визначення та прогнозування стійкості елементів конструкції крила до порушуються коливань, розпізнавання вібраційних процесів та ідентифікація крила як динамічної системи.

Ефективність даних методів діагностики підтверджується їх широким застосуванням для визначення широкого кола несправностей. В умовах експлуатації контроль вібрації (частот власних коливань) забезпечує більш високу ефективність визначення несправностей (наявності пошкоджень в силовому наборі конструкції) - приблизно в 7 разів, у порівнянні з методами, що базуються на контролі фізико-механічних характеристик параметрів цієї ж конструкції.

АНАЛІЗ ТА ПІДБІР РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ НАПОЇВ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Марйоха І. М.

здобувач ОС Магістр ННІХТ
Національний університет харчових технологій

Федорова Н. В.

здобувач ОС Магістр ННІХТ
Національний університет харчових технологій

Романова З. М.

к.т.н., доцент кафедри
технології продуктів бродіння і виноробства
Національний університет харчових технологій
НУХТ, Київ

На даний час, у зв'язку з погіршенням екологічної ситуації в Україні, відмічено істотне зростання загальної захворюваності населення, збільшення хвороб шлунково-кишкового тракту, дихальної та серцево-судинної систем та ін. Тому дуже гостро стоїть і потребує радикальних рішень проблема профілактики спричинених дією комбінацій стрес-агентів негативних змін у стані здоров'я різних контингентів жителів України. Захист внутрішнього середовища організму від накопичення шкідливих речовин, в тому числі і радіоактивних, полягає в обмеженні надходження їх до організму та прискорення їх виділення. Наукові дослідження та практика свідчать, що за допомогою правильної організації харчування людей можна досягти певного лікувально-профілактичного ефекту. Природно найперспективнішими у використанні є функціональні харчові продукти та добавки, які будуть позитивно впливати на всі механізми в організмі людини.

Зростає попит на напої, що містять баластні речовини, якими можна втамувати голод з користю для організму. Серед них найбільш розповсюджені *напої до сніданку (напої-сніданки або смуссі)* з додаванням йогуртової, фруктової частин, харчових волокон і вітамінів.

Розроблені принципово нові напрямки продуктів — drinks breakfast. Інноваційні напої отримали назву смуссі. Вітчизняні виробники в основному випускають енергетичні напої. Це обумовлено тим, що споживачу зрозуміла основна функція цих напоїв (для створення тонусу) і їх дія на організм. На українському ринку цю нішу представляють: ТМ «Ювента» (корпорація «ОЛІМП»), ТМ «Еколайн» (Західпиво), ТМ «Burn» (Кока Кола Бевереджиз).

Шовковиця, калина, горобина чорноплідна, бузина чорна - дикорослі рослини з великим вмістом біологічно-активних речовин. Плоди містять фенольні речовини як низькомолекулярні (антоціани, катехіни, флавоноли, флавоноли, флавонолові глікозиди тощо) так і високомолекулярні (поліфеноли). Клас фенольних сполук різноманітний, це речовини, в молекулі яких є одне або два ароматичних кільця з однією, двома або трьома гідроксильними групами. Фенольні сполуки накопичуються у вигляді складних ефірів та глікозидів. У таких ягодах як горобина чорноплідна, бузина чорна і калина переважають антоціаніди. Горобина чорноплідна за вмістом флавоноїдів немає собі рівних серед дикорослих та окультурених рослин. Флавоноли зосереджені в клітинних вакуолях епідермальних тканин. Флавоноли від флавонолів відрізняються наявністю гідроксильної групи в положенні 3, а від антоціанів – кетонною групою.

У табл. 1 представлений склад фенольних сполук у дикорослих ягодах. Показано, що ягоди горобини чорноплідної, бузини чорної, калини багаті на біофлавоноїди – антоціани, лейкоантоціани, катехіни, поліфеноли, тому є цінною сировиною для отримання продукції з високим вмістом біологічно активних речовин.

В даний час встановлено, що найбільшу фармакологічну активність мають низькомолекулярні речовини: катехіни, флавоноли, антоціани тощо.

Таблиця 1.

Вміст фенольних сполук у дикорослих ягодах (мг на 100 г сирової речовини)

Найменування фенольних сполук	Горобина чорноплідна	Бузина чорна	Калина
Антоціани	500...4500	2400	146...165
Лейкоантоціани	490...1870	130	185
Катехіни:			
– загальні	300...600	90	105...146
– вільні	150...280	90	50...90
Флавоноли	200...300	100	1540
Поліфеноли	3600	2960	1350

Спектр дії яких дуже широкий – капіляроукріплюючий, імуномодулюючий, антиоксидантний, регуляторний, протизапальний, адаптогенний та ін.

Актуальним стало включення в рецептуру спортивних напоїв таких біологічно активних добавок, як антиоксиданти й адаптогени: рослинні продукти з високим вмістом α -токоферолу.

Напоєм для спортсменів властивий сильний тонізуючий ефект. Вони компенсують дефіцит води й солі, втрату поживних речовин, сприяють відновленню сил після фізичних навантажень, стимулюють роботу мозку і загальний фізичний стан.

Карнітин приймає участь у процесах окислення вищих жирних кислот і міститься переважно в м'язах. У разі нестачі карнітину погіршується окислення жирних кислот. Під час інтенсивних навантажень карнітин забезпечує м'язові тканини енергією.

Наявність карнітину в напоях для спортсменів призводить до поліпшення функції серця, зменшення кількості підшкірного жиру, більш швидкого відновлення сил за рахунок загального поліпшення обмінних процесів у клітинах. Володіючи знаннями про вплив різноманітних складових харчових продуктів на розвиток та підтримання здоров'я людини, можливо створити напої та продукти харчування з підвищеною біологічною цінністю.

Збагачені біологічно активними речовинами продукти характеризуються привабливими органолептичними, добрими біологічними властивостями, а також є низькокалорійними.

Антоціани – це пігменти клітинного соку, вакуоль і клітинних стінок. Вони містяться в рослинах виключно в формі глікозидів, в яких залишки цукрів – глюкози, галактози або рамнози – зв’язані з забарвленим агліконом антоціанідіном, справжнім барвником. Колір антоціанів визначається хімічною структурою, оксигрупами, які входять до його складу, та чисельністю гідроксильних груп і їх положенням в молекулі. Наявність різних видів антоціанів зумовлює забарвлення плодів. Серед антоціанів горобини чорноплідної переважають ціанід та його глікозидні форми: ціанідін-3-глюкозид, ціанідін-3,5-диглюкозид, ціанідін-3-галактозид. В дозрілих ягодах бузини чорної антоціани представлені трьома похідними ціанідіна з рамнозою і глюкозою. Антоціани калини є також похідними ціанідіна

Традиційні методи обробки плодів бузини чорної, горобини чорноплідної та калини приводять до суттєвих втрат барвних речовин. В зв’язку з цим є необхідність пошуку новітніх методів обробки рослинної сировини з метою максимального збереження барвних речовин із бузини чорної, горобини чорноплідної та калини при отриманні із них різних продуктів, в тому числі функціональних напівфабрикатів добавок у формі паст.

Слід зазначити, що крім антоціанів у плодах бузини чорної, горобини чорноплідної та калини барвні речовини представлені також жовтими пігментами. Це флаволи і флавоноли, які зустрічаються у вигляді глікозидів і являють собою низькомолекулярні фенольні сполуки та відносять до біофлавоноїдів: кверцетину, мірицетину, кемпферолу. Флавоноїдні барвники (антоціани, флаволи, флавоноли) проявляють бактеріостатичну дію. Кверцетин та рутин, які використовуються як харчові жовті барвники, мають антиоксидантні властивості.

Відомо, що антоціанові пігментні комплекси бузини чорної та горобини чорноплідної є доволі стійкими до впливу різних факторів в порівнянні з

комплексами суниці, буряку столового і ін. І соки та пюре із бузини чорної та горобини чорноплідної використовуються для стабілізації бурякових кріоконцентратних соків, а також для забарвлення соків, компотів з нестабільними пігментними комплексами.

До низькомолекулярних органічних сполук відносять і вітаміни. Це сполуки різної хімічної природи, біорегулятори процесів у організмі людини. Плоди горобини чорноплідної, бузини чорної і калини є цінними вітаміноносіями (табл. 1.2). Особливо багато в них міститься аскорбінової кислоти (від 10 до 170 мг на 100 г).

Таблиця 1.2

Вміст вітамінів у дикорослих ягодах (мг на 100 г сирової речовини)

Найменування вітамінів	Горобина чорноплідна	Бузина чорна	Калина
Аскорбінова кислота	50...170	10...49	10...74
β -каротин	1,5...6,0	0,5...1,0	1,5...2,8
Тіамін	0,01...0,03	0,07...0,08	0,01...0,03
Рибофлавін	0,17...0,02	0,01...0,20	0,01...0,02
Ніацин	0,4...0,7	0,3...0,4	0,3...0,7
Токоферол	1,5...2,2	0,6...0,9	0,3...0,5

З табл. 1.1 та 1.2 видно, що горобина чорноплідна, бузина і калина є одними з дикорослих ягід, які мають високий вміст біологічно активних речовин і можуть бути доброю основою для виготовлення добавок з високим вмістом БАР.

Ягоди бузини чорної, горобини чорноплідної і калини містять також такі біологічно активні речовини як пектини 0,3...1,5 г на 100 г сирової речовини, який володіє сорбційними властивостями, сприяє виведенню радіонуклідів із організму людини, має желейні властивості. Пектини це високомолекулярні полісахариди і являють собою полігалактуроніди, які є складовими клітинних стінок разом з целюлозою та міжклітинних утворень. Пектини рекомендовані клініцистами та дієтологами для включення в раціон харчування людям, які знаходяться в середовищі, що забруднене радіонуклідами і мають контакт з

важкими металами. Для організму людини особливо шкідливі довгоживучі ізотопи цезію (Cs^{137}), стронцію (Sr^{90}), ітрію (γ^{91}) та ін.

Комплексоутворюючі властивості пектинових речовин залежать від вмісту вільних гідроксильних груп, тобто ступеню етерифікації карбоксильних груп металом. Ступінь етерифікації визначає лінійну щільність заряду макромолекули пектину, і відповідно, силу і спосіб зв'язування катіонів (наприклад, Mn, Cu, Zn, Co, Pb, Ni, Ca, Mg і т.д.). Відомо також, що комплексоутворююча здатність не залежить від молекулярної маси пектину і збільшується з підвищенням рН-середовища. Оптимальна профілактична доза пектину складає не більше 2...4 г за добу, а для осіб, які контактують з важкими металами – не менше 15...16 г. При цьому буряковий пектин відноситься до числа пектинів з найбільшою комплексоутворюючою здатністю. Відомо також, що пектини із ягід (таких як червона і чорна смородина, малина і т.д.) теж мають високу комплексоутворюючу властивість.

Переважним структурним елементом пектинових речовин є залишки галактуронової кислоти. Їх нерозгалужені полімерні блоки служать фундаментом макромолекули пектину. Наявність у полімері такої поліуронідної основи є критерієм віднесення його до категорії пектинових речовин. Результати електронної мікроскопії свідчать, що пектин є мікрокристалічним, проте структуру пектинових речовин до сьогодні не вважають повністю встановленою. Аналіз джерел інформації показує, що погляди на склад і структуру цих біополімерів неодноразово змінювалися. Проте положення, що структурною одиницею пектинових речовин є Дгалактуронова кислота у вільній або етерифікованій формі, залишилось незмінним.

Пектинові речовини зустрічаються в формі полігалактуронової кислоти, пектатів (солей галактуронової кислоти, Na-пектати, Ca-пектати, водорозчинні і нерозчинні у воді солі), в формі пектину (в якому частково або повністю метоксильована галактуронова кислота), пектинатів (солей не повністю етерифікованого пектину), протопектину (природній водонерозчинний, зв'язаний з багатьма металами і іншими сполуками поперечно-зшитий пектин).

Встановлений перелік визначає властивості пектинових речовин, що використовуються у виробництві харчових продуктів та при їх безпосередньому споживанні це комплексотворення, драглетворення, емульгування та піноутворення.

В даний час у технології виготовлення продуктів харчування використовується різноманітна пектинмістка рослинна сировина, в тому числі ягоди і плоди, які майже не зв'язують в комплекси іони важких металів і радіонукліди. Це відбувається тому, пектинові речовини, які відповідають за даний ефект, знаходяться в сировині і, відповідно, в продуктах харчування в неактивній формі.

Більшість карбоксильних груп полісахаридного ланцюга вже зв'язано або з іонами металів (частіше всього з Mg і Ca), або залишками метилового і етилового спиртів. Крім того доступ до цих груп затруднений стерично іншими полімерами, наприклад, арабінами і галактанами, і мономерними молекулами вуглеводів рослинної клітини. Тому значний інтерес становить розробка технології активування пектину, який міститься безпосередньо в рослинній сировині і продуктах її переробки та отримання харчових продуктів в формі паст і порошків з підвищеною сорбційною здатністю по відношенню до важких металів і радіоактивних речовин.

Хімічна структура пектинів рослинної сировини інтенсивно вивчається більше 50 років. Це питання має велике значення внаслідок того, що пектинові речовини є зв'язуючими і цементуючими агентами в клітинах рослинних тканин всіх вищих рослин, в тому числі плодів і овочів. Також вони відіграють важливу роль при їх дозріванні, зберіганні і промисловій переробці.

Більшість властивостей пектину залежить від балансу функціональних груп: ефірних, неіонізованих і іонізованих карбоксильних. Реакційна здатність пектинових речовин визначається наявністю в них карбоксильних і гідроксильних угруповань. Присутність вільних карбоксильних груп галактуронової кислоти обумовлює здатність пектину утворювати солі (пектинати), які не всмоктуються і вилучаються з організму. Одним із основних

ефектів терапевтичного впливу є здатність утворювати стійкі сполуки з двох і трьох валентними важкими і рідкоземельними металами. Полімерний ланцюг полігалактуронової кислоти, наявність вільних карбоксильних груп та спиртових гідроксидів призводить до утворення міцних нерозчинних хелатних комплексів із полівалентними металами та виведення їх з організму. Пектинова кислота зв'язує катіони марганцю, кобальту, свинцю, нікелю, кадмію, цинку, стронцію, цезію. Встановлено, що пектин адсорбує оцтовокислий свинець сильніше за активоване вугілля.

Крім того, пектини в кишечнику зсувають рН середовище в більш кислу сторону і таким чином виявляють бактерицидну дію відносно патогенних бактерій. У шлунку пектини обволікають стінки, що запобігає їх механічному ушкодженню і несприятливій дії деяких хімічних сполук, знижують ризик виникнення запалювальних процесів слизової оболонки та виразки шлунку. Встановлено, що пектин є ефективним при профілактиці атеросклерозу. Тому на думку багатьох дослідників доцільно використовувати дикорослу сировину, в тому числі місцеву рослинну сировину з високим вмістом біологічно активних речовин, для виробництва функціональних харчових продуктів. Тому, горобина чорноплідна, бузина чорна, калина розглядається як перспективна сировина для виробництва желейних страв.

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ НА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЦЕССА КРИСТАЛЛИЗАЦИИ СКОРОСТИ ОХЛАЖДЕНИЯ ИЗ РАСПЛАВА ПОЛИМЕРНЫХ МИКРОКОМПОЗИТОВ

Фиалко Наталья Михайловна

член-корр. НАН Украины
доктор. техн. наук, профессор, зав. отдела
Институт технической теплофизики НАН Украины
г. Киев, Украина

Динжос Роман Владимирович

докт. техн. наук, профессор
Николаевский национальный университет
им. В.А. Сухомлинского
г. Николаев, Украина
Институт технической теплофизики НАН Украины

Прокопов Виктор Григорьевич

докт. техн. наук, профессор, вед. научн. сотр.

Шеренковский Юлий Владиславович

к.т.н., ст.научн.сотр., вед. научн. сотр
Институт технической теплофизики НАН Украины
г. Киев, Украина

Введение. В последний период все более актуальным становится применение полимерных микро- и нанокомполитов в различных областях в связи с наличием комплекса их уникальных характеристик, среди которых повышенная коррозионная стойкость, низкий удельный вес, широкий диапазон теплофизических свойств и пр. [1-7].

Для разработки указанных композитов оказывается необходимым проведение обширных исследований, направленных на изучение особенностей формирования их структуры в процессе кристаллизации. При этом обеспечение заданного комплекса свойств получаемых композитов требует проведения углубленного анализа по выбору полимерной матрицы и наполнителя, установления закономерностей воздействия на процесс кристаллообразования различных определяющих факторов.

Цель работы. Целью работы состоит в анализе влияния на основные параметры процесса кристаллизации скорости охлаждения из расплава композитов, полученных на основе различных матриц – полиэтилена, полипропилена и поликарбоната, при использовании в качестве наполнителя микрочастиц меди.

Материалы и методы

Исследования проводились с использованием экспериментально-теоретической методики, которая включала два этапа. На первом этапе экспериментально определялись экзотермы кристаллизации композита при его охлаждении из расплава с заданной постоянной скоростью. Вторым этапом методики заключался в теоретическом определении характеристик структурообразования композитов на основе полученных экспериментальных данных. Для создания полимерных микрокомпозитов использовались два метода, один из которых базировался на смешении компонентов в сухом виде (метод I), а второй – в расплаве полимера (метод II).

Результаты и обсуждение

Экспериментальные исследования характеристик процесса кристаллизации полимерных микрокомпозитов при их охлаждении из расплава проводились при и при варьировании скорости охлаждения V_t от 0,5 К/мин до 20,0 К/мин. В табл. 1 и на рис. 1 приведены соответствующие результаты исследований характеристик процесса кристаллизации. При этом в табл. 1 представлены данные о таких основных характеристиках процесса кристаллизации, как температура начала T_N , конца T_K кристаллизации, температурный интервал кристаллизации ΔT , а также максимальное значение удельного теплового потока Q_n^{\max} и соответствующая температура T_M . На рис. 2 для исследуемых композитов представлены максимальные значения удельного теплового потока Q_n^{\max} .

Согласно результатам, приведенным в табл. 1 и рис. 1, для всех исследуемых композитов с различными полимерными матрицами при использовании обоих методов их синтеза рост скорости охлаждения V_t

приводит к снижению температур начала T_N и конца T_K процесса кристаллизации, а также температуры T_M , которая соответствует максимальному значению удельного теплового потока Q_n^{\max} . При этом величина Q_n^{\max} существенно уменьшается.

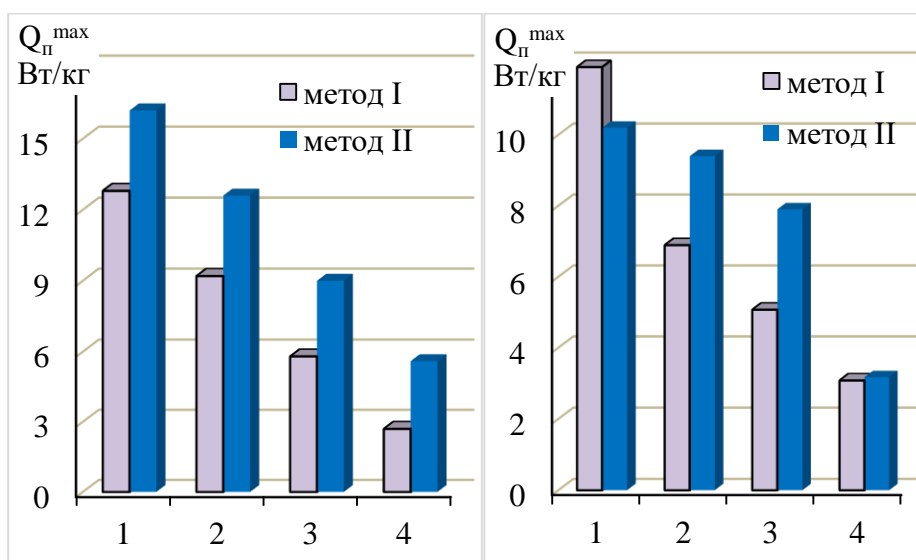
Таблица 1

Характеристики процесса кристаллизации полимерных микрокомпозитов на основе полиэтилена, полипропилена и поликарбоната, наполненных частицами меди, при различных методах их получения для $\omega = 4,0\%$

V_t , К/м ин	T_N , К	T_M , К	T_k , К	ΔT , К	Q_n^{\max} , Вт/кг	V_t , К/м ин	T_N , К	T_M , К	T_k , К	ΔT , К	Q_n^{\max} , Вт/кг
Метод I						Метод II					
Матрица-полиэтилен											
0,5	379, 2	373,7	368, 8	10,4	12,8	0,5	379, 0	373, 3	367, 7	11,3	16,2
2,0	378, 2	372,2	367, 2	11,0	9,2	2,0	378, 0	372, 4	366, 7	11,3	12,6
5,0	375, 1	368,2	361, 7	13,3	5,8	5,0	374, 7	369, 0	363, 3	11,4	9,0
20, 0	364, 8	357,2	350, 2	14,6	2,7	20,0	364, 7	358, 9	353, 2	11,5	5,6
Матрица-полипропилен											
0,5	408, 4	404,9	401, 4	7,0	11,91	0,5	408, 5	405, 1	401, 7	6,8	10,2
2,0	402, 6	398,3	394	8,6	6,89	2,0	402, 1	397, 9	393, 7	8,4	9,4
5,0	399, 1	394,1; 389,3	390, 2	8,9	5,07; 2,54	5,0	400, 2	395, 4	390, 7	9,5	7,9

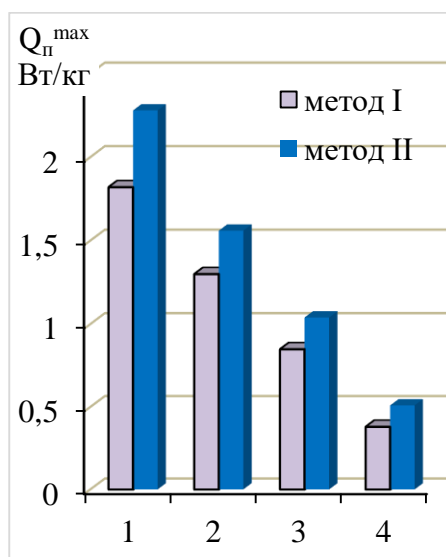
20, 0	392, 1	387,0; 386,2	381, 9	10,2	3,08; 2,00	20,0	392, 6	386, 2; 379, 1	381, 7	10,9	3,17 2,43
Матрица–поликарбонат											
0,5	468, 6	464,5; 465,4	460, 4	8,2	1,82; 1,75	0,5	468, 9	464, 5; 463, 6	463, 0	5,9	2,28; 2,27
2,0	466, 2	461,7; 463,0	457, 3	8,9	1,30; 1,28	2,0	466, 3	457, 3; 459, 4	459, 6	6,7	1,56; 1,34
5,0	462, 5	455,1; 458,6	451, 8	10,7	0,85; 0,77	5,0	462, 4	453, 9; 456, 6	455, 5	6,9	1,04; 0,86
20, 0	457, 9	447,5; 452,4	440, 4	17,5	0,38; 0,37	20,0	457, 8	443, 8; 448, 1	443, 9	13,9	0,51; 0,27

Как следует из табл. 1, величина скорости V_t может существенно влиять на характер зависимости $Q_n = f(T)$. Так, для композитов на основе полипропилена с увеличением V_t происходит трансформация унимодального пика в зависимости $Q_n = f(T)$ в бимодальный. Однако значение V_t , при которых наблюдается данная трансформация, существенно отличаются для разных методов получения исследуемых полимерных композитов. В частности, в случае применения метода I бимодальный пик появляется при $V_t = 5,0$ К/мин, а метода II - только при $V_t = 20,0$ К/мин.

а

б

в

Рис. 1 Максимальные значения удельного теплового потока Q_n^{\max} для полимерных композитов, наполненных микрочастицами меди, при содержании наполнителя $\omega=4,0\%$ для фиксированных скоростей охлаждения композита из расплава V_t при применении двух методов их получения и различных полимерных матриц: *а* – матрица – полиэтилен; *б* – матрица – полипропилен; *в* – матрица – поликарбонат: 1 – $V_t=0,5$ К/мин; 2 – $V_t=2,0$ К/мин; 3 – $V_t=5,0$ К/мин; 4 – $V_t=20,0$ К/мин.

Выводы. Выполнены исследования закономерностей структурообразования при кристаллизации полимерных микрокомпозитов на основе полиэтилена, полипропилена и поликарбоната, наполненных микрочастицами меди. Выявлены эффекты влияния скорости охлаждения V_t из расплава исследуемых композитов на основные характеристики процесса кристаллизации - температуру начала T_N , конца T_K кристаллизации, температурный интервал кристаллизации ΔT , максимальное значение удельного теплового потока Q_n^{\max} и пр. Показано, что при определенных условиях с увеличением скорости V_t может меняться характер зависимости теплового потока от температуры. При этом может осуществляться трансформация унимодального пика в этой зависимости в бимодальный.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фиалко Н.М., Динжос Р.В., Навродская Р.А. Влияние типа полимерной матрицы на теплофизические свойства и структурообразование полимерных нанокомпозитов. Технологические системы. 2016. №3. С. 49-59.
2. Долинский А.А., Фиалко Н.М., Динжос Р.В., Навродская Р.А. Теплофизические характеристики высокотеплопроводных полимерных микро- и нанокомпозитов. Промышленная теплотехника. 2015. №5. С. 5-15.
3. Фиалко Н.М., Динжос Р.В., Шеренковский Ю.В., Меранова Н.О., Навродская Р.А. Теплопроводность полимерных микро- и нанокомпозитов на основе полиэтилена при различных методах их получения. Промышленная теплотехника. 2017. №4. С. 21-25.
4. Долинский А.А., Фиалко Н.М., Динжос Р.В., Навродская Р.А. Температурные зависимости коэффициентов теплопроводности полимерных микро- и нанокомпозитов для теплообменных аппаратов. Промышленная теплотехника. 2016. №1. С. 5-14.
5. Долинский А.А., Фиалко Н.М., Динжос Р.В., Навродская Р.А. Структурообразование полимерных микро- и нанокомпозитов на основе

поликарбоната в процессах их кристаллизации. Промышленная теплотехника. 2015. №3. С. 5-15.

6. Фіалко Н.М., Навродская Р.О., Дінжос Р.В., Меранова Н.О., Шевчук С. І. Ефективність використання полімерних мікро- і нанокомпозитів для теплообмінних апаратів газо-газового типу. Промышленная теплотехника. 2017. №5. С. 12-18.

7. Долинский А.А., Фиалко Н.М., Динжос Р.В., Навродская Р.А. Теплофизические свойства низкотеплопроводных полимерных нанокомпозитов для элементов энергетического оборудования. Промышленная теплотехника. 2015. №6. С. 5-14.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

СУЧАСНІ ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ОБЛАСТІ ЕМІЛІЯ-РОМАНІЯ В ІТАЛІЇ

Запотоцька Вікторія Анатоліївна

к. геогр. наук

Симоненко Катерина Євгеніївна

Студентка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Демографічні чинники є важливо передумовою як політичного, економічного, так і інтелектуального розвитку суспільства. Саме демографічна ситуація в країні є визначальною для стійкого забезпечення безпечного та стабільного розвитку держави, водночас проблеми демографічного розвитку розглядають як необхідні та першочергові інтереси суспільства, а також як результат та фактор його функціонування. Від багатьох показників демографічного розвитку та характеристики працездатного населення залежить багато факторів, зокрема і розвиток трудового потенціалу, і в результаті також, величина сукупного доходу. Саме демографічна ситуація здатна якнайповніше відзеркалити соціально-економічний розвиток будь-якої країни, регіону та міста.

В цьому відношенні важливим є розуміння причин та наслідків сучасних демографічних процесів в близьких за потенціалом, та відповідно спеціалізацією, регіонах: Харківській області та області Емілія-Романія (Італія).

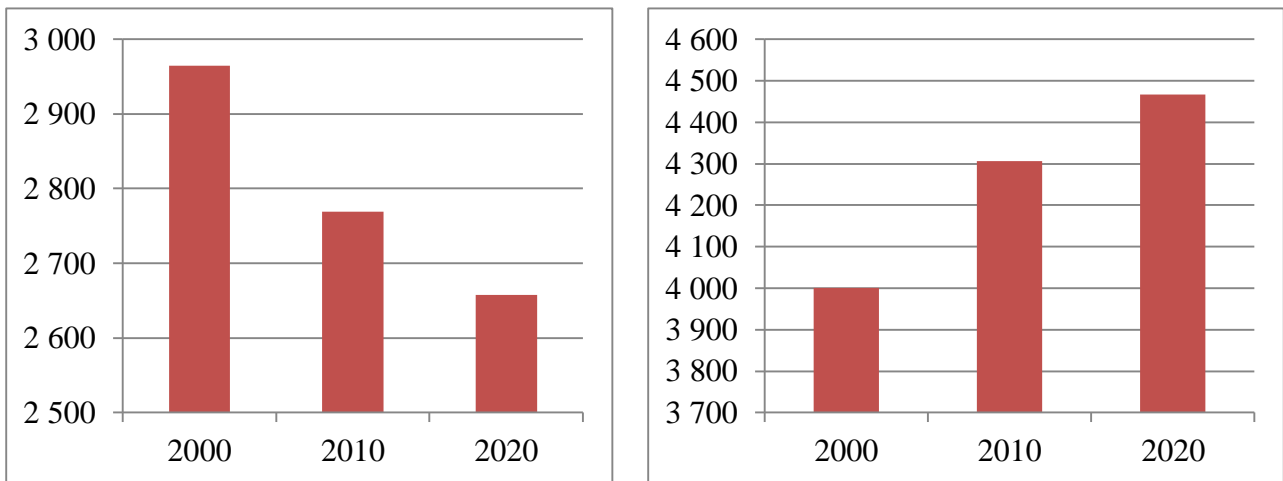

Рис. 1. Динаміка чисельності населення на території досліджуваних областей [складено автором за 1, 4]

За останні роки населення Харківської області поступово зменшується за рахунок низьких показників народжуваності та високій смертності. Населення області Емілія-Романія стабільно зростає завдяки збільшенню міграційного приросту на даній території. Народжуваність тут поступово зменшується, а показники смертності не є високими. (рис.1.). [1, 4].

Порівнюючи природний рух населення на території обраних областей, можна сказати, що в кожному регіоні спостерігається суттєве скорочення населення за рахунок високих показників смертності, та відносно низькій народжуваності. (рис. 2.). [1, 4].

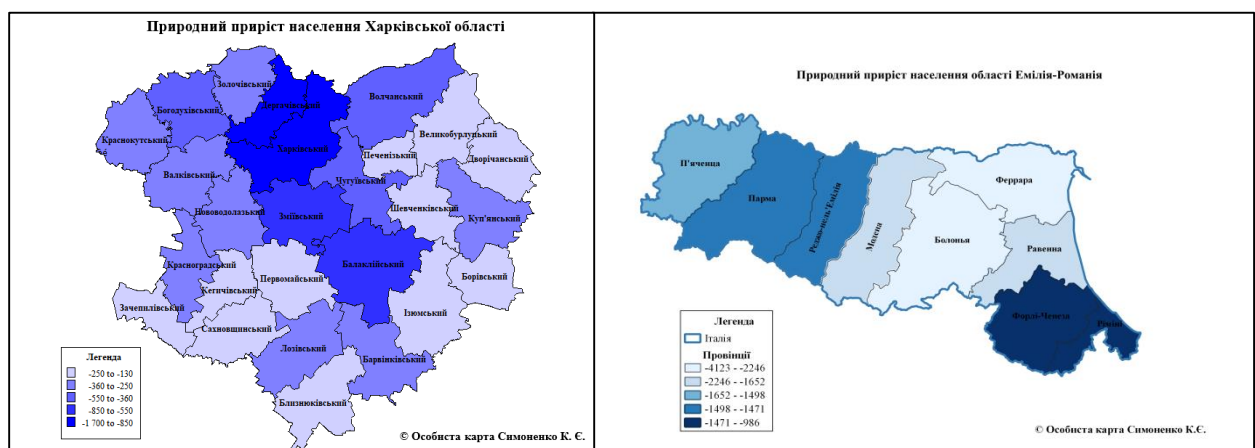

Рис. 2. Природний приріст на території досліджуваних областей [складено автором за 1, 4]

Розміщене населення в Харківській області нерівномірно – більша концентрація в центральних районах та поблизу обласного центру, в

периферійних районах області проживає значно менша кількість населення, густота населення становить 87,1 особа/км², в області Емілія-Романія спостерігається та ж тенденція, – більше проживає вздовж розвиненої промислової смуги та на узбережжі, а ось у периферійних районах Апеннінських гір густота населення менша, густота населення області складає приблизно 200 осіб/км². [1, 4].

Ринок праці в обох досліджених областях характеризується стабільно високими показниками зайнятості населення та показує позитивний розвиток економіки як Харківської області, так і області Емілія-Романія в Італії. Головною сферою зайнятості населення в Емілії-Романії є переважно туристична, в Харківській – агро-промислова. [1, 8].

Таблиця 1

Основні показники ринку праці на території досліджуваних областей

[складено автором за 1, 5]

Показник	Харківська область	область Емілія-Романія
Зайняте населення у віці 15-70 років, тис. осіб	1263,9	2 005
Безробітне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	67,2	125
Рівень безробіття серед робочої сили у віці 15-70 років, %	5,8	5,9
Валова погодинна заробітна плата, євро	1,71	11,66

Харківська область є типовим промисловим регіоном України. На другому місці знаходиться сфера послуг як важливий індикатор розвитку будь-якої території, на третьому сільське господарство. [8].

ВРП станом на 2019 рік становив 187,5 млрд. гривень. Область ділиться на три промислові райони: Центральний (відрізняється високим рівнем спеціалізації і концентрації промисловості, тут склався комплекс енергетичного, електротехнічного, транспортного і сільськогосподарського машинобудування), Східно-Харківський (основні галузі промисловості тут – транспортне і сільськогосподарське машинобудування, розвинені в цьому

регіоні також харчова і легка промисловість, виробництво будматеріалів і устаткування для цукрової промисловості) та Південно-Харківський (крупні газові родовища, машинобудування, хімічна промисловість). [1, 8].

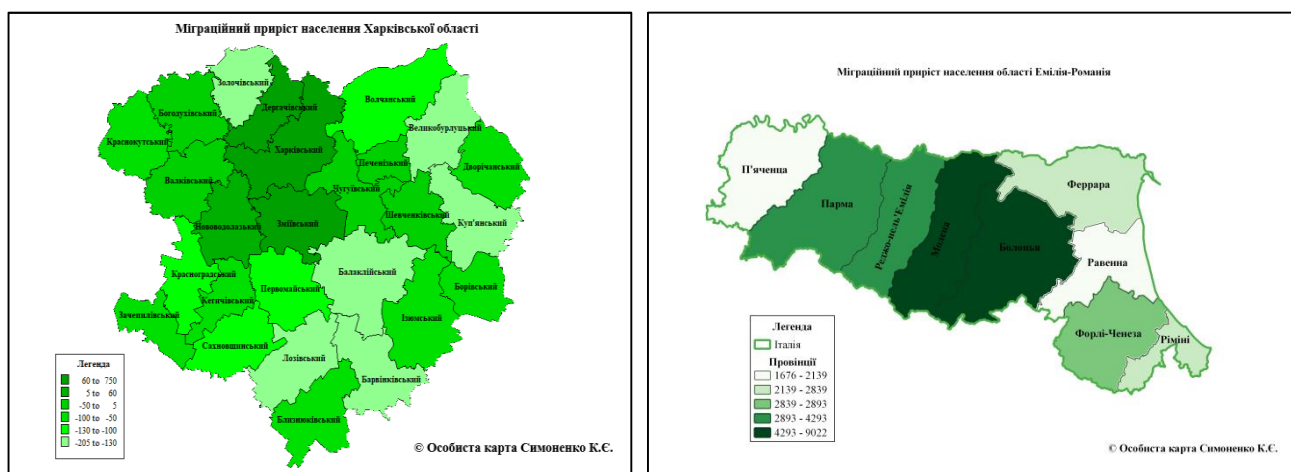
Основу виробничого потенціалу складають підприємства високотехнологічних галузей: машинобудування – ПАТ «Турбоатом», ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД», ДП «Завод«Електроважмаш»; хімічної, нафтохімічної та фармацевтичної галузі – ПАТ Хімфармзавод «Червона Зірка», АТ «Лекхім-Харків», ТОВ Фармацевтична компанія «Здоров'я», легкої промисловості – ПАТ «Швейна фабрика ім. Тінякова», ПАТ «Харківський канатний завод» тощо. [7]. У 2019 році середньомісячна заробітна плата працівників становила 9 081 грн. За розміром заробітної плати Харківська область відноситься до найбільш економічно розвинених, так як є велика пропозиція праці, а, отже, і попит. [1].

По виробництву валового регіонального продукту Харківська область посідає одне з провідних місць серед регіонів України. Харківщина є єдиним з індустріальних регіонів, що за роки незалежності України істотно змінив структуру ВРП у бік нарощування питомої ваги сфери послуг та, відповідно, змінив тип економіки. Такі зміни повністю відповідають трансформаціям, які відбулися в структурі економіки регіонів країн Європи протягом останніх 30 років. [6]. Для області Емілія-Романія також є характерним потужний промисловий розвиток. На території області першість розділяють промисловість та сфера послуг, які є ключовими галузями економіки, сільське господарство також є розвиненим, але меншою мірою. [2].

ВРП станом на 2019 рік становить близько 154 млрд. євро. Так, на території області можна виділити найбільш розвинені промислові райони: район текстильного виробництва Карпі (Модена) та Фузіньяно (Равена), Форлі-Ченеза; райони машинобудівної промисловості Сассуоло (Модена), Кастелларано (Реджо-нель'Емілія); райони деревообробної промисловості Карпі (Модена) та Ріміні, район хімічної та фармацевтичної промисловості у Мірандолі. [3]. Найбільш потужними промисловими підприємствами області є:

підприємства машинобудування – «OMAC», «TGT», «RIGHINOX»; хімічної та фармацевтичної галузі – «GECAM», «FOODANDPHARMASYSTEMS, ALFASIGMA»; легкої промисловості – «SOFTERCOLOR», «SIAT» тощо. [7].

Середньомісячна заробітна плата працівників області становить 2 525 євро, ця сума в середньому є характерною для північних областей Італії. Основними характеристиками економічної системи області Емілія-Романія є вагомий внесок валового регіонального продукту в національний, та орієнтація регіону на зовнішні ринки з позитивним балансом регіональної торгівлі. Її вплив на ВРП має тенденцію до зростання, що перевершує рівень регіону Центр-Північ і значно перевершує національний. [2, 3]. Якщо аналізувати сучасні економічні тенденції та зрушення в кожній з областей, можна з впевненістю сказати, що вони стимулюють розвиток цих територій в демографічному аспекті. Як Харківська область, так і область Емілія-Романія є потужними центрами соціально-економічного тяжіння населення, адже тут створено всі передумови для цього. Звичайно, є певні відмінності, зумовлені специфічними особливостями кожної з країн. Зокрема, це чітко висвітлюється завдяки механічному приросту населення як в Харківській області, так і в області Емілія-Романія.

**Рис. 3. Міграційний приріст на території досліджуваних областей
[складено автором за 1, 5]**

Так, міграційні процеси на території досліджуваних областей дещо різняться: на території Харківської області лише декілька центральних районів

має позитивне значення цього показника, інші ж райони потерпають від міграційного скорочення населення, область Емілія-Романія є більш атрактивною для населення, тому тут спостерігається міграційний приріст, найбільше у провінціях Модена та Болонья.(рис. 3). [1, 5].

Висновок. Область Емілія-Романія, за проаналізованими соціально-економічними показниками, є безумовним лідером. На це впливає велика кількість факторів, починаючи від площі та географічного положення території, завершуючи соціально-економічним розвитком країн в цілому та обраних областей. Емілія-Романія має більше передумов для розвитку соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демографічна та економічна статистика (1998). Статистична інформація Головного управління статистики у Харківській області. Отримано з <http://kh.ukrstat.gov.ua>.
2. Населення та економіка. (2002). Регіон Емілія-Романія. Отримано з <https://www.regione.emilia-romagna.it>.
3. Леандро В. (2007). Глобалізація. Місцевий розвиток та громадянське суспільство. Отримано з <https://www.eumed.net>.
4. Населення станом на 1 січня. (1999). Геодемографічна статистика: демографія в цифрах. Отримано з <http://demo.istat.it>.
5. Населення. (2000). І.Стат: Національний інститут статистики Отримано з <http://dati.istat.it>.
6. Промисловість Італії. Емілія-Романія. (2007). Євросторінки. Отримано з <https://www.europages.es>.
7. Промисловий потенціал Харківщини. (2005). Підприємства та споживчий ринок Харківської області. Отримано з <https://ppr.kharkov.ua>.
8. Сегіда К. Ю., Редін В. І., & Чабань М. Т. (2018). Географія Харківської області: навчально-методичний комплекс. Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна.

911.3

ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Нич Тетяна Василівна

к.г.н., доцент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Нич Михайло Михайлович

аспірант

Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Яворська Карина Віталіївна

магістр 2 к.

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Постановка проблеми. Землекористування є важливою складовою природокористування в різних регіонах України. Воно виступає процесом використання території для різних видів господарської діяльності і формує економічні, екологічні, містобудівні, сільськогосподарські та інші види земельних відносин. Особливо актуальна ця проблема в Київській області, де спостерігається значне техногенне та демографічне навантаження на територію.

Мета дослідження. Метою роботи є виявлення особливостей землекористування в Київській області та обґрунтування основних напрямків раціонального використання земель.

Результати дослідження. Загальна площа земель Київської області становить 2816,2 тис. га, з урахуванням 2,1 тис. га земель міста Славутича, яке територіально розташоване в Чернігівській області (4,86% і 8-е місце в Україні) . Земля має багатофункціональне призначення. Як природний об'єкт, вона є основою сільськогосподарського виробництва. Площа

сільськогосподарських угідь становить 1658,9 тис. га, або 58,9 % від загальної площі області. Розорюється 1353,7 тис. га земель, що дорівнює 48,1 % загальної площі області та 81,4 % сільськогосподарських угідь. Решту сільськогосподарських угідь займають (%): 0,4 – перелоги, 1,6 – багаторічні насадження, 4,1 – сіножаті, 4,7 – пасовища. Близько 0,1% загальної площі території складають порушені землі. В області поширені процеси деградації земель (дефляційні небезпечні землі, землі піддані водній ерозії, землі піддані сумісній дії водної та вітрової ерозії, землі з кислими, засоленими, заболоченими ґрунтами, забруднені землі, що не використовуються) [1]. Сільськогосподарські угіддя зазнають забруднення промисловими та побутовими відходами, пестицидами та іншими хімічними речовинами, ущільнюються важкою ґрунтообробною технікою. В області є землі радіаційно небезпечні та радіоактивно забруднені, землі, які вимагають враховувати особливості режиму їх використання і відповідності із законодавством України.

Для покращення сільськогосподарського землекористування необхідно в соціоекосистемі: науково обґрунтувати співвідношення окремих сільськогосподарських угідь, боліт, водойм; дотримуватися протиерозійних сівозмін; широко впроваджувати органічне землеробство. Забудовані землі займають 137,4 тис. га, що становить 4,9 % від загальної площі області. За роки земельної реформи структура земель в регіоні поступово змінюється. Тенденції щодо зміни структури сільськогосподарських угідь у цілому позитивні, але ще недостатньо пов'язуються з їхнім екологічним станом.

Ліси та інші лісовкриті площі займають 648,7 тис. га, що становить 23,0 % від загальної площі області і є в середньому на рівні розрахунково-оптимального показника, який забезпечує збалансованість між лісовими ресурсами, обсягами лісокористування та екологічними вимогами.

Під внутрішніми водами знаходиться 170,1 тис. га (6,2% від загальної площі області). В зонах впливу водосховищ підтоплені близько 10 тис. га сільськогосподарських угідь.

Землі промисловості становлять 22,9 тис. га (0,8 % від загальної площі області), транспорту і зв'язку – 29,7 тис. га (0,9 % від загальної площі області), силових структур – 26,3 тис. га (0,9 % від загальної площі області).

З усіх земель 56,0 тис. га становлять землі природоохоронного призначення, 0,4 тис. га оздоровчого, 1,4 тис. га рекреаційного і 1,2 тис. га історико-культурного призначення. В області — 77 територій і об'єктів природно-заповідного фонду (загальна площа — 80,3 тис. га), в тому числі Дніпровсько-Тетерівське і заліське заповідно-мисливські господарства, 7 заказників (Дніпровсько-Деснянський, Звонківський, Жорнівський, Іллінський, Усівський тощо), пам'ятник природи (урочище Бабка), дендропарк «Олександрія» (Біла Церква). Це створює передумови для подальшого розвитку туристичної діяльності.

Висновки. У структурі земельного фонду області переважають площі сільськогосподарських угідь – 58,9 % від загальної площі. На противагу антропогенно трансформованим компонентам частка лісистості залишається невисокою – 23 ,0 %. Структура земельних угідь екологічно розбалансована, співвідношення угідь становить 1:0,2:0,5 (рілля: сіножаті і пасовища : ліси) при науково обґрунтованих 1:1,6:3,6 [2].

Землекористування Київської області потребує: вирішення проблем підтоплення територій області; будівництва сучасних полігонів з утилізації побутових відходів та проведення рекультивації і реконструкції існуючих сміттєзвалищ, що вичерпали свій ресурс або експлуатуються з грубими порушеннями норм екологічної безпеки; збереження зелених насаджень; збільшення площ об'єктів природно-заповідного фонду; розробки схем санітарного очищення населених пунктів та правил благоустрою територій населених пунктів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Екологічний паспорт Київської області, К.,2019.- 186 с.
2. Славгородська Ю. В., Сучасний стан та динаміка змін земельних ресурсів Центрального лісостепу України/ Вісник Полтавської державної аграрної академії, Сільське господарство. Екологія, 2018, № 2, С. 120-124.

PEDAGOGICAL SCIENCES

COMPONENTS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF HEI TEACHERS

Lushchyk Yuliia

Phd in Education, Assistant Professor
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine

Introductions. Innovative changes in the field of education in the modern world are not only determined by the development of psychological and pedagogical science but also the focus on European integration, the development of student and teacher mobility, the search for better approaches to teaching and learning.

The professional activity of HEIs' teachers involves the performance of many functions that require theoretical knowledge, practical skills, and abilities. The educational process is conducted through direct or indirect interaction of the participants in the system "human-to-human". The importance of communication is increasing in the modern world. There is also a rise in its volume, branching of its types in all spheres of life. Thus, the issue of the HEI teachers' communicative competence is significant and relevant. Also, clarifying the main theoretical and pedagogical aspects of the communicative competence of HEI teachers will help to optimize the process of specialist training. Even a brief literature review shows the interest of modern educationalists in this problem. Scholars have been studying and developing awareness of communicative competence. However, the matter of the structure and components of the communicative competence of HEI teachers has been insufficiently researched and needs consideration.

The work aims to highlight the structural components of the communicative competence of HEI teachers.

Materials and methods. The paper uses general scientific research methods (analysis, synthesis, generalization) to study the literature related to this matter, and specific scientific methods (system-structural) to systematize and generalize views of essential elements of communicative competence of HEI teachers, as well as there is the generalization of author's own pedagogical experience.

Results and discussion.

Currently, communicative competence is declared a significant component of HEI teacher's professional competence [1; 8; 9].

In a broad sense, communicative competence is the integrated ability of a specialist to communicate. Despite the constant changes in the nature, tools, intensity, and role of communication due to the globalization and informatization of modern society, communication itself remains the principal means of the teacher's professional activity. It cannot be replaced. And it is impossible to practice fully without it.

There is currently a wide range of approaches to defining communicative competence. The concept of "communicative competence" as inherent in human knowledge and skills of successful and effective communication [12] is revised, developed, supplemented.

In particular, communicative competence is viewed as the ability to interact effectively with other people in professional activities. It is manifested in individual psychological qualities and characteristics of communication and covers a set of knowledge, experience, abilities of the individual [5].

Communicative competence is defined as a system of internal resources for effective communication in situations of personal interaction, including the willingness to set and achieve goals in communication activity, obtain the necessary information, defend own views, accept an interlocutor's different opinion, respect universal human and personal values of other cultures [10].

In other words, summarizing the above, the communicative competence of HEI teachers is an integral feature in the structure of professional competence. It grounds on a dynamic combination of knowledge about communication, the experience of

communicative activity, the system of values, and motivation to communicate. It enables carrying out the communication effectively and competently, to realize professional functions in various spheres of teacher's work – teaching taking into account specifics of training, scientific, methodical, didactic, educational, organizational ones, and more.

A wide range of professional functions of HEI teachers determines the variety of approaches to defining the structure and components of communicative competence.

Thus, there is an opinion about two components of communicative competence in its structure. One of them covers communicative values, the needs of the communicator in communication. Another one is manifested directly in communication activity and contains two elements: actions during the act of communication (communication skills) and knowledge about communication itself [7].

According to another approach, communicative competence has a three-component structure. These are the cognitive, emotional, and behavioral components. The first includes a system of knowledge about nature, arrangement, functions, and features of communication in general and professional in particular. The second manifests itself in various emotional states. The third is realized in verbal and nonverbal communication [2; 3; 6]

The approach distinguishing two large groups of communicative skills in the structure of communicative competence merits attention. The first group covers the skill to set communicative tasks. In this group, the key is the skill to create psychological security in communication, to ensure the implementation of internal reserves of the communication partner. The second group in this structure of communicative competence is related to skills that provide high-quality communication, in particular, to understand the position and condition of another person in communication activity, to express the interest in the partner, to master verbal and nonverbal communication, to prevent or effectively resolve conflicts, and more [4].

Humanistic, professional, and communicative orientation, along with other components, are also determined as essential components of the communicative competence of HEI teacher [11]. The humanistic orientation manifests itself in acknowledgment of the learner's personality as the highest social value, and the full development of learner's potential, the satisfaction of educational needs, the provision of universal human values. It promotes the acquisition of a wide range of humanitarian knowledge and, accordingly, ensures the harmony of the learner's relationship with the environment, the self-actualization of the individual in terms of professional activity.

The professional orientation of communicative competence lies in understanding the relationships and connections between theory and practice. In theoretical classes, students under the guidance of a teacher learn about reality, gain professional knowledge, and in practical classes – learn to act effectively in a problematic context. Undoubtedly, these aspects are interrelated.

The system of the dominant motives fixed in interests, attitudes, purposes, prospects, and activity specifies the communicative orientation of the personality of the HEI teacher. So, motives related to the process of pedagogical communication play a significant role in the hierarchy of needs of the teacher. These motives display themselves in teacher's enthusiasm for communicative activities, the desire to master various means of effective pedagogical communication, its improvement, acquiring new communicative knowledge, skills, and more.

Thus, it is worthwhile to generalize that the essential components of the communicative competence of the HEI teacher are: motivational and value (willingness of the teacher for professional development, the need for professional growth, the desire for self-development and self-realization); cognitive (what the specialist knows about this); operating (how a specialist realizes his knowledge in practice); position-value (how a specialist attitudes to the scope of his or her activities).

Conclusions So, generalizing above, the communicative competence of the HEI teacher includes the objective perception of communication partners taking into

account their individual characteristics, finding a proper style and tone of communication, the ability of active listening, fluent in verbal and nonverbal means of communication.

In general, communicative competence is the core of HEI teachers' professionalism, and the essence of pedagogical activity is interaction with learners. The high level of communicative competence of the teacher involves the comprehensive development of all its components, mastery, and application of different communication techniques.

While acknowledging the validity and importance of the mentioned provisions, it is worth noting that any division of the HEI teacher's communicative activity and communicative competence into components is conventional. The fact is that in the practical professional activity they are closely related. Professional communication of the HEI teacher requires consideration of the relationship and interaction of the main components of communicative competence, ensuring the balance of their implementation in activities to achieve a positive effect.

REFERENCES

1. Большанина, Л. В. (2016). Профессиональная компетентность преподавателя вуза: критерии и направления. Научно-методический электронный журнал «Концепт», 8. Режим доступа: <http://ekconcept.ru/2016/76096.htm>.
2. Васильев, Н. Н. (2005). Тренинг профессиональных коммуникаций в психологической практике. Санкт-Петербург: Речь.
3. Гончаренко Л. А., Кузьменко В. В. (2006). Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи. Херсон: РІПО.
4. Маркова, А. К. (1996). Психология профессионализма. Москва: Просвещение.

5. Низовець, О. А. (2011). Особистісні детермінанти розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів (автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07). Київ.
6. Петровская, Л. А. (2007). Общение-компетентность-тренинг: избранные труды. Москва: Смысл.
7. Прозорова, Е. В. (1998). Педагогические условия развития коммуникативной компетентности будущего учителя в процессе высшего профессионального образования (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Хабаровск.
8. Родигіна, І. (2005). Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів. Зміст, форми і методи навчання, 1, 34–36.
9. Татур, Ю. Г. (2004). Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. Высшее образование сегодня, 3, 20–26.
10. Хуторской, А. В. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование, 2, 58–64.
11. Якупов, В. В. (2002). *Педагогіка*. Київ: Либідь.
12. Hymes D. (1979). On Communicative Competence. In C. J. Brumfit, K. Johnson (Eds.), *The Communicative Approach to Language Teaching*. London.

**ДО ПИТАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ АНСАМБЛІВ
НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДМШ
НА ПРИКЛАДІ КОНКУРСІВ ДРОГОБИЧА**

Orishchenko Galina
Oster Children's Music School
Chernihiv region, Ukraine
master's student of Institute
of Music Arts Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University

Анотація У статті здійснено спробу охарактеризувати стан репертуарного надбання для народних інструментів у сфері ансамблевого музикування. Увага зосереджена на початкову ланку мистецької освіти. За основу взято конкурси у Дрогобичі – «Візерунки Прикарпаття»

«Perpetuum mobile», імені Анатолія Онуфрієнка, як такі, що демонструють високу фахову підготовку колективів та солістів і входять до провідних творчих імпрез України та Європи. Доведено – ансамблевий репертуар початкової ланки українських шкіл охоплює взірці сучасної музики, перекладення світової академічної спадщини, естрадно-джазові твори, фольклорні обробки; школи Європи роблять акцент на модерному репертуарі, та напрацюваннях сучасних композиторів.

Ключові слова: ансамбль, оркестр, репертуар, народні інструменти, конкурс, Дрогобич.

Активізація творчого напрацювання для колективів народних інструментів – постійна проблема. Особливо це відчувається у початковій мистецькій освіті. Саме на азах залучення учнів до гри в ансамблях різних складів й оркестрах, постає тим аргументованим важелем впливу на особистість, його психологічну складову, формотвору палітру виконавських навиків та сценічної впевненості. Безпосередньо, на формування світогляду та

смаку, певних національних традицій, якісного освітнього процесу має репертуар – покликаний сприяти у фаховій виконавській підготовці учня-початківця.

В початковій ланці музичної освіти ми спостерігаємо значну кількість творчих колективів: оркестри (народні, духові, камерні, симфонічні), ансамблі однорідного складу (баяністів-акордеоністів, бандуристів, гітаристів, домристів, піаністів і т.д.), ансамблівмішаного складу, вокально-інструментальні колективи, тощо.

Саме такі формування колективного музикування, створюються з метою максимального залучення учнівства до виконавсько-сценічної гри із проекцією на обрання окремими учнями музику своєю майбутньою професією.

Відтак, для певного колективу, існують постійні труднощі із підбором репертуару, адже не все те що написано підходить і під склад учасників і під їх виконавський рівень. Загалом, викладачі й керівники, самостійно здійснюють аранжування, перекладання, інструментування а інколи – і написання музичних зразків для своїх вихованців, що служить стимулом до праці та матеріалізації нових ідей.

Проблему дитячого репертуару для колективів народних інструментів піднімають науковці М. Булда [1], А. Боженський, О. Гончаров [2], А. Душний [3], П. Дрозда, З. Стельмашук, О. Сергієнко, В. Суворов, Л. Пасічняк і ін. Серед композиторів, варто відзначити творчість В. Власова, В. Вірясової, Є. Дербенка, В. Зубицького, Е. Мантулева, В. Салія, Р. Стахніва, К. Соколова і ін.

Мета статті – окреслити певні пріоритети репертуарного забезпечення колективного народно-інструментального мистецтва початкових мистецьких навчальних закладів на прикладі конкурсів Дрогобича.

Творчі пріоритети репертуарної політики ми спостерігаємо на конкурсах та фестивалях

«Поліський вернісаж» (м. Семенівка, Чернігівська обл.), імені Миколи Різоля (Дніпро), «Art- Домінанта» (Харків), «InterSvitiaz accomusik» (Луцьк), «Акорди Львова» (Львів). Вражають своєю яскравістю, багатожанровістю та

систематизацією проведення конкурси «Візерунки Прикарпаття», «Repertium mobile» та імені Анатолія Онуфрієнка в Дрогобичі.

Саме Дрогобич, сьогодні тримає рівень пріоритетності у сфері баянно-акордеонного та народно-інструментального мистецтва в Україні. Двічі на рік сюди з'їжджаються представники різних рівнів навчання та виховання творчої молоді з України та зарубіжжя, проводиться обмін передовим педагогічним досвідом та репертуарними новинками, даються рекомендації на світові конкурси до гільдії яких входять і Дрогобицькі конкурси.

На думку М. Булди: «У процесі неспинного зростання професійного рівня народно-інструментального мистецтва (головними складниками якого виступають три компоненти: інструментарій, виконавська майстерність, репертуар), нового змісту набуває питання репертуарного забезпечення» [1, 41]. Саме репертуар, його значення у виклику сьогодення домінує основою формування виконавства учнем-початківцем.

Одним із перших Дрогобицьких конкурсів, де ансамбле мистецтво посіло власну нішу у популяризації феномену в Україні – став Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. Початкова ланка розмаїта однорідними ансамблями малих форм.

Серед них, дует бандуристів Чернігівської ДМШ № 1 ім. С. Вільконського (клас В. Іщенко). Їхня палітра програми вражає: «Канцола» Ф. да Мілано,

«Пантомім» В. Моцарта, «Неополітанська пісенька» з опери «Лебедине озеро» П. Чайковського, «Фарандола» з сюїти «Арлезіанка» Ж. Бізе, «Марш» з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артимовського, «Три монети у фонтані» Ж. Стайна, «Тропак» К. Міськевича.

Квартет бандуристок Радомишльської ДМШ (клас Л. Головань) звертається до вокальної музики, а їх уподобання сягають творчості О. Білаша на слова М. Ткача «Летять лелеки в зорепаді» та В. Биченко на слова З. Журина в обр. Л. Мандзюк «Вареники з вишнями» [7, 31].

Щодо репертуару для ансамблів мішаного складу на даному конкурсі, то

варто відзначити дует (цимбали, бандура) Жовківської ДМШ (кер. Л. Масляк). Їхній репертуар, твір

В. Моцарта («Рондо»), компонування О. Варламова («На зорі ти її не буди») й І. Завадського («Українська шумка»). Ансамбль «Народні музики» (скрипка, козобас, цимбали) ДМШ № 3 м. Миколаїв (кер. Е. Комар) постає носієм творчості виключно українських авторів А. Кос-Анатольського («Ой піду я межі гори»), К. М'яскова («В ліс зелений по горіхи»), В. Попонова («Гуцульські наспіви»), В. Матвійчука («Ватра»), народної пісні «Гей на високій полонині» та В'язанки народних мелодій [7, 32].

Великі ансамблі бандуристів є невід'ємною частиною даного конкурсу. Відтак, їхня більшість пропонує програми виключно із вокальних композицій. Ансамбль Радомишльської ДМШ (кер. Л. Головань) має у репертуарі «Україно зоре моя» А. Філіпенка до слів М. Сингаївського, «Посадила стара баба» в обр. П. Потапенка, інструментальний твір

«Веселкова» в обр. О. Антонюк. Наступний, ансамбль «Веселка» Дніпропетровської ДМШ

№ 3 (кер. О. Стороженко) пропонує програму із творів М. Долгих на слова А. Корінь

«Вишиває мати пісню», О. Білаша на слова Л. Денисенко у аранж. С. Овчарової «Зозуленчині черевички», В. Павленка на слова І. Сабашиної «Світанковий край» та «Ой, я молода» в обр. О. Стороженко [7, 36–37].

Надзвичайно різний і по стилю і по інтерпретаційних елементах постає репертуар дитячих оркестрів народних інструментів (ОНІ) представлених на конкурсі Онуфрієнка.

ОНІ Кіровоградської ДМШ (кер. Л. Русавська) пропонує програму з творів Б. Сметани (Уривок з симфонічної поеми «Влтава»), М. Колеси («Коломийк»), М. Скорика («Мелодія»), Є. Дербенка («Крутий» з сюїти «Діти перебудови»), В. Кукузенка («В барі Нью-Орлеана» із сюїти-жарту «Подорож сіренького козлика»), Є. Адамцевича в обр. В. Гуцала «Запоріжський марш» та ін. Програму фольклорно-естрадного спрямування пропонує ОНІ «Веселики»

Долинської ДМШ (кер. М. Мазур). Твори в обробці М. Мазура «Циганські наспіви» та

«Молдавські мелодії», Вальс «Indifference» А. Морена, «Бойківські мелодії» в обр. Б. Погонича та ін. [7, 37].

Щодо репертуарних пріоритетів у сфері колективної гри на народних інструментів, постає слушна цитата О. Гончарова: «Оркестрантів (*ансамблістів – Г. О.*) ... об'єднує насамперед спільний художньо-виконавський процес, колективне спілкування з метою інтонаційно-художнього засвоєння й відтворення музичної спадщини різних історичних пластів, естетичних спрямувань, стильових і жанрових орієнтирів, національних традицій» [2]. Відтак, маємо можливість спостерігати виконання ансамблями баяністів-акордеоністів оригінальної музики на I конкурсі «Perpetuum mobile» наступних композиторів: В. Зубицького («Во, гармошка!»), В. Власова («Босса нова»), В. Заїчка («Українська танкова»), Ю. Кукузенка («По вуличках Севільї»), Є. Дербенка («Гострий ритм», «Гірлянди», «Веселе інтермеццо»), М. Різоля («Дощик»), П. Піццигоні (Вальс «Світло і тіні»), А. П'яцолли («Violentango», «Oblivion») [4, 16–17].

Тенденцію репертуарного урізноманітнення спостерігаємо і у подальшому. Так, на III

«Perpetuum mobile», у виконанні різних ансамблів ми зустрічаємось із творчістю К. Мяскова («Курочка з півником»), А. Бизова («Марш-гротеск»), Вл. Золотарьова (Дві п'єси), В. Лапченка (Сюїта на теми українських народних пісень), Д. Самойлова («Кадриль-жарт»), В. Зубицького («Західноукраїнський танок»), Є. Дербенка («Старовинна гравюра»).

Окремого значення надається фольклорному мелосу (укр. нар. танець в обр. С. Рубінштейна. «Гопак»; укр. нар. пісня. в обр. М. Різоля. «Ой, Марічко» та ін.), як основи звертання до народної пісні учнів молодших класів ДМШ [5, 19–20].

Щодо IV «Perpetuum mobile», то тут варто підкреслити тяжіння до розмаїття репертуару. Цей прояв ми спостерігаємо у різних регіонах країни й

серед учасників із закордону. Так, низкою викладачів здійснюється власне аранжування творів для ансамблів, зокрема В. Братановим із ДМШ № 1 м. Полтава («Тангоманія» попури на теми творів А. П'яцолли) та І. Іваночко із Миколаївської ШМ (укр. нар. пісня в обр. О. Давиденка, аранж. І. Іваночко. «Розпрягайте, хлопці, коней»)

У конкурсній програмі учасників із Словачії (м. Стара Любойня, школа Я. Мелковича) ми зустрічаємо твори А. Вівальді («Ель Чокло»), М. Кошнара (Танго «Мартушка»,

«Аметист»), А. Зигель («Тамбурін», «Іспанія-вальс»), А. Хачатурян («Танець з шаблями»). В учасників із Угорщини (м. Пакш, школа «Pro Artis») програма унаочнює композиції Б. Бартока («Вечір в селі»), І. Штрауса (Полька «Да здравствует мадьяр!»), Р. Буї («Зустріч з Гершвіним»), С. Коняєва (Концертна п'еса), А. Фоссена («Літаюче листя»), Є. Дербенка («Акордеоніст грає твіст») [6, 36–37].

У репертуарі інших учасників ми зустрічаємось із творами: Я. Табачника («Угорські мелодії»), А. П'яцолли («La Muerte del Angel»), Є. Дербенка («Граємо по-саратовськи») у виконавців із Хмельницької ДМШ № 1 (клас Л. Цуркан); В. Вільхгам («Веселе інтермецо»), В. Завального («Дощик») із Чернігівської ШМ (клас Н. Ільченко); Дж. Менделя («Тінь твоєї посмішки»), Д. Штейбельта (Адажіо), «Розпрягайте хлопці коней» в обр. О. Давиденка із Остерської ДМШ (клас В. Вербової); В. Власова («У сузір'ї Центавра»), П. Піцигоні (Вальс- мюзет «Світло і тіні») із Чернігівська ШМ при музичному училищі ім. Л. Ревуцького (клас О. Ніколаєнка) [6, 36–37].

Варто відзначити і участь у такому конкурсі тріо «Кілки» (кер. Г. Алейнікова) із Лисичанської ДМШ № 13 у складі двох гітар та балалайки к/б. У їхньому репертуарі «Очі чорні» С. Руднева, «В цирку» О. Віницького, обробки «Аргентинської мелодії» М. Анідо та

«Ой, та не вечір» С. Руднева [6, 57].

Особливого значення мають великі ансамблі народних інструментів. Саме для таких колективів, вельми важко знайти репертуар, адже склад

урізноманітнений і юні музиканти мають різну виконавську підготовку. У певній мірі, репертуар формують (інструментують, аранжують) самі керівники. Так, ансамбль народних інструментів «Скерцо» із Лисичанської ДМШ № 1 (кер. В. Сидоренко) має у репертуарі твори Й. С. Баха («Скерцо»), «Молдавський танець» в обр. А. Воленберга, композицію керівника «Попурі на теми одеських пісень “Ах, Одеса!”» та аранжування обробки Я. Табачника «Ріоріта». До його складу входять 2 скрипки, ф-но, 2 акордеони, блок-флейта, саксофон, балалайка-бас, ударні [6, 59].

У даному конкурсі, особлива увага зосереджується на оркестри або колективи котрі до них прирівнюються. Так, ансамбль «Озорные наигрыши («Пустотливі награвання»))» Харківської ДМШ № 13 (кер. Г. Алейникова, Н. Єфімова) притаманна палітра музики М. Різоля («Гаївка»), В. Андрєєва (Вальс «Балалайка»), О. Віницького («Маленький ковбой»), Ю. Кукузенка (Сюїта «Подорож сіренького цапка») та О. Циганкова («Мардяндя») [6, 68]. Два останні твори, перекладені та аранжовані для колективу Г. Алейніковою.

Вагому нішу у популяризації репертуарних тенденцій сфери ансамблевого баянно- акордеонного репертуару посідає конкурс «Візерунки Прикарпаття». На XI конкурсі, маємо можливість окреслити репертуар який культивується у Гімназії С. Сондецькіса в м. Шяуляй (Литва) у класі М. Маркевічене. У виконанні колективів різного складу звучали І ч. з Симфонії В-dur Й. С. Баха, «Прелюдія» Г. Купрєвічюса, «Good mood» П. Фроссіні, «In finito Greko» Й. Феррейра, «Самба» А. Маслова, «Балканський переліт» Р. Моркунаса [10, 28]. Таким чином, європейська школа має деякі відмінності у вихованні юних музикантів, а саме – тяжіння до модерної музики. Так як в українській школі, перевага віддається сучасній,

естрадно-джазовій та фольковій музиці, широкому спектру перекладень світової класики, тощо.

Квінтет баяністів «Мажор» Сновської ДМШ (кер. С. Кузьменко) репрезентує репертуар таким чином, що учні мають можливість виконувати твори як А. П'яццолли («Libertango»), так і А. Блацак й П. Скорупа

(«Ірландський танець» з комп'ютерної гри «Відьмак») й «Хіт-парад: попури сучасних пісень» в обр. керівника колективу С. Кузьменко [10, 29].

На ІХ та Х «Візерунках Прикарпаття» увага дослідницького феномену зосереджена на репертуар ансамблю народних інструментів Дашавської ДМШ ім. Ф. Колесси (кер. І. Куртий).

Це перед усім, відома класична композиція «Арія» D-dur з Сюїти № 3 Й. С. Баха, та твори композиторів-сучасників Є. Дербенка «Друзі грають джаз» та Р. Стахніва «Коломийка» [8, 21; 9, 30].

На основі проектів Дрогобича, ми підкреслюємо їх внесок у спільноту академічного колективного народно-інструментального музикування. Тому, нами відзначено: «активний розвиток та пропаганду різноманітних малих форм ансамблевого музикування (дуети, тріо, квартети), які здебільшого включають до свого складу баян або акордеон; великі ансамблі трансформуються у відповідності приналежних до них інструментів, що впливає із студентів (*учнів – Г. О.*) того чи іншого навчального закладу ...» [3, 95].

Отже, колективне народно-інструментальне мистецтва Дрогобиччини в сфері конкурсних імпрез, демонструє взірці сучасної репертуарної затребуваності й здійснює аналітику різних виконавських шкіл щодо даного питання. В інституції проводиться обмін передовим педагогічним досвідом, який сприяє опануванню новітніх підходів та методик навчання учнів мистецтва гри на народних інструментах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булда М. Особливості формування дитячого репертуару баяніста-акордеоніста (на матеріалі творів В. Власова). *Вісник КНУКіМ: зб. наук. праць. Серія*

«Мистецтвознавство». Київ, 2012. Вип. 27. С. 40–45.

2. Гончаров О. Оркестри (ансамблі) баянів та акордеонів. Проблеми репертуару. [Електронна версія]. Режим доступу: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vidrio_old_2017/ku/kultura36/32.pdf

3. Душний А., Боженський А. Колективне інструментальне музикування педагогічних університетів на прикладі конкурсу «Perpetuum mobile». *Молодь і ринок*. Жовтень, 2014. № 10 (117). С. 89–96.

4. I-й Відкритий Всеукраїнський конкурс баяністів-акордеоністів «Вічний рух». Міжнародна науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (ДДПУ ім. І. Франка, 8-12 травня 2008 року): програма / [ред.-упоряд.: А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2008. 30 с.

5. III-й міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». III-я Всеукраїнська науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (ДДПУ ім. І. Франка, 6-9 травня 2010 року): програма / [ред.-упоряд. А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2010. 36 с.

6. IV-й міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». IV-а Всеукраїнська «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» та IV-а міжнародна «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» науково-практичні конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 30 квітня – 4 травня 2011 року): програма / [ред.-упоряд.: А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2011. 72 с.

7. II-й Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. II-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (Дрогобич, 25-28 березня 2009): програма / [ред.-упоряд.: А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2009. 42 с.

8. IX-й Всеукраїнський Відкритий конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», X-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (ДДПУ ім. І. Франка, 2 – 4 грудня 2016 року): програма / [упоряд. А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2015. 26 с.

9. X-й Всеукраїнський Відкритий конкурс баяністів-акордеоністів

«Візерунки Прикарпаття», XI-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (ДДПУ ім. І. Франка, 8 – 10 грудня 2017 року): програма / [упоряд. А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2017. 44 с.

10. XI-й Всеукраїнський Відкритий Конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», XII-а міжнародна науко-во-практична конференція «Народно- інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (ДДПУ ім. І. Франка, 7 – 9 грудня 2018 року): програма / [упоряд. А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2018. 32 с.

АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА

Verbova Vira
Methodist-Teacher of Oster
Children's Music School
(Chernihiv region, Ukraine)

В статье раскрывается спектр исполнительских трудностей по выполнению Сонатины № 3 Александра Прибылова (ритмический рисунок, штриховая и динамическая шкала, исполнительская техника, работа над меховыми приёмами). На основе собственного педагогического опыта автор четко характеризует исполнительскую составляющую произведения, его значение в воспитании исполнительского мастерства аккордеонистов в начальных художественных учебных заведениях. Осуществляется пример выполнения Сонатины учениками собственного класса на конкурсах в Украине, в частности «Perpetuum mobile» в Дрогобыче.

Ключевые слова: аккордеон, Сонатина, А. Прибылов, исполнительство.

Исследование творчества современных композиторов, вопрос неотложный и необходимый. На творчестве В.Зубицкого, В.Власова, Я.Олексива, В.Рунчака, Е.Дербенко, А.Доренского, Р.Бажилина, А.Летунова и др. вершится воспитание музыканта в классе аккордеона (баяна) начальных художественных учебных заведений. В данном ряде творческих личностей стоит отметить имя *Александра Прибылова*. Востребованность творчества для детей композиторов современности, мы видим как в учебном процессе разных этапов, так и в конкурсах-фестивалях. Учащиеся активно изучают и демонстрируют исполнительское мастерство на базе современного оригинального репертуара, осваивая новые техники и возможности многотембрового готово-выборного аккордеона (баяна).

Оригинальное творчество современных композиторов, работающих в

сфере создания музыки для баяна-аккордеона мы встречаем в публикациях М. Булды, Л. Варавиной, А. Васильева, А. Гончарова, Г. Голяки, А. Душного, Д. Кужелева, М. Имханицкого, А. Нижника, А. Немцовой, Я. Олексива, Г. Савчин, Л. Скачко, А. Сташевского, Н. Сторонской и др., раскрывающие ее стилевую, фактурную, исполнительскую и музыковедческую принадлежность сквозь призму исполнительски интерпретаций. Относительно личности А. Прибылова, то известны труды Т. Будановой [2] и А. Клепченко [3; 4; 5; 6],

приоритеты деятельности освещаются на интернет-страницах [1; 7; 10], а исполнение «Сонатины № 3» мы имеем возможность слушать и анализировать с записи канала Youtube [8; 9].

Цель статьи – осуществить конструктивный методический анализ

«Сонатина № 3» А. Прибылова на базе педагогического опыта автора статьи.

Александр Александрович Прибылов (ударение на последнем слоге) – ныне здравствующий композитор. Родился в Бурятии, в поселке Каменск, в 1953 году. Окончил Новосибирскую государственную консерваторию имени М. И. Глинки по классу баяна. В настоящее время живет и работает в столице Бурятии городе Улан-Удэ. Профессор, зав. отделом композиции Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, заслуженный деятель искусств России и Бурятии, член союза композиторов России и Бурятии, лауреат Всероссийских конкурсов по композиции. Яркое проявил себя в качестве исполнителя как солист, ансамблист и концертмейстер.

В его творческом багаже более двухсот наименований музыкальных сочинений. Это, прежде всего, произведения для баяна и аккордеона, ансамблей и оркестров народных инструментов самых разнообразных составов, а также для балалайки, домры, фортепиано и песни. Многие песни написаны на собственные слова.

Живя среди бурят и эвенков, Прибылов много работает с национальным материалом и тематизмом. Есть среди его произведений уникальные обработки народных бурятских мелодий и целые оркестровые сюиты на национальные

темы, одна из которых называется «Пробуждение тайги».

Его музыка часто звучит на международных, всероссийских и региональных конкурсах, в высших и средних учебных заведениях, в детских музыкальных школах и не только в России, но и в странах ближнего и дальнего зарубежья – в Беларуси, Украине, Сербии, Латвии, Литве, Греции, Китае, Польше и других странах. В течение многих лет он бессменный председатель жюри конкурса исполнителей на народных инструментах имени Николая Будашкина. Александр Александрович скромнейший, честнейший и добрейший человек.

А теперь, представив автора произведения, постепенно переходим к работе над Сонатиной № 3, которая написана в 2002 году и мы с удовольствием берем её в репертуар, учим, играем, исполняем и представляем вниманию слушателей. Естественно, я предлагаю вам свою версию прочтения Сонатины, ибо другой я пока не слышала, тем более в полном варианте. Исполняются либо вторая, либо третья часть студентами колледжей, но ни разу не довелось услышать исполнение всего произведения в целом.

На первый взгляд наша Сонатина весьма подражательна, так как в ней есть нечто от Дмитрия Шостаковича в тематизме и от Сергея Прокофьева в ритме, но это ничуть не умаляет её достоинств, ибо ценна она тем, что её изумительный музыкальный язык, свежая палитра красок и яркая образность действительно близки и понятны детям, тем более что Шостаковича и Прокофьева на наших инструментах детям не сыграть. А для продвинутого ученика музыкальной школы наша Сонатина – это прекрасный материал, позволяющий расширить круг музыкальных интересов, представлений и впечатлений.

При более глубоком изучении и тщательной работе над Сонатиной мы слышим, что в ней звучат весьма смелые и неожиданные мысли, новые, необычные, нетрадиционные музыкальные обороты, смелое новаторство, использование неизбитых технических и исполнительских приемов, новизна штрихов и ритмических рисунков. Во всем этом разнообразии изобразительных

средств слышится дух нового времени, новой эпохи в музыке, чувствуется острое ощущение современности и твердая поступь XXI века.

Яркая образность, всевозможные мелодические, гармонические, ритмические, тембровые, технические, штриховые и тональные неожиданности, которые присущи Сонатине, её дерзкий волевой напор, энергия стального ритма, новизна музыкального языка и техники придают ей совершенно удивительную мощь и красоту. Мы слышим неукротимую, бьющую через край энергию жизненных сил, жажды жизни, величия и красоты северной природы, целый ряд вопросов, на которые мы должны найти ответ.

Сонатина написана в 3-х частной цикличной (отнюдь не сонатной) форме, где почти отсутствуют связи между частями и каждая часть может быть отдельным, абсолютно самостоятельным произведением.

Первая часть Сонатины – *Прелюдия* – начинается тихо, таинственно, как-бы робко, постепенно нарастая своей магической мажорной темой, неоднократно затем повторенной в произведении, где она неожиданно, буквально эпизодически, будет появляться видоизмененной и ритмически, и мелодически, и тонально во второй и третьей частях. Вскоре, уже к 8-му такту, звучание темы становится чрезвычайно стремительным, насыщенным и энергичным, что подчеркивается активной триольной басовой партией, а смелый динамизм и взрывчатая сила музыки завораживают и увлекают своей мощью и силой.

Размер 6/8 уже во втором такте преобразуется в 9/8 и кажется, что автор ставит вопрос и сразу отвечает на него более расширенным и обширным тактом. Прелюдия, состоящая как-бы из трех частей-эпизодов, демонстрирует нам постоянную игру ритма 6/8 – 9/8, усиливая впечатление напряженно-таинственными, словно постоянно запаздывающими полутоновыми ходами в басу, эдакими нисходящими хроматическими оборотами во 2-ом и 5-ом тактах, нагнетает кульминационный взрыв мощной аккордовой техникой и острыми обжигающими аккордами, ошеломляющими своим объемом, напористостью,

неординарностью и вместе с наслаиванием динамизма от *p* до *f* и обратно создает впечатление неукротимой мощи. Главная тема Прелюдии, в первом эпизоде исполняющаяся на *p*, ко второму эпизоду стремительно развивается до *mf* и снова резко падает на *p*.

Восходящие терцовые пассажи и мощные аккордовые нагромождения приводят к повторению главной темы в третьем эпизоде на *f* – и всё это ярко, динамично, с настойчивыми репликами в басу, остро, требовательно, кульминационно. И после пика звуковой и драматической вершины тема постепенно, спокойно, но вопросительно, затихает.

Красота Прелюдии восхищает, а трудность её исполнения состоит не в обилии встречных знаков, не в метроритмической неустойчивости, не в аккордовой фактуре, а в исполнении, где образно-таинственный язык музыки словно готовит нас к чему-то грандиозному и неизвестному, требуя эмоционального и интеллектуального внутреннего напряжения и творческого артистизма.

Вторая часть Сонатины – *Скерцо* – это блестящий образец сочного, словно скоморошьего юмора. Небольшие мотивы-фразы будто переговариваются между собой, дразнятся друг с другом, словно один такт соперничает с другим в разнообразии штрихов, мелодических и ритмических фигураций. Размер 6/8 выдержан во всей части, от начала до конца, в единой тональности ля минор. В яркой музыкальной ткани Скерцо мы слышим то размашистые угловатые скачки, то ровные шестнадцатые пассажи, чередующиеся с триольными и малосекундовыми ходами и нарочитую фальшивость. Легкий юмористический характер неожиданно меняется вулканическим извержением звуков, словно красочное и зрелищное шествие скоморохов, движущееся громко, звонко и весело, вдруг начинает резвиться неожиданным восхождением мелодии вверх и её игривым скольжением вниз.

В Скерцо мы слышим преобладание техники игры стаккато (пальцевое и кистевое), чередующееся с легатными пассажами. Затем ошеломляет господство завораживающей стихии напористо-динамичного оstinатного

ритма и активных остигатных пассажей, особенно в басу, а частые репетиционные обороты в обеих руках неожиданно меняются техникой тремоло. За ними следует звучание жестких диссонансов, а скачкообразные

«пируэты» мелодии, словно прыжки танцующих шутов и скоморохов, соревнующихся между собой.

Невероятное обилие штрихов, динамических оттенков, интересных и часто меняющихся средств выразительности, «переговаривающихся» друг с другом мотивов и фраз – всё это красочное звуковое разнообразие создает впечатление праздника, апофеоза света и ликующей ослепительной радости. Это деятельное искусство музыкальных звуков творит дивную, образную и выразительную музыку, порой намеренно резкую и ошеломляюще дерзкую, но такую живую, здоровую и обжигающе-солнечную, с оттенком необычайной сказочности и таинственности.

Третья часть Сонатины – *Финал* – начинается медленно, тихо и спокойно. Мелодия широкими половинными длительностями в нисходящем хроматическом движении формирует напряженные диссонирующие аккорды, которые словно готовят нас к чему-то неожиданному и непостижимому.

И вдруг...в тринадцатом такте происходит звуковой, динамический и темповый взрыв – *Presto assai* (очень быстро) и музыкальная ткань трансформируется в совершенно другое изложение музыкального образа, где музыка уже полна огня, задора и могучей энергии.

Главная тема Финала – *рефрен* – будет несколько раз повторяться в разных тональностях на протяжении всей части, а также красной нитью пройдет тема из I ч. Сонатины – Прелюдии. Рефрен похож на быстрый бег вприпрыжку, иногда с высоко поднятыми коленями, что создает впечатление в некоторых поворотах темы Финала характер озорства и остроумия, словно внезапные вспышки смеха и шуток.

Ровные восьмые длительности меняются триолями, похожими на весеннюю капель. Ритм 4/4 переходит в 3/4 и наоборот. Отчетливо слышится борьба стихий – завывание ветра, метели, вой вьюги и хрустящий снег под

ногами, и какие-то странные, дивные, тревожные знаки, словно вздохи-призывы. Происходит нечто таинственно-грозное и величественное – идет пробуждение природы от зимнего сна, предощущение прихода долгожданной северной весны. Октавные скачки основной темы-мелодии, как прыжки в неизвестность или наоборот, из неё, из долгой полярной ночи, навстречу весне, солнцу и свету.

Музыкальный характер Финала то бурно-драматический, то лирический с вкраплением юмористических интонаций, то напряженно-задумчивый и темброво-насыщенный к концу набирает мощи. Синкопы, акценты-уколы, скачки, остинатные пассажи, игра ритма, триоли – весь этот кажущийся карнавал какофонии стремительно движется к кульминации, к высшей точке произведения, к апофеозу торжества радости человека и великой радости торжества Жизни. Последние двенадцать тактов идут со звуковым нарастанием аккордовой техники на тремоло – могучий финальный кульминационный звуковой всплеск завершает третью часть Сонатины. 121 такт (тактовый объем Финала) невероятного накала приводят к завершению Финала и всего произведения в целом.

Хочется отметить, в моем классе эту Сонатину блестяще исполнила Дарина Скидан (Бендас) в 2010 году, смело взяв её в конкурсные программы, и выступила с ними на областном, Всеукраинском и, что самое главное, Международном конкурсе «Perpetuum mobile – 2010» (Дрогобыч), где была удостоена и награждена Дипломом «Гран-При», как и на остальных конкурсах. После Дарины ещё двое учеников исполнили это произведение с тем же успехом. Каминский Иван – Первая премия на Международном конкурсе

«Perpetuum mobile – 2015». Рябчук Диана – «Гран-При» на Всеукраинском юниорском конкурсе инструментально-исполнительского мастерства и денежная премия за лучшее исполнение произведения в стиле modern в 2019 году.

Стоит отметить, не все дети могут и хотят играть это произведение. Очень сложный текст в разборе и сложность исполнения пугают юных

исполнителей. Но тот, кто осмелился и решился взять «приступом» эту Сонатину, тот получает колоссальный исполнительский опыт и навыки исполнительского мастерства.

Таким образом, Сонатина № 3 А.Прибылова позволяет развивать сознание ученика, его ассоциативное мышление, тонкое восприятие музыки и воспроизведение своих внутренних ощущений, возникающих во время работы над произведением и её исполнением, ибо эти образы-ассоциации и образы-визуализации способствуют глубинному проникновению в стиль, жанр и характер музыки и дают ученику огромный скачок вперед, пробуждая потенциал скрытых возможностей.

Поэтому, Сонатина № 3 А.Прибылова – чудесный образец современной оригинальной музыки. Очень эффектная, яркая, сочная и колоритная, которая приносит успех исполняющим её юным музыкантам.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Александр Александрович Прибыло в. Режим доступа: <https://unioncomposers.ru/composer/view/?id=271>
2. Буданова Т. Три Сонаты для баяна А. Прибылова – черты индивидуального стиля. *Культура Дальнего Востока России и стран АТР: матер. науч. конф. (Владивосток, 22-23 апреля 2004 г., 28-29 апреля 2005 г.)*. Владивосток, 2005. С. 323–325.
3. Клепченко А.А.Прибылов – композитор, исполнитель, педагог. *Исполнительское искусство и музыкальная педагогика: история, теория, практик: сб. статей по матер. Междунар. науч.-практ. конф. (12-13 мая 2017) и Всерос. науч.-практ. конф., провод. в рамках III Всерос. конкурса пианистов им. С. Бендицкого «Фортепианное исполн. и педагогика» (24 мая 2017)*. Саратов: СГК им. Л. Собинова, 2017. С. 94–99
4. Клепченко А. Песенное творчество А. Прибылова. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и*

искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2017.

№ 7(81) С. 78–83.

5. Клепченко А. Программность в инструментальных произведениях А. Прибылова. *Молодой учёный: ежемесячный научный журнал.* 2014. № 10 (69). С. 509–521.

6. Клепченко А. Реализация классической сонатно-симфонической формы-схемы в произведении для баяна (Соната № 3 для баяна А. Прибылова). *Вестник Восточно-сибирской государственной академии культуры и искусств.* 2012. № 2 (3). С. 110–114.

7. Персоналия: Прибылов Александр Александрович. Режим доступа: <http://media-nsglinka.ru/index.php?r=mcspersona/view&id=406>

8. Прибылов А. Соната № 3 (I-II чч.) (исп. А. Великий). Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=VIctWwzs1cc>

9. Прибылов А. Сонатина № 3 «Финал» (исп. М. Бардин). Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=y7qTQfUMa2E>

10. Прибылов Александр Александрович. Режим доступа: <http://kambib.narod.ru/paa.htm>

CHALLENGES AND RESPONSES OF HIGHER EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC IN UKRAINE

Zaytseva Iryna Volodymyrivna

PhD (Candidate of Pedagogical Sciences)

Associate Professor of the Department of

Foreign Philology and Translation

Kyiv National University of Trade and Economics

Introduction. Total lockdown in response to the threat of coronavirus pandemic, spreading in Ukraine, took place in March 2020. To tackle the pandemic, Ukrainian higher educational establishments were closed. In such a way traditional education has been replaced with distance education as a defensive tool [3].

Covid-19 pandemic has tremendously affected Ukrainian educators and students who faced new challenges in March 2020, in the end of an academic year 2020 and at the beginning of the new 2020-2021 academic year – the organization of effective distance learning and adaptation to today's requirements. This form of distance learning differs much from an educational process conducted in class and conventional distance education because distance learning under the conditions of a pandemic was suddenly, unready and forcefully implemented [4]. Moreover, today there are technological problems of educational infrastructure, the growing amount of digital content, lack of training and skills among educators and students, the lack of methodological developments in the field of distance education etc. The main difficulties that students face involve the lack of digital opportunities, a lot of independent work, lack of personal contact and verbal communication etc.

Aim. The task of our research is to analyze peculiarities distance learning education under the conditions of Covid-19 pandemic: its advantages and disadvantages, educators' and students' perception and acquisition of lecture and seminar material, implementation of online trainings and practical classes, the challenges and responses of higher education.

Materials and methods. To achieve the goal, the method synthesis and the methods of content analysis were used, particularly: literature sources, periodicals and research data on the problems of implementing quality management in higher education under the conditions of Covid-19 pandemic, legislation.

Results and discussion. The COVID-19 pandemic has given us the possibilities to point out both the challenges and responses of higher education under the conditions of Covid-19 pandemic. The approaches of conventional education are changing to new key strategies to implement quality management in higher education during a pandemic Covid-19 [5].

On one hand, distance learning has been viewed as the most ideal way to solve difficulties in the teaching and learning process during the pandemic, so Ukrainian educators are able to form a set of resources to make the learning process more interesting and effective. On the other hand, digital content requires the application of digital skills which requires a high level of training, its effective organization, the level of readiness for this type of learning of students and educators.

In addition, distance learning has such psychological peculiarities that have a negative impact on educators and students [2]. Lack of face-to-face interaction, staying at home may lead to such psychological problems as pandemic-related stress, anxiety, depression, preventing educators and students from learning and teaching [1].

In reality a lot of educators are facing numerous challenges, for instance, they have not got enough support and sufficient training on how to deal with such a crisis, were caught unprepared for distance learning.

Educators have to cope with a much more intense workload, demands and expectations during the pandemic. Under the conditions of Covid-19 they manage to do many things online at once: teach, attend online meetings, prepare materials due to the syllabus, provide support to students and perform administrative matters etc. Many educators have recorded their video lectures and uploaded to educational online platforms for those students who missed the classes due to some unavoidable circumstances as well as providing equal opportunities to access learning.

Besides, a level of understanding, the range for innovative teaching, and mechanical conduct of classes were the significant challenges for educators. The lack of face-to-face interaction with students was a great challenge for educators: they were unable to understand the mood of students, get the feedback, and thus it was difficult to change the teaching pattern.

Besides, in March 2020, when all higher educational institutions in Ukraine abruptly switched to distance learning following the precautionary measures, internet access and the quality of internet connection became a vital challenge for many educators and students especially in some remote areas: villages, settlements, small towns. So, the difficulties with distance learning were also technical. Most of the challenges were related to educators and students and their responses to the needs of online teaching, which include uninterrupted electricity connection, intermittent signal issues.

Some students reported a lack of interest and attention during distance learning as they were not accustomed of learning with smartphones, laptops and computers. And these activities took place with unstable internet connection. Besides, a lack of motivation as immediate feedback was not possible in this online teaching-learning transition phase perceived by both educators and students. Besides, distance learning requires the skills of independent, or self-study work, which a lot of students, especially, freshmen – the first-year students lack.

To solve the problems mentioned above, we need to take measures. Educators who have a significant role both during and after the COVID-19 pandemic should be provided with the necessary support: they should be trained on new changes made to the university's e-learning platforms. Besides, evaluation criteria should be developed.

The distance learning courses for students should be created.

It became obvious that fast internet connection is needed to maintain the quality and to enhance the attractiveness of distance learning. Moreover, technical support should immediately be provided to academics and students when needed.

Higher educational establishments should implement changes to distance learning. In response to the novel coronavirus pandemic we should analyse the steps already taken by educators from countries to understand what approaches have worked, what approaches haven't worked and how to tackle the challenges we face today.

Knowledge and skills should be provided to all categories of students regardless of their age, place of living, and physical disabilities. Students should be prepared for independent learning, working with information, and developing their knowledge and professional skills.

Conclusions. With the spread of the coronavirus disease expected to worsen before it gets better, administrators should take quick action to prove that remote learning is not just the use of computer devices in education, but rather a means of expanding educational frontiers and the advancement of learning potential. We hope that distance learning will become a type of life-long education aimed at the formation of a global, fundamentally new educational space.

REFERENCES

1. Harris J. Models of Internet-learning. Mode of access: <http://www.univ.guelph.qc.ca/pub/scient/models.htm> [12.09.2019]
2. Mauricio, O. G. Distance learning and universities / O. G. Mauricio, C. Carpio // University of Santiago, Chile. – 2020. – 220 p.
3. Distance education (2017) Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved October 11, 2019, from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvi-ta> [in Ukrainian]
4. Maphalala M. C., Adigun O. T. Academics' Experience of Implementing E-Learning in a South African Higher Education Institution. International Journal of Higher Education, Vol 10, No 1, 2020, Scopus, doi:10.5430/ijhe.v10n1p1
5. Making a European area of lifelong learning a reality [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/education/>

A detailed analysis of the situation is presented in the scientific work of the team of the authors Kovtun O. V., Sultanova L. Y., Grynyuk S. P., Zheludenko M. O., Zaytseva I. V., Zasluzhena A. A., who due to the NRFU competition "Science for the safety of human and society" are working on the project "The potential of higher education plagued by a pandemic: global, European, national dimensions" (Project registration number: 2020.01 / 0172). The National Research Foundation of Ukraine provides financial support for the project from the State Budget. The competition was initiated by the Ministry of Education and Science of Ukraine and The National Research Foundation in May 2020, aimed at supporting the best research projects due to human security issues, in particular security under the conditions of COVID-19 pandemic.

**КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Бацман Ольга Сергіївна

доцент кафедри
соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
Університету «Україна»

На основі теоретико-практичного аналізу проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з функціональними обмеженнями здоров'я у закладах вищої освіти, стандартів вищої освіти спеціальності Соціальна робота нами визначено критерії ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з функціональними обмеженнями здоров'я у закладах вищої освіти та їх показники.

Першим критерієм нами визначено *інформаційний*, що передбачає акцентування уваги студентів на сутності теоретичних понять «адаптація», «соціалізація», «інтеграція», «особи з функціональними обмеженнями здоров'я». Майбутні соціальні працівники мають чітко усвідомлювати, що люди із функціональними обмеженнями здоров'я – одна з соціально незахищених соціальних груп в Україні. Держава виступає гарантом захищеності таких людей, взяти на себе обов'язок забезпечення їм умов для нормального життя, навчання, професійної підготовки, адаптації та інтеграції в соціальне середовище. Майбутні соціальні працівники мають готуватися до оперативного надання комплексної систематичної допомоги таким особам, здійснення підтримки і супроводу дітей та їх батьків, створення таких умов, які б забезпечили успішну адаптацію людей з особливими потребами в соціумі.

Важливим чинником адаптації молоді, які мають обмежені можливості здоров'я, є середовище, яке відрізняється особливим *адаптаційним кліматом*. В ідеалі під цим ми розуміємо таке середовище, що позитивно впливає на особистість з вадами здоров'я, змінює її свідомість, дозволяє відчувати себе повноцінною людиною, сприяє успішній соціалізації, адаптації та інтеграції.

Тому необхідним є формування умінь у майбутніх соціальних працівників організовувати процеси спілкування, які б базувалися на толерантності, взаємній повазі та взаємодопомозі, виявляли позитивні особистісні якості, особливі здібності як викладачів та студентів як з особливими потребами, так і здорових осіб – виявляли, підкреслювали не те, що їх роз'єднує, а те загальне, що дозволяє їм разом спілкуватися, навчатися і дружити.

Інтегроване навчання створює умови, що сприяють підвищенню соціальної активності, спрямованої на встановлення суспільних зв'язків і контактів, яка призведе до зростання подальшої значущості, прагнення до досягнень і самореалізації, продуктивної життєдіяльності, і як наслідок – до соціального благополуччя. Саме інтегроване навчання дає можливість студентам з функціональними обмеженнями напрацювати досвід життя в світі «здорових людей».

Наступним критерієм ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з функціональними обмеженнями здоров'я нами визначено *технологічний*.

Для полегшення процесів адаптації, соціалізації та інтеграції студентів з обмеженими фізичними можливостями здоров'я в освітнє та соціальне середовище соціальному працівнику необхідно знати і впроваджувати різні технології роботи з особами з інвалідністю. На наш погляд, це інформаційні, Інтернет-технології, інтерактивні технології, психологічні технології, а також технології безбар'єрної доступності до всіх приміщень ЗВО. Введення в інтегровану систему вищої освіти спеціальних технологій, новітніх методик для даної категорії студентів відповідає принципам соціальної справедливості, адже

молода людина з вадами здоров'я саме з вищою освітою має більше шансів працевлаштуватися і бути інтегрованою у суспільство. Щодо адаптації студентів з функціональними обмеженнями здоров'я до навчального процесу ЗВО, то тут *комп'ютерні технології* є незамінними. Необхідним у цьому випадку апаратним та програмним забезпеченням є голосові синтезатори, брайлівські термінали і принтери, програми, що озвучують екран та збільшують його фрагмент, програми для розпізнавання мови тощо.

Існують різноманітні спеціалізовані пристрої вводу, котрими можуть користуватися люди з фізичними вадами. До них належать педалі, що замінюють клавіші Alt, Shift, Ctrl, світлові пера, миші у формі ручки та альтернативні клавіатури. Зокрема, компанія *Intell Tools* випускає плоскі клавіатури *IntelliKeys*. Для вводу інформації користувач торкається до намальованих на ній піктограм, літерових та цифрових клавіш. Крім того, багато хто з виробників випускає перемикачі – електронні пристрої з невеликою кількістю клавіш, котрі можна програмувати на виконання певних дій.

Рівні можливості для отримання освіти особи з інвалідністю мають у зв'язку із впровадженням дистанційного навчання – нової організації навчального процесу. Дистанційне навчання – це форма навчання, що базується на використанні широкого спектру традиційних та нових інформаційних технологій та їх технічних засобів, що залучаються для доставки навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогового обміну між викладачем та студентом, коли процес навчання некритичний до їх розташування у просторі і часі, а також до конкретної освітньої установи.

З кожним днем процеси інтенсифікації науково-технічного прогресу стають все більш помітними в суспільстві. Нові реалії вимагають нових рішень, зокрема, щодо доступу до інформації. За таких умов важливим аспектом інформаційних відносин стають *Інтернет-технології* – найоперативніший та

найзручніший на сьогодні засіб комунікації. Йдеться про побудову принципово нового віртуального інформаційного простору.

Останнє десятиліття позначилося для бібліотечної справи України впровадженням та стрімким розвитком технологій Інтернету. Статус сучасної бібліотеки наразі визначається її можливостями щодо зберігання, опрацювання і подання електронних ресурсів: електронних журналів, електронних книг, баз даних, цілісних електронних бібліотек тощо.

Зафіксована також тенденція збільшення кількості окремих веб-сайтів установ, яким ці бібліотеки підпорядковуються, що певною мірою може свідчити про зростання престижу бібліотечної діяльності в суспільстві, що особливо є зручним для навчання та оволодіння інформацією для студентів з інвалідністю [1, с. 10].

Враховуючи нові умови інформаційного суспільства для соціального працівника важливо уміти модернізувати і педагогічні технології. Під *педагогічними технологіями* ми розуміємо оптимізацію викладання навчального матеріалу студентам з інвалідністю в максимально прийнятній для них формі, впровадження сучасних педагогічних технологій навчання, забезпечення навчально-методичними матеріалами. Найдієвішими у освітньому процесі, застосування яких забезпечує швидке засвоєння інформації, розвитку практичних умінь це є інтерактивні технології. Важливою індивідуальною формою підтримки навчання студентів з інвалідністю є *педагогічна технологія тьюторського супроводу*. Функції тьюторів визначаються в залежності від форми індивідуальної підтримки, нозології та групи інвалідності студента [2].

Тьютори соціального спрямування допомагають студентам орієнтуватися в інформаційному та архітектурному просторі університету, конспектувати лекції, виконувати лабораторні роботи, опановувати незрозумілий навчальний матеріал, готуватись до залікової та екзаменаційної сесій, спілкуватись з викладачами та колегами по групі, вирішувати питання з адміністрацією. Тьютори ж технічного спрямування допомагають студентам з інвалідністю при користуванні технічними засобами навчання та офісною технікою,

трансформують навчально-методичні матеріали в адаптовану до їх потреб форму [3].

Третім критерієм ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з функціональними обмеженнями здоров'я нами визначено *організаційно-інтегративний*, що передбачає уміння знаходити адаптаційний, інтеграційний та соціалізуючий потенціал соціуму, використовувати його у роботі зі студентами з особливими потребами, тобто проводити та сприяти участі осіб з інвалідністю у різних заходах та формах організаційної роботи міського, університетського рівня та рівні країни, якщо це необхідно.

Досить ефективною для входження осіб з інвалідністю до інтегрованого освітнього простору виявляється організація спільних заходів для здорових студентів і осіб з обмеженими фізичними можливостями здоров'я у вільний від навчання час. Тому майбутні соціальні працівники мають уміти організовувати різні інтегровані заходи або включати в них студентів з інвалідністю з активною участю.

На наш погляд, важливим для адаптації молоді та всіх суб'єктів взаємодії в освітньому процесі є впровадження тренінгових програм в інтегрованих групах ЗВО. На сьогоднішній день широко розроблені методи емпатійного слухання (К. Роджерс), створені спеціальні програми вироблення навичок емпатії психотерапевтів, викладачів, подружжя (А. Голдстейн, Т. Гордон), програми соціально-психологічного тренінгу емпатії для молодших школярів та підлітків (М. Удовенко), тренінгова програма розвитку професійних якостей психолога для роботи у початковій школі (І. Мартинюк), а також програма тренінгу сенситивності студентів-медиків (О. Юдіна) [4, С. 21–25].

Так само, як і будь-яке навчальне заняття, тренінг має певну мету. Нею можуть бути: інформування та набуття учасниками тренінгу нових професійних навичок та умінь; опанування новими технологіями в професійній сфері; зменшення чогось небажаного (проявів поведінки, стилю неефективного спілкування, особливостей реагування тощо); зміна погляду на проблему; зміна

погляду на процес навчання, аби зрозуміти, що він може давати наснагу та задоволення; підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до себе та життя; пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем завдяки об'єднанню в тренінговій роботі різних спеціалістів, представників різних відомств, які впливають на розв'язання цих проблем.

Отже показниками організаційно-інтегрційного критерію можемо назвати: соціальна активність майбутніх соціальних працівників, а саме участь у заходах та їх організація на рівні групи, університету, міста, у міжнародних проектах, участь у програмі мобільності студентів, волонтерському русі, у наукових заходах країни: конференціях, круглих столах, воркшопах, семінарах, інтерактивах, вебінарах тощо.

Останній критерій ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з функціональними обмеженнями здоров'я, який було нами визначено – це *психологічний, показниками якого є* емоційна стійкість особистості, позитивна життєва спрямованість та лідерські якості і позиція особистості майбутнього соціального працівника.

Аналізуючи даний критерій, ми в деякій мірі спиралися на основні теорії позитивної психології та психології лідерства. Успіх професійної діяльності і взагалі будь-якої діяльності особистості залежить від її налаштування, емоційного стану, в якому вона перебуває. Як відомо, діяльність всіх органів і систем організму координує нервова система. Експериментально доведено, що під впливом негативних емоцій в організмі відбуваються несприятливі біологічні і хімічні порушення, які призводять до хвороб та зниженню імунітету.

Нами було визначено такі рівні готовності майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з функціональними обмеженнями здоров'я:

високий – характеризується наявністю системи теоретичних знань, встановленням взаємозв'язків між основними поняттями; застосування основних понять у практичних завданнях; знаннями та використанням спеціальних інформаційних, Інтернет-технологій, інтерактивних технологій,

психологічних технологій, а також технологій безбар'єрної доступності, які використовуються у роботі з особами з інвалідністю для організації інтегрованого навчання; соціальною активністю; емоційною стійкістю особистості, позитивною життєвою спрямованістю та сформованістю лідерських якостей; *середній* – система теоретичних знань є дискретною, важко встановлювати взаємозв'язки між основними поняттями; застосування основних понять у практичних завданнях відбувається фрагментарно; студенти володіють знаннями зі спеціальних інформаційних, Інтернет-технологій, інтерактивних технологій, психологічних технологій, а також технологій безбар'єрної доступності, які використовуються у роботі з особами з інвалідністю для організації інтегрованого навчання *низький* – студенти виявляють значні ускладнення у поясненні основних теоретичних понять, характеризуються емоційною нестабільністю, відсутнє бажання участі у професійних поза аудиторних формах роботи, лідерські якості не проявляються.

Висновок. Отже, на основі описаних критеріїв, показників ефективності та рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до роботи зі студентами з функціональними обмеженнями здоров'я можемо перейти до характеристики основних форм і методів її формування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Смолюк С. В. Проблеми психолого-педагогічної адаптації студентів / С. В. Смолюк // Волинський національний університет. – 2010. – №12. – С.143–147
2. Department of Special Education Programs (2005). Changes over time in the early postschool outcomes of youth with disabilities: A report of findings from the National Longitudinal Transition Study (NLTS) and the National Longitudinal Transition Study-2 (NLTS2). Washington, DC: Contract ED 01-CO-0003; SRI Project P11182.

3. Vogel, S., Leyser, Y., Wyland, S., & Brulle, A. (1999). Students with learning disabilities in higher education: Faculty attitudes and practices. *Learning Disabilities Research and Practice*, 14(3), 173–186.

4. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – Київ : Академія, 2001. – 576 с.

METHODS OF STATOKINETIC STABILITY DEVELOPMENT IN RHYTHMIC GYMNASTICS

Борисенко Елена Георгиевна

к.п.н., доцент

Глухан Мария Сергеевна

магистрант

ФГБОУ ВО

«Волгоградская государственная академия
физической культуры»
г. Волгоград, Россия

Introductions. Most complex coordination sports are associated with the need to master and perform a large range of technical actions in specific conditions, which are characterized by a variety, complexity of structures and the manifestation of appropriate motor abilities. The relevance of the research lies in the fact that a significant increase in the intensity of competitive wrestling in modern rhythmic gymnastics poses the problem of improving the training of a reliable reserve. Its solution requires the development of new effective approaches to training gymnasts, starting from the initial stages of long-term training. One of the sections of training is the development of statokinetic stability.

However, this type of training is provided in the rhythmic gymnastics program only for the stage of advanced sports specialization. At the same time, in rhythmic gymnastics, increased requirements are placed on statokinetic stability. But there are no practically scientifically based means and methods for developing statokinetic stability in young gymnasts.

Aim. The aim of the research is to develop and justify a methodology for the development of statokinetic stability in rhythmic gymnastics at the stage of initial specialization.

We assume that the method of developing statokinetic stability will be effective and pedagogically appropriate if its development is based on the integrated use of tools that create statokinetic stability, characteristic of complex coordination

exercises of gymnasts at the stage of initial specialization; and also take into account the age characteristics of the formation of statokinetic stability of gymnasts 7-9 years old. Based on the analysis of the state of the issue on the chosen topic, the following tasks were formulated to achieve this goal:

1. Determine methodological approaches to the development of statokinetic stability in rhythmic gymnastics at the stage of initial specialization.

2. Develop a method for developing statokinetic stability of female athletes in rhythmic gymnastics.

3. Experimentally test the effectiveness of the developed method in the training process of gymnasts at the stage of initial specialization.

Materials and methods. Various methods were used to solve the tasks. In order to determine methodological approaches to the development of statokinetic stability, we conducted a questionnaire survey, which was attended by 25 coaches-teachers in rhythmic gymnastics of the Volgograd region, with an experience of 10 years or more.

Based on the results of a questionnaire survey, we identified the following main methodological approaches to the development of statokinetic stability in rhythmic gymnastics:

- purposefully develop statokinetic stability is necessary from the stage of initial specialization;
- one of the leading motor qualities in rhythmic gymnastics is dynamic balance, the prerequisite for the development of which is statokinetic stability;
- currently, there are not enough modern methods for the development of statokinetic stability in rhythmic gymnastics.

Data from the analysis of literature sources, as well as the conducted survey, were used in the development of methods for the development of statokinetic stability in rhythmic gymnastics at the stage of initial specialization. The effectiveness of the developed method was investigated in the conditions of a pedagogical experiment that was conducted on 7-9 year-old athletes who are engaged in the Volgograd Regional children's Public organization of a Healthy Lifestyle of the sports Club

"FILARETTO" in rhythmic gymnastics, Volzhsky. The experiment was carried out according to the classical construction scheme - with experimental and control groups of 10 people each. The homogeneity of the groups was determined in preliminary testing conducted using tests to determine the stability of gymnasts when performing exercises in balance, as well as using functional tests.

Results and discussion. As a result of preliminary testing of athletes, it was revealed that the indicators differ slightly and are statistically unreliable ($p > 0.05$). Thus, the analysis of the results obtained allows us to start implementing a pedagogical experiment. During the experiment, both groups – control and experimental-conducted the usual training process. All subjects trained 3 times a week. Subjects in the control group improved statokinetic stability, as well as dynamic and static equilibrium, using traditional means. In the experimental group, in each part of the training session, we used the tools and techniques we proposed. For the experiment, the same amount of time was allocated for each lesson.

Gymnasts in their classes used such exercises using the disk "Health" as well as exercises using a mini simulator of rotational exercises. The use of the method for developing statokinetic resistance is recommended for no more than twenty weeks. This time period was chosen based on the fact that intensive vestibular training should not be carried out for more than 5-6 months, since there may be a shift towards the initial indicators and even with a deviation below the initial level. It is assumed that in the structure of the training session, sets of exercises should be performed every 5-6 minutes:

- in the preparatory part, they average from 2 to 10 exercises;
- in the main part from 10 to 12 exercises;
- in the final part from 3 to 5 exercises.

All mentioned above exercises are available for 7-9 year-old athletes. After the pedagogical experiment, all subjects were re-tested to determine the effect of the developed method on the development of statokinetic stability in 7-9 year-old female athletes.

Conclusions. It should be noted that in both groups, after the pedagogical experiment, positive changes occurred during the training process at the stage of initial specialization. However, the positive growth of gymnasts in the experimental group was more significant and statistically significant. The increase in the results of the control group was not statistically significant. Thus, in general, the experiment showed that the selection of exercises and the method of their use are effective for increasing the level of development of statokinetic stability of 7-9 year-old gymnasts.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ВИКОРИСТАННІ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН БЕЗПЕКОВОГО ЦИКЛУ (ОХОРОНИ ПРАЦІ)

Бокшиц Олена Миколаївна

к.іст.н., доцент

Зозуля Іван Дмитрович

магістр

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав, Україна

Вступ. У сучасному сьогоднішні одними із основних факторів, які зорієнтовують необхідність упровадження педагогічних технологій у галузі освіти зокрема вищої освіти, виокремлено дійсність, яка пов'язана із внутрішніми потребами системи освіти і залежить від логіки розвитку педагогічної науки; потребу в суттєвому підвищенні якості навчально-виховного процесу, оптимізації управління у сфері освіти; удосконалення науково-педагогічних досліджень, посилення їхнього впливу на педагогічну практику.

Відтак, сучасність вимагає практичного спрямування процесу професійної підготовки та професійної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти з орієнтацією на застосування педагогічних технологій, які проникають в усі сфери професійної діяльності педагога.

Мета. Теоретично та ґрунтовно аргументувати формування професійної компетентності й педагогічні умови підготовки майбутнього педагога до використання навчально-ігрових технологій у процесі вивчення дисциплін безпекового циклу (охорона праці).

Матеріали та методи. Здійснений аналіз літературних джерел показує, що найбільш вагомими результатами щодо педагогічних умов підготовки майбутнього педагога до використання навчально-ігрових технологій та

готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності розглядається у працях українських науковців Ю. Жидецький, І. Козловська, І. Зазюн, І. Бех, С. Гончаренко та інші [1; 4; 7].

Багато сучасних наукових публікацій присвячено питанням розвитку професійної компетентності зокрема у фахівців і безпекового циклу О. Бокшиц, І. Каменська, М. Чошанов, А. Маркова. Л. Мітіна та інші [2 – 3].

Результати і обговорення. Підготовка майбутніх педагогів, обсяг їх знань, рівень умінь, володіння новими сучасними технологіями та інноваціями, формування фахових компетентностей передбачає широке використання педагогічних технологій у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, що дає змогу поєднувати фундаментальність педагогічних дисциплін та фахових дисциплін зокрема безпекового циклу (охорони праці) з інноваційністю мислення та практико-орієнтованим, дослідницьким підходом до розв'язання певних освітніх проблем.

Грунтуючись Законом України «Про вищу освіту» (2014) бачимо, що компетентність схарактеризована як динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних та громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що впливає на спроможність особи успішно провадити професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [6].

Проводячи літературний аналіз можемо спостерігати, що багато дослідників поділяє категорію «компетентність» на два види: загальна компетентність та спеціальна (предметна) компетентність.

Крім професійних знань, умінь і навичок, учитель повинен демонструвати необхідну гнучкість та нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін умов життя. На цьому зацентовано увагу в Державній національній програмі «Освіта», де зазначено, що один з основних шляхів реформування освіти пов'язаний із підготовкою нової генерації педагогічних кадрів, підвищенням їхнього професійного та загальнокультурного рівня [5].

Керуючись освітньо-професійною програмою «Професійна освіта (охорона праці)» галузь знань 01 Освіта/Педагогіка. Кваліфікація: Бакалавр з професійної освіти. Педагог професійного навчання у галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах професійно-технічної освіти.

Інспектор із охорони праці бачимо, що для формування професійних компетентностей розроблено модель програмних компетентностей, а саме: інтегральних, загальних та фахових компетентностей спеціальності, якими мають володіти майбутні педагоги зокрема у використанні навчально-ігрових технологій в процесі вивчення дисциплін безпекового циклу (охорони праці) [].

Фахова компетентність персоніфікує взаємозумовлений синтез теоретичної та практичної підготовки педагога, в основі якої – психологічні особливості особистості в поєднанні з досвідом, гнучким володінням педагогічними технологіями освітнього процесу, а також глибоку професійну підготовку і здатність провадити ігрову діяльність навчальний процес зокрема безпекових дисциплін (охорони праці).

З погляду багатьох вітчизняних і закордонних дослідників, у структурі професійної компетентності варто відокремлювати елементи підготовки, що передбачають наявність взаємопов'язаних інформаційного, процесуального та мотиваційного складників.

Мотиваційний складник прогнозує способи організації ефективного освітнього процесу на основі усвідомлення студентами мотивацій і цінності професійної освіти (мотиваційний блок); інформаційний – блок фахових знань (інформаційний блок); процесуальний – представляє вміння й навички, необхідні для реалізації багатофункційних завдань педагогічної (фахової) діяльності (діяльнісний блок).

З огляду узагальнення критеріїв, що окреслені в науково-дослідних працях, розмежовано найбільш сприятливі для ефективної підготовки майбутнього педагога до використання навчально-ігрових технологій при вивченні дисциплін безпекового циклу (охорони праці), що характеризують

знання, уміння, навички, мотиви й цінності, самооцінку, самореалізацію та індивідуалізацію.

Аналіз наукової фахової літератури дав змогу відобразити взаємопов'язані критерії професійної компетентності майбутнього педагога у використанні навчально-ігрових технологій: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-оцінювальний, кожен із яких у своєму складі має *спеціальні компетенції*: мотиваційно-ціннісний компонент – мотиваційну, ціннісно-змістову й рефлексивну компетенції; когнітивний компонент – предметну, фахову й технологічну компетенції; діяльнісно-оцінювальний – процесуальну, інформаційно-дослідницьку й діагностичну.

Опанування студентом професійної компетентності передбачає його здатність і готовність ефективно застосовувати навчально-ігрові технології, де особливу роль відіграє когнітивний критерій: сукупність знань студентів про гру, загальні та специфічні риси ігрової діяльності, розуміння різних теорій походження гри, наявність власного досвіду участі в іграх на заняттях із дисциплін безпекового циклу та методики навчання дисциплін з охорони праці, а також досвід проектування й використання навчально-ігрових технологій у ході практик.

Висновки. Отже, основним завданням процесу професійної підготовки у закладах вищої освіти має стати формування професійної компетентності, що охоплює використання навчально-ігрових технологій у процесі вивчення дисциплін безпекового циклу (охорони праці).

Саме процес навчання сприяє виробленню механізмів, які допомагають майбутньому педагогу мобільно орієнтуватися в новітніх педагогічних технологіях і впроваджувати їх в освітню діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. (1998) Особистісно-зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібник. 204 с.
2. Бокшиц О.М. (2020) Інтеграція навчального процесу як чинник формування професійної активності студентів. *Colección de documentos científicos «ΛΟΓΟΣ» con actas de la Conferencia Internacional Científica y Práctica, Barcelona, España: Plataforma Europea de la Ciencia*, (Vol. 4), 51 – 53.
3. Бокшиц О.М. & Каменська І.С. (2018) Інтеграція знань як основа формування професійних компетентностей майбутніх фахівців з охорони праці у закладах вищої освіти. *Humanitarium*, (42), 17 – 24.
4. Гончаренко С.У. (2010) Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. *Пост-методика*, 308 с.
5. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://portal.prolisok.org/osvita_ukraine_xxi.html
6. Закон про вищу освіту [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. Зязюн І. А. (2000) Сучасні дидактичні моделі і логіка учіння. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : Зб. наук. праць, 4–7.

**ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Галіцян Ольга Анатоліївна
Бартенєва Ірина Олександрівна**

к.п.н., доценти
доценти кафедри педагогіки
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Вступ. Актуальність започаткованого дослідження зумовлюється імперативами сучасної фахової професійно-педагогічної підготовки кардинально нової генерації висококваліфікованих педагогів – носіїв професійного менталітету та світоглядної культури. У межах професійно-педагогічної діяльності вчитель розкриває власну духовну культуру як культуру практичного освоєння професії та перетворення світу відповідно індивідуальних особливостей. Принципом дій людини, її поведінки та вчинків, нормотворчим регулятором діяльності виступає світогляд. Саме тому, беззаперечної значущості набуває формування світоглядної культури молодих українців, яка визначатиме їхні вчинки, дії, цінності та міркування щодо суспільства та його майбутнього.

Аналіз наукового фонду з обраної проблематики довів, що дефінітивній характеристиці світогляду як наукової категорії присвячені наукові розвідки О. Азархіна, В. Мазепи, В. Шинкарука, В. Табачковського та ін.; над психологічним підґрунтям його функціонування замислювались Л. Божович, Г. Ковальов, Н. Менчинська та ін.; векторам управління становленням професійного світогляду фахівців освіти присвятили дослідження С. Гончаренко, З. Курлянд, Е. Монозон, О. Реброва, О. Рудницька та ін.

Водночас, феноменологія формування світоглядної культури майбутніх учителів у сучасних закладах вищої освіти представлена, на нашу думку, недостатньо.

Мета роботи – описати методичний ресурс формування світоглядної культури майбутніх учителів у сучасному закладі вищої педагогічної освіти.

Матеріали і методи. Дослідження здійснено з використанням теоретичних (аналіз наукових, методичних та інструктивних джерел, контент аналіз освітніх програм підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти) та практичних (упорядкування педагогічного та викладацького досвіду, розробка методичних матеріалів, що удосконалюють підготовку майбутніх учителів у вищих педагогічних закладах освіти) методів.

Результати дослідження та їх обговорення.

Учені (В. Діденко, В. Табачковський, В. Черноволенко) обстоювали необхідність розгляду світогляду не лише як теоретичної системи поглядів людини на світ, оскільки знання – загальні, а переконання – особистісні. Перші – дескриптивні, тобто описують свій об'єкт, другі – імперативні, тобто задають людині характер і спрямованість дій. Розуміємо представлену тезу таким чином: знання набувають сенсового навантаження через переконання, а переконання екстраполюють знання в діяльнісну площину професійно-педагогічної діяльності. Поглиблюючи це твердження можна накреслити загальні риси світогляду як наукової категорії, тобто тлумачити його як синергетичну систему, що складається з принципів, переконань, професійно-зорієнтованих знань, професійних ідеалів, освітніх цінностей, надій, вірувань, особистісних поглядів на сенс і мету життя, що детермінують діяльність окремого фахівця або соціальної групи та органічно включаються в людські вчинки та норми поведінки [1, с.569].

Як бачимо, світоглядна культура є духовно-практичним базисом та ціннісним «ядром» особистості, її внутрішнім «стрижнем», джерелом розуму та духу, почуттів та емоцій, поведінки та мислення, переживання та

переконань, діяльності та вчинків, тобто всієї площини активного ставлення людини до довколишньої реальності.

У сучасних закладах вищої педагогічної освіти України підґрунтям конструювання освітнього процесу має стати система так званих «освітніх» цінностей, які, з опорою на відповідні ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти, сприятимуть становлення світоглядної культури майбутніх учителів.

На нашу думку, названі процеси координуються із магістральною метою сучасної вищої освіти – не просто надати молодій людині арсенал загальнонаукових та професійно-зорієнтованих знань, а привчити її самостійно нарощувати ці знання і потрібні інструменти для загальної орієнтації не лише в межах рідної країни, а й за кордоном.

Спираючись на власний викладацький досвід ми пропонуємо вдосконалювати підготовку майбутніх учителів у закладах вищої освіти шляхом формування у них світоглядної культури за допомогою елективного курсу для здобувачів освіти 1-2 року навчання (перший освітній рівень «Бакалавр») – «Основи формування світоглядної культури майбутніх учителів». Обсяг дисципліни складає 90 навчальних годин (3 кредита ЄКТС). Представимо тематичне та змістове наповнення дисципліни.

Тема 1. Розгортання дослідницького інтересу до світогляду: витокові джерела феномена. Історичне підґрунтя становлення феномена «світогляд». Дефінітивне різноманіття світогляду. Тема 2. Структурно-компонентний аналіз світогляду. Сучасне термінологічне поле світогляду. Змістовий аналіз світогляду. Багатоплановість світогляду особистості: міфологічний, філософський, релігійний, науковий, мистецький, художній тощо. «Емоційна тканина» світоглядних ідей. Тема 3. Специфіка формування світоглядної культури майбутнього вчителя в системі професійної освіти. Дефінітивна характеристика поняття «світоглядна культура педагога». Варіативні види культуротворчої педагогічної діяльності як передумова реалізації невикористаних резервних можливостей культурологічної підготовки студентів. Шляхи оновлення традиційної системи підготовки вчителя у

сучасному закладі вищої освіти. Тема 4. Створення культуротворчого середовища в освітньому просторі закладу вищої освіти. Евристичне навчання студентів в аспекті особистісно-орієнтованої парадигми. Завдання зі створення майбутніми вчителями власних світоглядно-професійних «продуктів»: концептуальні карти, щоденники світоглядних та культурних вражень, мультимедійні маршрути-екскурсії, художньо-естетичне портфоліо, сценарії свят, рецензії на виставу, (фільм, книжку тощо), творчі ігри, колажі, проекти.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене можемо стверджувати, що світоглядна культура, як невід'ємний елемент духовності особистості, впливає на формування її професійних та ціннісних орієнтацій відповідно до світоглядних позицій. Тобто, своєрідна «світоглядна обізнаність» людини детермінує її ціннісні орієнтири, що складають платформу культуротворчої діяльності у світі та над собою. Систематизуючи та збагачуючи впродовж життя та навчання світоглядний потенціал, людина, відповідно до одержаних поглядів, переконань, уявлень, принципів та ідей, засвоює загальносвітову культуру, загальноприйняті культурні цінності та норми власного та соціального оточення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Табачковський В. Світогляд. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ : Абрис. 2002. 742 с.

ПАРАДИГМА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СЕГМЕНТ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Гриценко О. Е.

викладач кафедри сучасної та бальної хореографії
Харківська Державна Академія Культури
м. Харків, Україна

Введение./Introductions Визначення танцю як явища культури викликає необхідність звернення до культурологічного знання. Особливе місце тут належить культурній парадигмі як основному методологічному чиннику дослідження хореографічного мистецтва в його динаміці. Природно, що при цьому необхідними елементами будь-якого дослідження в галузі хореографії залишаються загальнонаукові методи аналізу, синтезу, моделювання, що дозволяє зробити теоретичну інтерпретацію емпіричного матеріалу з історії й сучасного хореографічного мистецтва.

Цель работы./Aim Загальною методологічною підставою в роботах цього напрямку має бути концепція культури як системи змістів, що визначають поведінку й мислення людей. Останнім часом, хоча й стали з'являтися роботи, у яких проблеми танцю розглядаються з позицій культурології, усе ж таки культурологічний підхід до танцювального мистецтва залишається практично не розробленим.

Материалы и методы./Materials and methods При аналізі давніх зразків танцю, що дало російському культурологу В. Ромму можливість створити унікальне дослідження «Танець і секрети найстародавніших цивілізацій» та дійти висновку, що тлумачення дефініції «танець», яке склалося у вітчизняній художній практиці, є дещо завуженим. На відміну від традиційного тлумачення танцю, Ромм пропонує розглядати танець як культурний паттерн. Такий погляд насправді розсуває естетичні та історичні межі дослідження хореографічного мистецтва, бо, за влучним спостереженням того ж автора, «визначати танець тільки як вид мистецтва – значить визнавати не танцем майже половину

танцювальних проявів» [1, с. 32]. Подібної точки зору додержується відомий український дослідник танцю О. Чепалов, який стверджує, що «з точки зору культурології будь-який твір хореографічного мистецтва може розглядатись як артефакт, у якому найбільш важливим аспектом вивчення є герменевтична спрямованість, а саме проблема розуміння та інтерпретації. При цьому має значення також культурно-антропологічний аспект, тобто походження конкретних виразних засобів хореографічного твору і його комунікативна домінанта (виявлення структурних особливостей та семантичних функцій) [2, с. 112].

Таким чином, можна зробити висновок, що за сучасних умов танець як культурне явище виступає своєрідним текстом, що відбиває тип й особливості культури даного етносу в певну культурно-історичну епоху за допомогою своєї особливої пластичної мови. А оскільки будь-який текст створюється на основі контексту й припускає подальше повернення до нього, танець розглядається саме в рамках певної культурної парадигми.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Культурна парадигма – це соціокультурна матриця, що складається з упорядкованих, найбільш рухливих елементів культури та включає сукупність загальноновизнаних на певному історичному етапі приписань для різних галузей людської діяльності, що визначають розвиток цих галузей як частин цілого культурного утворення. Культурна парадигма виступає у вигляді етапних розгорнень глобальної програми, яку можна описати поняттям «менталітет культури». А її розкриття відбувається безпосередньо через стиль. Культурна парадигма актуалізує ту або іншу традицію, задаючи на певному етапі розвитку культури провідний спосіб буття мови й матеріального світу, а також конкретні зразки людської діяльності (приписання, способи розв'язку життєвих завдань і т. д.), об'єктивуючи, таким чином, провідні змісти епохи. Стиль, у свою чергу, виступає як спосіб вираження цих зразків у конкретних галузях людської діяльності згідно приписаннями парадигми.

У кожній конкретній культурній парадигмі танець з'являється як засіб трансляції культурно значущої інформації (безпосередньо для суб'єктів даної парадигми), що реалізується в процесах означення (закріплення цієї інформації – змісту за певним танцювальним рухом, положенням, який виступає як знак – комунікативний аналог, заступник даної інформації, що має просторово-часову структуру) і розуміння (осмислення, реконструкція інформації, трансльованої за допомогою цього знака). Інакше кажучи, танець це знакова система, здатна об'єктивувати культурні змісти певної епохи, завдяки якій культура знаходить свої форми, стає реальністю.

Наприклад, у рамках конкретної культурної парадигми, яка, об'єктивуючи провідні змісти епохи, задає певні приписання для різних галузей діяльності (у тому числі й танцювальної) саме на основі своїх етнопластичних констант народні танцювальні традиції кристалізуються, наповнюються конкретним змістом, який відповідає ціннісним орієнтаціям народу як суб'єкта даної культурної парадигми.

Дослідження хореографічного мистецтва дозволяє розширити уявлення про динамічні процеси не тільки в танцювальній культурі, а й в інших видах мистецтва, а також у культурі взагалі. Це дає можливість глибше зрозуміти, наскільки зміни в окремих видах людської діяльності детерміновані більш фундаментальними законами й приписаннями, що дозволяє певною мірою прогнозувати майбутні трансформації системи і водночас адекватно інтерпретувати її минуле й сьогодення. Завдяки культурній парадигмі хореографічна культура виявляється сегментом загального культурного простору, що перебуває в тісному взаємозв'язку з іншими його компонентами й підсистемами. Тому пошук і демонстрація змін у становленні, динаміці та інтерпретації культурного героя хореографічній культурі є результатом усіх культурних процесів, які впливають на її функціонування.

Посилення інтересу до динаміки стильових змін танцю, до умов появи в ньому новацій, до причин зміни традиційних танцювальних форм та елементів зумовлене насамперед тим, що останнім часом швидкість цих змін стала

набагато вище порівняно з попередніми періодами розвитку хореографічного мистецтва, культури в мінливих умовах сучасного світу.

XX століття є найдинамічнішим в історії людської цивілізації, причому прискорення процесу змін є очевидним практично в усіх галузях людської діяльності. Підвищення рівня розвитку техніки, використання нових засобів зв'язку, засобів масової комунікації та інформації – усе це відноситься до основних причин формування масової культури суспільства, основною характеристикою якої стає споживання. Є очевидним і те, що сучасна хореографічна культура не може бути зведена лише до її традиційних компонентів. Потрібний гармонійний, зважений підхід до співвідношення в ній традицій і новацій. Аби осмислити й зрозуміти процеси, що відбуваються в хореографічній культурі, необхідно розглянути даний феномен у його цілісності, як складовій частині культурного простору. Останнім часом, хоча й стали з'являтися роботи, у яких проблеми танцю розглядаються з позицій культурології, усе ж таки культурологічний підхід до танцювального мистецтва залишається практично нерозробленим.

Выводи./Conclusions Але саме такий підхід, що дозволяє виявити систему чинників соціокультурного, історико-культурного, етнокультурного характеру в їхньому співвідношенні й взаємозв'язку, є найбільш актуальним для сучасних дослідників, які вивчають хореографічну культуру в її цілісності та водночас сукупності з культурною парадигмою, одним з характерних категоріальних явищ сьогодення. Така методика має суттєво полегшити дослідження динамічних процесів хореографічної культури в мінливих умовах сучасного світу. Вона дає можливість більш глибоко аналізувати й розуміти тенденції культурно-історичного процесу, побачити особливості їх прояву в цій галузі творчої діяльності, поглибити розуміння механізмів становлення, функціонування та змін культурного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ромм В. В. Танец и секреты древнейших цивилизаций / В. В. Ромм. – Новосибирск : Новосиб. гос. консерватория им. М. И. Глинки, 2002. – 456 с. : ил.
2. Чепалов О. І. Когнітивні аспекти хореографічної лексики / О. І. Чепалов // Культура України : зб. наук. пр. Вип. 14 : Мистецтвознавство. Філософія. — Х. : Харк. держ. академія культури, 2004. – С. 109 – 126.
3. Спортивна сучасна хореографія: комплексна навчальна програма з позашкільної освіти / Н. В. Борсук, І. Ю. Мосякова, Т. К. Окушко. – К., 2011. - 64 с.
4. Шевчук А. С. Дитяча хореографія : навч.-метод. посібник / А. С. Шевчук. — 3-тє вид., зі змін. та доповн. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. – 288 с.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНО-ЗООРІНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК КЛЮЧ ДО ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Горбова Ірина Станіславівна
магістр педагогічної освіти
вчитель-методист, вчитель
ЗОШ №8 І-ІІІ ступенів
м. Камянець-Подільський, Україна

Горбовий Олег Володимирович
асистент, магістр
Подільський державний
аграрно-технічний університет
м. Камянець-Подільський, Україна

Дубік Віктор Миколайович
к.т.н., доцент
Подільський державний
аграрно-технічний університет
м. Камянець-Подільський, Україна

Вступ. Сьогодні серед української педагогічної громадськості, на сторінках педагогічної преси усе частіше вживається теза про необхідність запровадження компетентнісного підходу. Поняття компетентнісної освіти прийшло до нас із зарубіжних країн. Там воно є широкоживаним і дослідженим. Поки що в Україні недостатньо представлені оригінальні чи перекладні праці, присвячені цій проблемі.

Мета роботи. Реформування системи освіти в Україні набуло нині глобального характеру. Спрямованість системи освіти на переважне засвоєння системи знань, яка була традиційною й виправданою ще кілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке вимагає виховання самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у розв'язанні соціальних, виробничих та економічних завдань.

Матеріали і методи. Вирішення нових завдань сучасної освіти потребує істотного посилення самостійної і продуктивної діяльності студентської молоді, розвитку їх особистісних якостей і творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання і розв'язувати проблеми, орієнтуватись у житті суспільства тощо. Визначаючи перспективи в освіті, зауважимо, що назріла потреба запровадження компетентнісно-зорієнтованого підходу, що підсилить актуальність подальших теоретичних розробок проблеми, осмислення їх структури, змісту, ролі у навчанні і вихованні.

Проблема ця ще досить нова на ґрунті української освіти, недостатньо вивчена. Знання, вміння та навички, котрі молодь сьогодні набуває в процесі навчання, безперечно, є дуже важливими. Однак, поряд із цим, актуальності набуває поняття «компетентності». Саме «компетентність» є тим індикатором, якій дає змогу визначити готовність студента до життя, його подальшого особистісного розвитку й активної участі в житті суспільства. Саме розвиток в особистості життєво важливих компетентностей може дати молодій людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Важливість знань, умінь, інтелектуального і духовного розвитку особистості і суспільства в цілому сьогодні розуміють майже всі. Зрештою добре освічені, висококваліфіковані громадяни є ознакою прогресу будь - якої держави XXI сторіччя, коли світ є таким складним, суперечливим і конфліктним.

Зауважимо, що у світі існує три моделі, на основі яких можна аналізувати і розбудовувати освітній процес у сучасній вищій школі, а саме: підхід з точки зору змісту (тут головним є те, «що викладається студентам ВУЗу»), підхід з точки зору процесу навчання., підхід з точки зору результатів (тут аналізові піддається цілий набір компетентностей, котрими оволоділи учні, які закінчують школу і приходять до ВУЗу).

Компетентність повинна виступати кінцевим результатом навчання студента у вищому навчальному закладі. Важливість її формування не потребує

коментарів. Допомогти молоді навчитись знаходити правильні рішення у конкретних ситуаціях: навчальних, життєвих, професійних тощо - одне із основних завдань сучасної української вищої освіти.

Специфіка професії викладача вищої школи в якості куратора академічної групи створює умови для реалізації концепції безперервної освіти, яка є частиною професійної діяльності. Не можна досягти педагогічної компетентності у формуванні індивідуальності молодої людини, якщо не прийняти позиції суб'єкта розвитку власної особистості. Кожен викладач і куратор академічної групи повинен володіти професійно-педагогічною компетентністю. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу — це знання в галузі сучасного освітнього процесу, здатність до самоаналізу досвіду з позиції нового рівня знань, готовність застосовувати їх в освітній практиці.

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення і освіти, поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професійної діяльності.

Поняття компетентної освіти, освітньої компетентності прийшло до нас із зарубіжних країн. Там воно є широкоживаним і дослідженим. Поки що в Україні недостатньо представлені оригінальні чи перекладні праці, присвячені цій проблемі. Але в напрямку впровадження компетентного підходу в освіту працювали педагоги М.М. Скаткін, І.Я. Ленер, В.В. Краєвський, Г.П. Щедровицький, В.В. Давидов, а зараз працюють їх послідовники, зокрема Бондар С.Б. Сьогодні реалізуючи компетентнісний підхід, ми спираємось на міжнародний досвід, адаптуючи його до українських традицій і потреб.

Будучи більш широким поняттям, компетентність містить у собі: когнітивну і операційно-технологічну складові, мотиваційну, етичну, соціальну

та поведінкову складові; результати навчання (знання й уміння); систему ціннісних орієнтацій.

Наша ціль навчити студентську молодь вибрати вірну дорогу у житті, допомогти успішно розв'язувати завдання в різних сферах життєдіяльності, долучити вихованців творчо самореалізовуватися і саморозвиватися.

Ключова компетентність студента це: пізнавальна компетентність (навчальні досягнення, уміння навчитися й оперувати знаннями); особистісна компетентність (розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних силах і слабких сторонах); самоосвітня компетентність (здатність до самонавчання, відповідальність за рівень власної самоосвіти, гнучкість застосування знань, умінь, навичок в умовах швидких змін, постійний самоаналіз, самоконтроль власної діяльності); соціальна компетентність (комунікативні навички, здатність приймати свої рішення і прагнути до розуміння власних потреб і вимог, уміння визначити особисті ролі в суспільстві, культура міжособистісних відносин); здоров'язберігаюча компетентність (фізичне здоров'я, психічне здоров'я, рівень валеологічних знань), творча компетентність (здатність до виявлення і постановки проблем, здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі, здатність вирішувати проблеми); інформаційна компетентність (вміння користуватися новими інформаційними технологіями, вміння використовувати різні джерела інформації, вміння добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел).

Отже, поняття компетентності не зводиться тільки до знань і навичок , вона належить до сфери складних умінь і якостей особистості сучасного студента вищого навчального закладу.

Результати і обговорення. Розглянемо і обговоримо формування виховної системи академічної групи як засіб розвитку ключової компетентності студентів в Подільському державному аграрно-технічному університеті. Виховання - це процес свідомого розвитку особистості, в якому беруть участь куратори і їх вихованці, їхня спільна діяльність і спілкування впливають на

подальший розвиток особистості і зумовлюють її ставлення до соціального середовища. Кожний студентський колектив академічної групи має свою індивідуальність, унікальність і неповторність.

В основу роботи з академічною групою покладена педагогіка співробітництва і гуманності, яка дає можливість зрозуміти кожну молоду людину, допомогти їй у вирішенні тих чи інших питань, учить співчувати, слухати інших і вести з ними діалог.

Куратор академічної групи виконує координуючу функцію діяльності студентів, тому йому потрібно чітко планувати роботу зі студентським колективом. Робота починається з вивчення особистості кожного вихованця академічної групи.

Куратором здійснюється індивідуально - особистісний підхід для розкриття творчого потенціалу кожного студента, розвитку його здібностей. У цьому кураторові допомагає «Модель творчої особистості», яка дає змогу розробити для кожного вихованця програму індивідуального розвитку і саморозвитку особистості.

Виховна робота куратора академічної групи сприяє процесу дорослішання вихованців, допомагає вихованню орієнтування на умови навколишньої дійсності, регулює поведінку і діяльність студента. Куратор використовує можливість молодої людини пізнати себе і допомогти зробити правильний вибір в цих складних, різноманітних відносинах між студентом і сучасним світом. Відбувається це шляхом включення кожного студента в активну спільну діяльність.

Таким чином, забезпечується виховний і розвиваючий вплив на особистість, що формується. Надзвичайно важливе значення для формування колективу академічної групи має удосконалення міжособистісних взаємин студентів.

Працюючи зі студентською молоддю куратор академічної групи повинен дбати насамперед про забезпечення психічного здоров'я своїх вихованців.

У процесі виховання на годинах спілкування, молодь визначає загальнолюдські цінності, формує уяву про себе як громадянина України з притаманними йому якостями, вчиться дискутувати, обговорювати складні питання, знаходити спільне рішення.

Плануючи роботу, куратор академічної групи повинен включати у свій план праці з вихованцями заходи, які сприяють формуванню ключової компетенції студентської молоді, а саме: соціальну компетентність, полікультурну компетентність, комунікативну компетентність, інформаційну компетентність, компетентність самоосвіти та саморозвитку, здоров'язберігаючу компетентність тощо.

Реалізуючи у своїй роботі компетентнісний-зоорієнтований підхід, ми спираємось на міжнародний досвід, адаптуючи його до сучасних українських традицій і потреб. Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визнаний комплекс знань, умінь, навичок певного рівня, що можуть бути застосовувані у широкій сфері діяльності людини.

Висновки. Діяльність молодшої людини, зокрема засвоєння нею будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій. Виконуючи ці дії, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе або суспільства, людина тим самим розвиває у себе компетентність у тій чи іншій сфері життя..

Сформовані компетентності людина використовує у різних соціальних та інших контекстах залежно від умов та потреб щодо здійснення різних видів діяльності.

Компетентна людина застосовує ті стратегії, які здаються їй найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Рівень компетентності - це рівень діяльності, необхідний і достатній для мінімальної успішності в одержанні результату.

Ціль яка сьогодні стоїть перед кожним викладачем й куратором академічної групи - це досягнення студентами ключових компетентностей.

Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визнаний комплекс знань, умінь, навичок певного рівня, що можуть бути застосовувані у широкій сфері діяльності людини.

Куратор академічної групи деколи замінює своїм підопічним вихованцям і маму, і батька, огорожує їх від деяких проблем, опікується ними. Але деколи це призводить до того, що закінчуючи вуз, вони потрапляють у дійсність життя, і що далі робити, як бути, куди іти і з чого починати без порад куратора, вони не знають. Наша ціль як педагогів-кураторів академічної групи, навчити кожну молоду людину вибрати вірну дорогу у життя, навчити успішно розв'язувати завдання в різних сферах життєдіяльності, навчити вихованця творчо самореалізовуватись у сучасному житті.

ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Желуденко Марина Олександрівна

канд. пед. наук, доцент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Процес переходу на нову форму освіти відбувається в екстремальних умовах, а часто навіть хаотично. Тому цей процес має суттєві недоліки, які потребують аналізу для розробки подальшої стратегії подолання наслідків пандемії в суспільстві взагалі та в освіті зокрема.

Проте ми зробимо спробу і розглянемо недоліки та проблеми вищого освіти у кризовій ситуації, щоб на основі їх аналізу визначити шляхи виведення освіти на принципово інший за своєю формою рівень. Серед негативних чинників кризової ситуації, які кардинально вплинули на освіту, можна виділити наступні: соціальна ізоляція, блокування можливості навчання face-to-face, напруження в суспільстві, економічна криза, відсутність достовірних знань про реальний стан речей, низький рівень аналітичного мислення, зміни у сприйнятті традиційної картини світу, невідповідність педагогічних кадрів; нерівний доступ до якісного інтернету, низький рівень цифрової обізнаності (технічні навички користування цифровими гаджетами та обмежений доступ до якісної інформації) [3; 4]. Негативні наслідки для економіки, освіти, соціальної безпеки, фізичного та психічного здоров'я, здорового функціонування суспільства як системи ще більше дестабілізують суспільство. Проаналізуємо окремі фактори детальніше:

1. Нерівномірний рівень охоплення інтернетом, так званий «цифровий розрив». ООН ще у 2011 році визнала право на доступ до мережі інтернет базовим правом людини [2]. Однак в українському законодавстві навіть відсутнє визначення широкопосмугового доступу до інтернету (ШСД).

За офіційними даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, 1,4 млн з 5 млн або 27%

абонентів фіксованого ШСД сконцентровано в Києві, а в столиці разом з областю — більше 30%. При цьому у столичному регіоні проживає лише 11% населення. Значна доля припадає на великі міста. Майже 60% користувачів фіксованого ШСД проживають у Києві, Київській, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській, Львівській і Харківській областях. Ця ситуація значно поглиблює нерівність у правах і можливостях населення і призводить до соціальної несправедливості та економічної диспропорції [6].

2. Відсутність цифрової інфраструктури. Соціальна дистанція – це відсутність доступу через певні зовнішні причини до основних послуг, у тому числі відсутність доступу до освіти. В умовах цифрового суспільства люди, які мають обмежений доступ до цифрової інфраструктури автоматично опиняються у соціальній ізоляції.

Це означає, що держава на рівні законодавства та заклади освіти мають забезпечити доступ усіх верств населення до цифрової інфраструктури незалежно від соціального походження, інтелектуального рівня, фінансових можливостей.

На практиці це може бути реалізованим за рахунок створення єдиного цифрового ринку послуг та знань, а також якісних україномовних освітніх платформ, які допоможуть адаптуватися до змін, пов'язаних з цифровою трансформацією.

3. Низький рівень цифрової грамотності, відсутність навичок отримання та аналізу інформації за допомогою цифрових платформ. Заступник Міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції Валерія Іонан презентувала результати першого в Україні соціологічного дослідження: «53,5% українців знаходяться нижче позначки середній рівень у питаннях цифрової грамотності [1].

4. Напружений психічний та фізичний стан, стрес, пов'язаний із забезпеченням якісного навчання за допомогою цифрових інструментів. До факторів стресу належать: необмежений робочий час, спілкування у режимі нон-стон, відсутність культури цифрового спілкування, загальний рівень

напруги у суспільстві. В умовах інклюзивної освіти викладачі та студенти вимушені працювати понаднормово, перевищуючи усі санітарні норми щодо часу, який людина може проводити в Інтернеті. Тому психологи та лікарі кажуть про «цифрову діету» як засіб збереження психічної та емоційної стабільності.

5. Непідготовленість педагогічного персоналу до нових умов роботи та недостатній рівень цифрової обізнаності. Проблема підготовки педагогічного персоналу на тлі недостатньої кількості викладачів у всьому світі носить глобальний характер. Існує необхідність інтегрувати інноваційні стратегії навчання у педагогічну освіту. Викладачі мають не лише володіти високим рівнем міжкультурної компетентності, розумітися на глобальних проблемах, але й здатністю використовувати цифрові технології для розвитку критичного мислення [5].

Отже, ми спостерігаємо нагальну потребу в трансформації освіти, переосмисленні її місця, функцій, структури, а також форм освітянських послуг. У зв'язку з цим можна визначити основні пріоритети освіти в період карантину та в період поступового виходу із нього, а саме: 1) сприяння, підтримка та участь держави та державних органів влади усіх рівнів у реалізації принципів цифрової освіти; 2) масштабне використання цифрових технологій навчання та викладання; 3) розвиток цифрових навичок та компетентностей, формування культури цифрової комунікації; 4) покращення якості освіти шляхом аналізу статистичних даних [7; 8]. На сучасному етапі ми можемо припустити, що ефективність цифрової освіти як мінімум не поступається ефективності традиційної освіти. Однак, у повному обсязі проаналізувати наслідки К-19 на даному етапі досить важко через брак теоретичних та практичних досліджень. Науковці Желуденко М.О., Султанова Л.Ю., Гринюк С.П., Заслужена А.А., Ковтун О.В., Зайцева І.В. займаються дослідженням потенціалу вищої освіти умовах пандемії. Дослідження проводиться за ініціативи та фінансової підтримки Міністерства освіти і науки України, а також Національного фонду досліджень в рамках конкурсу наукових та

науково-технічних проєктів «Наука для безпеки людини та суспільства», метою якого є підтримка та фінансування найкращих наукових проєктів із вирішення питань безпеки людини, зокрема безпеки в умовах COVID-19.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарук О. Національна освітня платформа з цифрової грамотності «Дія: Цифрова освіта». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksij-goncharuk-nacionalna-osvitnya-platforma-z-cifrovoyi-gramotnosti-diya-cifrova-osvita-startuye-vzhe-21-sichnya>
2. ООН признала доступ в интернет базовым правом человека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lenta.ru/news/2011/06/07/basicright/>
3. Освітня сфера після карантину. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pedrada.com.ua/article/2785-osvtnya-sfera-pslya-karantinu>
4. Пандемія та освіта. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/den-ukrayiny/pandemiya-ta-osvita>
5. Риснер М. Интернализация педагогического образования через виртуальные святы и смешанное образование. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elearnmag.acm.org/featured.cfm?aid=3403401>
6. Чому Україна відстає від світу за забезпеченістю світу інтернетом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://delo.ua/business/ukrajina-vidstaje-vid-svitu-za-zabezpechinistju-naselennja-inter-331808/>
7. Як зміниться освіта після пандемії : 5 прогнозів світових експертів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://osvitoria.media/experience/yak-zminytsya-osvita-pislya-pandemiyi-5-prognoziv-svitovyh-ekspertiv/>
8. Якою буде вища освіта після COVID-19? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/vyshcha-osvita-pisliakoronavirusu/30655858.html>

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕЛОМАХ КІСТОК

Із'янов Кирило Ігорович
Попова Руслана Русланівна

Здобувачі вищої освіти
Бердянський державний педагогічний університет
м. Бердянськ, Україна

Анотація: У статті узагальнено актуальність проблеми реабілітації при переломах плечового поясу, з'ясовано, що фізична реабілітація при переломах кісток плечового поясу спрямована на поліпшення гемодинаміки, збільшення аеробної продуктивності організму, покращення обмінних процесів та функціонального стану. Наголошено, що програма фізичної реабілітації рекомендована при переломах плечового поясу, містить спеціальний комплекс фізичних вправ для розвитку координації рухів, рівноваги, а також вправ з дозованим динамічним навантаженням.

Ключові слова: фізична реабілітація, здоров'я, переломи кісток, плечовий пояс, лікувальна фізична культура, вчитель-реабілітолог.

Вступ. Проблема фізичної реабілітації при переломах кісток є однією з головних медико-соціальних і економічних проблем суспільства. Науковці зауважують, що переломи плечового поясу становлять близько 1,2% загальної кількості переломів кісток скелета. Після нормального зрощення уламків, функція опорно-рухового апарату поступово відновлюється, але складність травми потребує застосування фізичної реабілітації, що дозволяє відновити функцію суглоба. Тому важливим і актуальним чинником відновлення здоров'я та скорочення термінів тимчасової непрацездатності є своєчасно організована фізична реабілітація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вченими накопичено достатній досвід з проблем фізичної реабілітації при переломах кісток.

Ґрунтовні дослідження актуальних проблем фізичної реабілітації здійснили В. Бушкович, М. Лисенков, В. Мурза, В. Мухін, О. Піц, М. Привес, С. Сапункова та інші вчені. Особливості фізичної, медичної, соціальної реабілітації висвітлено в роботах С. Кари, В. Самойленко, І. Петряшева, С. Хатунцевої, Н. Яковенко. Важливими є роботи, в яких висвітлено механізм трофічного впливу фізичних навантажень на структурно-функціональну організацію кісток (А. Бруско, В. Омельчук, О. Гайко та інших науковців). Дослідження слугують підґрунтям для більш точного та глибокого розуміння проблеми застосування фізичної реабілітації при переломах кісток, зокрема плечового поясу.

Мета дослідження: вивчити особливості фізичної реабілітації при переломах кісток плечового поясу.

Завдання: визначити засоби та методи реабілітації при переломах плечового поясу; розробити та обґрунтувати програму занять з реабілітації при переломах плечового поясу.

Матеріали і методи. Для вирішення поставлених завдань застосовувались наступні методи: швидкий тест рухливості в плечовому суглобі; теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел здійснювались з метою вивчення стану досліджуваної проблеми; емпіричний метод.

Результати та дискусії. Слід зауважити, що умовами утворення переломів можуть бути удари в область спини, надпліччя або падіння на спину чи на відведену і зігнуту в лікті руку. Найбільш характерна локалізація переломів – область тіла і акроміального відростка. У дітей переломи завжди підокістні і рідко дають зміщення. Переломи лопаток у дитячому віці зустрічаються рідко. Вони часто не діагностуються і розцінюються як забій м'яких тканин в цій області, зауважують науковці [1; 2]. Слід пам'ятати, що латеральний кінець акроміального відростка лопатки костеніє із декількох точок, які з'являються після 13 років. На протязі декількох років вони мають неправильні обриси і безструктурні, тому ці точки часто приймають за травматичні відламки або остеохондропатію. Але остеохондропатія в цьому

відділі не зустрічається, при цьому перелом, як правило, локалізується в області скостенілого і сформованого відділу. Синостоз настає в 18 – 22 роки. За ізольований перелом нижнього кута лопатки помилково може бути прийнято її додаткове самостійне трикутне ядро скостеніння. Воно з'являється у пубертатному періоді (12 – 14 років) і, як правило, зливається з кісткою у віці 17 – 19 (іноді 20 – 25) років. Виявити перелом допомагає виявлення зміщення відламків і нерівність їх суміжних поверхонь [2; 3]. Необхідно зауважити, що при переломах лопатки можуть виникати супутні переломи ребер, що ускладнює подальшу реабілітацію. У деяких випадках, особливо при осколковому переломі ключиці, коли трикутнострий відламок стає перпендикулярно до осі ключиці, виникає загроза перфорації шкіри. При переломі зовнішньої і внутрішньої третин тіла ключиці зміщення відламків, як правило незначне. Підокістні переломи зустрічаються, як правило, в молодому віці, особливо у дітей до 3 – 4 років, причому локалізуються вони так же, як і в інші вікові періоди [1; 4]. В спортивній практиці спостерігаються ізольовані переломи і відриви великого і малого горбків плечової кістки. Переломи голівки та шийки характерні для людей похилого віку. Переломи великого горбка бувають значно частіше, чим їх розпізнають. Вони спостерігаються як супутні пошкодження при вивихах плеча. Нерідко переломи великого горбка виникають при метанні диска, списа тощо.

Розглянемо механізм впливу фізичних вправ на організм. Виділяють чотири основні механізми впливу фізичних вправ на організм людини: тонізуючий вплив, трофічний вплив, формування компенсації та нормалізація функцій.

Механізм тонізуючого впливу фізичних вправ є важливим, оскільки при вказаних захворюваннях загальний тонус організму знижується. Це пояснюється низкою причин. Найбільше значення має характер захворювання. З хворого органу в центральну нервову систему надходить потік больових імпульсів, унаслідок чого в корі головного мозку виникає так звана патологічна домінанта [5]. Несприятливі зрушення в організмі у відповідь на зниження

рухової активності пояснюють зниженням потоку імпульсів у центральну нервову систему від пропріорецепторів (рецепторів опорно-рухового апарату, м'язів, зв'язок, капсул, суглобів).

Порушення у стані здоров'я пояснюються поєднанням впливу, як самого захворювання, так і гіподинамії унаслідок цього захворювання. Крім того, відомо, що кожна м'язова група має представництво у центральній нервовій системі. З іншого боку, роздратування будь-яких ділянок рухової зони кори головного мозку викликає скорочення відповідних м'язів. Тому за відсутності активних рухів за допомогою пасивних виконуваних фізичних вправ певною мірою досягається збудження відповідних рухових центрів. Багатократне систематичне повторення пасивних вправ підтримує функціональний стан відповідних їм рухових зон кори великих півкуль головного мозку. Функціональний стан рухових зон мозку посилюється, якщо на зміну пасивним приходять активні вправи. Окрім нервово-рефлекторної дії, велике значення для тонізуючого впливу фізичних вправ мають і гуморальні зрушення. Вони полягають у тому, що хімічні сполуки, що утворюються в організмі (гормони, ферменти), а також іони калію, кальцію, потрапляючи у кров, змінюють функції органів і систем. Крім того, вони впливають на тканинні рецептори та нервові центри, змінюючи їх фізіологічний стан. У свою чергу, нервова система впливає на вироблення гормонів. Фізичні вправи надають тонізуючий вплив на організм таких хворих, стимулюючи роботу залоз внутрішньої секреції, покращуючи водно-сольовий обмін [6; 7]. Важливим є механізм формування компенсації (заміщення порушених функцій). Відновлювальна функція фізичних вправ виявляється також у формуванні компенсації (заміщення втрачених функцій), що є біологічною захисною властивістю організму.

Розглянемо механізм нормалізації функції. У відновленні порушених функцій головну роль грає нормалізація нервових процесів. Фізичні вправи впливають на всі відділи рухового апарату: пропріорецептори, провідні шляхи, рухові зони центральної нервової системи.

Програма фізичної реабілітації дозволяє поліпшити стан організму людини. Вправи підбираються індивідуально, враховуючи стан і особливості організму людини [5; 7]. Програма фізичної реабілітації здатна вплинути на порушені функції тіла і сприяє їх нормалізації. Комплекс складається з декількох фізичних вправ і має кілька напрямків. Також ефективними є фізіотерапевтичні методи: для зняття больового синдрому та поліпшення трофіки пошкоджених тканин. Масаж на першому етапі обмежується застосуванням переривистої вібрації (постукуванням або дерев'яним молоточком, або пальцем) в області перелому понад гіпсової пов'язки.

У другий постімобілізаційний (функціональний) період на фоні збільшення фізичного навантаження на здорові кінцівки і тулуб акцентується увага на ураженій ділянці. Фізичне навантаження чергується з дихальними вправами і прийомами, що розслабляють залучені в роботу групи м'язів. У комплекс обов'язково включаються вправи, пов'язані з самообслуговуванням.

На третьому етапі всі вправи другого періоду виконуються з повною амплітудою, зростає число вправ силового характеру (вправи з опором, на тренажерах), підбираються вправи, що вимагають складних, точних по координації рухів. Ширше використовуються вправи з м'ячем (кидки, передача, лов м'яча). Продовжуються заняття в басейні. Велику увагу приділяють вправам, спрямованим на професійну і побутову реабілітацію [2; 4]. Масаж і фізіопроцедури також використовуються активно, як і у другий період, але масаж носить більш спеціалізований характер [3]. Також в цей період використовують елементи ерготерапії, трудотерапію: прання, робота рубанком, миття вікон тощо. Необхідно враховувати показання та протипоказання до виконання тих чи інших елементів. Отже, фізичні вправи при переломах плечового поясу – важлива частина комплексної терапії, яка істотно полегшує перебіг патології та прискорює одужання. Важливо дотримуватися всіх рекомендацій лікаря, фізичного терапевта, ерготерапевта, вчителя-реабілітолога. Необхідно зауважити, що лікувальна фізична культура є основою профілактики загострень і прогресу дегенеративного процесу. Лікувальна

гімнастика при переломах плечового поясу у методологічному плані повинна бути цілісним комплексом, але з обов'язковим урахуванням індивідуальних особливостей організму, локалізації процесу та стадії захворювання [1; 6]. При переломах плечового поясу, необхідно дотримуватися помірно активного способу життя, а лікувальна фізична культура сприяє відновленню фізичного стану. Надзвичайно важливо, щоб заняття фізичними вправами проходили під наглядом та за рекомендаціями вчителя-реабітолога після всебічного обстеження спеціалістами мультифункціональної команди. Допустимий рівень фізичних навантажень визначається в залежності від стадії захворювання, віку та індивідуальних особливостей конкретного досліджуваного. Необхідно наголосити на необхідності вести щоденник, в який повинні заноситися як позитивні, так і негативні зміни в самопочутті після того чи іншого заняття. У тому випадку, якщо людина відзначає значне погіршення стану, вправи слід негайно припинити, щоб уникнути розвитку ускладнень. Програма фізичної реабілітації рекомендована при переломах плечового поясу, передбачає поєднання загальнорозвиваючих вправ із спеціальними, містить спеціальний комплекс фізичних вправ для розвитку координації рухів, рівноваги, а також вправ з дозованим динамічним навантаженням.

Висновки. Отже, узагальнено актуальність проблеми реабілітації при переломах плечового поясу, з'ясовано, що фізична реабілітація при переломах кісток плечового поясу спрямована на поліпшення гемодинаміки, збільшення аеробної продуктивності організму, покращення обмінних процесів та функціонального стану. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в удосконаленні засобів фізичної реабілітації при переломах кісток плечового поясу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бруско А. Т. Омельчук В. П. Гайко О. Р. Механізм трофічного впливу фізичних навантажень на структурно-функціональну організацію кісток // Проблеми остеології. – 1998. – Том 1. – С. 11-18.
2. Мурза В. П. Фізична реабілітація. Навчальний посібник. – К. «Олан», 2004. – 559 с.
3. Кара С.І., Хатунцева С. М. Клінічна практика в системі підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя, 2019. Вип. 62. Т. 2. С.108–113.
4. Мухін В.М. Фізична реабілітація. – Київ: Олімпійська література, 2005. – С.306-329.
5. Медична і соціальна реабілітація: В. Б. Самойленко, Н. П. Яковенко, І. О. Петряшев та ін. – 2-е видання. – К. : Медицина, 2018. – 464 с.
6. Медична та соціальна реабілітація: навчально-метод. посібник / С. С. Сапункова, Л. О. Піц, А. Ф. Гутніцька та інші. – К. : Медицина, 2018. – 280 с.
7. Khatuntseva S. M., Cheremisina I. M. Issue of rehabilitation of patients with psychophysical disorders. Актуальні питання впливу довкілля, фізичного виховання та спорту на здоров'я студентської молоді: зб. наук. матеріалів IV Міжнарод. наук.- практик. конференції (Бердянськ, 12–14 вересня 2019 р.). Бердянськ, 2019. С. 128–132.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Каменська Ірина Степанівна
к. с.-г. наук, доцент кафедри теорії
та методики професійної підготовки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав, Україна

Вступ. Трансформаційні процеси, що відбуваються у сьогоденні ставлять нові вимоги до якості праці та рівня кваліфікації педагогічних кадрів професійної освіти [1].

Завдання закладу вищої освіти – підготувати компетентного фахівця, здатного здійснювати освітню діяльність в закладах професійно-технічної освіти. У формуванні професійної компетентності майбутніх педагогів важливу роль відіграє педагогічна практика. В умовах сьогодення, ефективна підготовка учасників освітнього процесу закладів вищої освіти можлива за рахунок посилення практичної спрямованості навчання студентів.

Проблема практичної підготовки студентів вимагає розуміння її теоретичної значущості, визначення особливостей та суперечностей цього процесу, чіткого уявлення щодо організаційно-методичних напрямів ефективного формування практичних знань, умінь та навичок [2].

Саме теоретична та практична підготовка бакалаврів є ресурсом для формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.

У науковому просторі формування педагогічної компетентності є предметом вивчення багатьох вітчизняних науковців: Л. Антонюк, Н. Василькова, Д. Ільницький, Ю. Белова, Ю. Багно, О. Бокшиц, Д. Демченко, Н. Коцур, Г. Крохмальна, С. Сошенко, А. Шмельова, Г. Єльнікова та інші.

Проте, проблема формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час педагогічної практики залишається мало дослідженою та набуває в наш час особливої актуальності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати систему формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час педагогічної практики.

Матеріали та методи. Для досягнення мети було використано комплекс методів: теоретичний аналіз періодичних видань, методичної та науково-педагогічної літератури, з метою визначення сутності основних понять, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей у її вирішенні; вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, прями й опосередковані спостереження за навчально-виховним процесом.

Результати та обговорення. Суб'єкти ринку праці й заклади, які надають освітні послуги, під поняттям практична підготовка студентів мають на увазі систему заходів, спрямованих на формування молодого фахівця, як соціально адаптованої і соціально відповідальної особистості. Це передусім такі характеристики: а) прикладні теоретичні знання та вміння оцінювати й розв'язувати ситуативні завдання; б) досвід роботи у вигляді навичок постановки й розв'язання реальної виробничої проблеми, набутий у процесі практики у період навчання; в) особистісні якості – ефективне спілкування, вміння працювати в команді, самостійне прийняття рішень, лідерський потенціал, самопрезентація. прагнення до розвитку, набуті й розвинені завдяки активній громадянській позиції під час навчання [2].

Педагогічна практика – це початковий етап у системі фахової підготовки, перша ланка практичного засвоєння педагогічної професії. Вона сприятиме поглибленню і систематизації знань, одержаних студентами в процесі вивчення профільних дисциплін, а також розвитку інформаційної компетенції майбутніх фахівців. Педагогічна практика забезпечує поєднання теоретичної підготовки фахівців в галузі охорони праці з їх практичною педагогічною діяльністю в умовах навчальних закладів різних типів і сприяє формуванню творчого

відношення до педагогічної діяльності. В цей період закладаються основи професійної діяльності фахівців, які володіють науково-методичною майстерністю викладання, практичними вміннями й навичками; формуються професійні якості, інтерес до майбутньої професії.

Педагогічна практика проводиться з метою теоретично та практично підготувати компетентнісного фахівця, здатного на високому рівні організовувати освітній процес у закладах професійно-технологічної освіти; формування у бакалаврів практичних навиків до використання сучасних педагогічних технологій та нових інформаційних засобів навчання, досвіду застосування набутих теоретичних знань на практиці у майбутній педагогічній діяльності, самостійності в прийнятті рішень під час педагогічної діяльності; сформувати у студентів уміння: проводити роботу з удосконалення навчально-методичного забезпечення та організації навчально-виховної роботи з учнями, організовувати професійну підготовку учнів за індивідуальними професійними навчальними програмами, проводити індивідуальне консультування учнів, готувати навчальні робочі місця.

Практична підготовка студентів закладів вищої освіти є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми.

Під час проходження педагогічної практики в здобувачів освіти формуються професійні уміння у прийнятті самостійних рішень, при виконанні конкретної роботи в умовах освітнього процесу, а також в них виникає потреба самостійно поповнювати свої знання і творчо застосовувати їх у своїй педагогічній діяльності.

В ході педагогічної практики майбутні педагоги мають: пройти інструктаж з техніки безпеки та дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки та виробничої санітарії; скласти індивідуальний план роботи та виконати всі завдання, передбачені програмою практики; розробити графік проведення залікових занять, підготуватися до них та успішно провести їх; відвідувати заняття колег-практикантів та вміти аналізувати їх; вести щоденник

педагогічної практики; читати методичну літературу; застосовувати різні форми та технології навчання і таке інше.

Обов'язковою складовою практики є – оформлення звітної документації студентами, де мають бути наступні документи: індивідуальний план, щоденник, звіт про проходження педагогічної практики, рецензія на звіт керівника практики від закладу освіти, відгук керівника практики від закладу освіти та інша документація відповідно до робочої програми педагогічної практики.

Протягом практики кожен студент повинен:

- ознайомитися: зі змістом та організацією освітнього процесу в закладі освіти; зі специфікою планування навчально-виховної, організаційно-методичної та наукової роботи закладу освіти; з особливостями організації навчальної діяльності; зі специфікою використання технічних засобів навчання у процесі організації навчально-виховної діяльності закладу освіти; матеріально-технічною базою закладу освіти; зі специфікою методики роботи майстрів виробничого навчання; з навчально-методичним забезпеченням виробничого навчання; зі змістом виробничого навчання; з психологічними, віковими та індивідуальними особливостями учнів групи, за якою будуть закріплені; зі станом успішності учнів ЗПТО, інтересами й уподобаннями щодо виховної й позакласної роботи;

- оволодіти: уміннями організації основних форм навчальної діяльності у навчально-виховному закладі; уміннями професійного спілкування з учнями; методичними уміннями організації занять різного типу з профільних навчальних дисциплін у системі закладу освіти;

- сформувати навички: аналізу навчальних занять; планування організаційної та виховної роботи; планування роботи наукового гуртка, тощо.

В результаті проходження педагогічної практики майбутній педагог професійного навчання має бути здатним до вирішення професійних задач діяльності та мати такі основні професійні компетентності: виховувати в учнів наполегливість, допитливість, старанність, працьовитість, уміння доводити

справу до кінця, постійно підвищувати свою майстерність; навчати учнів працювати в колективі, спільно вирішувати проблеми та труднощі; навчати учнів культури праці, уміти сформулювати творчий колектив, здатний розв'язувати будь-які проблеми; застосовувати інформаційні технології в навчальному процесі, опрацьовувати та впроваджувати систему управління охороною праці відповідно до законодавчих та нормативних актів; складати індивідуальний план своєї роботи на весь період практики, оформлювати звіт з практики.

Кінцевим етапом педагогічної практики є підсумкова конференція, мета якої підвести підсумки про виконану навчально-виробничу роботу майбутніх педагогів професійного навчання.

Висновки. В процесі практичної підготовки студентів розвиваються такі позитивні якості, як: здібність перетворювати здобуті в навчальному процесі теоретичні знання на професійні функції, потреба до самостійного поповнення своїх знань та вміння їх творчо застосовувати в майбутній педагогічній діяльності, працездатність, відповідальність, прагнення до самовдосконалення. Таким чином, під час педагогічної практики практична підготовка студентів спрямована на процес опанування ними системи теоретичних та практичних знань, умінь та навичок в освіті, що є запорукою професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Kamenska I. Professional formation of the future teacher in the educational process at the expense of pedagogical practice. *SCIENTIFIC JOURNAL Paradigm of Knowledge* № 5(31), 2018. С. 5-20. Doi 10.26886/2520-7474.5(31)2018.1

2. Чебукіна В.Ф. Особливості організації практичної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах I – II рівня акредитації. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві: збірник наукових праць*. Одеса, 2013. Вип. 3(4). С. 204-211.

ДОЦІЛЬНІСТЬ АРТ-МЕТОДІВ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Косенко Валентина Миколаївна
кандидат мед. наук, зав. відділення

Пірожкова Інна Олексіївна

Мельник Анна Олександрівна

Викладачі

Житомирський медичний інститут ЖОР
Житомир, Україна

Вступ. В наш час проблеми, пов'язані з тим як зберегти фізичне та психічне здоров'я, постають дуже гостро. Майже в кожному закладі освіти навчається молодь, батьки яких загинули або були поранені в ході військових дій. Події на Сході України посилюють неспокій у суспільстві, породжують невпевненість у майбутнє. В наш час величезне навантаження лягає на викладачів, психологів ЗВО. Саме вони повинні прикласти максимум зусиль з метою збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді.

Надзвичайну увагу в наш час необхідно приділяти всім студентам з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду. Для молодої людини непросто зрозуміти, що сталося в родині, країні. Важлива роль у подоланні наслідків впливу екстремальних умов та нормалізації емоційного стану відводиться арт-методам. Вони допомагають молоді відновити почуття безпеки.

Мета: проаналізувати доцільність арт-методів в навчально-виховній роботі в процесі підготовки майбутніх медичних працівників в період військового протистояння на Сході України

Методи дослідження. У дослідженні використані: бібліосемантичний метод, метод системного аналізу та логічного узагальнення.

Результати та обговорення. У процесі аудиторної та позааудиторної роботи викладачі відділення "Сестринська справа та профілактична

стоматологія" Житомирського медичного інституту використовують музико-, бібліо-, фототерапію тощо. При виконанні творчих завдань кожному студенту приділяється максимум уваги, а запропонована робота викликає цікавість та захоплення. Виконання креативних завдань дозволяє розкрити творчий потенціал, сформувати навички колективної діяльності, виразити емоції та почуття. Арт-методи допомагають молоді дізнатись більше про самих себе, розібратися у внутрішньому світі та переживаннях, краще та невимушено засвоїти програмний матеріал. Креативні методики спрямовані на розвиток особистості, що допомагає в подальшому при вирішенні найскладніших проблем в різноманітних життєвих та професійних ситуаціях. Арт-методи знімають психічну напругу, формують прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

На практичних заняттях з навчальної дисципліни "Профілактика стоматологічних захворювань" студенти складають колаж з журнальних вирізок, природних матеріалів, фотографій на теми: "Значення раціонального харчування в профілактиці захворювань порожнини рота", "Сучасні засоби гігієни", "Руйнівна дія зубного нальоту", "Щаслива посмішка здорової дитини".

Колажування (індивідуальне та групове) допомагає покращити настрій, відволіктися від гнітючих думок, відчутти себе творцем нової реальності. Ця методика досить проста у виконанні та не потребує особливих здібностей та вмінь. Проте досягнення позитивного кінцевого результату (кожним учасником) сприяє підвищенню самооцінки, знижує відчуття невпевненості у власних силах. При роботі з груповою колажною композицією, викладач звертає увагу на студентів, які координують роботу, обговорюють техніку та структуру побудови, оцінює активність учасників. Це допомагає в подальшому ще краще спланувати роботу, враховуючи особливості кожного студента.

Цікаві роботи були створені молоддю на тему: "Моя професія – гігієніст зубний". В колажних композиціях яскраво відтворилися існуючі потреби та домінуючі цінності молоді.

При проведенні занять з "Терапевтичної стоматології" викладачі широко застосовують технології ізотерапії. Використовуючи різноманітні техніки, студенти малюють своє перше робоче місце, відтворюють на папері стоматологічну клініку майбутнього, щасливі посмішки здорових пацієнтів. В деяких випадках студенти відмовляються виконувати креативні завдання, сумніваються в кінцевих результатах, не вірять в свої можливості, бояться кепкування з боку одногрупників. Але поступово на зміну невпевненості приходять цікавість та творче захоплення. Головне – донести до кожної людини, що вона унікальна та неповторна особистість з багатим внутрішнім світом. Цей метод виховує почуття колективізму, створює комфортний психологічний клімат в колективі. Студенти, виконуючи різноманітні творчі завдання стають більш відвертими, вчать слухати товаришів та коректно висловлювати власні думки.

Арт-метод (прийом притча) застосовують викладачі відділення і при проведенні лекційних занять. Життєві поради в повчальних розповідях не замасковані, а чітко сформульовані. Притча дозволяє натякнути на неправильну поведінку студента, пропагувати моральні цінності нашого народу. Переконаність, що завжди можна вирішити найважче завдання, залишаючись порядною людиною, позначається позитивно на рисах характеру молоді. Студенти стають добрішими, цінують дружбу, щирі стосунки.

Арт-методи дозволяють виразити молоді свої мрії, емоції, настрої, краще пізнати оточуючий світ. Творча робота створює атмосферу довіри, толерантності й уваги до іншої людини, її поглядів, думок, захоплень. Арт-методи допомагають здолати байдужість, песимістичні настрої.

Під час підготовки до проходження виробничої практики "Гігієнічне навчання та виховання дітей дошкільного віку" молодь складає сценарії театралізованих вистав, пов'язаних з питаннями дотримання здорового способу життя. Численні репетиції покращують пам'ять, позитивно впливають на увагу, емоції, настрої, допомагають краще зрозуміти програмний матеріал. Вистави "Засуджується зубний наліт", "Ні шкідливим звичкам" проходять у формі

судового засідання. Учасники дійства розігрують різноманітні життєві ситуації, аналізуючи власні вчинки та поведінку. Готуючись до зустрічі з маленькими пацієнтами (під час проходження виробничої практики), студенти власноруч виготовляють календарі здоров'я, яскраві пам'ятки, розмальовки, підбирають та складають тематичні скоромовки, загадки.

Невимушено вплинути на світосприйняття студентів допомагає бібліотерапія. Корекційний вплив читання полягає в тому, що літературні герої допомагають розібратися з особистими переживаннями та націлюють на позитивне рішення найскладніших життєвих проблем. Викладачі підбирають та рекомендують книги, пронизані почуттями людяності, доброти, співчуття та милосердя.

Фотовиставки (організовані та проведені молоддю) циклів "Студенство – кращі миті життя", "Моя майбутня професія", "Мої мрії" допомагають пригадати минуле, усвідомити помилки, побудувати плани на майбутнє. Творчість (в різних її проявах) дає можливість висловити та відтворити внутрішні почуття, сумніви та сподівання.

Виховні години на відділенні часто проходять у формі гри ("Пошук успіху", "Коло довіри"). Ігротерапія дозволяє виразити ті переживання, настрої, які приховуються в буденному спілкуванні. В процесі підготовки та виконання творчих завдань зменшується почуття невпевненості, з'являється віра у власні сили та можливості.

Ігротерапія – цілюще джерело здоров'я для будь-якого віку. В процесі розігрування різноманітних ситуацій молодь отримує новий досвід міжособистісних відносин, формуються стосунки співробітництва, взаємоповаги та взаємодопомоги.

У виховному процесі значна увага приділяється індивідуальній роботі зі студентами, яка здійснюється в таких формах: вивчення інтересів і запитів молоді, довірливі бесіди, залучення в клуби, гуртки за інтересами тощо.

Складовою частиною позааудиторної роботи є організація красзнавчої, пошукової роботи, вивчення національних традицій, звичаїв, обрядів, народних

ремесел з застосуванням елементів арт-терапії. У цьому напрямку працюють клуби "Джерело", "Берегиня", гуртки "Писанкарство" та "Вишиванка".

Традиційними є виставки студентських творчих робіт. Найрізноманітніші витвори (малюнки, вироби з бісеру, декоративні квіти) вражають своєю оригінальністю та неповторністю, захоплюють різнобарв'ям кольорів, прекрасною технікою виконання. В кожній роботі відчувається безмежна любов та позитивна енергетика.

Заслуговують особливої уваги традиційні конкурси квіткових композицій. Усі студенти мають можливість проявити свою фантазію, використавши природні матеріали, щедро даровані природою. Кожна композиція – це справжній витвір мистецтва. Атмосфера добра, щирості, позитиву охоплює глядачів та учасників. У кожен роботу молодь вкладає частинку своєї душі, власне бачення прекрасного.

Арт-методи допомагають поєднати інтелектуальні здібності людини з її почуттями та потребами в самоаналізі і самовдосконаленні.

При виконанні креативних завдань слід підкреслювати важливість співробітництва, а не змагання.

В інституті щорічно проходять різноманітні конкурси та змагання ("Справжні чоловіки", "Весняні грації", "Здоровий спосіб життя в традиціях українського народу", "Літературний лабіринт", "Краса та сила української пісні", "Вгадай мелодію"), програма яких передбачає танцювальні та пісенні змагання, читання віршів, складання кросвордів.

Арт-методи дозволяють студентам швидше адаптуватися до умов навчання у ЗВО, тренувати наполегливість та силу волі, раціонально використовувати час. Виконання творчих завдань сприяє розвитку індивідуальних здібностей студентів, формуванню ініціативи, розширенню ерудиції. Серед чинників, які стимулюють молодь до виконання творчих завдань викладачі виділяють: усвідомлення значущості діяльності для колективу, утвердження себе як особистості, зацікавленість як процесом, так і результатом діяльності.

Арт-методи дозволяють студентам підвищити власну самооцінку, позбутися негативних переживань, відкрито виражати свої почуття, емоції.

Позитивне значення арт-терапії відзначила і молодь. Студенти переконані, що креативні завдання дозволяють відкрито виражати свої думки, усвідомити власну унікальність та неповторність, розвинути наполегливість та працьовитість. Опитані студенти вказали на доречність використання комп'ютерної графіки, кольоро- та костюмотерапії, що говорить про невичерпний творчий потенціал молоді.

Приоритетним напрямком у навчально-виховній роботі має бути гуманне ставлення до реальних труднощів студентів і надання допомоги з метою їх подолання.

Таким чином, в наш час зростає необхідність впровадження арт-методів у процесі надання освітніх послуг.

Висновки.

Методи арт-терапії дозволяють молоді зрозуміти власні потреби та проблеми інших людей, формують навички впевненої та адекватної поведінки. Застосування різних методик та технік арт-терапії сприяє усвідомленню власної унікальності, дозволяє визначити життєві пріоритети.

У молоді (з перших курсів навчання) необхідно сформувати вміння правильно виражати свої почуття та емоції, контролювати прояви гніву, невдоволення. В цьому допомагають арт-методи. Будь-яка робота не принесе позитивних результатів, якщо студенти не будуть з мотивовані на успіх, не будуть зосереджені на досягненні мети.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Лекерова Гульсим Жанабергеновна

д.п.н., профессор

Исабаева Айман Сагинтаевна

к.п.н., доцент

Нигматуллина Жибек Шаймерденовна

магистр, старший преподаватель

Есиркепова Улданай Рустембековна

магистр, преподаватель

Южно-Казахстанский университет им. М. Ауезова

г. Шымкент, Республика Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются стратегические принципы проектирования образовательных программ высшей школы, **которые** традиционны для педагогики высшей школы. Основными принципами являются принципы гуманизма, демократизма, мобильности, опережения, открытости, непрерывности и др. Методика проектирования структуры и содержания образовательных программ делает возможными научно обоснованные разработку и решение проблемы формирования у студентов наиболее общих принципов деятельности по самостоятельному нахождению знаний и выработке индивидуальных способностей достраивать целостную систему научных знаний. Проектирование образовательных программ для высшей школы должно строиться на основе компетентного подхода в рамках кредитно-модульной системы обучения.

Ключевые слова: конкурентноспособность образования, принципы проектирования образовательных программ, принципы непрерывного образования.

Введение. Конкурентноспособность образования и науки являются одним из важных компонентов обеспечения конкурентноспособности

Республики Казахстан. Высшее профессиональное образование должно быть нацелено на формирование конкурентноспособного специалиста, имеющего международный уровень знаний способность создавать прорывные технологии и национальную продукцию.

В условиях присоединения Казахстана к Болонскому процессу система высшего профессионального образования ориентирована на повышение качества и мобильность будущих специалистов, что ставит важную задачу идентификации отечественных образовательных программ с программами ведущих зарубежных вузов.

Цель работы. В процессе проектирования образовательных программ в Южно-Казахстанском университете мы должны ориентироваться на стратегические принципы проектирования образовательных программ высшей школы, которые традиционны для педагогики высшей школы. Это - принципы гуманизма, демократизма, мобильности, опережения, открытости, непрерывности и др.

Принцип гуманизма акцентирует внимание на повороте образования к личности, на свободу выбора личностью форм, сроков, видов обучения, повышения квалификации, самообразования. Принцип реализуется как создание благоприятных возможностей для развития творческой индивидуальности каждого человека. Важным становится использование гуманистической методологии образования, личностно-ориентированного обучения.

Принцип демократизма регламентирует доступность образования в любом возрасте, благодаря многообразию форм обучения, в соответствии с интересами, возможностями и потребностями человека. В основе этого принципа - демократизация всех сторон жизнедеятельности образовательных учреждений, равноправные отношения субъектов педагогического процесса, широкое развитие самоуправления [1].

Принцип мобильности выражается в многообразии средств, способов, организационных форм системы непрерывного образования, их гибкости и

готовности к быстрой перестройке в соответствии с изменяющимися потребностями производства, общества, человека. Она ориентирует на использование разных методических систем и технологий, позволяющих «учиться меньше, но чаще», продуктивнее.

Принцип опережения, опираясь на научное прогнозирование, требует более быстрого и гибкого развития, перестройки учебных заведений и учреждений системы непрерывного образования по отношению к нуждам общественной практики, мобильного обновления их деятельности. Этот принцип ориентирует на широкое и активное использование новых форм, методов, средств обучения и переподготовки специалистов, на включение новаторских подходов к этому процессу.

Принцип открытости системы непрерывного образования обязывает учебные заведения расширять деятельность путем привлечения к обучению и повышению квалификации нетрадиционной аудитории, вольнослушателей, т.е. работать с разными слоями и группами населения, которые отличаются уровнем образования и профессиональной подготовки, отношением к образованию, жизненными устремлениями.

Принцип непрерывности образования является систематизирующим. Учебные заведения, работники образования и повышения квалификации, науки и производства должны пересмотреть роль и место в жизни человека и общества и как результат - преодолеть ориентацию на поверхностную «энциклопедичность» содержания, перегрузку информационным и фактологическим материалом. Опережающее отражение в содержании образования должны получить проблемы развития общества, производства, науки, культуры.

Материалы и методы. Европейский союз принял Меморандум непрерывного образования (2000) [2].

В нем определяется, что «учением длиною в жизнь в рамках Европейской стратегии занятости является учебная деятельность, осуществляемая на постоянной основе с целью улучшения знаний, навыков и профессиональных

компетенций». Две главные цели непрерывного образования - активная гражданская позиция и конкурентоспособность на рынке труда.

Кроме термина «Образование длиною в жизнь» (Lifelong learning - LLL), в меморандуме обозначено понятие «Образование шириною в жизнь» (Lifewide learning), где акцентировано внимание на разнообразии форм образования - формальное, неформальное и информальное.

Формальное образование заканчивается выдачей диплома или аттестата. Неформальное образование не сопровождается выдачей документа, но происходит в образовательных учреждениях, клубах, кружках, а также на индивидуальных занятиях с репетиторами. Информальное образование - индивидуальная познавательная деятельность человека, сопровождающая человека повседневно, не обязательно носящее характер целенаправленной деятельности.

Результаты и обсуждение. Принципы непрерывного образования [2]:

1. Новые базовые знания и навыки для всех. Это навыки компьютерной грамотности, иностранных языков, технологической культуры, предпринимательства и социальные навыки.

2. Увеличение инвестиций в человеческие ресурсы.

3. Инновационные методики преподавания и учения. «Учителя становятся все в большей степени консультантами, наставниками и посредниками. Методы обучения должны меняться в сторону приоритета личной мотивации, критического мышления и умения учиться».

4. Новая система оценки полученного образования. Эта система должна оценивать весь личностный потенциал человека, результаты формального, неформального и информального образования. Направленность на развитие системы аккредитации.

5. Развитие наставничества и консультирования. Создание «постоянной консультационной службы, которая могла бы дать рекомендации в сфере образовательного, профессионального и личностного развития».

б. Приближение образования к дому. «Создание культурно--просветительских центров в непосредственной близости от нашего жилища».

Иновационные принципы проектирования образовательных программ высшей школы - это принципы многомерности, преемственности, многокритериальности, нелинейности и др.

Принцип многомерности. Современная педагогика характеризуется поисками путей моделирования и описания многомерной, многозначной, постоянно изменяющейся реальности педагогических процессов, систем, сред и пространств: с одной стороны, по причине многомерности, многослойности и изменчивости этой реальности, а с другой стороны - из-за многозначности и многообразия предметной области педагогики. В этих поисках наука прошла серьёзный путь от первоначальных определений (воспитания, предмета образования, педагогики как педагогического формирования, процесса просвещения, становления, развития и т.д.) до современных определений педагогических отношений и закономерностей, педагогической среды. Эти пути характеризуются пространственным закономерным расширением и усложнением структуры предметной области педагогики, стремлением к целостности и полноте её охвата, что обуславливает трудности её моделирования, порождает проблему выявления её целостности, полноты и описания её структуры [3].

Принцип преемственности. Алгоритм проектирования обобщенного логического конструкта дисциплины включает следующие процедуры:

- представление содержания в виде системы отдельных элементов;
- проектирование матрицы взаимосвязей элементов содержания для выделения базисных знаний;
- моделирование базисных знаний в символической, графической или иной форме;
- преобразование модели базисных знаний с целью выделения наиболее общих понятий и системных связей между ними;

- формирование общих структур познавательной деятельности, характерных для данной области научного знания;
- разработка системы частных задач, решаемых общими способами.

Усвоение студентами логического конструкта той или иной дисциплины требует познавательной деятельности, адекватной принципам его структурирования, а именно:

- выделения всеобщих отношений, ключевых принципов и идей данной области знаний;
- моделирования этих отношений;
- овладения процедурой перехода от общего к частному и, наоборот, от модели к объекту и обратно.

Кроме того, интенсификация индивидуального познавательного процесса может быть достигнута за счет предельного увеличения плотности потока информации путем максимального профилирования общенаучных и общетехнических курсов. Учебный материал курса должен быть ориентирован на решение задач профессиональной подготовки будущего специалиста, вписываться в предлагаемую студентам систему научных знаний; содержание ключевых тем должно соответствовать передовым достижениям в области данной науки, на практических занятиях должны решаться прикладные профессиональные задачи.

Принцип многокритериальности проектирования образовательных программ основан на ранжировании целей (задач) образовательной деятельности по их значимости, выделении главного целевого показателя в качестве основного критерия проектирования образовательных программ и использовании отдельных целевых показателей как системы соответствующих ограничений в процессе осуществления их проекции. Причиной многокритериальности является необходимость обеспечения оптимальности проектируемой образовательной программы при различных условиях его функционирования, в которых реализуется образовательная программа.

Особенности принципа многокритериальности:

- изменчивость набора критериев;
- сравнимость альтернатив;
- определение полезности альтернатив;
- зависимые и независимые критерии;
- учет неопределенностей;
- учет противодействий и кооперации.

В процессе проектирования образовательной программы следует учитывать *принцип нелинейности*, который включает в себя три основополагающих положения: 1) представление о многовариантности развития систем; 2) идею ритмичности, волнового характера функционирования процессов; 3) идею резонанса и возможности быстрого развития систем.

Рассмотрим суть этих трех положений.

Многовариантность как положение соответствует современному уровню развития методологии науки и образования. Из теории синергетики известно, что *многовариантность* развития систем означает, что реально существует «поле путей» их эволюции. Множественность развития системы обусловлена, в частности, наличием случайности. Синергетика рассматривает случайность как объективное явление. Случайные воздействия на систему, особенно когда она находится в состоянии неустойчивости, ведут к возникновению «точек бифуркации», т.е. к ветвлению возможных путей эволюции, объективно содержащих в себе множество вариантов развития системы. При проектировании образовательных программ данный принцип может осуществляться с учетом индивидуальных потребностей потребителя образовательных услуг, с учетом традиций развития образования, с учетом традиций конкретного университета. Благодаря автономности университетов в многовековом историческом развитии каждого университета имеются традиции проектирования образовательных

Следующий аспект понимания нелинейности связан с тем, что общественные системы развиваются *волнообразно, ритмично, неравномерно*. Понятие «волна» связано с термином «изменение». Изменения могут многократно повторяться, тогда они носят периодический характер. Волна, представляющая собой периодические колебания и имеющая определенные циклы, является формой нелинейного развития.

В образовании волновые процессы проявляются, например, в росте престижа определенных специальностей или репутации образовательного учреждения, демократизации управления образованием, в подъеме и спадах качества образовательных программ, подъем или спад спроса на специальности и т.д.

Можно предположить, что и для активизации процессов в системах следует находить рычаги, способные заинтересовать людей, поскольку от них зачастую зависит активность всей среды.

Для этого целесообразно использовать различные экономические, социально-психологические рычаги активизации творчески мыслящего и деятельного человека, поднимать престиж образования и науки для стимулирования появления новой волны людей, которые смогут более адекватно воздействовать на управляемые системы. Различные способы поддержки квалифицированных и талантливых людей создают среду, ориентированную на генерирование новых идей.

Таким образом, благодаря принципу нелинейности проектирования образовательных программ имеет силу важнейший принцип «усиления флуктуаций»: в результате разрастания малых изменений на уровне элементов может возникнуть новое макроскопическое состояние системы. Понятие нелинейности приобретает мировоззренческий смысл.

Принцип процессуальности проектирования образовательных программ может рассматриваться в двух плоскостях: как процессный подход и как основные положения, на основе которых определяются специфика, сущность и содержание проектирования образовательных программ.

Смыслом процессного подхода принято считать то, что желаемый результат достигается эффективнее, когда деятельностью и соответствующими ресурсами управляют как процессами. Понятие «процесс», в свою очередь, определяется как совокупность взаимосвязанных и взаимодействующих видов деятельности, преобразующая входы в выходы.

Процессы в организации планируются и осуществляются в управляемых условиях с целью добавления ценности. Следовательно, базовым критерием обеспечения качества учебного и воспитательного процесса является соответствие результатов процесса заявленным целям, что подразумевает собой реализацию *ориентации на государство и на потребителя*.

Для вузов этот принцип в настоящее время несколько «размыт», может создаться впечатление о неприменимости этого принципа при проектировании образовательной программы. Но это заблуждение. Без ориентации на потребителя, в том числе на студента, как на основного внутреннего потребителя вузы не смогут обеспечить страну «интеллектуальным потенциалом».

Выводы. Таким образом, рассматриваемая в общих группах методика проектирования структуры и содержания курса делает возможными научно обоснованные разработки и решение проблемы формирования у студентов наиболее общих принципов деятельности по самостоятельному нахождению знаний и выработке индивидуальных способностей достраивать целостную систему научных знаний.

Проектирование образовательных программ для высшей школы должно строиться на основе компетентностного подхода в рамках кредитно-модульной системы обучения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы.- Минск: Университетское, 2002.-256с.
2. Меморандум непрерывного образования: Рабочие материалы ЕС.- 2000.
3. Остапенко А.А. Моделирование многомерной педагогической реальности: теория и технологии. - М.: Народное образование: НИИ школьных технологий, 2005.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОЇ РЕФЛЕКСІЇ УЧНІВ

Лім Катрін Едуардівна

Студент

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Вступ: В ХХІ столітті, в ері постійного інформаційного потоку, учень повинен володіти низкою додаткових специфічних рис: обирати найголовніше, тобто, лише обґрунтовані судження, перевірену інформацію з різних джерел, протистояти великому інформаційному тиску і маніпуляції, швидко осмислювати і вирішувати проблемні ситуації, самоусвідомлювати внутрішні засади своєї діяльності та усвідомлювати і регулювати власну життєдіяльність, самопізнавати нові горизонти власного самобуття.

Тому перед сучасною педагогічною наукою стоїть дуже важливе завдання – виховати і підготувати підрастаюче покоління, спроможне активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний з рефлексивно-творчим потенціалом, яке не має меж, бар'єрів для власного розвитку.

Мета роботи: обґрунтувати особливості розгортання організації особистісної рефлексії учнів, визначити психологічні особливості рефлексивної організації модульно-розвивального освітнього процесу учнів, структурних компонентів, внутрішніх механізмів та методів формування такого мислення.

Матеріали та методи: При дослідженні застосовувались теоретичні методи – аналіз, порівняння, абстрагування і систематизація, що слугували базою для теоретичного вивчення рефлексії та емпіричні методи – спостереження, опитування, бесіда та тестування – для освітлення особистісної рефлексії учнів. Матеріалом дослідження слугували учні старших класів Херсонського академічного ліцею імені О. В. Мішукова Херсонської міської ради при Херсонському державному університеті.

Результати та обговорення: Рефлексивні методи сприяють осмисленню нового матеріалу чи нового вміння, переосмисленню, опрацюванню та перетворенню суб'єктом змісту свідомості, діяльності, спілкування і форм освоєння досвіду, проведенню первинної систематизації чи узагальнення. Рефлексія відіграє досить значну роль у розвитку особистісних рис людини, оволодінні повноцінними знаннями, освоєнні нових видів діяльності, зокрема інтелектуальної.

Особистісна рефлексія стає головним засобом розвитку школяра. Слід зазначити, що змістовий план особистісної рефлексії достатньо широкий: учень аналізує усе, що його оточує: навколишній світ, поведінку інших людей, самого себе. Він вивчає свої особистісні якості, свої стосунки з оточуючими, свої можливості і сили, свої сильні і слабкі сторони.

Більшість методів і методичних прийомів, які на сьогоденному етапі розвитку методики навчання застосовують учителі, спрямовані на організацію саме особистісної рефлексії.

Розгортання рефлексивних процесів у об'єктів навчання можливе лише за умови створення відповідного інноваційно-рефлексивного середовища, яке є важливим чинником, що впливає на процеси особистісного розвитку учня.

Активний розвиток різновидів рефлексії у цілісному модульно-розвивальному навчальному курсі відповідає певним стадіям: інтелектуальна рефлексія, наприклад, найбільш стрімко розвивається на інформаційно-пізнавальній стадії, особистісна починає своє формування на нормативно-регуляційній, смислова, у свою чергу, одержує найбільший розвиток на ціннісно-рефлексивній стадії освітнього процесу.

Висновки: Метою рефлексії, як важливого етапу проведення уроку, як ми дослідили, повинно стати усвідомлення учнями усвідомлення того, що було зроблено на уроці, чи досягнуто поставленої мети, як можна застосувати отриману інформацію та знання в майбутньому, іншими словами – усвідомити власну та колективну розумову діяльність, що відбувалася на уроці. Підбиття

підсумків краще проводити у формі запитання - відповідь: що нового дізналися, чому навчилися, як це може бути використано в житті, в інших ситуаціях.

Крім того, можна задати питання і щодо проведення самого уроку: що сподобалося, що потрібно залишити, а що слід змінити на інше. Важливо, щоб самі учні змогли сформулювати відповіді на всі ці запитання.

При цьому вся увага учнів звертається на відновлення послідовності виконуваних дій та факторів, які впливали на хід міркувань та отримані учнями висновки.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ НА ПРИЗНАЧЕННЯ
ВАКАНТНИХ ПОСАД ДИРЕКТОРА ТА КОНСУЛЬТАНТА
ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

Логінов Андрій Юрійович

аспірант

Центрального інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників ДЗВО « Університет
менеджменту освіти» НАПН України
м. Київ, Україна

Анотація. У статті розглянуто різні підходи до проведення конкурсу на заміщення вакантних посад директора та консультанта центру професійного розвитку педагогічних працівників. Наведено думки щодо професійної кваліфікаційної підготовки консультантів.

Ключові слова: конкурс, вакантна посада, директор, консультант, центр професійного розвитку педагогічних працівників.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом реформування та оновлення сучасної освіти, педагогічного процесу, підвищення кваліфікації педагогічних працівників є професійна підготовка фахівців нової якості. Саме з метою сприяння професійного розвитку педагогічних працівників закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсних та міжшкільних ресурсних центрів з першого вересня 2020 року відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 року № 672 в Україні починають діяти центри професійного розвитку педагогічних працівників (далі ЦПРПП, Центри). У проекті «Дорожня карта імплементації Державного стандарту базової середньої освіти» серед завдань «Підвищення кваліфікації педагогів» зазначено крок «Становлення ЦПРПП» зі строками реалізації січень-грудень 2021 року. Тому дуже важливо прописати умови для створення таких Центрів міськими, районними радами.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню питань становлення ЦПРПП, присвятили свої праці М. Ілляхова, М. Кириченко, Л.Карташова, А.Логінов, Т.Сорочан, Я.Швень та інші. Проте проблема, пов'язана з основними завданнями Центру, залишається недостатньо розробленою.

Мета статті - окреслити окремі особливості організації проведення конкурсу на призначення вакантних посад директора та консультанта ЦПРПП.

Виклад основного матеріалу. У Положенні про центр професійного розвитку педагогічних працівників зазначено, що безпосереднє керівництво діяльністю Центру здійснює його директор, який призначається на посаду на конкурсній основі та звільняється з посади засновник або уповноважений ним орган (посадова особа).

Важливо те, що новостворені ЦПРПП здебільшого виступають комунальними закладами, юридичними особами. Ось чому вони утворюються, реорганізуються, ліквідуються згідно з рішенням районної, міської рад. Декілька засновників можуть прийняти спільне рішення про утворення Центру, керуючись ст. 57 Господарського кодексу України, ст. 89 Цивільного кодексу України, ст.15 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємств та громадських формувань», пункту 30 частини 1 ст.26 Закону України « Про місцеве самоврядування в Україні», частини 3 ст. 52, пункту 3 при кінцевих та перехідних положень Закону України « Про повну загальну середню освіту», ст.59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Постановою Кабінетів Міністрів України від 29 липня 2020 року № 672 «Про затвердження Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників».

На посаду директора Центру та консультанта(педагогічного працівника) може бути призначено особу, яка є громадянином України, вільно володіє державною мовою, має вищу педагогічну освіту ступеня не нижче магістра, стаж педагогічної та/ або науково- педагогічної роботи не менше п'яти років, досвід впровадження інновацій, педагогічних новацій і технологій у системі освіти, у тому числі інформаційно- комунікаційних, пройшла конкурсний відбір

та визначена переможцем конкурсу відповідно до порядку, затвердженого засновником Центру[1].

Існує потреба окреслити, що кандидат на вакантні посади директора та консультанта ЦПРПП може подати, за положенням місцевого конкурсу: заяву про участь у конкурсі з наданням згоди про обробку персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»; автобіографію та/ або резюме за вибором учасника конкурсу; копію паспорта громадянина України; копію документів про вищу освіту з додатком; копію трудової книжки чи інші документи, які підтверджують стан педагогічної (науково-педагогічної) діяльності не нижче ступеня магістра; мотиваційний лист, складений у довільній формі. Треба сказати, що особа може додати інші документи, які підтверджують освіту, досвід роботи, професійний рівень, моральні якості тощо.

Нагадаємо, що посаду Центру не може обіймати недієздатна особа; особа, що має судимість за вчинення злочину; особа, яка вчинила корупційні правопорушення; особа, яка підпадає під заборону Закону України «Про очищення влади».

Завважимо лише, що під час конкурсу слід дотримуватись таких принципів, як: законність, прозорість, забезпечення рівності, доступність, добросовісність, відсутність корупції.

У цьому зв'язку окреслимо, склад конкурсної комісії. Вона традиційно може складатися з голови комісії(депутат районної(міської) ради, директор ЗЗСО); секретар (заступник голови районної ради або голова районної

(міської) Профспілки працівників освіти і науки); члени комісії (начальник відділу освіти; директори ЗЗСО, дошкільних навчальних закладів, представники ОТГ, громадських організацій тощо).

Засновник ЦПРПП організовує проведення конкурсу на зайняття відповідної посади. Конкурсна комісія протягом 15 днів з дати оприлюднення оголошення проводить конкурс. Рекомендуємо такі форми: письмовий іспит у вигляді тестів на знання законодавства України «Про освіту», «Про повну

загальну середню освіту», Положення КУ « Центр професійного розвитку педагогічних працівників»; публічної та відкритої презентації перспективного розвитку Центру; співбесіда із членами конкурсної комісії в межах конкурсного випробування.

Рекомендуємо приклад білетів для проведення іспиту на заняття вакантної посади консультанта ЦПРПП:

Білет №12

1.Посадові функції консультанта центру професійного розвитку педагогічних працівників.

2.Форма здобуття освіти відповідно до Закону України « Про освіту».

3.Формування індивідуальної траєкторії педагогічного працівника.

4.Практична дія. Власний погляд на проблему : «Методичні об'єднання вчителів - предметників: традиції, новації, проблеми, трансформація».

Щодо тестів, то учасник конкурсного відбору, який набрав менше 15 балів не допускається до публічної та відкритої презентації перспективного досвіду розвитку Центру. Якщо конкурсант набрали рівну кількість балів,то остаточне слово за головою комісії, який обґрунтовує свою думку про обрання переможця. Якщо із учасників конкурсу ніхто не набрав більше 15 балів з тестових випробувань, то оголошується , що конкурс не відбувся.

При проведенні конкурсу для консультантів при публічній та відкритій презентації слід звернути увагу на творчий підхід до надання професійної підтримки педагогічних працівників з питань використання педагогічних технологій, координації діяльності професійних спільнот педагогічних працівників тощо. На нашу думку, дуже важливо , щоб учасник конкурсного відбору розкрив власне розуміння «4К»: креативність, критичне мислення, комунікація, кооперація, в підвалини яких закладено прояв уяви, інтеграція ідей, формулювання власних та чужих ідей, оцінка власних пропозицій та думок тощо.

Таким чином, центр професійного розвитку педагогічних працівників маємо розглядати як складову частину єдиної системи безперервної освіти педагогічних кадрів, системи підвищення їх кваліфікації, післядипломної освіти. Український відкритий університет післядипломної освіти Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України першим розпочав проведення флеш-курсу «Консультавання і супервізія в центрі професійного розвитку педагогічних працівників», безкоштовного вебінару «Функції і ролі консультанта центру професійного розвитку педагогічних працівників»[2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 28.07. 2020 № 672 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

2. Український відкритий університет післядипломної освіти Центрального інституту післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України [Електронний доступ] - Режим доступу: <https://uvu.org.ua>

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Міхно Вікторія Іванівна

вчитель початкових класів

Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 156

м. Харків, Україна

Введение./Introductions. Заохочуйте бажання дітей до оновлення, якщо ви хочете виховати в них риси нової людини. Ш.О.Амонашвілі

Соціальні перетворення в українському суспільстві докорінно змінили орієнтації в галузі освіти. Нова освітня філософія визначила головну стратегію педагогічної діяльності: спрямування навчально-виховного процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей та здібностей учнів.

Розв'язання цих актуальних проблем можливо лише на основі широкого запровадження нових педагогічних технологій, спрямованих на всебічний розвиток дитини.

Цель работы./Aim. Популяризувати досвід роботи з теми. Ознайомити з методами і засобами, що сприяють розвитку критичного мислення у молодших школярів

Материалы и методы./Materials and methods.

Методи і прийоми критичного мислення в початкових класах.

Результаты и обсуждение./Results and discussion

Однією з таких технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення, яка перейшла у вітчизняну педагогіку більше десяти років тому з досвіду роботи педагогів США та Канади, де розвивалася вже близько п'ятдесяти років.

Технологія формування та розвитку критичного мислення – система діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі

самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей.

Можна виділити ознаки людини, яка мислить критично:

- здатність сприймати думки інших критично;
- компетентність;
- небайдужість у сприйнятті подій;
- незалежність думок;
- допитливість;
- здатність до діалогу і дискусії.

Критичне мислення – це здатність людини чітко виділити проблему, яку необхідно розв'язати; самостійно знайти, обробити і проаналізувати інформацію; логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію; бути відкритим до сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

Потрібно усвідомлювати, що навчити учнів мислити критично з першого уроку фактично не можливо. Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя й учня, з уроку в урок, з року в рік. Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення учнів. Але можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення.

Головними з них є такі:

1. Час. Учні повинні мати достатньо часу для збору інформації за заданою проблемою.
2. Очікування ідей. Учні повинні усвідомлювати, що від них очікується висловлення власних думок, ідей у будь-якій формі.
3. Спілкування. Учні повинні мати можливість для обміну думками.
4. Цінування думок інших. Учні повинні вміти слухати і цінувати думки інших.
5. Віра в сили учнів. Учні повинні знати, що їм можна висловлювати будь-які думки, мислити поза шаблоном.

6. Активна позиція. Учні повинні займати активну позицію у навчанні, отримувати справжнє задоволення від здобутих знань.

Вчителю необхідно створити такі умови взаємодії, які б психологічно мотивували в учнів потребу висловлюватися щиро і безпосередньо. Таким чином вони демонструють вміння мислити, спробувати поглянути на себе з іншого боку, - все це дає змогу формувати в учнів самостійне критичне мислення. Критичне мислення – це не тільки здатність помічати помилки та недоліки в чужій роботі, але й більш широкі здібності аналізувати, виявляти позитивне і негативне. Ключові елементи критичного мислення – це знання, вміння, цінності, відношення. У молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими, пізнавальними і контрольнo-оцінними вміннями і навичками, особистий досвід культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці у різних видах діяльності.

Плануючи уроки, вчителю слід пам'ятати, що формування критичного мислення в учнів можна здійснити завдяки використанню групової навчальної діяльності. Адже однією з вимог успішної адаптації випускника школи в суспільстві є вміння працювати з людьми та вміння працювати в колективі. У груповій роботі реалізується одна з основних ознак критичного мислення – соціальність.

Фахівці з критичного мислення будують урок за трьома фазами (стадіями): актуалізацією, побудовою знань (усвідомлення), консолідацією (рефлексія). Кожна з цих фаз передбачає застосування тих чи інших стратегій (методів, прийомів, технологій) навчання.

Наприклад.

Стадія актуалізації

На цьому етапі уроку учні пригадують, що вони знають з теми, перевіряють і встановлюють рівень власного знання; вчитель встановлює мету навчання і сприяє формуванню в учнів само спрямованості на вивчення нової теми. На цьому етапі можна використовувати такі стратегії:

«Асоціативний куш»

В основу покладено схему, що креслиться на класній дошці або на великому аркуші паперу вчителем разом з дітьми. В центрі – ключове слово. Ця стратегія може бути використана також і на етапі рефлексії. Тоді видно, які нові знання, отримані на уроці, «прирощуються» - «куш, який росте».

«Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися»

В основу покладено таблицю, яка заповнюється вчителем разом з учнями.

«Дошка запитань»

На стіні класу вивішується великий аркуш паперу, на якому вчитель просить учнів записувати будь-які запитання, що виникають у них у процесі роботи з джерелами інформації. Якщо «Дошка запитань» присвячена якійсь темі, то відповідям на запитання можна присвятити урок тематичного оцінювання.

«Ключові слова»

Під час роботи з інформацією важливим є її переосмислення, оцінка, виділення головного, перефразування, прогнозування. Ця стратегія допомагає розвинути вміння:

- створювати цілісну картину, спираючись на мінімум інформації;
- передбачати, прогнозувати;
- виділяти головне, суттєве.

Стадія усвідомлення

«Активне читання»

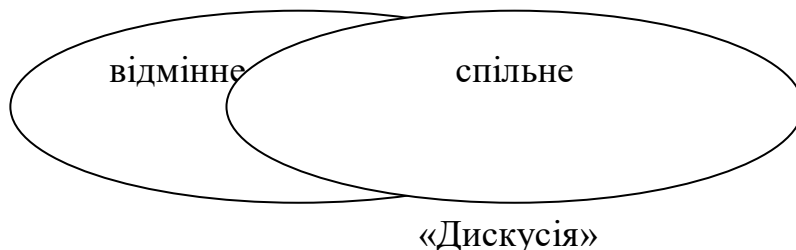
В основу покладено читання тексту з одночасним маркуванням окремих його частин спеціальними позначками на полях і заповненням таблиці. Ця стратегія потребує певного часу, але учні більш глибоко вивчають текст підручника, навчаються класифікувати інформацію.

«Критичне читання тексту в парах»

Парі пропонують прочитати текст. Потім перший учень повинен назвати головну думку чи найсуттєвіше з прочитаного, другий – записати ключові слова до прочитаного тексту. Потім роботи презентуються.

«Діаграма Ейлера – Венна»

Стратегія передбачає створення графічної схеми з двох чи трьох кіл, які частково накладаються одне на одне. Це дає можливість формувати в учнів навички порівняння та класифікації.

Учень повинен вміти дискутувати, для того, щоб уміти уникати нав'язування чужої думки.

«Сенкан»

Допомагає підсумовувати інформацію, визначати головні ідеї, думки.

Стадія рефлексії

«Обери позицію»

Учням пропонується проблемна ситуація та шкала, на якій вони можуть позначати свою позицію.

«Метод прес»

Етапи методу:

1) Висловлюємо свою думку: «Я вважаю...»

2) Пояснюємо причину такої точки зору: «Тому що...»

3) Наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції:

«...Наприклад...»

4) Узагальнюємо, формулюємо висновки: «Отже...», «Таким чином...»

«Рюкзак»

Дає можливість залучити кожного учня класу до роботи на цьому етапі. Полягає в тому, що кожен учень стисло записує на папері відповідь на запитання: «Які з тих знань, умінь, способів дій, що отримали на уроці, вони візьмуть з собою для використання на інших уроках, у житті, для виконання домашнього завдання, тематичного оцінювання тощо?» Папірці з відповідями

складають у рюкзак (справжній чи уявний). Вибірково знайомляться з відповідями.

«Самооцінка»

Кожен учень має змогу оцінити свою роботу на уроці, а також роботу інших.

Вчитель може використовувати різні стратегії на уроках. Потрібно лише враховувати їх доцільність на тому чи іншому уроці (етапі уроку).

Висновки./Conclusions. Опрацьовуючи вимоги до сучасного уроку, вивчаючи методику проведення групових (інтерактивних) форм роботи, зокрема, технологію формування критичного мислення, прийшла до висновку, що застосування цих технологій - не самоціль, а засіб всебічного розвитку дитини, формування її як особистості :

освітні орієнтири :

- учні заохочують один одного до більш глибокого навчання;
- можуть переносити знання з одного предмету на інший;
- підвищується мотивація до навчання;
- позитивне сприйняття школи;

соціальні орієнтири :

- учні розуміють, що потрібні один одному;
- уміють працювати колективно;
- діти здатні розуміти іншого;
- критично мислити;
- мають досвід вирішення конфліктних ситуацій;
- сформована потреба у прекрасному, духовному, соціально важливому;

розвивальні орієнтири:

- відбувається гармонійний розвиток психічних процесів;
- формується здатність до глибокого аналізу, прагнення до саморозвитку;
- учні не бояться діяти творчо, нешаблонно

ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ЯК МЕТОД АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Павленко Віктор Олексійович

к.пед.н., доцент

Харківська державна академія фізичної культури

г. Харків, Україна

Павленко Єлена Євгенівна

Старший викладач

Національний фармацевтичний університет

г. Харків, Україна

Вступ. У статті розглядається проблематика соціалізації та гармонійного розвитку дітей та молоді з особливими потребами. Запровадження сучасних альтернативних здоров'язбережувальних методів і технологій фізичного виховання, зокрема оздоровчого туризму як важливого чинника освітнього процесу в адаптивному фізичному вихованні.

У численних наукових дослідженнях описується ефективне застосування фізичних вправ, багато авторів у своїх дослідженнях стверджують, що фізичні вправи корисні для здоров'я та впливають на якість життя. Через складність поняття та багатозначність тлумачення терміну «здоров'я» замінений терміном «якість життя» представив той факт, що в 1948 році ВООЗ визначала здоров'я не тільки як відсутність хвороби, але наявність фізичного, психічного і соціального благополуччя [13].

Поступово ми прийшли до розуміння про зв'язок між способом життя і цим «благополуччям», а потім дослідження показали, що здоров'я знаходиться в прямому ставленні до якості життя («якість життя, пов'язане зі здоров'ям»).

Мета роботи. Це дослідження є частиною більш широкого експерименту, спрямованого на з'ясування рівня якості життя, фізичного стану і фізичного розвитку молодих людей.

Визначити суспільну значимість адаптивної фізичної культури у відновленні та збереженні стану фізичного і психологічного здоров'я людей з

особливими потребами. Дослідити репродуктивний метод адаптивного фізичного виховання студентської молоді з особливими потребами засобами оздоровчого туризму.

Завдяки цьому дослідженню ми зуміли окреслити складну картину адаптивної фізичної культури у відновлені та збереженні стану фізичного і психологічного здоров'я людей з особливими потребами та виділити особливості використання засобів фізичного виховання у вільний час заняттями оздоровчого туризму.

Матеріали і методи. У роботі використано комплекс взаємодоповнюючих методів у відповідності до поставленого завдання. Проведено аналіз і узагальнено вітчизняний та світовий досвід з проблеми відновлення та реабілітації методами і засобами адаптивної фізичної культури. Проаналізовано наукову спеціальну літературу з проблем застосування засобів фізичної культури з комплексного відновлення фізичного здоров'я.

Об'єкти дослідження: студентська молодь закладів вищої освіти у віці від 18 до 23 років з особливими потребами.

Результати і обговорення. Адаптування людей, з особливими потребами, до фізичних і соціальних умов навколишнього середовища це складний освітньо-педагогічний процес. Велике значення у соціалізації людей, з особливими потребами відіграє саме адаптивна фізична культура [4, 6].

Наукова спеціальна література визначає реабілітацію як суспільно необхідне функціональне відновлення організму, застосовуючи медичні, психологічні, педагогічні заходи [8, 12].

Дослідження проводилося протягом навчального року і почалося з анкети, адресованої студентам з особливими потребами закладів вищої освіти. Анкетний метод опитування. У цьому методі ми використовували анкету, що складалася з 8 питань і був застосований до 60 осіб: 36 юнаків і 24 дівчат закладів вищої освіти.

Результати заповнення анкети даних, зібраних шляхом вивчення спеціальної уявлень про фізичну культуру, сприйняття інформації,

самостійного мислення опитуваних допомогли нам розробити програму заходів, засновану на використанні природних заспокійливих чинників оздоровчого туризму, таких як активний відпочинок, відновлення, оздоровлення (Таблиця 1).

Таблиця 1

Результати анкетних даних

№ з/п	Питання анкети	Варіанти відповіді	Початкові відповіді		Фінальні відповіді	
			К-ть	%	К-ть	%
1.	Обізнаність засобами і методами оздоровчого туризму.	Так Ні	35 25	58% 42%	52 8	87% 13%
2.	Ви займаєтесь активним відпочинком?	Так Ні	48 12	80% 20%	55 5	92% 8%
3.	Скільки раз на тиждень ви робите фізичні вправи?	2-4 рази Ніколи	38 22	63% 37%	51 9	85% 15%
4.	Як довго робите фізичне навантаження?	1 годину і більше Приблизно 20-30 хв.	32 28	53% 47%	48 18	80% 20%
5.	Заходи проходять на повітрі чи приміщенні?	Спортивний зал Свіже повітря Практично ні	38 14 8	63% 23% 14%	28 27 5	47% 45% 8%
6.	Як ви відчуваєте під час активного відпочинку?	Насичення енергією Звичайно	25 35	42% 58%	48 18	80% 20%
7.	Чи відчуваєте психологічний комфорт після занять оздоровчим туризмом?	Так Не відчув	30 30	50% 50%	50 10	83% 17%
8.	Людські відносини при заняттях активним дозвіллям.	Покрацилися Не відчув	40 20	67% 33%	55 5	92% 8%

З аналізу відповідей на анкету, яку використовували до нашої програми, ми бачимо, що студенти були обізнані про засоби і методи оздоровчого туризму на 58%, про те займалися активним відпочинком 80%.

Тривалість вправ - 1 година і більше на 53% студентів, а 47% тривалість складала близько 30-40 хвилин.

Більшість опитаних 38 особи проводять заняття у спортивних залах і тільки 14 осіб проводять заняття на свіжому повітрі. Більшість учасників опитування 58% відчують стомлення від активного відпочинку і тільки 25 осіб відчують насичення енергією.

Застосування розробленої програми заходів, яка була заснована на використанні природних заспокійливих чинників оздоровчого туризму дала позитивні зрушення у відчутті психологічного комфорту після занять оздоровчим туризмом.

Так по закінченню дослідження 50 осіб (83%) відчували психологічний комфорт після занять оздоровчим туризмом. Людські відносини при заняттях активним дозвіллям покращилися, по відчуттю учасників експерименту з 67% до 92%.

Освітній процес виховання індивідуальної свідомості залежить від внутрішнього стану та духовності людини, це, зокрема, стосується формування її думок, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери.

Завдання адаптивної фізичної культури полягають у максимальному відволіканні від своїх хвороб й проблем у процесі змагальної або рекреаційної діяльності людей з особливими потребами, що передбачає спілкування, розваги, активний відпочинок та інші форми нормального життя [2].

Оздоровчий туризм одна з форм рекреаційної діяльності яка забезпечує активний відпочинок для відновлення фізичних і душевних сил людини. Оздоровчий туризм розглядається, як форма активного туризму в рамках фізичної рекреації з певними обмеженнями по фізичним навантаженням [3, 7, 10].

Адаптивне фізичне виховання, як соціальний феномен, головною метою якого є соціалізація людей з обмеженими фізичними можливостями спрямовується на загальну придатність людини, що проявляється в:

- фізичні підготовці: оптимізація фізичного стану;
- емоційній підготовленості: психологічний комфорт, емоційна стійкість, впевненість в собі;
- психологічна підготовка: оптимізація розумових процесів, позитивне мислення, творчість;
- соціальна придатність: людські відносини, повага, професійний успіх, соціальний статус;
- естетична придатність: зовнішній вигляд, форма тіла у відповідності до вади здоров'я;
- фізіологічна підготовка: оптимізація життєво важливих функцій організму [11].

У процесі занять адаптивним фізичним вихованням в людей з відхиленнями у стані здоров'я формується комплекс спеціальних знань, життєво і професійно необхідних сенсорно-перцептивних і рухових умінь і навичок; розвиваються основні рухові й психічні якості; підвищуються функціональні можливості різних органів й систем; розвиваються, зберігаються і використовуються в новій якості залишені в наявності тілесно-рухові характеристики [1, 9].

Репродуктивний метод адаптивного фізичного виховання засіб зміни уваги людей з відхиленнями у стані здоров'я від хвороби на спілкування, активний відпочинок і розвагу (Рис.1).

Репродуктивний метод навчання визначаються на основі оцінки ступеня самостійності мислення людини, у пізнанні нових понять, явищ і законів. Репродуктивний характер мислення передбачає активне сприйняття й запам'ятовування необхідного матеріалу корисного для застосування у повсякденної життєдіяльності. Запровадження методів не можливе без використання словесних, наочних і практичних методів та прийомів навчання.

Репродуктивно організована бесіда викладач ґрунтується на фактах, на раніше отриманих знаннях.

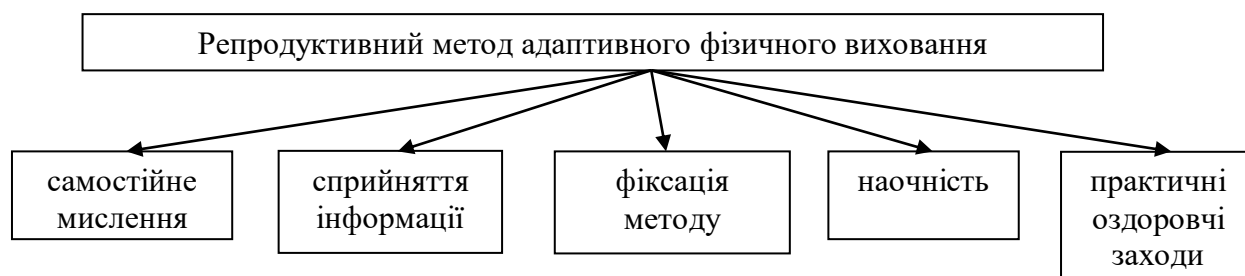

Рис. 1 Репродуктивний метод адаптивного фізичного виховання.

Репродуктивний метод навчання визначаються на основі оцінки ступеня самостійності мислення людини, у пізнанні нових понять, явищ і законів. Репродуктивний характер мислення передбачає активне сприйняття й запам'ятовування необхідного матеріалу корисного для застосування у повсякденної життєдіяльності.

Запровадження методів не можливе без використання словесних, наочних і практичних методів та прийомів навчання. Репродуктивно організована бесіда викладач ґрунтується на фактах, на раніше отриманих знаннях. Наочність при репродуктивному методі навчання також застосовується з метою кращого й активнішого засвоєння і запам'ятовування інформації. Практичні завдання репродуктивного характеру виконують на основі засвоєних знань про оздоровчі заходи.

Репродуктивні вправи особливо ефективно сприяють відпрацьовуванню практичних умінь і навичок, тому що формування навички потребує кількаразових дій за зразком. Особливо ефективно діють репродуктивні методи в тих випадках, коли зміст навчального матеріалу має переважно інформативний характер, є описом способів практичних дій.

Висновки.

Пошук шляхів оптимального використання засобів оздоровчого туризму для відновлення стану здоров'я та соціальної адаптації осіб з особливими потребами є одним з головних напрямків адаптивного фізичного виховання.

Засоби, які використовуються в адаптивному фізичному вихованні, повинні бути адекватними рівням фізичного навантаження, психомоторного розвитку, стану здоров'я, функціонального стану рухового апарату, попереднього рухового досвіду і фізичної підготовленості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптивне фізичне виховання : навч. посібник / уклад.: Т. М. Осадченко, А. А. Семенов, В. Т. Ткаченко. – Умань : ВПЦ Візаві, 2014. – 210 с.
2. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів / Ю. А. Бріскін. – К. : Олімпійська л-ра, 2006. – 124 с.
3. Дехтяр В. Д. Основи спортивно-оздоровчого туризму / В. Д. Дехтяр. – Київ : Науковий світ, 2002. – 202 с.
4. Винник Д. П. Адаптивное физическое воспитание и спорт: под ред. Д. П. Винника ; пер. с англ. И. Андреев. – К. : Олимп. лит., 2010. – 608 с.
5. Голод А. П. Дитячий адаптивний туризм в Україні: передумови розвитку та проблеми безпеки / А. П. Голод, А. О. Крадецька // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв, 2015.– № 5.–С. 760–763.
6. Жданова О. М. Організація і методика оздоровчої фізичної культури та рекреаційного туризму: навч. посіб. / О. М. Жданова, І. В. Котова та ін. – Луцьк, Надстирія, 2014. – 195 с.
7. Монастирський В. Організація туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області / В. Монастирський // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29 (2). – С. 164–170.
8. Мулік К. В. Особливості рекреаційного туризму / К. В. Мулік Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності. – Х. – 2016. – С. 183–192.
9. Трояновська М. М. Адаптивна фізична культура / М. М. Трояновська; Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2018. – 104 с.

10. Lazer, A-G., Mihailescu, N. Study regarding the correlation between the level of physical development and the state of health of the students/ *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 20(5), Art 301, 2018. pp. 2029 – 2033.
11. Ganciu, M., Ganciu, O., M. (2013). *Body Activities - the Way to Better Health*, University of Bucharest Publishing House.
12. Walker, R. (2012). *The Five Steps of Health*, Translation, Lifestyle Publishing Publishing, Buchares.
13. Sbenghe, T. (2002). *Kinesiology - Movement Science*, Medical Publishing House, Bucharest.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ГРУПОВИХ ФОРМ РОБОТИ НА УРОКАХ В ЧЕТВЕРТОМУ КЛАСІ

Пермінова Людмила Аркадієвна
доктор філософії з педагогічних наук
професор, завідувач кафедри педагогіки
психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є.Петухова
Слюсарчук Світлана Федорівна
Студентка
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Вступ./Introduction. З появою нових інформаційних технологій форми та методи навчання стали різноманітнішими. Проте мережі поступово витісняють живе спілкування, тому школа повинна сприяти розвитку комунікативних вмінь учнів. Навчальною програмою нової української школи передбачений розвиток громадянських, соціальних, комунікативних компетентностей учнів, в тому числі, і шляхом використання групових форм роботи на уроці.

Групові форми роботи допомагають сформувати в учнів навички вести діалог та полілог, вміння аналізувати та робити висновки, брати відповідальність за себе та інших учасників. Групові форми роботи дозволяють залучити всіх учнів до навчального процесу. Виховують відповідальність та самостійність у дітей.

Мета роботи./Aim. Дослідити використання групових форм роботи на уроках в початковій школі.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети були застосовані методи опитування та експерименту. В дослідженні посилаємось на навчальну програму Нової української школи [4].

Результати та обговорення./Results and discussion. Для аналізу використання групової роботи на уроках в початковій школі було проведено

опитування серед двадцяти вчителів херсонських шкіл. 100% опитаних вчителів підтримали твердження, що використання групових форм роботи є необхідним на уроках в початковій школі. На думку вчителів, під час групової роботи найкраще формуються навички роботи у команді, таку думку підтримали 95 % опитаних. Вісімнадцять з двадцяти опитаних вчителів, а це 90% зауважили, що під час групової роботи формується вміння дослухатися до думки інших. 80% вчителів стверджують, що групова робота допомагає учням вчитись розподіляти обов'язки в команді та брати на себе відповідальність за загальний результат. Деякі вчителі, а це 65% опитуваних, зауважили, що використання групової роботи допомагає формувати дружні стосунки між дітьми.

Майже всі учасники опитування (95%) стверджують, що використовують метод групової роботи на уроках. Вчителі херсонських шкіл на своїх уроках застосовують такі прийоми групової роботи: карусель, мікрофон, акваріум, експертні групи, ажурна пилка, капелюх, знайди помилку. Для учнів четвертих класів впроваджують прийоми домашніх груп, проектів, презентацій, експертних груп, прес-конференцій.

Частіше за все групові форми роботи застосовують на уроці повторення вивченого та закріплення нових знань. На уроці закріплення нових знань вчителі застосовують такі прийоми групової роботи: інтерв'ю, взаємні запитання, запитання та відповіді.

З появою нових інформаційних технологій все актуальнішим стає питання соціалізації учнів, адже цифрове спілкування поступово витісняє живе[1]. Опитувані вчителі зауважують, що використання групових форм роботи сприяє розвитку колективізації, діти вчаться висловлювати власну думку та чути думки інших, формуються вміння працювати злагоджено однією командою, покращується співпраця учень-вчитель.

На основі опитування вчителів було проведене дослідження здобування вмінь і навичок учнями під час групових форм роботи на уроці математики на базі 4-А та 4-Б класів Херсонської спеціалізованої школи № 30.

Аналізували такі показники:

- Вміння вступати в полілог;
- Вміння розподіляти ролі в групі;
- Дисципліна в групі під час роботи;
- Вміння робити висновки;
- Вирішення поставленого завдання.

Дослідження проходило в п'ять етапів. В експертній групі 4-А класу були проведені перший і п'ятий етапи, а в досліджуваній групі 4-Б класу провели всі п'ять етапів. Експеримент тривав 5 тижнів, групи в класах були сталими, сформовані методом обирання лідера.

Зіставна таблиця результатів кожного показника на першому і п'ятому етапі дослідження в обох класах:

Таблиця 1

Вміння, якості, здібності.	4-А		4-Б	
	I етап	V етап	I етап	V етап
Вміння розподіляти ролі в групі.	27%	50%	26%	100%
Вміння вступати в полілог.	47%	47%	26%	100%
Дисципліна в групі під час роботи.	0%	23%	23%	100%
Вміння формулювати висновки.	77%	50%	48%	100%
Чи вдалося вирішити поставлену задачу?	77%	50%	48%	74%

Аналізуючи отримані результати ми дійшли висновку, що систематичне використання групової форми роботи на уроці математики в четвертому класі сприяє кращому формуванню навичок роботи в групі та покращує вміння правильно робити висновки та вирішувати поставлене завдання.

Висновки./Conclusions. Проаналізувавши засвоєння дітьми навичок роботи в групах при систематичному та стихійному впровадженню такої форми роботи, ми дійшли висновку, що систематичне використання групових форм роботи впливає на результативність навичок працювати в команді. Аналізуючи

опитування вчителів та висновки дослідження можемо стверджувати, що застосування групової роботи сприяє всебічному розвитку особистості, у учнів формуються комунікативні навички, а до навчального процесу залучені одночасно всі здобувачі освіти. Тож у сучасному світі технологій, коли мережа поступово витісняє живу комунікацію, все актуальніше стає питання застосування групових форм роботи на уроках в четвертому класі, щоб формувати у учнів комунікативні навички, які є необхідними під час навчання у середній та старшій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методи групової роботи в системі освіти. Методичні рекомендації // За наук. ред. Горностая П.П. – К., 2017. – 64 с.
2. Пометун О. І. Активні та інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 1–15.
3. Пінчук О. П. Історико-аналітичний огляд розвитку соціальних мережних технологій та перспектив їх використання у навчанні. Інформаційні технології і засоби навчання. 2015. №4 (48). С. 14-34.
4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/3-4-dodatki.pdf>.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТІВ ЗВО

Савка Ірина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет
імені Івана Франка, Україна

Яремко Тетяна Іванівна

викладач англійської мови, асистент кафедри
іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет
імені Івана Франка, Україна

Вступ/ Introductions. Усний переклад – швидке і правильне розуміння почутого, яке вимовляється з різною інтонацією і з різною вимовою. Тому перш за все потрібно розвивати вміння, і навички аудіювання

У процесі дослідження було проведено теоретичний огляд та порівняльний аналіз наукових праць про новітні методи й технології навчання багатьох сучасних учених і педагогів.

Проблему підготовки фахівців з перекладу перекладу досліджували різні науковці: комунікативний підхід до навчання перекладу (О. Каде, Л. К. Латишев, З. Д. Львовская, Р. К. Міньяр-Белоручев, Г. В. Чернов, А. Д. Швейцер), проблеми теорії усного послідовного перекладу і синхронного перекладу (Р. К. Міньяр-Белоручев, Г. А. Самойленко, Г. В. Чернов, А. Ф. Ширяев), навчання різних видів усного перекладу (В. В. Алексеева, Є. В. Белькова, Т. В. Ганічева, Ж. В. Живова, Г. О. Самойленко, Є. О. Червінко).

Мета статті/Aim. Метою статті є дослідити особливості навчання усного перекладу студентів ЗВО; описати методи навчання усного перекладу, запропонувати методіку навчання усного перекладу студентів на заняттях з іноземної мови у ЗВО.

Матеріали та методи/ Materials and methods. Усний переклад вважається один із найскладніших видів перекладу, що вимагає не тільки

відмінного знання тематики перекладу, а й вміння швидко, повно і доступно передавати зміст сказаного мовою перекладу. Оскільки усний переклад є невід'ємною частиною заходів міжнародного рівня, ділових переговорів, конференцій, то від його якості залежить успіх певного заходу.

Залежно від форми проведення, використовуються два види усного перекладу: послідовний і синхронний. Найбільш поширеним видом усного перекладу є послідовний: промова перекладається під час логічних пауз або окремими реченнями. Послідовний переклад проходить в зручному для перекладача режимі, що забезпечує максимальну точність і повноту перекладу, але час виступу оратора збільшується вдвічі [1, с. 87].

Синхронний переклад відбувається одночасно із промовою оратора, що дозволяє заощадити час і покращити сприйняття виступу. Як правило, у синхронному перекладі беруть участь два перекладачі, які змінюють один одного кожні 15–30 хвилин. Складність і напруженість синхронного перекладу вимагають не тільки виняткових навичок перекладача, але й особливих умов, які створюються за допомогою спеціального обладнання.

Перекладач повинен володіти технікою усного мовлення рідною та іноземною мовами, володіти необхідним активним запасом слів, фразеологізмів і структур, вміти перефразувати свої думки, володіти вмінням виступати перед різною аудиторією в самих різних умовах комунікації [5, с. 186].

Такі вміння пов'язані з необхідністю одночасно виконувати кілька дій: одночасність слухання і говоріння (синхронний переклад), говоріння і читання (переклад з листа), слухання і кодування запису, декодування запису і говоріння (послідовний переклад).

Для того щоб навчити студентів різним видам усного перекладу, необхідно враховувати особливості кожного з цих видів. Почнемо з перекладу на слух (послідовний переклад окремих фраз і невеликих абзаців). Навчання такого перекладу повинно починатися з перекладу однієї чи кількох пов'язаних за змістом фраз, для того щоб навчити студентів добре розуміти швидке усне мовлення, тобто одночасно слухати та запам'ятовувати, а також вільно та

правильно висловлюватись на мові перекладу. Таким чином студнти вчаться точному запам'ятовуванню та відтворенню почутої інформації [2, с. 67].

Під час навчання студентів перекладу з аркуша студент отримує невідомий текст. За допомогою оригінального тексту, студент повинен прочитати текст мовою перекладу. Це допоможе студенту швидко переключатися на мову перекладу за допомогою напівавтоматичної підстановки готових відповідностей.

Спільними видовими ознаками цілісних вправ усного перекладу з аркуша та послідовного є рівень виконання вправи (абзац або текст), режим роботи (односторонній або двосторонній переклад), наявність або відсутність часових обмежень, часу на попереднє ознайомлення зі змістом тексту, запису перекладів студентів на звуконосії для подальшого аналізу [6, с. 245]. Особливими ознаками вправ для розвитку умінь усного послідовного перекладу є наявність або відсутність зорової опори на друкований текст оригіналу під час сприйняття тексту на слух; ступінь ідентичності друкованого тексту тому, який сприймається на слух; застосування або незастосування перекладацького скоропису студентами під час прослуховування тексту; джерело породження тексту – звуковідтворюючий пристрій або викладач, а для вправ для навчання перекладу з аркуша такою ознакою є ступінь опори на паралельний текст мовою перекладу

Результати і обговорення./Results and discussion. Послідовний переклад з записом вимагає наступних кроків підготовки студентів: спочатку викладач виголошує промову тривалістю на протязі приблизно пів години, тоді як студенти-перекладачі перекладають текст подумки, роблячи нотатки, які вони зможуть використати при відтворенні перекладу.

Це допоможе навчати студентів добре розуміти швидке усне мовлення; одночасно слухати та запам'ятовувати; вільно та правильно висловлюватись на мові перекладу; точному відтворенню запам'ятованого (за допомогою нотатків); швидкому і правильному веденню запису; запам'ятовуванню основного змісту усного виступу великої довжини.

Під час навчання синхронного перекладу із зоровою опорою студент-перекладач забезпечений навушниками, через які він чує усний виступ оратора, і одночасно промовляє в мікрофон переклад, спираючись на текст виступу, переданий йому заздалегідь або безпосередньо перед початком виступу. Це дає змогу навчити студентів одночасно слухати, читати, перелаштовуватись з мови на мову та говорити.

Окрім того, студенти вчаться швидко підбирати та використовувати стандартні кліше. Студенти також вчаться узагальнювати і узагальнювати зміст почутого; будувати і чітко вимовляти правильні і завершені фрази. У процесі підготовки перекладачів для синхронного перекладу студентам роздаються тексти (спочатку рідною, а потім іноземною мовою; спочатку прості, а потім складніші й оригінальні), які вони читають подумки. Після цього студенти записують кількість слів, які прочитали протягом відведеного часу.

Словами вважаються всі мовні знаки – частини мови, сполучники, артиклі та ін. Після цього студентам пропонується переказати спочатку рідною мовою, а згодом іноземною зміст прочитаного тексту. Крім зазначеного вправа розвиває вміння швидко читати.

Навчаючи синхронного перекладу без зорової опори, студентів-перекладачів забезпечують навушниками, через які вони чують усний виступ оратора, і одночасно) промовляють у мікрофон переклад. Таким чином студенти вчаться одночасно слухати, перелаштовуватись з однієї мови на іншу та говорити. Студенти вчаться швидко підбирати та використовувати стандартні кліше., а також вільно і точно сприймати будь-який різновид усного мовлення; перекладати з іноземної мови і на іноземну мову.

Спочатку використовуються вправи повторення тексту (без перекладу). Один студент читає текст, інший повторює з максимальним відставанням на пів речення. Це можна використовувати при вивченні тематичної лексики. Завдання можна ускладнювати відставанням спочатку на одне, а потім і на більше слів.

Коли лексика добре засвоєна такий ряд слів можна повторювати, перекладаючи, спочатку з іноземної мови на рідну, і навпаки [3, с. 267]. Такого типу вправи можна ускладнювати, записуючи англійські та українські слова почергово. Перекладач постійно повинен переключатися з мови на мову. При виконанні перших вправ з усного перекладу головне – починати тренування з легшого. Виконуючи вправи на повторення текстів, майбутній перекладач тренує темп мовлення, особливо іноземною мовою.

Хороших результатів можна досягнути, використовуючи звичайне читання. Читати текст рідною мовою може будь-хто, а студент може тренувати різні види усного перекладу. Викладач на занятті може прочитати коротку інформацію з преси і попросити когось зі студентів перекласти це іноземною. Усі студенти уважно слухають викладача, адже невідомо хто з них здійснюватиме переклад.

Такі читання можна організувати парами: двоє студентів читають діалог, а в той же час інша пара студентів перекладає цей діалог. Таким чином можна залучити до роботи більшу кількість студентів, адже не завжди маємо мало чисельні групи. Перегляд художніх фільмів можна використовувати як тренувальну вправу. По черзі студенти (або як лектор, або з поділом на ролі) перекладають репліки фільму.

Проблема навчання усному, а зокрема синхронного перекладу, є однією з найменш розроблених проблем. Уміння та навички, необхідні для здійснення синхронного перекладу, створюються в процесі навчання за допомогою спеціальних вправ, а також шляхом тренувань у виконанні даного виду перекладу. Так як багато вмінь повинні розвиватися одночасно для декількох видів перекладу, систему вправ з навчання навичкам перекладу можна будувати на основі класифікацій самих умінь.

При цьому можна виділити наступні види вправ:

– вправи на розвиток навичок аудіювання (письмовий переклад звукозапису; переклад-диктування; переклад прецизійних слів; переклад-переказ; абзацний-фразовий переклад на слух; вправи в складному аудіюванні);

– вправи на одночасність дії (зорове сприйняття тексту; переклад на слух для відпрацювання штампів і псевдоінтернаціональних слів і сполучень; дешифрування символів; кодування письмового тексту; кодування усного тексту; спрощений переклад з текстом і без нього).

Такі вправи можуть виконуватися в різній послідовності залежно від індивідуальних особливостей студентів. При підготовці синхронних перекладачів, доцільно використовувати систему вправ, що забезпечують переклад від письмового перекладу до усного, виділяючи кожного разу один із чинників на кожному етапі формування необхідних умінь [4, с. 183].

Окрім того можна використовувати такі види підготовчих вправ: на перекладацький аналіз тексту оригіналу, на розпізнавання і пояснення застосованих прийомів у тексті перекладу на оцінку якості тексту перекладу та його редагування, на одномовні перефразування, на розвиток навичок побудови схеми тексту перекладу та на розвиток швидкості мовлення.

Для формування перекладацьких навичок можна використовувати вправи на пошук та вибір еквівалентів, для попереднього засвоєння еквівалентів в англійській та українській мовах, розвиток навичок вибору еквівалентів у двох мовах на вживання адекватних способів перекладу.

Висновки./Conclusions. Отже, вміння і навички, необхідні для здійснення різних видів усного перекладу, розвиваються в процесі навчання за допомогою спеціальних вправ, а також шляхом тренувань у виконанні перекладу певного виду. Правильна постановка цілей, якісне вирішення завдань навчання, а також доцільність застосовуваних принципів багато в чому впливають на ефективність підготовки перекладачів. В результаті переосмислення концептуальної основи освіти, що трактувалася як процес розвитку особистісного потенціалу того, хто навчається, необхідною вимогою до здійснення професійної діяльності стає досягнення глобальної мети освітнього процесу – професійного фахівця з усного перекладача.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. . Ганічева Т. В. Методика навчання майбутніх філологів усного англомовного двостороннього перекладу у галузі прав людини : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. В. Ганічева. – Харків, 2008. – 182 с.
2. Програма контролю теоретичної і практичної підготовки студентів та методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з перекладознавчих дисциплін і порівняльної типології / [уклад. І. В. Корунець, С. Є. Максимов]. – К. : Ленвіт, 2004. – 94 с.
3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник [для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”] / Л.М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.
4. Черноватий Л. М. Особливості навчально-методичних матеріалів для підготовки перекладачів / Л. М. Черноватий // Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки. – 2002. – №4 (37). – С. 184-188.
5. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2009. – 283 pp.
6. Robinson D. Becoming a Translator / D. Robinson. – New York : Routledge, 2007. – 344 p.

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Степанюк Алла Василівна

доктор пед. наук, професор

Ямна Іванна Станіславівна

здобувач магістерського рівня вищої освіти

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Важливе значення в здобутті якісної професійної освіти відіграє рефлексія професійної діяльності – комплексний процес саморозвитку та самовдосконалення, що охоплює аналіз, оцінювання, покращення власної професійної діяльності на основі практичного досвіду. Досвідчений вчитель – це рефлексивний практик, що завжди прагне бути майстром своєї справи, постійно аналізує, оцінює та вдосконалює свою професійну діяльність з метою підвищення рівня навчальної успішності учнів.

Оскільки викладання предметів природничої галузі знань – це ситуативний процес, під час якого вчителі приймають педагогічні рішення у результаті взаємодії із учнями і навчальним середовищем, то дії рефлексивного педагога розглядають не як застосування системи певних знань і вмінь, а як результат ретельного обдумування та ухвалення відповідних рішень, необхідними умовами якого є: володіння спеціальними знаннями; досвід викладання навчальних предметів; врахування особливостей навчального середовища та освітньої системи, в якій працює вчитель.

Однак, проведене дослідження рівня сформованості рефлексивних умінь у майбутніх учителів засвідчило, що студенти недостатньо усвідомлюють значимість цих умінь у професійній діяльності та у щоденному житті. Лише у 16,6% респондентів сформовані рефлексивні уміння на достатньому рівні. А 83,3% з опитаних майбутніх учителів не піддають аналізу свою педагогічну діяльність, вважаючи це лише непотрібним витрачанням часу. Зважаючи на

значимість рефлексивних умінь у професійному становленні учителя та недостатній рівень їх сформованості у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, актуалізується проблема розвитку рефлексивних умінь майбутніх учителів, загалом, та природничих наук, зокрема.

Мета роботи. Запропонувати методику формування рефлексивних умінь майбутніх учителів природничої галузі знань у процесі їх професійного становлення.

Матеріали та методи. Дослідження проведено серед 36 здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Використовувались *методи:*

теоретичні – функціональний та структурний аналіз педагогічної, філософської, психологічної наукової літератури з метою теоретичного осмислення проблеми формування рефлексивних умінь студентів природничих спеціальностей педагогічних ЗВО; абстрагування та конкретизація для визначення елементів процесу формування методологічних умінь студентів природничих спеціальностей педагогічних ЗВО; проектування для розробки методики формування відповідних умінь в умовах освітнього процесу в педагогічних ЗВО;

емпіричні – педагогічне спостереження за навчальним процесом; методи опитування: анкетування, контент-аналіз; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) для перевірки ефективності запропонованої методики формування рефлексивних умінь у системі фахової підготовки учителів природничих дисциплін

Результати та обговорення.

Проведений аналіз літературних джерел [1-5] засвідчив, що поняття «рефлексія» є багатоаспектним. Воно є предметом дослідження низки наук: філософії; психології; педагогіки; методики навчання тощо. У філософії це поняття тлумачиться в контексті проблем свідомості та діяльності як засіб пізнання (В. Лекторський, О. Огурцова, О. Спіркін та ін.). У психології

рефлексію тлумачать як: процес, спрямований на пізнання людиною себе: поведінки, дій, вчинків, почуттів тощо (М. Алексеєв, Б. Ананьєв); здатність до теоретичного та творчого мислення (В. Давидов, Д. Ельконін, А. Зак); фундаментальний механізм самопізнання, самосвідомості та само розуміння (І. Кон, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.). В педагогіці найбільш поширені такі тлумачення зазначеного феномену: вид пізнання, у процесі якого суб'єкт стає об'єктом свого спостереження; здатність людини до самопізнання, уміння аналізувати власні дії, вчинки, мотиви і зіставляти їх із суспільно та особистісно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших (О. Савченко, Г. Цукерман, А. Хуторський та ін.).

Поняття «рефлексія професійної діяльності вчителя» ми розглядаємо як синонім поняття «методологічна рефлексія вчителя», яка бере свій початок у професійно-педагогічній, науковій та теоретичній рефлексії. Відокремлення її в окремий клас пов'язано зі способом протікання рефлексивного процесу, коли аналізу піддаються методика й логіка організації та здійснення педагогічної діяльності в цілому, у її практичній і теоретичній формах.

Загальнонаукові дослідження механізмів методологічної рефлексії можна прослідкувати в працях філософського напрямку: Н. Алексеєва, О. Анісімова, В. Бажанова, С. Кримського, І. Ладенка, І. Семенова, С. Степанова, Г. Щедровицького та інших, де методологічна рефлексія розглядається в контексті методологічної культури діяльності й організації наукового дослідження, професійної діяльності педагога.

Проведений аналіз літературних джерел [1-3] дозволив нам зробити висновок, що формування уміння педагогічної рефлексії в процесі фахової підготовки майбутніх учителів предметів природничої галузі, доцільно здійснювати двома шляхами: в процесі застосування контекстної технології навчання при вивченні освітніх компонентів професійної підготовки (уміння формується методом «спроб та помилок»); на заняттях з методики (дидактики) вивчення природничих наук, на яких формування рефлексивних умінь ставиться окремою метою освітнього процесу (передбачає використання

прямого та непрямого шляхів формування відповідного уміння). Крім того, означений процес доцільно здійснювати як на аудиторних заняттях, так і у процесі педагогічної практики.

Зупинимось на висвітленні засобів формування рефлексивних умінь майбутніх учителів на педагогічній практиці.

Здійснюючи рефлексію власної педагогічної діяльності, студент-практикант повинен розмірковувати над такими питаннями:

- Що є позитивним та ефективним у моїй професійній діяльності?
- Що можна зробити для того, щоб досягнути ще кращих результатів?
- Що є негативним та не результативним у моїй майбутній професійній діяльності та яким чином уникнути цього?

Як свідчить досвід організації освітнього процесу на хіміко-біологічному факультеті Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, такий аналіз можна проводити за допомогою складання рефлексивного портфолію, ведення щоденника та інших методів самостереження і самоаналізу.

Впродовж практики у школі студенти повинні переглянути саморефлексивне есе, написане протягом першого року навчання, та у формі підсумкового есе (не більше 500 слів) пояснити шляхи досягнення визначених цілей професійного саморозвитку. Критерії оцінювання цього есе такі: якість пояснення шляхів досягнення визначених цілей; рівень усвідомлення важливості їх досягнення; рівень грамотності.

У кінці навчального року студенти повинні оформити результати саморефлексії у формі есе, яке оцінюють за такими критеріями: рівень самокритичності та саморефлексії; здатність визначати власні недоліки та знаходити шляхи їх усунення, вміння скласти план самовдосконалення; логічність викладу матеріалу; рівень грамотності (наявність граматичних, стилістичних, орфографічних та пунктуаційних помилок).

Основна мета створення портфоліо – фіксування роботи студента-практиканта у реальному часі, що дає змогу визначити, як майстерно студент трансформує свої теоретичні знання у практичні вміння. Портфоліо складається із чотирьох частин, три з яких стосуються діяльності майбутнього педагога безпосередньо на робочому місці – у класі. Четверта частина пов'язана із його роботою за межами класу (співпраця з колегами, батьками, громадська робота) та з її впливом на навчання учнів.

Робота з підготовки портфоліо полягає у відеозаписуванні процесу викладання, підборі учнівських робіт та навчальних матеріалів, проведенні ґрунтовного аналізу власної педагогічної діяльності.

Працюючи над створенням портфоліо, майбутній учитель природничих наук повинен не лише підібрати необхідні матеріали, але й проаналізувати їх, визначити мету та доцільність використаних засобів та методів навчання, провести рефлексію власної професійної діяльності та логічно обґрунтувати зроблені висновки.

Завдяки портфоліо студенти-практиканти мають змогу задокументувати внесок, який вони зробили у розвиток своєї професійної майстерності. Іншою перевагою складання портфоліо, за словами студентів, є усунування історично сформованої «професійної ізоляваності студента-практиканта» та сприяння співпраці майбутніх учителів один з одним, оскільки в процесі підготовки необхідних матеріалів студенти консультуються і обговорюють проблемні ситуації з колегами.

Проведений контент-аналіз педагогічної діяльності студентів на навчальній (педагогічній) практиці дозволив нам прийти до висновку, що для ефективного здійснення професійної рефлексії майбутній педагог повинен володіти методами самооцінювання та вирішення проблем; враховувати відгуки про свою роботу від учнів, співробітників, керівництва та батьків; збирати та використовувати інформацію щодо власної діяльності та навчальної діяльності учнів з метою подальшого її аналізу; співпрацювати з колегами, цікавитись сучасними науковими дослідженнями і відкриттями у галузі освіти,

впроваджуючи їх у педагогічну діяльність з притаманними науковцю відкритістю до нових ідей та скептицизмом; проводити власні науково-педагогічні дослідження; мати свою думку щодо основних дискусійних питань природничої освіти; керуватися у професійній діяльності стандартами, навчальними програмами і планами, основними ідеями та положеннями щодо педагогічної професії, визначеними штатом і державою; опрацьовувати фахову літературу; брати участь у роботі професійних об'єднань та навчальних спільнот; використовувати всі можливості для професійного розвитку [4; 5].

Крім професійної рефлексії надзвичайно важливе значення має особистісна рефлексія, яка передбачає здатність особистості до самооновлення та самовдосконалення, усвідомлення цінності збалансованого, повноцінного і наповненого користю життя.

Тому майбутній вчитель повинен здійснювати свою педагогічну діяльність та розвиток професійних умінь, одночасно узгоджуючи ці процеси з іншими важливими аспектами життя [0, с. 64].

Висновки: Формування рефлексивних умінь майбутніх учителів навчальних предметів природничої галузі знань доцільно здійснювати, застосовуючи в комплексі три шляхи формування умінь: методом «проб і помилок»; непрямым та прямим шляхами.

Такий підхід дозволить максимально врахувати принцип студентоцентризму при організації освітнього процесу, органічно поєднати аудиторну та поза аудиторні роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Легин В. Б. Рефлексия как психолого-педагогический феномен: историография проблемы // *Научные стремления* : сб. мат-лов респ. Науч.-практ. Конф. (Минск, 1-3 ноября 2010 г.) Минск : «Беларуская навука», 2010. Ч1, С.161-165.

Лаврентьева О. О. Розвиток методологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі професійної підготовки: теоретико-методологічний аспект : монографія. Київ, : КНТ, 2014. 456 с.

Шарко В.Д. Методична підготовка вчителя фізики в умовах неперервної освіти : монографія. Херсон: В-во ХДУ, 2006. 400с.

Early Adolescence Science standards for teachers of students ages 11–15 / [developed by National Board for Professional Teaching Standards]. – 2003. – 69 p.

Adolescence and Young Adulthood Science standards for teachers of students ages 14–18+ / [developed by National Board for Professional Teaching Standards]. – 2003. – 73 p.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Бочелюк Віталій Йосипович

д. психол. н., професор

завідувач кафедри психології

Національний університет «Запорізька політехніка»

Ільїна Катерина Владиславівна

студентка другого (магістерського) рівня

спеціальності 016 Спеціальна освіта

КЗВО «Хортицька національна

навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Вступ. У відповідності до Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті вдосконалення системи освіти й виховання відповідно до принципів гуманізації та індивідуалізації передбачає максимальне врахування особистісних та психофізичних особливостей дітей і створення таких умов освіти, які б сприяли своєчасному й повноцінному розвитку усіх параметрів особистості дитини та її успішному навчанню. У цьому контексті актуальною проблемою сучасної української психологічної теорії і практики є вивчення психологічних особливостей дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР).

Метою даної статті є визначення шляхів розвивально-корекційної роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку на основі узагальнення теоретичного та практичного досвіду їх психологічного супроводу у процесі навчання.

Методологія дослідження. Для досягнення мети було використано метод кабінетного дослідження, а також загальнонаукові методи аналізу, синтезу,

порівняння та узагальнення. Пошук інформації здійснювався в електронних базах даних, таких як Google Scholar, українських та зарубіжних веб-сайтах, присвячених розвитку інклюзивної освіти та підготовки її фахівців.

Результати та обговорення. Одна з важливих задач психолога в роботі з родиною дитини з ЗПП – допомогти батькам усвідомити своє становище, особливості зміни алгоритму і умов життя, їх власну роль у житті дитини і своє призначення у процесі її розвитку. Взаємодія психолога з батьками передбачає повну довіру, обмін знаннями, навичками, досвідом допомоги дітям із особливими потребами в їхньому індивідуальному і соціальному розвитку.

Відомо, що успіх будь-якого партнерства ґрунтується на спільній повазі. Якщо один партнер підозріло або з недовірою ставиться до іншого, їхній контакт незабаром припиниться. Ще один принцип рівноправності партнерів: ні один із них не є важливішим або значущішим, ніж інший, тому психологу бажано консультиватися з батьками так само часто, як вони консультиються з ним. Коли психолог, запитує матір або батька, що їм подобається в їхніх дітях, для них це часом буває одним із рідкісних випадків виявлення інтересу не до вад, а до здібностей дитини, тим самим підкреслюється повага до батьків і створюється атмосфера довіри для подальшої успішної комунікації [1].

Особлива проблема виникає, коли в свідомості практичних психологів діагностика повинна обов'язково передбачати корекцію. Якщо та чи інша якість, що тестується, не задовольняє психолога, то вважається, що її можна тренувати незважаючи на вікову й особистісну специфіку розвитку дитини. Не можна забувати, що існує поняття норми вікової й норми індивідуальної: їх ні в якому разі не можна ототожнювати в процесі діагностики. Ми вже відмітили, що корекція обов'язково повинна супроводжувати діагностику, інакше навіть якщо вона потрібна. Але корекція необхідна тоді, коли мова йде про справжні відхилення у розвитку, але викликає сумніви, якщо ми маємо справу з варіантами норми. Результатом діагностики може бути індивідуальний варіант розвитку, і необхідність його корекції часто диктується кон'юнктурними цілями.

Окремою постає проблема, яка належить до дефектологічного контексту діагностики розвитку. За її результатами, безумовно, не повинен ставитися діагноз, а створюватися психолого - дефектологічний портрет дитини. На основі його відбувається коригування визначених вад у зоні найближчого розвитку дитини. Спираючись на більш розвинені психічні процеси і функції, підтягуються до встановлених меж відстаючі.

Особливо актуальною, складною й відповідальною постає проблема диференціальної діагностики при відборі дітей до спеціальних класів та шкіл. Мова йде про так звані класи вирівнювання загальноосвітніх шкіл, у яких, згідно з існуючим положенням, мають навчатися переважно діти із ЗПР та допоміжних шкіл, як особливого типу спеціальних закладів для навчання розумово відсталих дітей ступеня дебільності.

Важливим напрямком надання психологічної допомоги дітям з ЗПР є впровадження в професійну діяльність психолога корекційно-розвивальних заходів. Корекційно-розвивальний зміст, який вводиться додатково до основного змісту діяльності психолога, є основним засобом корекційного впливу на психічну сферу учнів з ЗПР і допомагає засвоєнню навчального матеріалу. Результати дії корекційно-розвивального змісту визначаються кінцевими показниками освітнього стандарту школи чи реабілітаційного закладу (корекційно-розвивальна змістова лінія), які повинні бути досягнуті внаслідок корекційного впливу на учбову діяльність учнів на кінець навчання у школі.

Корекційний розвиток розумових дій, які необхідні для засвоєння змісту учбової діяльності, здійснюється на основі відповідним чином підібраних конкретних розумових дій, реалізуючи таким чином диференційоване й інтегроване управління процесом інтеріоризації й екстеріоризації як єдиного процесу засвоєння загальних розумових дій.

Встановлено, що підлітки з ЗПР у відмінності від нормально розвинутих однолітків недостатньо спираються в процесі оволодіння знаннями на власний життєвий досвід і не можуть узагальнювати раніше сформульовані уявлення всі

діти з ЗПР мають значні утруднення в засвоєнні навчального матеріалу. Це ставить перед психологами необхідність використовувати в роботі з дітьми з ЗПР корекційно-психологічні впливи [3].

Основними свідченнями відбору дітей в групи корекції є:

- труднощі спілкування: несформованість комунікативних умінь і навичок, невміння погоджувати свої дії з партнерами (однолітками), нерозвиненість або відсутність адекватних способів вирішення конфліктних ситуацій, замкнутість, низький соціометричний статус;

- порушення поведінки: агресивність, шкідливі звички, труднощі довільної регуляції поведінки і діяльності;

- несприятливі варіанти особистісного розвитку: труднощі формування «Я-концепції», неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості, невпевненість у собі, неадекватна самооцінка;

- труднощі емоційного розвитку; нездатність до емпатії, неадекватне або неповне орієнтування дитини в емоційних станах.

Ефективним психокорекційним заходом на цьому етапі може стати групова ігротерапія.

Підґрунтям корекційних заходів щодо оптимізації розвитку особистості підлітка з ЗПР є положення про сутність управління учбовою діяльністю, що полягає у поясненні навчального матеріалу і організації відтворення способу діяльності учнів (І. Я. Лернер, М. І. Махмутов, В. Ф. Паламарчук, М. Д. Ярмаченко). Вважаємо, що потрібно враховувати, що поняття «мотив-мета», які часто співпадають в діяльності, як визначено О. М. Леонтьєвим - в учбовій діяльності учнів із ЗПР можуть змінюватися внаслідок впливу низки різних чинників: рівня пізнавальної активності, стану пізнавальної сфери, працездатності, оцінки діяльності тощо [2].

Таким чином, для ефективного навчання необхідно, щоб сукупність цілей як вчителя, так і учнів охоплювала не лише близькі цілі (корекційний розвиток певних психічних процесів, опанування способу дії), а й віддалені (корекційний розвиток всієї пізнавальної сфери, мовленнєвої діяльності, розвиток

особистості). Отож, необхідно, щоб в поле перетину сукупності цілей вчителя та учня входили численні як учбові, так і корекційно-розвивальні цілі [5].

Наступна особливість навчаючої корекційної діяльності – розв’язання дидактичних задач.

Розроблений нами механізм розв’язання дидактичних задач, які охоплюють проблему диференційованості та індивідуалізації у навчанні учнів із ЗПР, в узагальненому вигляді можна представити наступним чином:

а) побудова моделі учбової діяльності учня яка включає дані про особливості учбовопізнавальної діяльності, про перехідний стан психічної діяльності;

б) побудова моделі навчання, яка охоплює основні етапи учбової діяльності (засвоєння фактичних знань і формування способу дії), що передбачають найближчі і більш віддалені цілі;

в) вибір навчальних впливів (розгортання фрагмента учбової діяльності), які забезпечують функціонування учбової діяльності.

Таким чином, в моделі учбової діяльності визначається не лише актуальний рівень розвитку психічної сфери, а й якісно своєрідні стани, через які необхідно провести компоненти психічної діяльності, які формуються. Визначення основних етапів учбової діяльності (засвоєння фактичних знань, формування способу дії) охоплює з’ясування наявних знань та рівня сформованості розумових дій, які виступають засобом засвоєння нових знань. Достатнє функціонування учбової діяльності забезпечує добір адекватних навчальних впливів та їх своєчасна корекцію.

На основі виділених компонентів окреслюються наступні рівні пояснення навчального матеріалу (відтворення фрагмента учбової діяльності):

а) інформаційний;

б) інформаційноопераційний;

в) проблемний.

До навчального впливу, на нашу думку, слід віднести корекційно-розвивальний зміст. Він є основним засобом впливу на учбову діяльність школярів, відтак сприяє засвоєнню програмового матеріалу. Наступною складовою учбової діяльності є розумові дії.

Корекційний розвиток розумових дій, достатній рівень їх сформованості (усвідомленість, узагальненість) безпосередньо впливають на перебіг навчання, забезпечують успішну реалізацію як найближчих так і віддалених навчальних цілей. Поряд з основними, ми виділяємо допоміжні навчальні впливи.

Експериментально з'ясовано особливості пізнавальної сфери учнів із ЗПР. Це недостатній рівень знань; недосконалість розумових дій; зміна стану розумової працездатності; складність переключення з одного виду діяльності на інший (внаслідок ригідності мислительних процесів), підвищена імпульсивність. Важливим чинником є оцінка результатів роботи учнів як за кінцевим результатом, так і в процесі виконання завдання.

Метод навчання охоплює змістовий та організаційний бік, де визначальним є змістовий, оскільки він найбільше впливає на ефективність управління учбовою діяльністю. У методі навчання ми виділяємо наступні структурні компоненти.

1. Повідомлення навчального матеріалу: рівень повідомлення; корекційно-розвивальний зміст, який вводиться додатково до основного навчального змісту; розумові дії, які необхідні для засвоєння змісту учбової діяльності. Учбові задачі. Співвідношення між безпосередніми та похідними продуктами навчання.

Додатковими структурними компонентами методу навчання, що забезпечують його функціонування, є засоби реалізації методу та організаційні форми управління учбовою діяльністю. Особливість рівнів повідомлення навчального матеріалу полягає в тому, що вони визначають, які саме знання та вміння є безпосереднім продуктом засвоєння (вони внесені до навчальних програм, що конструюються на основі освітніх стандартів конкретної галузі знань).

2. Корекційно-розвивальний зміст, який вводить до основного навчального змісту, є основним засобом корекційного впливу на психічну сферу учнів і допомагає засвоєнню навчального матеріалу. Результати дії корекційно-розвивального змісту визначаються кінцевими показниками освітнього стандарту школи інтенсивної педагогічної корекції (корекційно-розвивальна змістова лінія), які повинні бути досягнуті внаслідок корекційного впливу на учбову діяльність учнів на кінець навчання у школі (початковій, основній) [2, 4].

3. Корекційний розвиток розумових дій, які необхідні для засвоєння змісту учбової діяльності, здійснюється на основі відповідним чином підібраних конкретних розумових дій, реалізуючи таким чином диференційоване й інтегроване управління процесом інтеріоризації й екстеріоризації як єдиного процесу засвоєння загальних розумових дій (Л.І.Айдарова, П.Я.Гальперін, Л.Б.Ітельсон, А.М. Раєв, Н.Ф.Талізін та ін.).

Висновки. Таким чином, корекція психічного розвитку дітей з ЗПР – складний і багатогранний процес. Він торкається не лише усунення чи пом'якшення недоліків у пізнавальній діяльності, а й потребує вирішення особистісних проблем кожної дитини, її ставлень до самої себе, ровесників і дорослих. Враховуючи індивідуальні особливості дітей із затримкою психічного розвитку, психолог повинен спрямовувати зміст навчання на корекцію конкретних порушень мотиваційно-пізнавальної діяльності.

Диференційований зміст корекційного процесу повинен визначатися такими параметрами: загальним розумовим розвитком; рівнем знань та уявлень про навколишній світ; рівнем розвитку пізнавальних процесів; рівнем працездатності; сформованістю системи мотивів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борщевська Л. В., Зіброва А. В., Іванова І. Б. та ін. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами. К.: УІСД, 1999. 79 с.
2. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развития. М.: Наука, 1998. 466 с.
3. Михайлова Л. М., Грабовенко Н. В. Робота реабілітаційних центрів щодо соціально-педагогічної підтримки сімей, які виховують дітей з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. № 1. С. 45-50.
4. Обухівська А. Г. З історії діагностики відхилень у розумовому розвитку дітей. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 7. С.15-17.
5. Подласій І. П. Курс лекцій з коректувальної педагогіки. М.: ІЗМН, 2002. С. 100-115.

ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПІД ВПЛИВОМ МУЗИКИ

Юсіфова Анна Азізівна

магістр психології

практичний психолог

Комунальний заклад "Херсонський фаховий коледж
музичного мистецтва" Херсонської обласної ради

викладач вищої категорії з класу "фортепіано"

Дитяча музична школа №1

м. Херсон, Україна

Вступ. Музику з давніх часів називають "мовою душі". Творці мистецтва вважають емоції головною областю музичної виразності. Душевний світ, світ почуттів стає у музиці основним "предметом" відображення.

Відмінність сприймання музики від інших видів мистецтва зумовлюється її часовою природою. Дійсно, музика - це єдиний з видів мистецтв, що існує лише тільки у часі поза просторовими уявленнями (принаймні у тому вигляді, у якому існують інші види мистецтв). Звісно, це викликає деяку важкість сприйняття, але й має поруч із тим свої переваги. Триваючи у часі, музика дає можливість передавати процеси розвитку, відтворювати можливі його зміни та повороти. Це споріднює музику з емоціями як динамічним явищем.

Ця властивість музики дозволяє їй не лише втілювати наші почуття й думки, а й показувати як вони розвиваються, як одні думки та настрої змінюються іншими. Вираження емоцій засобами музики має давню традицію. Музика, відтворюючи внутрішню структуру почуття, не лише інформує нас про нього, а й заражає ним.

Цей спосіб вираження емоцій, заснований на відтворенні їх внутрішньої структури музичними засобами, дозволяючи відбивати найтонкіші відтінки настрою.

Філогенетично так склалося, що саме емоція є тим специфічним зв'язком з оточуючим світом, який відрізняється суб'єктивністю. Звичайно, пізнання оточуючої дійсності відбувається за допомогою органів чуття, поступово

ускладнюючись до аналітико-синтетичної діяльності. Але ж саме емоція несе у собі суб'єктивне забарвлення, виконуючи свої функції.

Емотивна сфера є тією зв'язуючою ланкою, через яку до організму поступає не лише інформація, що викликає гедоністичні емоції, а й та, що зумовлює негативні переживання. Це може призводити (залежно від інтенсивності та тривання негативного впливу) до змін як психічного, так і соматичного гомеостазису.

Мета роботи. Так звана гедоністична емоція викликає певний емоційний стан організму, який разом з іншими ознаками характеризуватиметься також низьким рівнем нервової напруженості та тривожності. Негативний же вплив навпаки - викликатиме підвищення нервової напруженості індивідууму. Отже, можна припустити, що пред'явлення музичного матеріалу збудливого характеру індивідуумові з низьким рівнем тривожності та нервової напруженості підвищить його, і, відповідно, високий рівень напруженості знижуватиметься під впливом заспокійливої музики. З'ясування особливостей музичного впливу та динаміки емоційних станів і є метою дослідження.

Матеріали та методи. Згідно з висунутою гіпотезою, досліджувани до і після прослуховування певного музичного твору опитувалися за допомогою Методики діагностики самооцінки (тривожності) Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна [7, с. 59-63], що була розщеплена на парні та непарні завдання для повторного тестування, та Методики оцінки психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруження та комфортності на основі "Тесту диференційної самооцінки функціонального стану", побудованого за принципом семантичного диференціалу Ч. Осгуда.

Щодо критеріїв обрання музичних тем досліджуваним, які за результатами першого опитування мали підвищені показники тривожності або ж психічної активації, емоційного тону та напруження, пропонувалася для прослуховування музика заспокійливого характеру. У якості такого музичного прикладу був обраний твір Франца Шуберта "Ave Maria" у виконанні Робертіно Лоретті та у супроводі симфонічного оркестру. До речі, ця мелодія

запропонована для "загального заспокоєння, утихомирення та узгодження з життям у тому вигляді, яким воно є" [4, с. 133].

Досліджуваним, що мали показники низького та середнього рівнів тривожності або ж психічної активації, емоційного тону та напруження, у якості музики збудливого характеру демонструвалася Увертюра "Егмонт" Людвіга Бетховена.

У межах музичної психотерапії цей твір був запропонований "для підвищення загального життєвого тону: покращення самопочуття, підвищення активності, покращення настрою" [4, с. 134]. Але згодом нам прийшлося відмовитися від цього твору, внаслідок того, що вступ увертюри був використаний в одному з рекламних роликів, що могло викликати в досліджуваних непередбачені емоції під час прослуховування. Таким чином, "Егмонт" був замінений на "Примарення" (в оригіналі "Наваждение") Сергія Прокоф'єва у виконанні Андрія Гаврилова (фортепіано). Цей твір характеризується як "насичений негативними афектами" [6, с. 63]. Після прослуховування емоційно збудливого музичного прикладу та наступного за ним тестування досліджуваним для збалансування емоційного стану пропонувалося прослухати "заспокійливу музику".

У дослідженні узяли участь 23 особи різного віку та різної професійної належності. Усі вони охоче погодилися на участь у дослідженні, проявивши своє зацікавлення та відвертість щодо відповідей та самооцінки. Дослідження проводилися індивідуально.

Результати та обговорення. Спостереження під час прослуховування музики свідчать про те, що усі досліджувані щиро відгукуються на музику. Деяким з них, відповідно до особистісних властивостей, притаманне, якщо можна таким чином висловитися, інтровертоване переживання музики, іншим - екстравертовані прояви переживання. Але в усіх досліджуваних спостерігалися соматичні прояви реагування на музику у вигляді змін дихання, міміки обличчя, тону м'язів спини та шиї.

За допомогою Методики діагностики самооцінки (тривожності) Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна отримано результати, наведені у Таблиці 1.

Більшість показників, наведених у Таблиці 1, відображають підвищення рівня тривожності під впливом збуджуючої музики, що підтверджує висунуту гіпотезу. Зниження рівня тривожності у двох випадках ми пояснюємо звільненням від негативних емоцій за допомогою їх відреагування.

Таблиця 1

Результати за Методикою діагностики самооцінки (тривожності) Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна

	N°	Дослідж.	Рівень	тривожн.	Динаміка
			до	після	
"Егмонт"	1	А.Ф., 14 р.	12,5	12,5	без зміни
"Егмонт"	2	А.С., 12 р.	6,5	6,5	без зміни
"Егмонт"	3	А.І., 13 р.	7,5	14,5	підвищення
"Егмонт"	4	Д.Т., 13 р.	4,5	11,5	підвищення
"Егмонт"	5	І.З., 14 р.	7,5	6,5	зниження
"Егмонт"	6	М.С., 13 р.	9,5	10,5	підвищення
"Примар."	7	А.Б., 12 р.	13,5	14,5	підвищення
"Примар."	8	В.Ю., 53 р.	19,5	7,5	зниження
"Примар."	9	Д.П., 12 р.	7,5	24,5	підвищення
"Примар."	10	І.З., 14 р.	8,5	15,5	підвищення
"Примар."	11	М.П., 14 р.	19,5	19,5	без зміни
"Примар."	12	М.С., 28 р.	10,5	12,5	підвищення

Особливого зацікавлення викликають три випадки, у яких рівень тривожності не змінився. Тим більше, що під час слухання музики в усіх трьох спостерігалися соматичні прояви переживання. У пошуках пояснень ми звернулися до результатів попередніх досліджень. Виявилось, що всі три досліджувані мають схожі музичні смаки (тобто, з декількох запропонованих музичних тем вони обирають одну й ту ж саму), а також, найголовне, найбільш характерною рисою їх особистостей за даними 16-факторного особистісного опитувальника Р. Кеттелла є однаковий рівень песимізму. Можна припустити, що такі показники пояснюються функціонуванням механізмів психологічного захисту, внаслідок можливо слабких психодинамічних якостей нервової системи та великої індивідуальної вразливості.

Наші припущення підтверджують результати досліджень, проведених А.А. Коротаєвим (1973): "...відзначається негативний вплив неперемної музики, яка у напруженій ситуації більш діє на сильних (тобто на осіб з сильною нервовою системою), а слабкі не звертають уваги, немов би вимикаються" [8, с. 459]. Дані, отримані за допомогою "Методики оцінки психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруження та комфортності" представлені у Таблиці 2.

Таблиця 2

Результати за Методикою оцінки психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруження та комфортності

	№	Дослідж.	Пс. акт. до після динам.	Ем. тонус до після динам.	Напруж. до після динам.
"Примар."	1	В.Д., 14 р.	14 12 підвищ.	10 8 підвищ.	8 10 підвищ.
"Примар."	2	В.Ю., 53 р.	15 19 зниження	12 17 зниження	15 20 підвищ.
"Примар."	3	Д.В., 12 р.	14 7 підвищ.	6 4 підвищ.	15 5 зниження
"Примар."	4	Ю.Д., 15 р.	20 11 підвищ.	13 9 підвищ.	8 11 підвищ.
"Примар."	5	Ю.С., 14 р.	15 16 зниження	7 9 зниження	8 10 підвищ.
Ave Maria	6	А.Ю., 58 р.	8 10 зниження	8 9 зниження	8 8 без зміни
Ave Maria	7	К.А., 32 р.	7 15 зниження	9 14 зниження	16 14 зниження
Ave Maria	8	М.Р., 14 р.	11 12 зниження	8 13 зниження	9 9 без зміни
Ave Maria	9	О.Р., 29 р.	11 12 зниження	6 7 зниження	9 13 підвищ.
Ave Maria	10	С.В., 12 р.	3 3 без зміни	5 3 підвищ.	14 9 зниження
Ave Maria	11	Т.М., 12 р.	5 8 зниження	6 6 без зміни	9 6 зниження

За результатами Таблиці 2 можна стверджувати про тенденцію підтвердження нашої гіпотези.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що висунута гіпотеза набула емпіричного обґрунтування (у межах нашої невеликої дослідницької вибірки). Навіть показники, непередбачені нашим науковим припущенням на початку дослідження, отримали свого пояснення. Крім результатів очікуваного впливу музичного діяння на емоції суб'єкта, іще більше значення мають показники звільнення від негативних емоцій, що є засобом розвантаження емотивної сфери, такого необхідного у складних умовах нашого життя.

Враховуючи результати нашого дослідження та використовуючи багатовіковий естетичний та психотерапевтичний досвід людства, вимальовується можливість використання музики з психогігієнічною метою, як засобу збереження і зміцнення психічного здоров'я, підвищення розумової та фізичної працездатності, емоційної саморегуляції з метою профілактики нервово-психічних і психосоматичних захворювань, зумовлених стресогенними чинниками. Кажучи іншими словами, ми вважаємо, що завдяки ведучій ролі емотивної сфери у пристосуванні організму до оточуючої дійсності та тому значущому впливу, що здатна здійснювати музика на емоції, її можна використовувати як адаптивний компонент життєдіяльності. І, на нашу думку, це є дуже важливим для "формування природнього комплексу поведінки", що стає особливо актуальним у специфічних умовах сьогодення.

Не одне сторіччя митці слова оспівують цілющий вплив музики на психічний стан людини. Одним з прикладів є слова про зворушливе ставлення Анни Ахматової до музики [1, с. 130]:

В ней что-то чудотворное горит.

И вся она немислимо лучится.

Она сама со мною говорит

И утешать мне душу не боится.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Каф Б.А., Тименчик Р.Д. Анна Ахматова и музыка : Исследовательские очерки. Ленинград : Советский композитор, 1989. 336 с.
2. Книга о музыке : Популярные очерки / Сост. Г. Головинский, М. Ройтерштейн. Москва : Советский композитор, 1988. 220 с.
3. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. Москва : Музыка, 1976. 254 с.
4. Обозов Н.Н., Щекин Г.В. Психология работы с людьми. Киев : Политиздат Украины, 1999. 205 с.
5. Петрушин В.И. Музыкальная психология : учеб. пособие для студентов и преподавателей. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. 384 с.
6. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия. Теория и практика. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 176 с.
7. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. Пособие / под ред. Райгородского Д.Я. Самара : Изд. дом "Бахрах", 1998. 672 с.
8. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога : учеб. пособие в 2-х кн. Кн. 2 : Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. Москва : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. 480 с.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК 15

РОЛЬ РОДИНИ В АДАПТАЦІЇ І СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Ящук Катерина Василівна

Бевза Людмила Юрївна

Спеціалісти

Відокремлений структурний підрозділ

«Гірничо-електромеханічного фахового

коледжу Криворізького національного університету»

м.Кривий Ріг, Україна

Анотація: В статті аналізуються основні труднощі сімей, в яких виховуються діти з обмеженими можливостями, проблеми адаптації дітей з обмеженими можливостями, проаналізовано результати наукового дослідження сімей, у яких є діти з обмеженими можливостями, намічено напрями допомоги таким сім'ям. Соціальна адаптація дітей з обмеженими буде успішною завдяки допомозі родини у подоланні труднощів.

Ключові слова: діти з обмеженими можливостями, соціалізація, адаптація, батьки, професійна освіта.

З кожним роком чисельність людей з обмеженими можливостями збільшується, збільшується відсоток серед них дітей. Згідно даних ООН, у світі 450 млн людей з обмеженими можливостями, за останні 5 років чисельність дітей з обмеженими можливостями збільшилась вдвічі.

Діти з обмеженими можливостями більш дезадаптовані, менш соціалізовані, мають проблеми у спілкуванні, у професійній діяльності, самовираженні, самореалізації. Такі діти схильні до депресій і проявів агресії.

У родин, які мають дітей з обмеженими можливостями часто спостерігається відсутність емоціональних зв'язків, висока конфліктність, непорозуміння, вони більш схильні до розлучень, оскільки не витримують психологічної напруги.

Однією з актуальних соціально-педагогічних проблем є реалізація прав людей з обмеженими можливостями та включення їх в соціальне життя суспільства.

На даний час пріоритетного значення набуло гуманне ставлення до людей з обмеженими можливостями, тому важливе створення умов для адаптації дітей з обмеженими можливостями та повноцінного їх функціонування в суспільстві.

Головними проблемами є:

- низька толерантність до навчання таких дітей з іншими, які не мають вад;
- складне матеріальне становище родин з дітьми з вадами, через то що батьки задіяні в догляді за дітьми;
- низька обізнаність з методів реабілітації та розвитку;
- неправильно підібрані методи виховання;
- уникання допомоги від інших;
- нав'язування дитині думки, що вона не може бути повноцінним членом суспільств.

На даний час велику увагу приділяють дослідженню проблем адаптації дітей з обмеженими можливостями.

Згідно даних більшість дітей не мають професійної чи вищої освіти, тому актуальною є проблема актуалізації інклюзивного навчання в професійній і вищій освіті, збільшення профорієнтації та консультування дітей з обмеженими можливостями та їх батьків, з приводу отримання професії.

Більшість таких дітей навіть отримавши професійну або вищу освіту мають ряд проблем:

- замкнутість, низька комунікабельність, через відповідне сімейне виховання;
- складність працевлаштування, через небажання роботодавців приймати людей з обмеженими можливостями на роботу;
- проблема адаптації до трудового колективу;
- низька толерантність оточуючих до таких дітей;
- низька конкурентно спроможність в порівнянні з іншими;
- складності в пересуванні;
- низька самооцінка.

Відповідно спостереження О.В. Хмизової та Н.В. Остапенко, батьків дітей-інвалідів умовно можна поділити на три групи адаптивності:

Перша група – батьки, які адекватно сприймають особливості дитини-інваліда, намагаються розвивати її потенціал; постійно шукають нові шляхи, методи, прийоми, засоби її навчання та виховання. Вони оптимістично налаштовані, надають моральну підтримку іншим батькам, організовують альтернативні форми корекційної роботи, вміють оптимально розподіляти життєвий час, знаходять можливості для власного особистісного розвитку.

Друга група – батьки, які ретельно приділяють увагу дитині з особливими потребами, намагаються її розвивати, але при цьому їх власний емоційний фон суттєво знижений. Переважно це жінки, які розлучилися із чоловіками після народження дитини-інваліда. Такі матері майже повністю відмовляються від своїх особистих інтересів. Основний аргумент, який можна почути від них – "живу заради дитини". Одразу зауважимо, що подібне ставлення до дитини з особливими потребами має певні негативні наслідки: по-перше, у таких батьків все частіше виникають внутрішньо-особистісні конфлікти тому, що, наприклад, інтереси дитини і матері не можуть бути стовідсотково однаковими, відповідно, коли мати живе тільки інтересами дитини-інваліда, в неї виникає ймовірність формування несвідомого почуття образи на життя та заниженої самооцінки.

По-друге, якщо мати не розвивається сама, вона не зможе допомогти саморозвитку своєї дитини.

Третя група – батьки, які матеріально забезпечують дитину з особливими потребами (сплачують лікування, купують красивий одяг, дорогі іграшки тощо), але не надають їй емоційної підтримки. Такі батьки не сприймають адекватно дитину-інваліда, для них вона стає чужою. Іноді вони намагаються виправити цю ситуацію шляхом народження іншої дитини. Таким чином, поступово піклування про дітей з особливими потребами стає другорядною справою. До цієї групи також віднесено батьків, які внаслідок різних "об'єктивних" причин майже повністю перекладають усі проблеми розвитку дітей-інвалідів на інших членів сім'ї, найманих працівників чи фахівців реабілітаційного центру. Зазвичай, вони самі в домашніх умовах не займаються з дитиною-інвалідом.

Згідно проведеного дослідження на становлення особистості, рівень адаптації і соціалізації впливають:

- відношення батьків до захворювання дитини, яке проявляється у переоцінці тяжкості захворювання у 56 % батьків, недооцінці тяжкості захворювання у 44 % батьків;
- обізнаність з корекції вад, знання методів для допомоги дитині виявлено у 60 %;
- повністю приймають свою дитину та свідомо оцінюють свою дитину тільки 42 %, 40 % не приймають свою дитину, а 18 % вагаються;
- стиль виховання, який відповідає потребностям та розвитку дитини реалізують лише 42%, гіперопіка притаманна 43 %, а 13 ігнорує потреби власних дітей;
- 35 % сімей мають сприятливий психологічний клімат, 65 % мають часті конфлікти і виховання, догляд лягає на плечі одного з батьків;
- 65 % батьків не замислюються про професійне становлення власної дитини в подальшому, 20 % не можуть вірно співставити можливості дитини з

вимогами професії, 15 % вважають батьків вважають, що їх дитині не потрібно освоювати професію, бо через вади вони не зможуть працювати.

Покращення рівня соціалізації, підвищення впевненості в собі, легкого засвоєння навчальних матеріалів, адаптація до нових умов можливі при оснащенні навчального процесу відповідним обладнанням, залученням психологів, дефектологів, соціальних педагогів та освоєння педагогами технологій інклюзивного навчання.

Для вирішення проблем потрібно формувати і розвивати у дітей з обмеженими можливостями соціальні та професійні якості, активно включати їх в усі сфери життя суспільства, проводити просвітницьку роботу серед батьків, які мають дітей з обмеженими можливостями, тому основними напрямками роботи з сім'єю для формування позитивного ставлення до дитини та її прийняття, моделі співробітництва, гармонізації відносин в сім'ї, для розширення кола спілкування родини є діагностичний, корекційний, реабілітаційний.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Боровський Р. Теория и практика социальной защиты детей-инвалидов в Польше: Дис... доктора пед. наук: 13.00. 01. – М.: РГБ, 2003 – с. 41.
2. Козлова Т. Б. Психологическая подготовка родителей детей-инвалидов.. <http://www.library.novouralsk.ru/lib-publish-mercy-11.html>.
3. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. / Безпалько О. В. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 59 с.
4. Соціальна педагогіка. Підручник/ За ред.. проф.. Капської А. – К.: - 2006. – С. 36.

ART

УДК 378.091.33-027.22:78:373.5 (045)

ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ ТА В УКРАЇНІ

Варганич Галина Олексіївна
доцент кафедри вокально-хорової
підготовки вчителя

Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Салюкова Карина Русланівна
Студентка 3 курсу
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Анотація: У статті ми розглядаємо систему музичної освіти за кордоном та в Україні, а саме: Великій Британії, Франції, Німеччині, Угорщині, Болгарії, а також Україні. Основний зміст дослідження статті становить музична освіта за кордоном та дослідження педагогів - науковців.

Ключові слова: музична освіта за кордоном, музичне мистецтво, система освіти, програми, музична грамота, хоровий спів, музично – ігрова діяльність, система музичної освіти школярів.

Сучасний період оновлення суспільства ставить перед педагогічною наукою Західної Європи комплекс нових завдань. В системі шкільної освіти заняттям музикою відводиться чільне місце, а формування особистості засобами різних видів мистецтв науковці вважаючи головним чинником духовного розвитку.

Система музичної освіти у Великій Британії спрямована на досягнення відповідності освітньої системи глобалізаційним процесам, розширенням міжнародного партнерства, забезпечення високих освітніх стандартів та на інтелектуальний розвиток учнівської молоді.

Система освіти охоплює: заклади дошкільної освіти; початкові школи

(1 – 6 класи); середні школи (7 – 11 класи); старші школи (12 – 13 класи). Крім середніх шкіл, працюють коледжі, спеціалізовані, релігійні, граматичні, фондові, комунальні та приватні привілейовані школи.

Департамент освіти кожного адміністративно-територіального округу на музику і мистецтво розробляє і затверджує навчальні плани, виділяючи різну кількість годин на предмети художньо-естетичного циклу на вивчення цих дисциплін у 1—3 по дві години в тиждень, у 4—5 класах по чотири години.

У початковій школі уроки музики проводять учителі-класоводи, котрі розповідають дітям про музичне мистецтво і намагаються формувати в учнів уміння й навички в певних видах музичної діяльності. В середніх спеціалізованих школах навчаються учні, котрі мають схильність до вивчення мистецьких дисциплін. Крім уроків, молодь бере участь у гуртковій роботі, позакласних заходах, окрім хореографічних і театральних гуртків, працюють хорові й оркестрові колективи.

Велика Британії – єдина країна Західної Європи, у якій упроваджено музично-інструментальну підготовку в навчальний процес загальноосвітньої школи. Учні, які відвідують освітні регіональні центри або суботні музичні курси при музичних навчальних закладах, де додатково навчаються гри на музичних інструментах, отримують спеціальну стипендію.

Система музичної освіти у Франції

Во Франції передбачено навчальним планом загальноосвітніх шкіл, оволодіння комплексом дисциплін художнього циклу – музикою, образотворчим мистецтвом, хореографією, театральним мистецтвом і кіномистецтвом. Мета цього навчання – безперервний розвиток музичних здібностей дітей.

У коледжах молодь вивчає музичне мистецтво з давнини до сьогодення, музичну грамоту, здобуває практичні вміння й навички в різних жанрах музики і співу. Учні вчаться сприймати й інтерпретувати твори музичного мистецтва. Народну музику виконують фольклорні хорові колективи, вокальні ансамблі та сольні виконавці. У загальноосвітніх і технологічних ліцеях існують класи

спеціальної підготовки з мистецтва, зокрема музики й танцю. На початку ХХІ ст. Міністерства освіти, культури та молоді й спорту Франції розробили спільну програму «Мистецтво і культура в школі» [3 с. 223]. Відповідно до програми учні початкової та середньої школи мають бути задіяні у творчих проектах, пов'язаних із пластичним мистецтвом, театром, кіно, танцями, літературою, архітектурою, фотографією, цирковим мистецтвом, вивченням історико-культурної спадщини та музики, відвідування театрів, музеїв, концертних залів, художніх виставок.

Музична освіта в Німеччині

Шкільна освіта охоплює початкову школу (1 – 4 класи) та середню (5—13 класи), котра диференціюється на основу (базову) школу (5 – 9 класи) і старшу (10 – 13) класи. У початковій школі предмет «Художнє виховання, музика, праця» має різну кількість годин. Так у першому класі передбачено 3 години на тиждень, у 2--4 класа по 4 години. У 5 – 10 класах учні вивчають предмет «Музика» 1 годину на тиждень, на уроках реалізується принцип інтегрованого навчання.

Великою популярністю в Німеччині набула музично – педагогічна концепція Карла Орфа. Його педагогічна концепція і методична система складалися емпірично і стали наслідком тривалої практичної роботи з дітьми. Інтерес К. Орфа до музичного виховання пов'язаний із «рухом нового танцю», який у перші десятиліття 20 ст. поширився в Німеччині й був пов'язаний з іменами А. Дункан і М. Вігман. Так звані «нові танці» - це великі групові танцювальні композиції з суто ритмічним супроводом.

В 1963 році при місцевій Академії музики й образотворчого мистецтва (Моцартеумі) був відкритий музично-педагогічний Інститут К. Орфа. Інститут готує вчителів для початкового загального музично-танцювального виховання в дитячих садах і школах, дитячих оздоровчих закладах. Програма включає практику викладання і практику гри в ансамблі на блок флейти, ксилофоні, металофоні, ударних інструментах.

На думку К. Орфа, музичне виховання не повинно обмежуватися розвитком слуху, ритму, слуханням музики, навчанням співу і гри на інструментах. Завдання музичного виховання – стимулювати і спрямовувати творчу фантазію, вміння імпровізувати, творити у процесі індивідуального і колективного музикування. У цій роботі слід опиратися на зв'язок музики з жестом, словом, танцем, пантомімою. Методичними компонентами музично-педагогічної системи стали синтетичний підхід (єдність слова, музику, руху; театр), творчість як метод навчання, елементарне музикування на простих музичних інструментах, опора на пентатонічні лади. К. Орф віддав перевагу елементарним інструментам, якими діти могли порівняно легко оволодіти. До складу орфівського дитячого оркестру входять мелодичні ударні інструменти: металофони, ксилофони, гlockenшпілі, немелодичні ударні інструменти: дитячі литаври, барабани, тарілочки тощо, прості духові інструменти, близькі до народної сопілки: блокфлейти різного діапазону. [5, с. 31]

Для кожного класу для учні і вчителів німецькі науковці розробили робочі зошити, де відповідно до визначених змістових блоків міститься дидактичний матеріал до кожного уроку. За такого підходу учні свідомо сприймають різний за змістом матеріал (літературний та нотний тексти пісень, ключові поняття з теорії музики, інформацію про композиторів і виконавців, характеристику їхньої творчості).

Спів є основним видом музично-творчої діяльності. Діти вивчають пісні до релігійних свят, це формує в учнів духовність і повагу до суспільних цінностей, співають по нотах, повторюють за вчителем, музикують за ритмічними партитурами, складеними за елементарною системою К. Орфа.

«Власна дитяча творчість, навіть найпростіша, власні дитячі знахідки, навіть найскромніші, власні дитячі думки, навіть найнаївніші, - ось що створює атмосферу радості, формує особистість, виховує людяність, стимулює розвиток творчих здібностей, - така одна з головних ідей музично-педагогічної концепції К.Орфа. З нею нерозривно пов'язана й інша ідея – закласти міцний фундамент музикальності, під яким розуміється музично-

ритмічне відчуття і музичний слух, що дають змогу переживати і розуміти музику та вільно в ній орієнтуватися і творити.

Система музичної освіти в Угорщині

Міністерство освіти Угорщини активно модернізує систему освіти й координую навчальну політику, розробляє державні освітні стандарти, навчальні програми з мистецьких дисциплін. Угорські діти мають змогу здобувати знання у державних (94%), релігійних та приватних школах. Основою загального музичного виховання є система Золтана Кодая.

З. Кодай був глибоко переконаний у тому, що підґрунтям музичної освіти і культури нації має бути народна творчість, а тому головним видом музичної діяльності учнів повинен бути хоровий спів, оснований на відносній сольмізації. Його система музичного виховання, яка поєднує хоровий спів, сприймання та відтворення музики, вивчення музичної грамоти, імпровізацію, передбачає формування вмінь і навичок вокально-хорового виконання. Її мета – розвинути музичні здібності дітей, бажання займатися музикою, навчити їх поєднувати спів з рухами, ритмічним супроводом, грою. Народну пісню педагог розглядав як рідну музичну мову, котру необхідно опанувати якомога раніше, бо це сприяє усвідомленню й розумінню музики, розвитку музикальності. (стр. 60-61)

З. Кодай наголошував на таких принципах хорового виховання:

1. Відмова від налаштування хору за допомогою фортепіано, оскільки фортепіанний стрій темперований, а хористи мають сприймати чистий тон;
2. Ознайомлення з мелодією приспівування, а не програвання на інструменті;
3. Розучування хорових творів з листа, без супроводі інструмента.

З. Кодай пропонував якомога раніше починати заняття музикою і активне музикування. Оволодіння ритмічними вправами починається з перших кроків і рухів дитини. Це асоціюється з чвертями і вісімками.

На початку 50-х років ХХ ст. за ініціативи З. Кодая почали відкривати загальноосвітні школи з поглибленим вивченням музики, де учнів дуже рано

навчали співати з листа і записувати нотні тести, значну увагу приділяли багатоголосному співу. Двоголосний спів починали за допомогою ручних знаків, поступово навчальний матеріал ускладнювали, до навчальних програм включали поліфонічне та гармонічне двоголосся.

3. Кодай вважав дуже важливими інтерпретацію та імпровізацію у процесі музикування. Для розвитку музичності педагог рекомендував навчати гри на музичних інструментах.

Уроки музики і співів передбачено навчальними планами 1 – 10 класах по 1 годині, а в 3 – 4 класах може бути по 1,5 – 2 годині на тиждень. На початковому етапі навчання вокально-хорове виховання учнів 1 – 2 класів відбувається на фольклорному матеріалі з використанням відносної системи сольмізації. Учні співають за допомогою ручних знаків. У 3 – 4 класах переходять на абсолютну систему сольфеджування.

Для розвитку музично-творчих здібностей дітей залучають до різних видів музикування: співу у вокальних ансамблях та участі в хорових колективах, навчання гри на музичних інструментах і участі в інструментальних ансамблях та оркестрових колективах.

В Угорщині поширені школи з музичним ухилом, передусім – вокально-хорові навчальні заклади. Крім того, існують гімназії з поглибленим вивченням музичних дисциплін.

Система музичної освіти в Болгарії

Концепція розвитку середньої освіти в Болгарії передбачає 12-річну обов'язкову середню освіту. Шкільну освіту поділяють на основний і середній ступені. Основна освіта – це початкова школа (1 – 4 класи) та прогімназична школа (5 – 8 класи). Середню освіту учні здобувають у гімназіях (9 – 12 класи).

Уроки музики в Болгарських школах передбачені навчальним планом у 1 – 9 класах. Перший рік навчання проходить в ігровій формі, пріоритет надають вокально-хоровому розвитку. Діти співають за допомогою методу «столбиця» Б. Тричкова. Він видав методичний посібник «Східці» (рос. мовою –

«Лестница»), в якому були викладені музично-психологічні основи методу «свідомого нотного співу», що викликав значний інтерес у вчителів Болгарії.

Термін «Східці» мав три значення: а) гама; б) наочний посібник; в) метод.

В основі «Східців» як методу лежить переконання в тому, що спів – це не тільки психологічно-інтелектуальний, а й психофізіологічний процес. На думку Б. Тричкова, це означає, що при «свідомому співі» необхідні не тільки розум і свідомість, а й «слухняне горло» - голосовий апарат. Тому найважливішим завданням навчання співу педагог вважав встановлення координації між слухом і голосом, виховання у співака здатності точно співати основні тонові східці. Природним засобом досягнення такої координації виступав спів по слуху (слухо-наслідувальний спів), який він вважав «несвідомим», «інстинктивним».

Б. Тричков назвав свій метод «Східцями», виходячи з того, що кожний підхід, кожна наступна форма роботи є новою сходинкою методу. В його основі лежать принцип наочності, систематичності та й послідовності, активності й само активності, аналізу і синтезу. [6, с. 28]

Педагог чітко диференціював завдання, форми і методи роботи, навчальний зміст у відповідності з віковими особливостями дітей.

Б. Тричков вважав: якщо дошкільне музичне виховання проводиться методично правильно і цілеспрямовано, «свідомий спів» у школі буде здійснюватися на міцній основі. Ця думка не втратила свого науково-практичного значення до цього часу.

У 2 класі вдвічі збільшується кількість годин на заняття музикою (по 2 години до 6 класу), до вокально-хорової роботи додається вивчення теорії музики. Поступово учні освоюють абсолютну систему сольмізації, виражальні засоби музики, в ігровій формі вчителі продовжують розвивати в них чуття метро ритму. Навчальною програмою передбачено ознайомлення з музичними культурами Болгарії та слов'янських народів.

З 2 класу діти навчаються гри на музичних інструментах: металофоні, ксилофоні, свирілі, сопілках, фуруї (угорському народному інструменті),

ударних. Для розвитку навичок імпровізації діти створюють вокальні мелодії на зразок болгарських народних пісень, на інструментах імпровізують з опорою на народні ритмічні комбінації. Основну увагу приділяють співу болгарських народних та дитячих пісень. Болгарському фольклору притаманні діатонізм, кантиленність і своєрідна ритмічна структура.

Міністерство освіти дбає і про забезпечення вчителів необхідним дидактичним і методичним матеріалом. На уроках учні користуються підручниками, які укладені відповідно до навчальних програм, містять певні музично-педагогічні технології й мають добре художнє оформлення.

Особливе значення мають факультативні заняття з музики: за власним вибором двічі на тиждень займаються у хорових та оркестрових колективах, фольклорних ансамблях, навчаються гри на народних музичних інструментах.

У 80 – ті роки ХХ. ст. популярними були дитячо-юнацькі філармонії, де молодь навчалася гри на музичних інструментах і брала участь у роботі оркестрових колективів.

Україна

Вагомий внесок у розвиток музичної педагогіки 20 століття стали педагогічні ідеї болгарського педагога Б. Тричкова. У виданому ним методичному посібнику «Східці» було покладено ідею, що спів – це не тільки психологічно-інтелектуальний, а й психофізіологічний процес. Б. Тричков назвав свій метод «Східцями», виходячи з того, що кожний підхід, кожна наступна форма роботи є новою сходинкою методу. В його основі лежать принципи наочності, систематичності й послідовності, активності й само активності, аналізу і синтезу [6, с. 28]. Провідною темою педагогічною ідеєю засвоєння нотної грамоти. Він вважав, що «Свідомий спів з нот» забезпечується розвитком тонального відчуття ступеневої мажорної гами. Основним змістом музичної освіти на думку Б. Тричкова було встановлення координації між слухом та голосом, виховання здатності уявити і точно співати ладові ступені, накопичення музично-слухових уявлень [2, с. 171].

Педагогічну концепцію видатного композитора і педагога Д. Кобалевського складають положення щодо мети музично-освітньої роботи. Системотворним елементом методичної системи педагога постає мета музичного виховання школярів. На його думку вона полягає у формуванні музичної культури особистості як невід'ємної частини її духовної культури.

У навчальних програмах 60-70-х років ХХ ст. домінував саме хорový спів. Уроки музики і співів передбачали одним із засобів естетичного виховання молоді та чинником виховання любові до Батьківщини, патріотизму, відповідальності та тощо. Програми передбачали такі види діяльності: хорový спів уважали основою уроку. Особливу роль відіграє постать педагога у формуванні навичок сприймання музики. Він має відповідно налаштувати учнів на його сприймання [1, с. 63].

1981 року Міністерство освіти УРСР надрукувало програму «Музика» для 1-3 класів з методичними розробкам уроків, беручи за основу ідеї українських педагогів і композиторів В. Верховинця, Ф. Колесси, П. Козицького, М. Леонтовича, С. Людкевича, Л. Ревуцького, Я. Степового, а також досвід Е. Жак-Далькроза, З. Кодая, К. Орфа. Програми спирались на принцип взаємозв'язку різних видів мистецтв, які формують динамічну систему художнього світу людини. Другим принципом побудови програми стала цілісність її структурних компонентів. Головним було сприймання музики через хорový спів, слухання, імпровізацію. Третім принципом стала тематична побудова програми яка полягає у вивченні змісту кожної теми, завдяки чому відбувається засвоєння основних понять і оволодіння вміннями й навичками у конкретних видах діяльності [1, с. 66].

1994 року Міністерство освіти України опублікувало програми з «Музики» для середньої загальноосвітньої школи та позакласної роботи з музики в 1 - 4 класах, укладачами яких були А. Авдієвський, А. Болгарський, І. Гадалова, З. Жофчак. Основою програми знов став хорový спів. Спів з голосу або на слух, завдяки якому діти засвоюють манеру виконання, зосереджуючи увагу на вокально-хорових навичках. У програмі спів без

супроводу відводиться велика роль формуванню творчих здібностей і художньому смаку. Слухання музики укладачі програм вважають засобом формування світогляду особистості, основою розумової діяльності, розвитку мислення, почуттів, емоцій та переживань. Наголошуючи на значенні музично-теоретичної підготовки укладачі приділяють увагу музичній грамоті та практичним навичкам із сольфеджіо. Автори також пропонують ансамблеву гру на музичних інструментах-іграшках, яка сприяє розвитку [1, с. 65].

Отже програми з музично-естетичному виховання спрямовані на формування у дитини духовної культури, завдяки музичному мистецтву, в основу яких було покладено спів, слухання музики, вивчення музичної грамоти, гра на музичних інструментах, імпровізація. Надалі вдосконалення система музичної освіти школярів у незалежній Україні торкнулося питань використання української народної професійної спадщини, пошуків ефективних шляхів музичного виховання на основі української національної культури.

[1, с. 77].

Висновки:

Отже, музично-естетичне виховання учнів за кордоном орієнтоване на вироблення естетичних ідеалів та уявлень, розвиток музично-творчих здібностей дитини, музично-естетичних смаків та уподобань дитини, музично-естетичних смаків та уподобань, вироблення художньо-естетичних умінь і навичок, засвоєння, світових досягнень музичного мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Музыкальное воспитание в Венгрии/Ред.-сост. Л. Баренбойм. – М.: Сов. Композитор, 1983. – 400 с.
2. Меднікова Г. Українська і зарубіжна культура ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Знання. – 2002. – 214 с.
3. Методика викладання музики у початковій школі: навч.метод. посіб.-2-ге вид.доп. / О. Я. Ростовский, - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 200-216 с.

4. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / Ред.-сост. Л. Баренбойм. – М.: Сов. Композитор, 1978. – 368 с.

5. Фролкин В. Традиционные и новаторские черты современных зарубежных систем массового музыкального воспитания// Художественное воспитание подрастающего поколения: проблемы и перспективы. – Новосибирск, 1989. – С. 59-75

6. Музыкальное воспитание в странах социализма. Сб. статей . – Л.: Музыка. – 1975. – 248 с.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ І ШРИФТ РУКОТВОРНИХ ГРАФІЧНИХ НАПИСІВ У ВІЗУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІСТА

Пандирєва Єлизавета Андріївна

аспірант кафедри: Теорії та історії мистецтв
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
м. Харків, Україна

Вступ. Провідну роль у сучасному вуличному просторі відіграють написи, тому що характерною рисою сьогодення є домінування візуалізації в зчитуванні інформації. Це вимагає пошуків нових шрифтових образів та виразних художніх та образотворчих засобів для їх втілення. Візуалізація культури, становлення нових способів комунікації і репрезентації, актуалізує дослідження художнього образу і шрифту рукотворних графічних написів у візуальному середовищі міста.

Рукотворні графічні написи відображають дійсність за допомогою художнього образу, втіленого через шрифт. Художній образ і шрифт можуть бути у єдності. Художній образ — головний бік явища, тому що розкриває природу напису та складає його сутність. Тоді шрифт — сприяє розвитку художнього образу напису. Коли людина розглядає художній напис, проблеми художнього образу і шрифту для неї не існують. Мистецький напис постає перед нею як щось цілісне, але у кожному написі є свій художній образ і шрифт.

Мета: довести, що художній образ і шрифт є невід’ємними складовими рукотворних графічних написів у візуальному середовищі міста.

Матеріали та методи: для аналізу проблеми було обрано графіті, каліграфіті та рисований шрифт, оскільки при використанні саме цих шрифтових технік можна розкрити природу художнього образу і шрифту як невід’ємних складових рукотворних графічних написів. Тези побудовано на основі системно-аналітичного підходу. У дослідженні застосовано загальнонаукові (теоретичні та емпіричні) і спеціальні мистецтвознавчі методи наукового пізнання. Комплексне використання загальнонаукових теоретичних

та емпіричних методів наукового пізнання дало змогу проаналізувати позитивні та негативні приклади застосування художніх образів та шрифту у середовищі міста.

Результати та обговорення. Розглядаючи будь-який напис, його умовно можна поділити на дві складові частини: художній образ і шрифт. Але в шрифтовому мистецтві неможливо правильно зрозуміти характер художнього образу та шрифту окремо від специфіки шрифтового мистецтва. Специфічна особливість мистецтва рукотворних графічних написів виявляється в тому, що вони відображають дійсність у художніх образах і виражають певні сторони суспільної свідомості. Пояснити, як виникає рукотворний напис, означає розкрити його зв'язки з дійсністю, з життям суспільства, з публікою (в тому числі й з самими художниками, з процесом їхньої творчості тощо).

Художній образ напису — поняття складне й багатогранне. Це перш за все явища дійсності, які відображаються у мистецькому написі, але вони не зводяться лише до механічного копіювання вже відомих шрифтів, які стали для нього основою. Справа в тому, що перед, тим, як втілитися у майстерний напис, явища дійсності мають відобразитися у свідомості художника, бути ним усвідомлені, пройти через його серце. Саме тому у художньому образі виявляється особистість майстра, його смаки та погляди, його пристрасті та переконання. Світогляд автора має виключно важливе значення у художній творчості, й усі його слабкі та сильні сторони неминуче відбиваються у його написах.

Художній образ рукотворних графічних написів може бути представлений у сучасному мистецтві як вияв духовного світу автора, його почуттів і переживань з приводу якихось явищ, подій. Він може виражати безпосередньо політичні, філософські, екологічні погляди тощо. Автор передає свої думки і почуття. Художнім образом охоплюється не лише сам напис, але й суб'єктивне сприйняття автором даного явища. Чим більше суб'єктивне розуміння життя відповідає об'єктивній закономірності розвитку дійсності, тим

напис є більш правдивий і багатший. Таким чином, художній образ напису — це дійсність, усвідомлена і пережита автором та відбита у самому написі.

Для більш глибокого розуміння даної проблеми необхідно поділити художній образ напису на два елементи: тему та ідею.

Тема — це коло явищ дійсності, які втілюються у напис автором. Безперечно, що глибина теми, її соціальна значущість, відповідність інтересам людства багато в чому зумовлюють той інтерес, який рукотворний графічний напис викликає у людей. Тому й існують «вічні теми». Тема — це лише питання, а на питання має бути відповідь. Тому майстер завжди переплітає тему свого напису з авторською ідеєю.

Ідея — це важливий бік рукотворного графічного напису. Вона виникає разом із задумом напису в образній формі як єдність думки і почуття автора. Ідея — це головна думка рукотворного напису, яка виражає ставлення митця до дійсності, причому одна й та сама тема може бути розкрита, розтлумачена авторами по-різному. Цінність і значення художнього напису визначаються глибиною та істинністю художньої ідеї (рис. 1).

З теми та ідеї виникає оцінка напису. Усвідомлюючи тему ідейно-естетично, автор через створений напис виражає емоційний характер. Саме через те, що автори створюють рукотворні графічні написи власноруч, використовуючи різні інструменти, тому напис і виглядає більш виразним, щирим та швидше поширює ту ідею яку намагався донести автор. У рукотворних графічних написах, художній образ є цілісним, у ньому тема та ідея поєднані, живуть одна в одній у тісному зв'язку з авторською оцінкою.

Практичним виявом художнього образу у написі є його шрифт, завдяки якому він сприймається і залишається таким яким він є. Шрифт є матеріалізацією ідеї, адже тільки матеріальне втілення може надати задумові зовнішньої форми, дозволяє митцю донести свої думки і почуття іншим.

Об'єктивація художнього образу може відбуватися за допомогою різних матеріалів та інструментів. Правильний їх добір забезпечує гармонійне поєднання ідеї, художнього образу та шрифту. Але навіть, якщо автор

досконало володіє шрифтовими навиками, це може не привести до створення високохудожнього образу напису. Лише у єдності з художнім образом технічна майстерність художника здатна створити гармонійний напис (рис. 2).

Композиція (з лат. упорядкування, розташування) — це структурна побудова художнього напису, розміщення і співвідношення всіх його елементів і частин у єдиному цілому. Композиційна побудова рукотворного графічного напису підпорядкована художньому образу автора. Наприклад, у середні віки рання готика має симетричні, ритмічні між літерні елементи; для періоду бароко — характерне вираження руху, наявні динамічні між літерні елементи, широкі розчерки тощо. У рукотворних графічних написах композиція постає як просторове розташування між літерних елементів на певній площині у середовищі міста. Рукотворний графічний шрифт — це не механічне копіювання вже існуючих шрифтів, він являє собою складне утворення, що включає передачу автором через шрифт та художній образ свого ставлення до якоїсь проблеми. Автор через шрифт передає як характер напису, створюючи напис зображувально-виражальними засобами мистецтва (виступає способом матеріального втілення ідеї). Процес матеріалізації художнього образу напису у шрифті здійснюється з «глибини на поверхню», художній образ «просочує» всі рівні форми. Сприйняття рукотворного напису йде зворотним шляхом: спочатку людина схоплює зовнішню форму, а потім, «проникаючи у глибину» напису, розуміє ідею яку хотів донести автор. У підсумку вся повнота художнього образу напису є опанованою.

Рукотворний графічний напис має певний художній образ і завжди зумовлює шрифт, що є головним чинником будь-якої естетичної структури напису. Зрозуміти художній напис можна тільки в єдності усіх його складових елементів. Зміни шрифту в рукотворних графічних написах завжди обумовлені змінами художнього образу, що, в свою чергу, викликається тими чи іншими соціальними, політичними зрушеннями у житті суспільства. Якщо в науці шрифт є нейтральним відносно свого художнього образу, то у шрифтовому мистецтві шрифт — активне знаряддя вираження авторського задуму,

художньої ідеї напису. Задум мистецького напису має образну структуру, образний характер, змістовно й формально злиті в ньому воедино. Єдність художнього образу і шрифту необхідна умова у задумі, тому що поза шрифтом, ідея стає нежиттєздатною, невизначеною. У начерку видно набагато чіткіше, ніж у готовому написі, що шрифт відіграє службову роль, підпорядкований художньому образу. Це пояснюється тим, що начерк — це ідея, уявлення про майбутній напис. Паростки художнього образу у начерку «почувають» себе вільніше у порівнянні з вже створеним у «натуральну» величину написом, бо за своєю природою шрифт є матеріальним, тому у задумі між художнім образом і шрифтом виникає суперечність. У творчості автора для втілення начерку художній образ і шрифт виступають у єдності, і робота над художнім образом є роботою над шрифтом, його втіленням у відповідний образ. Аналізуючи творчий процес створення рукотворних графічних написів, можна побачити, що шрифт, підпорядкований художньому образу, постійно допомагає йому, адже здатність художнього образу розгортатися у шир та углиб залежить від того, чи створює йому шрифт необхідні для цього умови. Коли шрифт не відповідає художньому образу напису — він його «сковує», обмежує можливості його розвитку, коли ж він відповідає змістові, то допомагає йому розкритися і стає його активним помічником.

Рис. 1 Літери навмисного не домальовані, а прочитування напису відбувається через віддзеркалення у воді, що й виявляє задум автора через слово SABOTAGE

Рис. 2 Художній образ гармонійно поєднується зі шрифтом

Висновок. Отже, дослідження взаємозв'язку художнього образу і шрифту у рукотворних графічних написів, полягає у тому, що художній образ вимагає відповідного шрифту, такого, який би найбільш повно і правильно втілював творчий задум автора. Такий взаємозв'язок є об'єктивною закономірністю естетичного розвитку. Кожний рукотворний графічний напис характеризується певною мірою єдністю художнього образу і шрифту, а його цінність залежить від того, наскільки високопрофесійно та високохудожньо створені всі складові елементи художнього напису.

HISTORICAL SCIENCES

УДК 323.22.+575.2

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ КИРГИЗСТАНУ У ХХІ СТ.

Буравський Олександр Антонович

д. і. н., професор

Власюк Ігор Миколайович

к. і. н., доцент

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Вступ. Пострадянські республіки Центральної Азії є об'єктом багатьох сучасних наукових досліджень. Вони представляють значний науковий інтерес в різних аспектах, особливо щодо політичних та соціально-економічних трансформацій. Серед п'яти республік регіону свою специфіку має Киргизстан, який має свої відмінності у розвитку політичної сфери, відносинах між владою та громадянами. Проблема політичного і суспільного розвитку цієї країни на сучасному етапі знайшла своє відображення в низці наукових досліджень, серед яких в контексті нашої теми варто виділити праці: Т. Ляшенко, Ф. Дара, І. Кушнарьова, А. Болпонової, М. Борисова, З. Галієвої, І. Миклащука та ін.

Метою роботи є комплексне вивчення особливостей суспільно-політичного розвитку Киргизстану у ХХІ ст., враховуючи новітні дослідження та політичні зміни останніх років.

В ході дослідження було використано логічний, порівняльний, проблемно-хронологічний методи, а також принципи науковості, історизму та об'єктивності.

Дослідники звертають увагу на те, що після розпаду СРСР Киргизстан у 1990-х рр. розвивався більш послідовно у напрямку ринкових економічних реформ. Зміни поступово відбувалися і в політичній системі розвитку країни.

Проблеми внутрішньополітичного розвитку країни на початку XXI ст., посилення авторитарно-кланових тенденцій та зловживань призвели до двох революцій 2005 та 2010 рр., внаслідок яких влади позбулися президенти А. Акаєв та К. Бакієв; посилились міжетнічні конфлікти [9, с. 223-224]. Після конституційних реформ 2005-2007 рр. президент втратив право монопольного формування уряду і розпуску парламенту, але зберіг право відставки уряду; відбувся перехід до повністю пропорційної виборчої системи; політичні еліти діяли, як зазначає М. Борисов, ситуативно при вирішенні конфлікту в напрямку посилення парламенту, оскільки їхні подальші дії свідчили про готовність переглянути або скасувати реформу, якщо це буде вигідним для тих, хто перебуває при владі [2, с. 96].

Т. Ляшенко вважає, що Конституція, прийнята 30 грудня 2006 р. парламентом Киргизстану, значно збільшувала повноваження президента, який отримав право призначати глав областей, без узгодження з парламентом, призначати міністрів та ін. [8, с. 321-322].

На думку І. Кушнарьова, громадянське суспільство в цій країні залишається слабким; партії не стали ідеологічно зрілими об'єднаннями громадян, система виборів передбачає закриті партійні списки, відсутня внутрішньопартійна демократія [7, с. 250]. Окремі дослідники вважають, що великий вплив в країні змогла зберегти Соціал-демократична партія, однак в умовах коаліційного уряду і конфлікту президента С. Жеєнбекова з головою партії А. Атамбаєвим це буде заважати формуванню партійної системи сучасного Киргизстану [3, с. 104].

Важливий інтерес для дослідників представляють відносини між владою та суспільством в республіці, пошук відповіді на питання про активність громадян у політичній сфері. Общинні соціальні групи в Киргизстані, форми яких були започатковані ще в глибоку старовину, але практично знищені за

часів комуністичного правління, почали відроджуватись саме у період незалежного розвитку країни на сучасному етапі. Вони змогли активно протистояти авторитарним тенденціям у політичній сфері. Однак їх турбували, на думку Ф. Дара, не стільки відносини між владою, політичними елітами та суспільством, скільки відносини солідарності, самопомоги та довіри всередині самого суспільства. Тому важливим завданням у ХХІ ст. є розвиток неурядових організацій, які могли б допомогти розвитку традиційних об'єднань [5, с. 118-119].

А. Болпонова зазначає, що у киргизькому суспільстві пострадянського періоду сформувалися політико-сімейні клани, наслідком чого став розвиток при владі патрон-клієнтських мереж, протекції, непотизму, кумівства, корупції; у зв'язку з цим родоплеменні відносини слід розглядати і сприймати як частину історичної пам'яті киргизького народу, але не включати в систему державного управління і кадрової політики сучасного Киргизстану. Держава, на думку дослідниці, повинна створити умови для об'єктивного вимивання з суспільної свідомості родоплеменних відносин в державному управлінні. Необхідно розширити і поглибити вивчення історії, щоб уникнути фальсифікації і міфологізації культурної спадщини киргизького народу [1, с. 71-72].

Суспільно-політичні події 2010-2015 рр., на думку окремих дослідників, виявили чинники, що впливали на подальшу дестабілізацію суспільно-політичної ситуації в країні: корупція, безробіття, домагання політичних партій, не представлених у парламенті (Жогорку Кенеш); поділ партій за регіональною ознакою; прихильність лідерів опозиції до силових методів вирішення питань [4, с. 31]. У 2017 р. депутати парламенту ініціювали внесення змін до Конституційного закону «Про вибори Президента Киргизької Республіки і депутатів Жогорку Кенеша», в якому 7%-овий виборчий поріг було підвищено до 9%. У травні 2019 р. лідер парламентської фракції «Онугуу прогресія» Бакит Торобаєв запропонував знизити виборчий поріг до 5%, вважаючи, що нинішній прохідний бар'єр може призвести до монополізації процесу прийняття рішень в парламенті однією політичною групою. Також напередодні нових

парламентських виборів восени 2020 р., пропонувалося: зниження існуючої виборчої застави з 5 млн. до 1 млн. сомів, для збільшення можливостей партій, що не володіють великими фінансовими ресурсами; введення преференційної системи голосування, коли виборець голосує не лише за партію, а й всередині списку визначає гідних, на його погляд, кандидатів на мандат. У парламент тоді зможуть пройти нові сили і політики [12]. 2020 рік виявився складним та конфліктним для суспільно-політичного розвитку країни. Вибори до парламенту в жовтні цього року відбулися з порушеннями, що призвело до протестних виступів з боку певних політичних сил та громадян Киргизстану, скасування результатів виборів центральною виборчою комісією. 16 жовтня 2020 року президент С. Жеєнбеков на засіданні Жогорку Кенеша офіційно оголосив про свою відставку [11]. У зв'язку із складною суспільно-політичною ситуацією в країні, 22 жовтня 2020 року парламентом прийнято конституційний закон, згідно якого призупинено дію окремих статей закону про вибори президента та депутатів Жогорку Кенеша Киргизької Республіки, до закінчення проведення конституційної реформи [10].

Для успішності «експерименту з парламентаризмом» у Киргизстані, на думку П. Дьєне, необхідно зміцнити конституційні інститути та партії, організовані на базі ідеологій та політичних програм, на противагу неформальним регіональним кланам; в іншому випадку можуть посилитися фактори, що ведуть до нестабільності в управлінні державою [6, с. 28].

Важливо охарактеризувати й окремі важливі дані щодо розвитку соціальної сфери Киргизстану. На початок 2018 р., чисельність постійного населення в країні складала 6,2 млн. чол.; третина постійного населення (33,9%) проживала в міських поселеннях і дві третини (66,1%) – у сільській місцевості. За даними Національного статистичного комітету Киргизької Республіки, інтегроване вибіркове обстеження бюджетів домашніх господарств показало, що 2017 р. у категорії бідних перебувало 25,6% населення, з яких 0,8% знаходилися в стані крайньої бідності. Бідність у сільській місцевості була на рівні 28,4%. У Киргизстані, на відміну від багатьох країн СНД (де

народжуваність знизилася до рівня простого відтворення), у ХХІ ст. забезпечується розширене відтворення населення [13, с. 5, 7, 8].

Висновки. Як показує аналіз суспільно-політичного розвитку Киргизстану у ХХІ ст., країна перебуває у складному пошуку своєї моделі відносин між владою та суспільством. Важливо зазначити, що великий вплив на політику продовжують мати історично сформовані кланові традиції розвитку суспільства, які сьогодні необхідно поєднати із сучасними демократичними тенденціями розвитку Киргизстану. Якщо у політику будуть приходити нові партії і сили, які врахують помилки своїх попередників, країна зможе досягти більших успіхів у цьому складному процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болпонова А. Политические кланы Кыргызстана: история и современность. *Центральная Азия и Кавказ*. Т. 18. Вып. 3-4. 2015. С. 57-72.
2. Борисов Н. Киргизстан: к чему привела эволюция форм правления. *Россия и мусульманский мир*. 2009. С. 95-100. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kirgizstan-k-chemu-privela-evolyutsiya-form-pravleniya> (дата звернення: 20.03.2020).
3. Борисов Н. А. Парламентаризация форм правления в постсоветских государствах: причины и следствия. *Вестник РГГУ*. Серия «Политология. История. Международные отношения». 2018. № 3 (13). С. 93-110.
4. Галиева З. И. Современный Кыргызстан: власть, политические партии и общество. *International Journal Of Professional Science*. 2016. С. 22-31. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-kyrgyzstan-vlast-politicheskie-partii-i-obschestvo> (дата звернення: 23.03.2020).
5. Дар Ф. Гражданское общество в контексте: взгляд на примере Кыргызстана. *Центральная Азия и Кавказ*. Т. 18. Вып. 2. 2015. С. 103-119.
6. Дъене П. Перспективы эксперимента с парламентаризмом в Кыргызстане в свете результатов двух парламентских выборов (2010-2015 гг.). *Труды Института государства и права РАН*. 2017. Том 12. № 2. С. 9-31.

7. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
8. Ляшенко Т. М. Формування політичних інститутів в країнах Центральної Азії в умовах незалежності. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. К., 2009. Вип. 17. С. 319-327.
9. Миклащук І. М. Конфліктний потенціал у Киргизькій Республіці: сутність та перспективи виходу із кризи. *Актуальні проблеми всесвітньої історії: аксіологічні та культурно-історичні засади державотворення*: збірник наукових праць. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Вид-во «Фенікс», 2013. С. 223-229.
10. Подписан конституционный Закон «О приостановлении действия некоторых норм конституционного Закона Кыргызской Республики «О выборах Президента Кыргызской Республики и депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики». URL: http://www.president.kg/ru/sobytiya/18083_podpisan_konstitucion_niy_zakon_o_priostanovlenii_deystviya_nekotorih_norm_konstitucionnogo_zakona_kirgizskoy_respubliki_o_viborah_prezidenta_kirgizskoy_respubliki_i_deputatov_gho_gorku_kenesha_kirgizskoy_respubliki (дата звернення: 27.10.2020).
11. Сооронбай Жээнбеков добровольно сложил с себя полномочия Президента // News-Asia. 16.10.2020. URL: <http://www.news-asia.ru/view/ks/14348> (дата звернення: 20.10.2020).
12. Ошуракунова Д. Кыргызстан: почему следует снизить высокий 9% избирательный порог для партий? // CABAR.asia. 16.10.2019. URL: <https://cabar.asia/ru/kyrgyzstan-pochemu-sleduet-snizit-vysokij-9-izbiratelnyj-porog-dlya-partij/> (дата звернення: 02.03.2020).
13. Уровень жизни населения Кыргызской Республики. 2013-2017. Годовая публикация. Бишкек: Нацстатком Кыргызской Республики, 2018. 139 с.

КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «КУЛЬТУРНА ТА ПРИРОДНА СПАДЩИНА»

Наперковська Діана Вікторівна
Магістр
Південноукраїнський національний
педагогічний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Однією з найважливіших цілей сучасного українського суспільства, як і всього людства взагалі, в галузі суспільної діяльності є духовне відродження шляхом ефективного збереження й активного використання культурної та природної спадщини. Нерозуміння й недооцінювання ролі історико-культурного та природного середовища, пам'яток історії, культури, архітектури, природи, не поінформованість щодо пам'яткоохоронної та заповідної справи певної частини сучасного суспільства, дефіцит кваліфікованих фахівців призводять до непоправної втрати численних об'єктів культурної й природної спадщини.

Мета роботи – проаналізувати передумови та складові концепції майбутнього навчального курсу «Культурна та природна спадщина».

Відсутність належних знань про історико-культурне надбання нашої держави, історію та знамениті пам'ятні місця рідного краю – характерні прогалини в освіті багатьох випускників вишів. Усвідомлення цієї проблеми та пошук шляхів її вирішення особливо важливі в ситуації формування системи підготовки фахівців нової формації.

Євроінтеграційний вектор України, її приєднання до європейських та міжнародних конвенцій є головними факторами розвитку вітчизняної освіти, культури та науки, її закономірного залучення до загальносвітової культурної політики, визначальними рисами якої є піклування про свою культурну й природну спадщину, активне використання її для розвитку країни, гідне представлення всьому світу, примноження її багатства та дбайлива передача

майбутнім поколінням. Світовий досвід країн свідчить, що питання культурної й природної спадщини розглядаються починаючи з молодшої школи. А також є одними з об'єктів вивчення у процесі отримання освіти у подальшому. Крім того активно та успішно діють у сфері охорони культурної і природної спадщини громадські об'єднання, які залучають до активних дій молодь. Наукові установи не тільки вивчають об'єкти культурної та природної спадщини а й займаються питаннями їх охорони та збереження також не цураючись освітніх програм. Державні органи частіше за все діють лише як адміністратори контролюючи та керуючи основними процесами у сфері охорони культурної та природної спадщини при чому і їх робота є прозорою та відкритою до якої вони теж залучають волонтерів та молодь.

Аналогічна діяльність здійснюється й на міжнародному рівні. Наприклад, Центр Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в рамках проекту з розвитку освітніх програм щодо інформування підростаючого покоління про унікальні цінності пам'яток природи й культури та залучення молоді до практичної діяльності зі збереження всесвітньої спадщини підготував методичний посібник «Всесвітня спадщина в руках молодих» [3].

Матеріали та методи. В Україні широковідомих навчальних програм з популяризації та ознайомлення із природною та культурною спадщиною досі не розроблено, хоча досвід розроблення та впровадження подібних програм існує: наприклад, на кафедрі археології та музеєзнавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка вже декілька років викладається спецкурс «Юридичні та організаційні заклади охорони пам'яток». Зроблено перші кроки з розроблення програм для профільного навчання в загальноосвітніх закладах [4].

Разом із тим багато які українські вчені та фахівці заклали надійну теоретичну, методологічну та методичну базу в сфері охорони, збереження й збалансованого використання історико-культурних і природних об'єктів. Використання праць і досліджень українських учених у поєднанні з вивченням і практичним застосуванням здобутків провідних зарубіжних науковців надало

нам змогу розробити проект навчальної програми курсу «Культурна та природна спадщина». Запровадження такого курсу відповідає вимогам часу і спрямоване, з одного боку, на реалізацію Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки» від 20 квітня 2004 року № 1692-IV щодо забезпечення підготовки кадрів для сфери охорони культурної спадщини; а з іншого – на реалізацію Указу Президента України від 04 липня 2005 року № 1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» з опрацювання й забезпечення реалізації заходів щодо докорінного поліпшення виховної роботи з дітьми, учнівською та студентською молоддю на основі традицій і звичаїв українського народу, вивчення його історичної та культурної спадщини [1, 2].

Результати та обговорення. Отже, загальна мета майбутнього курсу – ознайомити слухачів із системою наукових знань про культурну й природну спадщину та її роль у житті суспільства, сприяти формуванню їхнього світогляду, усвідомленню та розумінню проблем збереження та використання спадщини. Програма дисципліни є особливим інтегрованим курсом, у якому, крім природничо-наукових (географії, екології та ін.) передбачено використання комплексів історичних знань (історії, археології, етнології), культурології та музеєзнавства, туризму, краєзнавства тощо.

Методологія предмета визначається сучасними вимогами, що висуваються до культурної й природної спадщини як взаємозалежних частин єдиного цілого та потужного фактора розвитку соціально-економічного комплексу, вона заснована на існуючому законодавчому та нормативно-правовому полі, практичному досвіді ефективного використання об'єктів спадщини, діяльності музеїв-заповідників (заповідників), національних парків та інших організацій подібного типу.

Висновки. У розділах курсу будуть розглядатися як теоретичні, правові та інституціональні питання й проблеми культурної й природної спадщини, так і практичні: наприклад, досвід розроблення програм збереження й

використання, принципи й методи туристської діяльності з питань використання спадщини тощо. Завдання курсу: 1) ознайомити студентів із феноменом спадщини в сучасній науці й культурі; вивчити основні поняття, категорії, функції спадщини; 2) дати уявлення про основні історико-культурні та природоохоронні території й об'єкти, їхнє місце в українській і світовій культурі; 3) вивчити світовий та український досвід охорони та використання спадщини: завдання, пріоритети, засоби, форми, механізми тощо; 4) дати уявлення про основи державної політики, сучасне міжнародне й українське законодавство в сфері охорони й використання спадщини; 5) розглянути проблеми використання культурної й природної спадщини, її сфери, тенденції; 6) показати соціальну та економічну ефективність збереження спадщини; 7) прищепити розуміння необхідності дбайливого відношення до культурного та природного надбання, уміння використовувати отримані знання в суспільній і професійній сферах діяльності.

Структура курсу має бути представлена п'ятьма тематичними розділами. Особливість викладання курсу – поєднання теоретичної підготовки з розвитком практичних навичок, активним використанням Інтернет-технологій, обов'язкового супроводу лекцій і семінарів відеорядом (фільми, комп'ютерні презентації, «прогулянки віртуальними музеями» тощо), виїзними заняттями в музеях-заповідниках тощо.

Практичне застосування отриманих знань можливе, наприклад, у сфері планування соціально-економічного розвитку історико-культурних територій, туристській індустрії (для туроператорів, які розробляють туристські та екскурсійні тури або маршрути з метою ознайомлення місцевого населення й закордонних туристів із культурною та природною спадщиною України; для розроблювачів рекламно-інформаційної продукції – путівників, довідників, рекламних буклетів і брошур, що презентують культурну спадщину й туристські маршрути) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004– 2010 роки: Закон України від 20.04.2004 р. № 1692-IV // Відомості Верховної Ради України – 2004. – № 32. – ст. 390.
2. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 4.07.2005 р. № 1013/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 27, – С. 30, ст. 1542.
3. Всемирное наследие в руках молодых: знать, ценить и действовать: Метод. пособие / Под ред. Л.С.Лазгиева, Т.А.Мурована. – М.: Московское бюро ЮНЕСКО, 2000. – 251 с.
4. Сташук І. Географія культурної і природної спадщини: програма для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – Жовтень (№ 39). – С. 6–16.

PHILOLOGICAL SCIENCES

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ У ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Волошина Вікторія Володимирівна

магістрант

Глухівський національний педагогічний університет
імені О. Довженка
м. Глухів, Україна

Вступ. Серед різноманітних засобів виразності мовлення є одиниці словесної фігуративності, тобто стилістичні фігури мови – образотворчі мовні звороти, які передають слова і вирази в переносному значенні, що надають їм виразність, образність, а також емоційне забарвлення [2]. Фігуральний вислів застосовують для передачі настрою або посилення ефекту від фрази у ліриці, прозі, діаріушах.

Мета роботи полягає у вивченні стилістичних засобів мовотворення у «Щоденнику» Олександра Довженка.

Матеріали та методи роботи. Робота ґрунтується на аналізі мовних засобів у «Щоденнику» Олександра Довженка. У роботі використані такі методи дослідження: описовий, структурно-семантичний, функціонально-стилістичний.

Виклад основного матеріалу. Мовностилістична структура тексту відображає світобачення й світовідчуття автора, його естетичне кредо. Мовна особистість і мистецький світогляд Олександра Довженка сформувалися в процесі пізнання життя, національних традицій, філософії й історії, етики й естетики українського народу [3]. Світобачення та мовомислення письменника були детерміновані рідною мовою, українським фольклором, світоглядом

етносу, культурою українського повсякдення. Ці складники дали змогу виробити неповторний мовостиль, оригінальну художню манеру і естетичну позицію митця.

Записи, наведені у щоденнику О. Довженка, свідчать про те, що митець є неперевершеним майстром фольклорної поетики: ... *Жде мати, вдивляючись у небо: де ти, мій соколе, де ти, орле мій сизокрилий, прилітай з неба та й вирви мене з неволі* [1]. Уживання фольклоризмів є показником національного типу мислення письменника.

Високу майстерність простежуємо у використанні автором лексичної синонімії української мови: *Яка убога, беззуба і невинахідлива наша пропаганда, мертва і слабкодуха, боязка і жалюгідна* [1]; *Перечитав знову історію України. Боже, до чого ж вона сумна і безрадісна. До чого невдала і безпросвітна* [1]; *Город напівмертвий. Сумний, хворий, принижений город* [1]. Бачимо, що завдяки нагромадженню синонімів, письменник надає сказаному більшій переконливості думки, експресії.

Слід зазначити, що в діаріюші О. Довженка простежуємо індивідуально-авторські епітети, які найчастіше є образними означеннями, описуючи та характеризуючи людину : *висушена убога людинка, холоднодухі прокляті чини; холодні, порожні, хижі очі, нудне нерозумне лице і такий самий нудний голос.* Виразності тексту надає повторення того самого слова-епітета: *Така вже нещаслива земля наша. Такий нещасливий народ наш...*; нанизування контекстуальних синонімів зниженої, негативної семантики: *вдивляюсь в холодні, порожні, хижі очі...; Ну, тільки такі вони були мені отвратительні і гидкі, що, здається, сама би їх подушила, як казнащо. Та прожорливі, злі, де в їх теє і бралось* [1].

Текст Довженкового «Щоденника» насичений різноманітними синтаксичними структурами, в яких функціонують антоніми, увиразнюючи емоційно-експресивний стан мовця: *Я народився і жив для добра і любові. Мене вбила ненависть великих якраз у момент їхньої малості* [1]. Структурно-стилістично такі контрасти оформлюються у вигляді експресивних антитезних

побудов: *І розцвітає людина в щасті, а не в журбі, в світлі, а не в темряві й незнайстві, в сім'ї, а не в розлуці, і ніколи не в неволі* [1].

Простежуємо, що для щоденникових записів О. Довженка характерним є вживання односкладних конструкцій, серед яких найбільш стилістично навантаженими є безособові та номінативні речення. Призначення їх різне: автор щоденника може нотувати у формі номінативних речень найбільш вразливі картини із життя: *Великий вихід з Києва. Трагедія киян. Віра в незламність Києва. Віра в своє безсмертя і непереможність. Прощання. Дніпро – мости – гори. Ранок. Борщівські болота. Гребля, острів. Авто. Кладки, потоп. Гнилиця. Смерть, смерть* [1]. Наявні в щоденникових записах і риторичні запитання, які слугують для емоційного виділення змістових центрів, для формування емоційно-оцінного ставлення адресата до предмета мовлення: *Світе мій, чому любов до свого народу є націоналізм? В чім його злочин? Які нелюди придумали отсе-от знуцання над почуттям людським?* [1]. Розглянуті типи односкладних структур у мові щоденника виконують композиційну та виражальну функції. Вони стилістично урізноманітнюють, збагачують текст, створюють напружені контексти.

Висновки. Вивчення щоденникового дискурсу письменника – це перспективний напрям, у межах якого можемо проаналізувати особливості мовленнєвого ідіостилу автора щоденникового тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довженко О. П. Сторінки щоденника (1941–1956) / О.П. Довженко. – К. : Вид-во гуманіт. л-ри, 2004. – 384 с.

2. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: Стилістика та культура мови / С. Ярмоленко. – К.: Довіра, 1999. –287 с.

Медведчук Н.О. Експресивна лексика у “Щоденнику” О. П. Довженка / Н.О.Медведчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – Вип. 2. – С. 269-274.

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ: ВИКОРИСТАННЯ ГАДЖЕТІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СВІТЛІ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Горбова Ірина Станіславівна

вчитель зарубіжної літератури
Кам'янець-Подільської ЗОШ№8 I-III ступеней
магістр педагогічної освіти
вчитель-методист

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Кеба Олександр Володимирович

доктор філологічних наук
професор, завідувач кафедри
германських мов і зарубіжної літератури
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Сьогодні ми переживаємо час, коли зміни у виробничій і суспільній сферах життя, науково-технічний прогрес й інформаційна революція якісно змінюють соціальне замовлення до змісту освіти і методів навчання закладах освіти. Ці зміни створили передумови для оновлення та вдосконалення системи загальної та професійної освіти і спрямовані на формування глибоких і міцних знань, а також творчого підходу до вирішення питань в будь-яких сферах професійної і громадської діяльності.

Сучасні реалії диктують необхідність впровадження ІКТ в навчально-виховний процес і необхідність формування ІКТ-компетентності вчителів. З упровадженням нових ІКТ сучасний викладач: отримує потужний стимул для власного професійного, творчого розвитку; що дає йому змогу підвищувати якість освіти.

Інформатизація освіти - один із основних напрямів, що продиктований потребами сучасного суспільства, у якому головним рушієм прогресу є індивідуальний розвиток особистості. Інформатизація освіти має забезпечити впровадження в практику програмно-педагогічних розробок, спрямованих на інтенсифікацію навчального процесу, вдосконалення форм і методів організації навчання.

Мета роботи.

Мета нашої роботи полягає у сприянні переходу від механічного засвоєння учнями знань до формування вмій і навичок самостійно здобувати знання з використанням сучасних гаджетів та Інтернет ресурсів, добір та аналіз матеріалів про те, як сучасні технології не тільки не відволікатимуть школярів від навчання, а навпаки допомагатимуть їм оволодіти певними знаннями, навичками, проявити творчо-креативний підхід до навчальної проблеми.

Матеріали і методи.

Педагогічна майстерність виявляється не тільки в теоретичних знаннях, а в конкретній діяльності. У педагогічній літературі зустрічаються різні тлумачення поняття «педагогічна майстерність», з яких оптимальним видається таке: «Педагогічна майстерність - це досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного здобувача середньої освіти». Тому використання ІКТ в сучасному освітньому просторі - це засіб підвищення професійної майстерності сучасного педагога будь-якого предмету у школі.

Сучасний вчитель працює не для того, щоб подавати учню готові знання, а для того, щоб спонукати його до мислення. Школа не повинна бути однаковою весь час, вона має реагувати на виклики сучасності й навчати сучасних дітей жити в ритмі постійних змін і перетворень.

Цивілізація постійно прискорює темп нашого життя, наступні покоління живуть щораз інтенсивніше, тому освіта має пристосовуватися до їхніх потреб і

готувати креативних лідерів. Організуючи процес навчання, вчитель визначає цілі й тематику, передбачає наслідки, оцінює досягнення здобувачів освіти. Для реалізації цього він вибирає відповідні форми та методи навчання.

Давно доведено, що найкраще сприймається інформація, яка підтверджена візуалізацією. Це розвиває дитячу творчість, уміння критично мислити, навчає учнів здобувати інформацію з різних джерел, легше її засвоювати й оцінювати, формувати необхідні життєві компетенції.

Сьогодні здобувачі середньої освіти мало відрізняються від дорослих у плані комп'ютерної компетентності, бо часто мають останні новинки зі світу гаджетів. Вони їх практично не випускають із рук. Таке явище отримало спеціальну назву «фаббінг», що походить від англійських слів phone (телефон) і subbing (ігнорування співрозмовника). Оскільки часто в школах заборонено користуватися гаджетами, вони ще дужче ваблять дітей, адже заборонений плід завжди солодший. Чому би цим не скористатися для навчальної діяльності? Використання гаджетів може сприяти оптимізації навчального процесу. Такий підхід до організації роботи з учнями вносить своєрідний ефект новизни, а це привертає увагу сучасного здобувача середньої освіти.

Результати і обговорення.

Розглянемо та обговоримо, як можна використати гаджети і зацікавити учня сучасними формами подачі інформації:

1. **Інтерактивні книги.** Це осучаснена література, що стала доступною лише в останні роки. У таких підручниках текст доповнюється 3D-моделями, анімаціями, аудіо чи відеоматеріалами. Часто такі книги побудовані як відеоігри чи квести. Вибір сюжету чи завдань відбувається за рахунок гіперпосилань або полів уведення тексту. **Результат:** при вивченні твору М. Павича «Скляний равлик» даний метод дуже добре себе проявив: учні вивчали не тільки сам твір, а й шукали інформацію та історичні відомості про Давній Єгипет, сучасне сербське місто, що було використане автором у романі.

2. **Інтернет-меми.** Це будь-яка інформація, що подана досить лаконічно й дотепно. Саме цим вона привертає увагу користувачів Інтернету. Меми

відтворюють певне ставлення до інформації, яку описують. Найбільш популярні меми – це зображення із влучним коротким жартівливим підписом. Довгий час вважалося, що вони використовуються лише заради розваги, проте на сьогодні доведено, що їх можна використовувати з навчальною метою, якщо створювати їх відповідно до тем шкільного курсу. **Результат:** при вивченні твору Л. Керрола «Аліса у Країні Див» учням дуже сподобалося шукати меми щодо подій, які відбувалися у казці. Це дало змогу не тільки краще засвоїти матеріал, але й розвивати творчий напрямок мислення кожного учня, навчити учнів бачити філософський сенс у творі.

3. **Хмари слів.** Це візуальне відтворення списку слів на єдиному спільному зображенні. Якщо зібрати такі слова з певної теми, підібрати відповідне тематичне зображення, то за допомогою цього можна закріпити чи повторити вивчений матеріал з певного шкільного предмета. Хмару слів можна легко згенерувати власноруч. У сучасному світі існує безліч Інтернет-ресурсів для створення хмари слів. Робота над таким завданням складається з певних етапів: введення поняття, визначення базових слів, підбір зображення, створення самої хмари, яка також може бути інтерактивною та містити посилання на інші сайти. **Результат:** цей метод був дуже корисний при вивченні теми «Кольори та квіти у поезії Г. Гейне»

4. **Гіфки.** Слово GIF – це абревіатура з англійської мови Graphics Interchange Format, що означає формат обміну зображення. Такий формат зображень дуже популярний у мережі Інтернет тому, що він простий та мобільний. Часто гіфки бувають анімаційними, бо складаються послідовно з кількох статичних кадрів. Такі зображення показуються в кадрі як маленький фільм. Крім того, вони можуть змінювати розмір і можуть бути розміщені в різній позиції на екрані. Часто GIF зображення використовують у презентаціях PowerPoint із різних шкільних предметів. За допомогою спеціальних програм можна самим створювати тематичні гіфки чи емодзі. **Результат:** цей метод був використаний групою учнів при вивченні твору М. Твена «Пригоди Тома

Сойера», це сприяло більш ґрунтовному засвоєнню матеріалу усіма учнями класу.

5. Соціальні мережі. Це оригінальний спосіб осучаснити образи класиків літератури. Можна створити профіль митця в соцмережі, поширюючи там його творчість. Також можна скласти уявне онлайн-листування двох письменників. Якщо проводити такі завдання на уроках, це дуже зацікавлює сучасних школярів, розвиває їхню творчість та креативність. **Результат:** цей підхід було використано при вивченні твору М. Павича «Скляний равлик». Учнім дуже подобається інтерактивна література, метод посприяв більш ґлибокому засвоєнню матеріалу і ознайомленню з неординарною постаттю М. Павича. Також, завдячуючи цьому методу, ученицею старшої школи було написано наукову роботу на тему: «Оповідання М. Павича «Скляний равлик» у контексті постмодерністської поетики», яка посіла ІІІ місце у міському огляді-конкурсі учнівських наукових робіт.

6. Селфі з письменником. Це світлини, на яких учень зображений поряд із відомою людиною. Така форма роботи не лише розвиває комп'ютерні навички школяра, а й сприяє його запам'ятовуванню портрета автора. Далі можна організувати вікторину з визначенням кращого знавця портретів письменників. **Результат:** було використано при вивченні тем, пов'язаних з поезією. Відомо, що сучасні учні не дуже любляють вірші, а так вони змогли вибрати тих поетів, які їм сподобалися найбільше, і запам'ятати матеріал.

7. QR-код. Це своєрідний двовимірний штрих-код, який легко розпізнається сканувальним обладнанням, зокрема камерою мобільного телефона. QR-код набув швидкого поширення у сфері освіти. В методиці вивчення зарубіжної літератури QR-код може використовуватися як завдання до вправ із певної теми, для швидкого переходу на web-посилання з відео чи аудіозаписом літературного твору або фільму про автора. **Результат:** дуже допомогло засвоєнню знань при дистанційному викладанні матеріалу.

8. Буктрейлери. Це короткі відеоролики, своєрідні реклами на книги. Розповідь у них ведеться в довільній формі, проте текстом потрібно зацікавити

до прочитання книги. Інший варіант – створення власних ілюстрацій до тексту, а потім монтування відеопрезентації. Така робота дуже цікава, адже діти відчують себе акторами, режисерами, звукооператорами й розвивають свої таланти. **Результат:** деякі учні зробили буктрейлер своєї улюбленої книги і прорекламували її класу. У процесі вивчення програмних творів було використано при розгляді твору Д. Родарі «Листівки з видами міст», де безпосередньо було зроблено буктрейлер рідного міста Кам'янця-Подільського, яке є туристичним містом.

9. **Скрайбінг.** Це один із цікавих методів розповіді, коли пояснення доповнюється паралельним ілюструванням. Скрайбінг можна створити як за допомогою певних комп'ютерних програм, так і за допомогою сучасних пристроїв, які можуть зняти відеоряд. Завдяки скрайбінгу більше сприймається подана інформація, а якщо таку роботу виконує сам учень, то це, безумовно, розвиває його творче мислення й талант **Результат:** також було використано при вивченні твору Д. Родарі «Листівки з видами міст», діти також рекламували рідне місто Кам'янець-Подільський у вигляді поштової листівки.

10. **Створення мультфільмів.** Це кропітка, але цікава робота – створення мультфільму за мотивами літературного твору. Діти самі обирають твір. Це може бути як програмовий, так і позапрограмовий, головне – пристосований до аудиторії. Далі школярі аналізують зміст і створюють своєрідний сценарій розвитку подій. Наступний етап – виготовлення героїв та реквізиту. Далі за допомогою будь-якого відеоредактора створюється відеоряд, озвучується, додається текст і формується мультфільм. **Результат:** обов'язково демонструється широкому загалу, що допоможе дітям підняти свою самооцінку й розвинути творчість. Ми поки що знаходимося у процесі освоєння цього напрямку, метод доволі складний, будемо намагатися його використати при вивченні творів позакласного читання. У планах залучити вчителів трудового навчання, образотворчого та музичного мистецтва.

Висновки.

Перелічені форми роботи на уроках зарубіжної літератури тісно пов'язані з навчальною мобільністю в тому сенсі, що школярі можуть брати участь у освітніх заходах без обмежень у просторі та часі. Звичайно, подібних форм роботи зі школярами є більше ніж десять описаних вище. Ми намагалися подати найбільш ефективні способи перетворити учнівський гаджет на помічника вчителя.

Існує багато безкоштовних Інтернет-сервісів, що мають набори візуальних дидактичних засобів навчання, або дозволяють учителеві самому їх створювати. Такі сервіси зрозумілі та прості у використанні. Найпопулярнішими з них є LearningApps, BrainFlips, Wixie, ClassTools, Educarplay, PowToon.

У сучасному інформаційному світі головною тенденцією життя людини є можливість навчатися в будь-якому місці та в будь-який час. Сам процес навчання змінюється, адже отримання знань, їх осмислення й перевірка стають інтерактивними й цікавими. Проте варто зазначити, що будь-яке нововведення в освіті ще потребує аналізу, проектування й розвитку.

У нових умовах професійна кар'єра будь-якого педагога залежить від того, наскільки він здатний своєчасно в навчальному процесі знаходити і отримувати, сприймати і використовувати нову інформацію.

Отже, можемо зробити висновок, що активне впровадження ІКТ в освітній процес дозволяє забезпечити перехід до якісно нового рівня педагогічної діяльності, значно збільшуючи її дидактичні, інформаційні, методичні та технологічні можливості, що загалом сприяє підвищенню якості підготовки фахівців, підвищенню професійної майстерності вчителів і створює умови розвитку творчої особистості учнів, що є першочерговим завданням Нової Української школи.

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК СУЧАСНА КОМПЕТЕНЦІЯ

Каширіна Ірина Олександрівна

старший викладач

Демиденко Дарія Сергіївна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Дніпро, Україна

Вступ: Володіння іноземною мовою є однією із найважливіших компетентостей кожної людини. В сучасному світі знання іншої мови стає найголовнішою метою сьогодення. Адже, коли людина знає не тільки свою мову, а й іноземну, то вона може більш детально зрозуміти історію, почуття, ставлення до інших. Перш за все, володіння іноземною мовою допоможе в професійному середовищі майбутньому спеціалісту тієї чи іншої сфери.

Мета роботи: Розкрити важливість вивчення іноземної мови на професійному рівні як сучасної компетенції та розкрити основні переваги володіння іноземною мовою сучасними спеціалістами.

Матеріали і методи: Згідно з думкою секретаря українського відділення Міжнародної асоціації вчителів англійської мови як іноземної (IATEFL) Олександр Шаленко, розповідає, як у класі розвивати життєві вміння, вивчаючи мову. Сьогодні це вже не просто навчальний предмет, а життєво важливе вміння. Незважаючи на зміщення акцентів у державних програмах, ми часто стикаємося з тим, що викладачі й надалі забезпечують студентів фактами, даними, формулами, теоріями та іншого роду інформацією. Але така роль викладача уже давно застаріла. Джерел із вільним доступом до інформації існує безліч, варто лише увімкнути комп'ютер. Для того, щоб гарно та швидко вивчити іноземну мову, потрібно подавати її цікаво. Користуватися не тільки застарілими формами подання предмету, а й розвиватися разом із поколінням, яке хоче вивчити щось нове. Зацікавивши молодь, ми зможемо досягнути успіхів у вивченні іноземних мов.

Якщо відштовхуватися від думки Олесь Лубянова, викладача Національного технічного університету України «КПІ», наразі іноземна мова дуже потрібна в сферах професійної діяльності. В наш час більш значимими є не окремі знання, а система знань, що виражається в умінні вирішувати повсякденні та професійні проблеми, здатності до іншомовного спілкування, підготовці в сфері нових інформаційних технологій тощо. Поняття професійної компетентності визначається через низку вимог, які вносяться до обов'язкового розв'язання професійних питань і задач, що спираються на базову кваліфікацію спеціаліста, яка може бути розширена або ускладнена залежно від когнітивного, системно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходу (цілей, задач, структури, способів та інших елементів професійної діяльності персоніфікованої особистості). [2]

Результати і обговорювання: Надзвичайно важливим є вміти цікаво подати матеріал, адже зацікавити, це не так просто. Потрібно заволодіти мисленням людини, щоб вона сама хотіла вивчати іноземну мову, щоб їй було цікаво пізнавати щось нове, вчити, розуміти. Зараз існує багато ігор, сайтів, книжок, навіть квести, які допомагають цікаво пізнати та зрозуміти іноземну мову. Зараз розкрити іноземну мову можна дуже легко, використовувати різні способи пізнання та вивчення.

Справжній професіонал своєї справи повинен вміти розв'язувати будь-які проблеми. Сьогодні без знання іноземної мови майже жодна професія не може існувати. В світі дуже цінують фахівців, які володіють не тільки рідною мовою, а й іноземною. Адже вони можуть вирішувати питання на міжнародному рівні. Людина, яка обширно спілкується різними мовами дуже освічена. Фахівці подібного класу цінуються ще більше та можуть розраховувати на великі перспективи на інтернаціональному рівні.

Основною метою навчання іноземним мовам стає розвиток здібностей студентів використовувати іноземну мову, як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Формування вмінь і навичок іншомовного спілкування передбачає досягнення ними такого рівня комунікативної

компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування в певних комунікативних сферах [1, с.240]. З позицій державної мовної політики навчання іноземних мов є одним із пріоритетів сучасної освіти.

Висновок:

Таким чином, розвиток іншомовної компетенції є комплексним процесом, який має бути активним, цілеспрямованим та зумовленим ситуацією спілкування. Успішність його реалізації залежить від правильного вибору навчально-методичного забезпечення; зацікавлення людини, використання релевантних форм, методів і режимів роботи, які, в свою чергу, сприятимуть формуванню покоління молоді, здатного робити особистісний духовно-світоглядний вибір, набувати необхідних знань, навичок та компетентностей для інтеграції в суспільство на різних рівнях. Тому сучасна людина, повинна володіти іноземною мовою. Використання іноземної мови допоможе не тільки в професійному плані, а й в повсякденному житті. Адже набагато приємніше спілкуватися з людиною яка вміло розмовляє з вами на одній мові, а ніж людина яка без перекладача та телефону нічого не зможе пояснити та запитати. Якщо є бажання, є можливість, необхідно вивчати іноземну мову в школі, у вищому закладі освіти, з друзями, з різними програмами, адже це шанс на подальше перспективне та щасливе майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти з іноземної мови // Книга вчителя іноземної мови: довідково-методичне видання / упоряд. О. Я. Коваленко, І. П. Кудіна. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 240 с.
2. «Розвиток мовленнєвої компетенції англійської мови як умова соціалізації учнів.// URL:http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/48572/

МЕТОД ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ В АСПЕКТІ ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

Кінащук Анастасія Володимирівна
аспірантка кафедри романо-германської філології
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ/Introduction. Синергетичний аспект сучасних лінгвістичних розвідок передбачає залучення до дослідження різних підходів, у тому числі й методу етимологічного аналізу. До питання вивчення процедури етимологічного аналізу зверталися вітчизняні (А.Білецький, Т.Колісниченко, Н.Пашкова) та зарубіжні (В.Журавльов, О.Кретов) дослідники.

Мета/Aim. Мета розвідки – схарактеризувати метод етимологічного аналізу в аспекті зіставно-типологічних досліджень сучасного мовознавства.

Матеріали і методи/Materials and methods. Метод етимологічного аналізу представлений як провідний в етимології та допоміжний у таких розділах мовознавчої науки, як-от: фонетика, лексикологія, морфологія, фразеологія, лексична семантика та ін. Послуговуючись методом етимологічного аналізу, на сучасному етапі мовознавчої науки досліджено фонетичні зміни приголосних у російській мові (М.Куришева), вивчено історичні зміни морфемної структури слова у російській мові (О.Никитевич), етимологізовано походження російських запозичень, пов'язаних з війною та владою (Г.Тележко) та ін. Напрацювання науковців засвідчують актуальність таких розвідок та потенціал у дослідженні методу етимологічного аналізу в аспекті зіставно-типологічних досліджень сучасного мовознавства.

Результати і обговорення/Results and discussion. Етимологія як розділ мовознавства вивчає походження й еволюцію слів та морфем [Енциклопедія]. Процес встановлення походження слів визначають такими термінами: етимологічний аналіз, етимологізування, етимологізація [Комарова, 2012].

З.Комарова трактує етимологічний аналіз як комплекс методів, які спрямовані на виявлення походження і первинного значення слів з метою вивчення джерел і процесів формування словникового складу мови (мов), починаючи з найдавнішого (дописемного) періоду, та створення етимологічних й історичних словників мови чи групи мов [Комарова, 2012].

Предмет етимологічного аналізу стосується дослідження зв'язків форм і слів та вивчення їхньої спорідненості у межах однієї або декількох мов [Белецкий, 1950].

М.Мирошніченко вважає, що сучасний рівень розвитку етимології позначений новим, когнітивним, вектором досліджень, який включає низку методичних прийомів, що розкривають походження слова за допомогою пізнавальної діяльності через мовні явища. Такий результат сучасних етимологічних досліджень можливий завдяки тому, що фіксовані форми ментального досвіду (концепти, когнітивні схеми тощо) забезпечують передавання інформації, її опрацювання та вибірковість інтелектуального відображення [Мирошніченко].

Здійснюючи процедуру етимологічного аналізу певної лексичної одиниці, можна дослідити поступову зміну її форми (передавання інформації), значення (вибірковість когнітивного сприйняття), співвідношення зв'язків з іншими лексичними одиницями (зміну в опрацюванні інформації). Разом з тим, результати етимологічного аналізу у зіставно-типологічних студіях на предмет дослідження матеріалу споріднених чи неспоріднених мов, на нашу думку, є особливо цінними, оскільки демонструють «ті способи, за допомогою яких кожний народ сприймає й створює поняття про речі та відношення» [Пизани, 2001: 40].

До прикладу, у зіставних концептуальних дослідженнях етимологічні дані дають можливість прослідкувати процес виникнення, формування та розвитку концепту у свідомості представників різних націй. Н.Пашкова переконує, що первісні форми й значення слова, співвідносні із сучасним мовним утіленням концепту, формують історичну картину його буття,

наповнену етнокультурними особливостями кожного етапу становлення його сутності в національній свідомості [Пашкова, 2013: 32].

У розвідках, пов'язаних із зіставленням лексичних одиниць специфічного семантичного класу слів різних мов, обов'язковим для етимологічного аналізу є дослідження споріднених зв'язків з іншими мовами, врахування «лінгвістичного оточення» досліджуваних мов в історії, а також з'ясування характеру контактів цих мов з іншими мовними системами. До того ж, етимологічний аналіз окремої групи лексики, на думку І.Бороздіної та К.Нікуліної, дає змогу виявити низку структурних та змістових аспектів концепту, які зумовлені історією його існування [Бороздина, Никулина: 2018, 27].

Автори лінгвістичних студій, спрямованих на визначення спільного та відмінного у морфемній структурі слів споріднених мов, також послуговуються методом етимологічного аналізу. О.Кретов у своєму дослідженні слов'янських мов зазначає, що етимологія не просто досліджує минуле, а «озброює» носія мови «знаряддями» для вирішення нових інтелектуальних та життєвих завдань. На його думку, етимологізування морфем має ґрунтуватися з урахуванням префіксального, суфіксального, флективного стиків, вокалізму кореня, а також вивченні міжмовних контактів [Кретов, 2009: 5].

У будь-якому зіставному дослідженні, де представлений етимологічний аналіз, на думку А.Білецького, перенесення характерних змін значень чи зв'язку понять з однієї мови на іншу вважається недопустимим, особливо, якщо ці мови хронологічно віддалені [Белецкий, 1950: 159]. Тому здійснення якомога точнішого етимологічного аналізу передбачає дотримання фонетичного, словотвірного та семантичного критеріїв, які слугують не лише засобом перевірки правильності результатів етимологічного аналізу, а й відправною точкою на початку етимологічного дослідження. Разом з цим, варто звернути увагу й на стилістичний та позалінгвальний критерії етимологічного аналізу. За А.Білецьким, стилістичний критерій окреслює загальну картину переміщення

досліджуваної лексичної одиниці у різних стилістичних сферах, а позалінгвальний – засвідчує повноцінність процедури етимологічного аналізу та демонструє ті факти, які відображені не лише у мові, а й в культурі нації і не лише однієї, а й декількох, географічно та хронологічно наближених одна до одної [Белецкий, 1950: 221].

Зіставні дослідження споріднених мов засвідчують складність у визначенні зв'язку між спорідненими словами, оскільки лексичні одиниці можуть зближуватися з іншими словами, які близькі за звучанням, однак різні за походженням [Откупщиков, 2005: 131]. У такому разі для етимологізування залучають поняття народної етимології – специфічного мовного явища, суть якого полягає у повному або частковому переосмисленні слова у результаті його довільного зближення з іншими, близькими за звучанням словами. Напрацювання у руслі народної етимології характерні для творчості письменників та учених, які презентували власні «оригінальні» погляди на походження назви того чи іншого явища або предмета [Холодная].

Висновки/Conclusions. Таким чином, метод етимологічного аналізу презентуємо як один із ефективних у зіставно-типологічних студіях на предмет виокремлення спільного та відмінного у походженні фонем, морфем, лексем та концептів загалом у споріднених та неспоріднених мовах. На сучасному етапі розвитку компаративістики етимологізування дедалі частіше представляють як один з необхідних методів для застосування з метою цілісної характеристики та різноаспектного зіставлення досліджуваного явища.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у здійсненні етимологічного аналізу ірраціональної лексики на матеріалі української, англійської та німецької мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Енциклопедія сучасної України. Відновлено з http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18044 (дата звернення 31.10.2020р.);
2. Белецкий, А. (1950). Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка). К.: Изд-во КГУ им. Т. Г. Шевченко.
3. Бороздина, И., Никулина, Е. (2018). Этимологический метод в изучении английских и русских орнитонимов. *Вестник ТвГУ. Серия «Филология»*, 4, 26-31.
4. Комарова, З. (2012). Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике. Восстановлено с https://uchebnikfree.com/lingvistika_1406/metodologiya-metod-metodika-tehnologiya.html (дата обращения 31.10.2020р.);
5. Кретов, А. (2009). Славянские этимологии. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета.
6. Мирошниченко, М. Актуальність етимологічних досліджень на сучасному рівні розвитку мовознавства. Відновлено з http://eprints.library.odeku.edu.ua/3621/1/Miroshnichenko_M_I_Aktualnist_etumolog_doslidj.pdf (дата звернення 31.10.2020р.);
7. Откупщиков, Ю. (2005). К истокам слова. Рассказы о науке этимологии. СПб.: «Авалон», «Азбука-классика».
8. Пашкова, Н. (2013). Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія «Філологія»*, 27, 32-38.
9. Пизани, В. (2001). Этимология (история, проблемы, метод) М.: Эдиториал УРСС.
10. Холодная, М. Психология интеллекта: парадоксы исследования. Восстановлено с http://www.intellect-invest.org.ua/content/userfiles/files/library/Holodnaya_Psihologiya_intellekta.pdf (дата обращения 31.10.2020р.).

ПРАГМАТИКА СИНТАКСИСУ В РЕКОМЕНДАЦІЯХ ВООЗ ДЛЯ ГРОМАДЯН ЩОДО КОРОНАВІРУСУ (2019-NCOV)

Чуланова Галина Валеріївна
к.філол.н., доцент
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Наш світ переживає тяжкі часи: пандемія COVID-19 набирає обертів. Минуло менше року з моменту, як ми вперше почули про COVID-19, і ця пандемія вже забрала життя понад один мільйон людей і привела до зараження більше 44 мільйонів людей у 190 країнах. В Україні перший випадок захворювання на COVID-19 був зафіксований 3 березня 2020 року. На кінець жовтня було зареєстровано вже понад 360 000 випадків захворювання, і понад 6 700 людей втратили життя. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) знаходиться на передовій у боротьбі з пандемією. Вона надає перевірену інформацію, засновану на наукових даних, і намагається розвінчувати міфи. Наявність прав людини при реагуванні на COVID-19 передбачає надання всьому населенню достовірної та актуальної інформації щодо самого вірусу, доступу до послуг, припинення надання послуг та інформації щодо інших аспектів реагування влади на епідемію.

Мета роботи. Насиченість сучасного інформаційного простору зазначеною проблематикою зумовило вибір основної мети даного дослідження – розгляд особливостей надання оперативної інформації про поширення коронавірусної інфекції і рекомендацій для громадян, підприємств та роботодавців відносно реагування на COVID-19. Аналізується специфіка використання синтаксичних конструкцій в рекомендаціях ВООЗ щодо коронавірусу. Особлива увага фокусується на встановленні прагматичного потенціалу синтаксичних конструкцій і його реалізація в рекомендаціях ВООЗ.

Матеріали та методи. Дослідження проведено на матеріалі рекомендацій ВООЗ для громадян, підприємств та роботодавців відносно реагування на

COVID-19. Характер аналізу матеріалу визначив формування його методологічної бази. Було виділено основні методи дослідження: *дискурсивний* метод – для виявлення основної комунікативної мети рекомендацій; метод *прагматичного аналізу дискурсу* – для виявлення комунікативних намірів адресанта; *описовий* метод, який передбачає інтерпретацію та узагальнення рекомендацій; *контекстуально-інтерпретаційний* метод – для аналізу механізмів впливу на адресата з урахуванням актуалізації прагматичного потенціалу синтаксису в рекомендаціях ВООЗ.

Результати і обговорення. Комунікативною метою рекомендацій ВООЗ для населення у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19), яка реалізується через їх інформативну функцію, є надання перевіреної інформації, заснованої на наукових даних. Прагматична установка рекомендацій спрямована на спонукання адресата до дії. Розмежування понять «комунікативна мета» і «прагматична установка» носить умовний характер, адже на текстовому рівні реалізація даних категорій відбувається симультанно.

Чітка прагматична спрямованість і масовий комунікативний характер рекомендацій служать відправними елементами для вивчення залежності структурно-семантичної організації тексту від його прагматичної та комунікативної установок. Комунікативна установка відображає намір адресанта передати певну інформацію. Проте в комунікативні плани того, хто говорить, разом із повідомленням про стан справ у реальній дійсності входить намір впливати на поведінку або свідомість того, хто слухає, з метою змінити точку зору останнього або змусити виконати певну дію. Мова переходить до розряду інструменту, що забезпечує виконання практичних цілей і завдань. Прагматика тексту матеріалізується у прагматичному аспекті тексту, який визначають як сукупність усіх мовних засобів, мовленнєвих прийомів, усіх елементів тексту, що беруть участь у реалізації прагматичної установки тексту [1, с. 9], яка є матеріалізованим у тексті усвідомленим конкретним наміром адресанта зробити відповідну дію на дії адресата [2, с. 16].

Важливе значення в процесі породження рекомендацій ВООЗ для

населення має установка на подачу достовірної інформації. Термін “інформація” у лінгвістиці розглядається у двох значеннях. Під інформацією розуміють: 1) саме повідомлення, доступне сприйняттю і розумінню аудиторією, на яку воно розраховане, а також 2) зміст повідомлення [3, с. 50]. У нашій роботі ми будемо дотримуватися другого визначення. Повідомлення несе в собі інформацію, яка представлена в стислій формі, що доводить до свідомості й уваги реципієнта найбільш важливі факти і відомості про поширення коронавірусної інфекції та способи боротьби з нею. Основною вимогою, що ставиться до тексту рекомендацій, є максимальна кількість інформації при мінімальному обсязі тексту. Обсяг інформації у тексті визначається за допомогою загальнотекстової категорії інформативності – однієї з основних конститутивних категорій тексту [4, 5]. Інформативність характеризує не абсолютну кількість інформації у тексті, а лише ту, яка може стати “власністю” реципієнта [6, с. 85]. Доцільним буде використання в цьому дослідженні поняття інформативної значущості елементів мови. Під інформативною значущістю елементів мови ми розуміємо ступінь важливості їх змісту стосовно інших одиниць мови у конкретному тексті [7, с. 26]. Інформативна значущість – це не абсолютна якість одиниці, вона має відносний характер та залежить від мовної ситуації. Під час інформування, з психологічної точки зору, вводяться нові знання в тезаурус реципієнта [8, с. 11]. Нові відомості викликають позитивні / негативні емоції, особливо якщо в повідомленні мова йде про речі, важливі для того, хто сприймає інформацію.

Інформативність тексту є мірою адекватності інтерпретації адресатом мети, комунікативної інтенції автора. Міра інформативності рекомендацій розглядається як міра корисності даного повідомлення для реципієнта. Головне завдання рекомендацій ВООЗ для населення – дати правдиву інформацію, спонукати реципієнта вчинити дію. Актуальним, на наш погляд, є вивчення прагматики синтаксису. Одним із яскраво емоційних типів речень є спонукальні інфінітивні речення. Ці речення орієнтовані на спонукування до дії.

Так, для профілактики хвороби ВООЗ радить дотримуватися стандартних рекомендацій, таких як:

1. часто мийте руки або обробляйте дезінфікуючими засобами;
2. під час кашлю та чхання прикривайте рот і ніс паперовою хустинкою. Уникайте тісного контакту з усіма, хто має гарячку та кашель;
3. якщо маєте підвищену температуру тіла, кашель й утруднене дихання, якнайшвидше зверніться до лікаря та повідомте йому попередню історію подорожей;
4. не споживайте сирих чи недостатньо термічно оброблених продуктів тваринного походження.

Спонукальні інфінитивні речення виражають наказ, спонукання до дії::

Поряд зі спонукальними інфінитивними реченнями в рекомендаціях для підприємств та роботодавців можна зустріти розповідно-спонукальні [9, с.20], що реалізують значення прохання, пораду, побажання або заклик що-небудь зробити:

- Працівники із симптомами гострих респіраторних захворювань мають повідомити про це свого керівника та залишатися вдома.
- Якщо на роботу вийшла людина з гострим респіраторним захворюванням, її слід відокремити від інших працівників та негайно направити додому.
- Варто регулярно проводити прибирання на робочому місці: очищати поверхні, стільниці та дверні ручки відповідними засобами для чищення.
- Працівники мають обробляти руки дезінфекційними спиртовмісними засобами або мити руки з милом не менше 20 секунд (10).

У рекомендаціях також вживаються окличні речення, основним завданням яких є привернення уваги адресата до змісту висловлювання, вираження почуттів адресанта і вплив на почуття адресата: *Бережіть себе! Дотримуйтеся встановлених правил під час карантину!* (11).

Вживання знака оклику підпорядковане змістовній стороні висловлювання, оскільки розділові знаки важливі як засіб адекватної організації тексту, спрямованого на передачу різних змістів-намірів адресанта. Ознакою прагматичного наповнення є вживання емоційних, позитивно-забарвлених прикінцевих побажань для населення майже в більшості повідомлень ВООЗ.

Висновки. Оцінюючи рекомендації ВООЗ для громадян щодо коронавірусу як засіб зв'язку із громадськістю, слід зазначити, що рекомендації ВООЗ завдають досить сильного впливу на населення завдяки відкритості, прозорості й добродійству. Вплив на адресата здійснюється в рекомендаціях ВООЗ різними способами, що проявляється у відборі мовних засобів, орієнтованих на адресата, і урахування його реакції на інформацію, повідомлену адресантом. Нами були розглянуті питання синтаксичної актуалізації впливу. Перспективним вважаємо розгляд рекомендацій ВООЗ для громадян як різновид гіпертексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронков В. В. Прагматический аспект текста англоязычной публицистической журнальной статьи : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. В. Воронков. – М., 1991. – 28 с.
2. Наер В. Л. Прагматика научных текстов (вербальный и невербальный аспекты) / В. Л. Наер // Функциональные стили. Лингвометодические аспекты. – М. : Наука, 1985. – С. 14-25.
3. Соколова І. В. Повтор як засіб забезпечення максимальної інформативності текстів-анонсів / І. В. Соколова // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. – 2000. – №19. – С. 50-61.
4. Baer E. The Pragmatics of Cognitive Frames: a Case Study / E. Baer // The USSE Messenger. – 2000. – Vol. 1. – P. 10-23.
5. Fries P. The structuring of information in written English texts / P. Fries //

Language Sciences. – 1993. – No. 14. – P. 461-488.

6. Дридзе Т. М. Язык и социальная психология : [учеб. пособие] / Т. М. Дридзе; [под ред. проф. А. А. Леонтьева]. – М. : Высш. школа, 1980. – С. 216-223.

7. Бурсак Т. Д. Информативная значимость прилагательных в тексте (на материале современного английского языка) : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Т. Д. Бурсак. – К., 1981. – 210 с.

8. Матвеева Г. Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста / Г. Г. Матвеева. – Ростов : Изд-во Ростовск. гос. ун-та, 1984. – 130 с.

9. Kobyakova, I. Expressiveness of Blurbs: Syntactic Level / I. Kobyakova, G. Chulanova // GISAP: Philological Sciences. № 9. – London: International Academy of Science and Higher Education, – 2016. – P. 19-22.

10. moz.gov.ua › article › news.

11. www.fse.gov.ua › ter › article.

НАРОДНОПОЕТИЧНА Й ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ВЕРСІЇ БАЛАДНОГО СЮЖЕТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Шевченко Інна Тарасівна,

магістрант

Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ/ Introductions. Історичний роман у віршах «Маруся Чурай» Ліна Костенко написала на основі народних пісень і переказів, присвячених постаті легендарної української піснярки. Роман «Маруся Чурай» підтверджує виняткову творчу сміливість авторки, адже побудований на добре знайомому сюжеті балади «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», проте цей сюжет реалізується в романній формі, тому мотиви, засвоєні з пісні, набувають іншого звучання. Так, М. Бажан порівнює те відчуття слова, яке демонструє Ліна Костенко в романі, із відчуттям людей, які раніше залучалися до копання криниць і мали дивовижну здатність відчувати, де саме в земних глибинах розташовані бажані джерела [1, с. 91].

Мета статті/ Aim. Мета цієї статті – розглянути літературну інтерпретацію балади про отруєння Гриця в романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай», зіставити романну версію з народнопоетичною інтерпретацією.

Матеріали і методи дослідження/ Materials and methods.

Матеріал для дослідження залучено з фольклору та літератури. Для зіставлення різних систем застосовано *історико-порівняльний метод*, що дозволяє виявити відмінність народнопоетичної та романної версій баладного сюжету.

Результати й обговорення/ Results and discussion.

Авторкою твору, що містив найбільш серйозну інтерпретацію народної балади про Гриця, до Ліни Костенко була Ольга Кобилянська. Її повість «У неділю рано зілля копала...» майже не зазнала впливу попередніх творів-

переробок сюжету. Народна балада, навколо якої О. Кобилянська побудувала конфлікт у повісті, містила вказівку на психологічну роздвоєність Гриця. Письменниця акцентувала на психологічній укоріненості такої роздвоєності, віднаходячи її в походженні свого героя, мати якого була циганкою, а батько – боярином. Відтак, в О. Кобилянської Грицева провина постає на підґрунті надіндивідуальних причин через його гарячу кров.

Ліна Костенко в цьому аспекті не є послідовницею концепції О. Кобилянської, яка мотивує вчинки персонажів наявністю надіндивідуальних, психологічно блокованих, підсвідомих чи несвідомих чинників. Проте відчутною є певна подібність естетичних настанов у творах обох письменниць. Так, вони обоє розкривають характери шляхом заглиблення у психологію персонажів.

Маруся Ліни Костенко подібна до Тетяни-Туркині Ольги Кобилянської. А Галя Вишняківна, як і Настка в О. Кобилянської, – це той тип дівчат, якості яких цілком можуть бути розглянуті як чесноти, адже вони обидві працьовиті, хазяйновиті, дбають про те, аби їх коханому чоловікові було з ними максимально комфортно, готові йому в усьому догоджати, аби втримати його. Цей тип репрезентує біблійну концепцію жінки, яка сповнена природної покори та любові. Проте коли такі натури зустрічаються із характерами, подібними до Марусі та Тетяни, стає очевидною їхня приземленість, нездатність піднятися вище певного рівня [2, с. 101].

Проте Гриць у Ліни Костенко постає не настільки одновимірним персонажем, як це може здатися на перший погляд. Справді всі події, що формують сюжет роману у віршах, постають наслідком його двоїстості та слабкодухості. Проте, не можна забувати й про те, що його годувальницею була Чураїха, та і виховувався він на одних і тих самих ідеалах, що й Маруся, бо інакше в козацькій родині, що втратила голову сімейства на війні, бути не могло. Однак хлопець побував у поході і брав участь у битвах під Пилявцями, Жовтими Водами та Берестечком, внаслідок чого він цілком міг сприйняти те, що повернувся додому живим і неушкодженим, як дарунок долі:

*А він прийшов тоді з-під Берестечка.
Страшна поразка душі всім пекла.
Дражливий став. Ледь що, вже й суперечка.
Гіркі думки не сходили з чола.
Приходив рідко, лагідний не дуже.
Все курить, курить, люлька на губі.
Такий зробивсь, не прозирнеш у душу.
Якийсь чужий,— мені чи вже й собі? [3, с. 44]*

Відтак, це могло вплинути на рішення припинити авантюрні пошуки кохання й зупинитися на найбільш надійному його варіанті – сватанні до доньки багатіїв Галі. Матеріальну домінанту цього шлюбу підтверджує сама Галя Вишняківна, яка, виступаючи на суді з приводу вбивства свого нареченого, більше шкодує, що її батько витратив кошти на бучне весілля, ніж про смерть нареченого:

*Оце увосень мали ми побратисьь.
Помщаючись, пропала ж і сама.
Вже тато наш і на весілля втратилисьь,
а Гриць умер... а Гриця вже нема... [3, с. 23]*

Необхідно зауважити, що таке рішення Гриця було спричинене не лише бажанням максимально забезпечити свій «тил», але й усвідомленням того, що Маруся Чурай за своєю природою була не дуже призначена для того тихого родинного щастя, що його Бобренко планував побудувати із Галею Вишняківною. Про це, власне, говорить і сама Чураївна, відзначаючи свою схильність задовольнятися малим, а також перевагу духовного над матеріальним:

*А що у мене стіни голі, —
повісим костю саджені пістолі
та килим з дірком. І у курені
з тобою буде солодко мені [3, с. 114].*

Така вдача була успадкована Марусею від батька – Гордія Чурая, який відзначався незвичайною, навіть безрозсудною мужністю та повною байдужістю до земних багатств:

Хіба наш батько ласий був на гроші?

Хоч таляр він у вузлик зав'язав?

Хіба ж не ви були в Золотоноші

єдине золото, яке він там узяв? [3, с. 146]

Натомість, Гриць після Берестечка вирішує планувати своє життя зовсім по-іншому, і ця зміна в коханій людині дуже болісно вражає Марусю, яка усвідомлює, наскільки її обранець далекий від того ідеалу справжнього чоловіка, який вона сформуvala на прикладі власного батька:

А Гриць не так. То розум десь не татків:

— З'єднаєм що, нестатки до нестатків?

Багатому і діти чорт колише,

а бідному і янгол не рідня.

А як землі нам мати не одише?

А ще ж стягтися треба й на коня [3, с. 115].

Маруся Чурай ледь не більше, ніж за право творити, змушена боротися за власну репутацію, і ця боротьба виснажує її, прирікає на самотню смерть під звуки складених нею ж пісень, під які Полтавський полк вирушає в похід.

На думку М. Ільницького, для роману Ліни Костенко є характерним «відхід від тенденцій, притаманних сучасній історичній романістиці, де увага до конкретних подій є свідомим та демонстративним явищем, оскільки на основі однієї події авторові легше видобути певний філософський сенс, проілюструвати рух ідей, тому автори, що сповідують ці принципи, не зупиняються перед змішуванням та трансформаціями часових та просторових площин, аби цієї мети було досягнуто» [4, с. 19]. Ліна Костенко торує власний шлях, обираючи легенду в якості своєї «магічної призми», використання якої дасть їй змогу відтворити у творчій уяві справжній образ козацького XVII століття.

Ліна Костенко пропонує читачеві власну візію трагедії зрадженого кохання, спричиненого духовною нерівністю Марусі та Гриця. Якщо Маруся – приклад натури поетичної, глибокої, здатної до рішучих та болісних рефлексій і поривань, то Гриць, натомість, становить приклад роздвоєної особистості, що розділяє особисте і публічне, побутове. Якщо він готовий обирати, то до цього вибору не готова Маруся, яка в усіх своїх справах понад усе ставить чесність – і перед собою, і перед громадою. Глибоку вірність Марусі своєму коханню відзначає Яків Шибиліст, який знав і парубка, і дівчину з дитинства:

*але ж Маруся так його чекала,
такі літа одна перебула!
Нікому ні руки не шлюбувала,
ані на кого й оком не вела [3, с. 51].*

Шибиліст указує й на двоїстість характеру Бобренка, який, на думку Якова, намагався у своєму житті поєднати такі непомітні категорії, як любов до грошей і любов до пісень:

*Грицько ж, він міряв не тією міркою.
В житті шукав дорогу не пряму.
Він народився під такою зіркою,
що щось в душі двоїлося йому.
Від того кидавсь берега до того.
Любив достаток і любив пісні.
Це як, скажімо, вірувати в бога
і продавати душу сатані [3, с. 51].*

Протиставленням роздвоєності Гриця, яка призвела до трагічних наслідків, є постать Івана Іскри, який сповідує чітку життєву позицію вірності державі та коханій. Попри те, що Маруся не сприймає його кохання, вважаючи братом, Іскра не зупиняється ні перед чим, щоб урятувати її життя.

Для мотиву зради, що виконує важливу роль у творі, характерною є наявність не лише особистого, але й історичного підґрунтя. Уперше це стає помітним у сцені суду, коли посланець із Січі розмірковує стосовно

неоднозначності ситуації, в якій державна зрада тлумачиться як злочин, а зрада однієї людини іншою – ні. Відображена проблема зради і в універсалі гетьмана, яким із Марусі знімають обвинувачення, адже:

*Вчинивши зло, вона не є злочинна,
бо тільки зрада є тому причина* [3, с. 133].

Попри використання Ліною Костенко традиційного баладного сюжету, композиції її твору притаманна оригінальність. У початок роману винесена історія суду над Марусею Чураївною, яка отруїла козака Гриця Бобренка і за це має бути скарана на смерть. Завершення першого розділу описує винесення героїні смертного вироку та виступ Полтавського полку до походу.

У тексті народної балади відсутня чітка історична деталізація, відтак, образи козацької старшини є авторським здобутком Ліни Костенко. Як Богдан Хмельницький, так і Іван Іскра були реальними історичними особами. І, якщо постать Хмельницького в романі у віршах є радше епізодичною та введеною лише для того, щоб увести до канви твору універсал про помилування Чураївни, то образ Івана Іскри є більш фактурним і важливим для сюжету роману, адже саме він постає рушійною силою подій, вступаючи в боротьбу із полтавським судочинством. У реальності на час описуваних подій Іскра уже був першим полтавським полковником, тобто до його слова справді могли й мали дослухатися. Проте фактографічних підтверджень того, що в історичного Івана Іскри існували любовні почуття до Марусі Чурай (натомість він мав двох синів та двох дочок), як і їх спільного зростання й дитячої дружби, сучасна українська історіографія не має.

Висновки/ Conclusions.

Ліна Костенко пропонує власний варіант вирішення фольклорної колізії – у її романі у віршах Маруся готує трунок для себе й наповнює келих, аби піти з життя за власною волею, адже це життя для неї немиле без коханого Гриця. Натомість, зрадливий коханий помилково випиває келих, що і призводить до його смерті, у якій звинувачують Чураївну.

Роман «Маруся Чурай» характеризується багатогранністю проблематики, трагізмом сюжету, винятковою витонченістю в підходах до адаптації народнопісенних мотивів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан М. Поема про кохання і безсмертя. Київ: Твори, 1985. 356 с.
2. Лапко О. А. Особливості художнього конфлікту в драматургічних інтерпретаціях фольклорної балади «Ой не ходи, Грицю». *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2013. №4. URL.: [http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=vluf_2013_4\(3\)__19](http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=vluf_2013_4(3)__19)
3. Костенко Л. Маруся Чурай. Історичний роман у віршах. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 224 с.
4. Ільницький М. Якби знайшлась неопалима книга... Безперервність руху. Київ: Літ.- крит. статті. 1983.
5. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія: у 2 томах. Київ: Академія. Т. 1., 2007. 608 с.
6. Балади. Кохання та дошлюбні взаємини. Вступ. ст. О.І. Дея. Київ: Наукова думка, 1987. 472 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Кравченко Олена Петрівна

к. філософ. н., доцент
доцент кафедри філософії і соціальної антропології
імені професора І.П.Стогнія
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м.Переяслав, Україна

Вступ. ХХІ століття – це століття розвитку інформаційних технологій, що відкрили фантастичні можливості професійних та соціальних комунікацій. Разом з тим, вільний доступ до продуктів інтелектуальної власності актуалізує проблему зловживання доступом, маніпуляції, перекручення та привласнення інформації. Це поставило перед суспільством завдання упорядкувати відносини в освітньо-науковому просторі України відповідно до нових реалій, з урахуванням відповідального ставлення всіх учасників до дотримання і виконання норм, а перед університетами – завдання етичної регуляції академічного середовища.

Мета роботи. Дослідити особливості формування сучасного освітньо-наукового простору України у контексті академічної доброчесності.

Матеріали і методи. Питання академічної доброчесності активно досліджується науковцями всього світу, а також впроваджується в практику системи освіти України в рамках Проєкту сприяння академічній доброчесності (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP), що здійснюється Американськими Радами з міжнародної освіти в Україні. У жовтні 2018 р. для оптимізації діяльності закладів вищої освіти на законодавчому рівні Міністерством освіти і науки України було розроблено докладні та змістовні Рекомендації з академічної доброчесності.

У наукових публікаціях українських учених переосмислено роль університету (С.Курбатов, А.Артюхов, І.Єгорченко), акцентовано увагу на ролі нової генерації дослідників (В.Луговий, Ж.Таланова, Н.Борейко), висвітлено функції та цінності академічної культури (Г.Хоружий, М.Рогожа, Є.Ніколаєв), обґрунтовано вплив академічної доброчесності на якість української вищої школи (Т.Добко, Т.Фініков, М.Дойчик, І.Олексів, І.Дегтярьова, Н.Сорокіна, Р.Безус, Т.Серьогіна), означено правові аспекти функціонування інституту академічної доброчесності в освіті (А.Мельниченко, В.Буяк).

Серед вітчизняних наукових досліджень варто виокремити колективні монографії «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету», «Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених» та збірники наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава).

Для досягнення мети дослідження використано комплекс сучасних загальнонаукових методів (концептуально-порівняльний аналіз, структурно-системний аналіз, синтез, узагальнення).

Результати і обговорення. Поняття «академічна доброчесність» відзначається своєю багатовимірністю та багатогранністю, поєднанням як певних фундаментальних цінностей з етичними принципами, так і механізмів їхнього забезпечення та інструментів впровадження.

У Законі України «Про освіту» утверджено, що «академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [5]. Конституції України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової, технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; право на результати своєї

інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [4].

Але І.Дегтярьова радить говорити про академічну доброчесність сучасного освітньо-наукового простору у чотирьох вимірах:

– індивідуальному – на рівні конкретного студента, викладача, науковця, керівника, коли у центрі уваги персональна та професійна етика окремої людини та її власні ціннісні орієнтири, слідування моральним принципам та кодексу професійної етики, турбота про репутацію та повагу в академічному середовищі;

– інституційному – толерування/нетолерування таких явищ на рівні окремого вищого навчального закладу або наукової установи, створення певних нормативних передумов для культивування академічної доброчесності на інституційному рівні, впровадження цих принципів у процес навчання, оцінювання й рейтингування академічного персоналу, у кадрову політику;

– системному – утвердження принципів академічної доброчесності на рівні усієї системи вищої освіти і науки, зокрема шляхом легітимізації відповідних позицій у нормативно-правових актах, що становлять законодавчу базу для її функціонування;

– колегіальному – на рівні академічного середовища у широкому його розумінні як формального/неформального об'єднання учасників навчальної та наукової діяльності (студентів, аспірантів, дослідників, викладачів, адміністраторів і т. п.) [2, с.199].

Саме індивідуальний та колегіальний рівні перебувають у сфері персональних відносин і охоплюють всіх учасників освітньо-наукового процесу. Тому дотримання академічної доброчесності необхідно розпочинати у закладах освіти із професорсько-викладацьким складом та прививати стандарти академічної етики здобувачам вищої освіти. Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання

достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання; об'єктивне оцінювання результатів навчання [5].

Для здобувачів вищої освіти дотримання академічної доброчесності передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань підсумкового контролю результатів навчання; посилення на вихідні джерела інформації за умови використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації [5].

Важливим дієвим кроком у цьому напрямку є підписання викладачами і студентами декларації про академічну доброчесність, де зазначено розуміння сутності доброчесної поведінки та чітко прописано відповідальність за виявлені факти недоброчесної поведінки. При цьому слід чітко усвідомити, за дослідженням І.Єгорченко, що «академічна доброчесність полягає не тільки в тому, щоб «не дати списати», «не списати» і «навчити хоч чомусь», а чесно оцінити реальний рівень студентів, які прийшли вчитись, їхню мотивацію, наявні ресурси для навчання. Має бути контроль саме навчального процесу та результатів навчання, а не якості імітації цього процесу методом написання паперів» [3]. Крім того, якщо немає єдиної позиції викладачів щодо порушень академічної доброчесності, то студент сумнівається щодо вартості зусиль дотримання академічної доброчесності.

Забезпечення академічної доброчесності має орієнтуватися не на покарання та дисциплінарні заходи, а на допомогу, інформаційно-просвітницьку та роз'яснювальну роботу. Тому варто виділити окремий час на обґрунтування академічних норм, яких необхідно дотримуватися, на пояснення студентам цінності набуття нових знань, на розробку нестандартних, творчих завдань, на викладання основ академічного письма. Під час підготовки

здобувачами вищої освіти письмових робіт потрібно акцентувати увагу на їх доцільності, ретельно роз'яснити вимоги до передбаченої роботи, з наданням критеріїв оцінювання, структурувати виконання у часі, обговорити приклади якісного та неякісного академічного письма

Зокрема, як зазначає Н.Борейко, з метою формування культури підготовки наукових робіт доцільно:

- 1) прискорити створення національного репозитарію наукових робіт;
- 2) популяризувати принципи академічної доброчесності серед молоді (у першу чергу, серед учнів шкіл та студентів вищих навчальних закладів);
- 3) посилити відповідальність за «запозичення» результатів чужих досліджень;
- 4) проводити тренінги з академічного письма;
- 5) вдосконалювати можливості програмного забезпечення з виявлення плагиату та відокремлення його від текстових збігів, що не містять ознак [1, с. 23].

Висновки. Отже, дотримання академічної доброчесності та наслідків її недотримання є актуальними для сучасного освітньо-наукового простору України. Академічна доброчесність ґрунтується на довірі, відповідальності та взаємоповазі між учасниками освітнього процесу. Від академічної доброчесності залежить забезпечення якості освітнього процесу, організації наукової діяльності у системі освіти, конкурентоспроможність вітчизняної освіти та загальноуніверситетських стандартів в світовому освітньо-науковому просторі.

Для формування сучасного освітньо-наукового простору України у контексті академічної доброчесності необхідно розробити нові підходи до навчання та викладання, утвердити норми чесності та етичних цінностей в освітньому процесі і науковій діяльності, створити нові механізми побудови комунікації в закладах вищої освіти, що сприятиме високій академічній культурі науково-педагогічних працівників та студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борейко Н.М. Вплив академічної доброчесності на якість підготовки наукових досліджень. *Академічна доброчесність: виклики сучасності* / Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 24.06 – 06.07.2019). Варшава, 2019. С. 21-24.
2. Дегтярьова І. Вплив академічної доброчесності на інституційну практику української вищої школи. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 197-218.
3. Єгорченко І. Академічна доброчесність: стандарти світової спільноти чи імітація? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/1261>
4. Конституція України : Основний Закон України із змінами і доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
5. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ CLIL ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Колодько Інна Миколаївна
Аспірантка Інституту проблем виховання
НАПН України
Викладач Київського інституту
інтелектуальної власності та права
НУ “Одеська юридична академія”
м. Київ, Україна

Вступ. Процеси глобалізації та інтеграції України до Європейського Союзу зумовлюють реформування системи освіти в цілому та прискорення процесу оволодіння іноземними мовами разом з підвищенням його якості. Саме ці процеси ставлять виклик українській системі освіти узгодити мовні освітні програми відповідно до сучасних вимог та рівнів володіння іноземною мовою. У цьому контексті постає необхідність переосмислення процесу навчання іноземної мови в школі та пошук нових методик для навчання іноземної мови. На сьогоднішній день однією з найефективніших методик навчання іноземної мови учнів основної школи в усьому світі є методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL).

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Серед зарубіжних дослідників, які займалися дослідженням предметно-мовного інтегрованого навчання, необхідно виокремити Д. Коїл, Л. Коллінза, Д. Марша, П. Худ та ін.

Розробкою та впровадженням методики предметно-мовного інтегрованого навчання займаються такі українські науковці, як: С. Бобиль, О. Коченкова, Ю. Руднік, Ю. Соболь, І. Шевченко та ін.

Мета роботи. Метою статті є визначення поняття CLIL, дослідження характеристики та особливостей типів двомовного навчання для учнів основної школи, виділення основних цілей методики предметно-мовного інтегрованого навчання учнів основної школи.

Результати і обговорення. Нині використання методики CLIL є доволі розповсюдженою в усьому світі. Найбільш поширене її застосування є у країнах Європи (Бельгія, Франція, Німеччина, Іспанія, Естонія, Польщі, Латвії, Італії, Фінляндії, Чехії) та інших країнах світу. Однак, для освітньої системи України ця методика є недослідженою та майже не використовується в навчальних закладах України.

Термін CLIL (Content and Language Integrated Learning) був запропонований дослідником у галузі багатомовної освіти Девідом Маршем у 1994 році для позначення методики викладання і вивчення загальноосвітніх предметів (або окремих розділів) іноземною мовою [5]. Особливості реалізації методу CLIL у різних країнах залежать від обраної моделі. Так, відомі три моделі CLIL: soft (language-led), hard (subject-led), partial immersion. Перша модель спрямована на лінгвістичні особливості спеціального контексту, друга - означає, що 50 % навчального плану предметів зі спеціальності вивчаються іноземною мовою, а третя - займає проміжне положення, і використовується, коли деякі модулі з програми зі спеціальності вивчаються іноземною мовою [3]. Оскільки ми говоримо про основну школу (5-9 класи), то для використання методики CLIL найкраще підійде третя модель. Запровадження методики CLIL у навчальні предмети має відбуватися поступово, зокрема: поступове занурення учнів в іншомовне середовище, поступове засвоєння специфічних термінів та розширення словникового запасу.

Для впровадження методики CLIL в навчальну програму необхідно ретельно вивчити особливості типів двомовного навчання: Перший тип – це «злиття», тобто викладання другої державної мови. При цьому, викладачі є носіями даної мови і мають відповідну кваліфікацію. Теорія та практика двомовної освіти виникла в Канаді в 1970-х роках, коли студентів паралельно навчали французькій мові. Другий тип – «підпорядкування» – пов'язаний з лінгвістичною та культурною інтеграцією мігрантів (лінгвістичної меншості). В цьому випадку студенти вивчають мову більшості для засвоєння навчальної програми, а також для використання мови в повсякденному житті. Третій тип –

це метод предметно-мовної інтеграції, який є формою двомовної освіти і відображає певні відносини між предметом, студентом та мовою. В цьому випадку інтеграцію мови можна визначити як освітній підхід, при застосуванні якого іноземна мова використовується в якості засобу викладання низки освітніх предметів звичайному контингенту студентів [2; 491].

Варто розглянути чотири особливості методики CLIL, виокремлені вченим Ярвіненом щодо вивчення іноземної мови. Перша особливість – натуралістичний та імпліцитний стиль методики навчання CLIL. Під натуралістичним та імпліцитним стилем навчання CLIL слід розуміти підвищення можливостей спілкування за рахунок більшої зосередженості на вхідних даних, що отримує студент із зовнішнього середовища. Отримання великої кількості інформації забезпечує кращі результати навчання, оскільки пропускаючи через себе цю інформацію. Учні не лише аналізують та запам'ятовують предметний матеріал, а також й занурюються в іншомовне середовище.

Друга особливість CLIL – стиль кооперативного навчання. Під час спільного навчання студенти, як правило, поділяються на невеликі групи для виконання завдань через командну роботу. Кооперативний стиль навчання є ефективним, оскільки дає можливість позбутися тривоги у процесі навчання, стимулювати мотивацію студентів та сприяти взаємодії між ними. Автономія студентів, створена в рамках кооперативного методу навчання, та взаємодія з членом команди, сприяє покращенню їх комунікабельності під час вивчення мови.

Третя особливість CLIL – це автентичність, яка дозволяє учням розвивати здатність вирішувати проблеми спілкування в реальному житті. Під час автентично орієнтованого навчання, матеріали добираються з урахуванням реального мовного середовища.

Четверта особливість CLIL – гнучкість. Методика CLIL може бути застосована для впровадження в різні навчальні плани з різним змістом предметних досліджень [4].

Використання методики CLIL на занятті передбачає залучення чотирьох видів мовленнєвої діяльності, які є характерними та обов'язковими при вивченні будь-якої іноземної мови:

- Аудіювання – дозволяє спілкуватися іноземною мовою у професійному контексті, розуміти носіїв мови та розпізнавати на слух лексичний матеріал.
- Читання – завдяки використанню автентичного професійного матеріалу є основним джерелом уведення нових лексичних одиниць та запам'ятовування через практичне опрацювання завдань до тексту.
- Говоріння – сприяє розвитку умінь спілкування іноземною мовою у професійному середовищі з використанням нового та раніше вивченого лексичного матеріалу.
- Письмо – покращує засвоєння нового матеріалу, збільшує словниковий запас та є підґрунтям для розвитку й встановлення міжкультурних професійних зв'язків [1;179].

Висновки. Отже, методика CLIL набуває важливого значення в сучасній системі освіти. Оскільки кількість занять з іноземної мови зменшується, а вимоги до володіння іноземною мовою підвищуються як в Україні, так і в світі, то саме за допомогою методики CLIL можна домогтися балансу. Ця методика має багато переваг, але основні з них: набуття знань зі шкільного предмета, вивчення іноземної мови, розвиток креативного мислення та підвищення мотивації учнів до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кордюк, О. М., Шевченко, І. В. (2018). Переваги використання методики CLIL в процесі навчання майбутніх вчителів англійської мову сучасних ВЗО України // *Young scientists*, № 6. – с. 177 – 180.
2. Нікіфорчук, С.С., Щербакова, О.Л. (2017), Аспекти провадження предметно-мовного інтегрованого навчання у ВНЗ // *Молодий вчений*. - № 12(52). – с. 490 – 492.

3. Крупченко, А.К. Интегрированное обучение иностранному языку и специальности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2012_101/Krupch.pdf

4. Jarvinen, H. (1999). Acquisition of English in content and language integrated learning at elementary level in the Finnish comprehensive school / H. Jarvinen. – Turku: University of Turku. – 1999.

5. Marsh, D. (1994). Bilingual Education & Content and Language Integrated Learning. International Association for Cross-cultural Communication, Language Teaching in the Member States of the European Union. Paris: University of Sorbonne.

ECONOMIC SCIENCES

THE SPECIAL ECONOMIC ZONE IN LEBANON AS A POINT OF ECONOMIC GROWTH

Tout Rami

Belarusian State Economic University

postgraduate student

Minsk, Belarus

Introduction. The concept of special economic zones corresponds to a geographically defined development strategy with a view to attracting investment and stimulating economic activity, whether in the secondary or tertiary sector.

The essential characteristic of SEZs is that they live on public aid granted to companies. By definition, an SEZ concerns a defined territory, often sparsely populated and likely to accommodate one or more economic activities within its perimeter. Its purpose is to contribute to the establishment of stable and sustainable development in the region.

"Development" means the consolidation of the preexisting industrial fabric, but also new investments made in order to improve the infrastructure of the developed area. In the short term, the main aim is to curb unemployment where the low taxation is the driving force behind the law.

Aim. TSEZ-focused research will focus on human capital accumulation within the context of Tripoli and eventually establish a framework to estimate the impact of TSEZ on this northern region. This framework will help the intended zone authority to carry on effective policies and to focus resources on missing factors to speed up the development of local human capital which is vital for TSEZ success and eventual Northern region growth.

Materials and methods. The basic common characteristics, clearly defined in their respective legislation are:

- Extra-territoriality: SEZ is a clearly demarcated zone that exists outside the domestic custom territory while benefitting from national certificates of origin and can participate in national trade agreement and arrangement.

- Tax incentives: Exemptions include purchases of operating materials, income taxes, labor taxes and taxes on repatriation of profits. The rate of exemption varies from case to case

- Eligibility and equal treatment; which include Local and foreign owned firms.

- Sales and purchases: to and from domestic market is often admissible and treated like regular imports or export and eventually subject to customs and local taxation.

- Privately owned firms SEZ are eligible for full benefits dictated through legislation, and fair competition from government owned one.

- Labor policies are in full compliance with ILO standards, and disputes are solved through specialized mechanism [1, P.9-11; 2].

Results and discussion. TSEZ, the first SEZ in Lebanon was established legislatively in 2008 and passed later in 2009 (TSEZ law no 18) (Official Gazette, 2008). This legislation was aimed to realize two main objectives; the first is to follow what the government adopts as the new module of Lebanese economy, meaning the private-public sector partnership, attending to the needs of rural areas and to increase growth in general economy. The second objective is to establish this tool with least expenses possible, through a new established dredged territory and with minimal infrastructure. These measures were adopted with lessons learned from Rachid Karami International Fair -RKIF- fiasco in mind. The mentioned fair/expo was intended to attract international corporations and exhibitors through fiscal incentives, is also located in the city of Tripoli , was conceived in the late 50's, took 17 years to be built at an enormous cost, governmentally operated and almost in ruins now. It has not been launched yet due to many factors, the most notable ones are political rivalry

and the security situation that was persistent up till 2016. That in mind TSEZ was conceived to be a joint venture between public and private sector, to lessen drastically the bureaucratic drag. The chosen location is a dredged 55 hectares adjacent to the seaport of Tripoli to avoid the high cost of land appropriation, while the other choice was a semi abandoned military airport at Qolayyat 12 miles north of Tripoli . 45 of these hectares are leasable, and 10 are for transport network. The geographical position of the SEZ - located in the northern part of the port - will facilitate its economic integration and will encourage, in the long term, the continuation of the modernization works of the facilities of the port area and the development of its activity.

An appointed board, with offices physically present within the zone will be assigned for the role of regulation while the actual management will be left to the private sector. While government supplies the basic infrastructure and a power plant, in addition to pre-built incubators over 10 hectares for smaller operations, while larger ones would lease just the lots. TSEZ would benefit from a unique design of key administrative, legal, taxation and regulatory framework. In addition to single window clearance in matters of licensing via-a-vis other public institutions. Worth noting that manufactured products within TSEZ would not benefit from Lebanese certificate of origin.

TSEZ enjoys a prime location within the city of Tripoli; a distance of less than half a mile from Tripoli Mediterranean seaport, 12 miles from a potential airport, categorized as a military one for now, and an ancient railway running through the coast. Low income residential clusters are less than 2 miles from the zone, providing rapid employment without the hassle of re-lodging.

Incentives offered can be considered the most generous in the Middle East. Fiscal incentives are as follows: 100% exemptions on imports of raw, construction and office materials. 100% exemptions on export, property, building permit and shares/bonds issued by the corporations. 100% tax exemption for corporations with more than 50% Lebanese workforce and over 300,000\$ of fixed capital.

While financial incentives are as follows: Total capital and profit repatriation. Unrestricted currency conversion in addition to permissible 100% foreign corporate ownership. No restrictions on sales to local market, treated as imports, or purchases from local market.

Moreover, there are some additional incentives that can contribute in the effectiveness of the ZES like tax exemption on personal property for skilled workers and income tax up to 10 years from commencement for certain sectors like health care, educational, logistics and tourism. The target area is a basin filled with water located within the walls of the port of Tripoli in which emerges an islet of approximately 100,000 m², which should facilitate the works. The SEZ development plan took into account the economic potential of each region as well as its demographic situation and the socio-professional characteristics of the populations. From then on, a development scenario was established for each. SEZ management companies were instructed to select investors based on these parameters. In this regard, it already appears that the ability of SEZs to fulfill their objectives depends to a large extent on the choice of the company responsible for their management and their internal functioning.

The primary site reclamation project for the port adjacent to the Port of Tripoli has been completed, the study of the strategic environmental impact will be presented soon to the Ministry of Environment for approval, and the launch of the project to develop a directive plan for the Special Economic Zone in Tripoli - the port site in the year 2017 and its commitment to the company Specialized engineering. The Council for Development and Reconstruction has been mandated by the Council of Ministers to launch a tender for the development of infrastructure that was expected to take place at the beginning of the year 2019 but get delayed. The SEZ Authority has been able to secure the first part of financing this project through a contribution of 15 million US dollars from the Lebanese state while negotiating with the World Bank to finance the remaining part to complete the development of infrastructure and operational costs for the Special Economic Zone for the next five years. The results

of the project to develop the temporary system for licenses, which is funded by a gift from the International Finance Corporation, are being delivered.

Conclusions. Tripoli has great promising opportunities to have a role in the process of reconstructing Syria due to its strategic location, and to be a logistical center through which to take advantage of the existing components - that is, Rashid Karami International Exhibition, the Port of Tripoli, René Moawad Airport, the railway with the Syrian borders, the Special Economic Zone and installations of the oil in addition to its expected role in being a pioneer in the information and technology sector, and a tourist and cultural center. As mentioned in its establishment system, Tripoli ZES will play a major role in attracting local, Arab and foreign investments and improving global trade exchanges because it will serve as a business platform for investors and a model for doing business in Lebanon, a catalyst in the process of sustainable economic growth and a lever to change the face of Tripoli and the North.

However, we need to admit that there are major obstacles; this estimate obviously does not take into account the obstacles that could slow the execution of the project. It is to be hoped that the political and security situation at the local level does not delay the works, also noting that a possible prolongation of the war in Syria that may also affect the development of the SEZ. The second potential obstacle concerns the funding of the next stages of the project can be seen in the budget for infrastructure works has not even been quantified yet. The project that will last for 6 years is behind its initial schedule and must absolutely be updated. It is therefore not possible to assess the total budget for the project, or to decide on the means by which it will be financed, at the same time refuting the estimates - around \$ 66 million - who have been relayed by some politicians.

A third obstacle could concern the hazards linked to the backfilling works themselves. In fact, the speed of execution and the cost of this type of operation depends in particular on the proximity and accessibility of the sources from which the materials used for backfilling are extracted in addition to the technical difficulties posed by this type of project. The developments in question can naturally be reduced

to nothing given the obstacles which have hampered past efforts. And they will face significant challenges in terms of inclusion, communication and integration with local economies.

Accordingly, it is vital to take quick actions to get the TSEZ implemented shortly; first, TSEZ should get the highest political support and approval at the Lebanese current government. Then, this zone has be treated as priority as an integral part of a comprehensive socioeconomic development plan for the country. Secondly, international donors must provide needed funds and other technical support for TSEZ to initiate major Lebanese economic reforms. Finally, local groups and stakeholders in north of Lebanon will have to launch a social campaign to pledge TSEZ as soon as possible.

THE LIST OF REFERENCES:

1. Special Economic Zone: Performance, Lessons Learned, and Implication for Zone Development/ Washington DC: World Bank, 2008.
2. OCED, World Bank report, 2018.

ПОНЯТТЯ ТА ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Артюх-Пасюта Олена Василівна

к.е.н., доцент

Полтавський інститут економіки і права

Університету «Україна»

м. Полтава, Україна

Вступ. Фінансова стійкість виступає однією з головних умов життєдіяльності суб'єкта господарювання, його адаптації до змін у зовнішньому середовищі та реалізації запланованих цілей.

Питання оцінки фінансової стійкості підприємства висвітлювали у своїх наукових працях вітчизняні науковці [1-8; 12-13]. Незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень щодо оцінки фінансової стійкості підприємства та управління нею, не достатньо вивченим залишається питання сутності фінансової стійкості та методик її оцінки.

Основний виклад матеріалу. Дослідження фахових економічних джерел із питань обраної автором проблематики підтверджує неоднозначність у трактуванні сутності фінансової стійкості, що своєю чергою призводить до браку уніфікованого підходу до формування універсальної методики оцінки фінансової стійкості.

Найчастіше поняття фінансової стійкості визначається:

- у вузькому значенні (поняття фінансової стійкості ототожнюється з певними економічними категоріями: платоспроможності (І.Г. Ловінська [8, с. 253]) та прибутковості підприємства (В. Г. Гончар [3, с. 87], його фінансового стану (В. В. Чепка [12, с. 653]), стану активів і пасивів підприємства (І. О. Бланк [1, с. 476]), фінансових ресурсів (Гапак Н. М. [2, с. 192]; А. В. Лісовий [7, с. 96]);
- у широкому значенні (стійкість подається через взаємозв'язок групи показників фінансового стану (М. В. Ігнатишин та О. В. Алтухова [6, с. 104]).

Враховуючи той факт, що фінансова стійкість дозволяє підприємству ефективно функціонувати та розвиватись, попри внутрішні і зовнішні фактори, отримувати прибуток і вчасно виконувати свої зобов'язання перед іншими суб'єктами господарювання, варто розглядати сутність цього поняття в широкому значенні. Тобто фінансова стійкість - це комплексна та багатофакторна економічна категорія, яка тісно пов'язана з показниками, що характеризують фінансовий стан підприємства.

У аналітичній практиці оцінку фінансової стійкості проводять за формами фінансової звітності суб'єкта господарювання, зокрема:

Балансу (звіту про фінансовий стан) розраховуються:

абсолютні показники (власні, довгострокові та короткострокові джерела фінансування). Значення цих показників використовуються в подальшому для визначення типу фінансової стійкості;

відносні показники (коефіцієнт спроможності, коефіцієнт фінансової залежності; коефіцієнт фінансування; коефіцієнт фінансового левериджу; коефіцієнт забезпеченості власним оборотним капіталом тощо). Ці показники дозволяють оцінити залежність чи незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, співвідношення між власним і позиковим капіталом, стан основних засобів та оборотних активів;

Звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід) здійснюється розрахунок порогу рентабельності і запасу фінансової стійкості підприємства. На основі розрахованих значень визначають, на скільки може бути зменшений чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), щоб суб'єкт господарювання не потрапив в зону збитковості.

Абсолютні показники фінансової стійкості визначають наступним чином:

наявність власного оборотного капіталу (ВОК) - різниця власного капіталу та необоротних активів. Якщо необоротні активи необґрунтовано збільшуються, то зменшується власний оборотний капітал, а значить збільшується сума позикового капіталу, і посилюється фінансова залежність підприємства;

наявність власного оборотного капіталу і довгострокових зобов'язань (ВД) - сума власного оборотного капіталу і довгострокових зобов'язань. Цей показник називається перманентним капіталом або функціонуючим капіталом. При визначенні цього показника звертають увагу на відсоткове відношення власного та позикового капіталу, адже при більшій частці власного капіталу у загальній сумі перманентного капіталу підприємство є більш стійким.

загальна величина капіталу (ЗВ) - сума власного оборотного капіталу, довгострокових зобов'язань і короткострокових кредитів і позик.

На основі вище наведених абсолютних показників визначається тип фінансової стійкості підприємстві (табл. 1).

Таблиця 1

Типи фінансової стійкості промислового підприємства

	<i>ВОК</i>	<i>ВД</i>	<i>ЗВ</i>
Абсолютна стійкість	> 0	> 0	> 0
Нормальна стійкість	< 0	> 0	> 0
Нестійкий фінансовий стан	< 0	< 0	> 0
Кризовий фінансовий	< 0	< 0	< 0

Науковці [5, с. 277; 4, с. 318] для визначення типу фінансової стійкості підприємства враховують джерела формування запасів. Вони стверджують, що, крім визначення основних джерел формування запасів, обов'язково необхідно порівнювати їх значення з величиною запасів. Відповідно до цього, виділяють чотири типи фінансової стійкості: якщо для фінансування запасів достатньо власного оборотного капіталу, то це абсолютна фінансова стійкість; якщо для фінансування запасів, крім власного оборотного капіталу, залучаються довгострокові зобов'язання - нормальна фінансова стійкість; якщо для фінансування запасів, крім власного капіталу та довгострокових зобов'язань, використовуються короткострокові кредити і позики - нестійкий фінансовий стан; якщо для фінансування запасів не вистачає всіх джерел їх формування - кризовий фінансовий стан.

Абсолютна та нормальна фінансова стійкість свідчать про прибутковість підприємства. При нестійкому фінансовому стані платоспроможність

порушена, хоча за рахунок додаткових джерел фінансування є можливість її відновити, а рентабельність знижується. При кризовому фінансовому стані суб'єкту господарювання загрожує банкрутство.

Отже, виходячи з такого трактування типу фінансової стійкості, основним її зовнішнім проявом є забезпеченість запасів відповідними джерелами формування, а наслідком - платоспроможність або її втрата.

За інформацією фінансової звітності ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод», ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод» за 2017-2019 рр. проведемо оцінку фінансової стійкості (табл. 2).

Для зручності визначення типу фінансової стійкості обраних промислових підприємств Полтавської області доцільно представити у табл. 3 розраховані показники за трьома варіантами: визначити показники *ВОК*, *ВД* і *ЗВ*; порівняти джерела формування фінансових ресурсів з величиною всіх запасів, тобто показники $\Delta ВОК (З)$, $\Delta ВД (З)$, $\Delta ЗВ (З)$; порівняти джерела формування фінансових ресурсів з величиною виробничих запасів, тобто показники $\Delta ВОК (ВЗ)$, $\Delta ВД (ВЗ)$, $\Delta ЗВ (ВЗ)$.

Таблиця 2

Інформація Балансу (звіту про фінансовий стан) ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод», ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод» за 2017-2019 рр., тис. грн

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
	ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод»			ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод»		
Власний капітал	28964	30724	27306	51984	9954	66062
Довгострокові зобов'язання	-	-	-	2592	34422	56610
Короткострокові кредити і позики	2029	1969	1969	57122	22720	20570
Поточні зобов'язання	24212	22537	23704	96066	92393	144236
Необоротні активи	14042	13296	11763	65152	61786	57155
Запаси, з них:	18141	17139	14872	34131	27094	23407
виробничі запаси	5269	4746	3350	17743	12770	19407

Таблиця 3

Тип фінансової стійкості ПрАТ «Полтавський авто агрегатний завод», ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод»

за 2017-2019 рр., тис. грн

	Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.		Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.
		<i>ВОК</i>	14922	17428		15543		<i>ВОК</i>	- 13168
	<i>ВД</i>	14922	17428	15543		<i>ВД</i>	- 10576	- 17410	65517
	<i>ЗД</i>	16951	19397	17512		<i>ЗД</i>	46546	5310	86087
ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод»		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		абсолютна фінансова стійкість
	Δ <i>ВОК</i> (З)	- 3219	289	671		Δ <i>ВОК</i> (З)	- 47299	- 78926	- 14500
	Δ <i>ВД</i> (З)	- 3219	289	671		Δ <i>ВД</i> (З)	- 44707	- 44504	42110
	Δ <i>ЗД</i> (З)	- 1190	2258	2640		Δ <i>ЗД</i> (З)	12415	- 21784	62680
		кризовий фінансовий стан		абсолютна фінансова стійкість			нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
	Δ <i>ВОК</i> (ВЗ)	9653	12682	12193		Δ <i>ВОК</i> (ВЗ)	- 30911	- 64602	- 10500
	Δ <i>ВД</i> (ВЗ)	9653	12682	12193		Δ <i>ВД</i> (ВЗ)	- 28319	- 30180	46110
	Δ <i>ЗД</i> (ВЗ)	11682	14651	14162		Δ <i>ЗД</i> (ВЗ)	28803	- 7460	66680
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
	ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод»		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан	
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість
		абсолютна фінансова стійкість					нестійкий фінансовий стан		нормальна фінансова стійкість

Інформація табл. 3 дає підстави стверджувати, що результати визначення типу фінансової стійкості повністю збігаються на одному акціонерному товаристві з двох досліджуваних за методикою, наведеною у Методичних рекомендаціях щодо встановлення загрози виникнення, накопичення або непогашення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств [11], і при порівнянні джерел фінансування з величиною лише виробничих запасів. Якщо до уваги брати всі запаси, то фінансова стійкість погіршується.

Як відомо, запаси, відповідно додатку 3 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [10], включають виробничі запаси, незавершене виробництво, готову продукцію та товари. Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності [9] визначено, що у статті Балансу (звіту про фінансовий стан) «Виробничі запаси» відображається вартість малоцінних та швидкозношуваних предметів, сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу. Виробничі запаси підлягають перетворенню у процесі виробництва і їх достатній обсяг забезпечує рівномірну, безперебійну діяльність суєта господарювання. Тому вважаємо за доцільне порівнювати джерела фінансових ресурсів лише з величиною виробничих запасів, адже від їх належного фінансування буде залежати операційний цикл на підприємстві. Інші елементи запасів відображають або витрати на незавершене виробництво, або запаси вже готової продукції, тобто є «похідними» від виробничих запасів. Товари як структурний елемент запасів відображають залишки товарів, які придбані для подальшого продажу. На промислових підприємствах товари займають незначний відсоток усіх запасів або їх взагалі немає. Вони складають основу запасів на торговельних підприємствах. Тому при визначенні типу фінансової стійкості суб'єктів господарювання, що функціонують у сфері торгівлі, варто брати до уваги не виробничі запаси, а товари.

Для аналізу фінансової стійкості обраних промислових підприємств Полтавської області необхідно оцінити їх залежність від джерел зовнішнього фінансування, розрахувавши один з відносних показників фінансової стійкості - коефіцієнт фінансової незалежності. Динаміка коефіцієнтів фінансової незалежності ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод», ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод» за 2017-2019 рр. наведена на рис. 1.

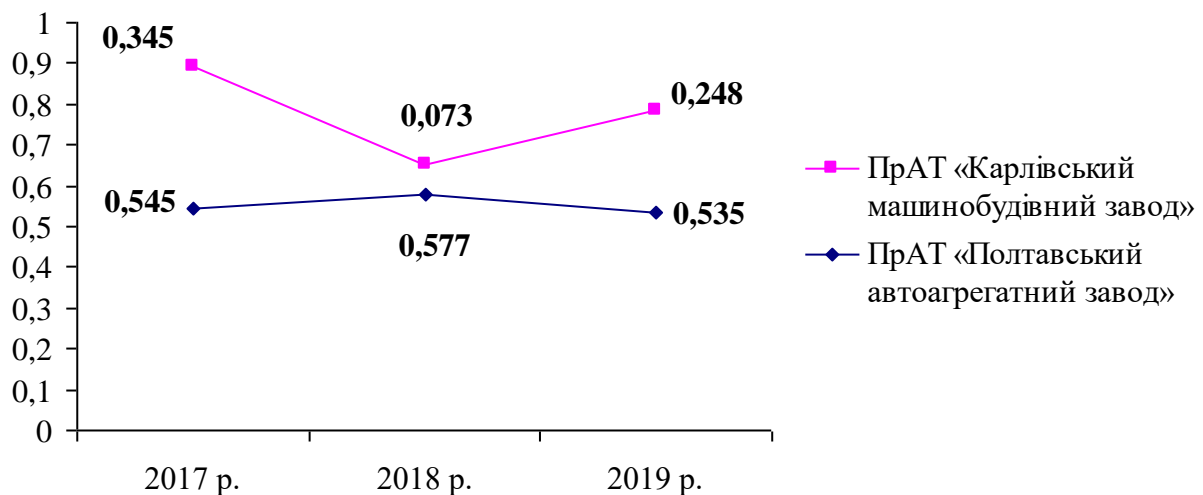

Рис. 1. Коефіцієнти фінансової незалежності ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод», ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод» за 2017-2019 рр.

ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод» є високотехнологічним, сучасним машинобудівним акціонерним товариством з виробництва складної гальмівної апаратури для великовантажних автомобілів та залізничного транспорту. Досліджуване акціонерне товариство є фінансово стійким, позиковий капітал не перевищує власний.

ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод» на ринку машинобудування існує досить довго та виготовляє машини та устаткування для сільського та лісового господарства. Але враховуючи низку зовнішніх і внутрішніх чинників наразі досліджуване акціонерне товариство перебуває не в найкращому стані. Так, за рахунок перевищення темпів зростання короткострокових і довгострокових зобов'язань над темпами зростання власного капіталу ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод» є залежним від зовнішніх кредиторів.

Тип фінансової стійкості за трьома варіантами показує різні результати, тобто невисоке значення коефіцієнта фінансової незалежності погіршує тип фінансової стійкості. У 2018 р. спостерігався кризовий фінансовий стан при коефіцієнті фінансової незалежності 0,073. У 2019 р. власний оборотний капітал набув додатного значення, але за рахунок зменшення необоротних активів, що є негативною тенденцією. Фінансовий стан у цьому році характеризувався як нормальний, а коефіцієнт фінансової незалежності становив 0,248. Для відновлення фінансової стійкості, а отже погашення зобов'язань і нарощення виробничих потужностей, ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод» потребує припливу нових фінансових ресурсів. Одним з варіантів покращення ситуації може бути фінансова санація досліджуваного акціонерного товариства.

Підсумовуючи результати дослідження, необхідно відзначити, що фінансову стійкість необхідно розглядати як комплексне поняття, тобто у широкому значенні. Аналіз показників діяльності обраних промислових підприємств Полтавської області дозволив зробити висновок про абсолютну фінансову стійкість ПрАТ «Полтавський автоагрегатний завод» і порушення фінансової рівноваги на ПрАТ «Карлівський машинобудівний завод».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бланк І. О. Основи фінансового менеджменту : підручник. К. : КНТЕУ, 2010. 476 с.
2. Гапак Н. М., Капштан С. А. Особливості визначення фінансової стійкості підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2014. Вип. 1 (42). С. 191-196.
3. Гончар В. Г. Порівняння фінансової стійкості підприємств на основі найбільш поширених показників. Економіка та держава. 2015. № 10. С. 87-92.
4. Гребенюк Н. О. Динамічний аналіз фінансової стійкості підприємств. Теорія та практика державного управління. 2015. № 1 (38). С. 316-322.

5. Грушевицька А. Б. Особливості оцінки фінансової стійкості підприємства та напрями її забезпечення. Вісник Хмельницького національного університету. 2013. № 2. С. 276-280.

6. Ігнатишин М. В., Алтухова О. В. Фінансова стійкість підприємства як гарантія забезпечення платоспроможності. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. 2014. Вип. 2 (2). С. 103-112.

7. Лісовий А. В., Чуницька І. І. Аналіз фінансових ресурсів як базис формування фінансового потенціалу. Бізнес-навігатор. 2010. № 21. С. 96-101.

8. Ловінська І. Г. Фінансова стійкість організації як індикатор економічного потенціалу. Фінанси, облік і аудит. 2014. № 1 (23). С. 252-259.

9. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433. URL: <https://zakon.help/law/v0433201-13/> (дата звернення: 23.10.2020).

10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 24.10.2020).

11. Про направлення доопрацьованих Методичних рекомендацій щодо встановлення загрози виникнення, накопичення або непогашення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств : Лист Міністерства доходів і зборів України від 05.06.2013 р. № 7017/7/99- 99-11-02-03-17. URL: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gna/4001-7017.html> (дата звернення: 22.10.2020).

12. Чепка В. В. Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. Економіка і суспільство. 2017. № 12. С. 649-655.

13. Чубка О. М. Фінансова стійкість машинобудівних підприємств: поняття та оцінка. Регіональна економіка. 2016, № 2. С. 198-205.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЛОГІСТИКИ

Боденчук Лілія Борисівна

к.е.н. в.о.доцента

Ліганенко Ірина Віталіївна

к.е.н. доцент

Придунайська філія МАУП

м.Ізмаїл, Україна

Вступ. Логістичний бізнес - сфера, що вимагає постійного вдосконалення і розвитку. Тому для ефективної роботи і результативного функціонування логістичних ланцюжків і схем необхідні постійні інновації, пошук нових рішень. Тому логістична сфера потребує впровадження інноваційних технологій, що обумовлено, перш за все, технологічним прогресом та інноваціями

Мета роботи. Дослідити основні тенденції розвитку логістики в умовах інноваційної економіки та визначити інноваційну логістику як найбільш актуальну складову логістичної діяльності, покликану вивчати необхідність і можливість впровадження прогресивних інновацій в організацію поточного та стратегічного управління потоковими процесами з метою виявлення і використання додаткових резервів шляхом раціоналізації (оптимізації) цього управління.

Матеріали та методи. Транспортні інновації в теоретичному плані ґрунтуються на чотирьох логістичних концепціях, що представляють собою основну вихідну базу розробки гнучких логістичних моделей систем і ланцюгів поставок різних напрямків виробничо-господарської, соціально-економічної діяльності. Як постулати логістичних концепцій прийняті наступні:

— концепція загальних логістичних витрат в комплексі - визначення диференційованих логістичних витрат постійне складання їх калькуляції, аналіз і моніторинг тотальних витрат для зміцнення конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівні;

— концепція реінжинірингу бізнес-процесів в логістиці - виявлення взаємозв'язків і відносин між функціями і ступеня посередництва і співробітництва;

— концепція інтегрованої стратегії логістики - якість обслуговування споживачів на базі постійного моніторингу прогнозу попиту і пропозиції;

— логістична концепція управління повної ланцюгом поставок-організація всього комплексного, інтегрованого та гармонізованого процесу руху товару - від початкового постачальника до кінцевого споживача.

Транспортні інновації, як напрямок логістичної діяльності, розглядають нововведення в усьому інтегрованому і гармонізованому комплексі логістики, і в зв'язку з цим передбачають доповнення існуючого і розробку нового інструментарію (методів, способів, критеріїв, показників) в області методичного забезпечення логістики та її структурних елементів, що використовується в організації та управлінні матеріальним виробництвом і сферою послуг, а також удосконалення операцій, активностей і процедур, що застосовуються в логістичних бізнес-процесах [1,с.540].

Цифрові технології, що кардинально змінюють ведення бізнесу, виробництво товарів і послуг повсякденного попиту, істотно впливають на ланцюги поставки товарів кінцевому споживачеві.

Інформаційне забезпечення об'єднує всі процеси та елементи логістичної системи інноваційного підприємства для їх подальшої організації, уніфікації та адаптації. Цей підхід дає можливість відмежуватись від середовища та формалізувати систему логістичної підтримки як сукупність потокових процесів, упорядкованих у часі та просторі та інтегрованих в єдине поле прогнозу.

Якості кожного з цих потоків, що формують багатоконтурні обробні зв'язки між суб'єктами життєвого циклу нових виробів, можна дослідити за допомогою кібернетичного підходу, заснованого на розгляді структурних систем інноваційного виробництва. До таких процедур відносяться зворотні зв'язки з покупцями, надання клієнтам інформації за строками поставок та

статусу заказів, попереджувальне управління інформаційними потоками та поставками.

В інформаційному аспекті логістичної системи інноваційного підприємства, заснованого на чотирьох елементів: «Проектний офіс»; «Центр логістики»; «Інноваційна виробнича система»; «База даних виробів та параметрів деталей».

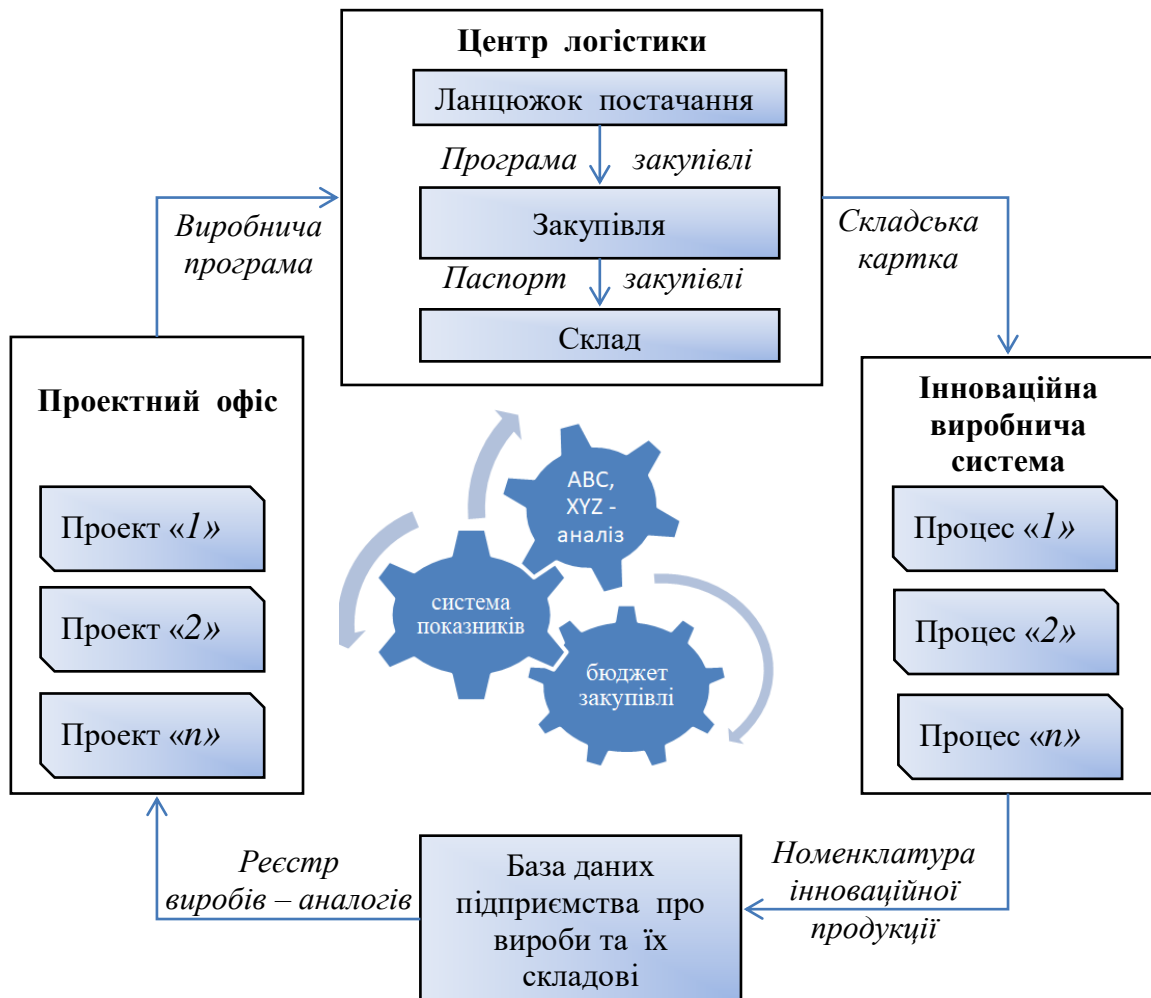

Рис 1. Інформаційні потоки в логістичній системі виробничого підприємства

Поняття логістичної системи інноваційного підприємства зараз включає обов’язково принципи та методи стратегічної взаємодії з постачальниками, співвиконавцями, замовниками та іншими учасниками розробки нового продукту.

Результати та обговорення. Ми живемо в епоху цифрової революції, яка поступово трансформується в четверту промислову революцію або «Індустрію

4.0», що характеризується злиттям технологій і стиранням кордонів між фізичними і цифровими сферами.

В практику українських організацій починають поступово впроваджуватися функції 3PL-провайдера, тобто повноцінного логістичного партнера компанії. 3PL провайдер або провайдер (оператор) логістичних послуг є організацією, яка надає комплексні послуги в області логістики для клієнтів: транспортування, експедирування, складування, митне оформлення і так далі. Аббревіатура 3PL означає Third Party Logistics - логістика третьої сторони. Іншими словами, термін 3PL є синонімом поняття аутсорсинг, що означає передачу частини або всіх функцій логістики третій стороні, яка є провайдером логістичних послуг [2].

Найбільш часто передаються в аутсорсинг логістичним провайдерам транспортні послуги. На відміну від простих вантажоперевізників, 3PL провайдери не просто надають різного виду транспортні послуги. Вони виконують весь комплекс робіт, необхідний для просування товару по всьому ланцюжку поставок, включаючи експедирування, прийом, відвантаження і зберігання товарів на складах, страхування товарів, митне оформлення, перевалку вантажів і багато іншого. Найбільш серйозні логістичні оператори спеціалізуються на міжнародних перевезеннях. Вони вимагають від компанії досвіду та спеціалізованих знань. Поряд з 3PL виділяють і інші терміни: 1PL, 2PL, 4PL і навіть 5PL.

1PL (First Party Logistics) - все логістичні функції виконує одна компанія, яка є власником вантажів. Це так звана автономна логістика.

2PL (Second Party Logistics) - найпростіша форма аутсорсингу, коли стороння компанія надає традиційний набір послуг з транспортування та управління складськими запасами.

3PL (Third Party Logistics) - більш просунута форма аутсорсингу. Спеціалізована логістична компанія крім стандартних логістичних послуг надавати клієнту інші додаткові послуги зі значною часткою доданої вартості.

4PL (Fourth Party Logistics) означає інтеграцію всіх компаній, що беруть участь в ланцюжку поставок. 4PL провайдер управляє всіма логістичними процесами таких компаній в інтересах ланцюга поставок.

5PL (Fifth Party Logistics) - це рівень 4PL, але з підтримкою сучасних мережевих інформаційних технологій.

Треба спеціально зауважити, що багато експертів не вважають правильним виділяти провайдерів логістичних послуг усіх рівнів, крім 3PL. Адже 3PL - це просто логістика третьої сторони. Тобто крім двох основних сторін - виробника і споживача, існує третя - компанія, яка надає логістичні послуги першим двом. З цієї точки зору визначення термінів 1PL, 2PL, 4PL, 5PL і т.д. дуже сумнівні.

Дослідження ринку логістичних послуг показало, що 3PL-оператори в Україні вже працюють, але переважно в сфері товарів повсякденного попиту. В області виробничої логістики ринок 3PL знаходиться на початковій стадії. Ще одним прикладом інновації в логістиці є RFID-мітки які допомагають відстежити місце знаходження вантажу або вміст вантажу. В даний час систему RFID (мітки з радіочастотної ідентифікацією) активно впроваджується в повсякденний бізнес. Використання цих технологій дозволяє досягти істотного скорочення витрат, в тому числі і при логістики та митного оформлення.

RFID є унікальною, проривний технологією, здатною перевернути уявлення про способи ідентифікації та маркування товарів. Вона вже увійшла в наше повсякденне життя і широко використовується в самих різних областях - від багаторазових проїзних квитків, до контролю за товарами в супермаркетах. Потенціал використання RFID міток особливо великий у виробничій та складській логістики. Їх застосування для контролю ланцюжків поставок може принести підприємству величезну стратегічну вигоду. Однак темпи впровадження цього інноваційного продукту на українському ринку ще порівняно малі, в той час, як в країнах Заходу вони надзвичайно популярні.

Безконтактна ідентифікація дозволяє формувати базу даних компанії, яка відображатиме рух товарів в режимі реального часу. Система може містити

відомості про будь-якому переміщенні товару по виробничій лінії або на складі. Бізнес-процеси стають відкритими і прозорими, швидкість роботи значно збільшується. Наприклад, для розпізнання інформації з штрих-кодів на піддоні, що містить 25 коробок в середньому витрачається 17 хвилин, в той же час аналогічний процес, але проведений з використанням радіочастотних міток витрачається близько 30 секунд. Грамотно організована система зберігання з використанням RFID міток дозволяє значно скоротити час, необхідний для інвентаризації товарів.

Економія часу при використанні RFID-ідентифікації є не єдиною перевагою даної інновації. Отримання даних про рух товарів в режимі реального часу дозволяє організувати аудит виробничих і логістичних процесів на якісно новому рівні. Адміністрації компанії отримує унікальну можливість в оцінці і перегляд тактики діяльності, можливості її точкової і точному регулюванні, що безсумнівно благотворно вплине на загальну конкурентоспроможність.

Найбільш популярним є питання вартість впровадження RFID-технологій на підприємстві. Зачату топ-менеджери вважають, що питання вартість самої радіопозначки є визначальним при вирішенні питання про перехід на систему радіочастотної ідентифікації. Однак представляється розумним розглядати питання в комплексі. Ухваленню рішення повинен передувати детальний аналіз бізнес-процесів компанії, в ході якого фахівці оцінять витрати і вигоди від інтеграції RFID в систему управління. При цьому питання про вартість самої радіопозначки не може бути визначальним. Всього кілька років тому вартість міток становила близько півтора доларів і, тим не менш впровадження системи радіочастотної ідентифікації дозволяло компаніям економити мільйони. Безсумнівно, що падіння цін на мітки, що відбулося в останні роки може підштовхнути більш широке коло компанії до зміни систем маркування і обліку.

Деякою перешкодою на шляху переозброєння виробництва і логістики на радіочастотну ідентифікацію може бути неузгодженість національних

законодавств в дозволі на використання певного діапазону частот. В даний час в складській логістиці в використанні RFID домінує два основні стандарти: європейський, який використовує 868 МГц і застосований в країнах Африки, Європи і американський, який використовує 915 МГц, поширений в обох Америках, азіатських країнах і Японії.

Впровадження високих технологій - це складний і комплексний процес, не на останньому місці в якому стоїть правильна мотивація і навчання працівників компанії. Розпливчасто написані посадові інструкції, нечіткий адміністративний регламент можуть звести нанівець будь-які благі починання. У зв'язку з цим гостро постає питання про підбір компетентного інтегратора, здатного детально розібратися у всіх бізнес-процесах, які існують в компанії, провести ретельний аналіз і виявити всі «вузькі місця».

Висновок Таким чином, можна зробити висновок, що в світі і в Україні інноваційні технології в логістиці розвиваються стрімкими темпами. Слід очікувати, що інвестиції в цю область продовжать рости в зв'язку з необхідністю підвищувати конкурентоспроможність компаній на ринку шляхом оптимізації витрат на логістику

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Васелевський М., Білик І., Дейнега О., Крикавський Є., Якимишин Л. Економіка логістичних систем: монографія. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2018. С.534–549
2. Пять основних технологій для цифрової трансформації в логістиці. URL: <https://www.everest.ua/ai-platform/ai-business/p-yat-kljuhovih-tehnologij-dlya-cifrovoi-transformacii-v-logistici/> (дата звернення 30.03.2020).

**ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ
РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ**

Візіренко С. В.

к.е.н., доцент

Національний університет
«Запорізька політехніка»

Іваніцький К. В.

магістр

Національний університет
«Запорізька політехніка»

Анотація. Розглянуто та охарактеризовано теоретичні аспекти організації внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами. Обґрунтовано, що ефективність розрахункових відносин між підприємствами в цілому залежить від стану контролю розрахунків у межах окремого підприємства. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахункових документах призводить до виникнення різних суперечок під час розрахунків, створення конфліктних ситуацій між контрагентами. Тому мета внутрішнього контролю полягає не лише у перевірці дотримання вимог нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахункових операцій, але й їх документально-облікового обґрунтування. Використання сформованої методики проведення внутрішнього контролю операцій із забезпечення виконання зобов'язань забезпечить шляхом методичних прийомів контролю доцільність укладання договорів відповідно до обраної стратегії розвитку підприємства.

Ключові слова: контроль, розрахунки з контрагентами, розрахунки з покупцями та замовниками, розрахунки з постачальниками та підрядниками, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість.

Одним із найбільш складних питань діяльності підприємств є організація внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами. Проблема неплатежів,

пов'язана з існуванням недостатньої організації обліку в структурі підприємства, розрахунки з контрагентами нерозривно пов'язані з вхідними та вихідними грошовими потоками, які становлять основу процесу забезпечення безперервної діяльності підприємства. Від величини кредиторської заборгованості підприємства залежить його фінансова стійкість, незалежність та платоспроможність. Тому одним з пріоритетних напрямів удосконалення управління підприємством є організація обліку необхідної інформації про стан розрахунків з контрагентами в системі обліку та надання інформації з метою прийняття рішень.

Ефективність розрахункових відносин між підприємствами в цілому залежить від стану контролю розрахунків у межах окремого підприємства.

Несвоєчасне виявлення помилок у розрахункових документах призводить до виникнення різних суперечок під час розрахунків, створення конфліктних ситуацій між контрагентами. Тому мета внутрішнього контролю полягає не лише у перевірці дотримання вимог нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахункових операцій, але й їх документально-облікового обґрунтування.

Особливу увагу слід звернути на законність розрахунків, їх доцільність, документальне оформлення та правильність відображення розрахункових операцій за даними бухгалтерського обліку та звітності.

Організація обліку розрахунків з контрагентами на підприємстві повинна бути чітко налагоджена. Відвантажуючи виготовлену продукцію (товари, послуги), підприємства, як правило, не отримують оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Протягом періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» зараховується на баланс (визнається в обліку) одночасно з визнанням доходу. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням

доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування [3].

Найпоширеніший вид поточних зобов'язань – це розрахунки з постачальниками підприємства або кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги.

Постачальники – це господарські одиниці й окремі особи, що забезпечують фірму і її конкурентів матеріальними ресурсами, необхідними для виробництва конкретних товарів і послуг.

Розрахункові операції спрямовані на забезпечення взаємних розрахунків між учасниками господарських відносин (боржником і кредитором), а також інших розрахунків у фінансовій сфері та виконання зобов'язання.

За П(С)БО 11 «Зобов'язання» в Балансі (Звіт про фінансовий стан) заборгованість перед постачальниками відображається за сумою погашення, тобто у фінансовій звітності в розділі поточних зобов'язань відображається сума, яка буде фактично сплачена при погашенні такого зобов'язання [4].

Погашення зобов'язання може здійснюватися шляхом: сплати кредиторів грошових коштів; відвантаження готової продукції, товарів або надання послуг у рахунок одержаного авансу від покупця або у порядку заліку заборгованості; переведення зобов'язань у корпоративні права, які належать кредиторю; зарахування взаємних вимог; бартерних операцій; видачі векселя; уступки права вимог.

В основному при розрахунках з постачальниками використовуються погашення у формі сплати грошових коштів. Сума, яка підлягає сплаті, визначається сторонами і вказується у договорі. При цьому більшість підприємств намагаються здійснювати ці розрахунки із застосуваннями

авансових платежів. Безготівкові розрахунки можуть здійснюватися у формі платіжних доручень, платіжних вимог, вимог-доручень, векселів, чеків, банківських платіжних карток та інших дебетових і кредитових платіжних інструментів, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Для ефективності управління розрахунками з контрагентами на підприємствах необхідно класифікувати дебіторську та кредиторську заборгованість [1].

Таблиця 1.

Класифікація дебіторської та кредиторської заборгованості

Класифікаційна ознака дебіторської заборгованості	Види дебіторської заборгованості	Класифікаційна ознака кредиторської заборгованості	Види кредиторської заборгованості
1. За об'єктами щодо яких виникла заборгованість	1.1. За продукцію, товари, послуги 1.2. Інша (нетоварна) заборгованість.	1. Термін погашення	1.1. Довгострокова 1.2. Короткострокова або поточна 1.3. Поточна частина довгострокової заборгованості
2. За термінами погашення 2.1. За очікуваним строком погашення 2.2. За своєчасністю погашення 2.3. За впевненістю в погашенні	2.1.1 Довгострокова 2.1.1.1. Поточна 2.2.1. Термінова 2.2.2. 2.2.3. Прострочена 2.3. Відстрочена 2.3.1. Нормальна 2.3.2. Сумнівна 2.3.3. Безнадійна	2. Характер виникнення	2.1. Заборгованість, що виникла в ході нормального операційного циклу 2.2. Заборгованість, що не виникла в ході нормального операційного циклу 2.3. Заборгованість, пов'язана з порушенням нормального операційного циклу
3. За територіальним розміщенням контрагентів	3.1. Вітчизняними контрагентами 3.2. З іноземними контрагентами	3. Економічний зміст розрахункових операцій	3.1. Товарна заборгованість: за продукцію і товари, за послуги, за роботи 3.2. Нетоварна заборгованість: з оплати праці, за господарсько-

			адміністративними потребами, за податками, за фінансовими операціями та ін.
4. За забезпеченістю	4.1. Забезпечена 4.2. Небезпечена	4. Контрагенти	4.1. Постачальниками та підрядниками за товари, роботи, послуги 4.2. Покупцями по отриманих авансах 4.3. Іншими контрагентами
5. За формою погашення	5.1. Монетарна (грошова) 5.2. Немонетарна (не грошова)	5. Валюта розрахунків	5.1. Національна 5.2. Іноземна
6. За ступенем дотримання фінансової дисципліни	6.1. Допустима 6.2. Невиправдана	6. Забезпеченість	6.1. Небезпечена 6.2. Забезпечена: вексель, застава, договір, гарантія
7. За ступенем значущості дебіторів	7.1. З високим ступенем значущості (складає основну суму виручки) 7.2. З середнім ступенем значущості (закупівлі невеликі, проте стабільні та приносять значну частину виручки) 7.3. Незначна (здійснюються разові чи незначні закупівлі)	7. Дотримання умов договору	7.1. Заборгованість, термін оплати якої не наступив 7.2. Відстрочена заборгованість 7.3. Заборгованість із продовженим терміном погашення 7.4. Прострочена заборгованість (за терміном погашення, що минув)
		8. Імовірність погашення	8.1. Нормальна заборгованість 8.2. Сумнівна заборгованість 8.3. Безнадійна заборгованість

Організацію обліку розрахунків з контрагентами на підприємстві необхідно починати з процедури підготовки облікової політики, яка становить базу для аналізу та контролю.

Облік забезпечує керівництво організаційною інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень та формує інформаційну базу для здійснення своєчасного контролю фінансово-господарської діяльності.

До основних завдань внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами належить (рис. 1).

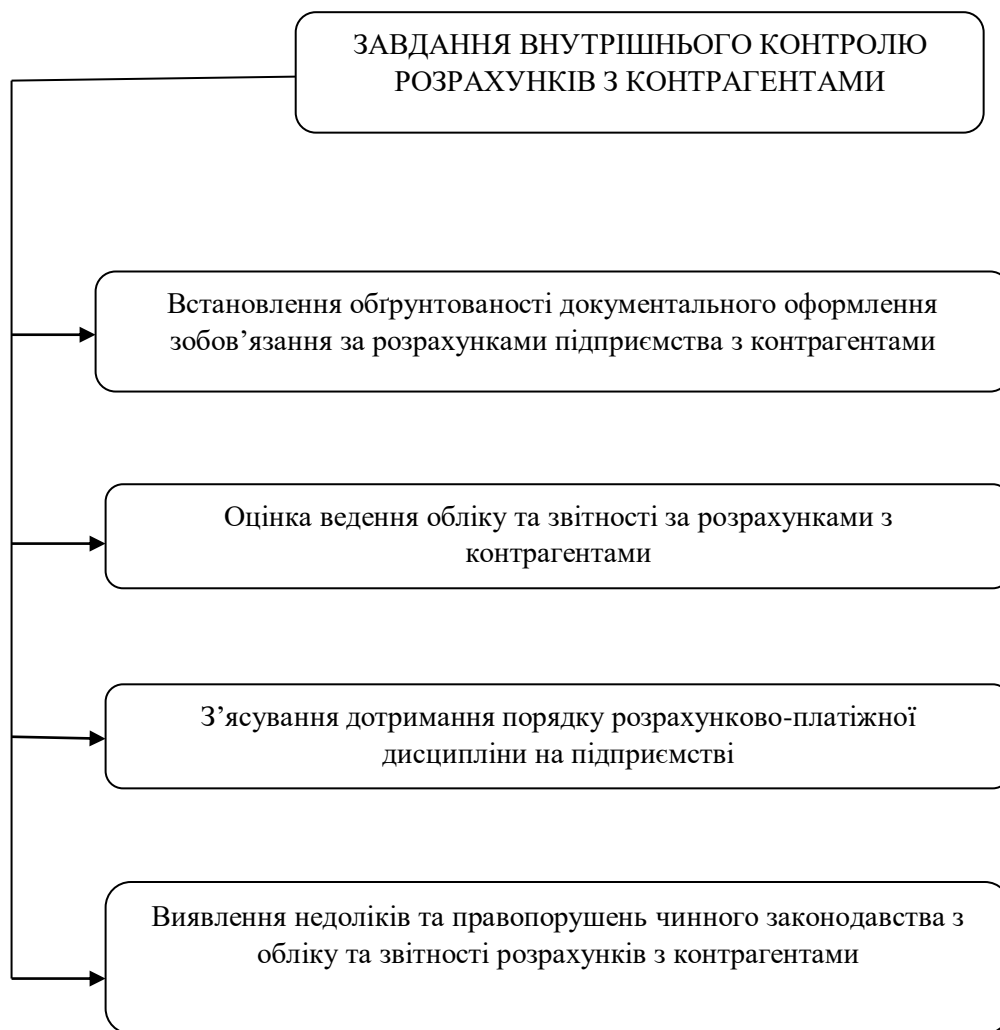

Рисунок 1 – Завдання внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами

У функції бухгалтерської служби під час поточного контролю входить відстеження виконання кожною з сторін договірних зобов'язань, зокрема дані про надходження матеріальних цінностей на склад отримують із звіту матеріально-відповідальної особи, а про оплату платіжних документів

постачальника – із виписки банку. Тому, на першому етапі контролю перевіряється законність виникнення та дотримання договірної дисципліни на постачання запасів для виробництва, а також надання замовлених послуг.

Більшість суб'єктів господарювання у своїй діяльності мають проблеми, які носять більш правовий характер – це договір поставки. Тому доцільно перш ніж перевіряти обґрунтованість документального оформлення договірних зобов'язань. Необхідно деталізувати права і обов'язки кожної сторони, особливості обміну документами та придбання чи продажу товару. Чим більше конкретизовано та урегульовано у договорі проблемні моменти, тим краще.

Етапи внутрішнього контролю забезпечення виконання договірних зобов'язань можна представити таким чином (рис. 2).

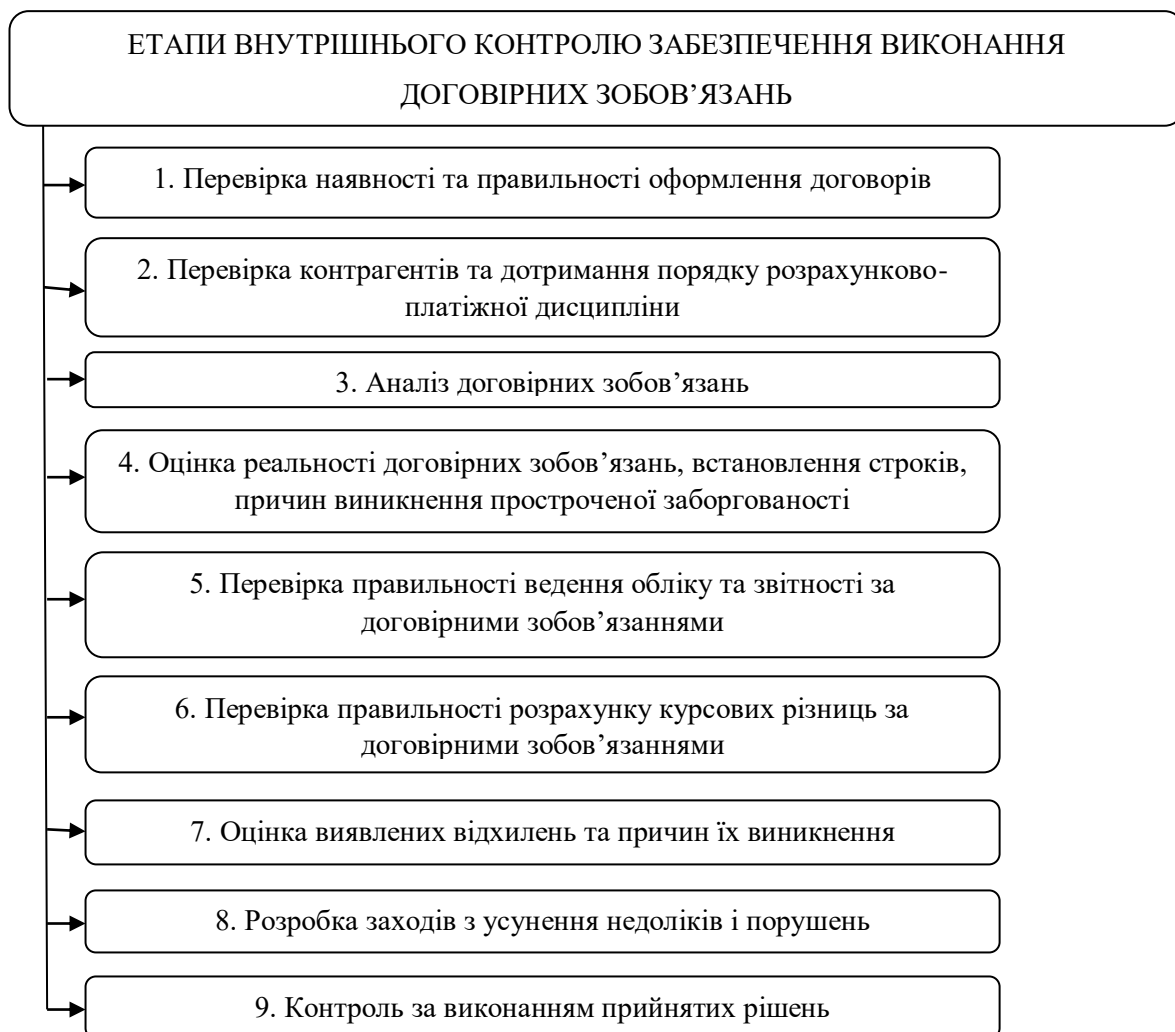

Рисунок 2 - Етапи внутрішнього контролю забезпечення виконання договірних зобов'язань

Особливу увагу слід звернути при проведенні контролю забезпечення виконання договірних зобов'язань на:

- наявність та правильність оформлення, змісту договору на відповідність вимогам чинного законодавства;
- реальність та правильність відображення заборгованості у фінансовій звітності;
- дати виникнення простроченої заборгованості, не проведення своєчасних розрахунків;
- наявність кредиторської заборгованості, щодо якої минув строк позовної давності;
- стан внутрішнього контролю за розрахунковими операціями;
- правильність визначення сум до сплати в рахунках-фактурах;
- правильність реєстрації первинних документів розрахункових операцій та відображення у облікових бухгалтерських регістрах;
- наявність претензій внаслідок порушення договірних зобов'язань, законність їх;
- правильність розрахунку курсових різниць за зобов'язаннями;
- факт проведення інвентаризації розрахункових операцій;
- своєчасність погашення зобов'язань та правильність відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку;
- правильність відображення операцій по резерву сумнівних боргів у обліку;
- правильність ведення аналітичного обліку розрахунків з контрагентами;
- правильність списання договірних зобов'язань [2].

Отже, особливу увагу при здійсненні контролю договірних зобов'язань слід звернути на законність розрахунків, їх доцільність, документальне оформлення та відображення у фінансовій звітності. Використання сформованої методики проведення внутрішнього контролю операцій із забезпечення виконання зобов'язань забезпечить шляхом методичних прийомів

контролю доцільність укладання договорів відповідно до обраної стратегії розвитку підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белозерцев В.С., Худякова О.С. Методика обліку та аудиту розрахунків з контрагентами на підприємстві. URL: <http://www.economy.in.ua/index.php?op=1&z=4234&i=11> (дата звернення: 29.10.2020)

2. Візіренко С.В., Мансурова А.Д. Організація та методика внутрішнього контролю забезпечення виконання договірних зобов'язань. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 3 [40]. С.162-169.

3. Дебіторська заборгованість : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10. Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: <http://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standart-buhgalterskogo/pologhennya-standart-buhgaltersykogo-1021475.html> (дата звернення: 29.10.2020)

4. Зобов'язання : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11. Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <http://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standartbuhgalterskogo/pologhennya-standart-buhgaltersykogo-1021476.html> (дата звернення: 29.10.2020)

ВПЛИВ СТАНУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ НА ДОСЯГНЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНОЇ ЦІЛІ

Горбова Вероніка Олександрівна

здобувач вищої освіти

1 курсу СВО "Магістр"

спеціальності

«Фінанси, банківська справа та страхування»

Навчально-науковий інститут

банківських технологій та бізнесу УБС

м. Київ, Україна

Рудевська Вікторія Ігорівна

Науковий керівник

к.е.н., доцент

Актуальність обраної теми полягає в тому, що інфляційні процеси, які відбуваються в економіці будь-якої країни, досить складні та спрогнозувати їх дуже важко. Через цю невизначеність багато країн світу, в тому числі – і високорозвинені, зазнають великих економічних втрат. Підвищення індексу споживчих цін під час інфляції, неспроможність прогнозування відповідних показників та незахищеність від раптових змін є основною проблемою сучасної економіки.

Економіка України відстає від розвинених економік інших країн за низкою показників економічного розвитку, зокрема продуктивністю, ВВП на душу населення тощо. Це означає, що її значний економічний потенціал реалізовуватиметься при успішному проведенні реформ. Зазвичай, вищі темпи економічного зростання призводять до вирівнювання цін в країнах з ринками, що розвиваються, до рівня цін у розвинених країнах [1, с. 42–43]. Це може відбуватися або за рахунок вищої інфляції, або за рахунок укріплення номінального обмінного курсу національної валюти. Як правило, перший спосіб є більш привабливим з точки зору забезпечення конкурентних переваг у зовнішній торгівлі і загалом стійкості позиції відкритої економіки (тобто для уникнення криз платіжного балансу, або валютних криз).

При аналізі ВВП України з 2015 по 2-й квартал 2020 р., можемо спостерігати значне зростання ВВП України, що є гарною тенденцією для економіки країни (Рис.1) [2]:

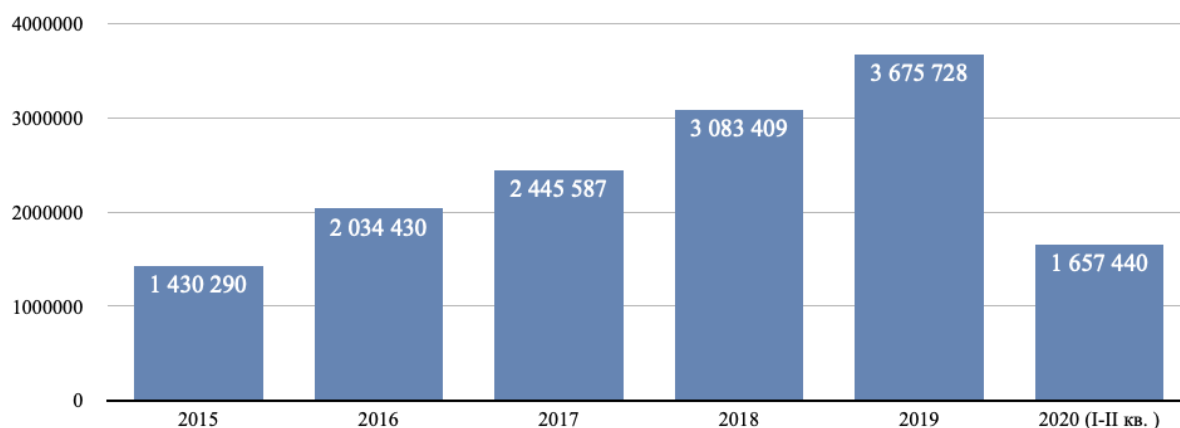

Рис. 1. Реальний ВВП України з 2015 по 2-й кв. 2020 рр. (млн. грн)

Джерело: [2]

Інфляція є макроекономічним явищем, оскільки і причини його виникнення і наслідки пов'язані зі змінами, що стосуються загальної економічної рівноваги. Найпоширенішим є розуміння інфляції як такої ситуації в економіці, за якої кількість грошей в обігу перевищує потребу в них, зумовлену грошовою оцінкою товарної маси. Наслідком такої невідповідності грошової маси сукупній ціні товарів є знецінення грошової одиниці й загальне підвищення цін на товари та послуги.

Підхід до визначення цільових орієнтирів інфляції в різних країнах різний. В Австралії, Фінляндії і Швеції Центральні банки спочатку заявили цільовий орієнтир інфляції без явного погодження з урядом. У Канаді та Новій Зеландії орієнтиром інфляції з самого початку були результатом спільної домовленості між Міністерством фінансів і керуючим Центральним банком. Незабаром до цього прийшли й інші країни. В країнах, де інфляційна ціль спочатку оголошувалася Центральними банками самостійно, згодом у більшості випадків орієнтири інфляції стали затверджуватися урядами, але ні в одному установчому документі цих Центральних банків інфляційне таргетування не згадується. Цільовим орієнтиром інфляції вважається своєрідна інтерпретація інших цілей грошово-кредитної політики – валютна і цінова

стабільність. З усіх Центральних банків лише Резервний банк Англії публікує свої прогнози майбутньої динаміки інфляції [3, с. 78–79].

Інфляційні процеси в Україні викликані сукупністю взаємопов'язаних об'єктивних і суб'єктивних чинників таких як: негаразди перехідної економіки, залежність від зовнішнього енергопостачання, непослідовність економічної політики, помилки в політиці бюджетних видатків тощо.

При аналізі динаміки інфляції з 2015 по 3-й квартал 2020 р. можемо спостерігати спад показника, що є позитивною тенденцією (Рис.2) [4,5]:

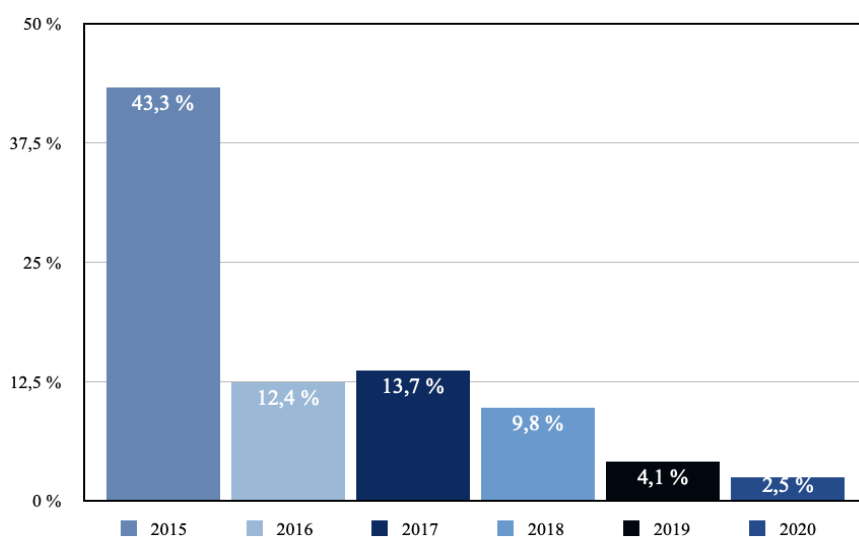

Рис. 2. Споживча інфляція (% річних) з 2015 по 3-й квартал 2020 рр.

Джерело: [4,5]

Інфляційна ціль встановлюється Національним банком України і зазначається в основних засадах грошово-кредитної політики. При цьому, досягнення цінової стабільності є пріоритетною метою НБУ і відсутні будь-які зобов'язання щодо забезпечення інших цілей, наприклад, фінансової стабільності. Тобто, якщо в деяких країнах, що застосовують режим інфляційного таргетування, повноваження і відповідальність центральних банків у сфері забезпечення фінансової стабільності визначені на законодавчому рівні, то в Україні, положення, які зобов'язують Національний банк України здійснювати забезпечення фінансової стабільності, у законодавстві – відсутні, а система моніторингу та забезпечення фінансової стабільності знаходиться на початковій стадії розвитку і стосується, в

основному, банків. Цільовим вимірником є індекс споживчих цін, підтримання його стабільності в середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) є пріоритетною метою грошово-кредитної політики. Він встановлений НБУ у формі точкової цілі з допустимими межами коливань (5 +/- 1%).

В інфляційному звіті за 2020 р. оцінки середньострокової номінальної нейтральної процентної ставки в Україні переглянуті з 8% до 7% річних. Інфляційна ціль залишається на рівні 5% [6], тож ця зміна була зумовлена зниженням середньострокової реальної процентної ставки з 3% до 2%.

Визначений тренд зниження інфляційних цілей – це компроміс між довгостроковими втратами потенційного ВВП і зайнятості, спричинених високою інфляцією, та короткостроковими циклічними втратами для економічного зростання від антиінфляційної політики. Такі втрати тим менші, чим вище рівень керованості інфляційного процесу, що є неможливим при високих інфляційних очікуваннях. Також при визначенні дезінфляційного тренду було враховано тривалість пристосування адміністративно-регульованих цін до ринково обґрунтованих рівнів.

Жоден центральний банк не прагне досягти саме нульової інфляції. За підтримки інфляції на нульовому рівні економіка стає негнучкою і схильною до криз. При визначенні цілі щодо інфляції важливо забезпечити не її нульовий рівень, а спадну динаміку протягом перехідного періоду, дедалі більш низьку в міру реформування економіки, проведення структурних реформ, зростання продуктивності праці, підвищення ролі відсоткової ставки як інструменту монетарної політики [7, с. 85–86].

Висновок. Економіка України протягом усього досліджуваного періоду мала тенденцію до зростання за показниками реального та номінального ВВП. Оскільки Україна має наздоганяти більш розвинені економіки, то темп її економічного зростання також має бути вищим. Як правило, вищі темпи економічного зростання призводять до вирівнювання цін в країнах з ринками, що розвиваються, до рівня цін у розвинених країнах. Це може відбуватися також за рахунок вищої інфляції. Однак це зростання час від часу переходить у

падіння. Все частіше, переглядається і роль центральних банків як основних державних інституцій, які разом із урядами опікуються цінами, тобто ставлять перед собою мету підтримувати невеликі і стабільні рівні інфляції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марцин В. С. Деякі підходи до регулювання інфляційних процесів на сучасному етапі розвитку економіки / В. С. Марцин // Економіка розвитку. – 2013. – №1 (65). – С. 42–43.
2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2020/>
3. Базилевич В. Д. Економічна наука та освіта в епоху системних трансформацій: нові виклики і запити до фундаментальної теорії. Економіка України. 2016. № 8. – С. 78–79.
4. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
5. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
6. Інфляційний звіт 2020 НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2020-Q1.pdf?v=4.
7. Пелех О. Циклічність економічного розвитку і структурні зміни в економіці. Причорноморські економічні студії. 2018. № 2 7. Ч. 1. – С. 85–86.

АДАПТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УКРАЇНІ

Євтушенко Наталія Миколаївна
Виноградня Віта Михайлівна
Бурдонос Людмила Іванівна

к.е.н., доцент

Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м.Переяслав, Україна

Вступ. За сучасних умов господарювання саме персонал є вирішальним фактором у забезпеченні успішного функціонування підприємства чи організації. Саме сьогодні, керівництво багатьох підприємств стикається з проблемами неефективного використання різних видів ресурсів, що є наслідком зниження продуктивності праці персоналу, зменшення рівня його відповідальності та зацікавленості в результатах своєї діяльності.

Тому особливого значення набуває мотивація праці – спонукання людини працювати краще, відповідальніше ставитися до своїх обов'язків, докладати до виконання роботи більше зусиль. І як результат - мотивація праці персоналу, створення умов для його зацікавленості в результатах діяльності підприємства стають нагальними завданнями підприємства та актуальною темою дослідження.

Адже створення мотиваційного середовища на підприємстві, що забезпечує максимальну зацікавленість людей у сприятливій реалізації свого трудового потенціалу, є головним завданням його менеджерів і власників.

Мета роботи. Метою даного дослідження є виявлення найбільш дієвих методів мотивації праці, що використовуються у світовій практиці, та визначення доцільності і ефективності їх впровадження на вітчизняних підприємствах. Обґрунтування можливостей вітчизняних підприємств у застосуванні методів стимулювання персоналу.

Матеріали і методи. Досліджені підходи вчених до визначення категорії

«мотивація праці»; досліджено досвід розвинених країн у сфері нематеріального стимулювання персоналу; виявлено особливості та відмінності української та зарубіжних систем мотивації праці; виявлено труднощі впровадження методів нематеріального стимулювання персоналу, зарубіжний досвід у системі нематеріального стимулювання персоналу, адаптований до вітчизняної системи стимулювання персоналу на підприємстві.

Результати і обговорення. За сучасних умов розвитку суспільства застосування методів мотивації персоналу дозволяє стимулювати працівників підприємства на досягнення його стратегічних цілей, що впливає на ефективність діяльності господарюючого суб'єкта. Серед науковців існують різні погляди щодо визначення поняття мотивації персоналу. На думку Р. Дафта, мотивація - сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, задають її межі та форми, а також направляють працівника на досягнення цілей. І.М. Бойчик вважає, що мотивація, щодо трудового процесу, передбачає реалізацію сукупності взаємопов'язаних заходів, які стимулюють трудовий колектив до досягнення особистих цілей кожного його члена і спільних цілей діяльності підприємства. Слід зазначити, що ефективність управлінського впливу на працівників підприємства багато в чому зумовлюється діючою системою мотивації персоналу, використання механізмів якої дозволяє сформувати свідоме ставлення до праці. Щоб система мотивації ефективно працювала на підприємстві, то при її формуванні слід враховувати фундаментальні наукові підходи до моделей, методів, функцій та інших елементів цієї системи. За основу необхідно взяти теорію ієрархії потреб А. Маслоу, відповідно до якої, успіх спонукання працівників до продуктивної праці залежить від того, наскільки повно враховані актуальні потреби людини, зведені вченим у ієрархію: фізіологічні потреби, потреба в безпеці і захисті, в належності до певної соціальної групи, причетності, підтримці, потреба в повазі і визнанні, а також в самовираженні.

Варто зазначити, що в сучасних умовах розвитку суспільства, задоволення потреб працівників здійснюється без врахування даної

послідовності, так як кожен працівник має власну систему цінностей, яка визначає унікальний набір і співвідношення мотивуючих факторів. Тому основою сучасних теорій мотивації персоналу є наявність таких характеристик, які дозволили б кожному працівникові отримувати задоволення по всім категоріям потреб, зазначеним у теорії А. Маслоу. Фізіологічні потреби людини з точки зору нематеріальної мотивації можуть бути задоволені на підприємстві за допомогою забезпечення працівників справедливою та стабільною оплатою праці.

Для управління потребою в безпеці та захисті слід застосовувати інформування колективу про довгострокові перспективи діяльності компанії, так як кожен співробітник повинен бути впевнений у стабільності свого робочого місця, а також повинен бути соціально захищений професійними комітетами і колективним договором.

Сутність потреби в повазі і визнанні полягає в тому, виконуючи свою роботу, спілкуючись з колегами, керівництвом, кожен працівник потребує слів схвалення про виконану роботу. При цьому, менеджери і власники підприємства повинні керуватися такими методами та заходами для реалізації цієї потреби, як нагороди, поздоровлення з досягненнями та особистими святами.

Для ефективного управління потребою в належності до певної соціальної групи на підприємстві варто застосовувати такі методи та заходи мотивації, як створення сприятливого психологічного клімату в колективі, проведення свят та заходів, а також забезпечення зворотного зв'язку між працівниками і керівництвом, за допомогою спільного прийняття рішень.

Основою потреби в самовираженні є те, що кожна людина бажає реалізувати свій потенціал, розкрити свої можливості, вдосконалюватися. На підприємстві для управління потребою в само- вираженні використовуються такі методи мотивації, як надання виконуваним роботам змістовності, можливості професійного навчання та підвищення кваліфікації, надання відповідальної роботи, стимулювання раціоналізаторства та винахідництва. Також для

задоволення цих потреб використовуються методи, які не мають безпосереднього відношення до роботи, а саме формування клубів, гуртків, команд, аматорських театрів з персоналу підприємства.

Провівши певні дослідження, можна стверджувати, що основним мотивуючим фактором працівників в Україні є отримання гарантованої заробітної плати, тому, як правило, вітчизняні керівники розглядають систему мотивації як інструмент, що базується на персональних виплатах працівнику, тобто процес мотивації здійснюється лише за допомогою матеріальних методів. При цьому керівники вважають, що даний елемент є основним і повинен задовольнити всі потреби працівників в мотивації. Але і нематеріальне стимулювання набуває особливої актуальності в Україні, оскільки національні підприємства часто діють в умовах обмежених ресурсів, тому головна мета менеджерів не тільки втримати цінні кадри при поточному рівні заробітної плати, але і мотивувати їх на більш продуктивну роботу.

Під впливом сучасних теорій мотивації в провідних фірмах нині склалася нова філософія управління персоналом, у якій знайшли відображення як традиційні, так і нетрадиційні підходи до питань впливу на поведінку людей та їхні інтереси.

Провівши дослідження, можна виділити найбільш дієві методи мотивації, а саме:

- Матеріальна винагорода. Відповідно до цього, продумані до дрібниць системи матеріальних стимулів ґрунтуються на всебічному моніторингу економічних інтересів працівників, урахуванні умов їхньої праці і життя, сімейного стану, трудових навичок і є ефективним механізмом поєднання матеріальної зацікавленості персоналу і продуктивності його праці.

- Компенсації. Компенсації також можуть набувати такої форми: транспортні витрати, оренда приміщень (оплата житла) за кордоном; оплата житла, що знаходиться у своїй країні; витрати на навчання дітей; оплата харчування; витрати на проведення свят; більші за тривалістю відпустки.

- Нематеріальне стимулювання. Нематеріальне стимулювання спрямоване на задоволення мотиву збереження соціального статусу працівника у трудовому колективі завдяки залишенню за ним його робочого місця чи займаної посади; підвищенню соціального статусу працівника в трудовому колективі в результаті отримання ним більш високої відповідальної посади, посилення зацікавленості працівника самим процесом опанування новими знаннями, вміннями та практичними навичками; поглиблення інтересу щодо професійного спілкування з професіоналами як в організації, так і поза її межами.

- Змішане стимулювання. Різноманітні прийоми спонукання робітників (призи, подарунки, пенсійні і страхові програми, медичне страхування, службова машина, відпочинок за рахунок фірми, розважальні поїздки) направлені на укріплення лояльності робітників у теперішньому і збільшення продовження їх активності роботи в майбутньому.

Сьогодні в Україні основним мотивуючим фактором працівників залишається заробітна плата, тому, як правило, вітчизняні керівники розглядають систему мотивації як інструмент, що базується на персональних виплатах працівнику. Однак для провідних країн світу даний метод мотивації не є основним. Досить часто у своїй діяльності міжнародні корпорації використовують непрямі та нетрадиційні методи мотивації.

Західні менеджери з управління персоналом давно дійшли висновку про те, що персонал підприємства являється головною їхньою цінністю, тому їх необхідно берегти та цінувати, адже від працездатності колективу залежить успіх підприємства. Україні варто орієнтуватися на досвід західних колег, але ні в якому разі не копіювати його, адже механічне перенесення зарубіжного досвіду в наші умови не дасть ніякого позитивного результату. Проте не варто забувати про те, що нематеріальні інструменти заохочень працівників компанії можна і треба використати тільки у тому випадку, коли задоволені фінансові потреби співробітників.

Використання зарубіжних методів мотивації є в більшій частині

неприйнятною для підприємств України, оскільки в них незадоволені матеріальні потреби, не говорячи вже про моральні. При розробці нематеріальних моделей мотивації необхідно враховувати ціннісні орієнтації працівника, а саме індивідуалізм, орієнтація на майбутнє та досягнення успіху тощо.

Таким чином, для підтримки трудового потенціалу персоналу, формування належного ставлення до праці, в першу чергу потрібно створити умови, за яких персонал сприймав би свою працю як свідому діяльність, необхідну не лише для життєзабезпечення, але й як джерело самовдосконалення, основу професійного й службового зростання. Тобто на вітчизняних підприємствах існує об'єктивна необхідність у розвитку організаційної культури на підприємстві, формуванню здорового, сприятливого, доброзичливого клімату в колективі а також суттєвої зміни системи мотивації праці, яка повинна бути побудована на 15 принципах сформованих ще Генрі Фордом, серед яких відзначимо те, що робота повинна мати резон, суспільну значущість, результати праці не повинні знеособлюватися, та ін.

А також в системі нематеріального стимулювання персоналу необхідно здійснювати впровадження програм з метою підвищення професійної компетентності, застосування системи безперервного навчання персоналу на підприємстві, у рамках якого може відбуватися поглиблення спеціальних знань за рахунок вивчення передового закордонного і вітчизняного досвіду. При цьому обов'язковим є створення однакових умов та можливостей для професійного росту працівників.

Висновки. Таким чином, подолавши труднощі при побудові системи управління персоналом, урахувавши особливості українського менталітету, створивши сприятливі умови на підприємстві для успішного впровадження новацій у сфері мотивації персоналу, можна переходити к виконанню конкретних дій, тобто до застосування певних методів та заходів нематеріальної мотивації персоналу, що доз- волить розширити можливості

вітчизняних підприємств у застосуванні методів стимулювання персоналу.

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про те, що повна адаптація світового досвіду мотивації не принесе бажаного ефекту для вітчизняних підприємств, тому що менталітет та ієрархія стимулів праці наших громадян мають власні специфічні особливості і не повністю відповідають мотивам трудової діяльності персоналу за кордоном.

Для поліпшення продуктивності праці необхідно впроваджувати лише окремі елементи системи мотивації праці провідних країн світу, які є найбільш прийнятними для нашої економіки.

В мотивації не існує уніфікованого підходу – потрібно шукати індивідуальний підхід на кожному підприємстві, до кожного робочого колективу. Тому впровадження ефективних сучасних методів мотивації праці на підприємствах допоможе перейти на абсолютно новий якісний рівень і забезпечить гармонійний і продуктивний професійний розвиток кадрів.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЭКОСИСТЕМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА

Крышталь Наталья Ивановна

к.э.н., доцент

Саркисов Михаил Игоревич

Магистрант

Луганский государственный университет

им. В. Даля

Введение./Introduction. В современных условиях человеческий капитал выступает системообразующим фактором цифровой экономики. В условиях перехода к информационному обществу и экономике «информационной избыточности» актуализируется необходимость целенаправленной и качественной фильтрации информации – это требует особых компетенций, что ставит перед системой образования ряд новых задач, в числе которых: формирование навыков эффективного поиска в сети интернет информации и рефлексивной оценки ее значимости, способности формулирования запроса на результат поиска, овладение способами фиксирования, передачи и создания нового знания.

Это требует подготовки новых специалистов, способных решать комплексные проблемы на основе системного подхода, обладающих принципиально новыми компетенциями, связанными с развитием и использованием творческого, интеллектуального креативного потенциала, современных информационных компьютерных технологий, формирования новой концепции образовательного процесса и управления им.

В этой связи возникает необходимость кардинального переосмысления сегодняшней модели образования, построения соответствующей образовательной экосистемы.

Цель работы. /Aim. Целью исследования является анализ форм и подходов к системе образования будущего, способной предоставить равные

условия и возможности для получения качественного образования каждым участником образовательного процесса.

Материалы и методы. /Materials and methods. Для существенного скачка система образования должна стать «цифровой», а сквозные технологии – связать потребителя образования, поставщика образования и выгодоприобретателя (будущего работодателя) полученного образования. Сегодня задачи массового цифрового образования будут усложняться, поскольку ожидаемая продолжительность обучения в массовой мировой системе образования увеличивается.

Это означает, что системы образования могут решать более сложные задачи. Для этого нужны новые стандарты образования. Сейчас содержание образования, экономика, цифровизация пока не являются гармонично связанными объектами. Но эти направления обязательно будут развиваться.

– **Результаты и обсуждение. /Results and discussion.** По мнению Исака Фрумина, научного руководителя Института образования НИУ ВШЭ, «существует единство в мировом сообществе – безусловно, современные предметные знания, которые мы можем применить на практике, находятся на первом месте. Второе место при этом занимают метапредметные компетенции, критическое мышление, способность коммуницировать и способность сотрудничать.

Третьим являются личностные характеристики – это очень опасная история, если мы соберемся их стандартизировать, но не говорить об этом нельзя. И четвёртым является активная самостоятельность и ответственность, самоорганизация и инициативность.

Эти четыре аспекта – сложнейшая задача, но к ним нужно идти, и для них нужны условия». Главная цель, которую сейчас преследует сообщество экспертов, – это создание стандарта условий.

Для этого нужно объединить организационные и финансовые механизмы и инструменты, методику аттестации школьников, учителей и управленцев,

механизмы повышения квалификации, а также ориентиры по результатам и содержанию образования.

Важным является понимание продукта деятельности как результата образования. В этой связи наличие и обеспечение образовательной экосистемы, которая позволяет ребёнку осуществлять образовательную деятельность, и есть стандарты образования.

В настоящее время еще не выработаны четкие определения понятия «образовательная экосистема».

Анализ литературных источников позволил выявить следующие дефиниции этого термина:

– Образовательные экосистемы – это сети взаимосвязанных и разнотипных субъектов, участвующих в процессе обучения / воспитания / развития в течение всей жизни.

– Образовательные экосистемы объединяют учащихся и сообщества, стремясь раскрывать их индивидуальный и коллективный потенциал. Они разнообразны, динамичны и постоянно эволюционируют.

– (Конечная) цель образовательных экосистем – создание процветающего будущего для людей, сообществ и планеты.

Некоторые авторы под образовательной экосистемой подразумевают «цифровую школу» – социокультурную образовательную среду (экосистему), персонализированный процесс учения в которой основан на анализе запросов и потребностей образовательного поведения учащихся в их взаимодействии между собой и другими участниками экосистемы. Представляет собой облачное решение с развитой сетевой инфраструктурой, совокупность социальных образовательных сетей, обеспечивающих персонализированное учение в разнообразном взаимодействии участников образовательных отношений, с использованием вариативного, адаптивного цифрового контента.

Экосистема внутри:

Разнообразие траекторий – нет единого центрального учебного плана

Разнообразие когорт учащихся (разные возраста и пр.)

Разные провайдеры – школа / университет как «держатель пространства» / потока учащихся

Децентрализация управления: включение разных провайдеров, учителей и самих учащихся в процесс управления

Экосистема снаружи:

Партнерство с семьями

Партнерство с работодателями

Партнерство с городскими сообществами

Партнерство с агентами изменений в городе, стране, мире.

Каждая экосистема должна иметь свой смысл, который запускает свою историю. Джеймс Мур в своей работе “Бизнес-экосистемы” так трактует экосистемы: «Экосистемы – динамичные развивающиеся сообщества, состоящие из игроков из разных секторов, которые совместно развивают компетенции вокруг инновации, с которой они работают в кооперативной и конкурентной логике».

Для формирования экосистемы нужно сотрудничество заинтересованных сторон, субъектов. При этом необходимо решать проблему доверия и равенства между участниками сообществ экосистемы.

Сама экосистема должна быть равновесной. На рис. 1 представлена концептуальная модель единой образовательной экосистемы, все элементы которой являются конкурентами классической системы образования.

Рис.1. Концептуальная модель единой образовательной экосистемы.

Организатор экосистемы: видеть целиком, развивать как целое

Находит / формирует / развивает сообщество лидеров изменений

Формирует / поддерживает / развивает общее видение

Соединяет существующие проекты / сообщества между собой

Катализирует / выращивает новые проекты / сообщества в интересах экосистемы.

Ключевые черты «цифровой» экономики будущего в сфере образования:

- объединение образования, исследования и управления;
- стирание граней между образованием и бизнесом;
- применение лучших практик венчурной экономики;
- образование на протяжении всей жизни;
- геймификация образования;
- слияние знаний, компетенций и прикладных навыков;

- персональное портфолио;
- асинхронные модели образования, настраиваемые под конкретного ученика (один оканчивает школу за 9 лет, другой – за 12);
- образование по сетцентричной модели.

Стремительный рост технологий в области образования в ближайшее время сделает доступной технологическую платформу, на базе которой все заинтересованные стороны смогут получить сервисы, такие как персональное портфолио (цифровой двойник), интеллектуальный помощник и траектория персонального развития.

Многообразие глобальных образовательных платформ и технологий развития компетенций (MOOC, Open Micro-Learning, Micro-credentials) создадут отдельный рынок цифровой образовательной валюты, которую можно будет покупать или зарабатывать и тратить на свое обучение. Сейчас государство может обеспечить прозрачность только баллов ОГЭ/ЕГЭ и олимпиад.

С глобальной цифровизацией уже сейчас можно существенно расширить список достижений человека, которые можно достоверно подтвердить посредством современных технологий. Создание такой дифференциации позволит сформировать условия для того, чтобы человек развивался по индивидуальной образовательной траектории и на выходе получил компетенции более значимые для экономики страны.

Ожидаемые преимущества от цифровой реальности:

1. Огромная экономия бюджетных средств при финансировании образовательных организаций и связанных с этим бюрократических издержек.
2. Образовательные организации будут находиться в конкурентной среде, постоянно улучшая условия и качество образовательных программ.
3. Увеличение инвестиций со стороны работодателей в систему образования.

4. Существующая инертность системы образования исчезнет, т.к. никому не нужны будут лекции и практические семинары по технологиям, которые были актуальны 20 лет назад.

5. Образовательный процесс изменится под потребности работодателей и обучающихся, появится больше проектной деятельности.

6. Адресность поддержки со стороны работодателей, их реальная вовлеченность в образовательную траекторию участника, получение индивидуально подготовленного сотрудника.

7. Дифференциация персонального образовательного портфолио и снижение роли ОГЭ/ЕГЭ.

8. Индивидуальные образовательные траектории позволят обучающимся свободно выбирать направления развития без риска не поступить на следующий уровень образования.

9. Биржа данных цифровых профилей, на основе которых формируются уникальные траектории развития и компетенции будущего.

Выводы./Conclusions. Уже сейчас необходимо пересмотреть образовательные подходы, процессы и форматы, а образовательные организации должны пройти через цифровую трансформацию и занять свое место в единой образовательной экосистеме, которая сможет обеспечить образование для цифрового общества. Важным направлением дальнейших исследований станет поиск экономических моделей для устойчивых экосистем.

**ПЛАНУВАННЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА
МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА**

Коркуна Іван Іванович

к.е.н., доц.

кафедри економіки та менеджменту

ЛДУФК ім. Івана Боберського

Графська Орислава Іванівна

к.е.н., доц.

кафедри готельно-ресторанного бізнесу

Львівського державного університету фізичної культури

ім. Івана Боберського

Євдощенко Олена Вадимівна

фізична особа підприємець

магістрант Львівського університету бізнесу і права

Анотація: У статті проаналізовано сутність поняття менеджмент. Висвітлено теоретичні та практичні проблеми, які виникають в процесі управління підприємствами. Розглянута види менеджменту та охарактеризовано їх особливості. Окреслено схематично процес менеджменту на підприємствах.

Ключові слова: планування, менеджмент, підприємства, економіка підприємства, управлінська складова

Беручи до уваги сучасну ситуацію, яка відбувається в Україні і світі, дуже багато підприємств починають переглядати плани своєї діяльності, а також в частині менеджменту шукають нові підходи щодо залучення нових потенційних партнерів в роботі та підтримки роботи з напрацьованою базою. Так саме на сьогодні ми не можемо говорити про стратегічне планування на підприємствах, а в стані не стабільності можемо розглядати лише оперативне планування.

Оскільки менеджмент це процес планування, організації, приведення в дію та контроль організації з метою досягнення координації людських, фінансових, природних і технологічних ресурсів, необхідних для ефективного виконання завдань, то використання його в діяльності підприємства є обов'язковим, адже він дозволяє планувати і управляти.

За словами Анрі Файоля, «управляти - це прогнозувати і планувати, організовувати, командувати, координувати і контролювати». Можна сказати, що менеджмент присутній в кожній частині діяльності [1].

Сьогодні в суспільстві розрізняють наступні види менеджменту, які необхідні для позитивної діяльності підприємства:

- ✓ Фінансовий менеджмент;
- ✓ Інноваційний менеджмент;
- ✓ Виробничий менеджмент;
- ✓ Бюджетний менеджмент;
- ✓ Податковий менеджмент ;
- ✓ Інформаційний менеджмент;
- ✓ Антикризовий менеджмент;
- ✓ Соціально-психологічний менеджмент;
- ✓ Менеджмент у сфері ІТ- технологій та багато інших.

Перелічені вище види менеджменту відіграють домінуючу роль у роботі підприємств [2]. До найважливіших категорій менеджменту відносять функції та методи менеджменту. Відносно функцій менеджменту можна сказати, що це є відокремлені види управлінської діяльності, вони мають свої основні завдання та методи формування менеджменту як основних способів і прийомів впливу на працівників з метою досягнення місії організації та її цілей. Конкретна функція менеджменту закінчується розробкою певного методу впливу. Варто зауважити, що сучасний аналіз економічних теорій і розробок в галузі функцій і методів менеджменту показує, що в багатьох випадках не має чіткого розподілу між функціями і методами менеджменту і ці дві категорії менеджменту не виділяються, як такі, що існують самостійно.

Аналізуючи зарубіжну економічну літературу, а саме публікації американського вченого М.Х. Мескона [3] свідчать, що фактично методи менеджменту ним не виділяються і не розрізняються як елемент системи управління. Більше уваги таким питанням присвячується в наукових працях вітчизняних авторів, зокрема О.Є. Кузьмін розкривають сутність функцій та методів менеджменту, їх взаємозв'язок і взаємозалежність [4]. Проводячи глибокий аналіз праць видатних як зарубіжних так і вітчизняних вчених можна запропонувати схему керівництва, з виділенням функцій і методів менеджменту (рис. 1).

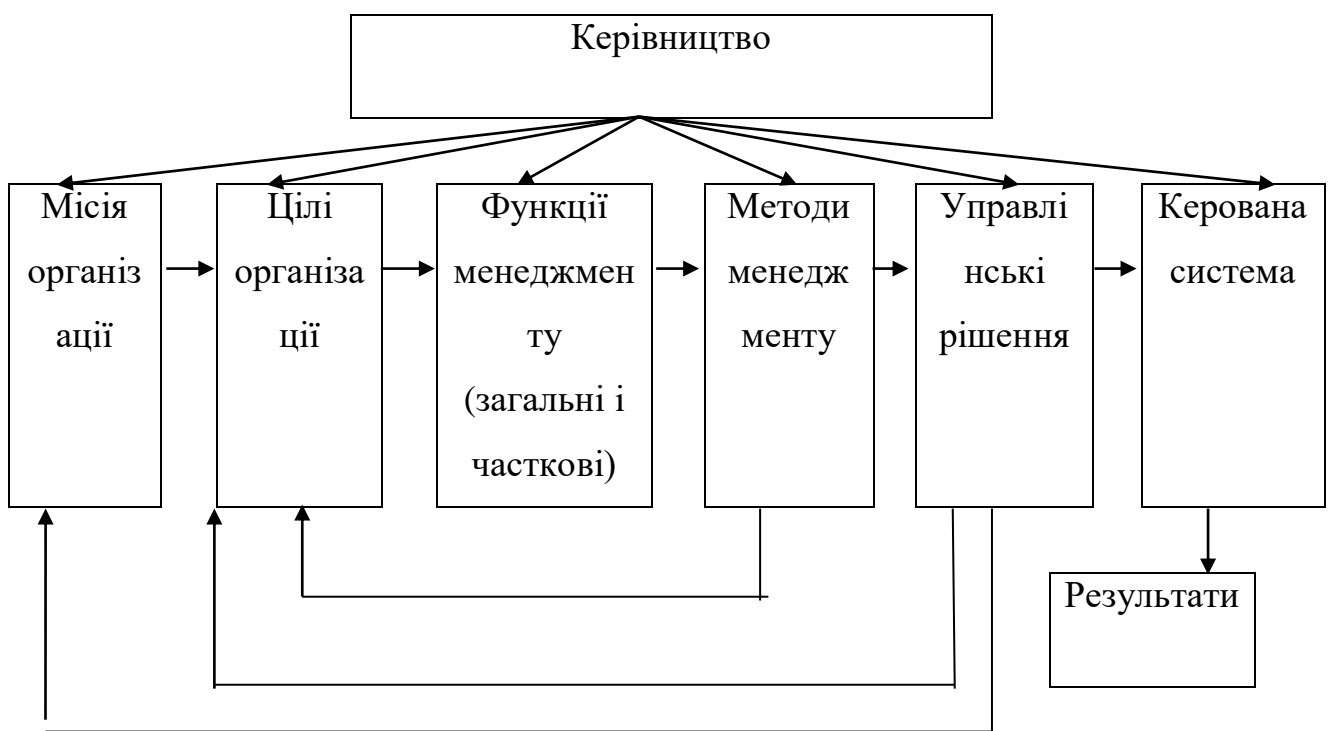

Рис. 1. Схема процесу менеджменту на підприємстві

З вище наведеної схеми, ми бачимо, що методи менеджменту є похідними функцій і керівництва, а після трансформації в управлінські рішення вони впливають на керовану систему, а це забезпечує отримання конкретних результатів виробничого-господарської діяльності підприємства.

Методи управління в цілому поділяються на економічні, політичні, організаційні, та соціально-психологічні. До економічних методів відносять: планові завдання, особливістю яких є адресність та директивний характер та економічні важелі (господарські розрахунки, прибуток, ціна, премія та інші, для яких характерно є використання колективних і особистих матеріальних

інтересів та товарно-грошових відносин, а адресність їм не властива. Економічні методи розуміються, як метод управління, що не має причетності до директивних планових завдань, а планові-завдання – як непередбачені використання товарно-грошових відносин.

Також існує твердження, що економічні методи управління включають прямий централізований директивний та плановий розрахунок, при якому вартість категорії використовується лише як облікові інструменти і господарські розрахунки, які базуються на товарних еквівалентних відносинах і застосовуються у вартість категорій в якості регулюючих інструментів і важелів. В системі управління використовуються адміністративні, та економічні методи, як взаємодоповнення один до одного, методи прямого управління, адміністративні методи прямого регулювання і економічні.

Соціально-психологічні методи менеджменту використовують плани створення умов праці, забезпечення відпочинку, організації побуту, медичного обслуговування та інше), моральні стимули (нагородження медалями, грамотами, присвоєння почесних звань тощо).

Методи формування колективів та соціально-психологічного клімату в колективі забезпечують вплив на засадах добору його членів за конкретними факторами (характер, стать, тощо).

Отже, виходячи з наведеного можна зробити наступний висновок, що плани і планування на підприємстві є дуже важливими, так як від їх правильної реалізації та стратегії залежить фінансовий результат підприємств, економічна діяльність, та в деяких випадках функціонування підприємства, а запропонована нами графічна модель на підприємстві дозволяє керівництву підприємства правильно організувати роботу підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Osvita.ua. Менеджмент. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/management/15388/>
2. Гончаров А.Б. Фінансовий менеджмент. Х.:ВД "ІНЖЕК". 2003р. С. 240.
3. Мескон М.Х. Альберт М., Хедуори Ф. Основы менеджмента. 3-е изд., испр. и доп.; пер. с англ. М.: ООО И.Д. Вильямс, 2008. 672 с.
4. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основы менеджменту: Підручник. К.: "Академвидав". 2003. 416 с.

**ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЗАПАСІВ ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ В
УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА**

Максименко І. Я.

к.е.н., доцент
Національний університет
«Запорізька Політехніка»

Максименко Ю. О.

магістр
Національний університет
«Запорізька Політехніка»

Анотація. В статті розглянуто основні проблеми інвентаризації запасів. Обґрунтовано її зміст, місце і роль у формуванні достовірних показників фінансової звітності в сучасній Україні. Висвітлено сучасний стан інвентаризаційної роботи на підприємствах. Проаналізовано ряд факторів, які вдосконалять проведення цього процесу як методичного прийому обліку і контролю.

Ключові слова: інвентаризація, інвентаризаційний опис, інвентаризаційна комісія, принципи інвентаризації, контроль, господарська діяльність.

Згідно із п. 4 П(С)БО 9, запасами вважають активи, які:

- утримуються для подальшого продажу в умовах звичайної господарської діяльності;
- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Запаси визнають активами тільки в тому випадку, якщо:

1) існує імовірність отримання в майбутньому економічних вигід, пов'язаних з їх використанням;

2) їх вартість може бути достовірно визначена.

Згідно із ст. 10 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», інвентаризацію проводять лише для того, аби забезпечити достовірність даних бухгалтерського обліку й фінансової звітності підприємства. Тобто таку достовірність установлюють шляхом перевірки.

Якщо ми говоримо тільки про запаси, то головними завданнями їх інвентаризації є (рис.1):

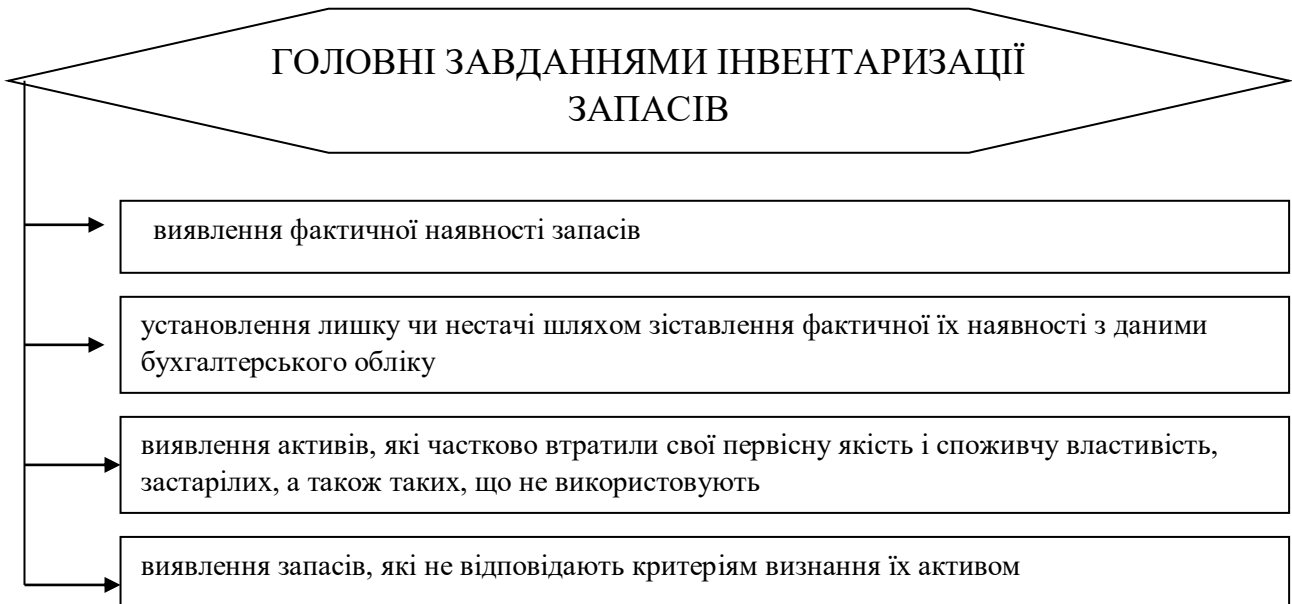

Рисунок 1 - Головні завдання інвентаризації запасів

Перед стартом інвентаризації матеріально відповідальні особи дають розписки в тому, що до початку інвентаризації всі прибуткові та видаткові документи на ТМЦ здані до бухгалтерії та всі цінності, що надійшли під їх відповідальність, оприбутковані, а ті, що вибули, списані. Цю розписку включено до заголовної частини практично всіх затверджених форм інвентаризаційних документів.

За загальним правилом періодичність проведення інвентаризації встановлює керівник підприємства, окрім випадків, коли таке проведення є обов'язковим.

Згідно із п. 7 р. I Положення про інвентаризацію, проведення інвентаризації є обов'язковим у таких випадках:

- перед складанням річної фінансової звітності;
- у разі зміни матеріально відповідальних осіб, а також у випадку зміни керівника колективу (бригадира), вибуття з колективу (бригади) більше половини його членів чи на вимогу хоча б одного члена колективу (бригади) за умови колективної (бригадної) матеріальної відповідальності (на день приймання-передання справ) в обсязі активів, які знаходяться на відповідальному зберіганні;
- у разі встановлення фактів крадіжок або зловживань, псування цінностей (на день установлення таких фактів) в обсязі, визначеному керівником підприємства;
- за судовим рішенням або на підставі належним чином оформленого документа органу, який відповідно до закону має право вимагати проведення такої інвентаризації;
- у разі техногенних аварій, пожежі чи стихійного лиха (на день після закінчення явищ) в обсязі, визначеному керівником підприємства;
- у разі припинення підприємства;
- у разі переходу на складання фінансової звітності за міжнародними стандартами (на дату такого переходу);
- в інших випадках, передбачених законодавством.

Інвентаризацію перед складанням річної фінансової звітності проводять до дати балансу в строк 3 місяців, окрім незавершеного виробництва й напівфабрикатів, інших матеріальних цінностей, які на момент інвентаризації знаходяться поза підприємством.

За рішенням керівника підприємства інвентаризацію інструментів, приладів, інвентарю (меблів) можна проводити щороку в обсязі не менш як 30% усіх зазначених об'єктів з обов'язковим охопленням інвентаризацією всіх інструментів, приладів, інвентарю (меблів) протягом 3 років.

Перед проведенням інвентаризації потрібно зробити такі підготовчі кроки (рис.2):

Безпосередньо інвентаризацію запасів проводять за місцями зберігання й окремо — за матеріально відповідальними особами.

Тобто переважування, обмір, підрахунок проводять у порядку розміщення активів у приміщенні, де їх зберігають. Визначення ваги (обсягу) навалочних матеріалів можна здійснювати на підставі обмірів і технічних розрахунків. У такому разі акти обмірів і розрахунки додають до інвентаризаційних описів.

Матеріальні запаси під час інвентаризації записують в інвентаризаційні описи за найменуванням із зазначенням номенклатурного номера (за його наявності), виду, групи, сорту, одиниці виміру, ціни, суми й кількості (рахунок, вага чи міра), фактично встановлених на дату інвентаризації, та за даними бухгалтерського обліку.

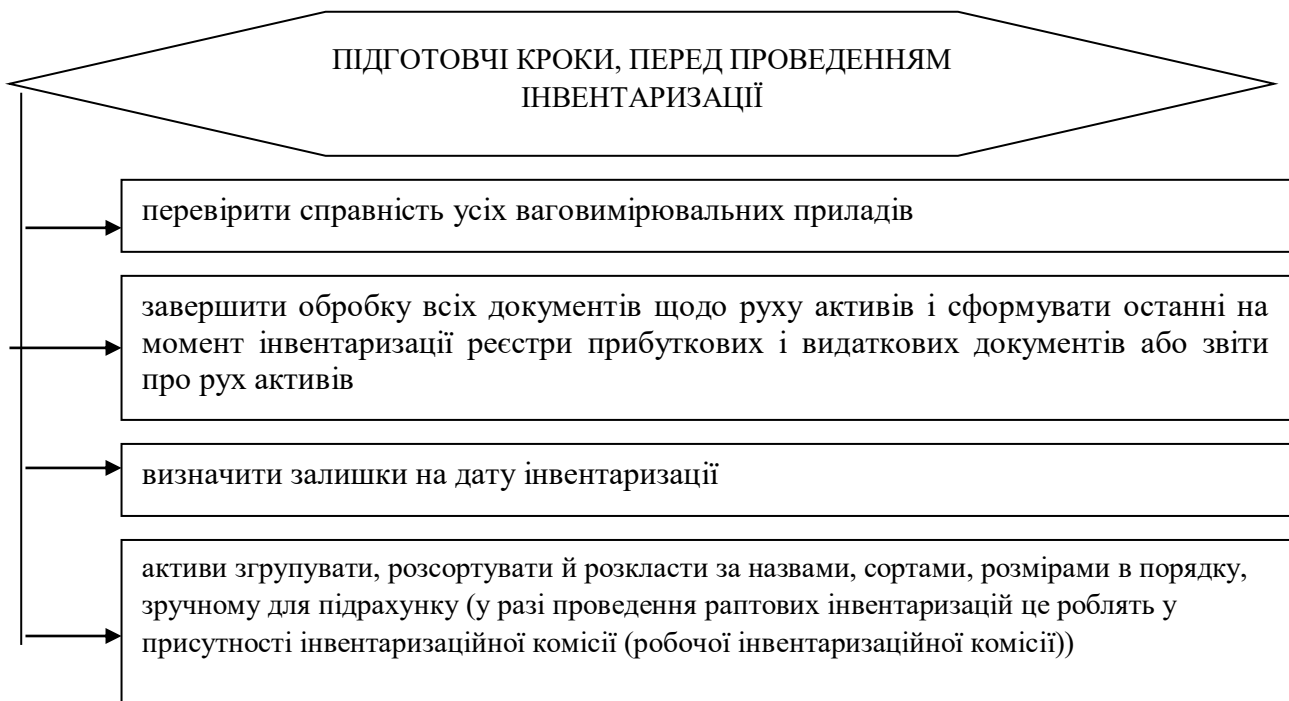

Рисунок 2 - Підготовчі кроки, перед проведенням інвентаризації

Інвентаризаційна комісія в присутності матеріально відповідальних осіб перевіряє фактичну наявність ТМЦ шляхом їх перерахунку, переважування або перемірювання. При цьому враховують такі нюанси:

1. Переважування, обмір, підрахунок ТМЦ проводять у порядку розміщення цінностей у приміщенні, в якому вони зберігаються.

2. Кількість ТМЦ, що зберігаються в неушкодженій упаковці постачальника, можна визначати на підставі документів з обов'язковою перевіркою наявності в натурі частини зазначених цінностей.

3. Спецодяг та предмети індивідуального користування, відправлені у прання та ремонт, перевіряють на підставі документів постачальника послуг.

4. При інвентаризації цінностей, що перебувають у дорозі, відвантаженої продукції (товарів), не оплаченої в строк покупцями, і запасів, що перебувають на складах інших підприємств (на відповідальному зберіганні, на комісії, у переробці), перевіряють обґрунтованість сум, що обліковуються на відповідних рахунках.

Зазначені суми визнають, якщо вони підтверджені належним чином оформленими документами. Такими документами, зокрема, можуть бути рахунки постачальників, копії платіжних вимог (рахунків-фактур), пред'явлених покупцям, охоронні розписки, переоформлені на дату проведення інвентаризації або близьку до неї.

5. У прибуткових документах на ТМЦ, які надійшли на склад під час інвентаризації, матеріально відповідальна особа в присутності членів інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) проставляє позначку *«після інвентаризації»*.

6. У видаткових документах на ТМЦ, які з дозволу керівника підприємства відпущені зі складу під час інвентаризації, матеріально відповідальна особа в присутності членів інвентаризаційної комісії (робочої інвентаризаційної комісії) проставляє позначку *«після інвентаризації»*. При цьому зазначається дата інвентаризаційного опису, в якому записані ці ТМЦ (якщо на момент вибуття вони були внесені до такого опису).

7. Виявлені в процесі інвентаризації лишки запасів оприбутковуються:

- за чистою вартістю реалізації — якщо підприємство планує їх продати;
- в оцінці можливого використання — якщо підприємство буде саме їх використовувати

Виявлені під час інвентаризації непридатні чи зіпсовані запаси вносять до окремого інвентаризаційного опису, у якому вказують: найменування відповідних запасів, їх кількість, причини, ступінь і характер псування, пропозиції щодо їх знецінення, списання чи можливості використання таких предметів у господарських цілях.

Інвентаризація запасів може мати 3 результати (рис.3):

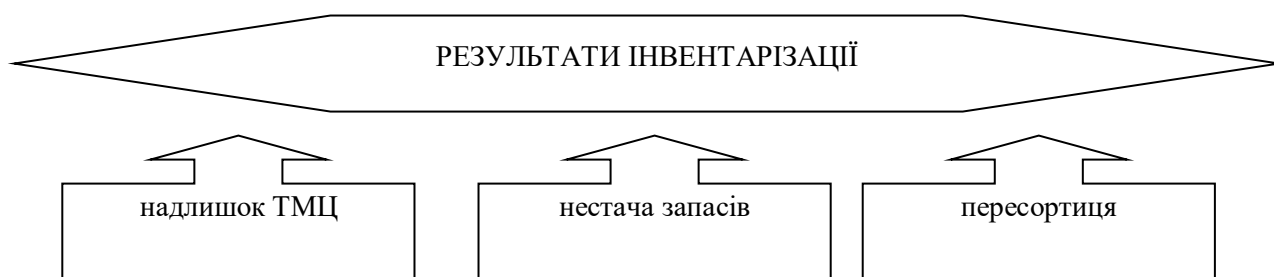

Рисунок 3 – Результати інвентаризації

Результати інвентаризації на підставі затвердженого протоколу інвентаризаційної комісії відображають у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності того звітного періоду, у якому закінчена інвентаризація.

1) лишки ТМЦ — підлягають оприбуткуванню зі збільшенням доходу звітного періоду підприємства.

2) нестачу запасів обліковують залежно від того, від чого вона виникла: у межах установлених норм природного убутку чи понад такі межі.

Таким чином, можна зробити висновок, що в сучасних ринкових умовах інвентаризація є одним з найважливіших методів бухгалтерського обліку і фінансово-господарського контролю. Тому, добре сплановані цілі і засоби, у сформованих структурах, за умови ефективної системи мотивування, можуть призводити інтенсивності інвентаризації як засобу обліку і контролю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Maksymenko I., Melikhova T. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing. 2017. P. 268—275.
2. Максименко І. Я., Іванченко А. Г. Особливості обліку виробничих запасів в управлінні діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7266> (дата звернення: 28.10.2020).
3. Максименко І.Я., Васильченко Е.В. Особливості бухгалтерського обліку та оподаткування товарів через інтернет-торгівлю. *Молодий вчений*. 2018. № 9. С.2153-256.
4. Максименко І. Я. Внутрішній аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 1. С. 294-296.
5. Максименко І.Я., Вайло Т.В. Особливості обліково-аналітичного відображення товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством. *Науково-практичний журнал Інвестиції: практика та досвід* 2016. № 16. С. 22-25.
6. Максименко І.Я., Іванченко А.Г. Особливості визначення та класифікація запасів в процесі управління підприємством. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych*. 2019. № 19. С. 22-23. URL: http://конференция.com.ua/files/91_s.pdf#page=22 (дата звернення: 28.10.2020).
7. Максименко І.Я., ВайлоТ.В. Особливості бухгалтерського обліку знижок та розпродажу товарів на підприємствах торгівлі. *Economics and finance*. 2016. №10. С.169-171. URL: <http://conferencii.com/files/archive/2016-10.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).
8. Максименко І.Я. Особливості бухгалтерського обліку товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством. *Economics and*

finance. 2016. № 9. С.228-230. URL: <http://conferencii.com/files/archive/2016-09.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).

9. Максименко І.Я., Волкова Т.В. Особливості обліку та оподаткування проведення рекламних акцій на підприємствах торгівлі. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. 2019. № 19. С. 16-18. URL: [http://конференция.com.ua/files/90_01_s\(1\).pdf#page=16](http://конференция.com.ua/files/90_01_s(1).pdf#page=16) (дата звернення: 28.10.2020).

10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 28.10.2020).

11. Наказ Міністерства Фінансів України від 20 жовтня 1999 р. N 246 «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення: 28.10.2020).

СУЧАСНІ СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Метка Олександра Сергіївна
КНЕУ ім. В. Гетьмана
м. Київ , Україна
Науковий керівник
Литюга Юлія Володимирівна
к.е.н., доцент

Вступ. Розвиток ринкових відносин в сучасних трендах конкурентного середовища вказує на турбулентність факторів формування конкурентоспроможності бізнесу. При цьому на перший план в даних непередбачуваних та мінливих умовах виходить діджиталізація та інноваційні драйвери розвитку. Традиційна економічна система та побудова бізнес-процесів втрачають свою актуальність в умовах карантинних обмежень та нової економічної реальності. Ділові очікування бізнесу та населення не є досить оптимістичними, тому в стратегічній перспективі можливим є падіння ринку в більшості сфер та галузей економіки України. Можливим є вихід частини гравців з ринку, а решта учасників бізнесу потенційно буде вести жорстку конкурентну боротьбу за існуючих та нових клієнтів з урахуванням специфіки побудови бізнес-процесів та платоспроможного попиту.

Ціллю роботи є ідентифікація сучасних способів забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Методи дослідження – загальнонаукові методи – аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, систематизації.

Результати дослідження. Факторам формування та реалізації конкурентоспроможності підприємства є: розмір підприємства; сфера його діяльності; ресурсне забезпечення; управлінський досвід; ефективність маркетингу; інвестиції в НДДКР та продуктові і товарні інновації; фінансове забезпечення стратегії розвитку ринкового успіху для підприємства;

диверсифікованість бізнес-процесів; складність організації бізнес-операцій; географія бізнес-діяльності підприємства; стан ринкової конкуренції та стратегічної ініціативності ринкових лідерів [4].

При цьому завдання ефективного управління конкурентоспроможністю підприємства зводяться до наступних процесів:

- реалізація заходів, пов'язаних з підтримкою і розвитком ринкового попиту на певні товари та послуги з забезпеченням їх конкурентних переваг підприємства;

- побудова управлінського релевантного процесу, орієнтованого на підвищення конкурентоспроможності підприємства [2, 5].

Аналіз особливостей конкурентного стану підприємств в економіці і загальновідомі підходи до підвищення конкурентоспроможності, надають можливість сформулювати принципи методологічного підходу до підвищення конкурентоспроможності фірмою:

- забезпечення конкурентоспроможності підприємства включає забезпечення конкурентоспроможності окремих або всіх товарів і послуг;

- визначення критеріїв конкурентоспроможності підприємства має базуватися на ефективній, продуманій та послідовній системі планування і системи менеджменту підприємства;

- показником конкурентоспроможності підприємства на оперативному рівні є сукупний коефіцієнт конкурентоспроможності товарів і послуг;

- тактичний рівень конкурентоспроможності підприємства забезпечується за рахунок фінансово-господарського стану та представлений комплексним коефіцієнтом конкурентоспроможності підприємства;

- стратегічний рівень конкурентоспроможності підприємства представлений інвестиційною привабливістю, яка обумовлена зростанням вартості бізнесу загалом.

З метою підвищення конкурентоспроможності підприємства слід в стратегічній перспективі використовувати комплекс тактичних і стратегічних способів і інструментів служби маркетингу [3].

Забезпечення конкурентоспроможності - це, свого роду бізнес-модель роботи в ринкових умовах, спрямована на:

- знання потреб клієнтів і прогнозування їх розвитку ринку, сегменту та фірми загалом;
- знання і розуміння поведінки і можливостей фірм конкурентів;
- постійний моніторинг цільового ринку;
- знання навколишнього середовища і тенденцій розвитку ринку;
- здатність розробити такий товар (послугу) і таку систему збуту і стимулювання споживачів, щоб вони вважали за краще його аналогу;
- здатність реалізувати вказані підходи в довгостроковій (стратегічній) перспективі [1].

Висновки. Отже, під конкурентоспроможністю підприємства, на нашу думку, слід розуміти сукупність комплексних інструментів, прийомів та методів створення додаткової цінності для клієнта за рахунок оптимізації і реінжинірингу бізнес-процесів, що буде спрямовано на покращення виробничо-збутової діяльності з акцентуванням уваги на маркетингову активність та бренд-менеджмент в управлінні іміджем підприємства. В залежності від ринкової позиції підприємства, його ресурсів, управлінського досвіду, маркетингової стратегії, релевантної бази інформації керівництво приймає рішення про використання окремих або комплексних інструментів в виробничій, трудовій, збутовій, маркетинговій, фінансовій, ринковій сферах діяльності. Доцільно відзначити, що конкурентоспроможність підприємства не є сталим поняттям, а є динамічним процесом, що обумовлено природним характером сучасної ринкової економіки, конкурентного середовища та значного впливу макро- і мікроекономічних факторів та ризиків, тому використання інструментів управління забезпечення конкурентоспроможності підприємства може носити стратегічний, тактичний або оперативний характер.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ажаман І. А. Тенденції стану фінансування інноваційної діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. С. 20-23.
2. Архієреєв С. І. Методика поетапної оцінки конкурентоспроможності торговельного підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 210-221.
3. Бойко О. М. Технологічні парки як механізм стимулювання інноваційної діяльності реального сектору економіки держави. *Економіка і управління*. 2016. № 3. С. 38-45.
4. Борисов І. В. Організаційні форми інноваційної діяльності. *Право та інновації*. 2018. № 3. С. 49-55.
5. Борецька Н. П. Заходи активізації інноваційної діяльності підприємства в сучасних умовах. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 5-1. С. 94-100.

ПРОЯВИ ІМПРЕСІОНІЗМУ ТА ЕКСПРЕСІОНІЗМУ В НОВЕЛІ

М. ХВИЛЬОВОГО «Я (РОМАНТИКА)»

Носач Анна Миколаївна

студентка

Ядловська Ольга Степанівна

к. іст. н.

доцент кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Сильова манера видатного українського прозаїка-новеліста початку ХХ ст. Миколи Хвильового стала предметом вивчення літературознавців, культурологів, психолінгвістів, мистецтвознавців, адже непересічне трактування дійсності автором за посередництва поєднання слова і зображальних засобів, музичних, а також експресивних конструкцій та незвичної архітектоніки тексту утворюють своєрідний філософський контекст як самих реальних подій, зображених митцем, так і їх розуміння та трактування.

Мета роботи. Проаналізувати роботи дослідників, що спирались на твердження про імпресіоністичну манеру творів М. Хвильового та зробити спробу розгляду окремих новел автора на стику імпресіонізму та експресіонізму.

Результати та обговорення. Дослідженню доробку М. Хвильового присвячені значний обсяг робіт літературознавців, науковців, поетів та перекладачів, серед яких: В. Агеєва, Ю. Безхутрий, О. Білецький, С. Гординський, Г. Грабович, Т. Гундорова, Н. Демедюк, І. Драч, С. Єфремов, М. Жулинський, М. Зеров, І. Михайлин, О. Муслієнко, М. Руденко, І. Сенченко, І. Смирнов, І. Цюп'як, М. Шкандрій та ін. У працях дослідників висвітлено творчу постать ім'я Миколи Григоровича Фітільова – видатного основоположника пореволюційної української прози.

Більшість дослідників у своїх роботах тяжіє у віднесенні творчості новеліста до стильового напрямку – імпресіонізму. Цьому підпорядковується стильова манера залучення асоціативних рядів співвіднесення почуттів та оціночних суджень стосовно подій твору, характеристики героїв крізь призму співставлення зорового чинника, за кольорами, а також використання експресивного синтаксису. Тобто автор показує своє ставлення до подій через імпресіоністичну манеру. Разом з тим, на наш погляд, творчість прозаїка має усі ознаки експресіонізму, адже розгортання подій та проведення паралелей між ними та певними відчуттями, що сублімовано чи алюзорно завуальовано у незвичне поєднання кольорів, запахи, узагальнюючі мотиви (герої без імен) та ін., свідчить про намагання автора спонукати читача до роздумів, тобто самому відтворити розуміння дійсності та рефлексію.

Видатний прозаїк розпочинав як неоромантик, в його переліку новелістики також можна віднайти частки експресіонізму, значні впливові імпресіоністичні течії, і навіть сюрреалізм. Український поет більше висвітлював напрямок вираження почуттів та емоцій – в новелах прикмети пейзажу втрачають образну реалістичність і підлягають тонкощам імпресіонізму. Суть слова виражалась та через аналогії та асоціації, що є сугестивними та логічно зв'язаними через різномірні барви, звуки і запахи. Це вже не просто картини природи, а самі моменти їх сприйняття. У літературознавстві навіть закріпився статус Миколи Хвильового, як «неперевершеного» поета – майстра «у передачі настроїв, вражень через миттєву пейзажну деталізованість» [4, с. 113].

Особливі засоби зображення пейзажу, ми виявляємо у таких новелах: «Дорога і ластівка», «Силуети», «Я (романтика)» та ін. Імпресіоністичний пейзаж це – поєднання різних епізодів, він має символічне значення, описує сприйняття героїв, природа – повноправний герой твору, пейзаж виражає психічний стан героя. Значну увагу Микола Хвильовий приділяє аспекту звуко – колірному символізму, оскільки, це дуже вагомий засіб створення образу. Отже, колористичне сприймання дійсності відображається у мові його творів.

Кольористичні епітети виконують різноманітні стилістичні функції. У його творчості: переважання пейзажу над героями, безсюжетність і фрагментарність, символіка кольорів і заглиблення у внутрішній світ людини [3].

Вже сама назва збірки через колір кодує певним чином її зміст. Одна із показових стилістичних функцій колористичних епітетів у новелах Миколи Хвильового – розкриття сутності зображуваної доби. Сприймання дійсності у кольорах, що відображається в конструкціях мови, є одним із оцінних елементів будь-якої культури. Одним із найсильніших символічних значень жовтого кольору є трагічне: жовтий як супутник смерті та символ розкладу, тління. Позитивне значення у новелах мають золотий та срібний кольори. Вони символізують добро, гуманність, чистоту людських душ [5].

Загалом, психологічна новела Миколи Хвильового «Я (Романтика)» є новелою про людяність і злобу як в житті, так і в душі кожної людини. Найважливішими стильовими ознаками новели є: лаконічність, глибинний психологізм, драматизм, символічність деталей та образів (персонажі без імені, годинник – попередження того, що життя плине). Персонажі новели втілюють психологічну світобудову людини, що перейняла первісні інстинкти і досягнення культури. Марія, що є вселюдською матір'ю -висвітлюється головним гуманістичним символом новели. Автор безбоязно аналізує одну з страшних колізій часу – гуманності й фанатизму. Висвітлюється суперечливість між двома сторонами – любові та фанатичному служінню ідеї, остання, зрештою, вимагає зректися всього людського. Головний герой в душі суперечливо змагається з добром (уособлення Матері) і злом (доктор Тагабат). Пейзаж стає яскравим головним та ключовим засобом, за допомогою якого розкриваються важливі психологічні процеси героїв. Однією з ознак імпресіонізму є ідеологічність, що підкреслюється в новелі через лінію: ідеологія – вбиває мораль. Специфікою психологізму виступає те, що син, який любить свою матір – непередбачено для самого себе її вбиває. Розуміння та закріплення душевного стану героя є головнішим за саму дію. Автор жонглює такими мовними засобами, як: уривчастість синтаксису, невірноваженість,

підвищення емоційного аспекту особистості, а також використання тавтології, алітерації, старослов'янізмів та персоніфікації [1].

Атмосфера куряви і туману в новелі має важливе значення - в думках читача відтворюється переломлення раціональних та природних картин природи. Такий прямий намір зазвичай і висвітлюється в новелі: «Хмарами збирається пил і стоїть над городом, прикриваючи мутне огняне сонце. Зрідка палахкотять блискавиці», «Город стояв у пилу, і вечір не розрядив заряду передгроззя» [8]; «...Куріли далі. Знову спалахували димки на горизонті. Над городом хмарою стояв пил. Сонцемідь, і неба не видно. Тільки горова мутна курява мчала над далеким небосхилом». Як ми можемо бачити через глибинні ландшафтні обриси, мов би червоною ниткою скрізь проходить інваріантний таємний образ пилу [7].

«Я (Романтика)» Миколи Хвильового — є героїко-романтичною новелою через високий художній рівень ідеалів, кольорів та ін. Так, мотив темної ночі, тьми виражає диявольський акцент трибуналу комуни – тьма починає накривати світ після того як герой вбиває свою матір і ми можемо навіть відчувати жорстоке та темне, в'язке мов смола майбутнє, яке його чекає. Важливою деталлю також хотілося б зазначити «чорний» колір: «Чорний трибунал у повному складі». «Тільки біля чорного трибуналу комуни стоїть гнітюча мовчазність»[8]. Чорна кольорова деталь від побутового аспекту «стіл з чорного дерева» перетворюється в жахливу символічну. «Волохатий» – важливий епітет, що розкриває всю сутність страшеного звіра-сатани, який не дивлячись оком до тла знищує все світле на шляху («темний волохатий силует... чорного трибуналу комуни»). Також значну увагу автор привертає події ночі, що виражає страх, жахливість уже створеного: «Північна тьма», «Сонце зайшло. Конає вечір. Надходить ніч». Контексти образів місяця і зір також грають важливу роль серед нічного неба і тяжкою пронизливою струною проходять скрізь новелу: «Місяць стояв у зеніті й висів над безоднею. Далі відходила в зелено-лимонну безвість мертва дорога» [6]. Місяць – є не випадковим символом в пейзажі темної ночі – він викриває ідею розстрілу та

жахливої смерті. На початку новели ми бачимо, що місяць є прямою асоціацією з мертвою стежиною і покинутим городом, то вже наприкінці твору ми помічаємо логічне завершення нічної теми: «Тихо вмирав місяць у пронизаному зеніті» [6]. Логічно контрастує з нічним пейзажем – неймовірний перламутровий ранок, що висвітлює начало та нове життя. В новелі аспект світлого ранку вишукано контрастує з напруженими трагічними лейтмотивами, що неймовірно вражають: «...А ранки цвітуть перламутром, і падають вранішні зорі в туман дальнього бору. ...А глуха канонада росте». Не можна не погодитись з думкою видатного доктора філологічних наук, професора Ю. М. Безхутрого з приводу того, що яскравий контраст тьми та світла за своєю структурою є художньою реалізацією архітепичної дихотомії буття, коли «світло і тьма» асоціюється з іншою антонімічною парою, «життя і смерть» [2, с. 80]. Наведений аналіз яскраво відтворює необхідність трактування емоційного забарвлення через кольористичну гаму, звукове оформлення, зображальні картини, експресивний синтаксис з точки зору обговорення почуттів, а, можливо, навіть формування чи спонукання до творення нових порівняльних характеристик, образів, висновків та емоцій. У такому ракурсі все ж стильова манера новеліста більше тяжіла до експресіонізму.

У кольорообразах також наявний експресіоністичний складник. Ренуарівський сонячний валер доведений до ван-гогівського горіння барви. В осінніх пейзажах переважає «червільковий» мотив. «Горять» липи, соняшники, зорі, світанки, роси, очі, дні, сонце. Синьо-голубий компонент живописної палітри Миколи Хвильового, що на ньому одним із перших акцентував М. Чирков, також зазнає впливу «експресіоністичної конвекції», і потоками роз'ятреною бентежною свідомістю улюблена барва В. Кандінського в палахкотінні жовтогарячих тонів «розноситься» по текстах («хрустально-голубе небо», «голубий сон», «міради мірадів голубих метеликів», «синій листопад», «синя криниця», сині й голубі далі й т. п.) [9].

Висновок. Таким чином, яскраво виявлено прояви імпресіоністичної манери прозаїком у новелі «Я (Романтика)» та інших творах. Висвітленню

зазначеного твердження присвячено багато досліджень. На наш погляд, творчість М. Хвильового лежить в площині переходу від імпресіонізму до експресіонізму. Якщо, долучаючись до імпресіонізму, митці намагаються відтворити почуття стосовно тієї чи іншої події, послуговуючись алюзіями, експресивністю та под. для створення самого «враження», то переростаючи, так би мовити, в експресіонізм, з'являється мотив формування почуттів чи навіть оціночних рефлексій вже у самого читача. Тобто відбувається акт творення нового аксіологічного судження як у митця, так і в читача за посередництва асоціацій, порівнянь, почуттів, зображених автором, безумовно завдяки залученню різноманітних зображальних художніх засобів, що сприяють розкриттю емоційного навантаження твору. У такому ракурсі окремі твори митця за стильовою манерою тяжіють до експресіонізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алтухова І. М. «Я (Романтика)» – новела про добро і зло в житті та в душі. URL: <https://sites.google.com/view/altukhova/>
2. Безхутрий Ю. М. Художній світ Миколи Хвильового. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46592864.pdf>
3. Гатаулліна А. Імпресіоністична природа новел Миколи Хвильового. Студентська науково-практична конференція, присвячена Дню науки «Сучасні орієнтири філологічних досліджень». URL: http://ukrnauk.blogspot.com/2012/05/blog-post_6722.html
4. Гроно нездоланих співців: Літературні портрети українських письменників ХХ століття. К. : *Український письменник*, 1997. 258 с.
5. Ередженова А. Імпресіонізм збірки Миколи Хвильового «Сині етюди». Науковий блог Національного університету «Острозька академія». URL: <https://naub.oa.edu.ua/2010/impresionizm-zbirky-mykoly-hvylovoho-syni-etyudy-2/>

6. Хвильовий М. Повне зібрання творів у п'яти томах. Т. 3. Осінь. За заг. ред. Р. Мельникова ; упоряд., ред., прим. Р. Мельникова ; передм. Ю. Безхутрого. К .: Смолоскип, 2019. 360 с
7. Хвильовий М. Твори у двох томах Микола Хвильовий. К.: Дніпро, 1990. Т.1: Поезія, оповідання, новели, повісті. 650 с.
8. Хвильовий М. Я (Романтика) : вибр. твори. Микола Хвильовий. К. : Знання, 2019. 222 с.
9. Яструбецька Г. «Імпресіоністичний експресіонізм» прози Миколи Хвильового. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Вип. 60. Ч. 1. С. 289–297.

ПОСТУЛАТИ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛІНГУ В УПРАВЛІНСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ ПІДПРИЄМСТВА

Пазушан Анна Василівна

старший викладач
кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Вступ. Новою концепцією ефективного управління підприємством в цілому, й зокрема, його інноваційною діяльністю, виступає контролінг, від якісної інформаційної й консультативної підтримки якого залежить висока вірогідність отримання очікуваних суттєвих результатів.

Результати дослідження. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку України свідчать про посилення ролі інноваційної діяльності її господарюючих суб'єктів. Динамічність розвитку ринкового середовища, підвищення рівня конкуренції вимагають ефективного управління підприємством задля закріплення своїх позицій на відповідному ринку товарів, робіт, послуг. Ефективне управління полягає у виробленні певної методології та інструментарію щодо прийняття управлінських рішень.

Саме контролінг є тим засобом, який може забезпечити підтримку прийняття та виконання управлінських рішень. В сучасних умовах господарювання контролінг є невід'ємною частиною успішного управління підприємством.

Контролінг представляє собою комплексну систему управління підприємством, що включає в себе управлінський облік, аналіз і облік витрат з метою контролю всіх статей витрат, всіх підрозділів і всіх складових виробленої продукції або наданих послуг, а також їх наступне планування. Контролінг забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття рішень при управлінні підприємством.

Виходячи з цілей підприємства (місія бізнесу; стратегічні цілі; тактичні цілі; конкретні завдання для реалізації), система контролінгу вирішує стратегічні та тактичні завдання. А тому і контролінг, як цілісна система (певний механізм),

складається з двох важливих частин: стратегічного та оперативного контролінгу [1, с.32].

Оперативний контролінг витікає із стратегічного і координує процеси оперативного планування, контролю, обліку і звітності. Сутність оперативного контролінгу полягає у формуванні засобів і методів ефективного управління поточними цілями підприємства.

Стратегічний контролінг дозволяє визначити сукупність дій, що забезпечують тривале існування підприємства на ринку.

Стратегічний контролінг – це комплекс функціональних завдань, інструментів та методів щодо довгострокового управління фінансами, вартістю та ризиками.

Стратегічний контролінг можна розглядати як спеціальну саморегульовану систему методів та інструментів, спрямованих на функціональну підтримку менеджменту підприємства (зокрема фінансового менеджменту) і охоплює інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль та внутрішній консалтинг [2, с.260].

Основною метою стратегічного контролінгу є забезпечення виживання господарюючого суб'єкта і відстеження його руху до наміченої стратегічної мети розвитку за допомогою інноваційних методів та прийомів управління.

Концепція стратегічного контролінгу інноваційної діяльності повинна передбачати вирішення наступних задач: формування контрольованих величин для вимірювання і оцінки потенціалу інновації; встановлення нормативних величин, що діють як база для порівняння; визначення фактичних значень контрольованих величин; повторна перевірка реальних величин по відношенню до нормативних шляхом порівняння плану і факту і порівняння плану з контрольованими величинами, що реально склалися та характеризують актуальний потенціал успіху; фіксація відхилень і аналіз причин, відповідальних за відхилення; виявлення необхідних корегуючих заходів для управління відхиленням від курсу стратегії.

Основне завдання процесу стратегічного контролінгу полягає в підтримці процесу досягнення стратегічної мети підприємства. Процес стратегічного

контролю складається з: фази формування контрольованих величин; фази проведення контрольної оцінки; фази ухвалення рішення за наслідками стратегічного контролю. Як контрольовані величини слід розглядати об'єкти контролю: цілі, стратегії, потенціали успіху, чинники успіху, сильні і слабкі сторони підприємства, шанси і ризики [3].

У межах стратегічного контролінгу забезпечується «виживання» підприємства, його орієнтація на потенціал успіху.

Висновки. Цільове завдання стратегічного контролінгу в діяльності господарюючого суб'єкта полягає в підтримці процесів ефективного використання переваг, що є у підприємства, і в створенні нових потенціалів успішної діяльності в перспективі. Для цього потрібно формулювати і упроваджувати стратегії пошуку, побудови і збереження потенціалу успіху.

Отже, розгляд питання стратегічного контролінгу в господарській діяльності дав підстави стверджувати, що він є комплексом методів та інструментів, які забезпечують ефективне управління підприємством на довгострокову перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ватченко Б. С. Управління підприємствами на основі планування та контролінгу // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. – № 4. – С. 31 – 35.
2. Підлипна Р. П. Стратегічне планування та контроль у системі контролінгу на підприємстві // Науковий вісник НЛТУ України. – 2019. – Вип. 19.2. – С.255-261.
3. Фірсова С. М. Завдання та фази стратегічного контролінгу інноваційної діяльності підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>

КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЛІФТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Пилипенко Ігор Олександрович
аспірант
Харківський національний університет
міського господарства
ім. О.М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Як правило, після 15-20 років експлуатації машини, житлові будинки так і ліфтове обладнання істотно зношується, тому з'являється питання: проводити заміну ліфта, капітальний ремонт або модернізацію. Заміна ліфта – це довготривалий та затратний процес. Проведення капітального ремонту вирішує тільки заміну окремих запчастин і тільки відсуває процес старіння ліфта як морально, так і фізично. Модернізація передбачає оновлення старих ліфтів. Комплексна заміна усієї системи життєзабезпечення при збереженні каркасу кабіни, направляючих та противаги дають можливість одержати практично новий (сучасний) ліфт, який відповідає всім вимогам Замовника (технологічність, надійність та прийнятну ціну) і дозволяє знизити витрати електроенергії на 40-60% і витрати Замовника в порівнянні з новим ліфтом на 25-40%.

Мета роботи. Розглянути питання використання модернізації для відтворення основних засобів ліфтового господарства, її ефективність, причини її невикористання в багатьох містах України, а також фінансове забезпечення цього процесу за допомогою Держави, місцевих органів влади і власників ліфтів – мешканців житлових будинків. Запропонувати механізм виведення ліфтового господарства із кризового стану за рахунок модернізації.

Матеріал та методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань нами були використані теоретичні методи концептуально-

порівняльного аналізу, узагальнено літературні джерела; емпіричні методи опитування та спостереження; методи математичної обробки отриманих даних.

Результати і обговорення. Застосування поняття «модернізація ліфтів» включає два види робіт, які виконуються з ціллю їх довершеності.

Якщо така робота проводиться заводом – виробником і стосується моделі ліфтів які користуються попитом, то вона відповідає поняттю «модернізація». Вона стосується удосконаленню ліфта без істотної заміни основних параметрів ліфта. В цьому випадку, як завжди, проводиться часткова заміна окремих вузлів чи систем управління, які дозволяють покращити відповідні характеристики ліфта. Після проведення комплексу робіт ліфт в модернізованому вигляді продовжує випускатися заводом.

В другому випадку, модернізація проводиться, як правило, спеціальними експлуатаційними організаціями. Для цього, для визначеного ліфта, тривалий час який знаходився в експлуатації, розробляється комплекс технічних заходів, які дозволяють шляхом заміни частини морально та фізично зношеного обладнання зібрати в окремій шахті ліфт з покращеними до сучасного рівня характеристиками.

Часто, така робота приурочена до закінчення нормативного строку безпечної експлуатації ліфта (25 років) та супроводжується розробкою та виготовленням спеціального комплексу обладнання для модернізації конкретної моделі (проекту) [1].

В останній час в ЗМІ з'явилася інформація, що економічно доцільно проводити модернізацію і через 15-20 років, коли згідно с технічними умовами експлуатації ліфтів повинно бути замінено майже 80% основних вузлів, які встановлені в ліфті. В такому випадку все залежить від фінансового стану власника ліфту – мешканців житлових будинків.

Коли потрібна модернізація ліфтів:

- строк експлуатації перевищує 15 років;
- обладнання не відповідає актуальним стандартам безпеки;
- зміна призначення будинку;

- перевищення рівня шуму;
- знос внутрішньої обробки кабіни;
- кнопка панелі управління працюють з обмеженням;
- збільшена частота необхідності проведення ремонтних робіт;
- збільшення часу чекання;
- не плавний хід;
- зміна інтервалу перед автоматичним закриттям дверей в сторону збільшення або зменшення.

По даним «Порталу Міністерства регіонального розвитку і житлово – комунального господарства» [2] в 2019 році визначена потреба в проведенні капітального ремонту ліфтів 7794 одиниці, заміни 7182 одиниць та 5666 одиниць – модернізації. Фактично, зазначена програма виконана на 18%. Особливо вражає використання модернізації для відтворення ліфтів: якщо потреба в цьому була визначена майже всіма регіонами України, то фактично використана тільки в 8 містах (Житомирська обл. – 14 од., Запорізька обл. – 209 од., Київська обл. – 24 од., Львівська обл. – 23 од., Одеська обл. – 63 од., Харківська – 15 од., Херсонська обл. – 43 од. Всього 391 одиниці, або 6,9%).

Які причини цього явища?

По-перше, сьогодні в Україні в різних містах працює більше 250 комунальних та приватних організацій, які проводять технічне обслуговування та ремонт ліфтів. Значна більшість з них обслуговує від 20 до 800 ліфтів. Враховуючи різноманітність типів ліфтів, які сьогодні встановлені в житлових будинках, розробка проектів модернізації для різних типів ліфтів є великою проблемою. Це відсутність коштів та кваліфікаційних спеціалістів, які можуть провести наукові розробки для кожного проекту.

По-друге, ускладняється закупка запчастин для проведення модернізації.

По-третє, має місце нестача кваліфікованих спеціалістів для проведення модернізації.

Висновки. Для виведення ліфтового господарства із кризового стану за рахунок модернізації необхідний новий фінансовий механізм, який передбачає

участь всіх учасників (суб'єктів) ринку послуг, які надаються послуги мешканцям житлових будинків ліфтовим господарством. Перш за все, це стосується держави, місцевих органів влади і власників ліфтів – мешканців житлових будинків.

Держава повинна запропонувати механізм надання субсидій малозабезпеченим мешканцям житлових будинків для оплати кредитів, які надаються для виконання модернізації, капітального ремонту і заміни ліфтів.

Органи місцевого самоврядування сьогодні являються основним інвестором відтворення основних засобів ліфтового господарства, а також проведення капітального ремонту за допомогою часткової компенсації (10-30%) вартості проведення цих робіт.

Безумовно, основним інвестором повинні бути мешканці житлових будинків. Для рішення цього питання необхідно розробити відповідне Положення, Рекомендації та інші установчі документи.

Потребує вирішення і питання видачі кредитних фінансових засобів мешканцям житлових будинків, які створили ОСББ (об'єднання співвласників багатоквартирних будинків).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дорошук В. Н. Модернізація ліфтів // Подъемные механизмы. Специальная техника. – 2002. – № 5. – С. 13–14.
2. Портал Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства – Назва з екрану. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=245427723&cat_id=245427156

СТАН БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНИ

Сейсебаєва Наталія Григорівна

к.э.н., доцент

Махмуд Карина Мухаммед

Студентка

Запорізького Національного Університету

м.Запоріжжя Україна

Вступ./Introduction. Наразі в Україні формується активний сучасна біржова торгівля. Біржи в складі цього ринку займають певне місце.

Мета роботи./Aim. Мета роботи – дослідити сучасний стан біржової торгівлі в Україні.

Матеріали та методи./Materials and methods. Загальнонаукові методи дослідження — емпіричні (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення тощо).

Результати та обговорення./Results and discussion.

Регулювання біржової діяльності представляє собою формування правових основ функціонування бірж та створенні системи дієвого контролю за їх роботою, дотримання зацікавлень інвесторів та результативного розвитку ринку.

Існує низка законодавчих актів, що регулюють біржовий ринок: господарський, податковий, кримінальний, цивільний, кримінально-процесуальний в частині оподаткування заходів, процедур емісії та обігу цінних паперів, майнових і фінансових відносин, а також проведення фінансово діяльності учасниками біржового фондового і товарного ринку та класифікації правопорушень на цих ринках, а також встановлення відповідальності [1]. Суб'єктами регулювання біржової діяльності в Україні є: Державна служба фінансового моніторингу; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; антимонопольний комітет; Державна фіскальна служба; правоохоронні органи.

Прийнятий ще в 1991 році Закон України «Про товарну біржу» відіграв позитивну роль у становленні і впорядкуванні біржового ринку держави, але на даний час він застарів і не відповідає сучасним вимогам.

Передусім він потребує закріплення чіткої системи державного управління біржовим ринком, затвердження вимог до бірж, їх засновників та учасників біржового товарного ринку, створення системи гарантії виконання угод їх класифікації [2].

Проаналізуємо закономірності еволюційного розвитку бірж та тенденцій розвитку біржової торгівлі в Україні за допомогою (рис. 1).

Рис. 1 Розвиток біржової торгівлі в Україні

Сучасною тенденцією товарних бірж є їх перехід у фінансові інститути, що надає:

- перспективу складати угоди між продавцем і покупцем без участі бірж за допомогою сучасних інтернет-технологій;
- зріст кількості ф'ючерсних бірж через необхідність страхування (хеджування) від зміни цін на контрактовані товари;
- розширення товарними біржами кола операцій для клієнтів шляхом застосування товарно-фінансових інструментів [3].

Березень 2020 року став переломним для фондового ринку через всесвітню пандемію - S&P 500 знизився більш ніж на 35%. Чекаючи зупинку

виробництво через брак робочих і припинення торгівлі, інвестори почали продавати акції і облігації країн, що розвиваються.

Однак очікування – основа формування цін на фондових ринках – це мінливий вимір. Тобто, «все пропало» сьогодні може легко змінитися на необмежений оптимізм завтра.

Проаналізувавши український ринок акцій, можна зробити певні висновки:

1. Миронівський хлібопродукт (МХП). У 2019 виручка МХП виросла на 32% в порівнянні з даними попереднього року. У минулому році МХП придбав за 273 млн євро компанію Perutnina Ptuj в Словенії - лідера по виробництву курятини в Балканському регіоні. Ще одним досягненням компанії стало розміщення єврооблігацій на суму 350 млн дол. США на 10 років зі ставкою купона 6,25%. Миронівський хлібопродукт - цікавий об'єкт для інвестування з горизонтом 2-3 роки. Саме цього часу вистачить, щоб ціна акції емітента оновила свої історичні максимуми на рівні 15-18 доларів.

2. Нова пошта. Лідер експрес-доставки в Україні за час карантину розширив штат кур'єрів на 2 тисячі осіб. Послугами перевізника користуються 12 млн клієнтів, а кількість відправлень в 2019 році перевищила 212 млн посилок. Компанія зростає на 20% щорічно, рік до року збільшуючи свої активи на + 22,9%. Корпоративні облігації ТОВ "Нова пошта" з прибутковістю 14,5% річних торгуються на біржі ПФТС.

3. ТОВ "РУШ". Це компанія, яка володіє найбільшою в Україні лінією магазинів роздрібною торгівлі EVA. Чистий прибуток ТОВ "РУШ" реінвестує в розвиток бізнесу - рух коштів від інвестиційної діяльності за 2019 рік становить 403 млн грн.

У минулому році компанії вдалося зберегти фінансову стабільність і збільшити чистий прибуток на 27%, отримавши 375 млн грн. Ці та інші фінансові показники створюють міцну фінансову основу для подальшого розвитку компанії. Корпоративні облігації ТОВ "РУШ" з прибутковістю 14,5% річних торгуються на Українській біржі та біржі ПФТС.

4. АТ "Укрексімбанк". АТ "Укрексімбанк" - державний банк, який за обсягом активів входить до п'ятірки найбільших банків України. НБУ підтверджує фінансову стійкість Укрексімбанку і збільшує ліміти співпраці.

У стратегії установи на 2019-23 рр. передбачено лідерство в області експортно-імпортного фінансування і корпоративного кредитування, діяльність як провідного постачальника широкого кола корпоративного банкінгу, створення стабільних механізмів фінансування діяльності з урахуванням останніх розробок, вивчення можливості залучення іноземних інвестицій. Власники корпоративних єврооблігацій UKREXIMBANK отримують 9% річних у валюті. Цінні папери торгуються на Українській біржі та біржі ПФТС.

Висновки./Conclusions. Таким чином, об'єктивною тенденцією в розвитку товарних бірж і їх інфраструктури буде, очевидно, постійне ускладнення та розширення біржових операцій, які будуть базуватися на строкових угодах. Це в першу чергу опційні угоди в їх різних формах та операції з біржовими індексами.

Все більше розмиваються кордони між товарними біржами та фінансовими біржовими інститутами, і найголовніше, що видозмінюється сам біржовий товар як предмет біржових торгів. Отже, кризовий період – найкращий час для інвестування, адже можна придбати акції відомих компаній відносно дешево, а ціна після скасування обмежень обов'язково «поповзе» вгору до своєї справедливої вартості.

Звичайно, успіх гарантований тільки в тому випадку, коли правильно підходити до аналізу ситуації на фондових ринках, знати, що і як враховувати при виборі інструментів для інвестиційного портфеля. Це не просто, але цього можна навчитися.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біржовий ринок в Україні: стан та виклики сьогодення: матеріали Всеукраїнського семінару з нагоди 80-річчя від дня народження засновника кафедри біржової діяльності, к.е.н., професора, заслуженого діяча науки і техніки України М.О. Солодкого (м. Київ, 11 грудня 2018 р.). Київ: НУБіП України, 2018. 110 с.
2. Вавдійчук І. М. Сучасний стан та тенденції розвитку біржової торгівлі в Україні / *Електронне наукове фахове видання “Глобальні та національні проблеми економіки”*. 2017. №15 URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/36.pdf>
3. Основи біржової діяльності: Навч. посіб. за ред.. М. О. Солодкого. Київ: ЦП Компрінт, 2017. 450 с.

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ, ЯК ГОЛОВНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Черкас Віра Володимирівна
старший викладач кафедри
правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Вступ. В умовах дії ринкових відносин суб'єкти господарювання мають постійно адаптуватися до змін попиту: розширювати асортимент, поліпшувати якість, знижувати собівартість та ціни, оптимізувати структуру витрат.

Істотним є те, що серед підприємств, справи про банкрутство яких перебувають на розгляді, значний відсоток становлять такі, що тимчасово потрапили в скрутне становище. Вартість їхніх активів набагато вища за кредиторську заборгованість. За умови проведення санації (оздоровлення) чи реструктуризації ці підприємства можуть розрахуватися з боргами і продовжити діяльність. [1].

Такі підприємства потребують значної уваги з боку як їх власників та керівництва, так і органів місцевої влади, зусилля яких мають бути спрямовані в першу чергу на недопущення ліквідації в результаті здійснення процедури банкрутства такого господарюючого суб'єкта, та проведення оздоровчих заходів з метою його включення в активні економічні відносини.

Результати дослідження. Сучасні наукові дослідження, спираючись на методичну базу оцінки ймовірності банкрутства, недостатньо чітко характеризують необхідність та поетапність здійснення таких оздоровчих процедур в залежності від глибини та стадії розвитку кризових явищ. Слід відмітити, що серед загальної сукупності заходів, що спрямовані на поліпшення фінансового стану суб'єкта господарювання, ефективними будуть лише ті, що забезпечать безпосереднє усунення чинника виникнення економічних негараздів, а також максимально забезпечить недопущення його розвитку в

майбутньому.

Для того, щоб чітко вибрати найбільш ефективні процедури оздоровлення підприємства, необхідно дослідити як саму сутність поняття «оздоровлення» (з метою з'ясування основних компонентів, що в нього входять), так і загальну послідовність здійснення такого процесу. Загалом поняття «оздоровлення» («фінансове оздоровлення») має багато компонентну структуру, тому слід враховувати в сіті вектори його здійснення, що пропонуються провідними як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. [3].

Аналізуючи тлумачення санації в різних наукових джерелах, відмітимо, що думки науковців різняться з приводу того, з якою метою мають здійснюватися дані заходи (недопущення процедури банкрутства, задоволення претензій кредиторів, відновлення належного рівня ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, уникнення збитковості діяльності, досягнення конкурентоспроможності тощо); що виступає об'єктом санації (підприємство, щодо якого порушено справу про банкрутство, підприємство-боржник, неплатоспроможне підприємство, господарюючий суб'єкт з ознаками певного виду кризи чи будь-який суб'єкт господарювання не дивлячись на його фінансово-економічне становище); хто має виступати суб'єктами санації (власники, інвестори, кредитори, держава); за рахунок яких джерел мають проводитися санаційні заходи (внутрішні чи зовнішні).

Таким чином, санацію слід розглядати лише як один із компонентів процесу оздоровлення, що може бути здійснений і до підприємств, що не мають ознак прояв у кризових явищ, і може стосуватися покращення чи удосконалення окремих аспектів виробничо-фінансової діяльності підприємства.

Процес оздоровлення підприємства (як того, що має гарний фінансовий стан, так і потенційного банкрута) може здійснюватися через процеси реструктуризації та реорганізації. [2].

Загалом механізм оздоровлення суб'єктів господарювання, базуючись на визначенні системи антикризових заходів управлінського характеру, має на

меті розробку конкретного плану дій, реалізація якого дозволить вчасно передбачати загрозові фактори зовнішнього та внутрішнього середовища для підприємства, нівелювати їх вплив та не допускати породження кризових на превентивній стадії антикризового управління, локалізувати, зменшувати.

Запровадження даного механізму має пройти два етапи:

1. Ідентифікація напрямів та інструментарію нейтралізації, зменшення проявів та наслідків кризи;

2. Розроблення та впровадження комплексу оздоровчих заходів, які є доцільними для реалізації антикризового управління на певному етапі розвитку кризових процесів в контексті визначеного виду (видів) кризи.

Таким чином, під стратегією антикризової діяльності підприємства варто розуміти визначення курсу розвитку суб'єкта господарювання та шляхів його реалізації, які дадуть змогу нівелювати ризики породження кризових явищ, а в разі їх виникнення – зменшити наслідки впливу задля збереження стійкого розвитку. Вид обраної стратегії антикризової діяльності (стратегії оздоровлення, стратегії санації) залежить не лише від наявності (відсутності) кризових явищ, а й від їх масштабів та стадії розгортання та можливості подолання наслідків. [1].

Вибір конкретного виду стратегії антикризового управління обумовлюється існуючим фінансово-економічним становищем суб'єкта господарювання, а також тією метою, яку планують досягти в процесі реалізації.

Обрання превентивної стратегії, локалізації кризи чи усунення її наслідків залежить від ознак наявності кризових явищ, а також від глибини їх поширення. Перший вид серед названих стратегій доцільно використовувати в тих випадках, коли відсутні явні ознаки кризових явищ, проте існують певні потенційні можливості їх виникнення у майбутньому. В більшості випадків її суть зводиться до моніторингу основних показників виробничо-господарської діяльності з метою раннього виявлення ознак їх погіршення та нівелювання їх впливу на ранніх стадіях. Стратегія локалізації кризи використовується у випадку, коли на підприємстві наявний один із видів кризи в досить глибокій

стадії. В основі даної стратегії лежить цілеспрямований вплив на окремі напрями фінансово-господарської діяльності з метою забезпечення прибутковості (у випадку наявності кризи результатів), досягнення належного рівня платоспроможності та ліквідності (у випадку наявності кризи ліквідності) та оптимізації структури капіталу та майна підприємства (у випадку майнової кризи) і недопущення трансформації одного виду кризи в інший чи ефект усинергії від їх поєднання. Стратегія усунення наслідків кризи застосовується після етапів локалізації кризи і зводиться до відновлення попередніх обсягів виробничої діяльності, а також ліквідації боргових зобов'язань, що могли виникнути (або виникли) в умовах розгортання кризи. [3].

Висновки. Таким чином, оздоровлення підприємства є важливою складовою загальної системи антикризового управління. В сучасних умовах більшість сільськогосподарських підприємств в процесі своєї виробничо-господарської діяльності зазнають наслідків фінансово-економічної нестабільності, що проявляється через зниження рівня їх платоспроможності та результативності, а отже, їх діяльність має бути об'єктом проведення моніторингу з метою недопущення переростання окремих збоїв господарської діяльності в системну кризу, що поставить під сумнів майбутнє такого суб'єкта господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Е . М. Коротков. Антикризове управління. – К.: МАУП – 2015, 263 с.
2. Колісник М.К., Ільчук Л.Г., Віблій П.І. Фінансова санація та антикризове управління підприємством: Навч посібник / К.:Кондор, 2016. – 272 с.
3. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч посібник / К.: КНЕУ 2018.- 412 с.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ТА ПАНДЕМІЇ COVID-19

Шевців Любов Юліанівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку
аналізу і контролю
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Сподарик Тетяна Ігорівна

Студентка
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. В сучасних умовах ринкової економіки основним у діяльності кожного підприємства є отримання максимального прибутку. Реалії сьогодення диктують нові вимоги, що передбачають використання результатів обліково-аналітичної інформації для розроблення рекомендацій з оптимізації бізнес-процесів, підвищення якості управління ресурсами, зменшення витрат та інформаційних ризиків під час прийняття управлінських рішень.

Під впливом процесів глобалізації у світовому економічному суспільстві відбуваються динамічні зміни. Це знаходить прояв у еволюції функціональних можливостей інформаційно-комунікаційних систем, переорієнтації облікової системи. Одним із найважливіших кроків у переході до нової системи обліку та звітності став поділ єдиної системи господарського обліку на складові. При цьому особливої ролі набуває управлінський облік, як інтегрована система обліку, планування, контролю, аналізу, що надає інформацію про доходи та витрати для оперативних рішень і розвитку підприємства.

Сучасні умови господарювання підприємств обумовлюють зростання ролі управлінського обліку та формування такої управлінської системи, яка б надавала інформацію не лише значно більшу за повнотою та обсягом, а й аналітичними і контрольними можливостями. Тому найважливішим фактором

нормального функціонування підприємства є управлінська діяльність, при якій управлінці оперують достовірною та оперативною інформацією.

Проблеми становлення, розвитку, формування та застосування системи управлінського обліку в діяльності сучасних підприємств знайшли своє відображення в роботах таких видатних науковців, як: Л. В. Нападовської, А. Д. Шеремета, В. В. Сопко, В. М. Пархоменка, М. Г. Чумаченка, Р. Гаррісона, Ч. Т. Хонгрена, Б. Нідлза та інших. Однак, незважаючи на велику кількість наукових публікацій, варто зазначити, що існує потреба у проведенні більш досконалих досліджень оскільки розгляд питань комплексного формування системи управлінського обліку в умовах соціально-економічних перетворень майже відсутні.

Формування цілей роботи. Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів для формування системи управлінського обліку на підприємстві в сучасних умовах соціально економічних перетворень та пандемії COVID-19.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження стали такі методи як: індукція, дедукція, аналіз, порівняння, конкретизація, систематизація і узагальнення, табличний метод. При написанні роботи використано законодавчі і нормативно-правові акти, наукові статті вітчизняних та зарубіжних дослідників, джерела мережі Інтернет.

Результати та обговорення. Останнім часом проблема формування парадигми управлінського обліку, зокрема, в процесі здійснення господарської діяльності підприємств стоїть у центрі уваги сучасних наукових досліджень. Але, на сьогодні, наукова думка не має загальноприйнятої точки зору щодо чіткого визначення понять «управлінський облік». Сутність даної економічної категорії неодноразово намагалися охарактеризувати у своїх працях як зарубіжні так і вітчизняні науковці, однак єдиної думки наразі не існує.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» бухгалтерський облік від 16.07.1999 р. № 996-XIV внутрішньогосподарський (управлінський) облік - система збору, обробки

та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством [1].

Сучасна наукова література виділяє кілька трактувань «управлінського обліку». Зокрема, Голов С. Ф. наводить дещо ширше та змістовніше визначення, вважаючи, що управлінський облік є процесом виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю всередині організації та для забезпечення відповідного підзвітного використання ресурсів [2].

Окрему позицію щодо визначення сутності управлінського обліку займає Сопко В.В., який називає його внутрішньогосподарським (управлінським) обліком і зазначає, що він є продовженням та поглибленням бухгалтерського фінансового обліку витрат і доходів діяльності підприємства [3].

Структура та основні елементи управлінського обліку наведені на рис.1.:

Рис.1. Структурні елементи управлінського обліку

Джерело: складено авторами

М. З. Матвійчук вважає, що головною метою управлінського обліку є забезпечення інформацією менеджерів підприємства всіх рівнів управління,

відповідальних за досягнення конкретних виробничих результатів [4]. Однак наше трактування є дещо ширшим. На нашу думку, основною метою управлінського обліку є формування системної та інтегрованої інформації для планування, оцінювання і контролю за діяльністю підприємства, а також мінімізація витрат в процесі виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг задля одержання максимального прибутку та прийняття правильних управлінських рішень.

Виходячи із визначення та мети управлінського обліку, до основних його завдань слід віднести (табл.1.):

Таблиця 1

Перелік завдань управлінського обліку

№	Завдання обліку
1.	Виявлення, реєстрація, накопичення, підготовка, інтерпретація, узагальнення і передача інформації для процесу управління підприємством
2.	Нормування і облік витрат на виробництво за центрами відповідальності
3.	Визначення об'єктів калькулювання, складання планових і фактичних калькуляцій
4.	Аналіз відхилень від норм витрат та їх групування за причинами і відповідальними особами
5.	Формування цінової політики
6.	Забезпечення контролю і регулювання діяльності підприємства
7.	Оцінка ефективності результатів діяльності підприємства за центрами відповідальності та видами продукції, виявлення резервів збільшення прибутку
8.	Аналіз собівартості й рентабельності продукції
9.	Забезпечення різних рівнів управління своєчасною і повною інформацією для оперативного прийняття управлінських рішень
10.	Посилення керованості підприємства та створення надійних передумов для його стратегічного розвитку
11.	Розробка перспектив довгострокового розвитку та утримання підприємством вигідних і важливих ринкових позицій

Джерело: складено на основі [5]

Кожне з наведених вище завдань має свої особливості, які спрямовані на виконання того чи іншого виробничого процесу відповідно до їх призначень та

впливу на успішне функціонування господарської діяльності підприємства в цілому.

На сьогоднішній день діяльність як вітчизняних, так і зарубіжних бізнес структур зазнає труднощів через низку причин. До яких належать, в першу чергу: незадовільний стан економіки, спричинений появою пандемії COVID-19, запровадження карантину у переважній більшості розвинутих країн світу, відсутність стабільного і збалансованого законодавства, через постійне внесення змін до нормативно-законодавчих актів, яке б достовірно та прозоро регламентувало діяльність установ економічної сфери, а також проблеми формування та організації процесів управлінської ланки підприємства.

З огляду на загальну невизначеність щодо термінів подолання пандемії COVID-19 та масштабів її впливу на світову економіку, зокрема, економіку України, організація бізнес-простору та його складових у 2020 році буде здійснюватись з урахуванням впливу коронавірусу в коротко і довгостроковому періоді [6]. Облікова система, в тому числі і система управлінського обліку, займає одне з провідних місць в економічній системі як усієї країни, так і її суб'єктів господарювання, оскільки відображає реальні процеси виробництва, обігу, розподілу і споживання у всіх галузях національної економіки, тому вплив COVID-19 на неї буде неминучим.

Пандемія коронавірусу ускладнила роботу суб'єктів бізнесу, ведення обліку зокрема. Кардинальних змін зазнала і система управлінського обліку підприємства. Адже тільки оперативне і своєчасне вирішення завдань з метою прийняття управлінських рішень, щодо відображення витрат, оплати простоїв виробництва, причин зниження виручки і збитків, відносин із зовнішніми контрагентами сприятимуть конкурентоспроможності підприємства в нових для світової спільноти умовах.

Висновки. Таким чином, виходячи із вище поданої інформації, можемо дійти до висновку, що результативність і ефективність управління сучасною організацією значною мірою залежить від того чи правильно побудована система управлінського обліку підприємства. Кожне підприємство є складною

соціально-економічною системою, яка поєднує у виробничому процесі різноманітні матеріальні елементи, людські ресурси та інформаційні зв'язки. Сучасні умови розвитку, що є складними виробничо-економічними системами вимагають чіткого і вмілого виконання завдань управління. Адже прийняття управлінських рішень у сфері діяльності підприємства прямо чи опосередковано впливає на рівень витрат і прибуток. За таких умов формування системи управлінського обліку сприятиме реалізації стратегії бізнесу та довгостроковому розвитку підприємства. Тому у цьому напрямку будуть спрямовані наші подальші дослідження в умовах світової економічної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями).
2. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку [Текст] : монографія / С.Ф. Голов. – К. : ЦУЛ, 2007. – 522с.
3. Сопко В.В. Фінансовий та внутрішньогосподарський облік затрат виробничої діяльності підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: «08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / В.В. Сопко. – Київ, 2001. – 24 с.
4. Матвійчук М.З. Теоретичні аспекти функціонування управлінського обліку на підприємстві / М.З. Матвійчук. Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка №6, 2013. – С. 299-305.
5. Проданчук М.А. Теоретико-методологічні засади управлінського обліку в системі управління підприємством / М.А. Проданчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua>.
6. Бюджетний процес у 2020 році буде здійснюватись з урахуванням впливу пандемії COVID-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-byudzhetniy-proces-u-2020-roci-bude-zdijsnyuvatis-z-urahuvannyam-vplivu-pandemiyi-covid-19>.

ІННОВАЦІЙНІ ЕКОСИСТЕМИ І КЛАСТЕРИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Яненкова Ірина Георгіївна

д.е.н., доцент

Князєв Святослав Ігорович

к.е.н., доцент

ДУ «Інститут економіки та прогнозування

НАН України»

м. Київ, Україна

Вступ. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що всі вони інвестують значні кошти в створення інноваційних екосистем та розвиток кластерів, які поєднують людей, ресурси, політику і організації для перетворення нових ідей з використанням передових технологій в комерційні продукти і послуги. Включення в ці структури дозволяє компаніям отримувати інноваційну квазіренду як додану вартість, яка з'являється у використанні досконалішого виробничого фактора. Ця тенденція дозволяє підприємцям скористатися перевагами ефектів агломерації, концентрацією ресурсів в одному місці, наявністю інфраструктури і сприятливих умов для інноваційних стартапів.

Мета дослідження – обґрунтування змісту інноваційних екосистем та кластерів у національній економіці.

Методи дослідження – абстрактно-логічний, порівняльний аналіз, узагальнення, інші загальнонаукові методи, структурно-функціональний підхід.

Результати. Оскільки одним із пріоритетів сучасного промислового розвитку є стимулювання інноваційних галузей економіки з високою доданою вартістю, то саме формування інноваційної екосистеми здатне органічно інтегрувати всіх учасників інноваційного процесу: спеціалізовані органи державного управління, що здійснюють державну підтримку інноваційного розвитку; наукові установи, де формується інноваційна ідея; бізнес-інкубатори, які здатні впроваджувати технологічні стартапи; підприємства малого і

середнього бізнесу, великі високотехнологічні корпорації і сервісні організації.

На регіональному рівні найефективніше працюють кластерні структури, до яких також можуть входити об'єкти інноваційної інфраструктури (технопарки, наукові центри, бізнес-інкубатори, науково-технічні підприємства). Формування та розвиток кластерів виступає ефективним механізмом залучення прямих іноземних інвестицій та активізації процесів інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості.

Кластерна політика має бути побудована таким чином, щоб кластери стали самодостатніми організаціями. Допомога держави має здійснюватися лише на перших етапах. В рамках кластеру мають виявитися підприємства-лідери, які, з одного боку, можуть «технологічно» підтягувати інші підприємства; з іншого боку, внутрішньокластерна конкуренція має спонукати підприємства кластеру до модернізації виробництва та інноваційної діяльності. На пізніших етапах кластери мають опікуватися не лише власними бізнес-проектами, але й також підтримувати розвиток кластерної інфраструктури, наповнювати кластерну екосистему – підготовкою нових кадрів, розвитком дослідницьких центрів, просуванням нових законодавчих норм тощо. Лише за таких умов кластер стане успішною структурою і полюсом зростання регіону.

Ефективність політики стимулювання кластерів забезпечується ініціативами та програмами, зокрема: «ЄвропаІнтерКластер» (забезпечення побудови ефективних процесів кооперації між учасниками кластерів на території ЄС), «Європейський кластерний альянс» (упровадження кластерних програм на національному рівні), «Акенет», «Регіони знань» (транснаціональна кооперація між кластерами на регіональному рівні), «Іннова Європа» (активізація міждержавного співробітництва між учасниками кластерів з метою створення спільних дослідницьких проектів і розроблення бізнес-стратегій), «Проінно Європа» (стимулювання розвитку кластерів світового рівня), «Кластерна досконалість» (розроблення єдиних стандартів підтримки розвитку інноваційних підприємств малого та середнього бізнесу в кластерних структурах), «Програма підтримки інноваційного розвитку та

конкурентоспроможності в рамках кластерів на 2010-2014 рр.» (фінансування інвестиційних та інноваційних проектів сфер інформаційно-комунікаційних технологій, чистих технологій), «Інтеррег IV», «Інтеракт», «Еспон 2013» (підтримка транскордонних кластерів у рамках транснаціонального співробітництва).

На цей час в Україні створено приблизно 50 кластерів, з яких реально працюють близько 20. Одним з прикладів успішно діючого кластеру є Морський Кластер України, що був заснований у 2018 році в м. Миколаєві з метою вирішення нагальних потреб суднобудівних підприємств. Розбудова Морського Кластеру України (МКУ), ефективно сприяє відтворенню промислових ланцюжків, захисту прав власників підприємств, лобюванню корисних законотворчих ініціатив, маркетингу послуг та продуктів тощо в умовах, коли державна допомога галузі наразі обмежена або відсутня взагалі. Важливим є вступ до Європейської мережі морських кластерів, що сьогодні зосереджують понад 25 тисяч підприємств. Кластерні інструменти об'єднаної Європи надають широкі можливості взаємодії у бізнесі – пошуку фінансування, ринку збуту, контрагентів, інвестицій та ін.

Одним з провідних підприємств МКУ є MDEM - мультисервісна компанія, яка успішно інтегрована в ланцюг створення додаткової вартості продуктів голандського суднобудівного концерну і пропонує послуги інжинірингу, дослідження, маркетингу тощо. Понад 400 проектів суден складає портфоліо цієї компанії. Цей досвід збільшує потенціал та конкурентні спроможності МКУ на світовому суднобудівному ринку. Вагомий внесок у розбудову МКУ здійснює Національний Університет Кораблебудування ім. адмірала Макарова (НУК), зокрема через створення тренінгового центру з підготовки інженерно-технічних кадрів, що за минулі 6 років підготував понад 100 фахівців, частково задовольнив потребу Миколаївських проектно-конструкторських бюро в кадрах. Крім того, використовуються переваги дуальної освіти, яка стала основним принципом залучення нових співробітників – студенти НУК починають працювати за фахом над реальними проектами вже

з 4 курсу. Такий підхід сприяє кращому закріпленню знань та більш швидкому зростанню професійного рівня молодих суднобудівників. Усі учасники розуміють, що процес виводу Морського Кластеру України на реалізацію робочих проєктів не буде ані швидким, ані легким. Зустрічі представників різних підприємств за одним Круглим Столом допомагають також краще усвідомлювати поточний стан загалом по галузі та сприяють укріпленню горизонтальних зав'язків між підприємствами.

Аналізуючи діяльність національних кластерів можна виділити три основні напрями кластерного розвитку – 1) Бізнесова активність – важливо забезпечити потік проєктів – інвестиційних, комерційних, перспективних тощо. 2) Виробнича кооперація – коли проєкти розпочато, виробнича інфраструктура має бути готовою (питання обліку та наявності підрядників, довіри до них, потужності, якості тощо), 3) Інноваційна та освітня екосистема – постійна спрямованість в бік інновацій та здобуття і засвоєння новітніх знань і навичок.

Морський кластер є одним з трьох в Україні (інші - Запорізький та Харківський), які можна віднести до Індустрії 4.0 й повністю синхронні у своєму розвитку.

Висновки. Ключова роль в створенні технологічних екосистем і кластерів традиційного та принципово нового спрямування в Україні належить центральному та регіональним урядам, які в Україні мають розробити дієву законодавчу базу створення, функціонування та підтримки діяльності промислових, інноваційних та інших мережевих структур, а також створити сприятливе інституційне та інфраструктурне середовище для їх розвитку, зокрема, це має бути послідовна робота із відпрацюванням пунктів, що відносяться до рейтингу Doing Business; координація зусиль щодо співпраці та реалізація проєктів публічно-приватного партнерства; навчання та здобуття нових навичок керівниками та фасилітаторами кластерів.

LEGAL SCIENCES

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF FRANCHISING AGREEMENT MAJOR CHALLENGES

Khurtsidze Tamila

Associate Professor of Law Department
Faculty of Business, Law and Social Sciences
AkakiTsereteli State University, Kutaisi, Georgia

Abstract This article constitutes institute of franchising, theoretical and practical aspects of legal issues that concern a franchise agreement. The work compiles the research results based on the interviews with franchise business entrepreneurs and their perspectives towards the topical issues on franchise agreements. On the basis of accumulated practical experience as well as gained knowledge, a work culture survey disclosed what are advantages and disadvantages of a franchise agreement from the joint of theoretical and practical perspective.

Keywords: Franchise, agreement, advantages, disadvantages, business.

1. Research Topicality

Research goal

The research aims at presenting not only pros but also cons of a franchise agreement in terms of research with franchise owners to consolidate theoretically already known practical issues; mainly to research and evaluate the guarantees and risk factors and accentuate perspectives highlighted through franchise business world.

2. Research Methodology -Analysis of existing situation, group interview with focus groups, in-depth interviewing and analysis methods of statistical information.

Research Design

technique	Discussion with a focus group, individual interviews
Target group	Franchises operating in Georgia
Selection method	Targeted selection
Sample size	8 focus groups
Research location	Tbilisi

Franchise- this is the kind of business operation where the company (franchiser) transfers certain rights for product sales and service to an independent individual (franchisee). Franchisee takes all the responsibility to yield to franchisors instructions and pre-fixed terms and regulations drawn up by a franchisor.

A franchise is a legal and commercial relationship between the owner of a trademark, service mark, trade name, or advertising symbol and an individual or group wishing to use that identification in a business.

Each franchise business has been authorized by a parent company, or franchisor, to sell their goods and/or services either in a retail space or a designated geographical area. The franchise governs the method of conducting business between the two parties. Generally, a franchisee sells goods or services supplied by the franchisor or that meet the franchisor's quality standards.

In exchange for business operation a franchisee gets allowance to use company's name, trademark, reputation, product and service, commercial technologies, expertise and support mechanisms. Thus, taking these instructions and liabilities into account can't be assessed as disadvantages, but they give opportunities to make franchising effective and productive by capital investments and profit. To be entitled to these rights a franchisee offers the first month payment in return, and then continues transferring monthly payments.

This is a peculiar lease, because franchisor has no chance to become the owner of trademark rights, but he only has a right to use trademark in over a designated period of time by covering regular monthly installments. The amount of monthly installments is defined in franchise contract. Franchise package (The whole system of

business formation/operation) enables an entrepreneur to hold business successfully with no prior business experience, awareness of marketing and business strategies education, and business competency.

The franchisor brings together in the franchise package the elements of the business, reflecting the accumulation of his/her total operation in a form that can be transferred to franchisees. In the package the franchisor defines the structure of the business format and the nature of the relationship between franchisor and franchisees. This relationship is usually documented in the franchise agreement and the operating manual.

Nowadays the terms franchising and franchise agreement become inseparable from worldwide company formations and entrepreneurial activities, and franchising is assessed as the most successful "instrument" that makes world business productive and profitable.

Franchise companies do not make enterprises themselves, but they choose existed independent enterprise and provide it with intellectual property rights within the expiry period. Franchisee is always likely to be the other part of the franchise contract. Franchiser is supportive strength expanding franchisee's business on someone else's investment capital. Franchisee is entitled to opportunities representing himself as an individual entrepreneur, who would use business formation models and recognized brand name/trademark. Therefore he saves much time as a result, and time -it's money.

There are lots of companies in Georgia, that have much experience of running business, commercial buildings for storage of goods(warehouses), buildings, but they have scarcity of material and technical base, and existed ones don't even meet the minimum standards. They lack modern technologies.

According to Georgian civil code franchising is a kind of long-term committed relationship between enterprises based upon a mutually agreed-upon commitment to one another involving honesty, openness, if necessary yielding to specific series of obligations to contribute to producing and distributing products and the trade of goods and services"[2-p.144].

The subject matter of franchise agreement can be various. These can be the following intellectual properties (nonmaterial equity) rights such as: identification of the goods and/or services, industrial designs, packing system, know-how, giving the creator of an original work exclusive rights to it, usually for a limited time (i.e. copyrights),etc.

The main part of franchise agreement is likely to be large-scale company usually these are transnational corporations having high reputation and potential in marketing sphere. (For example "Sheratoni","Pepsi " etc.) These corporations that are interested in business development not only in their countries but also in other countries provide foreign, already established experienced, companies with intellectual property rights within the expiry period. One of those advantages, a franchisee doesn't need to struggle with integration in the market-place, as franchiser's trade mark, brand name, production technologies combats all the problems that are connected with new business gaining a foothold in the market place [3-p.202-203]. Franchising can be termed in other words "Preferential Entrepreneurship".

Franchise agreement is the sort of payment agreements. The amount of payment and the way of covering liabilities are assisted with franchise agreement.

It's preferential, because franchise agreement provides franchisee with goodwill. "goodwill-this is intangible asset assessed as prestige, reputation, benevolence, that lack independent market value." Good will is the reputation gained as a result of long-term activities by which company gains community support for a particular action and guarantees future business perspectives.

A franchisee shall get know-how after he becomes entitled to rights.

Know-how (or knowhow as it is sometimes written) is practical knowledge of how to get something done. Know-how is often tacit knowledge, which means that it is difficult to transfer to another person.

There are series of risk-factors that may hinder franchise business.

For example, breaking contractual requirements, not covering payment, violate the secrecy and confidentiality, providing false information on purpose, not abiding with standards worked out by franchisor, etc.

The industry of soft drinks: "Coca-cola", "Pepsi ", "Seven-up" made the greatest success in franchising history. In 1955 Ray Kroc took over a small chain of food franchises and built it into today's most successful fast food franchise in the world, now known as McDonald's. McDonald's currently has the most franchise units worldwide of any franchise system. It is really popular in Georgia as well but here in most cases franchisor's interests aren't observed and its goodwill is at high risk. service mightn't be similar in different cities.

For example if we compare Kutaisi with Tbilisi we will conclude that in Kutaisi it lacks organization and quickness of service. And this is a factor that infringes interests of franchisor. The goodwill of franchise is at high risk as well. However, these drawbacks don't interrupt franchising system from going ahead, and the number of its users is getting bigger. Unfortunately one thing to be concerned this is uncontrollable management mechanism.

The issues how franchising will be developed in Georgia, what is its potential and future perspectives still remain actual. Franchising really has worked in lots of countries. lots of companies are engaged in owning and operating commercial franchises. The secret of productiveness and effeteness should be sought in management methods producing high quality.

Franchising isn't successful in our countries in contrast with other countries. In general it is the most profitable business intercourse, but the reason lies in the fact that Georgian entrepreneurs suffer from low level in business awareness. The Georgian recognized companies "Aversi" and "PSP" focus on increasing and contributing to distribution and minimizing shares of franchise business. Georgian companies don't keep up with steps of large-scale business development. The very reason is uncontrollable legal background. Progress to be done in franchise system seems to be a boom in the future. The first and foremost goal is enacting innovative

methods to give entrepreneurs free choice and prevent from rude regulations and laws.

Results and discussion

Research Design

technique	Discussion with a focus group, individual interviews
Target group	Franchises operating in Georgia
Selection method	Targeted selection
Sample size	8 focus groups
Research location	Tbilisi

Entrepreneurs, who are running rather successful franchise business in our country, unanimously acknowledge that the franchising system has its own advantages and disadvantages, risk-factors that proves the opinion that franchise business does not always guarantee a successful business.

In order to study the expected results, approximately 50 business executives were interviewed who use franchise system in running their business and based on the analysis of actual or expected risks and guarantees of success, the problematic issues of legal regulation, the survey has proved the following:

88% (44) of the focus group participants, being questioned how successful it was for them to run a franchise business, admitted that this is the best way for business start-up, promotion and expansion. However, in personal interviews, they emphasized that no one is protected from the expected undesirable, negative consequences;

Upon the question whether the lack of norms and proper regulations in terms of legislation affect franchise business, franchisers point out that all of this had a negative impact on their activities, although they regulated their relations with the franchisor via agreements and international law they wished disputed issues had been regulated by Georgian legislation,. For instance, information capacity and privacy provided at the pre-contractual stage.

Upon the question whether franchise business would have promising perspectives in Georgia, 95% (48) respondents strongly agreed, however, they

highlighted in the personal interviews the contradictions that may arise the above-mentioned obstacles.

when the question came up as to whether they could name impediments hindering franchise business promotion, 85% (43) respondents named the imperfection of the existing legal framework in terms of legal regulation.

Through research and surveys conducted with entrepreneurs, it has become possible to discuss the pros and cons of a franchising agreement, which is presented in tabular form below.

Conclusions

Advantages of Franchise agreement	Disadvantages of Franchise agreement
You usually have exclusive rights in your territory. The franchisor won't sell any other franchises in the same region, though there will be competition from other businesses	Costs may be higher than you expect. As well as the initial costs of buying the franchise, you pay continuing royalties and you may have to agree to buy products from the franchisor.
In terms of legislation, you can use a recognized brand name and trade marks. You are benefited from any advertising or promotion by the owner of the franchise - the "franchisor".	The franchise agreement usually includes legal restrictions on how you run the business. You might not be able to make changes to suit your local market
Legal and financial risk is reduced and is shared by the franchisor.	Other franchisees could give the brand a bad reputation.
Your business is based on a proven idea. You can check how successful, legally protected and secured other franchises are before committing yourself.	Scarcity of legal framework in our country,(articles inferred in the civil code of Georgia – 8 articles as well as the absence of a special law on franchisings)
Financing the business may be easier. Banks are sometimes more likely to lend money to a franchise with a good reputation. goodwill	The franchisor might go out of agreement, or change the way they do things.

Finally, the fact that the first international franchise exhibition "BUYBRAND Transcaucasia" was held in Tbilisi for the first time at the ExpoGeorgia Exhibition Center in June 2017, under the guidance of Georgian Chamber of Commerce and Industry and presented Brands from Georgia, Armenia and Azerbaijan under their

certain franchise conditions proves promise of favorable development and future success of franchise business.

It's noteworthy that franchise business has significantly grown in Georgia recently; Wissol Group signed an exclusive franchising agreement with Dunkin' Donuts, the largest American restaurant company, in 2014.

For the development of small and medium businesses in Georgia, despite the risk factors identified through the research, a franchise business is a great way to achieve product-market fit and implement new ideas, since franchisee doesn't have to struggle to gain a foothold in marketplace and the system makes it easier to resolve a number of contradicting issues. However, as mentioned in the paper, franchising business is not always a guaranteed source of success; it's equitable to consider issues concerning legal regulations.

REFERENCES:

1. "Association of Franchising", Projects "small and medium business in Franchising "(Bulletin). ISBN 99928-945-9-8. Publishing, "Thani" 2000.
2. Georgian civil code. Tbilisi, 2019.
3. Commentary to the civil code of Georgia. Fourth book, Volume 1. Tbilisi. 2010.
4. Kokiashvili M. Franchizing and its legal regulation. Publishing, "Meridiani", 2009.
5. Mark Abell, The Law and Regulation of Franchising in the EU, 2013, Cheltenham, United Kingdom.
6. Mark Abell, Franchise Law Review, Law Business Research, seventh edition, 2020.
7. Viktorija Jarkina, Franchising in Theory and Practice: A Franchise Agreement in the Framework of Civil Law, LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010.

ОСНОВИ ТАКТИКИ ДІЙ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ЗАГРОЗІ ВИБУХУ АБО В УМОВАХ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

Біліченко В. В.

Підполковник поліції

Старший викладач

кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Анотація: У даній статті розглядається рішення питань про отримання повідомлення бомбових загроз, основну увагу необхідно приділити трьом аспектам, тісно взаємопов'язаних один з одним. Тому план дій у разі отримання повідомлення про бомбову загрозу повинен містити відповідні елементи іменовані реакцією на загрозу вибуху.

Ключові слова: вибухові речовини, бомбова загроза, запальний механізм, забезпечення безпеки персоналу, загроза вибуху

До них слід віднести:

- Дії в разі отримання повідомлення про загрозу вибуху;
- Дії в разі пошуку вибухових пристроїв, вибухових речовин або запальних механізмів;
- Дії в разі виявлення самих вибухових пристроїв і вибухових речовин або запальних механізмів

Попередження про загрозу вибуху особисто або від третьої особи – вихідна точка реакції на загрозу вибуху. Попередження про це іноді передаються на словах працівникам поліції, охоронцям, ліфтерам, або іншим особам. В інших випадках інформація надходить через газети, радіо, правоохоронні органи, офіційні установи або з інших джерел.

Співробітники поліції, які отримали повідомлення про загрозу вибуху. Повинні негайно сповістити чергового по ОВС, а той направляє співробітників до місця події. [1]

Головним завданням плану є забезпечення безпеки персоналу. Захист власності – вторинне завдання. А виявлення и затримання терористів – безпосереднє завдання поліції.[2]

Особа, яка бере бомбову загрозу, грає ключову роль у наступних подіях. Цікаво відзначити, що багато організацій готують до цього тільки чергових, телефонних операторів або секретарів, часто забуваючи про важливість відповідної підготовки інших співробітників, які можуть отримати телефонне попередження про закладення бомби. Кожна людина повинна пройти достатню підготовку, щоб знати, які дії він повинен здійснити для отримання загрозового повідомлення.

Найчастіше інформація про загрозу вибуху надходить по телефону і в більшості буває помилковою.

Дії в разі отримання інформації по телефону:

Якщо той хто подзвонив попереджає про загрозу вибуху, то черговий повинен:

- 1) Негайно повідомити про це вищому органу;
- 2) Ніколи не вірити терористам ;
- 3) постаратися, щоб той хто подзвонив якомога довше не вішав трубку (щоб встановити, звідки ведеться розмова);
- 4) попросити, щоб він назвав своє прізвище (під виглядом, що про нього буде повідомлено в засобах масової інформації, що він буде нагороджений за благородний вчинок; що його дії залишаться анонімними і т. п.),
- 5) попросити того, хто подзвонив повторити повідомлення;
- 6) по можливості записати кожне слово (вкрай можливо точно записати повідомлення того хто подзвонив, оскільки в ньому можуть міститися умовні знаки або інструкції, призначені для людини, якій загрожує об`єкт);

7) зареєструвати час початку і закінчення телефонної розмови;

Якщо той хто подзвонив не уточнив ні місце розташування вибухового пристрою, ні можливий час вибуху, то черговий повинен:

1. попросити абонента повідомити цю інформацію;

2. сказати, що в будівлі знаходяться люди і що в результаті вибуху можуть постраждати невинні громадяни;

3. звернути увагу на дивні або характерні звуки: звуки працюючого мотора, якщо було чути в трубку музику і інші шуми, здатні дати хоч якесь уявлення про те, звідки ведеться розмова;

4. відзначити, чи є голос чоловічий або жіночий;

5. звернути увагу на особливу манеру, мову або вимову;

6. якщо є можливість визначити місцезнаходження , негайно локалізувати його;

7. відразу після закінчення розмови повідомити всю цю інформацію керівнику органу або підприємства і написати короткий звіт про розмову;

8. попередити відповідальних за об'єкт, де передбачається вибух, щоб вони не розголошували отриманої інформації іншим працівникам;

Дії в разі пошуку вибухових пристроїв, вибухових речовин або запальних механізмів на стаціонарному об'єкті

Використовуйте розроблений план дій на випадок надзвичайних ситуацій на об'єкті погрози вибуху;

Перш ніж посилати людей на пошуки бомби в надії, що хтось на неї наткнеться, використовуйте план проведення пошукових заходів. Спробуйте визначити, чи могла бомба бути закладена одним з відвідувачів або доставлена разом з останньою поставкою. Будь-яке місце, де збираються відвідувачі, може бути найбільш імовірним місцем установки вибухового пристрою.

Вимкніть сигнальні і тривожні джерела.

Вся внутрішня сигналізація і пристрої тривоги повинні бути відключені перед початком пошуку.

Пошукова команда вже буде "на взводі" без додаткового нагнітання обстановки, якщо хтось раптом включить тривогу.

1) Починайте пошук з зовнішньої сторони будівлі і поступово рухайтесь всередину.

2) Огляньте стічні труби, підвіконня, кущі, дерева, земляні насипи і контейнери для сміття поблизу будівлі;

3) Починайте пошук усередині будівлі з загальнодоступних місць (коридори, туалети, холи, сходи, шахти ліфтів, сам ліфт, телефонні кабінки, стояки пожежного крана, плафони, вітрини. Стінні шафи, зали засідань і інші можливі доступні місця для злочинців).

Ліфтові шахти закінчуються під самим нижнім поверхом. Вони повинні бути перевірені. Для цього один із співробітників повинен залізти на кабінку ліфта і, просуваючись кожен раз на один поверх, перевірити всі поверхи, висвітлюючи всі ліхтарем. Він також повинен перевірити противаги при їх русі вниз і лебідку ліфта.

Якщо в приміщенні є підвісна стеля, необхідно перевірити простір над ним. Особливу увагу приділяйте ознаками, що вказує на нещільне розміщення панелей і звукоізоляційних плиток. Перевірте проводку і трубопроводи. Шукайте сліди інструменту на повітропроводах, електророзподільних щитах. Вони можуть бути ознаками розтину цих комунікацій.

Шукайте бомбу під столами і стільцями, де вона може бути приклеєна липкою стрічкою із зворотного боку. Перевірте всі стільці на предмет надривів і горбів на м'яких підкладках.

Позначте перевірені ділянки. Це попередить повторне проходження по одному і тому ж місцю;

Завжди здійснюйте пошук знизу (підвальні приміщення) вгору (включаючи дах).

Пам'ятайте, що в ході пошуків виключно важливе значення має оперативність, проте вона не повинна заважати їх ретельному проведенню.

Пошук починайте з периметра.

Співробітники повинні починати пошук від стін і рухатися до центру кімнати. Вони повинні починати з протилежних кінців кімнати і рухатися в напрямку один одного.

Отже, бійтеся пасток. Вони можуть спрацьовувати від натягнутого дроту або вібро-вимикачей, при натисканні, або можуть бути встановлені на двері. Ніхто не повинен нічого чіпати, якщо щось, схоже, лежить не на своєму звичайному місці, навпаки, необхідно відзначити це місце для групи знешкодження. Співробітники повинні бути дуже уважні до всього, що було недавно зрушено з місця: металеві плитки або килимове покриття, тільки зашпакльовані стіни, розкидана земля, тирса, цегляний пил або стружка. Такі місця повинні бути позначені для групи знешкодження, але чіпати їх не можна.

Пошук здійснюйте зосереджено.

Співробітники повинні розосередитися, для того щоб звести до мінімуму ураження людей в разі детонації вибухового пристрою одним із співробітників. Вони повинні працювати в різних кімнатах, не більше двох осіб в одній кімнаті і ні в якому разі не знаходитись в одному місці 4 і більше осіб.

Прислухайтесь до сторонніх звуків

Як правило, вибухові механізми мають годинниковий механізм. Для осіб, які шукають вибухові речовини та ін. пристрої, які є небезпечними для життя людей - найголовнішим є слух. Вони повинні намагатися відслідкувати всі сторонні шуми і намагатися вловити цокання годинника.[3]

Виновок:

Майте на увазі, що може бути встановлено не один вибуховий пристрій. Якщо виявлено один пристрій, не зупиняйте пошуки, поки не перевірите всю будівлю. Вимкніть портативні радіостанції, стільникові телефони та пристрої супутникового зв'язку. Це може запобігти спрацювання вибухового пристрою від радіосигналу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

- 1) Наказ МВС 700 від 14 серпня 2012 року Інструкція «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень»
- 2) Закон України про «Національну поліцію». Розділ I, Ст 2
- 3) Закон України про «Поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23.12.2004 № 2288-IV, редакція діє з 18.12.2019

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВІ УКРАЇНИ**

Домбровська Катерина

студентка VI курсу

факультету морського права

НУК імені адмірала Макарова, м.Міолаїв

Бараненко Дмитро Володимирович

Науковий керівник

кандидат юридичних наук

доцент кафедри

теорії та історії держави та права

Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова

Вступ. Злочини у сфері службової діяльності і корупційні злочини є одними з найбільш деструктивних злочинів проти основ державного ладу, а законодавство у визначеній сфері є доволі розгалуженим та потребує уточнень, зокрема, відсутні визначення публічної послуги та особи, яка надає таку послугу, тож є необхідність встановити співвідношення між суб'єктами цих злочинів.

Мета роботи. Мета полягає в дослідженні таких спеціальних суб'єктів злочину, як «службова особа» та «особа, що здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг».

Матеріали і методи. При проведенні дослідження використовувалися теоретичний метод аналізу (співставлення, порівняння, класифікації). Інформаційну базу дослідження складає Кримінальний кодекс України.

Результати і обговорення. Питання вдосконалення правового регулювання відповідальності службових осіб у кримінальному праві України необхідно розглядати в перспективі прийняття законодавчих змін. Такі зміни є необхідними, оскільки встановлення заборони конкретних корупційних діянь –

це єдиний механізм впливу держави на правопорушника. Відповідальність за корупційні злочини виникла не з появою Кримінального кодексу України 2001 року, а ще за часів становлення кримінального законодавства СРСР. На жаль, ця система корупційних злочинів не зазнавала жодних змін та існувала у сталому вигляді до 2011 року, коли почали відбуватися реформи антикорупційного законодавства.

Так, 7 квітня 2011 р. № 3207-VI до Кримінального кодексу України було внесено зміни, що стосувалися визначення поняття «службова особа», ознаки якої зазначені в ч.3 ст.18 Кримінального кодексу України та пунктах 1 і 2 примітки до ст.364 Кримінального кодексу України. Поняття «службова особа» доповнилося ознаками нового спеціального суб'єкта злочину – «службова особа юридичної особи приватного права». Ця новація стала доволі вагомим для українського законодавства, оскільки раніше така дефініція не використовувалась [1].

Більшість злочинів, передбачених Розділом XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, є злочинами зі спеціальним складом, тому їх специфікою є особливий зв'язок зі спеціальним статусом суб'єкта.

За характером зв'язку вони поділяються на дві групи:

- 1) ті, які здійснюються виключно у межах наданих повноважень;
- 2) ті, які здійснюються з використанням як наданих повноважень, так і пов'язаних з ними можливостей.

Кримінальне законодавство України не містить визначення «спеціальний суб'єкт», що вносить певні колізії у розуміння цього поняття. Тому, виходячи з аналізу характеристики поняття «службова особа» у Кримінальному кодексі України, можна констатувати, що службова особа – це особа, яка обіймає певну посаду чи діє за певними повноваженнями, здійснює свої посадові обов'язки, а саме здійснює функції представника влади, організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції на правовій підставі.

Для того, щоб працівник державних органів визнавався представником влади, він має відповідати певним критеріям:

- 1) мати владні повноваження;
- 2) мати право вчиняти дії, що несуть правові наслідки;
- 3) мати широкий спектр реалізації свої повноваження щодо осіб, що не підлеглі йому по службі.

З цього можна зробити висновок, що трактування положень Кримінального кодексу України свідчить про те, що суб'єктами злочинів, передбачених ст.364, 365, 368, 368-2, 369 Кримінального кодексу України є лише особи, які здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують їх за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [1].

Відповідальність за злочини у сфері службової діяльності в розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу України поділяється залежно від того, в публічній чи приватній сфері здійснення цієї службової діяльності вони вчиняються. Також було виокремлено такі види службових осіб: представники влади, місцевого самоврядування; службові особи державних, комунальних підприємств; службові особи юридичних осіб приватного права тощо.

Поняття «службова особа» доповнилося ознаками нового спеціального суб'єкта злочину – «службова особа юридичної особи приватного права». Ця новація стала доволі вагомим для українського законодавства, оскільки раніше така дефініція не використовувалась.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зробити висновок, що існує нагальна потреба більш глибокого дослідження таких спеціальних суб'єктів злочину, як «службова особа» та «особа, що здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг». Таке дослідження допоможе створити правильне їх розуміння та застосування, вплинути на межі кримінально-правової заборони, вирішити питання щодо розмежування категорій службових осіб та виокремлення суттєвих ознак, визначити повноваження службових осіб, встановити відповідні обтяжуючі покарання обставини та удосконалити правове регулювання відповідальності службових осіб у кримінальному праві України.

Таким чином, необхідно зазначити, що законодавство України наразі перебуває у стадії модернізації. Зокрема, вирішується питання щодо розмежування категорій службових осіб та виокремлення суттєвих ознак, що можуть вплинути на визначення кримінальної відповідальності службових осіб. Так, необхідно здійснити виокремлення кваліфікованих складів злочинів відповідно до функціонального підходу щодо визначення повноважень службових осіб, встановити відповідні обтяжуючі покарання обставини, розробити дієвий механізм розмежування ознак окремих видів злочинів та врахувати досвід європейського законодавства щодо удосконалення правового регулювання відповідальності службових осіб у кримінальному праві України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. №2341-III . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.06.2020).

КОНСТИТУЦІЙНА СВОБОДА НЕКОМЕРЦІЙНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олійник Анатолій Юхимович

к.ю.н., професор
професор кафедри

приватного та публічного права

Малов Микита Олександрович

студент гр. МгП-20 магістратури права

Інститут права та сучасних технологій навчання

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Введення. Конституційна свобода господарської (комерційної і некомерційної) діяльності та її реалізація в Україні постійно знаходяться у центрі уваги вчених юристів та економістів. В роботі досліджується конституційна свобода некомерційної господарської діяльності. Аналізуються різні праці авторів щодо названої свободи. Пропонується авторське розуміння конституційної свободи некомерційної господарської діяльності.

Метою роботи є дослідження конституційної свободи некомерційної господарської діяльності. Відповідно до мети завданнями дослідження є: а) аналіз наукових і нормативно-правових джерел конституційної свободи некомерційної господарської діяльності; б) формулювання її поняття, ознак, видів, організаційних форм здійснення та регулювання; в) пропозиції, висновки і рекомендації.

Матеріали і методи. Проблема дослідження конституційної свободи господарської (підприємницької) діяльності в Україні не нова. За названою тематикою захищені кандидатські та докторські дисертації, написані монографії, підручники, посібники та наукові статті, аналізуються діючі закони, що регулюють можливості особи здійснювати підприємницьку діяльність. В різний період названу проблему досліджували такі автори: С. Бевз, В. Гайворонський, В. Жушман, Л. Єлізарова, С. Іщук, А. Ковач, М. Козачук, Т.

Кравцова, Л. Нікітенко, А. Олійник, С. Різник, Н. Саніахметова та ін. Окремо конституційна свобода некомерційної господарської діяльності в Україні ще не досліджувалася. Для її дослідження передбачається використати філософські, загальнонаукові і спеціальні методи.

Результати і обговорення. Під господарською розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, що спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Комерційна господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність) [1]. Така діяльність є самостійною систематичною господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку (ст. 52) [2]. Суб'єктами господарювання в Україні є комерційні і некомерційні організації. Комерційними суб'єктами вважаються фізичні особи і організації, що здійснюють господарську діяльність для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку (підприємці). В. Гайворонський підкреслює, що некомерційна господарська діяльність організацій або взагалі не пов'язана з одержанням прибутку, або прибуток, одержуваний від такої діяльності, використовується лише для створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування [3, с. 52].

Для визначення конституційної свободи некомерційної господарської діяльності слід сформулювати та проаналізувати її ознаки. Ознаками конституційної свободи некомерційної господарської діяльності є: 1) закріплення її в Конституції та законах України; 2) не обмеження та не заборона можливостей особи на господарську діяльність; 3) самостійність і систематичність господарської діяльності, що здійснюється суб'єктами

господарювання; 4) виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, заняття торгівлею; 5) спрямування її на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

Конституція України закріплює, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42) [4]. Некомерційна господарська діяльність відповідно до ст. 52 ГК України здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких відповідно до названого Кодексу забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування. Некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом [2]. Некомерційне господарювання поділяють на два способи здійснення : а) некомерційна господарська діяльність; б) неприбуткова діяльність суб'єктів господарювання.

Конституційна свобода некомерційної господарської діяльності здійснюється як правило державними або комунальними підприємствами у випадках, коли вона не обмежена чи не заборона законом. У відповідності з ГК України забороняється заняття комерційною діяльністю, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, що відноситься до засобів державного регулювання господарської діяльності а саме: державне замовлення, державне завдання, ліцензування, патентування, квотування, сертифікація, стандартизація тощо (ст. 12). Закон забороняє здійснювати некомерційну господарську діяльність органам державної влади, органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам (ст. 52 ГК України). Так, забороняється здійснювати у Збройних Силах України будь-який інший вид діяльності, окрім некомерційної (неприбуткової) діяльності (ч. 2 ст. 414 ГК України) [2]. Серед посадових осіб закон забороняє господарську діяльність: а) народним депутатам; б) посадовим і службовим особам органів державної влади та органів місцевого самоврядування; в) військовослужбовцям; г) суддям,

працівникам прокуратури, правоохоронних органів; г) особам, яких суд обмежив у праві займати певні посади чи займатися певною діяльністю (протягом строку такого обмеження); д) особам, засудженим за корисливі злочини (до зняття чи погашення судимості) тощо.

Господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання має бути самостійною і систематичною. Самостійною вважають некомерційну господарську діяльність яка не перебуває під чієюсь владою і здійснюється конкретним суб'єктом господарювання. Систематичною вважають некомерційну господарську діяльність, що здійснюється п'ять і більше разів.

Виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, заняття торгівлею та інша діяльність є ознакою конституційної свободи господарської (комерційної і некомерційної) діяльності. Відмінність некомерційної діяльності від комерційної полягає в тому, що некомерційна господарська діяльність спрямована досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

Досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. Неприбуткову діяльність здійснюють так звані неприбуткові підприємства (некомерційного виду), визначені у ст. 14.1.121 Податкового кодексу України як установи та організації основною метою діяльності яких є не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності, меценатства та іншої діяльності, передбаченої законодавством. До неприбуткових підприємств, як правило, відносяться установи освітнього, спортивного, культурного спрямування, благодійні фонди, професійні спілки, громадські організації, партії, інше, які здійснюють господарську діяльність, не систематично, не регулярно і не постійно отримують прибутки [5].

Отже, конституційна свобода некомерційної господарської діяльності є різновидом господарювання, що здійснюється двома способами: некомерційного господарювання та неприбутковою діяльності суб'єктів господарювання.

Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: а) державне замовлення; б) ліцензування, патентування і квотування; в) технічне регулювання; г) застосування нормативів та лімітів; р) регулювання цін і тарифів; д) надання інвестиційних, податкових та інших пільг; е) надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій (ст. 12 ГК України). Так, Т. Кравцова підкреслює, що шлях України до правової держави з соціально орієнтованою економікою полягає у реформуванні регуляторних відносин в сфері господарювання які, на її думку: а) повинні ґрунтуватися на конституційних принципах верховенства права, верховенства Конституції України та закону; б) передбачати пріоритетне місце та роль законних прав, свобод та інтересів всіх суб'єктів господарських відносин, в тому числі споживачів та суб'єктів господарювання. Досягнення цієї мети можливе лише за умови послідовного впровадження засад державної регуляторної політики у регуляторну діяльність державних установ та органів місцевого самоврядування [6]. Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, а також перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, встановлюється виключно законом. Так, відповідно до закону ліцензуванню підлягають: 1) банківська діяльність, яка ліцензується відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність"; 2) надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів); 3) професійна діяльність на ринку цінних паперів, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні"; 4) діяльність у галузі телебачення і радіомовлення, яка ліцензується відповідно до Закону України "Про телебачення і радіомовлення"; 5) діяльність у сфері електроенергетики, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про ринок електричної енергії", і діяльність у сфері використання ядерної енергії, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії"; 6) освітня діяльність, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених

спеціальними законами у сфері освіти та ін. Законами України регулюються інші види господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню: а) Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів від 19 грудня 1995 р.; б) Про телекомунікації від 18 листопада 2003 р.; в) Про архітектурну діяльність від 20 травня 1999 р.; г) Про лікарські засоби від 4 квітня 1996 р.; р) Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори від 15 лютого 1995 р.; д) Про зовнішньоекономічну діяльність від 16 квітня 1991 р.; е) Про ринок природного газу від 09 квітня 2015 р. та ін. (ст. 7) [7]. На нашу думку, слід прийняти окремий закон для урегулювання діяльності суб'єктів некомерційного господарювання у випадках, коли вони набувають характеру підприємницької.

Конституційна свобода некомерційної господарської діяльності полягає у можливості здійснювати таку діяльність суб'єктами господарювання на основі права власності або права оперативного управління та визначати власником або відповідним органом управління чи органом місцевого самоврядування певну організаційну форму некомерційної господарської діяльності з урахуванням вимог, передбачених законами. У разі якщо господарська діяльність громадян або юридичної особи, зареєстрованої як суб'єкт некомерційного господарювання, набуває характеру підприємницької діяльності, до неї застосовуються положення законів, якими регулюється підприємництво (ст. 53 ГК України).

Висновки. Підводячи підсумок слід запропонувати такі висновки і рекомендації. 1. Конституційної свободи некомерційної господарської діяльності – це закріплена нормами Конституції та законів України самостійна і систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею, не обмежена та не заборонена законом і спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. 2. Ознаками названої конституційної свободи є: а) закріплення її в Конституції та законах України; б) не обмеження та не заборона можливостей

особи на господарську діяльність; в) самостійність і систематичність господарської діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання; г) виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, заняття торгівлею; д) спрямування її на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. 3. Реалізація пропозицій щодо удосконалення законодавства при регулювання некомерційної господарської діяльності сприятиме реалізації конституційної свободи некомерційної господарської діяльності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Засади підприємницької діяльності в Україні. Електронний ресурс / https://pidru4niki.com/1056112752784/ekonomika/zasadi_pidpriyemnitskoyi_diyalnosti_ukrayini

2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144. Поточна редакція від 16.08.2020 р.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. Поточна редакція від 01.01.2020 р.

4. Господарське право України : Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, Н.В.Погорецька та ін.; За ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. Х.: Право, 2005. 384 с.

5. Поняття організації і здійснення господарської діяльності. Два загальних види (як форми) господарської діяльності. Електронний ресурс / https://pidru4niki.com/83866/pravo/ponyattya_organizatsiyi_zdiysnennya_gospodarskoyi_diyalnosti_zagalnih_vidi_formi_gospodarskoyi_diyalnosti

6. Кравцова Т.М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – теорія

управління: адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004.: <http://www.disslib.org/administratyvno-pravovi-zasady-zdiysnennja-derzhavnoyi-rehuljatornoyi-polityky-v-sferi.html>.

7. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. Ст. 158. Поточна редакція від 13.08.2020 р.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Солдатенко Олена Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент
Паливода Вероніка Віталіївна
слухач вищої освіти
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Анотація. У статті досліджено особливості організації та проведення допиту неповнолітніх осіб на стадії досудового розслідування в кримінальних провадженнях та їх правове регулювання з урахуванням норм чинного законодавства.

Ключові слова: допит, неповнолітній, малолітня особа, кримінальне провадження, психолог, педагог, лікар.

У всьому світі і в Україні, зокрема, продовжує зростати активність щодо створення та розвитку цілісного механізму захисту прав та свобод дітей. Прийнято низку конвенцій, нормативно-правових актів, які регулюють законні інтереси даної категорії осіб. Незважаючи на це, постає досить важлива та гостра проблема – тенденція зростання злочинності серед неповнолітніх осіб.

Підстав, які дозволяють говорити про актуальність даного питання, дуже багато, – починаючи з суспільної небезпеки корисливих та насильницьких правопорушень, учинених неповнолітніми, і закінчуючи моральною складовою загальної участі дитини у кримінальному процесі [2, с.110].

Система правосуддя щодо неповнолітніх направлена в першу чергу на забезпечення благополуччя неповнолітнього і забезпечення того, щоб будь-які заходи впливу на неповнолітніх правопорушників були завжди сумірні як з особливостями особистості правопорушника, так і з обставинами правопорушення [3, п. 5].

Необхідно зазначити, що малолітня особа - це дитина до досягнення нею 14 років. Неповнолітня особа - це малолітня особа, а також дитина у віці від 14 до 18 років. Проте Кримінальний процесуальний кодекс України (далі по тексту КПК України) не встановлює мінімального віку, з якого особа може бути допитана в якості свідка або потерпілого.

Процес допиту даної категорії осіб відрізняється від стандартної слідчої (розшукової) дії, має свої особливості та правила, основні з яких закріплені законодавством у ст. ст.226, 490 КПК України.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Присутність лікаря визнається необхідною, як правило, у разі відсталості у фізичному чи розумовому розвитку допитуваного, його хворобливості. Всім учасникам повинно бути роз'яснено їхній обов'язок бути присутнім при допиті, право заперечувати проти запитань та ставити свої [1, ст. 226, 491]. Слідчий, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу.

Усунення законного представника в подальшому в зв'язку з тим, що підозрюваний досяг повноліття, чинним КПК не передбачено [4, с. 135]. Таке тлумачення відповідає «Пекінським правилам», де міститься рекомендація докладати зусиль для розповсюдження дії принципів, викладених у Правилах, на молодих повнолітніх правопорушників [3, п. 3.3].

Важливим є те, що допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється у присутності захисника. Захисник залучається у кримінальне провадження з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою. Оскільки участь захисника у проведенні допиту за участю неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою, то у разі, коли ця особа або її законні представники не запросили захисника, участь останнього повинен своєчасно забезпечити слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд [1, ст. 490, 49].

Особливим питанням порядку допиту неповнолітніх є тривалість його проведення. КПК України визначає, що допит не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день [1, ст. 226]. Проте тривалість перерви законодавством не встановлена.

Дана норма КПК України, що регулює тривалість проведення допиту неповнолітніх, потребує особливо ретельної регламентації. О. В. Міщенко, наприклад, вважає, що допит неповнолітнього обвинуваченого не може тривати понад 40 хвилин без перерви, оскільки неповнолітній не здатний утримувати увагу більше 40–45 хвилин. Перерва необхідна, щоб допитуваний міг трохи відволіктися від внутрішньої напруженості. На думку психологів, при тривалих допитах зростає можливість сугестивного впливу на неповнолітнього з боку слідчого, оскільки відчуття втоми знижує опір до навіювання. [5, с. 193]

Особи віком до 16 років не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. Їм лише роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань [1, ст. 226].

Для ефективності проведення допиту, крім визначених КПК України основних умов, велике значення має його правильна організація, а саме: глибоке і всебічне вивчення матеріалів кримінального провадження, складання плану та спеціальних питань, ознайомлення з особою допитуваного, визначення відповідних умов, місця та часу допиту.

Від того наскільки добре, повно і всебічно слідчий вивчить особу підозрюваного, його особливості, психіку, залежить результат і успіх допиту.

До обрання місця допиту необхідно теж підійти з серйозною відповідальністю. Закон дає можливість слідчому самостійно визначитись з даною умовою, залежно від обставин кримінального провадження.

Згідно з КПК допит здійснюється за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати [1, ст. 224].

Аналізуючи юридичну практики, варто зазначити, що допит неповнолітніх до 14 років доцільніше проводити в обстановці, добре знайомій і звичній: дитячий садок, школа чи квартира неповнолітнього або близьких йому осіб. Як альтернатива, допит може бути проведений у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини», що не суперечить вимогам чинного законодавства, а навпаки узгоджується з вимогами п. в ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року [5].

«Кризова кімната, дружня до дитини» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, або такими, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та ступеня розвитку. Система роботи в «Кризових кімнатах, дружніх до дитини» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення [6].

Допит неповнолітніх старше 14 років, доцільно проводити в кабінеті слідчого, оскільки офіційна, ділова обстановка в поєднанні з роз'ясненням слідчого про необхідність розповісти все, що неповнолітньому відомо, підкреслює важливість того, що відбувається, і налаштовує допитуваного на надання повних та правдивих показань. Важливим є те, що під час проведення допиту у кабінеті мають бути відсутні інші працівники поліції, сторонні особи та зайві предмети на столі щоб на столі. Більшість слідчих вважає, що місце проведення допиту впливає на ефективність цієї слідчої дії [7, с. 189].

Таким чином, неповнолітні особи під час кримінального провадження потребують особливого ставлення до себе, що проявляється, в першу чергу, у специфіці проведення слідчих (розшукових) дій за їх участі, зокрема під час допиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України. – 2012. (Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI)
2. Пилипенко І. Окремі проблеми застосування законодавства щодо участі неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Публічне право*, № 3.2013.
3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила") ООН; Правила, Міжнародний документ від 29.11.1985
4. Лукашкіна Т. В., Гуртієва Л. М. Деякі проблемні питання законодавчого регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх (у світлі дії принципу правової визначеності). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, № 37. Юриспруденція. 2019
5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: ратифікована Законом України від 20.06.2012 № 4988-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua./994_927n2.
6. «Зелені кімнати»: психологічні особливості організації роботи з дітьми /Н.П. Бочкор, О.М. Цільмак, О.В. Швед та ін. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 112 с.
7. Павлюк Н. В. Проблеми підготовки до допиту неповнолітніх під час досудового розслідування. *Наукові дослідження. Питання боротьби зі злочинністю*. Випуск 25. 2013